WILLI
BREDEL

PĂRINȚII

WILLI BREDEL

PĂRINȚII

În romînește de
MARIANA M. ȘORA

EDITURA PENTRU
LITERATURĂ UNIVERSALĂ
București 1962

Coperta, vinietele și frontispiciile
reproduse după volumul

Вилли Бредел

ОТЦЫ

Государственное Издательство
Художественной Литературы

Москва 1961

ilustrat de *V. Surikov*

Willi Bredel

DIE VÄTER

Aufbau—Verlag Berlin
1952

Cuvînt înainte

Poporul romîn nu a cunoscut creaţia literară a lui Willi Bredel decît în ultimii ani — în anii puterii populare. Opera sa a luat însă fiinţă mult înainte şi este pe drept cuvînt aşezată alături de lucrările marilor scriitori germani progresişti — Johannes R. Becher, Bertolt Brecht, Anna Seghers, Friedrich Wolf, Erich Weinert, F. C. Weiskopf.

Apariţia în traducere a unora dintre operele sale, ca, de pildă, lucrarea biografică *Ernst Thälmann*[1] (1948) şi volumele de reportaje şi povestiri *Cincizeci de zile*[2] (1950) şi *Intîlnire pe Volga*[3] (1954), a făcut ca Bredel să nu mai fie astăzi un necunoscut pentru cititorii romîni.

Willi Bredel şi-a început activitatea literară acum mai bine de treizeci de ani. Romanul său *Încercarea* (1934), în care autorul şi-a consemnat amintirile dintr-un lagăr de concentrare hitlerist, a făcut mare vîlvă la timpul său, fiind tradus în 17 limbi şi cunoscînd în scurt timp o largă răspîndire în toate colţurile lumii.

Dar debutul literar al lui Bredel e de dată mai veche.

Activitatea sa scriitoricească îşi are obîrşia în participarea lui nemijlocită la lupta politică. Născut în 1901 la Hamburg, una

[1-3] Editate de E.S.P.L.A., respectiv în 1952, 1953 şi 1956. Toate notele care însoţesc acest volum au fost întocmite de redacţie.

dintre principalele citadele ale mişcării muncitoreşti germane, Bredel, care, încă de la 15 ani, a militat în rîndurile Uniunii Tineretului Social-Democrat German, a aderat mai tîrziu la Liga „Spartacus“ [1] şi apoi la Partidul Comunist din Germania, îndată după înfiinţarea acestuia (1918).

În anul 1923, Bredel ia parte la istorica insurecţie armată a proletariatului din Hamburg [2], condusă de militantul de seamă al mişcării muncitoreşti germane şi internaţionale care a fost Ernst Thälmann (1886—1944). După înăbuşirea ei este pentru întîia oară arestat şi condamnat la doi ani închisoare, dar în urma unei amnistii este pus în libertate. La propunerea lui Thälmann, Bredel este trimis ca redactor la ziarul comunist *Hamburger Volkszeitung*. În această calitate el contribuie deosebit de activ la lupta partidului pentru făurirea unităţii mişcării muncitoreşti, demascînd cu îndrăzneală şi perspicacitate uneltirile burgheziei reacţionare. Pentru această „vină“ a fost trimis în judecată de nu mai puţin de treizeci şi opt de ori şi a suferit repetate condamnări. În cele din urmă, după publicarea unei serii de articole prin care a dat în vileag planurile agresive ale burgheziei germane, Bredel s-a văzut acuzat de înaltă trădare şi osîndit la temniţă grea. El scrie în închisoare primul său roman, *Uzina constructoare de maşini N. & K.* (1930), căruia îi urmează *Strada Rosenhof* (1931) şi *Articolul privind dreptul de proprietate* (1932). Preocupat de problema făuririi frontului unic muncitoresc împotriva fascismului, Bredel se străduieşte să zugrăvească chipul muncitorului înzestrat cu o înaltă conştiinţă de clasă, al revoluţionarului consecvent, al comunistului. Personajele sale sînt oameni oricînd gata să se jertfească pentru mişcare, adevăraţi eroi ai luptei revoluţionare, însufleţiţi de o înaltă principialitate şi forţă morală, de curaj şi de o neclintită încredere în izbînda maselor muncitoare.

În 1933, după instaurarea la putere a lui Hitler, Bredel — la fel ca numeroşi alţi scriitori, publicişti şi artişti cunoscuţi pentru

[1] Organizaţie revoluţionară înfiinţată în 1915 în Germania din iniţiativa Rosei Luxemburg, a lui Karl Liebknecht şi a altor social-democraţi germani de stînga.

[2] Insurecţia de la Hamburg a izbucnit la 23 octombrie 1923 în condiţiile crizei revoluţionare din Germania. Ea trebuia să fie semnalul unei răscoale generale a întregului proletariat german, dar aceasta fiind contramandată în ultimul moment de elemente trădătoare, insurecţia de la Hamburg a rămas izolată şi a fost înăbuşită în sînge de burghezie.

atitudinea lor progresistă şi antifasoistă — este arestat de Gestapo[1] şi azvîrlit într-un lagăr de concentrare. Dar după un an el reuşeşte să evadeze şi să treacă granița în Cehoslovacia, de unde emigrează în Uniunea Sovietică.

În U.R.S.S. depune o muncă încordată. După scurtă vreme, apare romanul său *Încercarea* (1934), în care înfăţişează cu o vigoare impresionantă eroismul comuniştilor germani, care, în anii întunecaţi ai barbariei hitleriste, luptînd neînfricat împotriva fascismului bestial, înfruntă moartea pentru convingerile lor şi rămîn fii credincioşi ai partidului comunist şi ai poporului german, salvînd astfel onoarea ţării lor.

Pe lîngă romanul *Încercarea,* Bredel reuşeşte să mai termine şi o seamă de alte lucrări ce oglindesc lupta antifascistă din Germania, printre care romanul *Fratele meu necunoscut* (1937), volumul de povestiri *Spionul* (1937) şi altele.

Despre anii petrecuţi în Uniunea Sovietică, Bredel spune : „...Nicăieri nu am învăţat atît de mult ca la Moscova. Nicăieri nu se poate lucra atît de mult, atît de liniştit şi atît de liber..." În această perioadă Bredel face cunoştinţă cu marele scriitor proletar Maxim Gorki, ia parte la primul Congres Unional al Scriitorilor Sovietici şi, conlucrînd cu cunoscuţii scriitori germani Bertolt Brecht şi Lion Feuchtwanger, care emigraseră în Occident, editează la Moscova revista *Das Wort.*

Mai tîrziu îl găsim pe Bredel luptînd alături de eroicul popor spaniol în războiul de eliberare împotriva rebelilor franchişti şi a intervenţioniştilor germano-italieni (1936—1939). În calitate de comisar politic al batalionului „Ernst Thälmann"[2], Bredel ia parte în linia întîi la cele mai grele bătălii împotriva fasciştilor spanioli, germani şi italieni, şi, fiind grav rănit, ajunge, în cele din urmă, la Paris.

Din această perioadă datează cartea *Intîlnire pe Ebru* (1939), care redă lupta eroică purtată de republicanii spanioli şi de militanţii antifascişti din alte ţări, veniţi în ajutorul lor.

[1] Abreviere a titulaturii oficiale a poliţiei secrete germane din anii dominaţiei hitleriste *(Geheime Staatspolizei),* care, spre a reprima forţele democratice progresiste din Germania, a aplicat metode teroriste criminale.

[2] Unitate alcătuită din antifascişti germani, încadrată în Brigăzile Internaţionale, care a participat la războiul de eliberare a poporului spaniol.

Reîntors în Uniunea Sovietică, Bredel reia munca la romanul *Părinții*, conceput cu mult înainte, pe care îl publică în limba germană, în 1941, la Moscova. *Părinții* reprezintă prima parte a trilogiei *Rude și cunoscuți.* În această lucrare, Bredel, fostul muncitor, activist de partid, publicist și scriitor din Hamburg, își propunea să analizeze cauzele care în 1933 au pricinuit înfrîngerea mișcării democratice și au asigurat izbînda temporară a forțelor ultrareacționare în Germania — acapararea puterii de către fasciști. Prin atacul banditesc al lui Hitler asupra Uniunii Sovietice, necesitatea elucidării acestor probleme devenise și mai stringentă.

În timpul Marelui Război pentru Apărarea Patriei al Uniunii Sovietice (1941—1945), Bredel a desfășurat o activitate multilaterală, ca militant și agitator comunist. Încă din primele zile ale războiului, Bredel a adresat soldaților și ofițerilor germani apeluri înflăcărate de a se alătura luptei antifasciste, de a se ridica împotriva lui Hitler. Neobosit, el vorbește zi de zi poporului german la posturile de radio. Totodată, redactează numeroase publicații cotidiene și periodice și depune o muncă rodnică în domeniul publicistic.

În 1945, după ce se întoarce în patrie, Bredel se dedică cu totul efortului de refacere a țării pustiite de război. El colaborează la o serie de reviste și devine un factor activ în numeroase asociații și organizații. Pe lîngă volumele *Fiii* (1948) și *Nepoții* (1953), care vin să întregească trilogia *Rude și cunoscuți*, Bredel mai dă la iveală și alte cîteva lucrări, printre care biografia *Ernst Thälmann* și romanul intitulat *Un nou capitol*, apărut în 1959 și consacrat operei de reconstrucție a Republicii Democrate Germane.

În Republica Democrată Germană, contribuția lui Bredel la dezvoltarea culturii germane progresiste se bucură de cea mai înaltă prețuire. În 1950 el a fost ales membru al Academiei Germane de Arte, iar în 1954 i s-a conferit Premiul Național. În 1961, cu prilejul împlinirii a 60 de ani de la naștere, Comitetul Central al Partidului Socialist Unit din Germania i-a adresat o scrisoare de felicitare, în care se spune printre altele:

„Te prețuim și te cinstim ca pe un comunist care, cot la cot cu cei mai buni tovarăși ai noștri, ai luat parte, decenii de-a rîndul, la lupta partidului pentru eliberarea celor ce muncesc, pentru victoria socialismului...

În ochii tăi viaţa şi literatura socialistă sînt indisolubil legate. Operele prin care ţi-ai cîştigat în nenumărate ţări simpatia a milioane de cititori, devenind unul din cei mai apreciaţi scriitori germani ai vremii, sînt toate străbătute de suflul vieţii de luptă neobosită pe care ai dus-o. În fiecare din cărţi, cititorul simte credinţa, vitalitatea şi energia de care sînt pătrunse cuvintele tale, simte că la baza măiestriei tale stă o existenţă de luptă şi un tezaur de experienţă, ceea ce face ca această măiestrie să fie scumpă cititorilor muncitori, care recunosc operele scrise de tine ca roade ale artei proletare.

Printre izbînzile creaţiei tale se numără trilogia *Rude şi cunoscuţi*. Acest roman socialist, romanul unei familii, care reînvie în mod magistral istoria mişcării muncitoreşti din Germania, a devenit un adevărat manual al luptei de clasă îndeosebi pentru mulţi dintre tinerii noştri tovarăşi."

Romanul *Părinţii* constituie prima parte a trilogiei *Rude şi cunoscuţi,* în care, prin prisma vieţii, încercărilor şi activităţii a trei generaţii succesive ale unei familii de muncitori din Hamburg, Bredel a înfăţişat trecutul, prezentul şi perspectivele de dezvoltare ale Germaniei. Strădania de căpetenie a autorului trilogiei a fost să zugrăvească tabloul unei perioade istorice pline de adînci semnificaţii, să redea cu minuţioasă exactitate desfăşurarea mişcării muncitoreşti din Germania în perioada avîntului imperialismului german, urmărind apoi pas cu pas destinele ei în vîltoarea evenimentelor politice, de un profund tragism, ce s-au produs în anii Republicii de la Weimar[1] şi ai terorii fasciste pînă la prăbuşirea regimului hitlerist.

Deşi acţiunea romanului *Părinţii* începe în primii ani ai secolului al XX-lea, prin amintirile pe care le deapănă Johann Hardekopf — figura centrală a acestui roman — şi prin digresiunile autorului, el îmbrăţişează şi perioada de la războiul franco-prusian pînă la sfîrşitul secolului trecut. Este impresionant cum descrie Bredel alunecarea social-democraţiei germane pe panta oportunismului şi reformismului şi transformarea ei dintr-o avangardă a clasei muncitoare — cum fusese în zilele lui Marx şi Engels — într-o asociaţie mic-burgheză, într-un

[1] Denumire dată republicii burgheze instaurate în Germania în urma înăbuşirii revoluţiei din 1918. Se trage de la oraşul Weimar, unde a fost adoptată, în 1919, constituţia republicii germane.

reazem al burgheziei germane şi al iuncherilor prusaci. De asemenea, el arată cu deosebită putere de pătrundere cum social-democraţia germană a trădat definitiv principiile fundamentale ale marxismului — lupta pentru instaurarea dictaturii proletariatului şi revoluţia socialistă — şi s-a bălăcit, încă înainte de izbucnirea primului război mondial, în modul cel mai respingător în apele tulburi ale social-şovinismului.

Prin anii şaptezeci ai secolului trecut, îndată după războiul franco-prusian, tînărul Johann Hardekopf, eroul primei părţi a trilogiei, care făcuse campania din Franţa, se afla la o răscruce. Experienţa sa din vremea războiului franco-prusian, precum şi zdrobirea brutală a Comunei din Paris îl determinau să privească critic orînduirea socială existentă, îl făceau să caute calea spre dreptatea socială. El se apropie de mişcarea social-democrată germană, care, sub conducerea lui August Bebel, mai era pe atunci o organizaţie revoluţionară.

Urmează în Germania perioada reprimării crunte a socialismului. Cancelarul Bismarck decretează faimoasa lege excepţională împotriva socialiştilor, iar partidul este aruncat pentru multă vreme în ilegalitate. În sînul social-democraţiei germane se manifestă încă de pe atunci primele simptome ale împăciuitorismului. Datorită puternicului avînt economic şi unei oarecare ridicări a salariului muncitorilor calificaţi, la sfîrşitul secolului trecut începe procesul de aristocratizare a unei pături subţiri a clasei muncitoare, creîndu-se un teren favorabil oportunismului.

Hardekopf este devotat trup şi suflet partidului social-democrat. La fel ca zeci de mii de muncitori germani cinstiţi, el are deplină încredere în partid, în conducerea lui. Dar, încet-încet, propaganda reformistă a unora dintre conducătorii partidului se strecoară în gîndirea lui. Îmbunătăţirea trecătoare ce se face simţită în starea materială a unei anumite pături a clasei muncitoare, care, în perioada dezvoltării relativ paşnice a capitalismului, obţine salarii mai mari pe seama supraprofiturilor monopolurilor, este interpretată în sensul că lichidarea capitalismului este un proces spontan şi că, obţinînd majoritatea necesară în Reichstag [1], clasa muncitoare va prelua puterea, ţara trecînd fără revoluţie de la orînduirea burgheză la socialism. Hardekopf împărtăşeşte şi el aceste iluzii deşarte şi se declară

[1] Vechea denumire a camerei inferioare a Parlamentului german.

împotriva oricărei acţiuni revoluţionare, întrucît ele ar duce la un război civil fără rost. El nu ştie să facă deosebire între războiul imperialist şi folosirea forţei de către majoritatea exploatată împotriva minorităţii exploatatoare în scopuri revoluţionare.

Bredel demonstrează, slujindu-se de pilda lui Hardekopf, cum şi în ce măsură muncitorimea germană a fost indusă în eroare — atît pe plan ideologic, cît şi politic — de către reformişti. Concepţiile lui Hardekopf despre disciplină şi datorie îşi au izvorul în spiritul de supunere şi ascultare în care, la fel ca zeci şi sute de mii de cetăţeni germani, a fost educat în mod sistematic de către statul prusac. Simţul răspunderii şi al ordinii degenerează, devenind mărginire mic-burgheză şi spirit de oarbă subordonare. Bredel ni-l arată pe Hardekopf — cel care respinge orînduirea existentă — devenind o unealtă docilă în mîinile conducătorilor social-democraţi de dreapta, ale căror teorii antimarxiste şi reformiste şi le însuşeşte cu scrupulozitatea ce-l caracterizează. În realitate, el nu vrea totuşi decît binele clasei sale şi nu se gîndeşte niciodată să tragă vreun folos de pe urma activităţii politice, aşa cum trăgeau alţii. De aceea, eroarea lui apare cu atît mai tragică.

Cît de convingător reuşeşte Bredel să descrie felul în care conştiinţa acestui muncitor cinstit e sistematic deformată în sensul unei concepţii mic-burgheze asupra îndatoririlor ce revin unui social-democrat! Atunci cînd, în 1878, s-a pus în aplicare legea împotriva socialiştilor, au luat fiinţă în Germania, sub felurite pretexte economice şi culturale, o puzderie de mici asociaţii muncitoreşti, al căror scop era să menţină legăturile între muncitori. Cu timpul, însă, aceste asociaţii au căpătat caracterul unor organizaţii mic-burgheze, care, în loc să se orienteze spre educarea şi călirea membrilor lor şi atragerea la lupta de zi de zi, se mărgineau să organizeze petreceri şi să ofere membrilor lor distracţii serbede. Hardekopf participă şi el ca membru fondator la crearea unei astfel de asociaţii, asociaţia de economii *Maienblüte*, care după un timp încape sub influenţa şarlatanului politic şi a speculantului Paul Papke. Atmosfera ce domneşte în sînul asociaţiei este concludent evocată în episodul în care membrii comitetului de conducere, întruniţi în şedinţă, discută punînd pe acelaşi plan problema muncii politice în vederea viitoarelor alegeri pentru Reichstag şi măsurile pentru pregătirea serbării de Crăciun. Cu această ocazie,

achiziţionarea surprizelor şi a pocnitorilor, a coifurilor de hîrtie şi a jucăriilor pentru pom, precum şi a bradului stîrnesc mult mai mult interes şi însufleţire decît problemele luptei electorale, ale ciocnirii cu duşmanul de clasă.

Cu timpul, însă, Hardekopf începe să nutrească unele îndoieli asupra căii pe care s-a angajat.

Tovarăşul său de muncă, Fritz Mengers, nu se sfieşte să critice cu vehemenţă conducerea partidului, precizînd totodată că o parte din răspundere revine masei membrilor de partid. Acestui socialist curajos şi consecvent, Bredel îi încredinţează sarcina de a spulbera iluziile eroului său despre posibilitatea trecerii paşnice, spontane, evolutive la socialism: „Dar unde e entuziasmul nostru? îl întreabă el pe Hardekopf. Unde-i înflăcărarea? Unde-i intransigenţa? Sîntem oare revoluţionari? Noi vrem să răsturnăm lumea? Te apucă disperarea! Ne jucăm de-a asociaţiile." Totuşi, deşi caută să se călăuzească după experienţa trecută a social-democraţiei, Hardekopf nu reuşeşte să ia o poziţie clară faţă de linia actuală a partidului.

Dorind să rămînă loial faţă de partidul său, să respecte „ordinea", Hardekopf părăseşte şedinţa unui grup de social-democraţi de stînga şi îi aruncă lui Mengers acuzaţia că e un descreierat. El speră că la „congresul partidului se va lămuri totul" şi că, fără doar şi poate, conducătorii nevrednici vor fi înlăturaţi. În adîncul inimii, însă, începe să înţeleagă, începe să recunoască tot mai des că atitudinea critică a lui Mengers este întemeiată.

E cuprins de nemulţumire cînd se gîndeşte la tînăra generaţie, la propriii lui fii: „Că tinerii erau de o indiferenţă condamnabilă, îşi zice el, în privinţa asta avea dreptate Mengers. Îşi plăteau ei cotizaţiile, se duceau la întruniri în perioada alegerilor, dar, afară de asta, lăsau lucrurile să-şi urmeze drumul. Pesemne că, drept răsplată pentru regularitatea cu care au lipit timbrele în carnetele lor de membru, doresc ca într-o bună zi să li se dea de-a gata statul popular socialist..." Hardekopf îşi dă seama că nu numai tineretul, ci şi el poartă o vină, ba chiar în primul rînd el. Fiind un om dintr-o bucată, necruţător cu sine însuşi, el îi spune ginerelui său, Carl Brenten: „Mă număr printre întemeietorii asociaţiei. Ştii asta. Dar nu ştii că de multe ori am blestemat-o în gînd. Şi continuă: Distracţiile au ajuns mai importante decît... tot socialismul...

O spun pentru noi toţi şi pentru mine, înainte de toate pentru mine."

Cu toate acestea, Hardekopf nu izbuteşte să se descotorosească cu desăvîrşire de vechile sale concepţii reformiste. Continuă să creadă şi acum orbeşte în partidul social-democrat. E drept că este indignat cînd conducătorii sindicali propun să se lucreze în ziua de Întîi Mai, dar nu are, ca Mengers, curajul de a se opune făţiş. Mentalitatea lui de cetăţean supus şi ascultător îl paralizează.

Hardekopf îşi păstrează neclintită încrederea în partidul social-democrat german chiar şi atunci cînd nu mai poate dăinui nici o umbră de îndoială că liderii nu se vor împotrivi războiului iminent, pus la cale de burghezie. El tot mai crede că partidul va împiedica războiul; doar la Congresul de la Basel reprezentanţii partidului au susţinut cu tărie că vor salva pacea. Dar ce s-a întîmplat în realitate? La 4 august 1914, fracţiunea parlamentară social-democrată din Reichstag votează creditele de război. Hardekopf e îndurerat şi zguduit. El, muncitorul sincer, modest, plin de omenie, cinstit, nu poate supravieţui acestei deziluzii. El nu este în stare să adopte o atitudine fermă şi curajoasă faţă de trădătorii mişcării muncitoreşti. Şi, cu toate că a înţeles unele lucruri esenţiale, rămîne pasiv. Tragismul vieţii lui decurge din nehotărîre. Moare cu conştiinţa încărcată de povara unei greşeli ireparabile. Ultimele sale cuvinte sînt: „Vinovaţi sîntem noi!"

În *Părinţii*, Bredel demască cu o deosebită vigoare atitudinea trădătoare, spiritul reacţionar al conducătorilor social-democraţi de teapa lui Schönhusen, preşedintele Uniunii muncitorilor din manufacturile de tutun din Hamburg, care mai tîrziu ajunge primsenator, pentru a decade pînă la funcţia mîrşavă de prefect al poliţiei oraşului şi a sfîrşi ca pensionar sub regimul fascist. Schönhusen este tipul conducătorului social-democrat lipsit de principii, de convingeri, de idealuri, unica lui preocupare fiind să-şi asigure o slujbă grasă în cadrul orînduirii burgheze. Împreună cu alţi birocraţi plămădiţi din acelaşi aluat cu dînsul, Schönhusen transformă Casa sindicatelor din Hamburg — pe care Bebel o numise cîndva „arsenalul proletariatului" — într-o instituţie a cărei deviză este: „Păstraţi linişteea!" Acolo huzuresc în tihna birourilor cu uşi capitonate „conducătorii" muncitorimii, dintre care unul e un beţivan, altul se consideră mare ex-

pert în contabilitatea în partidă dublă, iar al treilea nu are altă însuşire decît aceea că scrie caligrafic.

Schönhusen îl califică pe Carl Brenten drept răzvrătit şi anarhist şi îşi revarsă asupra lui întreaga sa ură, deoarece, din cînd în cînd, acesta încearcă să se împotrivească liniei oficiale, înfierează măsurile adoptate de birocraţia sindicală locală.

În realitate, însă, Brenten nu reprezintă nici o primejdie pentru bonzii sindicali. Părerile lui sînt încă şovăitoare. Provenind din mediul mic-burghez, el este prezentat cititorului în momentul în care rupe relaţiile cu rudele lui pentru că acestea nu-l pot ierta că s-a încuscrit cu familia Hardekopf, cu familia unui muncitor, a unui socialist. În adîncul inimii, Brenten se simte legat de proprietatea privată, şi, cînd se iveşte prilejul, îşi deschide o tutungerie. El e iute la mînie, ambiţios şi uneori egoist. În comparaţie cu Hardekopf, care, avînd o viziune îngustă reformistă, acceptă calm şi resemnat înfrîngerile suferite de mişcarea social-democrată, considerîndu-le ca fireşti, Brenten este o fire aprigă. El nu se lasă amăgit, căci a simţit pe pielea lui că accesele de liberalism şi generozitate ale patronului său, fabricantul de ţigări Schaper, ca şi ale tuturor capitaliştilor, nu constituie altceva decît un camuflaj de circumstanţă, menit să ascundă, într-o perioadă de avînt a mişcării muncitoreşti, exploatarea, care constituie esenţa orînduirii burgheze. Din punct de vedere politic, observaţiile şi concluziile lui sînt uneori juste, lucide. El îşi dă seama că majoritatea rudelor şi cunoscuţilor săi, care apar pe primul plan al romanului *Părinţii*, aparţin acelei pături a clasei muncitoare germane care, fiind ceva mai bine plătită, devine purtătoarea influenţei politice şi ideologice a burgheziei în rîndurile proletariatului şi se separă de masa principală a oamenilor muncii în care-şi pune Brenten speranţele. Pentru atitudinea acestor pături este tipic faptul că membrii ei, deşi se află în curs o grevă revendicativă de mari proporţii, iau parte cu seninătate la serbarea organizată de asociaţia *Maienblüte*. „Noi, tată-socrule, observă Brenten cu amărăciune, noi sîntem, ca să zic aşa, mai ridicaţi, mai instruiţi. Dar marea masă a celor neinstruiţi, a celor prost plătiţi... Aşteaptă să crească lipsurile şi mizeria — şi asta se va întîmpla în mod inevitabil — atunci o să se pună ei în mişcare..." Referindu-se apoi la iluziile cu privire la votul universal şi la liderii social-democraţiei şi ai sindicatelor germane, el adaugă: „Nu alegerile, şi în nici un caz alde Louis Schönhusen, ci masele înseşi

au să-şi impună voinţa unor astfel de conducători !" Dar opoziţia lui Brenten se mărgineşte la apostrofe şi polemici, el nu e în stare să-şi traducă părerile în fapte.

Are totuşi o însuşire care se cade relevată: Brenten dă dovadă de suficient curaj nu numai ca să-i înfrunte în momentele hotărîtoare pe Schönhusen şi cei de teapa lui, ci chiar şi ca să se ridice împotriva părerii majorităţii conducătorilor. Astfel, Bredel ni-l arată pe Brenten împotrivindu-se valului de şovinism de care sînt cuprinşi birocraţii social-democraţi la izbucnirea primului război mondial; îl vedem refuzînd ostentativ să se scoale în picioare în timp ce la Casa sindicatelor se cîntă *Deutschland über alles*, gest pentru care e bătut pînă la sînge. Aceasta este o trăsătură specifică a caracterului său, care ne permite să înţelegem mai bine evoluţia sa ulterioară.

În ultimul volum al trilogiei vom afla că Brenten a căzut victimă dictaturii fasciste. Dar pînă atunci va mai păţi multe, şi nu o dată în acţiunile sale el va mai şovăi şi va mai da dovadă de lipsă de principialitate. Aşa, de pildă, în timpul revoluţiei din noiembrie 1918 [1]. După multe bîjbîieli şi dezamăgiri de ordin politic, Brenten găseşte, în sfîrşit, calea spre partidul comunist. În capitolul final al romanului *Fiii*, cel de al doilea volum din trilogia *Rude şi cunoscuţi*, Bredel arată că Brenten a devenit comunist în anii Republicii de la Weimar. Iar în *Nepoţii*, ultimul volum al trilogiei, cititorul va afla că, după uzurparea puterii de către fascişti, Brenten a fost aruncat în închisoare şi schingiuit. Atunci cînd, în cele din urmă, i s-a dat drumul, era grav bolnav şi n-a mai trăit decît scurtă vreme. Brenten a plătit cu viaţa „vina" de a fi afirmat cu clarviziune că Hitler avea să ducă Germania la război.

Acţiunea trilogiei e dusă pînă la sfîrşitul celui de al patrulea deceniu al secolului al XX-lea. Tema primei părţi — lupta clasei muncitoare germane împotriva reacţiunii imperialiste şi descompunerea social-democraţiei germane — este urmărită, cu aceeaşi putere de analiză şi evocare, de-a lungul părţilor a doua şi a treia.

[1] În noiembrie 1918, în Germania a izbucnit o revoluţie proletară, în fruntea căreia se afla Liga „Spartacus". Clasa muncitoare germană fiind dezbinată şi neştiind să atragă de partea sa ţărănimea, revoluţia s-a mărginit să răstoarne monarhia şi a instaurat republica burgheză.

În romanul *Fiii*, care reprezintă partea a doua a trilogiei, Bredel arată calea ruşinoasă pe care au păşit conducătorii social-democraţi de dreapta în anii primului război mondial şi în perioada Republicii de la Weimar, aruncînd peste bord tradiţiile revoluţionare ale mişcării muncitoreşti germane şi trecînd fără ruşine la apărarea orînduirii burgheze.

Autorul descrie totodată cum a luat naştere şi s-a consolidat Partidul Comunist din Germania. Sînt evocate pregnant momentele principale ale revoluţiei din noiembrie 1918 şi episoadele dramatice ale insurecţiilor armate ale proletariatului din Ruhr[1] (1920) şi din Hamburg (1923). Acesta este fundalul pe care se proiectează acţiunea celui de al doilea volum al trilogiei.

Figura centrală este acum Walter Brenten, fiul lui Carl Brenten şi nepotul bătrînului Johann Hardekopf. El întruchipează noua generaţie a clasei muncitoare germane ajunsă la răscruce. E momentul cînd are de ales între a accepta vechea doctrină a oportunismului, îmbrăcată acum în haină nouă, şi de a urma drumul bătut de părinţii şi bunicii săi, sau a păşi ferm pe calea deschisă de revoluţionarii consecvenţi.

E cazul să subliniem că lui Walter Brenten autorul i-a împrumutat numeroase trăsături biografice proprii. Walter face parte din Uniunea Tineretului Social-Democrat German şi caută un drum nou. La început, împreună cu prietenii săi, el se entuziasmează pentru idealurile naive ale autoperfecţionării morale şi apropierii de natură, crezînd că în acest fel va deveni un adevărat socialist. Pe calea aceasta, mulţi dintre prietenii lui pierd perspectiva vieţii şi, alunecînd pe poziţiile individualismului mic-burghez, ajung în impas. Walter Brenten însă reuşeşte să-şi îndrepte paşii spre revoluţie. Prietenia care-l leagă de Ernst Timm va fi decisivă în această privinţă. Timm, în

[1] În martie 1920, ca replică la un complot contrarevoluţionar care urmărea restaurarea monarhiei, muncitorii comunişti din Ruhr, făcînd front unic cu social-democraţii, au pus stăpînire pe întreaga regiune. Ei au organizat aşa-numita Gardă Roşie a Ruhrului, care număra peste 100.000 de oameni, cu scopul de a instaura dictatura proletariatului în ţară şi de a efectua naţionalizarea principalelor ramuri ale industriei. În aprilie 1920, burghezia, ajutată de liderii social-democraţi, a reuşit să înăbuşe insurecţia.

care-l vom recunoaşte pe Ernst Thälmann, este unul din acei muncitori germani revoluţionari care formează baza partidului muncitoresc de tip nou, a partidului comunist. Cititorul va face cunoştinţă, în romanul *Fiii*, cu o serie întreagă de eroi pozitivi, care şi-au dedicat întreaga viaţă eliberării poporului muncitor de sub jugul capitalist şi construirii societăţii socialiste.

Partea a treia a trilogiei, romanul *Nepoţii*, se deosebeşte de cele precedente în ce priveşte construcţia. Elementele de cronică de familie dispar aproape cu totul. Acţiunea începe în anul 1933, imediat după uzurparea puterii de către Hitler. Cadrul istoric în care evoluează acţiunea cărţii este larg, îmbrăţişînd Germania din anii instaurării dominaţiei naziste, lupta antifascistă în ţară şi străinătate, evenimentele din Spania dintre anii 1936—1939, declanşarea de către hitlerişti a celui de al doilea război mondial, atacul banditesc împotriva Ţării Socialismului şi Marele Război pentru Apărarea Patriei, zdrobirea fascismului german de către Armata Sovietică, eliberarea Germaniei şi primii paşi pe calea transformărilor democratice fundamentale în Germania Răsăriteană.

Ajuns în mîna Gestapoului, Walter Brenten evadează din lagărul de concentrare şi se vede nevoit să părăsească Germania. În emigraţie, el lucrează în comitetul de eliberare „Ernst Thälmann", apoi ia parte, în cadrul Brigăzilor Internaţionale, la războiul din Spania, iar mai tîrziu luptă cot la cot cu poporul sovietic împotriva cotropitorilor fascişti. În cele mai grele împrejurări el nu are nici o umbră de îndoială în ce priveşte forţa de neînvins a partidului său şi este fericit că se numără printre membrii unei organizaţii atît de temeinic sudate: „Partidul, spune Walter Brenten, era ca o maică atotbiruitoare, care te mîngîie, te ajută cu mîini nenumărate. Scoasă de sub scutul legii şi prigonită în Germania, o regăseai totuşi în fiece oraş, în fiece uzină, pe fiece uliţă. Era prezentă la Paris şi la Zürich, la Londra şi la Praga. Cel ce nu o trăda la dînsa îşi afla liman şi adăpost. Cine i se dăruia nu era singur niciodată. Iar cel ce-i aparţinea avea fraţi şi prieteni în lumea întreagă."

Romanul *Părinţii*, ca, de altfel, întreaga trilogie *Rude şi cunoscuţi*, va oferi cititorilor noştri prilejul de a afla multe amănunte semnificative, demne de a fi cunoscute, despre viaţa

muncitorilor şi evoluţia mişcării muncitoreşti din Germania, despre politica trădătoare a liderilor social-democraţiei germane, care din nou capitulează în faţa fascismului, precum şi despre eroica luptă împotriva hitlerismului.

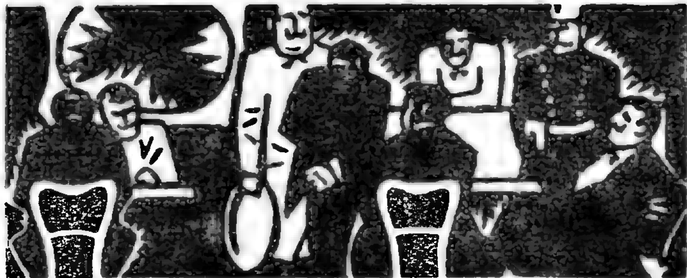
Operă substanţială, care vădeşte legătura indestructibilă a lui Bredel cu tradiţiile lui Gorki şi Andersen-Nexö, trilogia lui merită, alături de marile creaţii ale scriitorilor sovietici, de *Morţii rămîn tineri* şi de *Hotărîrea* Annei Seghers, de *Comuniştii* lui Aragon, un loc de frunte în rîndul marilor romane-epopei ale literaturii realist-socialiste mondiale.

Erich Wayand

P A R T E A Î N T Î I

ÎNCEPUT NOU

CAPITOLUL I

1

— Ei, acum cărați-vă ! Afară ! Nu se mai poate !

Cele trei vecine de pe lîngă patul femeii apucate de durerile facerii dau buzna la ușă, ca și cum s-ar teme să nu mănînce bătaie dacă ar întîrzia o clipă. Și doamna Rüscher, cea adusă de spate, vrea să iasă.

— Rüscher...! E-ei, Rüscher, tu rămîi aici, firește! zise doamna Hardekopf, cu glas mai potolit. O frîntură de secundă stătu și se miră singură de acest „tu". Rüscher, stai și așteaptă aici, lîngă Frieda ; eu mă duc după moașă. Nu lăsa pe nimeni să intre!

Și doamna Hardekopf a și ieșit pe ușă.

Niciodată nu coborîse atît de iute scara îngustă... Cu pași mari, gonește pe Steinstrasse. „Unde s-a mai văzut așa ceva ?! Stau și-și frîng mîinile și se văicăresc !... Și Rüscher asta e o toantă !"

Zece case mai încolo stă moașa Niehus. Henriette Niehus, moașă cu diplomă de stat, care a ajutat-o și pe doamna Hardekopf cînd s-a născut mezinul ei, și ale

cărei sfaturi nu erau de dispreţuit nici în timpul sarcinei.

Doamna Hardekopf smuceşte sfoara clopoţelului. Dinăuntru se aud sunete ca de talangă, dar nimeni nu vine să deschidă. Mai trage o dată clopoţelul. Nu se arată nimeni.

— E scandalos! bombăneşte dînsa. La o moaşă ar trebui să fie mereu cineva acasă. E-ei, să vezi numai ce-o să-i audă urechile!

Ce să facă? Se-ntoarce repede în stradă, întrebîndu-se ce-i de făcut. Gata să se împace cu gîndul de a încerca singură. Nu e chiar lipsită de experienţă. Dar cît de uşor se poate ivi o complicaţie, căreia să nu ştii cum să-i faci faţă! Nu, trebuie neapărat să găsească ajutor! Fireşte, mai locuiesc şi alte moaşe în apropiere; parcă îşi aduce aminte că a văzut firme pe care sta scris „Moaşă“, dar în clipa asta nu-şi poate aminti unde anume. Nu le dăduse atenţie. Spera să nu mai aibă nevoie de ele... Dar iată că zăreşte un sergent de stradă... Ăsta ar trebui să ştie!

Vardistul Christian Martens, poreclit în sectorul lui pe Steinstrasse „Krischon cel rotofei“, trecea în ochii unora drept „o inimă de aur“, iar în ai altora drept „o brută feroce“.

Putea să pălăvrăgească şi să glumească prietenos la un colţ de stradă, sau să bea în cea mai bună dispoziţie un pahar de bere la „Sternberg“, iar în clipa următoare, cînd credea că i-o cere datoria, putea să sară furios, să înhaţe pe unii şi să-şi tîrască victimele la comisariat. Avea nişte pumni straşnici, dar, cînd i se părea că asta n-ajunge, nu se dădea înapoi să pună mîna pe sabie. Aşa că inspira mai mult teamă decît încredere. Dacă vedeau că e în toane bune, oamenii îl salutau înclinînd din cap şi îi dădeau bună ziua. Dacă nu părea în apele lui, îl ocoleau sau se strecurau în grabă pe lîngă el.

Doamna Hardekopf nu se sinchisea nici atîtica de starea lui sufletească; de îndată ce a zărit statura falnică a sergentului, s-a îndreptat hotărîtă spre el, asaltîndu-l cu întrebări.

— Cum?... Ce?... Ce vreţi?...

— Am nevoie de o moaşă! repetă doamna Hardekopf enervată. Unde găsesc o moaşă pe-aici, pe-aproape?

Krischon cel rotofei îi aruncă o privire jumătate mirată, jumătate indignată, dar nu-i răspunde; face numai un gest de refuz şi dă să treacă pe lîngă ea. Nu scapă însă aşa de uşor de doamna Hardekopf! Apucîndu-l de mîneca uniformei, se oţăreşte la el:

— Ce Dumnezeu, doar trebuie să ştiţi unde stă vreo moaşă!

Steinstrasse era pe vremea aceea una din străzile cele mai populate din Hamburg; îndeosebi la încrucişarea cu Mohlenhofstrasse se desfăşura în mare parte traficul dintre port şi centrul oraşului. Seara, mai cu seamă cînd era ceaţă, foia pe aici o întreagă lume care se fereşte de lumina zilei: vagabonzi, hoţi de buzunare, peşti, femei de stradă, căci în Mohlenhofstrasse şi în străduţa îngustă Springeltwiete se aflau mai multe bordeluri şi spelunci suspecte. Vocea ridicată şi enervată a doamnei Hardekopf, tăcerea surprinsă a sergentului erau lucruri atît de neobişnuite, încît lumea se strînse grămadă. Într-o clipită, doamna Hardekopf şi Krischon cel rotofei fură înconjuraţi de o mulţime de curioşi. Ţineau în loc toată circulaţia.

— Ce zice?...

— Vrea s-o aresteze?...

— De ce vrea s-o aresteze?...

— O moaşă? Ce are de a face o moaşă cu chestia asta?

— Nu te lăsa, se vede că iar nu e în apele lui!...

— Să dea pace femeii!

— Vedeţi să nu tragă săbioiul!

De unde la început lumea făcea haz de incidentul neobişnuit, acum atmosfera devine ameninţătoare pentru Krischon cel rotofei; dîndu-şi seama de asta, îşi recapătă numaidecît graiul şi strigă cu glas tunător:

— Cine ştie unde stă o moaşă? E urgent nevoie de o moaşă!

Drept răspuns, rîsete zgomotoase şi vorbe de şagă aruncate de pe un trotuar pe altul. Nişte băieţi tineri strigă cît îi ţine gura în dialect:

— Să iasă puştiul la aer!

O prostituată își face loc prin mulțime.
— Erna a fost cîndva moașă, zice.
Alta caută s-o rețină :
— Asta nu se poate.
— De ce nu dacă e grabă mare?
— Da, e grabă mare, domnișoară, intervine doamna Hardekopf, care în viața ei nu mai vorbise cu o prostituată, necum să i se fi adresat cu „domnișoară".
Și, împreună cu cele două fete, o pornește pe Springeltwiete, urmată de o liotă de pierde-vară dornici de ceva senzațional.
— Doamne, ce emoție! geme doamna Hardekopf, dar e bucuroasă că a găsit ajutor. „Ehei, scara asta n-am s-o uit cu una, cu două!" își zice în gînd.
Abia cu o jumătate de oră înainte stătea, încă nedecisă și neliniștită, la mașina de gătit din bucătărioara ei. Trimisese pe vecină la fiică-sa. Dar nu se putea bizui pe Rüscher asta, atît de lipsită de inițiativă. Doamna Hardekopf se tot uitase la ceas. „Bărbații" ar fi trebuit să sosească de mult. Ar fi vrut să le dea să mănînce înainte de a pleca. Pe de altă parte, știa că dacă ar mai fi zăbovit... cine știe, cîte nu se pot întîmpla într-o jumătate de oră?! Stătuse deci pe gînduri, și, pînă la urmă, zisese către Fritz, mezinul ei :
— Ascultă, băiete, eu mă duc! Poate mă întorc peste o oră, poate chiar mai curînd. Tata sa vă dea supa. Pentru el sînt doi cîrnați, pentru Ludwig, pentru Otto și pentru tine cîte unul. Auzi?
Fritz scosese niște sunete pe nas, în semn că da. Stătea dezbrăcat pînă la brîu în fața unei albii cu apă fierbinte și se săpunea.
— Și nu mîncați pînă nu vine tata. Auzi? Și nu ciuguliți înainte.
— Nu, nu!... Adu-mi groșul cînd vii.
— Ce groș? întrebase mama.
— Cel pe care mi l-a făgăduit Frieda.
— Frieda e bolnavă rău!
— Bolnavă? Băiatul își ridicase mirat din albioară capul săpunit. Credeam că face un copil!
— Mucosule!
Doamna Hardekopf plecase trîntind ușa.

Pe scară, însă, nu putu să nu surîdă. Puştii ăştia! Ce să-i faci, copiii creşteau, fără să bagi de seamă. Acum avea să devină bunică. Prea devreme, după părerea ei, mult prea devreme. Şi-apoi, ginerele ăsta imposibil, cu caşul încă la gură, uşuraticul ăsta nu se potrivea de loc cu familia Hardekopf; proastă achiziţie, ba mai rău, ceva revoltător, o ruşine!...

Cînd se gîndea la ginere-său o apuca furia şi duşmănia. Îşi închipuia scene în care-l umilea, îl strivea, îl nimicea pe neisprăvitul acela. Cînd se deda acestui joc al imaginaţiei era în stare să uite realitatea din jurul ei; şi, ori de cîte ori îl avea pe ginere-său în faţă, fiecare cuvînt pe care-l rostea era ales cu grijă şi dintre cele mai jignitoare.

Păşise iute prin curte — căci locuiau în fundul unei curţi pe Steinstrasse — plină de vigoare şi întreprinzătoare ca o femeie de treizeci de ani. Nu era înaltă, dar se ţinea atît de drept, atît de ţeapăn şi purta capul sus cu atîta încredere în sine, încît părea mai înaltă decît era în realitate. Soţiile de muncitori care au născut mulţi copii şi au lepădat încă şi mai mulţi se lăţesc cu trecerea anilor. Poate că firea ei fără astîmpăr şi trebăluiala neîncetată contribuiseră să-i menţină formele zvelte. Apoi, în pofida celor patruzeci de ani împliniţi, ţinea să fie îmbrăcată cum trebuie. Împreună cu madam Rüscher, vecina ei, croia rochii după tiparele din suplimentul revistei *Hamburger Hausfrau* şi le cosea la maşina Singer, cumpărată în rate lunare. Astfel, reuşea oarecum să ţină pas cu moda. În această zi de primăvară purta o rochie din stofă ieftină, înflorată, de culoare închisă, cu umerii bufanţi, cu o rujă albă plisată la gît şi la mîneci, lipită de talia strînsă în corset, încreţită puţin peste şolduri şi căzînd largă pînă jos pe picioare. Vremea fiind ceţoasă, îşi pusese pe umeri o broboadă de lînă. Şi coafura ei modernă: un smoc de păr încreţit pe frunte, ţinut cu un pieptene de os, iar pe creştetul capului trona un coc blond-închis clădit cu artă.

Pe drum spre locuinţa fiică-si, doamna Hardekopf fusese salutată de o seamă de cunoscuţi, dar ea nici nu-i zărise, atît era de absorbită de ocările ce i le

adresa în gînd ginerelui ei, acestui „uşuratic", acestui „monstru", care desigur o să-i nenorocească fata, acestui individ, care a îndrăznit s-o înfrunte chiar şi pe ea. Cu cît se gîndea mai mult la numeroasele fapte revoltătoare din această căsnicie încă proaspătă, cu atît îi creşteau furia şi ura faţă de „dezmăţatul" ăsta, care colinda cu rudele sale „distinse" localurile Hamburgului, şi se întorcea acasă — o, cît de des, abia o dată cu zorile... şi în ce hal! De ce i-a fost dat puştancei să-l întîlnească tocmai pe omul ăsta? O fetişcană de optsprezece ani! (Pentru doamna Hardekopf, fiica ei, cu toate că era măritată şi sta să nască, rămăsese doar o „puştancă".) „Ah, să încapi tu odată pe mîna mea, îşi zise ea cu gîndul din nou la ginere-său, ei, apoi atunci să te ferească Dumnezeu, dezmăţatule, chefliule, aş scoate untul din tine şi te-aş face om de treabă!". Dacă avea să-l găsească acasă, la Frieda, se pregătea să-i spună: „Du-te de bea bere, vezi-ţi de distracţiile tale! Cel mai bine ar fi să nu te-ntorci acasă pînă nu s-o crăpa de ziuă; atunci totul va fi trecut, vei fi devenit tată, deşi nici tu nu ştii cum!" Da, asta avea de gînd să-i spună, chiar dac-ar plesni de necaz!

Tot vorbind aşa cu sine însăşi, ca să-şi verse năduful, doamna Hardekopf străbătuse scurta distanţă pînă la casa fiică-si, care stătea pe aceeaşi stradă, într-o locuinţă mică, într-o clădire la stradă. Urcase scara îngustă şi dreaptă cu hotărîre, sigură de sine, deplin încredinţată că dreptatea era de partea ei.

Cînd intră, fiică-sa oftă uşurată. Acum totul era mai puţin grav. Acum nimic nu mai putea ieşi prost; venise maică-sa, care ştia întotdeauna ce-i de făcut. Încrederea fiicei în mamă-sa era nemărginită. Se liniştise, se simţea salvată, un surîs trecu peste trăsăturile-i schimonosite de durere.

Doamna Hardekopf o împinsese la o parte pe doamna Bollers, vecina cocoşată, care nu-i făcuse loc destul de repede.

— Ei, cum îţi merge, fata mea? Tonul era voit lipsit de tandreţe, ba chiar aspru.

— Destul de bine, mamă! Fiica ştia că înaintea mamei trebuia să se stăpînească, fiindcă dînsa nu putea

suferi să te răsfeţi. Cred că se apropie. Numai durerile... de n-ar fi... de n-ar deveni şi mai mari...

Cocoşata şi vecina cea grasă, doamna Klingenthal, care stăteau în jurul patului, se văicăreau şi gemeau la fiecare acces de durere, ca şi cum ele ar fi trebuit să nască. Doamna Hardekopf se întoarse brusc şi le porunci răstit :

— Ei, lăsaţi, mă rog, smiorcăiala ! În fond, ce căutaţi aici ? Mai bine aţi da o mînă de ajutor decît să bociţi atîta !

— Moaşa n-a venit încă, şopti Rüscher timid.

— N-a fost încă moaşa ? întrebă mirată doamna Hardekopf.

— Nu e acasă, mamă. Nimeni nu ştie unde s-a dus, îngînă Frieda ; după aceea trase cearceaful pînă la gură şi dădu ochii peste cap, scîncind încet. Apoi scoase un ţipăt îngrozitor, pe care nu mai reuşise să-l înăbuşe.

Moaşa, ioc ! Copilul putea ieşi din clipă-n clipă. Şi femeile astea blestemate se văicăreau şi-şi frîngeau mîinile. Dreaptă şi ţeapănă, doamna Hardekopf cumpănise nemişcată cam o jumătate de minut. Dar nu mai mult de o jumătate de minut, apoi gonise femeile din cameră, alergase la moaşa Niehus, vorbise cu sergentul de stradă, şi-acum — urmată de o mulţime de curioşi — era în căutarea unei alte moaşe.

În Springeltwiete, o străduţă laterală din Steinstrasse, doamna Hardekopf s-a oprit în faţa unei case cu jaluzele de lemn. În gangul strîmt, o lampă aruncă o lumină roşie ştearsă pe treptele acoperite cu un preş. O izbeşte un parfum cald, dulceag. Cuprinsă de o bănuială îngrozitoare, se adresează celor două fete, care o conduseseră aici :

— Ei, ia spuneţi-mi, domnişoarelor, femeia asta are şi condicuţă ?

— Ei, şi ce ?! răspunde una evaziv.

— Aşa, aşa ! Păi, atunci, stăm bine !

Femeia respectivă, grasă, pieptoasă, cu părul de un roşu ca focul, cînd află despre ce e vorba, caută să se eschiveze, întreabă de mai multe ori dacă e într-adevăr neapărată nevoie de ea. Pînă la urmă, se decide să se ducă.

Curioşii ramaşi să aştepte în faţa bordelului primesc cu strigăte şi rîsete femeile care ies, mai ales pe „tanti“ cea durdulie, care, după cum se vede, se pricepe şi la arta moşitului. Se întorc în marş triumfal prin străduţa strîmtă şi o apucă pe Steinstrasse. Tot mai mulţi trecători se iau după ele. Tot felul de zvonuri se răspîndesc din gură în gură. Zărind femeile care se întorc, faţa lui Krischon cel rotofei străluceşte de voie bună. În sfîrşit, ajung în faţa casei în care Frieda Brenten aşteaptă ajutor. Cîţiva bărbaţi le urmează, se opresc însă pe primele trepte şi le urmăresc să vadă unde urcă. „Etajul trei!“ strigă unul. De pe stradă oamenii cască ochii spre ferestrele etajului trei, unde un nou cetăţean al lumii vrea să vadă lumina zilei.

Doamna Rüscher le întîmpină palidă şi tremurînd toată. Erna cea roşcată îşi dă seama numaidecît că n-a venit prea devreme, nici chiar cu cinci minute. Doamna Hardekopf îi întinde un şorţ. Străina îşi pune şorţul şi dă dispoziţii cu glas tare, dar cam încurcată:

— Aici cîrpele şi vata! Da, apa o puneţi acolo!

Pieptul ei voluminos se agită. Se apleacă peste femeia ce stă să nască şi dă să ridice cuvertura, dar doamna Hardekopf o opreşte cu vocea tunătoare:

— Ei, n-ai vrea, mă rog, să te speli întîi pe mîini?

Roşcata îşi şterge mîinile temeinic şi chibzuieşte, dîndu-şi seama abia acum că s-ar putea să dea de bucluc. Un ţipăt groaznic. Uşa se dă de perete, şi doamna Hardekopf strigă furioasă:

— Ei, ce-nseamnă asta, vino odată, sau n-o să mai fie nevoie de dumneata!

Moaşa improvizată ridică în aer o făptură minusculă, vînătă la culoare, cu un corp slăbuţ şi cu capul mare, şi-o loveşte repetat cu palmele ei grase peste poponeţ, căci copilul nu vrea de loc să spună „da“ vieţii: refuză să respire. Femeia inimoasă, care în ultimele clipe depusese atîta zel şi se roşise toată de fericire că lucrurile merseseră normal, acum se face tot mai palidă.

Bătăile pe poponeţul şi pe spatele fiinţei ce zace neînsufleţită în mîinile ei devin tot mai nervoase. Începe să tremure şi aruncă priviri speriate spre bunică, apoi, descumpănită, ridică în semn de regret umerii.

Doamna Hardekopf urmarea de o bucată de vreme, mută, cu buzele strînse, ostenelile moașei. Era încă sub prima impresie de groază pe care o trezise în ea înfățișarea noului-născut. Un cap uriaș, cu o fețișoară zbîrcită ca de maimuță pe un gît subțirel și niște brațe și picioare nefiresc de scurte, lipsite de viață. Născuse și ea cinci copii, dar nici unul nu i se păruse atît de urît ca nepoțelul ăsta, desigur un schilod. Ei, păi ce să te mai miri, cu un tată desfrînat, și el cu picioare scurte și gîtul scurt! Văzînd că străduințele înfrigurate ale moașei rămîn zadarnice, se apropie, îi ia din mîini copilul încă inert și-l așază cu o mișcare hotărîtă în ligheanul cu apă rece. Trupușorul se agită convulsiv, picioarușele și mînuțele încep să se miște, ochii se deschid speriați și-apoi se aude un țipăt frenetic.

2

În același timp, în localul numit „Hansakeller“, de pe Steindamm, oglinda mare din spatele bufetului se făcu țăndări; o halbă de bere lovise zdrăngănind oglinda strălucitoare. Făptașul — un om scund, mai mult gras, cu mutră de băiețoi vesel — privea în jur mîndru și extrem de satisfăcut de isprava sa, unindu-și hohotele de rîs cu ale tovarășului său de chef.

— Grandios, Carlchen! strigă acesta, pufnind în rîs. Zău că nu te credeam în stare! Ești un tip, fir-ai să fii!

Și amîndoi izbucnesc din nou într-un hohot răsunător, fără griji. Abia observă mirarea celorlalți consumatori, nu-l văd și nu-l aud pe birtașul enervat.

— Să fiu al dracului, ai aruncat cu o furie... cu un avînt... Nu putu să continue, căci se înecă de rîs.

Da. Carl Brenten zvîrlise halba de bere cu o hotărîre sălbatică, în furia lui colosală împotriva lumii întregi, împotriva lui însuși și a ghinionului său mai ales... Căci îi stătea ca un ghimpe în carne ceea ce surorile lui îi tot șușoteau la ureche de cîte ori aveau ocazia: „O căsătorie imposibilă... N-ai noroc în căsnicia asta... N-ai să ajungi nimic, ai să aluneci tot mai jos... Ai fi putut să faci o partidă mai bună în loc să te legi cu lanțuri de o

lucrătoare, care se îndeletnicește cu lipitul cutiilor și care se trage dintr-o familie de muncitori de șantier naval... Degeaba, nu se potrivește cu noi, ziceau ele, trebuie să recunoști... Tu vei fi binevenit la noi oricînd, și de acum înainte, bineînțeles, dar pe femeia asta, să fim înțeleși o dată pentru totdeauna, pe femeia asta să n-o aduci între noi dacă vrei să eviți scenele penibile..." Cu oricine din familie stătea de vorbă proaspătul soț, căsătorit abia de un an, cel mai tînăr din droaia de frați, cu sora lui, Mimi, sau cu Lisbeth, cu cumnatul său Hinrich, sau cu Felix — toți îi erau împotrivă. Bineînțeles că și fratele său, Mathias Brenten, funcționar la vamă, și soția acestuia erau de aceeași părere, deci toate rubedeniile. Și atunci să nu arunci cu halba de bere în oglindă ? Tînărul soț știa că de la o zi la alta putea să devină tată. Frații și surorile lui nu știau însă acest lucru. Și-ar fi pus mîinile în cap. Iar fricosul ăsta de Felix crezuse că n-o să aibă curajul să spargă bucuros oglinda, care-ți răsfrîngea atît de neghiob chipul.

— Domnule, dumneavoastră ați spart oglinda ?

Consumatorul Carl Brenten, care se simțea tare după fapta împlinită și era departe de a fi complet treaz, se întoarse cu dispreț și văzu în spatele lui un „curcan", un sergent.

— Da, eu însumi, recunoscu el bărbătește.

— De ce ? voi să știe păzitorul ordinii publice.

— De mînie ! răspunse făptașul, umflîndu-și pieptul.

— De mînie ? repetă agentul nedumerit. Cum așa, de mînie ?

Asta, după părerea lui Carl Brenten, întrecea măsura. Era o adevărată insolență. Cum adică, era obligat să se lase interogat și mustrat de față cu toată lumea ? Sîngele i se urcă iar în obraz. Privindu-l pe sergent drept în ochi, strigă :

— Domnule, răspundeți-mi la întrebare : sînteți pentru buri [1] sau pentru englezi ?

[1] Burii, urmași ai coloniștilor olandezi în Africa, au întemeiat, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, în sudul Africii, două republici — Transvaal și Orange — pe care imperialiștii englezi le-au atacat, dezlănțuind războiul anglo-bur (1899—1902).

— Încetați cu rîsul ăsta prostesc, se răsti sergentul la prietenul lui Brenten.

Acesta tăcu numaidecît, dar se strîmbă către consumatorii curioși care se adunaseră în jurul lor:

— O să trebuiască să-l despăgubiți pe proprietarul localului!

— Bineînțeles, îi aruncă făptașul luînd un aer măreț. Dar ce, am refuzat oare? Nu mi-ați dat însă nici un răspuns la întrebarea mea.

— Oglinda costă cel puțin optzeci de marci, se auzi vocea proprietarului.

— Felix, strigă spărgătorul oglinzii, care se cam clătina, scoate un sutar!

Cel căruia i se adresase izbucni din nou într-un rîs zgomotos și începu să se scotocească prin buzunare. Le întoarse pe toate la rînd pe dos, și după ce se căutase în toate fără a găsi nici o para chioară, socoti că era locul să izbucnească din nou în rîs.

Polițistul era nedumerit de tonul liniștit cu care Brenten ceruse sutarul. Fără îndoială, bețivii ăștia doi aveau bani. Se aplecă peste tejghea și șușoti cu birtașul. Acesta cerea garanții în gura mare.

— Puteți să vă legitimați? îi întrebă sergentul pe cei doi tulburători ai ordinii publice.

— Firește că da, strigară amîndoi într-un glas.

— Profesiunea dumneavoastră? stărui sergentul.

— Procurist! zise Felix, dîndu-și aere.

— Lucrător la fabrica de țigări, răspunse tovarășul lui de petrecere, nu mai puțin îngîmfat. Acest răspuns provocă o nouă explozie de ilaritate din partea celuilalt.

Amîndoi aveau bilete de identitate ștampilate de poliție; Felix mai avea și un livret militar. Polițistul examină livretul cu deosebită atenție și-l înapoie posesorului cu o privire respectuoasă, ducînd mîna cu un gest fugitiv la coiful cu vîrf ascuțit. Felix Striemel, așa scria în livret, își terminase serviciul militar cu gradul de sergent-major. După asta, totul decurse repede și fără dificultăți. Numele lor fură notate și se văzură obligați să-l asigure pe birtaș că în decurs de opt zile aveau să-l despăgubească.

— Și... și cu întrebarea mea cum rămîne? se rățoi Brenten, postîndu-se crăcănat în fața polițistului.

— Ce întrebare?

— Vezi, ai uitat ce era mai important! strigă el, și-l fulgeră pe curcan cu o privire mustrătoare. Am întrebat dacă... dacă ții cu burii sau cu englezii!

— Nu cumva v-ați luat la harță pentru politică? întrebă polițistul ridicînd din sprîncene.

— Văd că ții cu englezii, zise Brenten, fiindcă te eschivezi. Rușine! *Kaiser*-ul, care îți dă soldă, e pentru buri. Sau poate nu știi ce telegramă i-a trimis președintelui, lui taica Krüger[1]? Nu? Rușine, omule!

Cei doi părăsiră localul, trufași ca niște învingători. Felix, care era mai elegant și mai înalt, îl luă pe cumnatu-său de braț, și așa, sprijinindu-se reciproc, aruncînd priviri provocatoare în jur, merseră pe Steindamm înainte. Deodată, Felix se opri, își răsuci capetele mustății lui cochete, se uită drept în ochii însoțitorului și zise:

— Chestia cu burii a fost formidabilă. Bietul tip era complet năucit. Dar acum o gravă chestiune de conștiință: unde mergem, Carlchen?

Brenten era aproape cu un cap mai scund decît cumnatul său. De sub pălăria neagră, tare, pe care sergentul-major în rezervă Felix Striemel o numea cască de civil, ieșea un smoc de păr pieptănat pe frunte. Mustață ca lumea nu avea deocamdată, căci „Carlchen" nu împlinise încă douăzeci și unu de ani; dar buza superioară era adumbrită de o vegetație piloasă destul de modestă, obiectul unei îngrijiri devotate cu „Fixolin". Carlchen își munci mintea.

— Să mergem la „maica natură", strigă Felix. Luăm tramvaiul cu cai pînă la Jüthorn[2]...

Carlchen se scutură scîrbit.

— Br, br! În natură! Nu-u, hai la „Liliacul".

[1] Referire la telegrama de felicitări adresată în ianuarie 1896 de Wilhelm al II-lea lui Paulus Krüger, președintele Transvaalului. Acest gest arăta rivalitatea dintre cele două puteri imperialiste: Anglia și Germania.

[2] Suburbie a Hamburgului.

— Formidabil! fu numaidecît de acord Felix.

Iar își luă prietenul de braț și, spre hazul trecătorilor, începu să cînte cu voce tare, stridentă o melodie populară:

„Cîntăreț ambulant de atîția ani,
Cutreier țara, ca prinzător de șobolani."

Amintindu-și de oglinda spartă și cu gîndul la surorile lui, Mimi și Lisbeth, Carlchen îngînă și el aria binecunoscută din *Liliacul* [1], „Fericit cine a uitat ceea ce-i de neschimbat", parafrazînd-o astfel: „Fericit cine o mînca ceea ce nu poate bea". Și cîntîndu-și fiecare cu înverșunare cîntecul, o luară spre localul „Liliacul".

3

Seara tîrziu, mînat de nevoia irezistibilă de a dormi, Carl Brenten se îndrepta cam în silă spre locuința lui. Petrecuse două zile și două nopți într-un chef; după ce sîmbătă seara sărbătoriseră ziua de naștere a lui Mimi, cei patru bărbați porniseră să colinde cîrciumile. Ultimele zece ore rămăseseră numai doi, el cu Felix Striemel; ceilalți doi, Gustav și Hinrich, soți bine dresați, cum spunea el cu dispreț, se întorseseră ca niște cățel ascultători acasă, la nevestele lor. Lui Carl Brenten puțin îi păsa de femei, în special de a lui. „O clipă de slăbiciune, apoi o veșnicie în iad. Cine spusese vorba asta? Hm, Felix, bineînțeles. Un mucalit, Felix ăsta. Dar are dreptate."

Ajuns în fața casei, vru să urce treptele, cînd dintr-un ungher întunecos se ivi vecina Bollers. Brenten tresări speriat.

— O, domnule Brenten, nu te duce sus, așa... Nevasta dumitale a născut un băiat.

— Și din pricina asta să nu mă duc sus? se indignă Brenten. Asta ar mai lipsi!

[1] Operetă vieneză scrisă în 1874 de compozitorul austriac *Johann Strauss* (1825—1891).

— Dragă domnule Brenten! se bîlbîi vecina. S-a întîmplat doar acum cîteva ore. Soția dumitale e încă istovită. Trebuie să ții seama de asta. Și-apoi, mai e și soacra dumitale sus. A și întrebat de cîteva ori de dumneata.

La cuvîntul „soacră", Carl Brenten tresări a doua oară. Asta îi luă piuitul și se uită năucit la vecină. Abia acum parcă înțelese vorbele ei.

— Da, da, atunci desigur că... eu... Hm, hm!... Și ce zici, doamnă Bollers, un băiat? Doamne, am un fecior? Da, da, atunci mai bine... mai bine mă...

Se sprijini de ușorul ușii, se întoarse brusc și ieși în stradă împleticindu-se. Dar se înapoie îndată și strigă după doamna Bollers, care începuse să urce treptele.

— Doamnă Bollers, mi-ai... mi-ai face un mare serviciu. Ți-aș fi foarte recunoscător... vezi doar că am... Uite ce e, sora mea și-a serbat aniversarea... Vreau să spun, ai vrea să fii drăguță să bagi de seamă cînd pleacă bătrîna?

— Da, cu plăcere, domnule Brenten!

— Că doar n-o să stea o vecie la noi, nu-i așa? Vreau să spun că... uite... ai vrea să-mi faci semn?... Adică după ce s-a cărat... Știi ce, dacă ai face o cruce cu creta pe ușă cînd nu mai e nici un pericol?... Vrei s-o faci? Ți-aș fi foarte recunoscător, extrem de recunoscător!

— Bine, după ce pleacă doamna Hardekopf fac o cruce aici pe ușă. Așa, o să știi și dumneata.

— Foarte bine, foarte bine, doamnă Bollers!

Se spune că un om beat se trezește numaidecît dacă pică în apă. Carl Brenten avea impresia că fusese cufundat într-o apă rece ca gheața. În capul lui un singur gînd revenea mereu, ca o lovitură de ciocan: „Sînt tată... Am un fiu!" Știuse că avea să se întîmple curînd, dar nu-și imaginase prea limpede lucrul ăsta. Și acum, iată, se întîmplase: era tată!

Carl Brenten o apucă pe Springelwiete și se amestecă în mulțimea de oameni ce mișuna pe strada îngustă. Unde să se ducă? Știa doar atît: că încă nu se putea duce acasă. Și apoi, iarăși acest singur gînd: era tată. Ce ochi ar face surorile lui! Pînă acum tot mai încercaseră încă să-l scape, acum l-ar considera definitiv

pierdut, fără nici o speranță... Ei, dracu să le ia, pe ele și pe tot distinsul „familion“! Își închipuie că sînt cine știe ce. Nu știau decît să arunce înțepături și să-și bată joc de om. Dar de ajutat încă nu-l ajutase nici unul dintre ei... Și pe Felix putea să-l ia dracu! Numai el era de vină că pierduse ziua de astăzi chefuind. Tot el îi dăduse ghes să spargă oglinda, îl ațîțase pînă a azvîrlit halba. Nu era exclus să-i tragă chiulul cînd o fi la o adică, și o să trebuiască să scoată singur banii. Era chiar probabil, căci făcuse aluzii în sensul ăsta... „Toți mă iau de sus, toți cred că trebuie să mă dădăcească. La naiba, cui ce-i pasă cînd mă-nsor și cu cine mă-nsor? Și cui îi pasă că sînt tată?“ Simți un fel de slăbiciune. Avea un fecior, iar ziua nașterii lui o pierduse umblînd teleleu și bînd...

„Nu uita că ești un Brenten!...“ Un Brenten, ce mare lucru o mai fi și asta... ha-ha! Acum toți se arată grozav de îngrijorați. Dar înainte s-au ocupat oare de el, de „fratele lor mai mic“, cum îi ziceau mereu? L-au lăsat s-ajungă proletar. Însă acum îl băteau la cap: „Ce Dumnezeu, Carlchen, doar nu ești un proletar?! Nu uita, tatăl nostru a fost un maistru lăcătuș de precizie, respectat de toată lumea, fost membru în Consiliul orășenesc [1]. Cum ai putut să uiți pînă într-atîta cine ești?“ Dar-ar ciuma în ei, îl trăseseră pe sfoară! Îi luaseră partea de moștenire și-l lăsaseră s-ajungă proletar! Niciodată nu-i înfățișaseră o socoteală limpede... Niciodată! Era cu adevărat lipsit de noroc. Frate-său ăl mai mare, îngîmfatul funcționar la vamă, îl dăduse afară, pe el, socialistul! „Munca nu e rușinoasă, dar cu un socialist nu vreau să am de-a face“... Ce minciună! În ochii lor să fii un simplu muncitor, să lucrezi la fabrică, să fii socialist, să fii un „roșu“ era ceva de neiertat și rușinos! Maistru lăcătuș de precizie, asta da! Func-

[1] Deși în 1866 a aderat la Federația statelor germane din nord, iar în 1871 la imperiul german, Hamburgul și-a păstrat, într-o oarecare măsură, dreptul de a se conduce prin dregători proprii, avînd un consiliu orășenesc ales, dominat de negustorii bogați și prezidat de un primar și un senat, ai cărui membri erau numiți pe viață de Consiliul orășenesc.

ționar la vamă, asta da! Dar să fii muncitor la o fabrică de țigări, să fii un socialist, un roșu, ba chiar un roșu aprins... cîh! „De-acum înainte am să subliniez asta dinadins cînd sînt cu ei. Am să le-o strig în urechi. Să li se facă frică... bandă de mișei! Mizerabilii!"

Rătăcind așa pe străzile cam obscure, la ceasul acela de seară, Carl Brenten se mustra și se învinovățea cu vehemență. Amețeala și oboseala îi trecuseră uimitor de repede. Acum i se părea că cea mai frumoasă parte a vieții lui aparține trecutului, că trebuia să-și ia rămas bun de la bucuriile lumii acesteia, pe care le savurase cu atîta plăcere și atît de copios. „Vai, nici măcar douăzeci și unu de ani n-am împlinit, oftă el, și tot ce înfrumusețează viața și-i dă preț a rămas acum în urma mea! De azi înainte trebuie să trag la jug, să port grija unei familii și să renunț la toate plăcerile!" Trecute erau — fără întoarcere — zilele veselelor excursii de-a lungul Rinului. Nici de ele n-ar fi avut parte dacă n-ar fi dat bir cu fugiții după un an și jumătate de ucenicie! Tot n-ar fi învățat mai mult, doar ar fi mărit profitul fabricantului de țigări. Totuși, a devenit muncitor la fabrica de țigări, și încă unul care se putea măsura cu oricine... Apoi la Bruxelles! De cîte ori își aducea aminte de zilele acelea frumoase, rana veche din inimă începea din nou să sîngereze. Visul lui fusese Parisul! Paris! Dar i se isprăviseră banii. Soră-sa Mimi administra ce mai rămăsese din partea lui de moștenire. S-a rugat și s-a milogit de ea, dar dînsa, nimic. Pînă la urmă, i-a trimis un bilet de tren Bruxelles-Hamburg. Atît. A fost nevoit să-și vîndă ceasul și costumul de haine ca să poată achita hotelul. Și, de fapt, i se mai cuveneau vreo două mii de mărci...

Această amintire i se ivi în minte tocmai la momentul potrivit ca să-i ațîțe furia împotriva „familionului" și să întărească în el hotărîrea, luată de fapt mai demult, după îndelungata chibzuială de a nu mai avea de-a face cu ei... Și-apoi, mizerabila sumă cu care îl procopsiseră în cele din urmă: o mie opt sute de mărci cînd de fapt taică-său lăsase treizeci de mii. Toată moștenirea trecuse prin mîinile lor și se mistuise... „M-au tras pe sfoară! strigă el cu glas tare. Și-au făcut mendrele cu

banii mei şi, cine ştie — în starea de surescitare în care se afla era pornit să exagereze totul — cu ei şi-or fi cumpărat şi casa !"

Şi altă dată, amintindu-şi de această nedreptate, îl cuprinsese mînia, dar niciodată cu atîta violenţă şi persistenţă ca acum, cînd, trezindu-se, ca după o lungă beţie, tată şi cap de familie, se simţea mai păcălit decît oricînd. Era tată şi — Dumnezeule mare ! — din ultima leafă săptămînală nu mai avea nici trei mărci în buzunar. Nici Hinrich Willmers, care era proprietar de casă, nici Felix, procuristul nu voiseră să-i împrumute douăzeci de mărci. Bandă de şnapani, întîi te pungăşesc, şi, pînă la urmă, îţi dau şi un picior ! „Asta n-am s-o uit cît oi fi !" îşi făgădui Carl Brenten... Apoi gîndurile lui se întoarseră brusc la prezent. Avea un băiat. În curînd o să umble, o să pună întrebări. Avea să-l ducă la plimbare pe şosea, de-a lungul Elbei, sau pe malurile rîului Alster. Dar fiul acesta n-o să ajungă cîndva doar un simplu muncitor la o fabrică de ţigări. Poate că o să înveţe carte. Numai să nu ajungă muncitor în vreo fabrică de ţigări.

Aşa visa grijuliul părinte, care în loc să fie acasă în momentul naşterii, era la chef, şi nu-şi văzuse încă urmaşul, pentru că se temea de privirile mustrătoare ale soţiei, dar mai ales de soacră-sa, de „balaurul ameninţător" care stătea de pază la patul neveste-si.

Bunica plecase de fapt de mult de la fiica ei. Ca să n-o tulbure pe tînăra mamă, se abţinuse să mai întrebe de tatăl copilului. Îi trebuise multă stăpînire de sine ca s-o facă, fiindcă nu crede nici în ruptul capului basmul pe care i-l servise fiică-sa, şi anume că bărbatul ei făcea ore suplimentare. Cam o oră după naştere sosise într-un suflet moaşa Niebus. Bunica îi aruncase doar o privire nimicitoare, fără a-i răspunde la salut, şi nu-i adresase nici un cuvînt. Moaşa găsise totul în perfectă ordine, se scuzase, dăduse cîteva sfaturi şi se făcuse nevăzută. Soţul însă nu apăruse. Doamnei Hardekopf nu putea să-i treacă prin minte că de frica ei umbla pe străzi năuc şi cu capul fierbînd de griji.

— Doamnă Bollers, spusese bunica Hardekopf către vecină, vrei să stai cu fata mea pînă-i vine bărbatul ?

Odată şi odată tot o să nimerească pe-acasă. Eu trebuie să văd de ai mei.

Îndată după ce plecă doamna Hardekopf, femeia scundă şi cocoşată îi spuse Friedei Brenten în şoaptă că bărbatul ei venise de mult, dar nu îndrăznise să intre.

— Unde e? întrebă lăuza.

— Păi pesemne că se-nvîrteşte pe stradă şi aşteaptă să fii singură. I-am promis să fac cu creta o cruce pe poartă după ce pleacă doamna Hardekopf.

— O cruce cu creta? Tînăra mamă surîdea. Atunci du-te repede, doamnă Bollers, şi fă crucea aia, ca să nu mai aştepte.

4

„Bărbaţii“ doamnei Hardekopf aşteptau cu nerăbdare. Bătrînul Hardekopf se plimba agitat prin cameră şi se tot trăgea de firele bărbii lui arătoase, frumos potrivită cu foarfeca. Îi venea să plece în grabă după soţia sa, ca să fie de faţă la naştere. Băieţii făceau haz de tatăl lor că era bunic. Otto, care avea paisprezece ani, şi Fritz, care avea nouă, găseau nespus de comic faptul că de-acum înainte o să poată juca rolul de unchi. Cel mare, Ludwig, zîmbea superior, socotind că titlul de „unchiul Ludwig“ are să-i stea bine. Cînd, în sfîrşit, mama lor intră pe uşă, o întîmpinară în cor cu întrebarea: „Ei, ce e?“

Le făcu semn să aibă răbdare şi se aşeză obosită pe un scaun. Abia apoi răspunse, cu faţa spre bărbatul ei:

— Totul a decurs normal. E băiat!

— Ah! exclamară cu toţii, şi pe toate feţele apăru un zîmbet.

Hardekopf îşi netezea necontenit barba. Bineînţeles, un băiat! Acum însă bunica se dezlănţui: deoarece moaşa fusese de negăsit, trebuise să ceară ajutorul unui sergent. Şi pe urmă mormolocul, nevrînd parcă să prindă viaţă, fusese bătut, nu glumă, dar numai un duş rece a reuşit să-i pună sîngele în mişcare. Şi, bineînţeles, mon-

strul acela tot nu venise acasă. Dracu știe pe unde hoinărește!

— Cum arată micuțul, mamă? întrebă Ludwig.

— Urît ca ciuma! răspunse mama fără înconjur. În viața mea n-am văzut un copil atît de urît!

„Bărbații“ se uitau la dînsa consternați.

— Întîi am crezut că are membrele prea scurte și că e un hidrocefal. Moașa zice, totuși, că-i normal. Dar hîd la față... nemaipomenit!

Aceste cuvinte avură efectul unui duș rece. Se uitară unul la altul. Atît de urît? Dar de ce? Bunicul zise liniștit:

— Cred că exagerezi, mamă! Că doar nici părinții lui nu sînt chiar atît de urîți!

— O să te poți convinge în curînd, replică nevasta-sa. Mi-ați lăsat puțină supă?

— Stai liniștită, strigă bătrînul Hardekopf. Abia îți mai tragi sufletul!

Luă oala de pe mașina de gătit, unde stătea la cald, umplu o farfurie cu supă și-și servi soția, care de astă dată acceptă bucuros.

Cu lingura în mînă, mai repetă o dată, înainte de a începe să mănînce:

— Tare aș vrea să știu unde umblă pușlamaua aia!

Pușlamaua tocmai se furișează pe scară, îndreptîndu-se spre apartamentul său. Acum, după ce a văzut pe poartă semnul convenit de liberă trecere, simte parcă o apăsare și mai mare la inima. Dar, oricum, n-are încotro! Se urcă încetișor, și, între timp, își muncește creierul să născocească ceva de spus. Cuvinte pline de dragoste, da, mișcătoare, care să-i meargă nevestei la inimă. După aceea o s-o îmbrățișeze și o s-o sărute. Da, acest sărut avea să întărească și să pecetluiască mărturisirile de căință, de bucurie și de fericire, promisiunea că se va îndrepta. Sub braț ține strîns un imens buchet de liliac cu miros îmbătător, sub celălalt un țipar afumat, gros cît brațul, o mîncare preferată a Friedei.

În clipa în care intră pe ușă, ascunzîndu-și cu rușine fața după buchetul de liliac, vecina, doamna Bollers, dispare numaidecît. Pășește tiptil în dormitor, pune

florile pe pat și țiparul afumat alături. Apoi ridică țiparul, îl arată mîndru și zice radios:

— Uită-te ce mare e și-i proaspăt de tot!

— Îți mulțumesc! îi răspunse ea încetișor.

El se apropie de coșul de rufe, în care doarme fiul său.

— Ai scăpat cu bine?

— Da! Dar tu?

— Eu? și începe să rîdă. Și eu, da, slavă domnului!

— Ei, atunci e bine!

CAPITOLUL II

1

În timp ce pe sofa Carl Brenten, frînt de oboseală, dormea cu genunchii la gură și sforăia, la ea acasă, în patul conjugal, soacra lui avu o convorbire mai lungă cu soțul. Cuvîntul „convorbire" nu redă prea exact ce se petrecea între dînșii, căci, ca întotdeauna aproape, de vorbit vorbea numai ea; el asculta, mormăia din cînd în cînd ceva, ce se putea înțelege ca o încuviințare, dar la fel de bine și ca o dezaprobare, întotdeauna însă nevastă-sa interpreta acest mormăit drept încuviințare. Cum e lesne de închipuit, torentul de cuvinte se referea la fiica lor, precum și la copilul și bărbatul ei.

— Ei, așa nu mai merge, în nici un caz! Sau se termină cu o catastrofă. Copilul a creat o situație cu totul nouă. Înțelegi?

— Hm! Hm!

— De desfacerea acestei căsătorii nu poate fi vorba acum. Bineînțeles că Frieda nu are de gînd să renunțe la slujba ei! Așa că plodul, firește, îmi rămîne mie pe cap. Totul depinde de pramatia aceea de tată. Deci mi se pare că trebuie să facem ceva. Trebuie să-l smulgem din cercul amicilor lui de acum. Trebuie să-l aducem sub influența noastră, să-l apropiem de noi. Ai înțeles?

De mirare, bătrînul uită să mormăie.

— Nu cumva ai adormit? strigă nevastă-sa.

— Nu, nu, se grăbi el s-o liniştească.
— Păi atunci răspunde!
— Hm!... Hm!
— Deci asta o să fie mai cu seamă sarcina ta. Trebuie să ne arătăm mai împăciuitori. Poate că mai e ceva de salvat. Doar e vorba de fata noastră, şi, acum, şi de copil. Oricum, e şi el social-democrat. N-ai putea să-l iei cu tine uneori la adunările circumscripţiei? Poate îi vorbeşti şefului de circumscripţie despre el. Almer e un om deştept. Ar trebui să se ocupe de el. Ce zici?
Un mormăit puternic, prelung exprimă lipsa lui de entuziasm.
— Şi apoi trebuie înscris în Asociaţia de economie. I-ar prinde bine să facă economii. N-ar fi rău să-ncerci să organizezi nişte partide de *skat*[1]. O dată pe săptămînă ar putea juca chiar la noi. Deci sînt de părere că trebuie încercate toate. Aşa nu mai merge! Altfel, împingem fata spre prăpastie. Ei, n-ai nimic de zis?
Bătrînul Hardekopf se întinse în pat. Ce-i poate da în gînd unei femei?! Ce cotituri radicale ştia să facă! Ieri încă voia să-l strîngă de gît pe ginere-său, şi din „individ“, „monstru“ şi „nemernic“ nici nu-l scotea, şi iată că azi a schimbat placa: social-democrat, asociaţie de economie, partide de *skat*. Al dracului de iute! Lui Hardekopf nu-i intrau lucrurile aşa de repede în cap.
— Doamne-Dumnezeule, măcar ai ascultat?
Un mormăit afirmativ.
— Ei, atunci ne-am înţeles. Acum întoarce-te şi dormi. Noapte bună!
— Hm! Hm!

2

Se putea spune că viaţa familiei Hardekopf decurgea în bună rînduială; nu se certau aproape niciodată, trăiau în bună înţelegere, căci de hotărît hotăra o singură voinţă, cea a doamnei Pauline. „Bărbaţii“, adică Harde-

[1] Joc de cărţi, foarte răspîndit în Germania, care se joacă în trei sau mai mulţi jucători.

kopf şi fiii, i se supuneau de bunăvoie, ceea ce nu era de loc spre răul lor: doamna Hardekopf trăia, se străduia şi muncea numai pentru ei. Se consacra treburilor gospodăriei şi familiei cu nesecată energie şi cu un avînt neîntrerupt. Avea grijă ca bărbaţii să aibă toate cele trebuincioase. În fiecare zi mîncarea era gata la timp. Hainele le erau întotdeauna curate şi îngrijite. Pantofii pingeliţi. Cotizaţiile către diferitele asociaţii, către partid şi sindicat erau plătite la termen, la fel şi contribuţiile la casa de ajutor pentru caz de deces „*Harmonie*", din care făcea parte fără ştirea bărbatului ei. La sfîrşitul săptămînii, după ce fiecare îi înmîna leafa şi îşi căpăta banii de buzunar şi de tramvai, ştiau cu toţii că pentru săptămîna următoare nu trebuie să-şi mai facă nici o grijă.

Produsele alimentare de care avea nevoie familia erau cumpărate la primul magazin de desfacere al cooperativei de consum „Producţia" de pe Steinstrasse. Asta nu însemna că doamna Hardekopf nu tîrguia pe ascuns şi cîte ceva de la băcanul Pinnländer, căci acesta dădea clienţilor bonuri de primă, în schimbul cărora puteai căpăta gratis un frumos serviciu de cafea sau o untieră.

Dacă voiau să ajungă la timp la muncă, la şantierul naval „Blohm & Voss", pe malul celălalt al Elbei, bărbaţii trebuiau să se scoale la cinci şi jumătate şi s-o pornească o jumătate de oră mai tîrziu. Doamna Hardekopf se scula cu o jumătate de oră mai devreme decît „bărbaţii", fierbea cafeaua, pregătea pîine cu unt, le turna cafeaua în bidoanele de tinichea şi umplea tabachera soţului. A trage din pipă era singurul lux pe care acesta şi-l permitea.

După plecarea soţului şi a celor doi fii, Ludwig şi Otto, doamna Hardekopf ar fi putut să se culce la loc; dar nici prin gînd nu-i trecea. Cum adică, bărbaţii să muncească la şantier, şi ea să lenevească în pat? Nu, asta era cu neputinţă! Doamna Wittenbrink, vecina ei, da, aia se culca la loc şi dormea pînă-n prînz. În schimb, Rüscher — nenorocita aia, canonită ca vai de ea — care locuia pe acelaşi palier cu ei, trebuia să se scoale chiar cu o oră mai devreme: umbla prin oraş, distribuind

jimble la adresele clienţilor, iar după aceea pleca şi făcea curăţenie la „*Nord-deutsche Kredit Bank*". Doamna Hardekopf nu era nevoită să facă aşa ceva, dar la 6, după ce plecau bărbaţii, începea să frece şi să curețe, să spele vase, să lustruiască bara de alamă a maşinii de gătit şi splendida lampă de petrol din metal, pe care bătrînul Hardekopf şi fiul său Ludwig o meşteriseră pe ascuns la şantier.

Da, doamna Pauline avea de lucru din zori şi pînă în noapte; ziua se desfăşura cu o regularitate de ceasornic. La 7 fix îl deştepta pe mezinul ei, pe Fritz, un băiat firav şi palid, care nu semăna întru nimic cu mama lui, robustă şi energică, dar în schimb moştenise felul de a fi, chibzuit, visător şi tăcut, al tatălui. Băiatul era cuminte ca o fată, şi ca o fată îşi vedea singur de treburi; cu toate că maică-sa îl lăuda şi găsea că are purtări plăcute, cuminţenia asta nu-i era chiar pe plac. De fapt, îi plăcea ca un băiat să fie niţel mai neastîmpărat şi mai dîrz, cu toate că aceste preferinţe zăceau nebănuite într-un colţişor ascuns al inimii ei. Căci dacă întîmpina o voinţă rebelă, care degenera în îndărătnicie, sau şi mai rău, se purta fără cruţare şi nu arăta nici un fel de slăbiciune faţă de proprii ei copii. Lucrul acesta îl simţise pe pielea lui primul născut, Emil, care fusese îndepărtat din sînul familiei şi dat ucenic la un maistru croitor, la ţară.

Micul Otto, bietul de el, petrecea lungile ore ale zilei în faţa menghinei, pilind suprafeţele zgrunţuroase ale pieselor turnate, înfigînd dornuri în plăci de metal şi gîndindu-se între timp cu jind la jocurile cu bile şi de-a v-aţi-ascunselea, de-a săritul coardei şi de-a ghicitorile, care acum aparţineau trecutului pînă i se împăienjeneau ochii de lacrimi şi pînă cînd ciocanul nimerea în deget în loc să lovească pe cuiul de fier.

Frate-său mai mare, Ludwig, fire afectuoasă, un băiat tăcut, şters şi sfios, lucra la strung. Se resemnase să considere locul din faţa maşinii ca lumea lui. Cu toate că nu-i venea uşor să muncească, deoarece meseria asta presupunea multă dibăcie, se adîncea în ea pînă ce aproape o îndrăgea. Lucra în aceeaşi hală de maşini cu fratele său, dar, spre deosebire de Otto, care la sfîrşitul

zilei de lucru fugea de parc-ar fi vrut să scape pentru totdeauna de munca nesuferită, Ludwig îl aștepta regulat pe taică-său, care avea de făcut un drum mai lung pînă la ieșire, căci turnătoria se afla tocmai la capătul șantierului. Încă nespălat, mînjit cu negreală pe obraji și pe mîini, cu bidonul de cafea atîrnînd gol pe umăr, cu șapca pătată de ulei trasă nițel pe urechea stîngă, băiatul în anul III al școlii de ucenici pășea mîndru alături de tatăl său, care era atît de respectat de toți tovarășii de muncă.

3

Cu toate că îi vîjîia înfiorător capul și-l simțea greu, ca de piatră, în dimineața asta Carl Brenten se îmbrăcă mai repede ca de obicei. Nevastă-sa îl privea.

— Ai apucat să dormi puțin, Carl?

— Puțin? strigă el. Foarte bine! Excelent!

Își trase pantalonii în grabă și întinse bretelele peste umeri. Ea nu se îndoia că dormise bine. Sforăitul lui puternic o ținuse trează.

— Încălzește-ți cafeaua, zise lehuza. Ibricul e pe mașina de gătit.

Carl clătină din cap.

— Aș!... N-am nevoie!

Băgă de seamă că bărbatu-său e nervos, dar nu-și dădu seama de ce. Nu vrea să întîrzie azi, gîndi, și surîse.

— Dă-mi-l pe mititelul, Carl.

Brenten se repezi la coșul de rufe și scoase copilul. Un simțămînt cum nu mai încercase pînă acum îl înfioră cînd i-l dădu soției în brațe. Din perna în care era învelit nu ieșea decît căpșorul cu ochii căprui-închis, rotunzi și nasul minuscul; corpul părea închis într-o capsulă albă. Nevasta îl așeză la piept, și, plescăind avid, gura micuță începu să caute sfîrcul sînului, dar nu-l găsi; mama trebui să i-l dea în gură. Toate erau atît de ciudate! N-ar fi trebuit să-i ceară, în sfîrșit, iertare? Dar nu reușea, nici un cuvînt nu-i venea pe buze. Stătu o vreme cu ochii pironiți la mamă și copil,

ca la o minune neînțeleasă, apoi iar își aduse aminte cu spaimă de bătrîna. Știa că se scula cu noaptea-n cap și putea deci să intre pe ușă în orice clipă. „Pentru Dumnezeu, trebuie să plec! Trebuie să plec!“ Din ușă se mai întoarse o dată, întinse mîna spre soția sa și-i zise, făcînd o mare sforțare:

— Pa, Frieda!

Ea îi dădu mîna albă și moale.

— Pa, Carl!

Se simți cuprins de fericire. Încă niciodată nu-și dăduseră mîna dimineața cînd pleca la lucru. Da, asta însemna împăcarea. Îl iertase. Între ei era iarăși armonie și înțelegere. Cu obrajii aprinși, se repezi pe ușă afară, coborî treptele în grabă și răsuflă ușurat numai cînd ajunse în stradă, fără ca întîlnirea temută să fi avut loc.

4

Chiulise două zile. Ce-avea să spună Schaper? Ce pretext ar putea invoca? medita Brenten. Dumnezeule, ce apăsare insuportabilă simțea în cap! Și-l dureau membrele, ca după un efort uriaș. Spera că în noaptea asta nu va mai fi nevoit să doarmă pe sofaua cea mică. Acum trebuia să recîștige timpul pierdut. O s-o scoată la capăt, nu era prima oară că o făcea de oaie. Dar tocmai fiindcă se mai întîmplase, se simțea stînjenit. Ei și! Nici Schaper nu era ușa de biserică. Iar Carl Brenten putea să susțină că e un muncitor bun, specialitatea lui erau țigările de foi cele mai scumpe și mai migăloase: marca *„Kaiserkrone“*, *„Hamburger Handarbeit“*, învelite cu o foaie de tutun de Sumatra, dar nu ușoară, deși provenea din frunzele cele mai de jos ale plantei, ci parfumată și tare, cu umplutură deasă de tutun brazilian. Lui Schaper n-are să-i dea mîna să-l concedieze, iar el avea să-i dea bătaie, pentru ca pînă la sfîrșitul săptămînii să realizeze aproape salariul obișnuit.

Fabricantul de țigări Richard Schaper nu era numai proprietarul acestei manufacturi, ci și al cîtorva mari tutungerii la Hamburg, Brema și Berlin. Magazinul

principal se găsea în Hermannstrasse, şi, în cele trei etaje ale clădirii, erau instalate manufactura de ţigări, atelierul de sortat şi atelierul de confecţionat cutii. Deci fabricantul Schaper era în acelaşi timp principalul cumpărător şi distribuitor al produselor manufacturii sale. Ţigările de foi „Schaper“ erau ţigări de calitate, iar consumatorii lor erau toţi burghezi înstăriţi. Richard Schaper devenise o personalitate cunoscută în rîndurile burgheziei din Hamburg; făcea parte din partidul proprietarilor funciari şi fusese cîndva membru în Consiliul orăşenesc al Hamburgului; în ultimii ani se retrăsese însă din viaţa politică, dăruindu-se în întregime plăcerilor sportive. Avea cîţiva trăpaşi la hipodromul *Mühlenkamp*. Cu şi mai multă pasiune practica sporturile nautice. Cîştigase cîteva medalii cu *yacht*-ul său, şi la marea regată de anul trecut, din cadrul săptămînii Kiel[1]-ului, realizase o performanţă onorabilă, luînd premiul al III-lea. Era un bărbat sportiv, înalt şi zvelt, cu înfăţişare îngrijită şi elegantă, bronzat chiar şi în lunile de iarnă. Şi totuşi, nu i s-ar fi putut reproşa că pasiunea pentru sport îl face să-şi neglijeze întreprinderea. În fiecare dimineaţă, la 7 fix, cînd începea lucrul şi se deschideau magazinele, intra în biroul său, unde stătea pînă la 12, şi, după ce rezolva corespondenţa, dădea o raită prin toate secţiile întreprinderii. După amiază locul patronului îl ţinea primul procurist, domnul Rattig, poreclit de muncitori „Scîrba“.

La orele 7 fix Carl Brenten bătu la uşa biroului domnului Schaper, fără să fi ticluit încă minciunile pe care avea să i le servească. Ţinînd seamă de faptul că patronul ducea o viaţă uşoară şi nu dispreţuia plăcerile, se gîndise să iasă din încurcătură cu glume, spunînd că fusese ademenit de Johann Strauss, şi că vina o poartă valsul şi vinul. Apoi să adauge, conform adevărului, că a sărbătorit ziua surorii sale, depăşind măsura, e drept. Dar ce să-i faci, tinereţea... Cam aşa intenţiona să se

[1] Începînd din 1895, în fiecare an, la sfîrşitul lunii iunie, aveau loc în portul militar Kiel întreceri nautice, care se desfăşurau cu un fast deosebit timp de o săptămînă.

apere. Schaper va avea destul umor ca să treacă peste acest episod cu o mustrare.

— Ei, pe unde mi-ai umblat iarăşi? se răsti patronul la Carl Brenten, îndată ce acesta intră pe uşă.

— Am... am.. se bîlbîi Brenten, păşind cu sfială spre imensul birou al patronului. Am... am devenit tată!

— Nu zău?! Adevărat? Domnul Schaper se sculă şi-i întinse dreapta. Atunci să te felicit... Băiat sau fată?

— Băiat, răspunse mîndru tatăl.

— Felicitările mele cele mai sincere!

Carl Brenten strînse mîna patronului.

— Şi tînăra mamă se simte bine?

— Da, mulţumesc! Totul s-a terminat cu bine.

— Ei, mă bucur... Atunci, în cinstea evenimentului, plătesc o halbă de cap celor din atelierul dumitale.

— Mulţumesc, domnule Schaper!

La uşă lui Carl Brenten îi veni în minte că de vreme ce, contrar aşteptărilor, întrevederea decursese atît de favorabil, ar fi păcat să nu se aleagă cu vreun folos. Se întoarse hotărît.

— Ei, ce mai e? întrebă patronul.

— Domnule Schaper... cu ocazia fericitului eveniment... mă întreb... nu s-ar putea cumva... un avans?

— Cît?

— Oh, mă gîndeam aşa, cam... cam cincizeci de mărci.

— Bine, de acord. Banii o să ţi-i dea domnul Rattig. Restituirea cîte cinci mărci pe săptămînă. Îţi convine?

— Da, sigur. Vă mulţumesc.

5

Ca în toate celelalte manufacturi de ţigări, şi la Schaper muncitorii lucrau aşezaţi faţă-n faţă la o masă lungă, cîte cincisprezece într-un atelier. Fiecare îşi avea locul lui, cu foile de tutun pentru înfăşurare, sulurile de tutun pentru umplutură, ulcică cu clei, cuţitul şi fundul de lemn pe care răsucea ţigările. Dacă într-un asemenea atelier domnea un spirit tovărăşesc, munca părea mai plăcută. Se cunoşteau bine unii pe alţii, fiecare lua

parte la bucuriile şi necazurile celorlalţi şi erau solidari împotriva patronului. Dintre ei se alegea un staroste de atelier, care avea o serie de îndatoriri suplimentare. Se cuvenea să aibă grijă ca magazinerul să-i aprovizioneze la timp cu tutun, ca să nu le lipsească niciodată umplutura şi cleiul, iar la sfîrşitul fiecărei zile de lucru trebuia să noteze realizările fiecăruia, căci lucrau în acord.

Afară de asta, fiecare atelier avea un „lector". Nu în permanenţă acelaşi, ci cu rîndul, cînd unul, cînd altul dintre ei, care ştia să citească frumos. Lectorul era trecut pe foaia de acord cu o cotă din producţia zilnică a atelierului. În felul acesta lucrătorii munceau întotdeauna şi pentru cel care le citea cu glas tare.

Ce anume le citea stabileau de comun acord. Unde în echipă predominau preocupările politice se citea tot ce era important şi interesant în cotidianul social-democrat *Hamburger Echo* [1] şi în ziarul burghez *General Anzeiger* [2], iar pe urmă îndeosebi scrieri politice. Cel mai viu interes îl stîrneau dările de seamă despre dezbaterile din *Reichstag* [3] şi din Senatul oraşului Hamburg, discursurile, informaţiile şi alte materiale de acest fel. În echipele care nutreau mai puţin interes pentru politică, după lectura ziarelor se citea îndeobşte literatură: poezii şi nuvele de Liliencron [4] şi Otto Ernst [5], cîteodată chiar şi o piesă de teatru de Gerhardt Hauptmann [6] sau Max Halbe [7], mai ales dacă tocmai se juca pe scena vreunui teatru din Hamburg.

În atelierul unde lucra Carl Brenten precumpănea interesul pentru politică, lucrătorii fiind cu toţii membri

[1] Cotidian hamburghez înfiinţat în 1887, sprijinea politica partidului social-democrat din Germania.

[2] Ziar de informaţie, a apărut la Hamburg între 1870 şi 1914.

[3] Camera inferioară a parlamentului german.

[4] *Friedrich Detlev Liliencron* (1844—1909), scriitor reacţionar german; în operele sale poetice şi dramatice a idealizat militarismul prusac.

[5] *Otto Ernst* (1862—1926), scriitor german de mîna a doua.

[6] *Gerhardt Hauptmann* (1862—1946), dramaturg german, reprezentant al şcolii naturaliste; a zugrăvit situaţia grea a proletariatului şi descompunerea morală a burgheziei germane.

[7] *Max Halbe* (1865—1944), dramaturg german anticlerical.

ai partidului social-democrat; aici se convertise şi Carl Brenten la social-democraţie. În ziua aceea, însă, lectura a fost lăsată deoparte pentru a sărbători recenta paternitate a lui Brenten. După rîndul de halbe oferit de patron, Carl Brenten nu se lăsă nici el mai prejos, doar avea cincizeci de mărci avans în buzunar, și făcu cinste cu încă un rînd de halbe. Din atelierele vecine veneau mereu alți lucrători să-l felicite; nici aceștia nu se lăsau mult rugați să închine și ei un pahar în cinstea fericitului eveniment. Fetele de la secția de cartonaje veniră și ele în grabă, să exprime proaspătului tată urările lor de bine. Fosta lor colegă, micuța Frieda, era îndrăgită de toți. Obişnuitele glume, uneori cam deocheate, o făceau întotdeauna să roşească şi să se fîstîcească, lucru de care bărbații făceau mare haz. Cînd începură să observe că Brenten își pusese ochii pe ea, înțepăturile şi cicălelile nu mai conteniseră. Într-o bună zi cineva îi spusese lui Brenten: „Carl, să ştii că te place", iar altcineva îl dojenise: „Mă Carl, mă, nu fi chiar aşa papă-lapte!" Curînd după aceea toți erau încredințați că e ceva între ei. Dar nu era nimic. Doar își dădeau tîrcoale, roşeau și le bătea inima ori de cîte ori se întîlneau. Nu o dată voise Carl s-o invite pe Frieda să iasă seara cu el, dar nu îndrăznise. Îi plăcea, e drept; ba chiar, pe zi ce trecea, îi plăcea tot mai mult. Și-apoi, într-o bună zi, se pomeni logodit şi însurat aproape fără voie. O întîlnise pe Frieda pe coridorul unde erau stivuite cutiile de țigări, o apucase de mînă, îi vorbise şi o invitase la teatru. Lucrătoarea Henny Reuter, de la secția de cartonaj, care îi văzuse fără a fi văzută, se grăbi să ducă această ştire interesantă în atelierul lui Brenten, unde colegii îşi revendicară îndată cu toată energia „drepturile", adică să se serbeze logodna împreună cu ei, Brenten făcînd cinste cu bere. Și aşa, Carl se trezi logodit. Șase luni mai tîrziu s-au căsătorit și iar au băut bere. Totul se desfăşurase ca într-un joc de societate plăcut şi vesel. Și acum iată-l pe Brenten, care abia trecuse de douăzeci de ani, tată, iar pe Frieda, care nu demult împlinise optsprezece, mamă.

Nici de astă dată împunsăturile nu mai conteneau. Fel de fel de aluzii şi glume cam grosolane aruncate în gura

mare dintr-un capăt al atelierului la celălalt făceau ca nu o dată fetele de la cartonaj s-o zbughească afară, țipînd și chicotind. În cele din urmă, au făcut atîta larmă, încît „Scîrba“ își făcu apariția în atelier, și, scoțîndu-și *pince-nez*-ul de pe nas, le zise cu dojană:

— Bine, domnilor, înțeleg. Toate bune și frumoase. Dar trebuie să aibă și un sfîrșit, nu-i așa?

Deși după intervenția asta oamenii s-au apucat de lucru, totuși, Carl Brenten a rămas toată ziua în centrul atenției generale, ceea ce i-a făcut plăcere și l-a măgulit. Azi faptul de a fi tată nu i se mai părea un supliciu, ca la început. Acum, cînd se uita pe rînd la colegii lui, toți mai vîrstnici decît el, nu-l mai supăra decît un singur lucru: că avea o mustață atît de firavă. Toți, fără excepție, aveau mustăți, unii le purtau chiar mari de tot, cu un aspect foarte bărbătesc și energic, cu vîrfurile răsucite în sus, așa-zise mustăți „*Kaiser*“. Anton grăsunul, de pildă, era foarte mîndru de mustața sa, și umbla cu ea legată chiar și în timpul lucrului, și mereu îi pomăda capetele răsucite. „Ei și, nu-s nici eu mai prejos“, se consola Brenten. Cine mai era în stare ca el, să ridice, fără a se scula de pe scaun, cîte o greutate de 25 de kilograme în fiecare mînă? (Cu aceste greutăți se presau țigările de foi în cutii.) Nici unul dintre colegi nu putea. Această performanță îi adusese lui Brenten, mic și îndesat cum era, titlul onorific de „uriaș pipernicit“. Totuși, era deosebit de îndurerat în ziua aceea de deficiența mustății, fiindcă venea în contradicție cu calitatea lui de tată.

6

În seara zilei cu pricina, familia Hardekopf se pregătea să purceadă în vizită pentru a felicita pe tînăra mamă. După masă se spălaseră și se primeniseră temeinic. Johann Hardekopf îmbrăcase o cămașă curată și plastronul de duminică cu guler tare, de celuloid, iar cei doi băieți mai mari își puseseră și ei plastroane vărgate, sub jiletcă. Doamna Hardekopf tocmai rupea o

fîșie dintr-o cămaşă veche de olandă, bruftuluindu-l între timp pe Otto:

— Nu înțeleg de ce trebuie să te loveşti mereu peste labe!

Otto privea necăjit degetul mare şi arătătorul de la mîna stîngă, vinete și strivite.

— Fă-ți un semn cu creta pe dorn, îl sfătui Ludwig.

— Idiotule, bombăni Otto, în vreme ce mamă-sa îl bandaja.

— N-aveți ciocane de cauciuc? îl luă Fritz peste picior.

— Tu să taci, că acuși te pocnesc! strigă Otto.

— Liniște! Liniște! îi zise mama. De pocnit pocnesc numai eu! Mai bine ai lovi cum trebuie cu ciocanul!

Băiatul gemu și tăcu mîhnit.

Degetele lui Otto fuseseră bandajate, Fritz era îmbrăcat și pieptănat; familia o porni. Tata și mama la braț, înainte, cei trei fii în urma lor — așa mergeau pe Steinstrasse.

— Iată că vin bunicii şi unchii! exclamă Fritz, ceea ce avu darul să-i înveselească grozav pe cei doi frați. Nici bătrînii nu se putură reține să zîmbească amuzați.

Cînd familia Hardekopf intră pe ușă, Carl Brenten stătea aplecat peste coşul de rufe şi-și agita degetul arătător în fața ochilor băiețelului. Frieda şedea în pat, mult mai vioaie decît cu o zi înainte.

Cînd îi zări pe cei doi tineri căsătoriți, bătrînul Hardekopf aruncă soției sale o privire mirată, care voia să însemne: „Ce mai vrei, totul e în regulă!" Carl Brenten se îndreptă, hotărît să facă față oricărui atac. Bunica fu prima care se îndreptă spre dînsul.

— Bună, Carl!... Ei, felicitările mele!

— Mulțumesc!

Carl Brenten era surprins. Curios! Oare lucrurile aveau să se petreacă altfel decît se aşteptase?

— Păcat că a trebuit să faci ieri ore suplimentare!

Fusese peste puterile doamnei Hardekopf să-şi muşte limba și să nu facă această observație.

Acum era rîndul bătrînului Hardekopf. Își strecură mîna stîngă sub barbă, ca și cum ar fi vrut să sublinieze

astfel calitatea lui de bunic, iar dreapta i-o întinse ginerelui.

— Cele mai sincere felicitări, Carl! Sînt tare bucuros.

— Mulțumesc, tată-socrule, mulțumesc!

Băieții Hardekopf își prezentară felicitările în ordinea vîrstei, Carl Brenten strînse mîna fiecăruia pe rînd. Apoi ceremonia fu repetată la patul mamei. Tînărul moștenitor veni ultimul la rînd și răspunse urărilor de bun venit cu țipete stridente. Bunica își ridică nepoțelul din coș, ca toți să-l poată vedea bine. Fiecare găsea că mormolocul care urla cît îl ținea gura era drăgălaș, cu toate că fetișoara schimonosită de plîns numai drăgălașă nu era. Bunicul declară că avea o voce promițătoare, puternică și sonoră.

— Nu cumva te gîndești să-l vîri de pe acum în corala tăbăcarilor? zise nevastă-sa. Toți izbucniră în rîs.

— Trecem în odaia de alături, Frieda, dacă tărăboiul te supără prea tare, propuse doamna Hardekopf. De altfel, acuși ne luăm tălpășița.

— Vai, se poate? protestă ginerele, care părea absolut indignat de această perspectivă. Eu zic să bem o cafea bună, ca să serbăm ziua asta, și să luăm cîte o prăjitură.

— Ai bani de prăjituri? îl iscodi soacra.

— Ei, atîta mai am eu.

„Nici nu-i de mirare, dacă face atîtea ore suplimentare“, își zise doamna Hardekopf.

— E-ei, atunci să-l ducem pe scandalagiul ăsta alături, zise ea.

Fiica protestă. Voia să aibă copilul aproape. O să se simtă singur alături.

— O să se simtă singur? o luă în rîs doamna Hardekopf. Păi dac-o iei așa de la început, în curînd ai să ajungi sclava copilului. Afară cu scandalagiul!

Și luă sub braț coșulețul cu conținutul lui gălăgios cu tot. Cînd se întoarse din camera cealaltă, declară mulțumită:

— Acum poate să-și revină, după ce-a îndurat în societatea noastră, iar noi ce-am îndurat din partea lui!

Cu o neglijență ostentativă, Carl Brenten scoase o monedă de aur de 20 de mărci din buzunarul jiletcii, i-o întinse lui Otto Hardekopf și îi zise pe un ton nepăsător:

— Adu prăjituri, Otto.

Doamna Hardekopf era uimită. Într-adevăr, avea bani. Poate că temerile ei fuseseră totuși exagerate. Îl rechemă pe Otto, care dăduse să plece.

— Stai, știi ce să cumperi? Ia, fă-te-ncoa! Te duci la „Wirth", e cel mai bun cofetar, auzi? Și aduci... Începu să numere: Una, două, trei, patru, va să zică, șapte rulouri de ciocolată cu frișcă, șapte cremșnituri și șapte bezele cu frișcă.

— Aș vrea un baton de zahăr, se rugă Fritz.

— Carl, interveni Frieda, Fritz mai are de primit un groș. Mi-a adus rufele de la spălat.

— Ei, poftim și groșul tău, continuă doamna Hardekopf. Iar tu, Otto, mai aduci și trei colțunași. Fii atent, să-ți dea bine restul! Și vezi, nu pierde banii!

— Pînă fierbe cafeaua și sosesc prăjiturile, eu sînt de părere, Carl, să bem un pahar de bere la „Sternberg"! propuse bătrînul Hardekopf.

Încă înainte ca acesta să poată răspunde, doamna Hardekopf, interpretînd numaidecît just intențiile bărbatului ei, strigă din bucătărie:

— Da, da, duceți-vă! Dar într-o jumătate de oră să fiți înapoi.

Carl Brenten se duse cu plăcere. Îl chinuia o sete afurisită, ca după chef.

Lui Hardekopf-senior nu-i plăcea să vorbească, și rar i se întîmpla să dea glas gîndurilor. Nu era nevoit să vorbească mult, căci soția îl scutea de această obligație. Dar acum trebuia să deschidă gura. Își dădea seama că nu primise o sarcină tocmai ușoară. Își luă avînt de cîteva ori, dar se poticni. Abia la halba a doua izbuti să găsească firul.

— Carl, începu el, punînd mîna pe umărul ginerelui. Carl, asta-i o cotitură hotărîtoare în viața oricărui om.

— Da, sigur, știu... știu, tată-socrule.

— Ei, atunci, continuă Hardekopf, luîndu-și vînt din nou și întrebuințînd fără să-și dea seama acel „deci"

poruncitor al soției sale. Deci acum trebuie să începi o viață nouă.

Brenten ciuli urechile. La asta nu se așteptase. Pînă la urmă totuși o predică, și încă de la cine, de la bătrîn! N-ar fi crezut vreodată că e cu putință așa ceva. Hardekopf își pironise ochii în paharul cu bere și-și mîngîia gînditor barba.

— Așadar, cred... spuse el, ridicîndu-și privirea surîzătoare spre ginere-său, cred c-ar trebui să intri în asociația noastră de economie.

— Cum? strigă Brenten, căruia i se păru că nu auzise bine.

Violența cu care aruncase întrebarea asta scurtă îl încurcă pe Hardekopf.

— Cum așa? se miră el. De ce nu vrei? Nu ești obligat să dai decît cincizeci de *pfennigi* pe săptămînă, dacă nu poți pune deoparte mai mult... Asta face, împreună cu Frieda, o marcă pe săptămînă... De atîta puteți doar să vă lipsiți!?

— Dar bineînțeles, răspunse Brenten. Bineînțeles că mă-nscriu în asociația de economie, tată-socrule. De mult aveam intenția să mă-nscriu.

— Asta-i foarte frumos, Carl, exclamă Hardekopf tare bucuros că-și îndeplinise misiunea atît de repede și fără dificultăți. Acest prim succes îi dădu curaj să pornească din nou la atac. Tu nu joci *skat*, Carl?

— Cum să nu? Doar știi că anul trecut la concursul de *skat* am cîștigat trei kilograme de costiță afumată de Kassel.

— Da, sigur, știi, mă gîndesc c-ar trebui... am putea face o partidă din cînd în cînd la noi. Sau la voi.

— Minunată idee, tată-socrule! N-am nimic împotrivă.

Toate mergeau ca pe apă! Hardekopf se simțea ca un diplomat care a cîștigat o bătălie oratorică. Ce-o să se mai mire Pauline! Și deveni de-a dreptul întreprinzător.

— Carl, ar trebui, în sfîrșit, să ne apropiem sufletește. Acum, că s-a născut copilul... Pînă azi.. abia ne cunoșteam. Și doar formăm o singură familie, nu?

— Foarte adevărat, tată-socrule, mi-ai vorbit din inimă.

Ciocniră halbele, pecetluind legămîntul.

După un răstimp bătrînul Hardekopf își scoase ceasornicul greu de nichel.

— Vai, vai! strigă el consternat. Au trecut aproape trei sferturi de oră de cînd am plecat de-acasă!

Făcură plata și ieșiră. Se înțeleseseră să organizeze o partidă de *skat* sîmbăta viitoare. Bătrînul Hardekopf nu voia să joace pe bani. Carl Brenten, însă, era de părere că fără miză jocul n-avea nici un haz. Doar nu era vorba să golești buzunarele partenerilor, dar trebuia să existe și o șansă de cîștig. Pînă la urmă căzură la învoială să limiteze miza la o zecime de *pfennig*. Pe drum spre casă Carl Brenten povesti partidele interesante cu combinații de cărți curioase pe care le avusese: o pică fără cinci, un zero *ouvert* cu șapte, opt și o rigă. Socrul dădea din cap și asculta în tăcere: știa de minune să asculte. De altfel, era deosebit de mulțumit de sine însuși. Obținuse tot ce-și propusese.

Cu toate că întîrziaseră douăzeci de minute, nu li s-a făcut nici cel mai mic reproș. Hardekopf parcă nu-și recunoștea soția, de aseară parcă se schimbase cu desăvîrșire. Era curios acum să vadă cît o să dureze schimbarea. N-avea încredere în pacea asta.

Ședeau lîngă patul tinerei lehuze, sorbeau din șvarțul tare și se delectau cu rulourile cu ciocolată, iar Brenten, pus pe pălăvrăgeală, porni să vorbească de un „început nou", de planurile și intențiile lui. Bătrînul Hardekopf își urmărea ginerele cu ochi plini de bunăvoință. Nevastă-sa ședea tăcută și uimită. Se uita, mută de admirație, la soțul ei, care, mîndru de victoria cîștigată, dădea din cap, netezindu-și barba.

— Apoi să știi, Frieda, ne înscriem în asociația de economie *Maienblüte*. De fapt, nu înțeleg de ce nu ne-am înscris mai demult. Ce bine e cînd la sfîrșitul anului dispui de o sumă rotunjoară! De Crăciun și de Anul nou de obicei stăm cam prost cu gologanii.

— Azi ești... ești tare bine dispus! exclamă Frieda Brenten.

— Da, sigur, chiar sînt! întări el. Îmi dau seama... Sînt foarte bine dispus. Într-adevăr. Pot spune că mi s-au deschis ochii în multe privințe. Așa mi se pare.

Doamnei Hardekopf nu i se întîmplase adesea în viață să stea atîta vreme fără să scoată un cuvînt. Dar schimbarea ce se petrecuse acum în fața ei o făcuse să-și piardă graiul. Se uita mereu la soț, apoi la ginere și se mira... se tot mira.

Astfel, mica reuniune de familie decurse în cea mai perfectă armonie cu putință. Cînd veni vorba de micul Walter — așa aveau să boteze copilul — se duseră cu toții în vîrful picioarelor în camera cealaltă. Scîncise pînă obosise, și-acum dormea adînc, cu pumnișorii strînși pe după ceafă. Doamna Hardekopf nu se putu abține să remarce că nu mai arăta nici pe departe atît de... ciudat ca ieri, dimpotrivă, promitea să devină un băiețel drăgălaș.

La 10 fără un sfert fix familia Hardekopf își luă rămas bun; băieții, care dimineața se sculau devreme, trebuiau să fie la ora 10 în pat. Cu lampa de petrol în mînă, Carl Brenten își conduse oaspeții pînă-n fața porții, căci scara era prost luminată de pîlpîirile slabe ale unor opaițe. După repetate urări de noapte bună, se despărțiră.

Acum doamna Hardekopf nu se mai putu stăpîni.

— Strașnic! Cum Dumnezeu ai izbutit?

Hardekopf se îndreptă din umeri.

— Păi ce mare lucru?! răspunse el cu prefăcută modestie. Apoi adăugă mucalit: I-am vorbit pînă i-am trezit conștiința. În cele din urmă, m-a ascultat pocăit.

— Strașnic! repetă ea. Dar apoi observă bănuitoare: Să sperăm numai că schimbarea asta o să țină, și, în concluzie, constată cu satisfacție: În orice caz, începutul e făcut!

— Pe Fritz îl doare burta! strigă Otto cu o bucurie răutăcioasă.

— Păi am prevăzut eu că așa o să se-ntîmple, se văicări mama supărată, revenind la tonul ei obișnuit. Dacă n-are minte!...

Spre marele necaz al lui Otto, Fritz înfulecase și cremșnitul pe care Frieda nu mai voise să-l mănînce.

— Te doare rău? îl întrebă mama.

— Da, recunoscu Fritz. Am crampe.

Otto chicoti; era răzbunat pentru observaţia malițioasă a lui Fritz despre ciocanul de cauciuc şi pentru cremşnitul care nu i se dăduse lui.

— Acasă iei o lingură de ulei de ricin şi trece. Nu ţi-am spus? Dar tu nu şi nu, te-ndopi pînă nu mai poţi!

— Numai să ţină! Toată speranța mi-e în asociaţia de economie. Economia e sănătoasă. Cine se obişnuieşte să pună bani deoparte învață să trăiască cu socoteală şi să gîndească cu chibzuință, ca un gospodar. Mă bucur pentru Frieda. Poate că, totuşi, au să se îndrepte lucrurile.

Cînd ajunseră la uşa locuinţei lor auziră un scandal groaznic la vecini, la familia Wittenbrink. O voce sugrumată striga:

— Scîrnăvie! Otreapă! Te stîlcesc în bătăi, aşa să ştii! Apoi răsunară nişte lovituri — pleosc! pleosc! — scaune şi mese răsturnate, vase sparte; femeia scoase un țipăt sfîşietor, apoi vaiete şi urlete sub lovituri.

Doamna Hardekopf socotea că şleampăta asta merita din cînd în cînd o chelfăneală bună, dar găsea că bărbatul o cam strica în bătăi.

— Ce brută ordinară mai e şi ăsta!

După ce intrară în casă şi Hardekopf încuie uşa, doamna Hardekopf mormăi, aprinzînd lampa de petrol:

— Unei brute ca asta de mult i-aş fi pus şoricioaică în bucate!

Fiindcă se făcuse tîrziu, se culcară numaidecît. La Wittenbrink gălăgia încetase. Înainte de a se urca în pat, alături de soţul ei, doamna Hardekopf bătu de trei ori în peretele bucătăriei. Dincolo de acest perete se afla dormitorul doamnei Rüscher, care răspunse imediat prin trei ciocănituri. Rostul semnalului doamnei Hardekopf era s-o liniştească pe vecină, care desigur auzise şi ea scandalul de alături. „Nu te teme, Rüscher, voiau să spună bătăile în perete, am sosit!"

Dormitoarele familiilor Hardekopf şi Wittenbrink se aflau alături. Cu toate că această clădire venerabilă fusese ridicată într-o vreme cînd nu se făcea economie la piatra de construcţie, soţii Hardekopf puteau urmări foarte bine viaţa conjugală a vecinilor, mai ales cînd

aceştia se zbânțuiau în patul lor, ca nişte giganți din epoci preistorice.

Doamna Hardekopf abia se culcase, cînd auzi de alături zgomotele cunoscute. „Nu cred că mă-nşel, îşi zise ea, nu e cu putință! Abia a bătut-o de i-au mers fulgii, şi acum..." Ascultă mai atentă. Lovi cu cotul în bărbatu-său:

— Johann, Johann, şopti ea. Ia ascultă! Ascultă, fii atent! N-auzi nimic?

Bătrînul Hardekopf se ridică în coate şi ascultă.

— Ce să aud?

— N-auzi ce fac ăştia de-alături?

— Ei şi?! răspunse el. Lasă-le plăcerea asta, Pauline!

— Va să zică auzi şi tu?

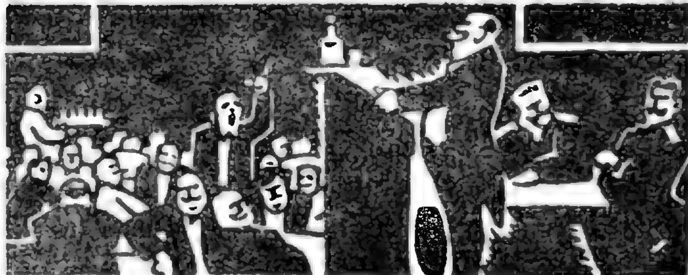
— Da, fireşte, doar cunoaştem placa!

— Ei, ce monstru denaturat!

PARTEA A DOUA

ISTORIA UNEI ASOCIAŢII

CAPITOLUL III

1

Doamna Hardekopf atribuia felul de a fi liniştit, cuminte, cumpătat al soţului ei înrîuririi asociaţiei de economie *Maienblüte*, al cărei membru activ era încă de la înfiinţare. Însă despre istoricul întemeierii acestei asociaţii şi despre împrejurările în care Johann devenise membru al ei nu ştia mai nimic — şi tocmai acestea erau pline de tîlc. Tînărul ţăran francez, căruia Hardekopf îi înfipsese baioneta în piept, vecinul de pat din spital, care tot îşi căuta cu mîna piciorul amputat, dar mai ales cei patru comunarzi, pe care Hardekopf îi predase versaillezilor [1] şi care fuseseră împuşcaţi pe şoseaua ce ducea la Vincennes [2], apoi mitingul de la Düs-

[1] Partizanii burgheziei franceze şi ai guvernului ei, care în timpul Comunei din Paris din 1871 s-au refugiat la Versailles.

[2] Orăşel situat în apropierea Parisului.

seldorf, la care vorbise August Bebel[1], legea împotriva socialiştilor[2] şi, în cele din urmă, asociaţia de economie *Maienblüte*; acestea toate erau legate, verigă cu verigă, şi formau un lanţ...

În august 1870, la cîteva zile doar după izbucnirea războiului[3], Johann Hardekopf, caporal în Regimentul 39 de infanterie al diviziei a 5-a din Corpul I de armată, fusese internat în spitalul militar de la Pirmasens[4] cu o rană la şold. Fusese rănit chiar în prima luptă la care a luat parte: atacul asupra dealurilor împădurite de la Spichern[5].

În primele zile, muncit de febră, Hardekopf încerca mereu să se ridice în capul oaselor, aruncînd braţele în sus şi lăsîndu-le să cadă la loc cu un strigăt de groază. „Ura!... Ura-a-a!... Să te-ntorci sănătos, fiule! Să-i învăţăm minte pe francezi!... Ura!... Ia te uită!... Ura-a!... Aici! Unul cu nădragi roşii[6]!... Doi ochi lucioşi, negri... mari, speriaţi... O gură deschisă care strigă... Ce strigă oare?... Ura-a-a! A — ah!..." Fusese împuns... Hardekopf îşi ridică arma şi împlîntă cu furie baioneta drept în pieptul francezului. Acesta se prăbuşi greoi şi, tras de el, Hardekopf îşi pierdu echilibrul şi se prăvăli... se prăvăli fără oprire... tot mai adînc...

O voce catifelată, plăcută auzului, ajunse la urechile lui: „Hai, hai, totul e în ordine!... În ordine!" Hardekopf răsuflă uşurat. „Ah, ah!" izbucni de undeva un ţipăt strident. Sora se depărtă în fugă. Hardekopf se

[1] *August Bebel* (1840—1913), reprezentant de seamă al mişcării muncitoreşti germane, unul dintre întemeietorii Partidului social-democrat german şi al Internaţionalei a II-a; a dat exemplu de internaţionalism proletar, luînd atitudine împotriva cotropirii Alsaciei şi Lorenei de către Prusia şi salutînd cu entuziasm Comuna din Paris.

[2] Lege introdusă în Germania în 1878, prin care erau interzise toate organizaţiile muncitoreşti de masă şi toate organele presei muncitoreşti.

[3] Este vorba de războiul franco-prusian din 1870—1871.

[4] Orăşel din Palatinatul bavarez.

[5] În primele zile ale războiului franco-prusian, pe dealurile de la Spichern, situate pe linia de frontieră, s-a desfăşurat o bătălie sîngeroasă în care francezii au fost înfrînţi.

[6] În 1870—1871 trupele franceze de linie purtau pantaloni de postav roşu.

ridică cu mare greutate pe coate... Cine strigase?... Uite că strigă iar...: Ochii aceia... Gura deschisă... Ah, şoldul! Întinse braţele, le lăsă apoi să cadă la loc pe pătură, se prăbuşi pe spate şi iar se cufundă, se cufundă...

În clipele de linişte, Hardekopf îşi arunca ochii spre vecinul lui de pat, căruia o grenadă îi sfîrtecase piciorul la Saarbrücken. Capul tovarăşului de suferinţă, cu gîtul înalt şi subţire, zăcea pe perna albă. Faţa-i lunguiaţă şi galbenă ca ceara era îndreptată mereu spre tavanul văruit. Zăcea ţeapăn, nemişcat; numai mîna stîngă pipăia fără astîmpăr pătura. Nu vorbea, nu se sinchisea de întrebările lui Hardekopf, doar din cînd în cînd scotea un geamăt sfîşietor.

Ajunsese să nici nu mai simtă mirosul de cloroform, dar cu gemetele, vaietele şi suspinele din jur nu se putea obişnui. Se întîmpla uneori să stea liniştit, fără să simtă vreo durere, cufundat într-un fel de toropeală, dar cum ţipa careva de pe vreunul din paturi începea să-l doară şi pe el rana, îl năpădeau amintirile, şi gata cu liniştea...

— Dormi agitat. De ce? întrebă medicul la vizita de dimineaţă.

Hardekopf îngăimă ceva despre nişte ochi mari, despre o gură care striga şi despre o baionetă care...

— Păi sigur, atunci ai păţit-o!

— Nu, nu! strigă Hardekopf agitat. Eu i-am înfipt baioneta în piept... drept în mijlocul pieptului!

— Ei, vezi! Atunci fireşte că s-a zis cu el, nu?

— S-a prăpădit, fireşte, şopti Hardekopf.

— Perfect! exclamă doctorul. Atunci poţi să dormi liniştit.

Hardekopf deschise gura, dar nu izbuti să scoată nici un cuvînt; ochii lui speriaţi se uitau ficşi la omul în halat alb, care vorbea încet cu sora.

— Ce tot cauţi, omul lui Dumnezeu? auzi Hardekopf aceeaşi voce la patul vecinului. Trebuie să te obişnuieşti cu ideea că piciorul s-a dus. Se întîmplă la război. Bucură-te că ţi-ai păstrat capul.

După o privire fugară aruncată chirurgului, care-i amputase piciorul, rănitul își pironi iar ochii în tavan, ca hipnotizat.

Doctorul încerca să-l mîngîie:

— Da, sigur, nu e ușor. Dar patria n-o să te uite. Capul sus! Toate o să se...

Din rîndul celălalt de paturi izbucni un:

— Ura-aa! Ura-a-a!

— Liniște! se răsti medicul, întorcîndu-se supărat spre cel care strigase.

Vecinul lui Hardekopf nu-și lua ochii din tavan. Cu mîna pipăia din nou locul gol de sub pătură.

— Ura-a-a!... Ura-a-a!... Hardekopf tresări și începu să tremure tot. Nu, nu! gemu el. Fruntea i se acoperi de broboane. Simțea un nod în gît. Îl cuprinse o frică fără seamăn... Ura-a-a! Ura-a-a! Ochii! Vedea limpede ostașul cu nădragii roșii ascuns după copac, vedea oțelul baionetei...

— Soră Kläre, ce-i cu omul de colo?

2

„Ai avut un noroc chior, îi spuseseră toți lui Johann Hardekopf cînd părăsise spitalul. Războiul s-a terminat. Acum faci o călătorie frumoasă la Paris, și de-acolo ai s-o pornești spre casă."

Da, cam așa se arătau lucrurile. Trupele franceze fuseseră învinse. Se zicea că în clipa dezastrului Louis Napoleon [1] l-ar mai fi plagiat încă o dată pe istoricul său înaintaș, strigînd la Sedan, așa cum strigase unchiul lui la Leipzig [2]: *„Bonaparte, Bonaparte, viens au*

[1] *Louis-Napoléon (Ludovic Napoleon) Bonaparte* (1808—1873) proclamat împărat al francezilor, sub numele de Napoleon al III-lea, după lovitura de stat din 2 decembrie 1851; învins de prusieni și făcut prizonier la Sedan la 2 septembrie 1870.

[2] Referire la *Napoleon I Bonaparte* (1769—1821), împăratul francezilor (1804—1814), și la înfrîngerea suferită de el la Leipzig (1813), în urma căreia s-a văzut silit să părăsească Germania.

secours de Napoléon!"[1]. Ca şi cum Bonaparte ar fi putut deveni Napoleon fără ca să ispăşească.

Hardekopf îşi regăsi batalionul încartiruit în case ţărăneşti părăsite la Ville d'Avray, nu departe de Sena, căci Parisul mai rezista încă. De pe colină, în vîrful căreia într-un castel se instalase statul-major, aveai o vedere largă, frumoasă, spre oraş: Tuileries şi palatul Luvrului, cupola aurită a Domului Invalizilor şi Primăria.

„Întîi am luptat împotriva împăratului, acum avem un împărat şi luptăm împotriva unei republici. Mie nu-mi place să lupt împotriva unor republicani!"

Hardekopf cugeta adesea la aceste cuvinte ale caporalului Dallmann. Împăratul francezilor era prizonier, dar războiul continua. Iată ce-l supăra pe Dallmann. El, care era considerat unul dintre cei mai viteji soldaţi ai regimentului, pentru că la Spichern şi Sedan fusese mereu în primele rînduri şi dobîndise Crucea de fier, se săturase vădit de război şi n-o ascundea.

— Ascultă-mă pe mine, îi spusese Dallmann lui Hardekopf, ai noştri se tem de republică mai mult decît s-au temut de imperiu. Ai văzut ce bine se înţeleg ai noştri cu francezii care s-au instalat la Versailles? Ne-ar putea ataca pe la spate, dar la statul nostru major nu poţi observa nici urmă de nelinişte. Dimpotrivă, le-au fost predaţi prizonierii, pentru ca ofiţerii ăştia să aibă iar soldaţi. Duşmanul lor, adevăratul, singurul lor duşman, e aici! Arătă spre Paris. În adîncul inimii domniile lor, ofiţerii de o parte şi de alta, ai noştri, ca şi cei din spatele nostru, simt la fel. Dracu să mă ia, dar războiul ăsta nu-mi place de loc!

Cu cît stăteau mai mult în faţa Parisului, cu atît devenea mai limpede pentru ei că ofiţerii francezi de la Versailles ajunseseră aliaţii nemţilor. Aliaţi în războiul împotriva Parisului. Se spunea că acolo ar domni anarhia, că s-ar fi instaurat o comună a plebii.

— Mofturi! Vax! replică Franz Dallmann. Plebea nu luptă aşa. Dac-ar fi anarhie, toate ar merge ana-

[1] Bonaparte, Bonaparte, vino în ajutorul lui Napoleon! (În limba franceză în original.)

poda, ar fi neorînduială. Ăştia i-au băgat la zdup, sau i-au împuşcat pe generalii lor trădători, şi atît, aşa cred eu că stau lucrurile. Au creat o republică. Împotriva noastră nu luptă acum nişte soldaţi oarecare, ci înşuşi poporul.

După spusele ofiţerilor germani, pe care Hardekopf îi auzea vorbind, la Paris nu mai rămăsese decît „drojdia societăţii". Drojdia cică asasinase generali şi preoţi. „Drojdia" cică prădase *Banque de Paris*. „Drojdia" cică violase fete tinere şi le aruncase în Sena... Adesea veneau ofiţeri superiori de la Versailles. Santinelele de la statul-major trebuiau să-i salute şi să prezinte armele, ca şi cum ar fi fost generali germani. Iar ofiţerii îşi ciocneau călcîiele şi-şi duceau mîna la cozoroc în poziţie de drepţi. Cei care ştiau franţuzeşte îşi dădeau aere: *„Qui, monsieur le colonel..."* [1] *„Tout de suite, mon général..."* [2] *„Comment va monsieur le colonel Picard...?* [3] *„Enchanté... Enchanté..."* [4]. Într-adevăr, încetaseră de a mai fi duşmani. Cum de nu se urau? Lui Hardekopf asta nu-i intra în cap. Franz Dallmann pricepea.

— Acolo, exclamă Dallmann supărat, arătînd cu mîna spre Paris, acolo se află duşmanul lor comun. Duşmanul lor de moarte. Poporul, care s-a săturat de banda asta. Care nu vrea să mai joace jocul. Care se revoltă, *comprandre* [5]?

Cu timpul, începu şi Johann să priceapă. Trebuiră să evacueze Ville d'Avray. În cantonamentele ocupate de nemţi se mutară francezii. Francezii din Versailles. Ofiţeri chipeşi, cu medalii pe piept şi cu trese de aur la chipiu. Soldaţii francezi erau fii de ţărani, din sud, voinici şi înnegriţi de soare. Statul-major al diviziei prusiene se mută la Fontenay, mică localitate din partea opusă a Parisului.

Franz Dallmann îi explica:

[1] Cine, domnule colonel?... (în limba franceză în original).

[2] Numaidecît, domnule general... (în limba franceză în original).

[3] Ce mai face domnul colonel Picard?... (în limba franceză în original).

[4] Încîntat de cunoştinţă (în limba franceză în original).

[5] Mă-nţelegi? (în limba franceză în original; formă stîlcită).

— Parisul e înconjurat jumătate de noi, jumătate de francezii din Versailles. O să vezi, în curînd francezii o să pornească la atac împotriva capitalei lor.

Hardekopf nu voise să creadă: cum au să se bată francezii cu francezii? Să lupte împotriva propriului lor popor, în timp ce ei, prusienii, stăteau și priveau?

— Păi s-ar putea să pornim și noi, îi răspunse Dallmann.

Și Dallmann se dovedi a fi profet: prezicerile lui se împliniră cuvînt cu cuvînt. Bătălia pentru Paris începu. Versaillezii asaltară capitala apărată de compatrioții lor. Iar ofițerii de stat-major germani de la Fort-de-Nogent urmăreau cu mult interes prin binoclurile lor de campanie evoluția bătăliei.

3

Parisul ardea. Versaillezii pătrunseră în oraș. Comuna era zdrobită. Parisul era amenințat să cadă pradă flăcărilor.

„Mai bine Moscova decît Sedan" [1], ziseră comunarzii, și trecură la fapte.

Vîntul purta fumul de deasupra Parisului peste Fontenay și Nogent. Din oraș se mai auzeau împușcături răzlețe și, din cînd în cînd, un pîrîit de mitraliere. O delegație de versaillezi sosi călare la statul-major al diviziei. Hardekopf, Dallmann și camarazii lor prezentară armele. Ofițerii prusieni salutară cu mîna la chipiu. Strîngeri de mînă. Rîsete. Peste tot fețe mîndre, satisfăcute. *„Cette bataille est vraiment une action héroique, monsieur le colonel. Glorieux!"* [2]

O oră mai tîrziu, trupele prusiene își părăsiră pozițiile de pe Marna, de lîngă Fontenay, și se retraseră la zece kilometri. Versaillezii se pregăteau să ia cu asalt

[1] Cu alte cuvinte: „Mai bine distrugere decît capitulare rușinoasă". Formula se referă, pe de o parte, la actul patriotic al Rușilor de evacuare și incendiere a Moscovei în 1812, iar pe de altă parte, la capitularea lui Napoleon al III-lea la Sedan în 1870.

[2] Această bătălie este într-adevăr o acțiune eroică, domnule colonel. E glorios! (În limba franceză în original.)

fortul Vincennes, ultimul bastion al comunarzilor. Prusienii le făcură loc şi le cedară Fort-de-Nogent.

În noaptea aceea, patru comunarzi fugari fură prinşi de nemţi în apropierea Parisului şi predaţi statului-major al diviziei. Cîţiva ofiţeri prusieni veniră în grabă să-i vadă. Prizonierii se uitau liniştiţi în ochii ofiţerilor, care aveau un aer batjocoritor. Unul dintre prizonieri părea să fie de origine burgheză; purta pantaloni negri şi un veston strîns, închis cu nasturi pînă sus. Ceilalţi erau vădit muncitori; unul, cu o barbă neagră, purta bluză şi pantaloni; ceilalţi n-aveau decît cămaşă şi pantaloni — pantaloni militari; tunicile probabil că le aruncaseră.

Urma ca Dallmann să-i escorteze pe cei patru prizonieri la Vincennes şi să-i predea versaillezilor. Franz Dallmann ieşi din rînd şi raportă că e bolnav şi că nu se simte în stare să execute un asemenea marş. Misiunea fu încredinţată caporalului Hardekopf.

O oră mai tîrziu, micul convoi porni. În frunte mergea Findahlen, originar din Holstein, după el veneau cei patru comunarzi. La stînga, Konatzki, un polonez, la dreapta, Hardekopf. Ariergarda o făcea Peter Rassmussen, din Danzig.

Era o zi de mai fără cea mai mică pală de vînt; căldura era apăsătoare. Nicăieri nu se zărea o fiinţă vie. Oamenii se făcuseră nevăzuţi. Cine nu fugise de comunarzi o ştersese de frica versaillezilor sau a prusienilor. De cîte ori micul grup ajungea în vîrful unui deal de pe care se vedea Parisul şi norii groşi de fum ce pluteau deasupra acoperişurilor, prizonierii, care, altfel, umblau muţi şi apatici, se înviorau. Parcă se bucurau. Cel cu bluza se adresă lui Hardekopf, pe care-l socotea pesemne şeful grupului:

— *Camarade allemand*[1]...

Hardekopf auzi o mulţime de cuvinte, cuvinte pe care nu le înţelegea. Puse capul în piept şi-l lăsă pe prizonier să vorbească. Ce era să facă, nu ştia nici măcar atîta franceză încît să-i spună să tacă. În repetate rîn-

[1] Tovarăşe german... (în limba franceză în original).

duri îi răsună în urechi acel „*Camarade allemand*", și, cînd ochii lui întîlniră privirea comunardului, scoase doar un „*No*", și apoi încă o dată: „*No!*"

Hardekopf era din fire un om tăcut, aproape timid, dar corect și conștiincios. I se dăduse o sarcină, a cărei îndeplinire îi era neplăcută. Dar datoria era datorie. Dallmann se eschivase. Nu voise să stea drepți în fața ferchezșilor ofițeri francezi. Și oare n-avea dreptate? Treabă era oare asta pentru un caporal prusac? În orice caz, bieții oameni n-aveau să rămînă multă vreme prizonieri de război. Că doar se aflau în țara lor, prizonieri ai concetățenilor lor. Iar războiul era ca și terminat. Pentru ce mai luptaseră în fond, cînd propria lor armată se întorsese împotriva lor și aveau în spate armata învingătorilor străini?... De neînțeles...

Trecuseră de ultimul post de santinele prusace; micul grup mărșăluia pe un drum de țară fără copaci, de-a lungul unor cîmpuri pustii, presărate cu insule de bălării.

— *Camarade allemand...*

— *No*, îi răspunde Hardekopf, fără să înțeleagă ce vrea francezul.

— *Camarade allemand...*

— No, no, no! Doamne, de ce nu pricepe omul ăsta că el nu înțelege o boabă din polologhia lui?!

Hardekopf bagă de seamă că tovarășul lui îi aruncă priviri surprinzător de sfioase. „Ce-or fi vrînd?" se întreabă el.

Acum ajung într-o alee largă de fagi. Vincennes nu mai poate fi departe. Prizonierii arată cu mîna înainte și vorbesc în șoaptă între ei. Hardekopf zărește militari francezi în fața unui grup de case, spre care se îndreaptă. Cu prizonierii se petrece o schimbare neașteptată: pășesc mai apăsat, umblă cu demnitate, poartă capul mai sus.

Pe șosea, cîțiva militari francezi dintr-un regiment de vînători stau călare în fața unui șir de civili. Aceștia sînt prizonieri, unii dintre ei legați. Un ofițer francez, cu cravașa în mînă, îi trece în revistă. Cei pe care-i arată cu cravașa trebuie să iasă din rînd și să se ducă spre un grup care stă mai la o parte, sub un fag mare.

Grupul e păzit de vreo zece vînători, care se holbează la ei, rezemați de puști.

Hardekopf distinge vaiete și rîsete, exclamații în limba aceea necunoscută. Apoi strigăte de „bravo!". Sosirea lor a fost remarcată, ochii tuturor sînt îndreptați asupra lor. Ofițerul se întoarce cu spatele către prizonieri și arată spre grupul condus de Hardekopf. Ofițerii rîd și-și aruncă în gura mare cuvinte pe care Hardekopf nu le înțelege. Poruncește „Stai!", se îndreaptă către ofițeri, ia poziția de drepți (o fi el francez, dar ordinul e ordin!) și raportează că are de predat patru comunarzi prinși. Versaillezul, care n-a priceput, probabil, nici o iotă din raportul lui în limba germană, surîde amabil și-l bate pe Hardekopf pe umăr:

— *Allons!* [1]

Ofițerul arată către grupul de sub fag. Prizonierii lui Hardekopf se duc în tăcere, cu o ținută mîndră, spre locul care li s-a indicat. Hardekopf se uită după ei și observă că cei puși la o parte sînt aproape toți civili, printre ei cîteva femei. Se mai îndreaptă o dată către ofițerul francez și spune răspicat că oamenii predați de el sînt și ei civili. Ofițerul surîde prietenos și dă din cap.

— *Oui, oui, monsieur... Merci, monsieur!* [2]

Hardekopf și oamenii lui se îndepărtează. Dar privește în urmă de cîteva ori. Ce se petrece acolo? Ce se va întîmpla cu cei scoși din rînduri și izolați? Acum vede cum unii dintre prizonierii de sub fag sînt conduși pe marginea cealaltă a șoselei. Soldații duc arma la ochi. Hardekopf se oprește în mijlocul drumului și privește îngrozit ce se petrece acolo. Și tovarășii lui se uită.

— Vai, doamne! izbucnește Hardekopf.

Printre cei mînați cu armele recunoaște pe omul cu barbă și cu bluza cenușie.

O salvă. Apoi încă una. Acum nici un prizonier nu mai stă în picioare. Unul, care s-a prăbușit în fața șan-

[1] Hai! (În limba franceză în original.)

[2] Da, da, domnule... Mulțumesc, domnule! (În limba franceză în original.)

țului, este împins cu piciorul în șanț de ofițerul care a comandat execuția.

— Doamne! geme încă o dată Hardekopf.

Apoi roșește tot, are impresia că mai simte mîna ofițerului pe umărul său.

— Ar fi trebuit să-i facem fugiți! bolborosește polonezul Konatzki.

Hardekopf tace. N-are voie să audă asemenea vorbe.

— Ce bestii, îi înjură Peter Rassmussen, de noi au fugit ca niște lași, dar pe propriii lor concetățeni îi... Javre blestemate!

Să audă așa ceva îi este și mai puțin permis lui Hardekopf, asta e curată rebeliune! Dar tace.

— Trei erau muncitori, începe Konatzki iarăși. Cel cu barba era muncitor metalurgist.

— Metalurgist? Hardekopf se întoarce brusc. De unde știi?

— Păi a spus-o chiar el, domnule caporal!

— Așa, așa, și ce a mai spus? întrebă Hardekopf.

— Zicea să-i dați drumul, don' caporal. Știa, pesemne, ce-l așteaptă. Zicea că versailezii au împușcat mii de prizonieri. Avea soție și trei copii.

— Și era turnător? întrebă Hardekopf.

— Păi da. Așa zicea.

Hardekopf raportase superiorului că executase ordinul, și acum stătea în fața hambarului mare unde era încartiruită compania, dar nu îndrăznea să intre. Desigur că Konatzki și Rassmussen tocmai povesteau prin ce trecuseră. Hardekopf se temea de privirea lui Dallmann. Abia acum înțelese de ce se eschivase camaradul lui... Un lăudăros Dallmann ăsta, un fanfaron! În loc să... El îl adusese în situația asta. Și nu-i dăduse să înțeleagă nimic, măcar cu un gest, cu un cuvînt. Hardekopf scoase casca de pe cap. Aerul rece de seară îi făcea bine. „Un muncitor metalurgist... Am eu vreo vină? Nu, cu neputință! Sînt soldat... Ce să fi făcut?... De ce nu s-a dus Dallmann cu dînșii să-i facă scăpați?... Da, de ce nu?... Un metalurgist... Doamne, ca un ajutor de călău... Da, au făcut din mine un ajutor de călău..."

Furișîndu-se prin spatele șurei, Hardekopf se îndrepta spre șosea.

Era o seară liniştită şi senină. Pe după colinele de colo marele oraş ardea; jaful şi măcelul erau în toi. Nu se vedea nimic, nu se auzea nimic. Luna plină plutea peste vîrfuri de copaci, ca altadată. Dar nu pentru Hardekopf. Lui i se părea că astrul rece era uimitor de palid, palid ca moartea, şi că rînjea schimonosit, ca un chip de diavol... Iar stelele? Nu păreau îndoliate pe cerul întunecos şi calm? Din foşnetul frunzelor nu se desprindeau vaiete şi gemete? Iar liniştea din jur nu era oare o linişte de ţintirim, liniştea morţii?... Hardekopf mergea cu paşi mari pe şosea în direcţia din care tocmai venise, în direcţia în care se afla acel blestemat Vincennes, unde acum cîteva ore se săvîrşiseră crime josnice.

— Stai! Parola!

Cu arma ridicată, o santinelă din grupa lui Hardekopf se ivi brusc pe şosea. Cel strigat făcu un semn cu mîna, se întoarse şi porni grăbit înapoi...

Noaptea tîrziu, crezînd că ceilalţi adormiseră de mult, Hardekopf intră tiptil în şură. Se opri speriat în uşă. Şedeau cu toţii în jurul mesei lungi, şi ochii tuturor erau aţintiţi asupra lui. Lăsă capul în piept, trecu pe lîngă masă şi se duse la culcuşul lui. Nimeni nu suflă nici un cuvînt. Hardekopf simţea însă cum îl urmăresc privirile tuturor. Atîrnă casca de cîrligul bătut în perete şi îşi scoase tunica. Grumazul îi era ud de sudoare. De ce nu spunea nimeni nimic?... De ce nu striga nimeni: „Ucigaşule“!?... De ce nu tăbărau asupra lui? Hardekopf îşi scoase cizmele şi aruncă iute o privire spre tovarăşii tăcuţi.

În sfîrşit, răsună un glas. Glasul lui Dallmann. Acuzator, plin de dispreţ, batjocoritor chiar:

— Ei, Johann, ai predat prizonierii pentru execuţie?!

Hardekopf ridică ochii.

Ca o furtună, se dezlănţuiră cu toţii:

— E o mîrşăvie!

— Ce josnic din partea ta, Franz!

— Ce, e el de vină?!

— El e vinovat sau ăia de acolo? Asta se cheamă camaraderie? Ce mişel! Ruşine să-ţi fie!

Abia mult mai tîrziu își dădu seama Hardekopf că ocările nu i se adresau lui, ci lui Dallmann. Se aruncă dezbrăcat pe jumătate pe salteaua de paie și-și astupă urechile cu mîinile.

4

Johann Hardekopf, care cu un an înainte îmbrăcase uniforma, străbătuse mărșăluind în sunetele vesele ale fanfarei prin orașe în sărbătoare și trecuse Rinul, semăna doar pe din afară cu acela care la încheierea războiului lepăda uniforma ca demobilizat. Întors la Bochum, la maică-sa — în anul războiului tatăl său, muncitor metalurgist, se prăpădise în urma unui accident de muncă — umbla tăcut și-și vedea de treabă mai gînditor ca înainte. Dacă tovarășii de muncă îl întrebau de amintirile lui de război, dădea răspunsuri scurte, evazive. Bucuroasă că și-a recăpătat fiul întreg și sănătos, maică-sa voise și ea să știe „cum fusese pe acolo", iar el îi răspunse:

— Mamă, nu mă mai întreba! Noi, oamenii, sîntem cu toții niște ticăloși!

Și ea nu-l mai întrebă niciodată.

Chiar dacă nimeni nu-l mai bătea la cap cu întrebări despre „asta", Hardekopf se gîndea des la acel fecior de țăran francez și la comunarzii pe care-i văzuse murind la marginea șoselei, lîngă Vincennes. Nu avea decît o singură explicație, care era în același timp un fel de scuză: „Oamenii sînt niște ticăloși".

Într-o zi, într-un ziar, care trecea din mînă-n mînă prin secția de turnătorie a Uzinelor metalurgice de la Bochum, citi că August Bebel avea să vorbească duminică la Düsseldorf. În scurta notiță din ziar scria că August Bebel fusese de curînd eliberat din închisoarea în care fusese aruncat din pricină că luase cu curaj apărarea comunarzilor de la Paris. Johann Hardekopf auzise de mai multe ori de August Bebel, dar nu știa că luase partea comunarzilor. Se întreba: oare să fi fost și Bebel atunci la Paris? Luptase oare de partea comunarzilor? Poate că fusese soldat prusac și trecuse de

partea comunarzilor. Nu se încumeta să-i întrebe pe tovarășii săi de muncă, deoarece s-ar fi putut să-l socotească drept social-democrat, și cine trecea drept social-democrat era îndată concediat. Totuși, duminică își puse costumul cel bun și se duse la Düsseldorf.

În sala imensă, în mijlocul miilor de participanți la adunare, tînărul Hardekopf se întreba nedumerit: oare veniseră cu toții din același motiv ca și el? Cine știe, poate că participaseră cu toții ca ostași în armata prusacă la asedierea Parisului și trăiseră și ei grozăviile bătăliei pentru oraș!? Uitîndu-se în jur, i se păru că toți cei prezenți ar putea să fie turnători, ca francezul acela, ca el... Pe estradă, lîngă masa prezidiului, ședeau doi polițiști, dar cei veniți la adunare nu se sinchiseau de acești oameni în uniformă, nimeni nu părea să se teamă de ei, și totuși era o adunare de social-democrați.

Tînărul Hardekopf și-l imaginase cu totul altfel pe August Bebel; în locul omului înalt, impunător, cum și-l închipuise, se urcă pe podium un om palid, cu înfățișare bolnăvicioasă, cu păr lung, de culoare închisă și barbișon. Nu înjura, nu striga, nu amenința, cum se așteptase Hardekopf, ci vorbea liniștit, răspicat și ferm. Despre Bismarck [1], Louis Bonaparte, Gallifet [2] și Thiers [3], despre hotărîrile Consiliului general al Internaționalei, despre Karl Marx și Friedrich Engels și despre ura comună a burgheziei unite peste toate frontierele naționale împotriva proletariatului. La un moment dat, Hardekopf începu să tremure, cuprins de emoție: vorbitorul amintea de ororile comise de versaillezi, de bandele militare ale albilor dezlănțuite împotriva poporului parizian. Povestea întîmplări mai înfiorătoare chiar decît cele trăite de Hardekopf. Nu un prizonier, nu

[1] *Otto von Bismarck* (1815—1898), om de stat german, reprezentant tipic al iuncherimii reacționare.

[2] *Gaston Gallifet* (1830—1909), general francez, călău al Comunei din Paris, al cărui nume s-a transformat în poreclă pentru călăii clasei muncitoare de pretutindeni.

[3] *Louis-Adolphe Thiers* (1797—1877), om de stat și istoric francez, președinte al guvernului reacționar instituit după răsturnarea lui Napoleon al III-lea; a fugit de la Paris la Versailles, de unde a condus lupta împotriva Comunei și teroarea albă.

patru, ci mii fuseseră uciși, iar zeci de mii fuseseră mișelește trimiși în exil. Simți o fierbințeală și-l trecură nădușelile cînd îl auzi pe August Bebel strigînd acuzator:

— În lupta împotriva comunarzilor au fost folosiți în mod abuziv și soldați germani.

Hardekopf se uita țintă la vorbitor, așteptînd dintr-o clipă într-alta să-și audă numele; se temea c-are să strige în gura mare că și el, fostul caporal, predase ofițerilor albi patru comunarzi fără apărare.

Inima stătea să-i sară din piept. În cap simțea o apăsare surdă, insuportabilă. „Cine m-a pus să vin aici? Cine m-a pus?"

Un ropot de aplauze îl smulse din această stare chinuitoare. Se uită iar spre estradă, la orator, și auzi glasul care tuna:

— Dar nu sînt vinovați soldații constrînși să facă această muncă de călău, de disciplina oarbă și de teama curților marțiale, nu, nu ei poartă vina acestei crime a stăpînitorilor de partea asta și de partea cealaltă a Rinului. Vinovați sînt numai și numai ofițerii lor, recrutați dintre feciorii de iuncheri și industriași prusaci...

Tumult. Asistența, în picioare, striga și amenința... Cînd se ridică și el, văzu că unul din polițiști se apropiase de orator și-i vorbea.

— Ce-i? întrebă Hardekopf cu vocea sugrumată. Ce s-a întîmplat?

— Poliția a dizolvat adunarea.

— Dar de ce?

— De ce? Pentru că nu vor să audă adevărul.

Mulți strigau: „Să vorbească mai departe! Să vorbească mai departe!" Și Hardekopf striga, și încă cu înflăcărare și îndîrjire: „Să vorbească mai departe! Să vorbească mai departe!" Da, acum ar fi vrut să-l asculte pe August Bebel ore întregi, zile întregi. „Să vorbească mai departe! Să vorbească mai departe!"

Hardekopf se văzu împins de mulțime spre ieșire. Întreba pe cei ce se înghesuiau lîngă el:

— Cum poți deveni membru al partidului social-democrat? Unde trebuie să te înscrii?

Dar nu primi nici un răspuns.

Pe stradă, cei ce luaseră parte la reuniune fură întîmpinați de polițiști călări, care înaintau cu brutalitate prin mulțime și învîrteau săbiile prin aer, strigînd mereu: „Circulați!... Circulați!..."

5

Interesul pentru problemele politice stîrnit de cuvîntarea lui August Bebel, precum și călătoria printre furnale înalte, mine și fabrici, la Düsseldorf, oraș pe care nu-l mai văzuse pînă atunci, treziră în Hardekopf dorința de a-și lărgi orizontul cunoștințelor și de a pleca în lume, spre a nu-și îngropa toată viața la Bochum, un oraș atît de trist și sumbru.

Tînărul social-democrat, Johann Hardekopf, colindă Renania, Westfalia, ajungînd în cele din urmă în Germania de Nord. De lucru găsea pretutindeni; după războiul victorios, industria și economia țării luaseră un mare avînt. Hardekopf munci cîțiva ani la Düsseldorf, la Colonia, la Bielefeld, în Braunschweig și la Hanovra. În acest vechi oraș ghelf [1] îl surprinsese legea împotriva socialiștilor, care fu pusă în aplicare încă din prima săptămînă cu o severitate prusacă. Mulți din cei cu care făcuse cunoștință și pe care începuse să-i prețuiască trebuiră să părăsească orașul; unii dintre ei părăsiră chiar și continentul și emigrară cu soțiile și copiii în America. Cu toate că Hardekopf nu avusese încă de suferit sîcîieli polițienești, îi trecu și lui prin minte gîndul de a se aventura în America. Avea ceva economii; ar fi fost de ajuns pentru un bilet de clasa a treia.

Hardekopf sosi la Hamburg într-o splendidă duminică de august a anului 1879. Din prima clipă, viața în acest

[1] După numele casei princiare a Ghelfilor (în limba germană *Guelfen* sau *Welfen*), care a domnit peste orașul și provincia germană a Hanovrei.

oraş hanseatic[1] neatîrnat i se păru nu numai surprinzător de plăcută, dar şi mai liberă şi mai lipsită de griji decît în orice alt oraş din cîte cunoscuse. După ce-şi lăsă puţinele bagaje ce le avea într-un han de lîngă Gara de Hanovra, se plimbă pe străduţele şi ulicioarele înguste din vecinătatea portului, privind clădirile şi oamenii, canalurile şi cheiurile, întinsele antrepozite şi nenumăratele vase din port, impunătoarele vapoare cu zbaturi precum şi uriaşele bastimente cu patru şi cinci catarge. Se zgîia fascinat la mateloţii care umblau cu paşi greoi şi legănaţi pe străzile strîmte, cu pipe scurte încovoiate în gură, purtînd bluze de pînză aspră şi cizme înalte de piele sau de cauciuc lucind de untură de peşte. Pe bănci, în faţa căsuţelor pleoştite parcă de vînt, cu acoperişuri ţuguiate, şedeau femei în fuste largi pestriţe, împletind, lîngă bărbaţi care trăgeau din lulele. Dintr-o tavernă răsunau sunete de armonică. Hardekopf se opri la uşă, dar nu îndrăzni să intre. Pe străduţele astea era linişte şi domnea o atmosferă sărbătorească; aici nu pătrundea zgomotul, doar, din cînd în cînd, mugetul unei sirene din port. Hardekopf trecu prin faţa unor străvechi case de comerţ şi, cu toate că era duminică şi deci uşile şi ferestrele stăteau ferecate, îl loveau diferite mirosuri: ba de piper şi alte mirodenii, ba de peşte, ba de piei.

Nu se mai sătura cutreierînd portul vechi şi căscînd ochii la locuitorii ferchezuiţi de duminică — docheri, marinari, pescari, slujnice, vînzători, cărăuşi. Cînd ajunse spre centru — după ce trecuse prin faţa unor biscrici ale căror turle desăvîrşeau peisajul citadin — se pomeni deodată la marginea unui lac, chiar în mijlocul Hamburgului. În jurul lacului, înconjurat de alei şi pajişti, erau case, iar pe oglinda lui lunecau vaporaşe şi o puzderie de bărci cu vele şi cu vîsle. Hardekopf se simţi ca într-o ţară de basm... Venea din întunecatul Bochum, plin de funingine, unde mii de oameni roboteau toată viaţa sub pămînt şi nu vedeau soarele şi ce-

[1] Derivat de la Hansa, numele ligii formate în secolul al XIII-lea de micile republici orăşeneşti din nordul Germaniei, în frunte cu oraşele libere Hamburg şi Lübeck, pentru promovarea intereselor comerciale comune.

rul decît duminica. Iar acum nimerise într-un oraş care, cum i se părea lui în această primă zi, era strălucitor de curat şi de luminos, zidit parcă din piesele unei uriaşe cutii cu jucării. Şi el, care voia să plece în America! I-ar fi plăcut să se fi născut aici, i-ar fi plăcut să trăiască şi să muncească aici. Oricît de frumos ar fi fost peste ocean, în îndepărtata Americă, nu putea fi ca aici... Hardekopf îşi scoase pălăria şi se rezemă de parapetul de pe Alsterdamm[1] şi privi spre Jungfernstieg[2], despre care i se povestiseră multe, apoi spre podul cel mare la capătul lacului, faţă-n faţă cu Jungfernstieg. De acolo veneau în direcţia lui o mulţime de oameni. Cine erau? Unde se duceau? Era oare o procesiune, cum văzuse în Renania? Hardekopf se îndreptă spre convoi. Apropiindu-se, desluşi sunetele unei fanfare. Muzică tristă: era deci o înmormîntare. Un convoi uriaş, mii de oameni, în majoritate bărbaţi.

Soarele strălucea pe cerul senin, iar în jur natura înverzea şi înflorea. Şi în vreme ce în cartierul portului locuitorii şedeau în faţa caselor pălăvrăgind şi fumînd, prin centru trecea acest nesfîrşit cortegiu funebru. Cine să fie? Desigur un om de seamă, vreun senator sau vreun alt cetăţean de vază al oraşului.

Hardekopf se apropie de un bărbat care şedea lîngă el pe trotuar şi-l întrebă despre mort şi despre cortegiu.

— Social-democraţi, răspunse omul cu pronunţat accent dialectal.

Hardekopf îl privi cam nedumerit. Probabil că-şi bătea joc de el. Exista o lege excepţională împotriva social-democraţilor, sute de oameni fuseseră arestaţi în toate oraşele Germaniei, fuseseră exilaţi mii. Ziarele social-democrate erau interzise, orice mărturisire de credinţă social-democrată era considerată înaltă trădare, şi totuşi, miile astea de oameni care defilau aici în plin centru să fie social-democraţi? Nu, imposibil! Nu fusese decît o glumă proastă, Hardekopf era convins de asta

[1], [2] Largi şi frumoase promenade, amenajate pe malurile lacului Binnen-Alster din inima oraşului Hamburg.

În mijlocul cortegiului cineva purta un steag. Omul de lîngă Hardekopf își scoase pălăria, Hardekopf și-o scoase și el repede. Un steag roșu, da, într-adevăr, un steag de catifea purpurie. Hardekopf era uluit. Să fie cu putință ? Să fie ăștia toți într-adevăr ?...

După ce mai merse o bucată de drum, se adresă unui om pe care-l văzuse scoțîndu-și pălăria în fața steagului roșu.

— Iertați-mă, va rog, sînt străin de localitate, abia am sosit astăzi, n-ați vrea să-mi spuneți cine a murit ?

— August Geib[1] ! răspunse omul.

Hardekopf nu mai auzise niciodată acest nume. Probabil un senator. Dar atunci de ce l-or fi petrecînd social-democrații la locul de veci ?

— N-ați putea să-mi spuneți cine a fost August Geib ? N-am auzit de dînsul. Vă rog, n-ați vrea să-mi...

Cel întrebat se întoarse spre Hardekopf.

— A fost unul dintre cei mai de seamă social-democrați din Hamburg, zise el cu pronunția lui dialectală.

Hardekopf arată cortegiul.

— Și... și ăștia toți sînt social-democrați ?

— Da, alții nu cred să mai vină să-l petreacă !

— Și eu sînt social-democrat, exclamă Johann Hardekopf tulburat. Sînt din Bochum, din regiunea Ruhr. Pot să m-alătur și eu cortegiului ?

I se dădu voie.

N-avea de loc impresia că merge într-un cortegiu funebru ; i se părea că era un marș de protest și de luptă împotriva persecuțiilor josnice la care asistase în alte orașe. Și se hotărî să nu emigreze în America, ci să rămînă în orașul acesta, dar numai în acesta.

Peste un an — Johann Hardekopf lucra la șantierele navale Stülcken — se decretă și la Hamburg starea de asediu și se interzise activitatea social-democraților. Dar, ca ciupercile după ploaie, răsăriră în marele oraș

[1] *August Geib* (1842—1879), fruntaș al partidului social-democrat german. Faptul că sicriul lui a fost urmat de peste 30.000 de muncitori hamburghezi a constituit una dintre primele manifestări publice ale mișcării muncitorești germane după promulgarea legii împotriva socialiștilor.

tot felul de asociații. Iată cum au izbutit muncitorii să păstreze legăturile între ei după ce partidul lor a fost interzis. Așa se înființară cercuri amicale de distracție, asociații de economie, cluburi culturale, societăți corale, cercuri de teatru, de *skat*, de popice, asociații ale fumătorilor de pipă și altele pentru studierea eclipselor solare. Cele mai multe din aceste asociații aveau denumiri care arătau limpede opiniile și intențiile fondatorilor și membrilor lor; exista o asociație corală *Eintracht* [1], un club de popice *Tabula rasa*, un cerc de cultură generală *Wissen ist Macht* [2], o societate de *skat*, *Stich den König* [3]. Asociația de economie printre ai cărei fondatori se număra și Johann Hardekopf fusese denumită *Maienblüte* [4] spre a simboliza credința ca și sub acest veșmînt vechiul spirit social-democrat să crească și să înflorească întocmai cum crește și înflorește natura în luna mai.

6

Duminică seara Hardekopf se ducea, de obicei, în grădina „Wilhelmshalle", unde se servea bere de Dortmund și era muzică bună. O dată zări la intrare o fetișcană mică și zglobie care părea să caute pe cineva în grădină. Voind să se arate serviabil, Hardekopf se apropie și îi spuse:

— Tocmai voiam și eu să intru, domnișoară, și pot... și pot... Dacă aveți pe cineva înăuntru... Dacă aș putea să vă fiu de ajutor...

Ea ridică ochii spre dînsul.

— Înăuntru? Nu, prietena mea, știți, cu care trebuia să mă întîlnesc aici, n-a venit, sau... totuși, dacă vreți să intrați cu mine împreună, singură nu îndrăznesc.

[1] În limba germană, *Eintracht* înseamnă: unirea.

[2] În limba germană, *Wissen ist Macht* înseamnă: știința este putere, sau ai carte, ai parte.

[3] În limba germană, *Stich den König* înseamnă: taie cu regele dar și „Străpunge pe rege".

[4] În limba germană, *Maienblüte* înseamnă: floare de mai.

Johann Hardekopf avea vreo treizeci și cinci de ani, dar roși tot și era foarte stînjenit. Se uită încurcat la fetișcana mărunțică. De sub pălărioara de paie turtită, garnisită cu flori artificiale, îl priveau niște ochi cenușii, deschiși, curați.

— Cu plăcere... Vă conduc cu plăcere, se bîlbîi el.

— O, vă foarte mulțumesc!

Hardekopf se repezi la casă și scoase două bilete de intrare. Cînd îi dădu biletul, ea îi întinse banii.

— Nu, nu, zise el repezit.

— Ba da, domnule, se împotrivi ea, și stărui să-i dea banii.

El refuză. Se certară. Deodată, Hardekopf se întoarse și intră repede singur în grădină. Fata îl urmă numaidecît și merse cu pași mici alături de el printre mese. Se îndreptară spre pavilionul orchestrei. Fata îi arătă două locuri libere. Fără să scoată o vorbă, Hardekopf o urmă, și se așezară unul în fața celuilalt. Ea îl cercetă cu atenție și mai spuse o dată, zîmbind:

— Mulțumesc!

Hardekopf îi aruncă doar o scurtă privire, apoi se uită ca hipnotizat la muzicanții care cîntau un marș militar saltareț. Cînd își întoarse și ea fața spre orchestră, îndrăzni s-o privească pe furiș. Era drăguță. Avea o figură vioaie, plăcută. Tot ce purta strălucea de curățenie. O bluză simplă cu picățele albastre, împodobită la gît cu un guler înalt de dantelă, îi cuprindea pieptul tineresc și îi strîngea mijlocul subțire. Părea să simtă privirea lui, caci se întoarse brusc. Privirea lui Hardekopf fugi spre orchestră.

— Vă place muzica? întrebă ea.

Pentru prima oară, ochii lor se întîlniră vreme mai îndelungată.

— Da, foarte mult, răspunse el.

— Și mie! strigă fata. Ce coincidență plăcuta!

Hardekopf o privi cu ochi mari. Încurcat, își tot răsucea mustața blondă și nu știa încotro să privească. Se osteneă să pătrundă înțelesul expresiei „coincidență plăcută".

Comandă bere. Cînd ridicară paharele, ea spuse:

— Pe mine mă cheamă Pauline.

Hardekopf răspunse:

— Pe mine Johann.

Ea luă o înghițitură zdravănă, își șterse gura cu dosul mîinii și-l asigură că niciodată nu băuse o bere atît de minunată. Pe estrada orchestrei apăru o pancartă pe care era scris un „șapte“ mare.

— Ce urmează acum? întrebă Pauline cu vioiciune.

Johann aruncă o privire pe programul aflat pe masă.

— Numărul 7... Iată... Iarăși un marș militar: *Cavaleria ușoară*, de Suppé [1].

— De cine? întrebă ea.

— De Suppé, așa scrie aici.

— Supă? Un nume cam comic, nu?

Rîseră amîndoi. Și apoi mai sorbiră o înghițitură.

E plăcut aici, zise Pauline, privind în jurul ei prin grădina luminată cu lampioane colorate și spre cerul albastru întunecat de vară, cu miile lui de stele.

— Și „Supă“ ăsta gătește o muzică destul de bună, nu?!

Bineînțeles că rîseră iarăși și ciocniră din nou paharele.

Johann mai comandă un rînd de halbe.

— Începe să mi se urce la cap! exclamă Pauline rîzînd.

— Aș! zise Johann, căruia i se urcase la cap mai de multișor.

— Sper c-o să mă conduceți acasă, nu?

7

În curînd Hardekopf o introduse pe Pauline în asociația *Maienblüte*, iar ei asociația i se păru un lucru minunat. Nu se mai simțea o ființă singuratică, aparținea unui grup, avea cunoștințe și prieteni. După părerea ei, hărnicia, purtările alese, spiritul de economie și sobrietatea, toate aceste însușiri frumoase ale lui Johann al ei se datorau asociației. Se puse deci pe economii,

[1] *Franz Suppé* (1819—1895), compozitor austriac, a scris muzică ușoară, romanțe etc.

dînd dovadă de mai multă conştiinciozitate decît manifestau la început alţi membri. Micile ei economii le înmîna cu încredere casierului principal de la *Maienblüte*. Fiecare ban de care se putea lipsi, sau pe care putea să-l scoată de la Johann, era depus la asociaţie.

În toamnă se căsătoriră. Tatăl Paulinei, un pescar înalt şi uscăţiv, veni din Büsum[1] să facă cunoştinţă cu ginerele său şi să ureze fericire tinerei perechi. Puse cinci monede de aur de cîte douăzeci de mărci pe masa de nuntă. Lada cu peşte pe care o adusese fu împărţită vecinilor. Tînăra pereche închiriase o locuinţă mică în curtea interioară a unei case de pe Steinstrasse; în ziua nunţii locuinţa fu inaugurată în mod solemn. Invitaţii erau tatăl Paulinei, cîţiva vecini şi cîţiva membri ai asociaţiei *Maienblüte*.

Viaţa lor curgea liniştită şi egală. Johann Hardekopf nu mai lucra la şantierul naval Stülcken, ci la „Blohm & Voss". Primul lor copil, o fetiţă născută exact un an după căsătorie, cum socotea Pauline că se cuvine să se întîmple în menajul unor oameni cumsecade, fu botezată Frieda, după mama lui Hardekopf, care murise la Bochum cu puţin înainte. În anul următor le veni un băiat, căruia îi dădură numele de Emil, apoi încă doi băieţi, Ludwig şi Otto, şi apoi, în coadă, în vara anului 1893 cel mai tînăr fecior, blondul Fritz.

Viaţa Paulinei Hardekopf se desfăşura în locuinţa lor din curtea interioară şi la asociaţia de economie, cea a soţului ei, pe şantier, în familie şi la asociaţie.

Cînd legea împotriva socialiştilor fu abrogată şi mişcarea social-democrată redeveni legală, cînd ziarele partidului au apărut din nou şi s-au organizat iar adunări electorale, cînd, în fine, social-democraţii au încetat să mai fie nişte proscrişi, toate asociaţiile, cercurile şi cluburile cu scopuri diverse, inclusiv *Maienblüte* ar fi putut fi dizolvate.

Neamţului îi place să organizeze şi cu greu renunţă la ceea ce a reuşit să pună pe picioare. Fondatorii aso-

[1] Aşezare pescărească de pe litoralul Mării Nordului.

ciației ascultaseră cu strictețe de îndrumările partidului și creaseră o societate legală, care era în termeni buni cu poliția, care era trecută în registrul persoanelor juridice și era, deci, o asociație înregistrată, care adoptase un statut al cărui prim articol glăsuia: „Scopul asociației *Maienblüte* este să promoveze sociabilitatea și spiritul de economie al poporului nostru“; comitetul ales anual era recunoscut de autorități, iar membrii, a căror prietenie se cimentase în cei zece ani de persecuții politice, îndrăgiseră într-adevăr viața de societate pe care o duceau împreună.

Hotărîră deci să mențină asociația. Activitatea politică din sînul ei se estompă de fapt pînă la dispariție; rămaseră numai spiritul de economie și sociabilitatea.

Nu trecu mult, și cîțiva membri încetară să mai ducă munca politică în sindicat și în partid, deoarece activitatea în cadrul asociației le absorbea tot timpul liber. Cu toate că apartenența la partidul social-democrat era o condiție obligatorie pentru membrii asociației, cu timpul s-a trecut peste această regulă.

Maienblüte dobîndise o viață de sine stătătoare.

CAPITOLUL IV

I

În ochii lui Carl Brenten *Maienblüte* nu era decît o asociație pentru păstrarea economiilor, și mai ales pentru organizarea unor agape tovărășești. Deveni imediat după înscrierea sa, în mai 1901, un membru foarte activ, ceea ce nu-l împiedica să facă din cînd în cînd „recidive“ și „turneuri“, cum spunea doamna Hardekopf, și să dispară nopți de-a rîndul cu cîțiva tovarăși de chef. Cu toate acestea, el a fost acela care a contribuit în mod decisiv la transformarea ulterioară a asociației.

După o scurtă întrerupere, Brenten reînnodase legăturile cu frații și surorile, se vedea acum nu numai cu soră-sa Mimi și cu bărbatul ei, dar și cu fratele său, Mathias, și familia acestuia. Soru-sa Sophie, cu bărba-

tul ei, Gustav Stürck, care avea un mic atelier de tîmplărie în Raboisen și devenise social-democrat, se înscriseră în asociația *Maienblüte*. La fel și soru-sa Lisbeth cu fata ei cea mare, Alice, o ființă ahtiată de viață, o adevărată Brenten. Tatăl ei, Felix, fostul tovarăș de petreceri al lui Carl Brenten, zăcea la închisoare. Își însușise niște bani de-ai patronului său și săvîrșise tot felul de escrocherii. Curînd după ultimul chef cu Felix Striemel, Carl Brenten rupsese relațiile cu acesta, căci îl lăsase să plătească singur — în zece rate lunare — oglinda spartă. Nu putea să sufere atîta calicie.

La asociație, Carl Brenten făcuse cunoștință cu maistrul croitor Paul Papke, costumier la Hamburger Stadttheater[1]. Bărbatul acesta, cu aproape zece ani mai în vîrstă decît Brenten, înalt, subțire, cu barbișon, un holtei cu o ținută și o înfățișare de om care știe ce vrea, îi impunea grozav. Făcuseră cunoștința cu prilejul unui „turneu" pe Reeperbahn[2] și legaseră prietenie de cînd fură aleși amîndoi în conducerea asociației.

Paul Papke era un lăudăros fără pereche; cu fiecare cuvînt, cu fiecare gest, încerca să se pună în lumină și să facă impresie. Nu exista ceva despre care să nu pretindă că știe mai mult decît oricine. Pe bărbați îi sfătuia mereu să se ferească de politică și de femei. Față de femei făcea pe *gentleman*-ul; era politicos pînă la a deveni inoportun. Judeca valoarea unui om nu după spuse și fapte, ci după forma mîinilor și a urechilor. „Ia uită-te la ăla, ce mîini inteligente!" spunea uneori. Și posesorul acelor mîini era în ochii lui într-adevăr un om inteligent. Sau zicea: „Femeia aceea are urechi încîntătoare, pline de caracter". Atunci femeia în chestiune, deși în ochii lui Papke rămînea ca orice femeie, o creatură infernală, era totuși un caracter. Urechile ei adevereau acest lucru. Și natura nu minte. Era și mucalit. În mijlocul unui grup de trecători pașnici era în stare să exclame deodată teatral: „În ochii mei ești un cîine!" Cînd oamenii se întorceau mirați, băgau de

[1] Teatrul municipal al orașului Hamburg.
[2] Arteră care străbate suburbia Sankt Pauli, legînd Hamburgul de orașul vecin Altona.

seamă că Papke se adresase de fapt unui cîine care, ținut de zgardă de stăpînu-său, tocmai se apropia. Sau, dînd ochii peste cap, cînta cu o voce spartă și stridentă: „Ce rece îți e cămășuța (în loc de mînuța), îngăduie-mi s-o încălzesc“.[1]

Puțin după abrogarea legii împotriva socialiștilor, Papke, pe vremea aceea un simplu croitor, deveni membru al partidului social-democrat; după ce fu angajat la Hamburger Stadttheater, se abținu de la orice activitate politică și poate că s-ar fi retras și din partid dacă n-ar fi existat asociația *Maienblüte*, unde putea să se pună în evidență și unde, cum se exprima el, găsise un teren de activitate virgin.

Prin Paul Papke și Carl Brenten, asociația căpăta o înfățișare cu totul nouă. Cei doi se îngrijiră ca petrecerile să fie mai dese; pătrunse deci în asociație un suflu de frivolitate. Economia trecu pe planul al doilea, dar pentru a face loc nu politicii, ci distracțiilor, ca și cum cei aproape trei sute de membri ai asociației tocmai asta ar fi așteptat. Transformarea aceasta fu primită și promovată cu plăcere și entuziasm.

Anii expansiunii imperialiste a Germaniei aduseseră și păturilor superioare ale muncitorimii o existență mai înlesnită. La aceasta s-a adăugat, după abrogarea legii împotriva socialiștilor, o creștere a numărului organizațiilor muncitorești și al alegătorilor social-democrați. Unii social-democrați începură să socotească pe degete cînd va veni momentul instaurării „statului viitor“. Un sentiment de încredere liniștită în victoria apropiată îi îndemna să-și cheltuiască mai în voie energia. Asociația *Maienblüte* se ocupa numai cu organizarea frenetică de serbări, baluri mascate și costumate, excursii de Paști, excursii la țară după ospățuri cu șuncă, excursii de Rusalii, în iulie și august petreceri estivale, toamna serate dansante, iar la sfîrșitul anului venea praznicul Crăciunului care coincidea și cu festivitatea restituirii economiilor.

Organizatorii mîndri ai acestor reuniuni erau Paul

[1] Aria lui Rodolfo din opera *Boema* de Puccini.

Papke și Carl Brenten: Papke, ca președinte al asociației, Brenten ca organizator al petrecerilor; cît despre Johann Hardekopf, „cinstea întruchipată", cum îl porecliseră membrii, administra avutul asociației în calitate de casier principal.

2

Și viața își urmă cursul.

Pentru oamenii mărunți era, totuși, o viață meschină; zilele semănau între ele ca valurile Elbei. Iarna vîntul de răsărit aducea grindină și zăpadă și le zvîrlea în ochii lui Hardekopf și ai fiilor săi, cînd plecau cu noaptea în cap de-acasă și se duceau încă înainte de a se lumina spre port. Primăvara îi însoțeau palele de ceață. Cele mai plăcute erau, desigur, zilele de vară, cînd treceau fluviul într-o lumină matinală strălucitoare și încă de la prima oră munceau pe șantier la lumina zilei, iar drumul spre casă îl făceau înainte de apusul soarelui.

.Așa treceau zilele, lunile, anii. Variație nu aduceau decît serbările organizate de asociație, evenimentele politice, foarte rar alegerile și cîteodată accidentele. Cînd un om care căra cărbuni, unul Wittenbrink, căzu beat pe trepte și-și rupse piciorul, se poate spune că pentru toți vecinii viața cotidiană ieși cîteva zile din făgașul ei obișnuit. Femeile stăteau în grupuri, pălăvrăgeau, dădeau din cap, vorbeau de rău pe bărbați, învinuindu-i că-s bețivi, răspîndeau zvonuri care de care mai absurde: că lui Wittenbrink i se amputase piciorul, că murise subit. Agitația reîncepu, după ce abia se liniștise, cînd într-o bună zi omul apăru în curte, sănătos tun și beat mort.

Mare a fost senzația și cînd văduva Rohde, cunoscută și detestată în curte ca o persoană habotnică, își ciomăgi atît de rău copilul de șase ani, încît a trebuit să fie dus la spital, și un sergent de stradă veni să-i încheie proces-verbal acestei baptiste bigote. Aproape toți locatarii din curte se strînseră la repezeală, învinuind-o și ocărînd-o pe această mamă-mironosiță, dar denaturată, și cerîndu-i polițistului să consemneze în proces-verbal și declarațiile vecinilor. Văduva Rohde repeta

într-una, cu o expresie ironică şi batjocoritoare: „Sînt toţi roşii! Sînt toţi social-democraţi! Le umblă gura numai din spirit de răzbunare!"

A doua zi veniră trei sergenţi să-l ridice pe croitorul Gottfried Perm, care era bolnav de plămîni. Acesta cică o scuipase în obraz şi o ameninţase pe doamna Rohde. În timp ce-l duceau, se auzea prin fereastra deschisă glasul doamnei Rohde, care cînta: „Doamne Isuse, mîntuitorule!"

Întîmplări de soiul ăsta aduceau ceva neprevăzut în monotonia vieţii cotidiene. Şi hemoptizia vecinei Rüscher a fost o întîmplare de acest fel.

Zilele doamnei Hardekopf se desfăşurau în mod atît de uniform de dimineaţa pînă seara, încît se trezea întotdeauna exact în momentul cînd vecina ei închidea încet uşa şi cobora treptele cu paşi tîrşîiţi. Atunci era cinci fără un sfert; doamna Hardekopf putea să-şi mai permită cîteva minute de piroteală. Rüscher, în schimb, la ora asta pregătise cafeaua de orzoaică, unsese feliile de pîine cu unt, pentru ca băieţii ei să găsească totul pregătit cînd se trezeau. La 5 fix, în toate zilele, chiar şi duminica, se prezenta la brutarul Berthold în Barkhof [1], lua coşul cu franzelele calde, bine mirositoare şi colinda casele de pe Lilienstrasse şi Rosenstrasse, la toate etajele, punînd franzele în pungile albe din faţa uşilor. După ce isprăvea cu împărţirea franzelelor, dădea fuga la Banca de credit. Cînd se întorcea de la aceste munci matinale, băieţii ei erau la şcoală. Deretica de zor prin casă şi o pornea la spălat rufe. Spăla cu ziua, primind o marcă şi cincizeci de *pfennigi* pe zi, plus mîncare. În mai toate casele unde lucra fusese recomandată de doamna Hardekopf: pe la membri ai asociaţiei *Maienblüte*, mici negustori şi meseriaşi.

Aşa treceau zilele lui Rüscher. Cu trecerea anilor, se făcuse tot mai bolnăvicioasă, tot mai slabă şi mai gîrbovă. Faţa îşi pierduse culoarea şi era ca leşia. Braţele ca nişte beţe, mîinile moi şi albe, uscate şi crăpate de apă şi săpun. Nici mintea nu-i rămăsese întreagă, găsea

[1] Cartier situat pe latura dinspre port a oraşului vechi.

doamna Hardekopf; cîteodată privea în gol, prostește; nerozia, neghiobia și mărginirea ei ajunseseră insuportabile. Dar reuși să-și crească cei doi băieți. Amîndoi erau foarte înalți pentru vîrsta lor. Paul, cel mai mare, își îngăduia acum un ton aspru față de maică-sa; se răstea, cerea mereu, nimic nu i se părea destul de bun. Rüscher ofta încetișor, dar tăcea și înghițea mojiciile și robotea cu și mai multă rîvnă.

Tatăl băieților fusese marinar. După nașterea primului copil, veni s-o vadă — tocmai se întorsese dintr-o călătorie în Japonia — și se arătă foarte mirat și nu prea încîntat. La repezeala, îi facu și un al doilea plod. Apoi dispăru fără urmă. Rüscher stăruia în părerea că pierise pe mare. Totuși, n-avea dreptul să se intituleze văduvă, așa că i se mai spunea și azi „domnișoara Rüscher", deși împlinise patruzeci de ani și era mamă a doi băieți, unul de doisprezece, celălalt de unsprezece ani; numai doamna Hardekopf nu-i zicea niciodată așa.

Într-o dimineață, doamna Hardekopf o auzi pe vecină închizînd încetișor ușa. Era deci cinci fără un sfert. Doamna Pauline rămase culcată, cu pleoapele încă grele de somn. Deodată i se păru că aude o bufnitură. Deschise ochii mari și ascultă. Aș, i se năzărise! Era liniște deplină. Dar nu deslușea nici tîrșîitul pașilor pe trepte. Stătea nemișcată și asculta atent. Auzi limpede un oftat. Fără îndoială, se canonea cineva. Doamne, ce s-o fi întîmplat? Dintr-o mișcare, doamna Hardekopf sări din pat. Repede își trase fusta peste cămașa de noapte, încălță papucii, străbătu în goană dormitorul și bucătăria și ieși afară, pe scară. Într-adevăr, doamna Rüscher zăcea gemînd pe palierul etajului trei.

— Rüscher, ce ți s-a întîmplat? izbucni doamna Hardekopf, coborînd în grabă.

Femeia se ținea de balustradă, bluza îi era pătată de sînge.

— Rüscher? strigă doamna Hardekopf, ce-i, ai căzut pe scară?

Rüscher clătină din cap și gemu.

— Nu poți să te ridici?

Iar clătină din cap.

— Așteaptă să-l chem pe Johann!

Și doamna Hardekopf alerga într-un suflet să-l cheme pe soțul ei.

O culcaseră pe Rüscher în pat. Paul Rüscher ședea la masa din bucătărie și se uita cu ochi înlăcrimați la vecină. Refuzase să distribuie franzelele în locul mamei sale, și doamna Hardekopf îl făcuse „puturos" și „haimana" și-i dăduse și un pumn zdravăn.

Pe la șase și jumătate Rüscher voi cu orice preț să se scoale. Nu putea să lipsească de la Banca de credit, unde ar angaja numaidecît pe altcineva în locul ei.

— Tu nu ești în toate mințile, Rüscher, o certă doamna Hardekopf. Ești bolnavă și ai să stai culcată!

— Da, dar Banca de credit...

— Nu vorbi prostii, o să chemăm un medic. Asta-i mai important.

Femeia se lăsă obosită pe pernă și murmură:

— Banca de credit... Domnul Baumert... o să angajeze pe alta... Numai azi încă... se ruga ea. Mă simt mult mai bine.

— Rüscher, ascultă ce-ți spun, fii cuminte. Apoi, proțăpindu-se în fața vecinei, doamna Pauline adăugă: La Banca de credit mă duc eu. Atîta timp cît ești bolnavă. Slujba asta n-ai s-o pierzi deci. Franzelele o să le ducă băiatul tău cel mare; dacă face mofturi, ia cîteva după ceafă și nu mai capătă de mîncare. Și cînd mă întorc de la bancă aduc un medic. Ai înțeles?

Rüscher se uită cu ochii mari la energica ei vecină.

— Ei, care va să zică, rămîi în pat, liniștită, fără să te miști. Să nu cumva să îndrăznești să te scoli. Cel mai bine ar fi să încerci să dormi. Ei, ai înțeles?

Zece minute după aceasta, doamna Hardekopf gonea pe Steinstrasse spre Burstah [1], la Banca de credit.

3

Seara, cînd familia Hardekopf stătea în jurul mesei, mama povesti că medicul prescrisese bolnavei odihnă deplină la pat și că băiatul cel mare acceptase, în cele

[1] Cartier în inima orașului vechi.

din urmă, să ducă franzelele. Era revoltată de purtarea băieţilor vecinei. Cîtă nepăsare! Cîtă lipsă de inimă! Ce golani!

— Ia să-i am niţel sub mîna mea! exclamă ea. I-aş învăţa eu minte! Ar vedea ei!

Doamna Hardekopf era scoasă din ţîţîni. Bărbaţii şedeau tăcuţi în jurul mesei, cu capetele plecate peste farfurii.

— Biata femeie s-a chinuit o viaţă întreagă, s-a speţit muncind, nu s-a cruţat niciodată, a trudit zi de zi, înainte. Totul numai pentru copii. A stat şi flămîndă, numai să aibă ei destul. Ei să fie sătui, asta era principalul, asta era rostul vieţii ei, singurul rost, pe care credea că-l are. Şi acum băieţii au crescut şi sînt nişte curate haimanale, leneşi, mincinoşi, cu gînduri ascunse, nişte pramatii. Asta a meritat săraca de ea? Asta e răsplata ei? Eu i-am spus mai demult: „Rüscher, ai grijă de băieţi, ăştia o să semene cu tatăl lor. Trebuie să fii mai aspră cu ei cît sînt încă copii de şcoală, că o să ţi se urce în cap. Dacă mîinile îţi sînt prea slabe, ia o bîtă. Învaţă-i să te respecte, îţi spun, că altfel, peste cîţiva ani, te bat ei pe tine!..." „Vai, nu, nu! Nu pot să fac una ca asta! Că doar sînt sîngele meu! Mai bine sufăr eu, doamnă Hardekopf, decît să-i bat!" Ei, atunci n-ai decît să-ţi pui lacăt gurii şi să te laşi băgată în mormînt.

— Pauline, eu nu m-aş amesteca atîta în treburile altora.

— Ei, asta-i... Sînt mută de mirare! strigă ea indignată că fusese contrazisă.

— De ce zici tu că băieţii ăştia sînt răi? Pesemne bătrînul Hardekopf era stăpînit de diavol în ziua aceea. Cel mic e destul de cumsecade, şi nici cel mare nu e chiar atît de păcătos. La vîrsta asta băieţii sînt întotdeauna mai neastîmpăraţi şi mai neascultători.

— Ei, zău că nu găsesc cuvinte! izbucni ea. Bravo, de faţă cu copiii noştri, iei apărarea mojicilor ăstora leneşi care nu-s buni de nimic!

— Ai noştri nu mai sînt copii mici!

— Nu, mici nu mai sînt, strigă ea, dar au și ei năzdrăvăniile și metehnele lor. Doar știi foarte bine ce griji ne facem din pricina lor. Sînt copiii mei, firește, dar să-i laud și să-i ridic în slăvi n-am nici un motiv. Asta o știi și tu la fel de bine.

Bătrînul Hardekopf se întoarse spre cei trei fii, care ascultau atent, cu capetele plecate, cearta dintre părinți.

— Băieți, ieșiți afară; lăsați-mă singur cu mama, avem ceva de vorbit amîndoi.

Băieții părăsiră odaia. În bucătărie, Otto rînji și arătă cu degetul spre sine însuși. Voia să spună că asta se referea mai ales la el. Cel mai mare, Ludwig — în curînd avea să împlinească douăzeci și doi de ani — era palid și părea tulburat. Își luă șapca și pardesiul de pe cuier și plecă de-acasă. Otto mai trase cîtva timp cu urechea, să prindă ceva din sfada părinților, în care, în mod excepțional de astă dată, nu tăcea nici tatăl. Apoi își luă și el pălăria și pardesiul.

Doamna Hardekopf se enervase atît de rău din pricina lipsei de înțelegere și de recunoștință a celor doi băieți ai vecinei, pentru că ea însăși avea motive de a fi nemulțumită de purtarea fiilor ei mai mari. Cu fiecare zi care trecea, aceștia încercau sa se sustragă mai mult înrîuririi ei, deveneau mai îndărătnici, căutau să-și impună voința, umblau de capul lor. Mama nu voia nici în ruptul capului să recunoască faptul că deveniseră oameni în toată firea, nu putea concepe ca sfaturile ei bine intenționate să fie nesocotite și că băieții ardeau să încerce pe pielea lor greutățile vieții. Ambii erau acum logodiți. În curînd urmau să aducă, deci, soții în casă. Doamna Hardekopf avea o vagă presimțire că din asta aveau să se tragă catastrofe mai mari sau mai mici. Părerea ei era că băieții, cu cît se însoară mai tîrziu, cu atît se arată mai înțelepți. Opinia băieților părea să fie însă cu totul alta, mai ales a lui Otto, care își isprăvise și el ucenicia, ca și Ludwig, și aducea acasă contribuția lui în menaj — douăsprezece mărci pe săptămînă. El era mult mai întreprinzător decît frate-său mai mare, îi plăceau petrecerile, dansul și femeile. În fiecare dumi-

nica avea altă logodnică. Fiecare era pentru totdeauna, chipurile, marea dragoste eternă. Era totdeauna gata să facă jurăminte. Duminică seara venea cu trofeul: o poză făcută la minut într-unul din atelierele fotografice americane, pe care erau înfățișați el și noua lui logodnică. Și nu trecea o duminică în care să nu chibzuiască adînc și solemn asupra însurătorii proiectate. Dar aproape de fiecare dată aleasa inimii sale era alta.

Doamna Hardekopf simțea că băieții îi scapă din mîini. Socotea asta drept o mare ingratitudine și o nedreptate strigătoare la cer. De aceea robotești ani de zile la rînd pentru copii, ca pînă la urmă o femeie străină să se agațe de ei și să le rămînă pe cap! Și apoi se prea poate să nimerească niște ticăloase, care nu se gîndesc decît la plăcerile vieții, la un trai ușor, și pentru care bărbatul nu e decît un animal bun de pus la jug. Nu, era hotărîtă să-și apere băieții cît va fi cu putință de aceste primejdii, căci nici o femeie, nici chiar cea mai vrednică, nu putea să aibă față de ei intenții complet lipsite de egoism ca o mamă, nici una nu s-ar fi priceput mai bine să-i îngrijească.

Hardekopf îi zise pe un ton blajin și înțelept:

— Ce te enervezi, Pauline, că doar ăsta e mersul lumii!? Bucură-te că-i mai ai acasă, la cuib. Altădată plecau în lume de mici. Și eu am făcut la fel.

Ea, însă, nici nu voia să audă. În ziua de azi viața e mult mai plină de primejdii decît altădată, zicea. Înainte de toate, femeile sînt mai rele. Abia se găsește una care să fie cu adevărat sinceră, toate sînt interesate și vor numai să se căpătuiască.

Johann Hardekopf zîmbi pe sub mustață și se uită la nevastă-sa. În noaptea trecută se zgribulise lîngă el, îl strînsese în brațe și-i șoptise înspăimîntată: „Johann, azi-mîine împlinesc cincizeci de ani! Îmbătrînim, Johann! Doamne, nu pot de loc să mă obișnuiesc cu ideea asta. Îmbătrînim. Nu ne mai ascultă, nu le mai pasă de noi. Ar vrea să le lăsăm locul. Vai, Johann, e groaznic să îmbătrînești! E ceva îngrozitor de tot!“

Fusese mică și neajutorată, slabă și descumpănită, ca niciodată înainte, se strînsese la pieptul lui lat și

puternic și — zău! — plînsese, plînsese fiindcă nu-i mai păsa lumii de ea, fiindcă în curînd avea să părăsească scena.

Acum iarăși era complet descurajată, așa că o luă în brațe și-i spuse:

— Pauline, nu te jeli! N-ai nici un motiv! Și-apoi: Nu te-nțeleg, mai sînt și eu aici. De ce te temi? Am ajuns oare un biet moșneag, incapabil să muncesc, neajutorat, bun de nimic?

Și ea, hohotind încă, dar aproape împăcată, se lipi strîns de bărbatul care i se păru în clipa asta, cînd era o sărmană ființă neajutorată și descumpănită, un uriaș puternic și plin de încredere în sine.

Dimineața la 5, însă, toată dîrzenia ei se arătă iarăși întreagă, aproape cu nimic știrbită. Cînd îi sculă pe „bărbați“, cafeaua aburindă era pregătită pe masă. Înainte de 6 părăsi casa o dată cu ei, după ce dusese o ceașcă de cafea proaspătă vecinei bolnave, care se trezea de la patru.

4

Timp de două săptămîni, doamna Hardekopf ținu locul vecinei, trebăluind cu peria de frecat și cîrpe de praf prin sălile mari ale băncii, ștergînd dușumeaua și curățind scările. Îndată ce Rüscher se întremă puțin și declară că e în stare să-și reia munca, începu să se tîrască iarăși de cum se crăpa de ziuă cu pași tîrșîiți în jos pe scară, încă mai gîrbovă după hemoptizia pe care o avusese.

Vecinei celeilalte, doamnei Wittenbrink, nu i-ar fi făcut doamna Hardekopf un asemenea serviciu. Wittenbrink era leneșă și neglijentă, iar doamna Hardekopf ura trîndăvia. Și apoi, viața casnică a acestor vecini era pentru ea un mister. Găsea că femeia asta nu avea nici un pic de mîndrie, și ea și bărbatul ei se purtau ca niște dobitoace, nu ca oamenii. Cu asemenea specimene mai bine să nu ai de-a face.

Cu atît mai mult căuta s-o ajute pe chinuita Rüscher. După multă osteneală, o convinse să intre în asociația

de economie şi petrecere *Maienblüte* şi începu s-o care regulat la serbările ce se organizau de către asociaţie. De obicei, îmbrăcată într-o rochie demodată, de culoare închisă, cu părul strîns într-un coc mic, ţinîndu-şi mîinile osoase, crăpate de săpun şi de leşie, în poală, stătea într-un colţ mai ferit al sălii de bal. Privea cu ochi miraţi şi fericiţi perechile vesele, surîzătoare, care se învîrteau vioaie în ritmul sprinten al valsului.

5

Într-o zi de decembrie a anului 1906 membrii comitetului asociaţiei *Maienblüte* se întrunirä la sediu, să discute ultimele măsuri pentru pregătirea serbării de Crăciun şi a festivităţii restituirii economiilor depuse. În ziua aceea un eveniment politic aruncase o umbră peste activitatea asociaţiei. *Kaiser*-ul dizolvase *Reichstag*-ul, căci acesta refuzase să voteze creditele cerute de guvern pentru bugetul militar! În ianuarie urmau să aibă loc noile alegeri. Dizolvarea *Reichstag*-ului constituia o samavolnicie neaşteptată din partea cezarului, care se arăta belicos, deşi la urcarea pe tron promisese că va fi un suveran cu preocupări sociale.

Bineînţeles, evenimentul fu discutat cu aprindere în şedinţa comitetului, dat fiind că toţi membrii lui erau social-democraţi. Preşedintele, Paul Papke, strigă cu acel patos teatral care-l caracteriza:

— Trebuie să recunoaştem că negrii [1] s-au ţinut admirabil. Discursul lui Erzberger [2]... îmi scot pălăria; asta se cheamă purtare bărbătească în faţa tronului!

— Aş, popii ăştia sînt cei mai periculoşi, nu poţi să te bizui pe ei, îl contrazise negustorul de delicatese Eduard Brenninkmeyn, un om mai în vîrstă, serios, cu o expresie de obicei posacă. Ăştia n-au în vedere decît

[1] Partidul catolic german, partid reacţionar de „centru". a opus o rezistenţă mai mult formală politicii expansioniste promovate de Wilhelm al II-lea.

[2] *Mathias Erzberger* (1875—1921), liderul aripii de stînga a partidului catolic.

interesele partidului lor, libertate pentru iezuiți[1], și dreptul de a avea școli proprii în Germania de Sud li se pare prea puțin. Nu trebuie să te-nerezi în popi !

— Asta-i și părerea mea, întări Carl Brenten, care acum avea o mustață blondă, ce stătea țeapăn în sus, ceea ce-i da o încredere în sine mult mai mare ca înainte.

Din lecturile făcute în atelier cunoștea toate discursurile ținute în *Reichstag* de șefii de partide în legătură cu creditele militare. Putea, deci, să-și spună cuvîntul. Era cu totul de părerea lui Brenninkmeyn, anume că discursul lui Erzberger fusese nesincer, viclean și ipocrit : puteai desluși printre rînduri tîrguielile care se făcuseră în culise. Apoi, pe un ton serios și grav, Carl Brenten, care avea titlul de organizator al serbărilor, se adresă membrilor comitetului :

— Tovarăși, acest eveniment neașteptat este plin de tîlc. Sînt de părere că are pentru noi toți o importanță...

— Cum așa ? îl întrerupse Paul Papke, supărat că nu i se dăduse dreptate. Să nu exagerăm. Numai să nu exagerăm !

— Nu vreau de loc să exagerez, continuă Carl Brenten, dar o să înceapă o luptă electorală înverșunată, de asta nu ne putem îndoi. Și mai ales asupra partidului nostru o să se arunce ca niște dulăi furioși. Alegerile care urmează vor avea probabil o importanță mai mare chiar decît putem noi bănui. Ne aflăm, poate, în ajunul împlinirii năzuințelor noastre. Gîndiți-vă : la ultimele alegeri am obținut treizeci și unu la sută din locurile în parlament...

— Din voturi, îl corectă Igelbrink, vicepreședintele.

— Da, adevărat, recunoscu Carl Brenten. S-ar putea deci ca la alegerile viitoare să obținem majoritatea locurilor. Ceea ce ar însemna doborîrea sistemului actual.

După aceste cuvinte, Carl Brenten privi în jur, ca un căpitan de oști triumfător. Știa că vorbele lui trebuiau să facă impresie, și asupra lui făcuseră impresie cînd

[1] Membrii uneia din cele mai reacționare și mai agresive organizații ale bisericii catolice, ordinul iezuiților, creat în 1534

le auzise chiar în aceeaşi zi de la Louis Schönhusen, secretarul sindicatului muncitorilor din industria tutunului. Şi într-adevăr, îşi făcură efectul. Numai Paul Papke mormăi plîngăreţ:

— Şi cu serbarea noastră de sfîrşit de an cum rămîne? Cum rămîne cu balul mascat?

— Cum să rămînă?! răspunse Carl Brenten aprins. O să aibă loc, fireşte. Şi de ce nu? Dar balul mascat îl amînăm pentru o dată ulterioară. Dacă alegerile se ţin la sfîrşitul lui ianuarie, atunci balotajele vor avea loc în februarie, la începutul lui februarie. Deci putem organiza balul nostru mascat la sfîrşitul lui februarie.

— O să sărbătorim, poate, cu acest prilej victoria şi libertatea, interveni Igelbrink, pe care spusele lui Brenten păreau a-l fi impresionat cel mai mult.

— Eu tot nu înţeleg, începu Paul Papke din nou, în ce constă semnificaţia deosebită — sper că te citez exact, Carl?! — tîlcul profund...

— Ce-i aşa greu de înţeles? exclamă Brenten iritat. Mă gîndesc că în săptămînile ce vin va trebui să ne rezervăm tot timpul pentru munca politică. Partidul are de făcut faţă unei sarcini serioase, decisive. Sîntem membri de partid. Cred, deci, că munca în asociaţie va trebui cîtva timp să treacă pe al doilea plan faţă de munca de partid.

— Foarte adevărat! încuviinţă Heinrich Igelbrink.

Bremninkmeyn şi Hardekopf dădură şi ei din cap aprobativ. Paul Papke se ridică.

— Aşa, da, da, înţeleg. Sigur, va fi nevoie. E o necesitate. Dar pe mine să nu contaţi. Am atîta de lucru, că nu ştiu unde mi-e capul. Ştiţi bine doar, reprezentaţiile pentru copii la teatru... Apoi, de sărbători se montează din nou *Parsifal*[1] şi *Hughenoţii*[2], afară de *Rienzi*[3]. Îmi fierbe creierul; cîteodată sînt complet năucit. Va să zică n-am o clipă de răgaz pentru politică.

[1] Dramă muzicală scrisă de compozitorul german *Richard Wagner* (1813—1883).

[2] Operă scrisă de compozitorul german *Jacomo Meyerbeer* (1791—1864).

[3] Dramă muzicală scrisă de Richard Wagner.

Scoase cu un ifos inimitabil ceasul de aur din buzunarul jiletcii. Se prefăcu speriat cînd sări capacul și exclamă: Doamne sfinte, iar am întîrziat! Domnilor, dragi prieteni, mă scuzați, dar nu mai am nici un minut... Adio, Carl, la revedere!... Da, ce voiam să mai spun... ne vedem sîmbătă la *skat* sau nu?

— Păi ai timp?

— Am să văd, am să caut să mă smulg...

— Noi vom fi prezenți! răspunse Brenten.

Și Hardekopf dădu iar din cap: „Am să văd, am să caut să vin! Probabil! Sigur!“

După care Paul Papke ieși într-un suflet, gonind spre Stadttheater.

— Mai avem de discutat unele chestiuni în legătură cu festivitatea restituirii economiilor, începu Heinrich Igelbrink, care ținea locul lui Paul Papke ca președinte. Sînt de părere să ne ocupăm numai de ceea ce e strict necesar, lăsînd restul pentru după alegeri.

— De acord, întări Carl Brenten. O să aducem la cunoștința membrilor că activitatea asociației va stagna, pentru ca fiecare să-și poată dedica timpul liber muncii politice.

Apoi se înțeleseră ce orchestră să angajeze pentru serbare, cît să cheltuiască pentru cadourile ce aveau să fie împărțite copiilor, pe cine să însărcineze cu antrenul și cum să se alcătuiască programul artistic. Casierul principal al asociației, Hardekopf, prezentă o dare de seamă. Delegatul cu organizarea reuniunilor, Carl Brenten, raportă despre pocnitorile, scufiile de hîrtie colorată cumpărate, despre decorarea sălii și despre podoabele pentru brad. Faptul că bradul cumpărat era înalt de 7 metri trezi entuziasmul celor de față. De asemenea, fu primită cu satisfacție și vestea că nepoata lui Carl Brenten, Alice, se arătase și de data asta dispusă să se producă cu cîteva arii de operetă, între altele „Cine ne-a fost nașul?...“ din *Voievodul țiganilor* și „Prostuța de la țară-mi zic...“ din *Liliacul*.

După încheierea ședinței, Hardekopf și Carl Brenten, care aveau același drum, plecară împreună spre casă.

— Mi-ai făcut o mare bucurie, Carl, începu bătrînul Hardekopf.

— Cu ce, tată-socrule?

— Prin aceea că ai pus atît de energic accentul pe partea politică și ai izbutit să faci să i se dea întîietate. În ultimii ani politica a fost aproape părăsită. În cadrul asociației voiam să spun. E bine să ne mai reamintim de ea.

— M-am înscris pentru munca electorală, declară Carl Brenten, dîndu-și importanță.

— Mai faceți lectură la voi în atelier? întrebă Hardekopf.

— Bineînțeles! Săptămîna trecută am citit din *Premergătorii socialismului modern* de Karl Kautsky[1]. Foarte interesant, plin de tîlc ce spune despre anabaptiști și despre utopiști. Cunoști cartea, tată-socrule?

Hardekopf nu zise nici da, nici ba.

Brenten continuă:

— Ieri am început să citim lucrarea Rosei Luxemburg[2] despre revoluția rusă. Judecînd după ea, situația pare să fie semnificativă în toate țările. Pe vremea aceea cuvîntul ăsta îi plăcea tare mult lui Brenten, pentru că putea spune tot și nimic. Revoluția din Rusia are fără îndoială repercusiuni mult mai adînci decît am bănuit noi.

Ajunși pe Steinstrasse, își continuară convorbirea, plimbîndu-se de la un capăt la altul al străzii. Carl Brenten se fălea cu cunoștințele sale politice.

— Știi, Carl, zise Hardekopf, de la burghezia germană nu poți aștepta nimic. Bismarck i-a frînt șira spinării. Singurii care s-au arătat pe măsura lui, ba chiar superiori lui, am fost noi, social-democrații. Lucrul ăsta să nu-l pierzi din vedere niciodată.

Brenten dădu din cap în semn de aprobare.

[1] *Karl Kautsky* (1854—1938), unul din liderii social-democrației germane și ai Internaționalei a II-a, teoreticianul variantei „centriste" a oportunismului în mișcarea muncitorească, renegat al marxismului, mentor și precursor al socialiștilor de dreapta din zilele noastre.

[2] *Rosa Luxemburg* (1871—1919), fruntașă a mișcării muncitorești germane și internaționale, teoretician al aripii de stînga a social-democrației germane, unul dintre întemeietorii Partidului Comunist din Germania.

— Cînd mă gîndesc la primii ani care au urmat după legea împotriva socialiștilor, continuă bătrînul, neobișnuit de vorbăreț de data asta, abia atunci îmi dau seama cît de mult am progresat. Poporul e cu noi... Sindicatele acționează, situația muncitorilor s-a mai îmbunătățit... Da, da!... Voi, tinerii, nu știți cum era înainte la începutul veacului!... Și-apoi, gîndește-te la cooperativele de consum, la societățile de achiziționare *en gros* și la cooperativele de producție. Cu întreprinderile noastre pătrundem în economia capitalistă și o s-o... da, sigur, o s-o învingem. În trecut, socialiștii, fiind încă puțini la număr, trebuiau să încerce să cucerească statul prin insurecția armată. Dar noi, cei de astăzi, sîntem susținuți de popor, nu mai avem nevoie de asta. O să ajungem la putere pe cale pașnică!

— Ei, nu știu, tată-socrule, se îndoi Brenten. Asta n-o cred. Ar fi foarte frumos, nu zic. Dar nu-mi vine a crede.

— Trebuie, Carl! exclamă bătrînul cu vehemență. Trebuie! Un război civil ar fi neînchipuit de sîngeros. Dacă armata nu se alătură poporului, e inevitabil un măcel crunt și fără speranță... Crede-mă... eu... eu am fost martorul unei astfel de lupte inegale.

— Va veni ziua cînd armata va fi cu noi, ripostă Brenten plin de încredere.

— Calea pașnică este singura cale justă, Carl! Urmînd-o, nu vom putea fi învinși. Vom fi invincibili!

Înaintea lor, doi bețivi mergeau clătinîndu-se. Brenten și Hardekopf abia putură să treacă pe lîngă ei, căci cei doi se țineau strîns unul de altul și se bălăbăneau în zigzag de la o margine a trotuarului la cealaltă.

— Bețivanilor! bombăni Brenten furios, căutînd să rămînă lîngă socru-său.

Conversația asta îl stîrnise. Nu, el nu împărtășea părerea bătrînului, de aceea continuă :

— Dar dacă vine încă o lege împotriva socialiștilor, mai grozavă decît cea de atunci?

— Atunci o să ne arătăm uniți și disciplinați, n-o să ne lăsăm provocați și o să ieșim din încercare și mai tari, răspunse Hardekopf fără ezitare.

— Tată-socrule, eu nu cred că vom izbuti să înfăptuim fără luptă statul popular socialist...

— Fără luptă nu, dar fără război civil. Uită-te cum s-a sfîrşit revoluţia muncitorilor ruşi... împotriva armatei poporul e fără apărare.

— Atunci trebuie să căutăm să cîştigăm armata. Carl Brenten se mira că tocmai un vechi social-democrat pune la îndoială capacitatea poporului de a izbîndi prin luptă. De fapt, de ce facem greve, tată-socrule? Doar ştim bine că patronii sînt mai tari. Cînd serbăm ziua de 1 Mai ne închid porţile fabricilor în nas timp de şapte-opt zile. Şi totuşi, continuăm s-o serbăm.

— Aici e vorba de altceva, Carl, de mărirea salariilor, de scurtarea zilei de muncă.

— În cazul lui 1 Mai?

— Chiar şi în cazul ăsta, Carl! Căci e, înainte de toate, o luptă pentru ziua de muncă de opt ore!

Discutară pînă după miezul nopţii. Cînd se despărţiră, nici unul nu-l convinsese pe celălalt. Hardekopf, însă, îl asigură încă o dată pe Carl Brenten că-l consideră un cap politic:

— Dacă te-ai dedica mai mult sarcinilor politice, Carl, ai putea desigur în curînd să joci un rol în viaţa obştească.

— Crezi?... răspunse Brenten măgulit.

6

Johann Hardekopf era zgîrcit cu laudele. I se întîmpla foarte rar să-şi exprime în cuvinte preţuirea pe care o avea pentru cineva. Carl Brenten o ştia prea bine, de aceea vorbele bătrînului — pe care în decursul anilor învăţase să-l preţuiască şi să-l respecte — îl umplură de mîndrie. Deşi nu manifestase pînă acum un interes deosebit pentru evenimentele politice, lectura regulată a scrierilor politice în atelierul fabricii „Schaper" îl înarmase în această direcţie cu cunoştinţe care depăşeau nivelul mijlociu şi cu o mare uşurinţă în mînuirea formulelor şi lozincilor în argumentare. „Un cap politic", spusese bătrînul Hardekopf. „Ai putea,

desigur, să joci în curînd un rol în politică..." Afirmații de genul acesta, ieșite din gura lui Hardekopf, echivalau cu un mare elogiu. Căci Hardekopf asistase la dezvoltarea mișcării social-democrate de la începuturile ei. Judecata rostită de el avea greutate.

Și Carl Brenten se gîndea serios dacă n-ar trebui să se dedice în întregime sarcinilor politice. Capetele politice erau rare. De vorbit în public știa să vorbească; fostul muncitor sortator de țigări, Louis Schönhusen, de pildă, pe care-l cunoștea bine, juca un rol important în Sindicatul muncitorilor din industria tutunului și era și membru în comitetul organizației social-democrate locale. Se vorbea că urmează să fie ales în Consiliul orășenesc al Hamburgului. Ce putea dînsul putea și Carl Brenten. În privința cunoștințelor politice, îl băga în buzunar, iar ca orator îl lăsa cu mult în urmă.

Încrederea în sine a lui Carl Brenten crescu imens în seara aceea. Posibilități cu totul noi i se deschiseră în fața ochilor, se lăsa dus de proiecte și iluzii. Să fii organizatorul reuniunilor distractive la *Maienblüte!* Caraghios! Secretar cultural în organizația social-democrată, asta era menirea lui! Mai tîrziu, poate, membru în consiliul orășenesc, ba poate chiar deputat în *Reichstag*... Perspectivele astea îi dădură un fel de amețeală. Se vedea vorbind cu elocvență de la tribuna *Reichstag*-ului, antrenînd și înflăcărîndu-i pe toți muncitorii din Germania. Mii și mii de oameni citeau discursul său tipărit în ziare, sala îl asculta cu atenție. Adversarii săi, o adunătură pestriță de iuncheri din ținuturile de la răsărit de Elba, de mari capitaliști și industriași, de profesori mumificați îl combăteau cu indignare, cuprinși de spaimă; dar din toate colțurile țării, din lumea întreagă tovarășii îl aclamau frenetic.

Abia cînd urcă scara dreaptă ce ducea spre locuința lui își reveni din visare și-și aduse aminte de viața sa, de familie, de lucrurile de fiecare zi, căci căsnicia lui numai fericită nu era. Pe de altă parte, își da seama că existau și căsătorii mai nefericite. Banii afurisiți erau veșnicul motiv de discordie. De cînd Frieda nu mai lucra, și el singur trebuia să cîștige îndeajuns pentru a acoperi toate nevoile casei, niciodată n-aveau

destul. Carl umbla mult prin oraş, îi plăcea să mai tragă o duşcă şi din cînd în cînd să guste în vreun local, la „Heckel“ pe Reeperbahn, o friptură, sau la „Tivoli“ un ciolan de porc cu varză acră şi pireu de mazăre. Astea costau parale. Şi fără un ban în buzunar se simţea profund nefericit. La fiecare lucru nou ce trebuia cumpărat pentru băieţelul care în curînd împlinea cinci ani şi prăpădea uimitor de repede hainele şi ghetele ieşea scandal. Şi cum banii nu ajungeau, îşi băgase în cap că nevastă-sa nu se pricepe la gospodărie. Alte neveste, îşi zicea el, erau mai pricepute, ştiau să tîrguiască mai bine şi cheltuiau mai puţini bani în casă. Aşa se întîmplă cînd te-nsori cu o femeie care n-are habar de gospodărie!...

Dar astă-seară nu voia să-şi strice buna dispoziţie cu asemenea gînduri sumbre; dimpotrivă, îşi propuse să fie deosebit de drăguţ cu nevastă-sa. Iar mîine o să-i dea banii de pantofi, din cauza cărora se certaseră săptămîna trecută. La „Tack“ pe Steinstrasse erau expuşi în vitrină pantofi foarte frumoşi şi solizi, cu trei mărci şi optzeci şi cinci...

Deschise încetişor, cu multă grijă uşa apartamentului, aprinse un chibrit şi, umblînd pe vîrful picioarelor, se strecură în bucătărie, să aprindă lampa cu picior. Cînd intră tiptil în dormitor, nevastă-sa se întoarse în pat şi bombăni, somnoroasă şi supărată:

— Ce tîrziu vii iarăşi!

— Nu-i chiar aşa de tîrziu. Am stat de vorbă cu tata.

— Hm, hm! făcu ea, şi se răsuci în pat. Bineînţeles că nu-l crezu. Umblă încet, să nu trezeşti copilul!

— De ce-oi fi aşa ursuză?! răspunse el bine dispus. În loc să te bucuri că-ţi vine bărbatul...

Auzind aşa, femeia se ridică în capul oaselor, îl privi cercetător şi întrebă bănuitoare:

— Nu cumva eşti iar beat?

— Vax! zise el. Şi adăugă supărat: Ca şi cum aş umbla mereu cherchelit!

Începu să se dezbrace, atîrnă vestonul, jiletca şi pantalonul peste spătarul scaunului, îşi scoase cămaşa

și rămase gol pușcă, numai în ciorapi. Își privi cu mîndrie și satisfacție pîntecele cam rotunjor. Pîntecele și barba alcătuiau, după părerea lui, cele mai necesare accesorii ale virilității. Și era mulțumit. În cămașa de noapte lungă se duse la măsuța de noapte, scoase legătura pentru mustăți și crema, își unse mustața, o legă cu grijă, foarte atent, ca vîrfurile să stea în sus în unghi drept. Astfel pregătit pentru noapte, se urcă în pat, lîngă nevastă-sa, cu cele mai bune intenții.

— Uh-uh! făcu ea, refugiindu-se la marginea patului. Ce frig aduci, îngrozitor...

— Ce mai primire! mormăi el și o cuprinse într-un gest posesiv cu brațul.

Peste o jumătate de oră dormea sforăind zgomotos, pe cînd Frieda stătea trează și asculta. Cînd găsi că sforăitul lui era egal și adînc, se strecură din pat, pe furiș, cu băgare de seamă, pînă la scaunul pe care atîrnau pantalonii lui, scoase portmoneul și examină încetișor, pe întuneric, conținutul. Simți o piesă mare de argint de cinci mărci, doi taleri, cîteva monede de o marcă și de cincizeci de *pfennigi*, precum și mărunțiș de aramă. Scoase un taler și băgă portmoneul la loc în buzunarul pantalonului.

Moneda furată o ascunse în căptușeala papucului, se urcă cu mare grijă iar în pat, se mai uită cîteva clipe atent la soțul adormit, apoi îi întoarse spatele și închise ochii mulțumită.

CAPITOLUL V

1

Sărbătorile Crăciunului se apropiau. Zilele de decembrie erau geroase și senine. Noaptea cădea zăpadă deasă, cu fulgi mari. O atmosferă sărbătorească plutea peste oraș. În vitrinele magazinelor frumos decorate străluceau brazi cu podoabe multicolore, caterincele îngînau toată ziua cîntece de Crăciun. Oameni încărcați cu pa-

electe se zoreau pe străzi. În magazinele cu articole alimentare se vedeau atîrnate în cui gîşte grase din Holstein, iar pe malul Alsterului negustorii de peşte vindeau crapi, pe care îi scoteau din putini ce pluteau pe apă.

În fabrica de ţigări „Schaper" domnea, de asemenea, o atmosferă de Crăciun. Lectura politică fu cam neglijată în ultimele zile. Dimineaţa se citea, e drept, *Hamburger Echo*, dar apoi începeau să pălăvrăgească în timpul lucrului despre cadourile cumpărate, despre preferinţa unora pentru crapul-oglindă şi a altora pentru crapul obişnuit, despre arta de a găti un crap rasol. Apoi discutară o problemă ce li se părea foarte importantă: anume, dacă Schaper avea să se arate generos şi dacă avea să le distribuie gratificaţii de Crăciun.

În ziua dinaintea ajunului, cînd patronul trecu prin atelier şi vizită şi încăperea unde lucra Carl Brenten, aduse în mod surprinzător el însuşi vorba despre politică.

— Ei, domnilor, începu el jovial, aţi citit cumva articolul de Crăciun al ziarului dumneavoastră?

— Da, da! Bineînţeles! i se răspunse din toate părţile.

— Tocmai adineauri l-am parcurs şi eu. Hm! Va să zică vreţi să înfăptuiţi cît se poate mai curînd statul dumneavoastră ideal al viitorului, nu?

— Odată tot trebuie să vină ziua aceea, răspunse Carl Brenten. Şi cu cît mai repede, cu atît mai bine. Mai bine şi pentru dumneavoastră, domnule Schaper!

— Da, domnilor, tocmai mă gîndeam la lucrurile astea. Permiteţi-mi o întrebare: ce aveţi de gînd să faceţi atunci cu mine, mă rog?

— Cu dumneavoastră? Cum adică?

— Păi sper că n-o să mă spînzuraţi. E adevărat că sînt un burghez şi un exploatator, ca să vorbesc în jargonul dumneavoastră, dar cred că ne-am înţeles destul de bine întotdeauna, nu-i aşa? Şi nu sînt tocmai un capitalist veritabil, aşa cum scrie la carte, trebuie s-o recunoaşteţi. Vedeţi bine că n-am burtă în care să fi acumulat toate profiturile. Pe cinstea mea, nu v-am tratat niciodată de sus şi n-am făcut niciodată pe stăpînul cu dumneavoastră. Întotdeauna m-am considerat,

după cum bine știți cu toții, drept primul lucrător al întreprinderii mele. Ei, și acum vă întreb, cum o să fie socialismul vostru? Mi-am pus întrebarea asta in repetate rînduri, mai ales astăzi. Răspundeți-mi cinstit și fără înconjur, știți doar că prețuiesc sinceritatea și adevărul.

După acest discurs urma o tacere stînjenita. De fapt, muncitorii nu-și puseseră întrebarea asta niciodată. Se gîndeau acum pentru prima oară ce-o să se întîmple cu patronul. „Ăsta simte că e pe ducă, își spuse Carl Brenten cu o bucurie salbatică. Deci își dă seama și el că zilele lui sînt numărate.“ Văzînd că nici unul din tovarăși nu răspunde, luă iarăși el cuvîntul.

— Da, domnule Schaper, puteți să vă inchipuiți că discutăm adesea problema asta și cunoaștem pe exploatatorii noștri, pe cei răi, ca și pe cei cumsecade. Și oamenii de felul nostru au memorie bună. Dar știm să facem deosebire și nu judecăm totul după același calapod. Nu, asta sigur că nu se va întîmpla. Cînd vom avea majoritatea poporului cu noi și vom construi statul nostru popular socialist, ei, ce-o să facem atunci cu dumneavoastră? Recunosc, da, că dumneavoastră v-ați purtat față de noi, în general, cum se cade și plin de înțelegere. Asta nu se va uita. Cînd poporul, adică noi, vom prelua această fabrică, adică atunci cînd vă vom — și zise în mod intenționat silabisind — *ex-pro-pria*, atunci structura și organizarea acestei întreprinderi vor rămîne ca și acum, doar vor trece sub conducerea noastră. Și sub controlul nostru. Cu profitul personal s-a isprăvit. Profitul întreprinderii va aparține întregului popor. Cu sportul nautic pe Alster n-o să mai meargă ca acum. Nu, nu, cu chestiile astea s-a cam zis atunci!

Aici izbucniră în rîs cu toții, chiar și patronul. Acesta exclamă:

— Păi atunci statul viitorului nu-i chiar așa de rău nici măcar pentru cei de seama mea!

— Ba chiar dimpotrivă, întări Brenten. Și dumneavoastră veți fi eliberat.

— Da, știu, zise Richard Schaper rîzînd, voi fi eliberat de proprietate și avere.

Iarăşi ilaritate generală.

— Acum te pomeneşti c-o să votaţi cu social-democraţii; nu, domnule Schaper? îl iscodi Anton cel bondoc.

— Ei, încă nu ştiu, domnilor. La asta o să mă mai gîndesc serios. Pînă atunci, sărbători fericite!

— Mulţumim, asemenea! strigară toţi în urma lui.

În atelier domnea bună dispoziţie. Cu toţii erau de părere că Brenten răspunsese straşnic: „Da, da, Carl ăsta are un cap... un cap!"

— Ar mai fi trebuit să-i spui, îşi dădu cu părerea bondocul Anton, vorbind cu anevoinţă, căci purta legătura pentru mustaţă, că soarta lui viitoare depinde şi de purtarea lui faţă de noi, acum, de sărbători. De mărimea gratificaţiilor pe care ni le va acorda, vreau să spun!

Iarăşi izbucniră în hohote de rîs.

Carl Brenten, însă, răspunse serios şi solemn:

— Aş, aş! Nici un fel de şantaj! Ar fi o josnicie!

2

Cu Ludwig Hardekopf se petrecuse în ultima vreme o schimbare curioasă; nu mai sorbea o picătură de băutură alcoolică, renunţase la tutun, cu toate că fusese un mare fumător, îşi cumpărase un veston verde de loden şi pleca în fiecare duminică foarte devreme de-acasă spre a nu se întoarce decît seara: devenise un „iubitor al naturii". Pe doamna Hardekopf o nelinişti această schimbare, dar pe soţul ei nu. Nu demult văzuse la fiul său o carte groasă, *Traiul conform legii naturii*, în care, găsea el, erau expuse nişte păreri foarte chibzuite. Pe o altă carte citi titlul următor: *Vegetarianismul, baza unei noi concepţii de viaţă*. Cel mai mult îl amuzase pe bătrîn titlul unei a treia cărţi. *Carnivorii în faţa judecăţii*. Aşadar, în vreme ce unul dintre fiii lui părea să nu aibă altceva în minte decît localuri de dans, femei şi şlagăre, şi fredona sau fluiera în neştire „O, Susanne, viaţa totuşi e frumoasă", sau „Marichen, dulce sufleţel", celălalt şedea ceasuri întregi cu nasul în revista *Vege-*

tarische Warte[1], citind despre pericolul vaccinărilor, ororile vivisecţiunii, despre cortegiul de nenorociri care însoţesc plăcerile oferite de alcool şi de nicotină, precum şi despre panaceele de folosit pentru a înlătura cauzele urgiilor şi mizeriei care bîntuie societatea omenească: reforma agrară şi urbanismul, practica grădinăritului şi mişcarea „iubitorilor naturii". Da, pe bătrînul Hardekopf îl bucura faptul că fiul său căuta căi noi pentru îmbunătăţirea şi înfrumuseţarea vieţii; asta nu putea fi un păcat. De aceea răspunse soţiei sale:

— Nu văd nimic rău în asta, Pauline! Mai bine aşa decît să meargă la birt.

— Bine, bine, dar cum de i-au venit băiatului din senin asemenea idei?

— La şantier există mulţi iubitori ai naturii. S-o fi împrietenit cu ei. Eu găsesc că e un lucru cuminte. Dac-ai muncit o săptămînă întreagă în zgomotul maşinilor şi în miros de ulei, o excursie în mijlocul naturii e o recreaţie, o adevărată baie pentru plămîni, cum spune Ludwig.

— Va să zică ai vorbit cu el despre asta?

— Păi da. Mi-ar face plăcere ca şi Otto să facă la fel decît să se tot învîrtească prin localuri de dans.

— Spune-i şi tu o vorbă mai tare, ca să înceteze, sugeră ea.

O vorbă mai tare! Hardekopf se întoarse cu gîndul la fiul ăl mare, la Emil. Da, atunci rostise, din păcate, vorbe tari.

— La ce folosesc vorbele tari? îi răspunse. Şi-apoi... tu uiţi mereu, Pauline, că nu mai sînt copii!

Doamna Hardekopf se îngrijise cu săptămîni înainte să adune toate cele pentru Crăciun; pusese deoparte mici sume din banii de menaj, cumpărase cadouri pentru soţul ei şi pentru copii şi aflase prin întrebări meşteşugite ce i-ar face plăcere vecinei Rüscher. Cumpărăturile mai însemnate aveau de gînd să le facă din economiile

[1] Către sfîrşitul secolului al XIX-lea, ca o diversiune, a luat avînt în Germania o puternică mişcare „vegetariană". Nucleul mişcării a fost „Liga vegetarienilor", întemeiată în 1892, care, din 1895, a început să publice revista *Vegetarische Warte*.

depuse la Maienblüte. Ludwig, care în timpul anului depusese cîte o marcă în fiecare săptămînă, voia să-şi cumpere echipament de turism: un costum de loden, o pelerină şi bocanci solizi; Otto, care la sfîrşit de săptămînă de multe ori nu izbutise să dea decît cincizeci de *pfennigi*, avea nevoie urgentă de o pălărie tare, nouă, de cămăşi şi de o pereche de pantofi de lac. Iar lui Fritz, care de Paşti avea să termine şcoala, îi trebuia mai întîi un rînd de haine pentru serbarea de absolvire, şi apoi o pereche de pantofi.

Încă nu se hotărîse ce avea să devină în viaţă Fritz. El ţinea morţiş să se facă marinar; maică-sa, însă, susţinea că astea-s „prostii"; un bărbat adevărat, care vrea să-şi croiască drum în viaţă, trebuie să înveţe o meserie. Dar Fritz ura cu anticipaţie fabrica. Dorea să plece în lume, să vadă ţări şi oraşe străine. Şi totuşi, era cel mai debil dintre băieţii Hardekopf: rămăsese mic şi plăpînd pentru vîrsta lui şi avea faţa trasă şi palidă. Citea mult, romane şi povestiri, cu o pasiune pe care n-o împărtăşea nici unul dintre fraţii săi. Era în stare să stea ceasuri întregi la fereastra din bucătărie şi să privească visător strada. Duminica dimineaţa, cînd tată-său se ducea la piaţa de peşte din Altona [1], mezinul îl însoţea. Dar vapoarele îl interesau mai mult decît peştii. Citind numele străine ale vaselor şi ale porturilor lor de baştină, faţa lui galbenă se colora de un foc lăuntric. Bătrînul Hardekopf se ostenea să-l convingă că cine vrea cu adevărat să ajungă marinar trebuie să înceapă prin a fi constructor de vapoare, şi Fritz aproape că se învoise.

În seara de Ajun, la familia Hardekopf se mînca tradiţionalul crap; anul acesta, masa de Ajun urmau să o ia la Frieda. În timp ce mama şi fiica făceau pregătirile necesare, răzuiau hrean, curăţau cartofi, Johann Hardekopf şi Carl Brenten, doi mari cunoscători de crapi, porniră în expediţie către Lombardsbrücke [2], ca să cum-

[1] Oraş situat pe malul Elbei, în imediata apropiere a Hamburgului.

[2] Pod lung de pămînt care desparte lacul artificial format prin zăgăzuirea apelor rîului Alster în două bazine.

pere crapi la negustorii de pește de pe cheiurile Alster-ului. Hardekopf îl luă pe Fritz cu el, iar Brenten pe feciorul său, Walter.

Pe drum aduseră numaidecît vorba despre ceea ce îi preocupa în mod deosebit pe vremea aceea. Era aproape sigur că la Hamburg avea să candideze — ca de obicei — August Bebel ; de ani de zile Hamburgul alesese numai deputați social-democrați. Se prevedeau uriașe manifestații electorale. După o conferință a Rozei Luxemburg, muncitorii din industria tutunului propuseseră ca în afară de Bebel, Dietz [1] și Metzger — care fuseseră pînă acum și aveau să fie, desigur, realeși în *Reichstag* — să-l invite și pe tînărul Liebknecht [2] la Hamburg la întrunirile electorale. Carl Brenten îi povesti socrului său că la ședința sindicală propusese să fie chemat și Wilhelm Blos [3] din Stuttgart.

— Știi că la atelier am citit cărțile lui Blos *Revoluția Franceză* și *Revoluția germană din 1848—1849 !* Acum vrem să citim o carte nouă, care tratează despre Comuna din Paris.

Hardekopf ridică privirea.

— Comuna ?!... Așa, așa !

— Sînt de părere, continuă Brenten, că ar trebui să facem mai mult pentru pregătirea politică. De vreme ce am putea ajunge foarte curînd în situația de a prelua puterea de stat, este necesar să posedăm cunoștințe corespunzătoare, și nu mă gîndesc numai la tovarășii din conducere, ci la marea noastră majoritate. Sarcinile vor fi imense. După părerea mea, în privința asta dăm dovadă de o nepăsare condamnabilă. O întreprindere ca a lui Schaper, asta da, așa ceva ne-am pricepe să preluăm și să conducem, de asta mă simt capabil. Dar pen-

[1] *Heinrich Wilhelm Dietz* (1843—1922), reprezentant proeminent al aripii de dreapta a social-democrației germane ; proprietarul unei edituri social-democrate la Stuttgart.

[2] *Karl Liebknecht* (1871—1919), militant de seamă al mișcării muncitorești germane, unul dintre întemeietorii Partidului Comunist din Germania. În 1903 a creat prima organizație socialistă de tineret din Germania.

[3] *Wilhelm Blos* (1849—1927), scriitor social-democrat german.

tru ca întreg aparatul de stat să fie preluat și menținut intact de oamenii noștri, se cere mai mult, nu-i așa?

Hardekopf, care asculta în tăcere, își manifestă aprobarea dînd din cap. „Cum de nu m-am gîndit și eu la toate astea?! se gîndi el. Carl are dreptate; vrem să preluăm întreg aparatul de stat, dar cum se va efectua această operație, despre asta nu se vorbește niciodată. Și totuși, e cel mai important lucru." Îl auzi pe Carl Brenten spunînd:

— Am hotărît, tată-socrule, să mă ocup de politică mai serios și cu mai mult zel. Asta mi se pare mai important în ziua de azi decît... decît *Maienblüte*.

— Carl, strigă bătrînul Hardekopf într-un avînt de bucurie, e tocmai ceea ce voiam să te sfătuiesc mai demult. Am așteptat, totuși, ca ideea să vină de la tine. Dac-aș fi mai tînăr, aș face-o și eu. Desigur, nu trebuie să neglijăm cu desăvîrșire *Maienblüte*, nicidecum, știi, dar politica, munca de partid și munca sindicală prea au fost lăsate pe planul al doilea!...

Fritz cumpărase de cinci *pfennigi* o pungă cu peștișori, și micuțul Walter îi arunca unul cîte unul cît mai sus și striga de bucurie cînd păsările albe îi prindeau din zbor.

Rezemați de parapet pe Lombardsbrücke, cei doi tați se uitau la copiii lor și la pescărușii care se repezeau cu țipete stridente să înhațe peștișorii.

Alsterul era acoperit de o pojghiță de gheață, dar nu destul de groasă ca să se poată trece cu piciorul peste el. Datorită vaporașelor mici, albe, navigația pe Alster nu fusese întreruptă. Privirea lui Carl Brenten se îndreptă spre Jungfernstieg, unde copacii, aleile și acoperișurile caselor, aproape toate de aceeași înălțime, își purtau podoaba de iarnă. Apoi privi spre centrul orașului, unde cinci turnuri înalte, deosebite la înfățișare, depășeau cu mult nivelul caselor. Înălțîndu-se ca o piramidă ascuțită, zveltul și bătrînul Petriturm[1] amintea de stravechea aristocrație cu purtări simple,

[1] Turnul străvechii biserici Sankt Petri, construită în 1195.

dure, tiranice, pe cînd biserica Sankt Jakobi [1], din apropiere, avea un turn mai trupeş, mic-burghez, stil Biedermeier [2]. Iar turnul în formă de bulb al bisericii Sankta Katharina [3] din port aducea cu o mătuşică plină de voie bună, dornică de viaţă, cochetă încă, care ţine la giuvaeruri — coroana de aur de pe vîrful turnului se zicea că provine din legendara comoară a lui Störtebeker [4]. Străin de cele pămînteşti, năzuind spre cer, sumbru, cenuşiu-închis, ca osemintele putrede, goticul Nikolaiturm [5], care se ridica peste acoperişuri în spatele turnului primăriei, părea mai ales în această zi albă de iarnă un sol întunecat şi ameninţător venit din lumea cealaltă.

— Pe „Michel" am auzit că au de gînd să-l reconstruiască ; privind peste oraş, Brenten observase lipsa acestui turn care făcea parte din priveliştea obişnuită a oraşului.

Bătrînul Hardekopf confirmă, spunînd că citise şi el ceva despre construcţia turnului :

— Ziarele scriu că va fi reconstruit exact cum a fost.

Turnul bisericii lui Sankt Michael [6], stema oraşului Hamburg, căzuse pradă flăcărilor vara trecută.

O minune, oraşul ăsta ! Clădirile vechi se năruiau, şi în locul lor se ridicau altele noi, mai frumoase. Lîngă Zidul Clopotarilor se construia o gară mare. De acolo şi pînă la primărie urma să se deschidă un bulevard larg, cartierele vechi de locuit fuseseră tocmai dărîmate,

[1] Construită în 1235.

[2] Stil dominant în Germania în perioada de prosperitate a burgheziei dintre 1816 şi 1848, caracterizat în arhitectură prin sobrietatea şi simplitatea liniilor, cultul pentru confort, şi soliditatea construcţiei.

[3] Construită în secolul al XIII-lea.

[4] *Klaus Störtebeker*, căpetenia unei puternice şi temute bande de piraţi care a bîntuit porturile Balticii şi Mării Nordului în ultimul deceniu al secolului al XIV-lea. Capturat de hamburghezi, Störtebeker a fost executat în 1402. Isprăvile lui şi ale tovarăşilor lui, cunoscuţi sub numele de *likedeleni* sau *vitalieni*, au intrat în legendă.

[5] Turnul, înalt de 144 m, al bisericii Sankt Nikolai, reconstruit în secolul al XIX-lea, domină Hamburgul.

[6] Turnul bisericii Sankt Michaelis figurează în centrul stemei oraşului, flancat de două turnuri de cetate.

și așa cum azi orașul cuprindea bazinul mic al Alsterului, într-o bună zi, o dată cu sporirea considerabilă a clădirilor, el avea să cuprindă și Alsterul exterior, căci de pe acum la Uhlenhorst,[1] Barmbeck[2] și Eppendorf[3] se înălțau noi cartiere de locuințe.

Johann Hardekopf zise:

— Cînd stau acasă în Steinstrasse, sau la turnătorie, mi se pare că Hamburgul e un oraș ca toate celelalte. Dar cînd mă plimb duminică prin port, sau cînd stau așa, pe Lombardsbrücke și mă uit atent, bag de seamă că e totuși altceva, și de fiecare dată sînt la fel de impresionat ca în ziua cînd l-am văzut prima oară. Hamburgul are ceva deosebit. Trăim într-un oraș frumos, Carl.

— Da, răspunse Brenten, apoi, exprimînd un gînd care-i venise în clipa aceea, adăugă: Și în curînd vom cuceri și drepturile noastre cetățenești socialiste. Da, tată-socrule, copiii noștri au să crească într-un Hamburg socialist!

— Fără doar și poate, încuviință bătrînul Hardekopf emoționat. Poate mai apuc și eu vremea aceea!

3

La intrarea în sala Bans stătea restauratorul Hein Möller, un uriaș cu o barbă albă postișă de aproape un metru, Moș Crăciunul asociației. Ridică amenințător nuiaua împodobită cu o panglică roșie, și cu vocea lui aspră de bas îl întrebă pe micul Walter Brenten:

— Ai fost cuminte și ascultător?

— Da, Moș Crăciun! răspunse mititelul tremurînd.

Mamă-sa adeveri și ea:

— Da, da, Moș Crăciun! Și a făgăduit să fie și mai cuminte de acum încolo.

— Ei, atunci îi dăm voie să intre. Copiii care n-au fost cuminți trebuie să rămînă afară și, în loc de daruri, le dau o bătaie bună.

[1], [2], [3] Suburbii situate în partea de nord a orașului.

În sala de dans, decorată sărbătorește, în care se afla bradul uriaș cu lumînări multicolore, domnea o voioșie zgomotoasă. Fiecare copil primise o pungă mare cu bomboane, turtă dulce, mere și nuci. Copiii țopăiau cîntînd: „Lott e moartă. Lott e moartă. Jule zace în groapă", iar în pauzele dintre dansuri patinau pe parchet, țipînd și chiuind.

Spre seară, aspectul sălii se schimbă. Copiii fură duși acasă și începu petrecerea celor mari.

Cu o rozetă imensă, pe care sta scris „organizator al reuniunii", la reverul hainei, Carl Brenten mergea de la o masă la alta pentru a spune bun venit membrilor, și la fiecare masă ciocnea un păhărel. Așa că se chercheli cel dintîi. Nepoată-sa, Alice Striemel, se învîrtea și ea printre mese, în rochia ei cea nouă cu tunica Pentru ea tunica era acum totul (pînă cu o jumătate de oră mai înainte își sîcîise croitoreasa și o zăpăcise pe biata femeie, încît nu mai știa care-i fața și care dosul rochiei, totuși, o terminase la timp). După serbare, va trebui, firește, să-i mai facă ceva modificări în părți și la talie; de altfel, va trebui să-și caute altă croitoreasă, căci asta nu se pricepea de loc și, pe deasupra, mai era și scumpă. Astăzi, însă, har domnului, avea cu ce să se arate în lume! Mătasea făcea ape care jucau în toate culorile curcubeului, iar Alice chicotea și fredona în mijlocul unei cete de admiratori. Era vedeta seratei și se bucura de succes încă înainte de a se fi produs în public. Valsurile urmau unul după altul, și tineretul, dornic de petrecere nu lăsa nici unul nedansat. Oamenii mai în vîrstă se așezaseră la mesele din jurul platoului de dans; cunoștințe vechi își serbau revederea, închinau paharele și, ici-colo, în vîrtejul petrecerii zgomotoase, se înfiripau și conversații mai serioase.

Pe fața lui Otto Hardekopf sudoarea curgea șiroaie de atîta dans. Era îmbrăcat în costumul închis, avea manșetele și plastronul cămășii scrobite, purta un guler înalt, la modă, din carton cu colțuri răsfrînte, și o cravată neagră cu picățele albe. Era unul dintre cei mai buni dansatori, și, datorită feței lui proaspete de copil cu ochi de un cenușiu-deschis și privirii lui luminoase.

sincere, le cădea cu trone tuturor fetişcanelor din asociaţie.

Cînd soţii Hardekopf intrară în sala de bal, Pauline îi făcu bărbatului semn cu cotul, arătînd spre perechile care dansau. Îl zărise pe fiul său numaidecît.

— Ia te uită, Johann, cum se mai învîrte!

Johann Hardekopf răspunse surîzînd:

— Lasă-l, Pauline, să se zbenguie!

La masa la care stăteau soţii Stürck nu mai găsiră loc, dar Frieda avusese grijă să reţină pentru părinţi o masă în faţa estradei.

Toată lumea purta în cap fesuri turceşti, ori caschete de jocheu, tricornuri sau pălării-balon, toate de hîrtie. Pe platoul de dans domnea mare animaţie, lumea se împingea şi se îngrămădea. Sala vuia de clinchetul halbelor, de plesnetul pocnitorilor, de rîsete, strigăte şi frînturi de conversaţie.

În dreptul tejghelei, lîngă intrare, larma se transformă brusc în scandal. Tot mai multă lume se înghesuia într-acolo. Se auzea o discuţie aprinsă cu glas tare şi se vedeau nişte pumni ridicaţi ameninţător. Izbucniră ţipete de ajutor:

— Organizatorul! Organizatorul!

Carl Brenten îşi croi drum prin înghesuială. La tejghea i se făcu loc cu respect. Ochii lui scăpărau, hotărîţi. Faţa lui, roşie de cîte pahare închinase, căpătă o expresie gravă.

— Ce se petrece aici? strigă el.

Heinrich Kugler, calfă de măcelar, şi Ernst Rottenbach, nituitor, se cunoşteau de mult, nu numai ca membri ai asociaţiei şi tovarăşi de idei, dar şi ca vecini; locuiau în acelaşi rînd de case. La a treia halbă începuseră să vorbească despre Africa germană de sud-vest [1], căci fratele lui Heinrich Kugler luase parte la luptele cu hotentoţii şi fusese înaintat la gradul de sergent. Ernst Rottenbach observase aşa, în treacăt:

[1] Colonie situată pe ţărmul Oceanului Atlantic, (la nord de Uniunea Sud-Africană), subjugată de Germania în 1883. În 1904 populaţia băştinaşă, îndeosebi tribul herero şi hotentoţii, s-a răsculat, impunînd *Reich*-ului un război de aproape trei ani.

— Da, da, a fost înaintat sergent... Dracu ştie cîţi negri a măcelărit!

Asta îl cam supărase pe fratele sergentului, care se răsti la Rottenbach:

— Ai fi preferat, oare, să-l fi omorît ei pe Erich?

Rottenbach, un lungan slab, îşi smulse tricornul de hîrtie de pe cap şi răspunse cu profundă convingere:

— Într-adevăr, aş fi preferat! Simpatizez cu negrii! Din partea mea, toate trupele coloniale puteau să crape acolo!

— Ţii la negri mai mult decît la compatrioţii tăi? strigă Heinrich Kugler.

— Compatrioţii mei? rîse nituitorul, batjocoritor. Cei care s-au dus voluntari în Africa, servind drept carne de tun lui Lehmann, sînt nişte dobitoci. Ce înseamnă atunci compatrioţi! Frumos social-democrat mai eşti! Pentru că frate-tău a fost făcut sergent, te trezeşti dintr-o dată de partea militariştilor?

— Eu sînt de partea lui frate-meu, măgarule, şi de partea tuturor compatrioţilor mei germani, care apără interesele Germaniei în...

Nu ajunsese mai departe. Ernst Rottenbach izbucnise într-un rîs zgomotos şi strigase:

— Eşti un mare idiot, ştii ce-i aia?

— Ia mai spune o dată, se răţoise calfa de măcelar, în culmea mîniei, şi-ţi sparg capul!

În acest moment critic, cei din jur îl chemaseră pe organizator. Cu fes roşu în cap şi, ca primarii, cu un lanţ de hîrtie pestriţă în jurul gîtului, Carl Brenten se răsti la ei:

— Ce s-a întîmplat aici?... Sper că n-aveţi de gînd să faceţi scandal!?

Îşi făcu loc între cei doi adversari.

— Ne-a ofensat, pe fratele meu şi pe mine! strigă Heinrich Kugler.

— Iar eu mai repet o dată, declară îndărătnic Ernst Rottenbach, că sînt de partea negrilor!

Lui Carl Brenten îi trebui cîtva timp pînă să se dumerească asupra pricinii gîlcevii. Apoi, însă, interveni cu toată autoritatea şi-i explică lui Kugler, care spumega de mînie, că, din punctul de vedere al convingerilor

social-democrate, Rottenbach avea dreptate. Înfierbîntat de alcoolul ce-l dăduse de dușcă și de agitația sărbătorească, le ținu un discurs înflăcărat despre războiul împotriva hotentoților și a tribului herero, război pe care-l numi evenimentul cel mai reprobabil din zilele noastre, citînd declarațiile făcute de August Bebel în *Reichstag*, amintind de vorba lui Liebknecht cel bătrîn[1]: „Nici un om și nici un ban pentru războiul ăsta!" și încheie astfel:

— Să fiu al naibii, dar ce avem de căutat în Africa?! De ce sînt uciși bieții negri? Pentru că magnații fierului și ai oțelului sînt ahtiați după profituri și mai mari! Cică s-a mărit Germania. Dar ce folos avem noi, muncitorii, din asta, întreb eu? Cică s-a îmbogățit Germania! Dar noi, muncitorii, vă întreb, ce folos avem din asta? Ni s-au mărit lefurile? Ni s-au acordat, oare, în sfîrșit, aici, la Hamburg, drepturile ce ni se cuvin? Obținut-am votul universal, egal, direct și secret? Sau ziua de opt ore? Pe cine îmbogățesc bogățiile subsolului african? Pe noi oare? Nu, doar pe marii industriași nesățioși, nu-i așa? Pentru cine-s diamantele din Africa? Pentru noi oare? Pentru magnații băncilor și ai bursei, nu-i așa?...

Între timp, Paul Papke, președintele asociației, își croi drum pînă la tejghea prin mulțimea care asculta atent.

— ...Iată, Heinrich Kugler, de ce, noi, social-democrații, sîntem de partea bieților negri pe care îi înrobește militarismul german. Și iată de ce declarăm război acestui sistem. Nici un om și nici un ban pentru Africa!

— Doamne sfinte, Carl, izbucni Paul Papke îngrozit, ai înnebunit de tot?!

— Nu începe și tu acum! urlă Brenten la el. Sînt pe cale să trag concluziile unei discuții importante, să știi!

— Bine, dar asta-i culmea, spuse indignat președintele. Ne aflăm la o întrunire politică, sau la serbarea

[1] ***Wilhelm Liebknecht*** **(1826—1900), unul dintre întemeietorii și conducătorii partidului social-democrat german, tatăl lui Karl Liebknecht.**

asociației noastre? Aici n-are ce căuta politica. Aici trebuie să domnească voia bună și veselia. N-avem nevoie aici decît de înțelegere frățească. Ați înțeles?

— Uf, știi că ai haz?! zise Carl Brenten calm. Tocmai de aceea am vorbit, ca să restabilesc buna înțelegere, nu-i așa? se adresă celor din jur.

Aceştia îi dădură dreptate. Unii rîseră. Heinrich Kugler se uita mînios în pămînt, pe fața lui Ernst Rottenbach flutura un surîs superior.

— Trei halbe! ceru Carl Brenten cu voce tare. Să bem pentru buna înțelegere frățească! Cînd ciocniră halbele, spuse: Pentru victoria mişcării social-democrate!

— În sănătatea vitejilor negri! spuse Rottenbach, ridicînd paharul.

— În sănătatea fratelui meu! mormăi Heinrich Kugler.

Și apoi își sorbiră băutura de împăcare pînă la ultima picătură.

— Ce te-a apucat să ții tocmai aici discursuri electorale?! bombăni Paul Papke, supărat, cînd se întoarseră în sală. N-ai văzut ce urechi de asasin avea unul dintre ei?

— Nu vorbi prostii, răspunse Brenten, important și grav. Am restabilit buna înțelegere!

— Acum trebuie să cînte Alice! zise Paul Papke. Asta o să facă atmosferă!

— Ce-a fost, Carl? îi strigă cumnatul său, Gustav Stürck. Vin de bea cu noi!

Carl Brenten se așeză la masa lor și începu să le relateze disputa politică ce avusese loc. Între timp, Paul Papke se urcase pe scenă și striga spre sală cît îl ținea gura:

— Multstimați prieteni, acum urmează o mică pauză; neobosiții noştri trompetişti abia mai pot să răsufle. În această scurtă pauză vă oferim o rară plăcere artistică. Multonorata membră a asociației noastre, „privighetoarea asociației", dacă-mi îngăduiți acest termen, domnişoara Alice Striemel, pe care o cunoaşteți și o apreciați cu toții, va cînta frumoasa arie „Cine ne-a fost naşul?..." din *Voievodul țiganilor*... Poftiți, domnişoară Alice!

Primită cu aplauze și ovații, cîntăreața urca pe podium, înclinînd capul și zîmbind spre mulțimea de figuri cunoscute. Adoratorii ei stăteau adunați în fața rampei, admirîndu-i felul de a fi degajat, talia subțire, umerii albi, în contrast viu cu tivul negru al decolteului rochiei lungi de mătase cu ape și cu părul ei bogat, coafat artistic. Unul dintre admiratori zise cu voce tare:

— Ca o spaniolă!

— Da, o femeie de rasă! încuviință un rival.

— Aria mea preferată! urlă Carl Brenten peste mese. Asta zic și eu, al naibii cîntec, plin de simțire!

Dar, îndreptîndu-și ochii spre scenă, se sperie: înaintea sa vedea două Alice, care se îndepărtau una de alta și apoi se contopeau iar. „Trebuie s-o las naibii de băutură! își zise el. Mai e mult pînă se termină petrecerea!" Cînd Alice ajunse la refren, începu și el să fredoneze transportat:

— Iubirea, iubirea, putere cerească!... Privighetoarea-și cîntă iubirea, noaptea-ntreagă..."

— Liniște! se auzi de la alte mese.

Carl Brenten tăcu speriat. „Gata cu băutura", își zise el din nou. Toate se învălmășeau în fața ochilor lui. Își simți capul și membrele ca de plumb. Cît stătuse în picioare nu simțise nimic. Ar fi vrut să se facă nevăzut un răstimp. În timp ce răsunau încă aplauzele frenetice, se sculă și, strecurîndu-se printre mese, se îndreptă spre rampă, pentru a ajunge la masa la care stăteau nevasta și socrii.

— Doamne, cum arăți? izbucni Frieda Brenten îngrozită. Ești roșu ca un rac! Și ud leoarcă! Ce-i cu tine?

— Datoria, mormăi el amețit.

— Vino, așază-te aici. Scoase o batistă din manșonul pe care-l pusese pe masă și-i șterse sudoarea de pe față. „Pesemne că se simte foarte prost dacă se lasă îngrijit în felul acesta", își zise Frieda. Apoi scoase un sandviș și i-l dădu: Poftim, mănîncă! Bei prea mult! Doamne, gîndește-te că ai o funcțiune importantă aici!

„Funcțiune importantă, da, era adevărat." Gîndul acesta îl trezi puțin. Mușca din sandvișul cu unt și sa-

lam, în timp ce Alice cînta pe scenă că i se zice „micuța nevinovată de la țară".

— Să mai înceteze cu miorlăiturile astea, bombăni el și, întorcîndu-se spre nevastă-sa, lămuri: Am avut de aplanat un conflict serios... E o rușine nemaipomenită ca niște social-democrați să aprobe ex-ter-mi-na-rea hotento-toților... Oamenii sînt din cale-afară de stu-stupizi...

Lumea din jur sîsîia supărată.

— Pentru Dumnezeu, mai taci! șopti Frieda. Alice s-a uitat de vreo cîteva ori încoace furioasă!

— Îngrozitor mai miorlăie, să mă mai slăbească, răspunse Brenten, mestecîndu-și pîinea cu salam. Și Paul ăsta... își dă niște aere, de parcă el ar fi personajul cel mai important aici!

Deodată, Brenten se simți cumplit de rău. „Am înghițit oare sandvișul prea în grabă?" Se ridică.

— Unde vrei să te duci? șopti nevastă-sa mirată.

— Trebuie să mă duc afară, răspunse el.

— Stai aici, pentru numele lui Dumnezeu, acuși termină aria!

— Cine?

— Păi... Alice. Doamne, te-ai îmbătat zdravăn!

— Ia mai lasă-l pe Dumnezeu în pace!

Porni în pas alergător către ușa pe care sta scris „Domni".

În mijlocul aplauzelor ce nu se mai sfîrșeau, Alice coborî de pe scenă, trecu pe lîngă masa familiei Hardekopf și-i șopti Friedei, supărată:

— Găsesc că e o dovadă de mare lipsă de considerație din partea unchiului, țin s-o spun. Și asta se cheamă organizator! Apoi trecu mai departe, foșnind, împărțind surîsuri și saluturi la stînga și la dreapta.

— O să iasă cu scandal, observă doamna Hardekopf, care pînă acum nu se sinchisise de ginerele ei și îi întorsese spatele în mod ostentativ.

— A cîntat într-adevăr mișcător, spuse doamna Rüscher.

Bătrînul Hardekopf se întoarse către femeie:

— Cum se face că ține așa de puțin la băutură? Cîteva pahare de bere, și numaidecît e dat gata?...

Pe scenă se producea acum un umorist. Frieda Brenten nu-l asculta, privirile îi fugeau spre colțul sălii. Carl încă nu ieșise. Toată lumea rîdea cu hohote. Acum se uita și ea la omul care vorbea; era gras, căpățînos și chel, și peste buza de sus avea o mustață ridicol de mică.

— ...Cîte se pot întîmpla unui om nici nu vă trece prin minte, doamnelor și domnilor!... Astfel, ieri am fost la restaurantul „Schönemann" și mi-am comandat un sandviș cu brînză. Aveam poftă de un sandviș cu brînză. Deodată, un domn de la o masă vecină se ridică, se îndreaptă spre mine și-mi spune enervat: „Domnule, îți interzic să mănînci brînza asta!" Eu, mirat și bineînțeles indignat, îl întreb: „Cu ce drept îmi interzici dumneata să mănînc acest sandviș cu brînză? Cine ești dumneata?" La care străinul îmi răspunde: „Sînt membru al Ligii pentru protecția animalelor!!"

Hohote de rîs în sală.

— Da, da, continuă umoristul. Precum vedeți, civilizația progresează!...

Frieda Brenten privea mereu înapoi. Carl nu-și mai făcea apariția. Doamna Hardekopf își observa fiica. Frieda, care avea acum vreo douăzeci și cinci de ani, părea o fată tînără. Ce-i plăcea, însă, mamei era că nu umbla cu umerii și pieptul dezveliți, ca Alice asta, de pildă. Ruja de mătase a bluzei ei albastre era închisă pînă sus. „Sigur că se plictisește", se gîndi doamna Hardekopf. O întrebă:

— De fapt, a dansat pînă acum cu tine?

— Cine, mamă?

— Cine?! Bărbat-tu!

— Doamne, la asta te gîndești! Numai să nu i se fi întîmplat ceva!

— Tot n-a ieșit?...

— Nu, încep să fiu îngrijorată.

— ...Și ce credeți că mi-a zis după ce a terminat cu dereticatul în odaia mea? „Dacă doriți o buiotă, atunci, domnule, n-aveți decît să mă strigați!"

Fetele scoaseră țipete de veselie. Publicul aplaudă. „Ce tip plicticos! se gîndea Frieda. Cum a putut Carl să-l angajeze!"

Acum Otto Hardekopf se apropie de masa lor. Își legase batista în jurul gîtului, ca nu cumva sudoarea să-i strice gulerul de carton.

— Unde e Carl? întrebă.

— Dar ce-ai cu el? îl descusu mamă-sa.

— Ar putea să comande un vals!

— Mai răsuflă și tu puțin. Arăți de parc-ai fi ieșit dintr-o baie de aburi!

Otto se duse să-l caute pe Carl.

— Să nu bei prea mult, Otto! strigă după el doamna Pauline.

Umoristul cînta acum cupletul final. Doamna Hardekopf șușotea cu soțul ei.

— Ce vrei să i se fi întîmplat? întrebă acesta cam morocănos.

— Ei, eu în locul tău m-aș duce, totuși, să văd.

Avem tub de apă, spornic,
Tub de gaze-n sol, statornic,
Tub în aer — normativ —
Și-avem și tub digestiv.
Ba, la Tribunal, dreptatea
O învîrte din șurub
Președintele zis „Tub".
Spune-mi drept, și dumneata,
Dacă mintea nu ți-o tulburi:
Nu avem destule tuburi?
Cred că da!
Avem tub de apă...

În timp ce cîntărețul își debita cupletele cu aluzii la evenimentele și personajele politice ale zilei, bătrînul Hardekopf se ridică și se duse afară. Frieda aruncă mamei sale o privire plină de recunoștință.

— Sînt tare îngrijorată. Arăta așa de prost!...

— Aș! răspunse doamna Hardekopf. E beat!

Apoi altă adunare:
Pentru Kiel o săptămînă
(Asta e una la mînă);
La Paști săptămîna mare,

Ba chiar — la burţi nesătule —
Una pentru chifle-pîni...
Păi, spuneţi-mi, nu-s destule
Săptămîni ?

Tocmai cînd se isprăvi cupletul şi porniră aplauzele, Hardekopf şi Brenten se apropiau de masă. Carl Brenten nu mai era roşu ca racul, ci alb ca varul. Surîdea, şi pasul lui era mai sigur.

— Aşază-te, îi porunci Frieda. Vino-ţi în fire. Frumos organizator mai eşti !

— Lasă-mă cu veşnica ta cicăleală ! se răsti el, din nou belicos. Ce s-a întîmplat ? Ce-ai cu mine ?

După cîtva timp, Frieda îl întrebă dacă se simte mai bine.

— Dacă da, du-te repede s-o împaci pe Alice, altfel, poţi să te aştepţi la un scandal în familie !

— Cum aşa ? Cum aşa ? întrebă Brenten. Ce i-am făcut ?

— Ai făcut zgomot în timp ce cînta, ai tras scaunul, ai vorbit. Mi s-a plîns.

— Păi nu ştia că am avut o intoxicaţie cu carne ?

— Ce ? întrebă Frieda speriată şi mirată. Ce-ai avut ?!

— Păi o intoxicaţie cu carne, cred eu.

— Pentru Dumnezeu, cum aşa ? strigă ea. Ce-ai mîncat ?

— Mai întrebi ? Acum era rîndul lui să se arate mirat. De la sandvişul cu salam pe care mi l-ai dat tu. De asta mi s-a făcut rău.

— Eşti complet sărit ! îi întoarse spatele, revoltată. Vrei să te convingi tu singur de asta. E ridicol ! O intoxicaţie cu bere mai degrabă, şi mi se pare c-o mai ai încă. Îţi spun, deci : du-te de vorbeşte cu Alice, altfel, îţi scoate vorbe. E o nenorocire că stăm chiar în faţa estradei.

Carl Brenten tăcu şi se gîndi la ce făcuse. Nu putea să-şi aducă aminte, cu toată bunăvoinţa, că ar fi stînjenit-o sau ar fi ofensat-o pe Alice, tocmai el, organizatorul reuniunilor. Era cu neputinţă ! Sau ?!... Îşi aduse brusc aminte că o numise „miorlăita". Oare ros-

tise cuvîntul acesta cu voce tare? Groaznic! Sigur că Alice n-o să mai vrea niciodată să mai cînte în cadrul asociației *Maienblüte.* Tocmai el, ca organizator, ar fi trebuit să-și stăpînească ieșirile de felul acesta.

Simțindu-se restabilit, se hotărî să stea de vorbă cu Alice.

Pe scenă apăru Paul Papke și, dîndu-și ifose, anunță:

— Doamnelor și domnilor, acum urmează *Valsul imperial* de Johann Strauss, dar numai pentru tineretul mai matur, de peste patruzeci de ani. Așadar, nu dansează acum decît cei trecuți de patruzeci de anișori. Chiar și cei de treizeci și nouă de ani să se păzească! Vă rog, domnule capelmaistru!

Publicul găsea că era foarte glumeț și spiritual, îl aplaudă și rîse și, în timp ce orchestra ataca primele măsuri, cei mai în vîrstă fură poftiți să danseze, în sfîrșit, și ei.

— Ce zici, Pauline? întrebă Hardekopf galant.

— Ei, Johann, invit-o pe doamna Rüscher. O să fie fericită o săptămînă întreagă. Finalul îl facem apoi noi doi, că ea și așa n-o să fie în stare s-o ducă pînă la capăt!

Johann Hardekopf se aplecă în fața doamnei Rüscher.

— Îmi dați voie?

— Vai, nu, vai, nu, doamne ferește, domnule Hardekopf!... Eu să dansez?... Vai de mine, nu! Ciolanele mele bătrîne!

— Hai, hai, porunci doamna Hardekopf. Nu mai face mofturi ca o fată bătrînă, scoală-te și pornește!

— U-uf! chicoti doamna Rüscher, roșie de emoție. Nu, zău!... U-uf!... Numai să nu dăm chix, domnule Hardekopf!

Dar se ridică și luă brațul lui Hardekopf. Primele măsuri se terminaseră, muzica începuse valsul legănat, plîngăreț, și prima pereche care se învîrti prin sală era perechea Johann Hardekopf-doamna Rüscher. Membrii asociației aplaudau. Unii strigau:

— Ia uitați-vă la Hardekopf!... Ce drept se ține!... Și ce ușurel dansează!... Frumos bărbat, bătrînul!... Alo, Hardekopf!... Minunat!... Bravo!... Bravo!...

Doamna Rüscher ţopăia, ţeapănă bine, strîns lipită de cavalerul ei, învîrtindu-se în jurul lui. Îşi ţinea capul aplecat peste braţul lui Hardekopf, aşa încît s-ar fi putut crede că încearcă să şi-l ascundă pe după spatele lui, fără să reuşească complet...

— O-o-oh, domnule Hardekopf! O-o-oh, nu mai pot! De-abia răsuflu... Nu mai... pot!

Hardekopf o conduse înapoi la masă.

— Nu, zău, domnule Hardekopf, cum dansezi dumneata?! Ca un tinerel! Of, aer!

Doamna Pauline se ridică.

— Aşa, acum să ţopăi şi eu o dată!

Soţii Hardekopf erau în centrul atenţiei generale. Tinerii stăteau în jurul platoului de dans şi se uitau amuzaţi. Încurajat de succes, Hardekopf îşi dăduse drumul, se învîrtea ba spre dreapta, ba spre stînga, iar soţia lui asculta de cel mai uşor imbold şi, surîzînd, se uita în sus la el. Cînd muzica se opri, el îi oferi braţul şi, aplecîndu-se spre urechea ei ca să-l audă, căci în sală răpăiau aplauze zgomotoase:

— Ei, Pauline, şopti el, nu sîntem totuşi chiar aşa de bătrîni, ce zici?!

Ea răspunse, zîmbind cu recunoştinţă:

— Peste tine în orice caz anii au trecut fără să te atingă!

— Asta se datoreşte bunei tale îngrijiri, Pauline. Şi dragostei vechi, care nu moare.

Între timp, Carl Brenten ajunse la masa la care stăteau familiile Stürck şi Striemel. Cînd se apropie, Alice îi întoarse brusc spatele. El se aşeză pe scaun şi spuse oftînd:

— Era cît pe-aci să iasă prost!

Gustav Stürck întrebă:

— Ce anume, Carl?

Fără a răspunde la întrebare, Carl continuă cu o voce suferindă:

— N-a fost prea drăguţ din partea Alicei, trebuie s-o spun!

Alice ciuli urechile şi strigă ironic:

— Aşa, foarte bine, treci tu la atac!

— Ce înseamnă că trec la atac? zise el. Am strigat doar că mă simt teribil de prost. Mi-era aşa de rău, credeam că mor!...

— Dar de ce, din ce pricină? strigă Alice şi se întoarse spre el.

— Păi m-am intoxicat cu salam. Am crezut adineauri că mă prăpădesc!

— Vai, doamne! strigă Alice îngrozită şi se repezi la el. Ai avut o intoxicaţie, dragă unchiule Carl? Cum aşa? Da, uitaţi-vă, zise ea adresîndu-se celorlalţi, ce prost arată, cum îi stau broboanele de sudoare pe frunte! Vai, dragul meu, atunci te-am nedreptăţit grozav! Il luă de gît şi-l mîngîie, văicărindu-se şi ţipînd, de parcă Brenten ar fi tras să moară în braţele ei.

Cei de la masa de alături auziseră. Şi la alte mese lumea începuse să se neliniştească; voia să ştie ce se întîmplase, de ce era atît de nefericită cîntăreaţa. Peste cîteva minute zvonul trecu prin toată sala: „Organizatorul petrecerii, Carl Brenten, s-a intoxicat grav cu carne!... Carl Brenten e foarte rău bolnav!... Carl Brenten era să moară!... Arată îngrozitor! E alb ca varul!“

Vîslind cu braţele şi gîfîind, sosi Paul Papke. Il zări pe Carl, palid, la pieptul nepoatei sale. Întinse braţele teatral spre el şi exclamă:

— Ce ai, Carl? N-o să-mi faci mie, cel mai bun prieten al tău, una ca asta!? Ce e? Vorbeşte!

Acest interes începu să i se pară lui Carl Brenten destul de primejdios şi incomod, de aceea făcu un gest neglijent cu mîna şi spuse:

— Aş, nimic! Nu mi-e bine, asta e tot!

— Vedeţi ce curajos e?! strigă Alice, şi-l mîngîie cu şi mai mult zel. E bolnav de moarte, dar nu se plînge!

— Adevărat, o intoxicaţie?

— Da, da, se vede că salamul a fost stricat.

— Il mai ai în stomac, sau?... îl descusu Paul Papke.

— L-am dat afară, răspunse Brenten.

— Atunci e bine! Asta e cel mai important, Carl. Şi acum te sfătuiesc să bei un rachiu. E cea mai bună doctorie, crede-mă!

Carl Brenten se strîmbă.

— Da, înţeleg că ţi-e scîrbă de orice. Dar, te asigur, un coniac curăţă stomacul.

Între timp, se adunase o mulţime îngrijorată în jurul celor doi conducători ai asociaţiei, şi Carl Brenten găsi că e momentul să risipească temerile. Condus de Paul Papke şi Alice, se duse la tejghea. După primul coniac se scutură. după al doilea respiră adînc, ca revenit dintr-un leşin, după al treilea faţa i se coloră din nou, după al patrulea îşi redobîndi graiul, vioiciunea, buna dispoziţie, într-un cuvînt, tot ce trebuie să posede un delegat cu organizarea reuniunilor. Fericită că-l vede pe unchiul ei sănătos şi prinzînd parcă aripi în urma celor patru coniacuri, Alice cîntă anume pentru el aria „O Vilja, Vilja, tu, fetiţo din pădure“ [1].

Friedrich Böhmke, ajutorul de casier al asociaţiei, veni să-l salute pe Johann Hardekopf şi-şi exprimă bucuria că ginerele acestuia scăpase cu bine din periculoasa intoxicaţie cu carne.

— Ce? izbucni doamna Hardekopf. Ce fel de intoxicaţie?

— Cum, nu ştiţi? întrebă Böhmke mirat. S-a intoxicat. L-am văzut la masa nepoatei sale, cîntăreaţa, care era foarte necăjită.

— Da, da, interveni repede Frieda Brenten, ştim, ştim. Şi unde e acuma, domnule Böhmke?

— Acum stă la tejghea. E bine.

Doamna Hardekopf surîse ironic.

— Asta e culmea!

Friedrich Böhmke îi răspunse serios:

— Nu trebuie să luaţi un lucru de felul acesta prea uşor, doamnă Hardekopf. Un coniac e leacul cel mai nimerit, doamnă Hardekopf, cînd ai ceva cu stomacul.

[1] Arie din opereta *Văduva veselă* de compozitorul maghiar *Franz Lehar* (1870—1948).

Böhmke se duse, şi Frieda o rugă pe maică-sa:
— Taci, mamă, şi nu-l mai da de gol.
— Ei, n-am să-l dau de gol, răspunse ea. Dar să ştii că l-am subapreciat pe bărbatul tău. Merită toată stima! Şi repetă admirativ şi cu consideraţie: Toată stima!

4

Pe doamna Hardekopf o mai aştepta o surpriză de Crăciun.

În după-amiaza zilei a doua se trezi cu Ludwig la uşă, în costumul său nou din loden verde, cu pelerina pe umeri, cu o pălărioară de fetru moale gri-verzuie, prevăzută cu un mănunchi de păr de capră neagră, dar nu singur, ci însoţit de o femeie, dizgraţios de grasă, ceea ce se vedea numaidecît în pofida pelerinei, cu o faţă lată cu obraji bucălaţi sub pălărioara de loden. Doamna Hardekopf rămase mută de surpriză. Se ridică anevoie. Ludwig o ajută pe străină să-şi scoată pelerina. Mamă-sa parcă prinsese rădăcini în locul unde se ridicase de pe scaun şi nu-şi dezlipea privirea de la femeia care sta ca un sac alb, plin. Pe burtă îi strălucea o broşă mare cît palma din metal bătut. Cînd îşi scoase pălăria, apărură peste urechi doi melci mari de păr blond, ca paiul. Surîzînd încurcată, îi şopti ceva lui Ludwig. Doamna Hardekopf — tot fără grai — o examina din creştet pînă în tălpi. Mai ales picioarele. Purta bocanci grei, cu tălpi cît degetul de groase... „Picioare? se minunează doamna Hardekopf. Astea să fie picioare?"

Se uită la fiul ei, care, surîzînd solemn. îi spuse:
— Mamă, asta e Hermine. Logodnica mea!

Doamna Hardekopf îl măsură cu o privire sfredelitoare. Apoi îi zise scurt şi hotărît:
— Vino! şi o porneşte înainte, trecînd prin faţa străinei, în odaia de toate zilele.

Bănuind că lucrurile n-o să decurgă fără complicaţii, Ludwig se uită la logodnica lui, care îl priveşte cu

ochi mari, descumpănită. El clipeşte din ochi ca s-o încurajeze, și, urmînd-o pe maică-sa, intră în camera de zi.

— Doamne-Dumnezeule! îl luă în primire mama, luîndu-se cu mîinile de cap. Te-au părăsit toți sfinții? Cum ai putut să-mi aduci o asemenea individă în casă?

— Cum... cum... individă? răspunse el, bîlbîindu-se de tulburat ce era... Nici... nici n-o cunoşti încă!

— O văd, și asta-mi ajunge!

— Eşti nedreaptă, mămico, e o fată simplă, aşezată, modestă și foarte modernă.

— A, da, modernă, da, da, mai ales modernă, nu? Așa mi se pare mie, zise mama ironică. Văd eu că e aproape goală!...

— Goală?! întrebă el zăpăcit, uluit. Nu te înțeleg, mămico!

Ușa se deschise și intră străina, cu un surîs care sta să devină plîns.

— Dragă doamnă Hardekopf, zise ea, să stăm de vorbă, ca două femei, și ne vom înțelege numaidecît!

Atîta îndrăzneală nu mai pomenise Pauline Hardekopf în viața ei. „Individa“ vorbea de parc-ar fi făcut parte încă de pe acum din familie. Îi venea s-o dea afară, pur și simplu, dar se stăpîni, strînse din dinți și se uită fix, cu o privire hotărîtă și cruntă, la femeia străină, care continua să vorbească pe un ton mieros:

— Ludwig mi-a vorbit atît de mult despre dumneavoastră, doamnă Hardekopf, și, fiind o femeie modernă, o să-nțelegeți că noi, tinerii, am rupt cu anumite obiceiuri și forme ale generației vechi. Găsiți că e bine ca bărbații să-și strice sănătatea cu alcool şi tutun? Nu, sigur că nu. Că doar sînteți o persoană care gîndiți modern. De aceea nu puteți admite nici portul corsetelor, atît de dăunător pentru femei. Noi, femeile tinere, nu mai purtăm corsete și nu ne strîngem picioarele sănătoase în pantofi prea mici; ducem o viață conformă cu natura, o viață sănătoasă. Cînd Ludwig și cu mine o să avem cuibul nostru propriu o să fim vegetarieni, ăsta e un lucru pe care l-am hotărît amîndoi. Nu-i aşa, Ludi?

— Da, încuviință el, e mult mai sănătos.

Doamna Hardekopf simte o poftă grozavă să le ridă în nas. Dar se abține; în definitiv, e vorba de o chestiune serioasă, e vorba de fericirea fiului ei. Stă și se gîndește ce-ar putea să-i răspundă acestei ființe îngrozitoare, care vorbește ca o propagandistă din Armata salvării[1]. În timp ce stă pe gînduri, o aude iar vorbind:

— ...Că doar sînteți o femeie modernă, așa mi-a spus fiul dumneavoastră!

— Dar ce tot îi dai dumneata într-una cu „om modern“ și de-alde astea?! Ești social-democrată? întrebă doamna Hardekopf, care sta uluită, gîndindu-se unde o fi găsit-o fiul său pe femeia asta.

— Nu, doamnă Hardekopf, nu sînt social-democrată.

— Aha! Ei, mi s-a părut mie că nu ești!

— Poți să fii un om modern și fără să fii social-democrat, nu-i așa?

— Așa? După părerea mea, nu, zise doamna Hardekopf aspru, fără putință de replică. Și, de fapt, pe unde ești modernă? Sus sau jos?

— Nu înțeleg...

Ludwig observă că-i aruncă o privire tristă, care cere ajutor.

— Mămico! strigă el înfricoșat și chinuit. Ne iubim!

— Faceți ce vreți, se răsti mamă-sa la el. Dar nu aici la mine, ați înțeles?

— Hai să plecăm, Ludi, zise Hermine. Dar, văzînd că el nu se mișcă, îl rugă: Ajută-mă cel puțin să mă îmbrac!

În timp ce o ajuta să-și pună pelerina, în bucătărie, îl întrebă cu ochii înotînd în lacrimi:

— Acum ai să mă respingi și tu?

— Te însoțesc, firește, răspunse el.

Părăsiră locuința fără să salute. Doamna Hardekopf se lăsă greu pe un scaun, își puse mîinile în poale și dădu din cap.

[1] Organizație „filantropică“, fondată în 1865 la Londra. Sarcina ei de bază este propaganda reacționară, mistică în scopul întunecării conștiinței maselor populare.

Cîteva ore mai tîrziu, însă, bărbatul ei, întorcîndu-se din plimbarea ce o făcuse profitînd de ziua liberă, o găsi trebăluind cu îndîrjire la mașina de gătit.

— A venit Ludwig și și-a prezentat logodnica, zise ea fără să se întoarcă spre dînsul.

— Ei, nu mai spune?! se miră bătrînul Hardekopf. Și cum arată?

— De nedescris!... spuse ea.

— Cum de nedescris? Atît de frumoasă, sau atît de urîtă?

— A venit aici în cămașă, îl lămurește nevastă-sa, plină de fiere.

— În cămașă? Bătrînul rîde. Știi că ai haz astăzi!

La care ea se-ntoarse valvîrtej și se apropie de el, ca o furtună.

— Îți spun că femeia asta nerușinată a stat aici, da, aici, în locul ăsta, în cămașă de noapte! Da, da! O cămașă de noapte lungă, care atîrna dreaptă pînă jos! Aici, sus, avea un pic de broderie, și pe pîntece o broșă de argint. Dar în cămașă de noapte, ascultă ce-ți spun! Și plină ca un sac de făină care umblă.

— Trebuie să fi arătat comic.

— Ba bine că nu, ba bine că nu! Îmi venea să izbucnesc în hohote de rîs. Dar totuși e un lucru grav. Se iubesc. Închipuie-ți, Ludwig și muierea asta! Ludi îi zice ea. Poate că i-a și făcut un copil. Îți vine rău cînd te gîndești. Sînt încă complet năucită. Cum poate un bărbat să se țină după o asemenea vacă? Și tocmai Ludwig. Doamne! Ce nătărău... ce tîmpit! Păcat că n-ai auzit cum vorbea femeia asta! „Ne iubim, doamnă Hardekopf! Sîntem oameni moderni, doamnă Hardekopf! Cînd o să avem cuibușorul nostru, o să fim vegetarieni, nu-i așa, Ludi?“ Și dă-i și dă-i! Merită s-o vezi și s-o auzi.

Bătrînul Hardekopf s-a așezat pe un scaun și rîde de-i curg lacrimile pe obraz pînă-n barbă.

— Rîzi tu numai, rîzi! strigă nevastă-sa. Și mie-mi venea să rîd așa! Dar e de plîns! De plîns, îți spun eu!

— Ia zi... i-ai dat cumva afară? întrebă el, ștergîndu-și lacrimile.

— Nu! Au plecat de bunăvoie, har domnului. Și chiar curînd. Și apoi adăugă: Sper că femeia asta n-o să ne mai calce pragul niciodată.

— Ce păcat! strigă bătrînul. Ce păcat!

CAPITOLUL VI

1

Toate cîte se aseamănă se resping, toate cîte diferă se atrag și se întregesc. Oamenii de același fel rareori leagă prietenie trainică, și mai rareori sînt soți potriviți. Căsnicia Friedei cu Brenten ar fi fost desigur mai fericită dacă, așa ca frații ei, ar fi semănat mai mult cu taică-său și mai puțin cu mamă-sa. Și chiar așa, încă ar fi putut face casă bună împreună dacă Brenten ar fi fost o fire liniștită, îngăduitoare, echilibrată și împăciuitoare, ca bătrînul Hardekopf. Dar nu era; dimpotrivă: caracter violent, orgolios și încăpățînat, Carl nu suporta să i se poruncească sau să se amestece cineva în treburile lui, Frieda Brenten, pe de altă parte, era hotărîtă să conducă menajul după capul ei. Cu un soț ca Brenten, consecința era că, spre deosebire de soții Hardekopf, trăiau veșnic pe picior de război, ceea ce-i uza, îi înăcrea pe amîndoi, ucigînd dragostea dintre ei.

Cele două paturi stăteau alăturate în mijlocul camerei, formînd un culcuș lat, flancat în dreapta și în stînga de noptiere. În primii ani ai căsniciei măsuța de noapte a Friedei a jucat un rol nefast. Într-o zi, cînd era supărată pe soț, Frieda a despărțit paturile unul de altul și a așezat noptiera ei la mijloc. Carl a bombănit ceva în legătură cu moda asta nouă, apoi, însă, i-a întors spatele, și, făcîndu-se ghem, a început să sforăie. Cîteva zile mai tîrziu, cînd noptiera cu pricina se găsea iar la locul ei, și prăpastia dintre paturi fusese suprimată, Brenten găsi de cuviință să nu observe acest lucru. Iar cînd, în cele din urmă, se restabilea pacea în patul conjugal, nu trecea mult pînă izbucnea un nou conflict, și

măsuța de noapte își relua rolul de piatră de hotar între cei doi soți.

Primii ani de căsnicie ai lui Brenten au însemnat, deci, un lung război istovitor pentru amîndoi beligeranții. Micile ciocniri se transformau în bătălii costisitoare, iar bătăliile se stabilizau într-un război de poziții, ucigător pentru nervi. Ori de cîte ori se simțea jignită, Frieda, deși ajunsese de mult să blesteme în taină noptiera, o așeza, totuși, în primul moment de furie, din nou între paturi. Cîteodată o făcea plîngînd, dar considera măsuța de noapte drept singura ei armă. Și lupta cu înverșunare, deși fără succes. Căci, după scurt timp, superioritatea netă a lui Brenten se manifesta vădit: era mai tare și mai brutal. Nu cine știe ce îndrăgostit, în schimb, egoist și încăpățînat, trecea ușor peste orice și o neglija pe nevastă-sa. Afară de asta, el era cel care dispunea de bani. Și, după cum se știe, în toate războaiele — inclusiv în cele conjugale — banul este o forță ce nu trebuie desconsiderată.

Doamna Hardekopf o încurajase pe fiică-sa din răsputeri să fie mai dîrză, o îndemnase mereu la împotrivire, și prin aceasta înrăutățise și mai mult situația. Cînd își dădu seama că, din pricina caracterului său îndărătnic, ginerele nu se va supune niciodată, și că fata nu e îndeajuns de tare, de maleabilă și perseverentă („Fetișcana asta mi-a scăpat prea devreme din mînă"), fu destul de înțeleaptă să-și schimbe fundamental tactica. O sfătui pe fiică-sa ca, în vorbe, să se supună întru toate bărbatului ei, dar, pe ascuns, adaptîndu-se de fiecare dată împrejurărilor în mod inteligent, fără tărăboi, pe cît cu putință, așa ca el să creadă că toate se întîmplă după ideile și dorințele lui, să facă astfel încît lucrurile să iasă pe voia ei. Și de unde înainte nu mai ostenea enumerînd cusururile ginerelui, acum descoperea că are surprinzător de multe însușiri bune și plăcute: îl lăuda pentru simțul lui de dreptate, pentru voia bună pe care o arăta în societate, pentru ambiția și perseverența lui — că doar lucra de ani de zile în același loc. Că ar fi avut un deosebit respect pentru instituția familiei n-ar fi putut spune, căci acest sentiment îi lipsea aproape cu desăvîrșire. Dar în aprecierea ei de acum această

scădere, precum şi „recidivele“ lui în păcatul beţiei, care tot se mai repetau, şi grosolănia, care mai izbucnea din cînd în cînd, şi manifestările lui de egoism căzuseră pe planul al doilea.

Doamna Hardekopf izbuti ca răul cel mai mare să fie ocolit, şi căsnicia să rămînă teafără.

2

A cincizeci şi noua aniversare a lui Hardekopf fu serbată în ziua de Anul nou în cercul restrîns al familiei. În aceeaşi zi împlinea şi douăzeci şi cinci de ani de muncă la Şantierele navale, drept care i se înmînă cu această ocazie o diplomă de onoare. Tovarăşii de muncă strînseseră bani şi, ca amintire, dăduseră la înrămat un tablou cu inscripţia: „Bunului şi încercatului nostru coleg...“ care reprezenta două mîini strînse în semn de solidaritate şi, în fund, un răsărit de soare.

Comitetul electoral social-democrat al districtului îi trimise o telegramă de felicitare, de care Hardekopf era deosebit de mîndru. Fiii lui îi aduseră în dar două tablouri mari cu ramă: unul înfăţişînd un peisaj alpin cu o stînă, iar celălalt, un lac elveţian în mijlocul munţilor înzăpeziţi. Aşa cum pe Carl Brenten îl rodea pofta arzătoare de a vedea Parisul, pe bătrînul Hardekopf toată viaţa îl muncise dorinţa de a vizita Elveţia. În tinereţe, asistase o dată în vechea clădire a *Volkstheater*-ului de pe Steinstrasse la o reprezentaţie cu *Wilhelm Tell*[1] şi fusese puternic impresionat de peisajul fermecător realizat pe scenă şi de crepusculul roşu din Alpi. Îl invidia de-a dreptul pe poetul care ştiuse să redea aceste splendori, fără să bănuiască că nici el nu pusese niciodată piciorul în Elveţia. De atunci, visul vieţii lui Johann Hardekopf fusese să vadă Alpii cu ochii lui. Aceste imagini erau, deci, un cadou potrivit, avînd în vedere că era slabă nădejdea ca dorinţa lui să se împlinească vreodată. Doamna Hardekopf îi tricotase mînecuţe de

[1] Operă de compozitorul italian *Gioacchino Rossini* (1792—1868), avînd ca bază pentru libret drama lui Schiller.

lînă, pentru că se plîngea adesea că avea mîinile reci. Fiică-sa și ginere-său făcuseră un efort și îi cumpăraseră o fructieră din cristal șlefuit, care deveni piesa cea mai de preț din locuința părinților.

Seara se duseră toți patru la teatru.

Frieda purta la gît o blană de vulpe maro și avea manșon și căciuliță din aceeași blană. Bărbatului, mirat de aceste achiziții, îi trase o minciună, spunîndu-i că le cumpărase toate trei cu 5 mărci de la o prietenă. El se mulțumi cu această explicație; ba chiar se simți mîndru că soția lui era atît de cochet îmbrăcată, cu atît de puțini bani. Demnitatea, pe care ar fi putut să i-o confere paltonul de culoare închisă și pălăria tare, nu prea ieșea în evidență în compania bătrînului Hardekopf, cu pălăria lui neagră cu boruri largi pe capul său alb. Bunica purta pe cap o broboadă de lînă albă, cu ochiuri mari, și un palton larg, care-i ajungea pînă la călcîie.

— De fapt, ce se reprezintă astă-seară? întrebă Carl Brenten în drum spre teatru.

— *Negustoreasa de pește din Steinstroot* [1], răspunse Hardekopf. O piesă care se dă de șase săptămîni și are un succes grozav.

— Da, tot se mai joacă? Ce bine, mi se pare că e ceva vesel. Carl Brenten era mulțumit. Cel puțin poate omul să mai rîdă nițel.

— Că tu rîzi atît de rar, nu-i așa? interveni Frieda, numaidecît gata să creadă că vorbele lui ar ascunde un reproș.

— Ei, bine că e o comedie, interveni grabnic doamna Hardekopf, căreia nu-i plăcuse observația fiică-si. Am fost noi odată — acum, of, acum mulți ani — la Ernst-Drucker-Theater, cînd s-a dat o piesă îngrozitoare, cu omor, crimă și temniță, și, bineînțeles, cu ademenire la mijloc. Apărea chiar și diavolul în carne și oase, ce mai, o poveste înfiorătoare! Și la sfîrșit a mai ieșit și cu scandal în sală. Ții minte, Johann?

— Sigur că țin minte.

[1] Steinstrasse în dialect.

— Era o tragedie? întrebă Carl Brenten.

— Cred şi eu, tragedie cum scrie la carte, răspunse doamna Hardekopf. Aşa ceva n-aş mai vrea să văd. Cum se numea piesa, Johann? Mai ştii?

— *Faust*[1], răspunse bătrînul Hardekopf. De Goethe. Dar nu era proastă, Pauline.

— De Goethe? strigă Carl Brenten. Atunci cum putea să fie proastă?

— Ei, era de-a dreptul înfiorătoare! Fără pic de omenie! Şi, înainte de toate, imorală! Ia povesteşte, Johann!

— La asta te pricepi tu mult mai bine, Pauline!

La Ernst-Drucker-Theater din piaţa semănată cu barăci de bîlci din Sankt Pauli[2], teatru cu adevărat popular, publicul era alcătuit din marinari, docheri, negustori de peşte, vînzători ambulanţi, prostituate, iar repertoriul cuprindea comedii burleşti şi farse, de obicei în dialect hamburghez, grosolan, neaoş, sănătos; la urmă secătura din piesă mînca de obicei bătaie, iar biata făptură nevinovată scăpa de năpaste şi sfîrşea cu bine. Aşa-i plăcea acestui public, care nu era zgîrcit cu aplauzele şi care adesea, după încheierea reprezentaţiei, oferea actorilor în loc de flori un rînd de bere sau un uriaş ţipar afumat. Cu ani în urmă, unul din dramaturgii acestui teatru popular avusese ideea să desprindă din *Faust* tragedia Margaretei şi s-o reprezinte separat. Poate că tocmai avusese nevoie de o piesă, sau poate voise să ofere odată publicului şi o piesă mai substanţială. În orice caz, spectacolul fu luat în serios. Din rîndurile publicului se ridicară vaiete compătimitoare cînd Margareta se zbătea chinuită de remuşcări. Iar la scena în care fetele bîrfesc la fîntînă, cîţiva bărbaţi strigară supăraţi: „Da, da, aşa e! Afurisitele astea de guri rele!" La sfîrşit, însă, izbucni un scandal monstru, cum nu mai văzuse acest bătrîn şi respectabil teatru, scandal în

[1] Poem dramatic, capodopera marelui poet, dramaturg şi gînditor german *Johann Wolfgang Goethe* (1749—1832).

[2] Suburbie, situată pe dealurile care despărţeau vechiul Hamburg de oraşul Altona.

cursul căruia sănătosul public hamburghez repurtă o victorie deplină asupra lui Goethe. Cînd doctorul Faust a vrut s-o lase pe Margareta în temniță și s-o șteargă împreună cu diavolescul său însoțitor, faptul că un glas a strigat din cer că e mîntuită nu a ajutat la nimic. Pentru cetățenii Hamburgului, în sufletul cărora simțul dreptății era treaz, și a căror inimă bătea pentru biata nevinovată, această mîngîiere prea era mistică și nesigură... Indignați la culme, spectatorii și spectatoarele se sculară, strigînd: „Ce-nseamnă mîntuită?... Astea-s mofturi!... Să se cunune cu ea!... Să se cunune cu ea!... Să vină doctorul!... Să se cunune numaidecît!"

Publicul striga în cor: „Să se cunune! Să se cunune!"...

Palid de frică, regizorul ieși pe scenă și ceru să se facă liniște. Arătă că finalul nu-i aparține și că așa l-a scris Goethe.

Strigătele mulțimii îl făcură să tacă: „Ia slăbește-ne cu Goethe!... Pe noi nu ne duci!... S-o ia de nevastă! S-o ia de nevastă! S-o ia de nevastă!"...

Pînă la urmă, Margareta și doctorul Faust, acesta din urmă în chip de păcătos pocăit, ieșiră în fața cortinei. Cînd se făcu liniște în sală, doctorul Faust zise:

„— Iartă-mă, Gretchen, m-am purtat urît cu tine. Vreau să îndrept lucrurile, de aceea te întreb: Vrei să te măriți cu mine?"

La care Gretchen răspunse în șoaptă:

„— Da, Heinrich!"

După aceea își dădură mîna și se sărutară.

Astfel modificată, scena finală fu primită cu un nemaipomenit entuziasm. Faust și Gretchen fură siliți să apară de mai multe ori în fața cortinei ca să primească aplauzele publicului, acum pe deplin satisfăcut. Birtașul de la „Roter Fink" de pe Finkenstrasse din Sankt Pauli pofti actorii să bea bere la discreție. Gretchen primi un buchet de flori, și Faust un pumn de țigări de foi.

Acesta era scandalul la care fuseseră martori soții Hardekopf, și chiar în ziua de azi doamna Pauline simțea o vie mulțumire că vocea poporului dăduse un final onorabil acestei piese imorale.

Negustoreasa de peşte din Steenstroot, o piesă populară hamburgheză, în 8 tablouri, nu prilejui proteste. Soţii Hardekopf şi Brenten şedeau la parter, nu prea comod, căci băncile erau foarte înguste, şi doamna Pauline se plînse chiar după primul act c-o doare şezutul. Mai neplăcut, însă, era că te dureau genunchii, spaţiul dintre bănci fiind prea mic. Totuşi, se distrară de minune, şi Carl Brenten, ca şi mulţi alţii, cînta cu voce tare şlagărul principal, în dialect:

— „Pe Steenstroot, o babă-n stradă / Vinde peşte la grămadă / Şi tot strigă: egrefini, / Luaţi că-s graşi, de icre plini. / Un gardist şiret, mă rog, / Îi spune-n glumă: / Halal batog..."

După reprezentaţie, se duseră să bea o bere şi să mănînce o friptură la „Heckel", vis-à-vis de Ernst-Drucker-Theater. Aici Carl Brenten declară sus şi tare:

— Aşa, tată-socrule, de azi înainte s-a terminat cu distracţiile! Urmează săptămîni de muncă politică, nu glumă. O să plătească scump burghezii faptul că s-au aliat împotriva noastră. Le-a intrat frica în oase. Şi-o să vadă ei ce n-au visat. Dar o să trebuiască să muncim serios.

— Da, da, răspunse bătrînul. Aşa e. Pe mine au vrut să mă facă să renunţ la munca politică. Ca şi cum la vîrsta mea n-aş mai conta. Cred că nu sînt încă un babalîc, nu-i aşa? Cîtă vreme fac faţă la şantier, fac eu faţă şi în lupta politică.

Carl Brenten îşi exprimă convingerea că de astă dată social-democraţii vor obţine majoritatea în *Reichstag*. Hardekopf încuviinţă că lucrul acesta ar fi cu putinţă, adăugînd că dacă, totuşi, n-ar dobîndi-o la alegerile de acum, atunci fără doar şi poate, o vor cuceri la scrutinul următor. Apoi vorbiră despre discursul pe care August Bebel avea să-l rostească la inaugurarea noului palat al sindicatelor.

August Bebel! Iată un subiect care făcea ca ochii bătrînului Hardekopf să strălucească! Bebel depăşise vîrsta de şaizeci de ani dar ce foc tineresc pîlpîia în el, ce prospeţime! Ultimele decenii ale vieţii lui Hardekopf erau legate de Bebel; îl cunoştea de treizeci de ani, de pe vremea cînd mişcarea era la începuturile ei.

Cele două femei mîncau în tăcere, fiecare adîncită în gîndurile ei. Din cînd în cînd, vorbele bărbaţilor pătrundeau în mintea lor. Doamna Hardekopf era cu gîndul la fiii ei, care deveneau tot mai independenţi, tot mai îndărătnici. Îşi puse în gînd să le trezească conştiinţa, folosind de astă dată vorba bună. Frieda se întreba dacă va putea pune mîna încă în astă-seară pe banii ce-i mai trebuiau ca să-şi cumpere un corset nou; îi mai lipseau două mărci. Avea nevoie urgentă de un corset nou, căci al ei sta să se rupă. Dar în ultima vreme Carl era tare bănuitor; poate simţise ceva; îşi număra în fiecare seară banii în faţa ei.

În timp ce-şi mîncau fripturile, Hardekopf continuă să vorbească despre August Bebel, care însemna pentru dînsul mai mult decît orice pe lume şi pentru care, cum spunea el, cu toate că nu-i plăceau de loc vorbele mari, s-ar fi lăsat tăiat în bucăţi.

— Ştii, Carl, există momente cînd nu te înţelegi nici cu tine însuţi, nici cu lumea, cînd toate îţi ies pe dos, cînd îţi vine să le laşi toate baltă. Dacă în asemenea momente mă gîndeam la August Bebel, atunci îmi trecea disperarea, întristarea şi scîrba de lume. Voi, tinerii, nu puteţi bănui ce-a însemnat el pentru noi.

— Să bem în sănătatea lui August Bebel! propuse Carl Brenten.

Ciocniră paharele.

Şi femeile se văzură silite să bea şi ele.

8

Abia trecuseră sărbătorile, abia încetaseră colindele şi se stinseseră lumînările de pe pomul de Crăciun, cînd iată că izbucni în toată ţara un război sălbatic, zgomotos, al calomniilor, un război al celor mulţumiţi, sătui, care aveau ranguri şi beneficii, al celor ce trăiau veşnic cu teama zilei de mîine, un război împotriva poporului, împotriva săracilor, împotriva celor lipsiţi de drepturi. Cenzorii lucrau zi şi noapte, poliţiştii ţineau săbiile pe jumătate trase din teacă. Parchetul stătea de veghe, iar armata comandată de fiii iunche-

rilor prusaci stătea cu arma la picior, gata să intervină în momentul critic. De la pangermaniști[1] și pînă la liberali, toată burghezia, pătrunsă de teamă, formase un bloc al „hotentoților"[2] împotriva „puhoiului roșu".

Bătrînul Hardekopf petrecu prima zi de luptă ca pe o zi de sărbătoare. Își luă o jumătate de zi liberă și părăsi șantierul la ora prînzului. Două evenimente făceau ca ziua asta să fie o zi deosebită pentru el: clădirea nouă a Casei sindicatelor de pe Besenbinderhof urma să fie inaugurată. și August Bebel, care candida la Hamburg pentru un loc în *Reichstag*, urma să țină discursul de inaugurare. Johann Hardekopf contribuise cu multe cărămizi la noul edificiu. În ultimii ani strînsese la șantier aproape opt sute de mărci și plasase două sute „cărămizi" a cîte o marcă bucata, Ludwig și Otto reușiseră să strîngă și ei vreo șaptezeci de mărci împreună. Prin contribuțiile adunate, Hardekopfii erau în frunte pe toate cele trei circumscripții electorale ale Hamburgului. Iar la adunarea inaugurală de azi Hardekopf avea să șadă la masă în prezidiu.

Soția sa îi periase și-i pregătise costumul cel bun și paltonul, îi dăduse o cămașă curată, un guler nou, cravata neagră și pălăria neagră, moale, cu boruri late. În ajun, Hardekopf fusese la frizer: părul lui alb și des și barba frumos potrivită îi dădeau un aer respectabil, nu bătrînesc însă, căci pe fața-i plină, netedă încă, ochii străluceau tineri și vioi, iar trupul îi era vînjos și ținuta dreaptă; oameni de felul lui deveneau moșnegi pe la optzeci, dacă nu abia la nouăzeci de ani.

În timp ce se îmbrăca, îi treceau prin minte gînduri de demult. Între ziua de azi și ziua în care-l auzise și-l

[1] Partizanii ultrareacționarei Ligi pangermane, înjghebată în 1901 de vîrfurile industriei grele și ale finanței, împreună cu marii armatori și comercianți germani. Preconizau extinderea stăpînirii *Reich*-ului asupra tuturor popoarelor de „rasă germană", acapararea Europei răsăritene și expansiunea colonială.

[2] În vederea alegerilor pentru *Reichstag* din ianuarie 1907, cancelarul Bülow a alcătuit un bloc reacționar al conservatorilor și liberalilor. După numele unuia dintre triburile din Africa germană de sud-vest, a căror răscoală servise de pretext pentru unificarea forțelor reacțiunii, acest bloc a fost numit în derîdere blocul „hotentoților".

văzuse pentru prima oară pe Bebel se desfășurase o viață de om. Pe atunci Bebel abia trecuse de treizeci de ani; iar acum avea peste șaizeci. Un simplu strungar, un om din mulțime, un tovarăș de muncă fusese acela care rostise cuvintele acelea de neuitat despre Comună, fără emfază și dichisuri, ci simplu, pătruns de adevăr și sinceritate. În ultimele trei decenii îl văzuse și-l auzise de multe ori pe Bebel vorbind; dar ziua de azi i se părea deosebit de solemnă... Ce modeste fuseseră începuturile! Era nevoie de o convingere uriașă ca să crezi în victorie. Azi, în schimb, social-democrații formau unul dintre partidele cele mai puternice din punct de vedere numeric, și victoria era la îndemînă, aproape, ar fi putut s-o dobîndească chiar în alegerile acestea. Așa cel puțin credea Hardekopf. Putea, oare, cineva să trăiască la bătrînețe o bucurie mai mare decît să apuce împlinirea năzuințelor pentru care luptase în tinerețe?

Ziua albă de iarnă, ca de basm, era parcă anume făcută pentru un eveniment fericit. Zăpada scîrțîia sub picioare și scînteia în lumina stinsă a soarelui de iarnă. Pe ramurile copacilor, în fața Steintorului, splendoarea strălucitoare a zăpezii înghețate stătea ca un polen alb. În ceasul acela, nu mai era mult pînă în amurg, cerul părea ca o mare de un albastru întunecat. Nu se vedea nici un norișor, și pe străzi nu se simțea nici cea mai slabă adiere de vînt. În aer sclipeau milioane de cristale mărunte ca firicelele de pulbere. Bătrînul Hardekopf pășea pe Steinstrasse mulțumit, cu pieptul înainte, respirînd adînc aerul curat și rece. Privirea îi lunecă peste acoperișurile îmbrăcate în zăpadă, luminate de ultimele raze ale soarelui, și urmări apoi un vagon de tramvai galben, care trecea de-a lungul străzilor, hodorogind și sunînd. Se uita la fețele oamenilor pe care îi întîlnea și se bucura cînd i se părea că zărește și la ei ceva din bucuria de a trăi care-i umplea pieptul.

Pe o movilă de zăpadă de pe Steintorwall se hîrjoneau niște băieți. Cînd îl zăriră, se zgîiră la el, și unul din ei spuse destul de tare, ca să poată fi auzit și de Hardekopf:

— Iote-te, iar trece un socialist!

Hardekopf surîse clătinînd prietenos din cap. Şi era ca şi cum băieţii ar fi spus: „Uită-te, iată un om cumsecade şi bun, care ne vrea binele!“ I-ar fi plăcut să se îndrepte spre ei, să dea fiecăruia un groschen[1], spunînd: „Luaţi, băieţi, cumpăraţi-vă ce vreţi.“ Chiar şi copiii ăştia de şcoală ştiau cine era socialist. „Am ajuns atît de departe, că de-acum înainte nu ne mai poate izgoni nimeni din conştiinţa poporului.“

Şi Hardekopf se îndreptă şi mai bine din spate, îşi băgă mîna stîngă sub barbă, îşi pipăi gulerul să vadă dacă lavaliera neagră, care trebuia să ocupe numai jumătate din răscroiala vestei, era la locul ei, apoi — foarte mulţumit de sine şi de lume — îşi trase pălăria moale niţel mai bine pe frunte, îşi băgă iarăşi mîinile în buzunarele paltonului negru, strîns pe talie.

— Hallo, Hardekopf, mai repede! Mi se pare că şi dumneata tot la festivitatea prealabilă mergi, nu?

Karl Almer, preşedintele districtului din Altstadt[2] îl ajunse din urmă şi-i strînse mîna cu putere.

— Nu, tovarăşe Almer, nu ştiu nimic de vreo festivitate prealabilă, răspunse Hardekopf, rîzînd, spre omuleţul repezit, cu barbişon cochet.

— Cum aşa? Doar eşti în prezidiul adunării de azi!

— Da, asta da!

— Ei, atunci trebuie să asişti şi la mica festivitate prealabilă. Pesemne c-au uitat să te înştiinţeze. Vino cu mine.

Îşi croiră drum printre miile de oameni care aşteptau în faţa Casei sindicatelor, şi printr-o mică intrare laterală pătrunseră într-o sală de festivităţi nu prea largă, unde găsiră un grup de oameni care vorbeau agitat, cu voce tare, plini de voie bună. Dintr-o privire, Hardekopf descoperi cîteva figuri cunoscute, oameni care ţinuseră referate la diferite întruniri şi şedinţe. Păreau să fie numai fruntaşi din partid şi sindicate, şi toţi semănau într-o oarecare măsură. Unii aveau păr lung, pieptănat simplu spre ceafă, alţii îl purtau retezat scurt şi ţepos,

[1] *Groschen* — monedă divizionară germană reprezentînd zece pfennigi, adică a zecea parte dintr-o marcă.

[2] Oraşul vechi.

ca nişte arici. Cei mai mulţi aveau cioc, cîţiva, însă, aveau mustăţi mari, stufoase. Erau şi cîteva bărbi, dintre care unele rare, argintii, dar nici una atît de bogată şi de un alb atît de curat ca aceea a lui Hardekopf. Şi totuşi, se afla acolo un tovarăş mai în vîrstă, cu părul alb, amestecat cu fire blond-roşcate. Hardekopf îl recunoscu: era August Bebel, care vorbea, foarte absorbit, cu un tovarăş de lîngă el.

Ce mult îmbătrînise! Acesta fu primul gînd al lui Hardekopf. Se uită mai atent. Văzu o faţă adînc brăzdată, cu o expresie obosită, oarecum suferindă. Mîna lui Bebel stătea pe faţa de masă albă. Hardekopf se uită fără să vrea la propria lui mînă. Toată viaţa lucrase greu, totuşi, mîna lui nu părea atît de bătrînă şi de obosită ca mîna aceea, cu pielea gălbejită şi vinele umflate, cu degete lungi şi osoase. Bebel îşi ridicase capul, adresînd cîteva cuvinte omului cu care stătea de vorbă. Acum Hardekopf zîmbi fericit, căci faţa lui Bebel se schimbase: apăruse pe ea o undă de voioşie, şi ochii lui, deschişi la culoare, limpezi ca cristalul, aveau expresia tinerească de odinioară. Apoi, iarăşi lăsă capul în jos, ascultînd ce-i spunea vecinul. Hardekopf nu-l slăbi din ochi. Cînd însă August Bebel ridică din nou fruntea, îi văzu gîtul, un gît descărnat, de moşneag, cu beregata ieşită în afară. În această clipă, Hardekopf se simţi pentru prima oară tare bătrîn. Şi se gîndi: „Cît am îmbătrînit amîndoi!“

August Bebel remarcase privirile lui Hardekopf şi-l întrebă încetişor pe interlocutorul său cine era bătrînul acela cu părul alb. Acesta se uită la el, dar nu ştiu să-i spună decît că nu era activist de partid, nici activist sindical. Bebel îi făcu semn lui Hemboldt, secretarul de organizaţie.

Almer ţine în mîini două pahare cu vin.

— Să bem, Hardekopf! Pentru ce să închinăm?

Hardekopf ia un pahar. Arată cu ochii spre Bebel şi şopteşte:

— Să bem în sănătatea tovarăşului Bebel, ce zici?
— Cu plăcere!
Cei doi ciocnesc şi beau.
— Şi acum, tovarăşe Hardekopf, hai cu mine. O mică surpriză. Înconjurînd masa cea mare, Almer îl conduce spre Bebel. Tovarăşe Bebel, spune Almer, îmi daţi voie să vi-l prezint pe tovarăşul Hardekopf, tovarăşul cu care aţi dorit să faceţi cunoştinţă. Cel mai vechi tovarăş al nostru în Altstadt. Înscris în partid de peste trei decenii. Lucrează la turnătoria şantierului naval. Nu-i aşa, Hardekopf?
— Da, sigur, aşa este, bolborosi Hardekopf, intimidat şi zăpăcit.
August Bebel se ridică şi îi întinde mîna.
— Îmi pare bine, tovarăşe Hardekopf... Aşa, va să zică, eşti turnător?! Lucrezi, desigur, de mult la şantier, nu?
— Da, da... de douăzeci şi cinci de ani!
Acum Hardekopf surîde mai puţin încurcat spre bărbatul pe care îl venera, căci acesta are un fel de a vorbi simplu şi prietenos.
— Douăzeci şi cinci de ani!... Bebel se uită gînditor la Hardekopf. Apoi spuse încet, ca pierdut în gînduri: Cred că ai putea povesti multe!
— Păi da!...
Hardekopf face un gest vag cu mîna. De fapt, ar fi vrut să spună că nu e în stare să povestească nimic, că nu poate să-şi exprime gîndurile în cuvinte.
— Vino!
Bebel îl ia pe Hardekopf de braţ şi-l duce mai la o parte. Hardekopf se întoarce, de parc-ar vrea să ceară ajutorul tovarăşului Almer, dar acesta rămîne în urmă şi-i face un semn din cap, surîzînd.
În dreptul unei ferestre, după ce s-au despărţit puţin de grupul care stă de vorbă cu glas tare, Bebel îl întreabă:
— Cum stăm la şantierul naval? Ce gîndesc tovarăşii? Ce aşteaptă în legătură cu alegerile de acum? Spune, tovarăşe Hardekopf!
Hardekopf se face roşu ca racul; holbează ochii la Bebel şi nu poate scoate un cuvînt. În faţa lui stă Au-

gust Bebel şi-l întreabă pe el, Hardekopf, ce gîndesc muncitorii! Dacă l-ar putea vedea Pauline, dac-ar trăi clipa asta împreună cu el!... Sau Carl Brenten... Da, el s-ar pricepe să vorbească. Lui, însă, îi vine greu. Îşi înalţă privirea şi se uită în ochii prietenoşi ai lui Bebel. Sub ochi sînt o mulţime de creţuri, toată faţa e brăzdată de riduri. „Cît am mai îmbătrînit, tovarăşe Bebel", îşi zice Hardekopf, dar mai mult o simte decît gîndeşte. Ar fi vrut să-i vorbească de Düsseldorf, de zilele de odinioară, cu peste treizeci de ani în urmă. Dar Bebel îl întrebase de muncitorii de la şantier. Hardekopf îşi adună gîndurile şi începe să vorbească arătînd cîţi muncitori lucrează la „Blohm & Voss".

— La turnătorie toţi tovarăşii sînt sindicalişti. Cu nesindicalişti nu lucrăm. Şi solidaritatea e destul de dezvoltată, pot să spun. De pildă, nu demult, nevasta colegului nostru Mittelbach s-a îmbolnăvit rău. A stat douăsprezece săptămîni în spitalul Lohmühlen din Sankt Georg [1]. Au patru copii, toţi pe băncile şcolii. Atunci am făcut colectă în fiecare săptămînă, şi aşa, Mittelbach a putut să ia o femeie să-i vadă de casă şi de copii.

Bebel dă aprobativ din cap.

— Aşa e bine! Solidaritatea e importantă! Foarte importantă!

Aceste cuvinte îl îmbărbătează pe Hardekopf, care, însufleţit, povesteşte alte cazuri de ajutor tovărăşesc. Apoi îşi aduce aminte că Bebel voia să ştie ce gîndesc muncitorii.

— Da, la noi, la turnătorie, nu stăm prost. Dar încolo, în celelalte secţii ale şantierului, oamenii nu sînt nici pe departe cuprinşi cu toţii în organizaţiile noastre şi, de fapt, sindicatul face mult prea puţin ca să cîştige noi membri. Dar şi la turnătorie, chiar dacă toţi fac parte din organizaţii, se trăncăneşte mult, uneori partidul şi chiar sindicatele sînt ponegrite... Aş vrea să pot repeta întocmai... dar... ştiţi... îmi vine greu să redau amănuntele. În orice caz, mai sînt mulţi care găsesc nod

[1] Cartier situat la marginea oraşului, pe malul lacului Aussenalster.

în papură partidului. Chiar şi membri de partid. „Uniune electorală, zice Fritz Mengers, un tovarăş de muncă de-al meu, m-am săturat să tot aud de uniune electorală!“ zice el. Chiar şi Lassalle[1] a spus că nu poţi schimba nimic prin buletine de vot, care, nu-i vorbă, sînt o armă, însă... „Chiar dac-am avea majoritatea, zice el, poliţiştii tot n-ar deveni roşii, iar tunurile şi puştile tot n-ar fi ale noastre...“

Hardekopf vede că privirea lui Bebel ţinteşte undeva, în depărtare. Îl cuprinde nesiguranţa. De ce oare s-a apucat să povestească despre Mengers, despre cîrcotaşul ăsta fără astîmpăr, care pretinde mereu că pe toate le ştie mai bine?! Deodată îi vin în minte cuvintele lui Carl Brenten.

— Ar trebui să se facă mai mult pentru pregătirea tovarăşilor, tovarăşe Bebel. Ar trebui... Sîntem din ce în ce mai mulţi, dar nu şi mai deştepţi, nu-i aşa? Şi, dacă ar fi să preluăm statul, ar trebui să fim pregătiţi. Şi... şi... fără pregătire n-o să meargă, nu-i aşa? De aceea mai există despre atîtea probleme păreri care se bat cap în cap. Şi... de multe ori ne întreabă cineva cum va fi reglementată cutare sau cutare chestiune în statul popular socialist, şi nici noi nu ştim precis. Pregătirea e foarte necesară... foarte...

Hardekopf trage aerul adînc în piept. Se miră de sine însuşi. A ţinut un adevărat discurs. A vorbit şi a tot vorbit — e ca în vis! August Bebel a dat din cap, încuviinţînd.

— Cred că am spus o mulţime de prostii, nu-i aşa? Într-adevăr, în viaţa mea n-am vorbit atîta! Nu mă înţeleg eu singur, şi apoi dă-i şi dă-i...

— Ai făcut o expunere foarte bună, tovarăşe Hardekopf, excelentă! Bebel şi-a pus mîna pe braţul lui Hardekopf. Şi ce-ai spus despre pregătire e profund adevărat. Asta-i, într-adevăr, o lipsă, şi avem neapărată nevoie

[1] *Ferdinand Lassalle* (1825—1904), socialist mic-burghez german, părintele uneia dintre varietăţile oportunismului în mişcarea muncitorească — lassalleianismul — caracterizată prin teza greşită că eliberarea clasei muncitoare s-ar putea realiza prin crearea unei reţele de cooperative de producţie subvenţionate de guvern.

de pregătire. În fața noastră stau sarcini uriașe. Am cunoscut amîndoi partidul cînd era mic cît un pîrîiaș, chiar dacă era plin de elan. Acum a devenit un fluviu larg, care vrea să devină tot mai larg. Dar, în același timp, trebuie să ajungă tot mai adînc și, înainte de toate, nu are voie să stea pe loc; altfel, fluviul se transformă în mlaștină. Pe de altă parte, există printre noi și tovarăși care nu găsesc că am fi prea cumpătați, prea încrezători în alegeri, ci, dimpotrivă, cred că am fi prea furtunoși, prea avîntați, prea neastîmpărați; aceștia ar vrea să devenim cetățeni cuminți, pe cît se poate, niște cetățeni supuși. Aceștia sînt cei mai periculoși, aceștia trebuie combătuți. Nemulțumiții care ne găsesc prea puțin combativi, ei bine, tovarășe Hardekopf, aceștia sînt mult mai puțin primejdioși! Nemulțumiții sînt mai ușor de suportat decît ghiftuiții!

— Tovarășe Bebel... zice Hardekopf. Se uită la dînsul apoi lasă ochii în jos. Ar vrea să vorbească despre întrunirea de la Düsseldorf. De fapt, nu despre întrunire, ci despre groaznica întîmplare trăită lîngă Paris. Despre cei patru comunarzi... despre metalurgistul francez... despre prizonierii aceia... Și despre Emil, care petrecuse mai bine de doi ani într-o școală de corecție. Tovarășe Bebel... Dar nu găsește cuvinte. Și-apoi se teme de cuvinte.

Se apropie acum cîțiva oameni de partid: la unii atenția acordată de Bebel bătrînului muncitor naval a stîrnit invidie, la alții bănuială. Bebel li se adresează:

— Uitați-vă la noi doi, tovarăși, sîntem oameni bătrîni; nu mai avem nici un fir de păr care să nu fie alb; din vremea cînd nici tovarășul Hardekopf, nici eu nu aveam încă nici un singur fir de păr alb, ne aflăm amîndoi pe aceleași poziții.

Toți se îmbulzesc spre fereastra în fața căreia stau cei doi bătrîni. Se aud întrebări aruncate prin sală. Bebel e înconjurat și asaltat cu întrebări. Un tînăr se înghesuie pînă cînd ajunge lîngă Hardekopf și-i spune agitat:

— Tovarășe Hardekopf, sînt... sînt reporter la *Hamburger Echo*, mă numesc Lohrmann. Vreți să fiți bun

să-mi spuneți ce-ați vorbit cu tovarășul Bebel? O să-i intereseze foarte mult pe cititorii noștri.

Astfel, Hardekopf își dă seama din nou că nu visase. Mai era, însă, zăpăcit de întîmplarea pe care o trăise. Totul i se părea de neînțeles, „Ce mi-a spus, de fapt?“ se întreba singur.

5

În vreme ce mii de muncitori stăteau adunați în sala cea mare a noii Case a sindicatelor și ascultau cuvîntarea lui August Bebel, care la tribuna împodobită cu garoafe roșii își formula frazele calm, plin de voie bună și încrezător în victorie, în spatele tribunei, Friedrich Berner, redactorul-șef al ziarului *Hamburger Echo*, revedea textele gata de tipar ale numărului de a doua zi. Redactorul-șef era un om pirpiriu, care, la fiecare întrebare ce i se adresa, chiar dacă o înțelesese bine, avea obiceiul să spună: „Poftim?“, pentru ca să i se repete întrebarea. Astfel, cîștiga timp să se gîndească ce răspuns să dea, sau ce hotărîre să ia. Avea un nas proeminent, extrem de ascuțit la vîrf, iar pe după ochelarii mari, groși priveau doi ochi mărunți, bulbucați, de un cenușiu-închis, cu atît mai ciudați cu cît n-aveau aproape de loc sprîncene. Pe bărbie îi atîrna o șuviță de păr blond, iar pe buza superioară avea o mustață ca o periuță, dar atît cît lățimea nasului. Berner nu se manifesta niciodată în public, căci nu era făcut să vorbească, în schimb, frazele și articolele lui erau temute, căci erau extrem de veninoase, ascuțite și perfide, și deosebit de periculoase pentru cel atacat, chiar dacă era din propria-i tabără.

Friedrich Berner își ridică mirat ochii cenușii de șoarece și șuieră furios:

— Ce înseamnă aiureala asta despre preluarea puterii politice?

— Tovarășe Berner, despre asta au vorbit, răspunse cel întrebat.

— Asta ne-ar mai lipsi, o asemenea formulare neîndemînatică la începutul campaniei electorale!...

Hîrşti! hîrşti! Berner făcu nişte ştersături energice. Apoi continuă lectura. Dar după cîteva fraze ridică iar ochii de pe hîrtie, mîniat şi mirat.

— Chestii din ce în ce mai aiurite. Zău că nu înțeleg cum ai putut să le pui pe hîrtie! Minunată propagandă electorală, n-am ce zice!

Iarăşi făcu ştersături energice cu creionul roşu.

Un ropot de aplauze îl sili să-şi întrerupă lucrul.

— Ce-a spus acum?

— N-am ascultat nici eu, răspunse reporterul.

Berner sări de pe scaun şi, iute ca un iepure, se repezi la tribună, la masa prezidiului.

— Ce-a spus?

— „Inima bate la stînga", a citat din Gottfried Keller[1].

— Și de asta au aplaudat aşa? se miră Berner.

— Ne-a pus în gardă şi împotriva compromisurilor cu burghezia şi ne-a reamintit cuvintele pe care le-a rostit cîndva despre duşmanii de moarte ai societății burgheze.

— Hm, hm! mormăi Berner. Mulțumesc, Hermann, trebuie să isprăvesc nişte chestii pentru ziar, nu pot să ascult cu atenție.

Berner se întoarse din nou la masa lui din spatele tribunei şi reluă lectura reportajului. Stărui asupra lui multă vreme, mai făcu nişte ştersături ici-colo şi zise în sfîrşit:

— Aşa merge, şi-l înmînă lui Lohrmann. Fără să-l punem prea mult în evidență... Avem destui veterani în partid; dacă am vrea să facem atîta caz de fiecare, unde-am ajunge?

— Tovarăşe Berner, nu credeți că bătrînul o să se supere din cauza corecturilor?

— Care bătrîn?

— Hardekopf.

— Să se supere! Mă faci să rîd! O să se bucure că-i apare numele la gazetă.

[1] *Gottfried Keller* (1819—1890), prozator elvețian, a scris romane şi nuvele realiste, în care zugrăveşte cu simpatie viața oamenilor simpli.

Iarăşi auziră aplauze frenetice. Bărbaţii de la masa prezidiului se ridicară. Berner se urcă din nou pe estradă şi se apropie de Hermann Beyer.

— Ce-a spus, Hermann?

— A spus despre casa noastră sindicală că e arsenalul proletariatului din Hamburg.

— Straşnic! strigă Berner şi se puse să aplaude şi el. Asta ne dă o manşetă minunată pentru numărul de mîine: *Arsenalul proletariatului!*

Carl Brenten şedea în fundul sălii. Mii de oameni aşteptau în stradă. Făcu semn cu cotul vecinului, un bărbat îndesat, cu păr negru, cu faţa arsă de soare.

— Uită-te, tovarăşe! exclamă Brenten, arătînd cu degetul spre tribună. Al cincilea din stînga, cel cu barba albă, îl vezi?... Acela e socrul meu, tovarăşul Johann Hardekopf.

Cel apostrofat se uită chiorîş la Carl Brenten şi nu răspunse. Uşile cu două canaturi se deschiseră violent, un nou puhoi de oameni năvăli în sală, stîrnind o învălmăşeală grozavă. Carl Brenten fu împins mai în faţă. Cuvintele lui Bebel abia se mai auzeau. Din toate părţile oamenii strigau „linişte", sporind astfel gălăgia.

— ...Oare nu s-au adus încă destule jertfe omeneşti dumnezeului creştin? Încă n-au fost arse şi pustiite destule oraşe şi sate? Să piară fără îndurare alte mii şi mii de oameni? Şi toate acestea în urma unei expediţii imperialiste criminale, întreprinse în numele creştinismului...

În timp ce aplauda, Berner se aplecă spre urechea lui Hermann Beyer:

— Prea o ia din nou razna bătrînul! Şi-apoi o păţim noi! O să fim violent atacaţi, ai să vezi.

Carl Brenten se adresă noului său vecin:

— Tovarăşe, îl vezi pe al cincilea, acolo, la masa prezidiului?... Da, pe acela cu barbă albă. E socrul meu. L-a cunoscut pe Bebel cînd era încă... l-a cunoscut din tinereţe. Da, cînd era tînăr!

Hardekopf şedea grav şi impunător, dînd prin ţinuta sa iluzia unor însuşiri pe care nu le poseda de loc, în clipa asta mai puţin ca oricînd. Căci era chinuit de gîndul că nu avusese curajul să i se destăinuiască lui

August Bebel. Lui şi numai lui ar fi putut şi ar fi trebuit să-i spună tot, că nu avea vreo vină, asta declarase Bebel în public încă de pe atunci, acum treizeci de ani. Dar ar fi avut mai multă linişte lăuntrică dacă i-ar fi mărturisit totul.

În mijlocul mulţimii care se înghesuia, împiedicat de cei din faţa lui, Brenten îl căuta mereu din ochi pe socrul său. „A meritat bătrînul, se gîndea Brenten. Da, da, într-adevăr, a meritat asta!" Aşa cum şedea acolo — ca un luptător viteaz — îi amintea lui Brenten de imagini reprezentînd chipuri de comunarzi. Căci la atelier citiseră cartea ilustrată a lui Lissagaray [1]. Brenten era mîndru de socru-său. Întotdeauna îl respectase, dar acum îl admira.

August Bebel fusese condus într-altă sală — în sala de concert — unde îl aşteptau alte mii de oameni; în sala mare manifestaţia o încheie Karl Frohme. În spatele estradei, redactorul-şef Berner revedea textul discursului lui Bebel. Curierul tipografiei stătea lîngă măsuţa lui şi aştepta. Berner modifică unele formulări, cu toate că stenograful Altermann îl asigura mereu că notase cu cea mai mare exactitate cuvintele lui Bebel.

— Da, asta e datoria dumitale, tovarăşe, răspunse plictisit Berner, fără să ridice capul. Dar a mea e să şlefuiesc şi să rotunjesc colţurile... dacă n-ar fi decît de dragul procurorului. Apoi adună foile şi le înmînă curierului.

— Textul definitiv al interviului n-ar trebui, oare, arătat şi tovarăşului Hardekopf? întreba Lohrmann, care nu prea se simţea cu conştiinţa împăcată din cauza multiplelor ştersături cu creionul roşu.

— Aş, ce prostie!

— Nici tovarăşului Bebel?

— Ia ascultă! se răsti Berner la el, vădit enervat. Crezi dumneata că-i place să fie deranjat cu asemenea fleacuri?

[1] *Prosper Olivier Lissagaray* (1838—1911), ziarist francez, a participat la Comuna din Paris, a publicat în 1876 *Istoria Comunei din 1871*, care cuprinde un bogat material documentar.

Cînd Berner se întoarse la tribună, Karl Frohm tocmai spunea cu patos şi emfază:

— Aceşti barbari au tunuri şi puşti care n-o să le fie de mare folos: armele noastre sînt buletinele de vot, în ele trăiesc conştiinţa şi voinţa poporului, şi armele noastre se vor dovedi mai puternice decît tunurile şi puştile!

— Bravo! strigă Berner, şi începu să aplaude.

Dar numai puţini din cei de faţă îi urmară exemplul. Berner se aşeză la masa prezidiului. De după sticlele ochelarilor, privirea ochilor lui mici, încordaţi lunecă, bănuitoare, cu duşmănie parcă, peste capetele mulţimii.

CAPITOLUL VII

1

Fidel hotărîrii luate, Carl Brenten se aruncă în munca politică. Îşi închină toate serile activităţii electorale. Adunări, consfătuiri, agitaţie pe străzi, ba una, ba alta. Chiar şi partidele de *skat* fură lăsate la o parte. Conversaţiile se învîrteau aproape exclusiv în jurul chestiunilor şi ştirilor politice. Aşa fusese dintotdeauna în epoca alegerilor. După un reflux de cinci ani, urma un flux de cinci săptămîni. Brenten urca şi cobora treptele în fugă împărţind manifeste; în ziua alegerilor stătu cu steagurile în faţa localului de vot, iar seara luă parte, împreună cu domnii din partidele burgheze, la numărătoarea voturilor. Cum la Hamburg de aproape două decenii ieşeau mereu candidaţii social-democraţi, se crease obiceiul ca după fiecare alegere să se bea timp de două-trei zile pentru victorie, iar apoi... apoi viaţa revenea încetişor în făgaşul ei obişnuit.

În timpul acestor săptămîni agitate, pline de zarva alegerilor, Carl Brenten se simţea oarecum în centrul atenţiei tovarăşilor lui. De la publicarea convorbirii dintre August Bebel şi Hardekopf, Brenten se încălzea la soarele gloriei socrului său.

Burtosul Anton zise gînditor, răsucindu-şi mustaţa :
— Ei, Carl, acum o să te dăruieşti probabil cu totul politicii, nu-i aşa ?
Brenten surîse stînjenit.
— Poate că ai să faci parte din Consiliul orăşenesc, nu ?
— Ia nu mai trăncăni atîta, răspunse Brenten, şi se aplecă peste ţigara pe care o făcea, ca să nu se observe că a roşit.
Şi tovarăşii de la secţia de turnătorie a şantierului naval voiau să afle amănunte despre convorbirea cu Bebel. Veneau unii şi alţii, strîngeau mîna bătrînului Hardekopf, bucuroşi că tocmai unul dintre ei avusese această convorbire. Chiar şi contramaistrul Pellbrook întrebă :
— Pesemne îl cunoşti de mult pe Bebel, Hardekopf ?
— Da, cam de treizeci de ani.
— Aşa, făcu Pellbrook, apropiindu-şi de Hardekopf faţa pocită, roşie-stacojie, buhăită şi pătată, ca din pricina vreunei boli.
Pellbrook era un mare băutor, care-şi aducea zilnic o sticlă de rachiu din care trăgea atît la micul dejun şi la prînz, cît şi între timp cîteva înghiţituri serioase. Arăta ca un om mistuit de un foc permanent.
— Dacă-l cunoşti de atîta vreme, zise el pe un ton de intimitate indiscretă, de ce n-a făcut mai demult ceva pentru dumneata ?
— Ce era să facă pentru mine ? întrebă mirat Hardekopf.
— Păi, o slujbă la noua Casă a sindicatelor, cu muncă uşoară şi plăcută.
— Pellbrook ! Hardekopf era sincer indignat. Doar nu pentru asta există partidul ! ?
— Crezi ? Beţivul se holbă cu ochii sticloşi şi umezi la Hardekopf. Nu sînt convins. În partid sînt fel de fel de oameni, şi unul ajută pe celălalt să se pricopsească.
Pentru prima oară Hardekopf era într-adevăr furios pe contramaistrul lui, care, deşi de multe ori îl ajutase prieteneşte să facă mici matrapazlîcuri la calcularea acordului, îi era nesuferit fiindcă era beţiv. Ce mentalitate josnică ! Să fi fost de vină rachiul ? De bună seamă,

băutura l-a stricat. Unui astfel de om îi vin numaidecît în minte gînduri murdare. Muncă ușoară și plăcută, asta i se parea important! Auzi vorbă, Bebel să-i facă rost de o slujbă! Așa de departe nu merge! Ce-și închipuie oamenii ăștia despre partid?...

Fritz Mengers veni spre el cu un surîs ironic.

— Ei, Jan, te-a onorat August Bebel cu atenția lui?

— Lasă zeflemeaua, Fritz, știi că nu-i la locul ei.

— Bine, bine, nu-ți ieși din pepeni. Că doar n-am nimic împotriva șefului nostru. Sau în orice caz n-am multe, se corectă el. Cu atît mai mult, însă, am ce am cu cei care roiesc în jurul lui ca muștele.

— Ai putea să ai o părere mai bună despre el, răspunse Hardekopf. I-am vorbit despre îndoielile tale.

— Îndoielile mele? Mengers deveni atent. Ce îndoieli?

— Că ești de părere că numai cu alegerile n-o să izbutim.

— I-ai spus tu asta lui Bebel?!

— Dacă-ți spun...

Fritz Mengers, pe care Hardekopf îl adusese în partid cu cîțiva ani în urmă, devenise cu timpul un critic acerb, care în toate măsurile partidului găsea cîte un cusur. Era un bărbat chipeș, de peste treizeci de ani, oacheș la față, cu ochi iuți, care priveau aprig și ironic. Avea o ținută demnă și era plin de energie.

— I-ai spus tu asta?! repetă el întrebarea, căci, evident, nu-i venea să creadă. Și ce-a răspuns?

— Păi tocmai asta-i, Fritz. Tocmai la asta mă refeream. Ți-a dat perfectă dreptate. A comparat partidul cu un fluviu care devine din ce în ce mai mare și a subliniat că nu e îngăduit ca acest fluviu să-și piardă profunzimea și să stea pe loc, altfel s-ar transforma într-o mlaștină. Astea sînt vorbele lui.

— Da, bătrînul e cineva. Mengers căzu pe gînduri.

— Cei care doresc acest lucru, a zis el, căci a recunoscut că există de-ăștia în partid, sînt periculoși. Chiar așa a spus, oameni periculoși, care trebuie combătuți. Pe nemulțumiții din sînul partidului. prin care înțelegea pe cei ca tine, Fritz, îi socotea mai puțin primejdioși.

August Bebel al nostru a îmbătrînit, da, dar a rămas acelaşi. Doar ai citit desigur discursul lui!...

— De ce n-ai pus-o şi pe-asta în ziar, Jan? În reportaj nu scrie nici o vorbă despre chestiile astea.

— Eu i-am spus reporterului. Însă n-a apărut. Dar a fost aşa cum îţi spun.

Faţa lui Mengers se întunecă deodată. Aruncă bătrînului Hardekopf o privire cercetătoare.

— Însă n-a apărut... murmură el. Ochii lui vioi aveau o lucire de batjocură.

Hardekopf se aşeză în genunchi în nisip şi dădu să se apuce de treabă. Deodată, Mengers strigă:

— Păi da, iacătă, se adevereşte iar că sînt nişte puşlamale, nişte puşlamale ordinare!

Hardekopf îşi înălţă privirea către el.

— Despre cine vorbeşti?

— Ce mai încoace şi încolo, o bandă afurisită! şi Mengers plecă în grabă de acolo.

Hardekopf se apucă de treabă. Discuţiile astea îl enervau. Mai întîi Pellbrook, acum şi Mengers. De ce s-o fi supărat aşa, din senin? Mengers ăsta e puţin sărit. Nu e băiat rău, desigur, dar, una, două, îi sare ţandăra. Unii îl făceau anarhist. Ceea ce era o exagerare. Dar nu avea o fire tocmai răbdătoare, asta recunoştea şi Hardekopf. Mengers era nemulţumit de evoluţia prea înceată pentru el a lucrurilor. Totdeauna găsea ceva de criticat. Afară de asta, trecea uneori peste cele mai importante succese ale partidului, făcînd un gest cu mîna, ca şi cum n-ar fi însemnat nimic. Cum o fi trăind Mengers la el acasă? Hardekopf se gîndi îndelung la tovarăşul lui de muncă. Era însurat, avea şi o fată. Ce puţin ştiau unii despre alţii, cu toate că munceau de ani de zile alături! Poate că era nefericit în căsnicie. Un muncitor trebuie să fie mulţumit cel puţin în căsnicie, altfel, viaţa devine cu totul insuportabilă. Pe de altă parte, multe din observaţiile lui Mengers erau destul de întemeiate, găsea Hardekopf. Mengers medita asupra lucrurilor. Şi, înainte de toate, lua lucrurile în serios. Ce l-o fi înfuriat acum din nou?

După un timp, Mengers se întoarse.

— Jan, izbucni el amenințător, ca și cum i-ar fi aruncat o înjurătură, faptul că n-au apărut în *Echo* cuvintele acelea ale lui Bebel înseamnă ceva. Îi măsluiesc vorbele, fără să le pese de el. Tocmai asta e nenorocirea. Ne-au și înfundat în mlaștină cu toții! Și Bebel vede asta, dar nu face nimic. Naiba s-o ia de treabă, îmi închipui eu ce fel de oameni lucrează în redacția ziarului *Echo!*... Vezi și tu doar că măsluiesc chiar și cuvintele lui Bebel!

— Bine, omule, liniștește-te, replică Hardekopf, fără să-l înțeleagă. Cine a măsluit?

— Cum nu pricepi?! Ia gîndește-te nițel. Ia gîndește-te nițel!

După aceste cuvinte, rostite cu ciudă, Mergers alergă înapoi la treaba lui.

Cînd pe Mengers îl apucau pandaliile, își părăsea și de zece ori cuptorul, ca să dea buzna aici, să-și spună păsurile, încheind de obicei cu îndemnul: „Ia gîndește-te nițel", și dispărînd apoi fără s-aștepte răspuns. Fostul ucenic al lui Hardekopf devenise un critic îndărătnic și neînduplecat.

„...Asociații socialiste și cooperative de consum... Toate bune și frumoase. Dar îți închipui tu, Jan, că le-ar lăsa să existe dacă ar periclita capitalismul? Nu fac decît să ne abată atenția, zic eu. Uităm realitatea, uităm esențialul, adică înlăturarea capitalismului. Ia gîndește-te nițel."

Peste o jumătate de oră se întîmpla să vină iar și să spună:

„...Tu ești de părere că nu merge fără birocrație, fără un aparat de salariați. Înțeleg, înțeleg chiar foarte bine. Dar salariile, dragul meu, aceste frumușele salarii lunare fac ca inima cea mai roșie să se moaie și să se topească, ca untul. Ar trebui ca, din principiu, funcționarii sindicali să nu primească salarii mai mari decît cîștigul mediu al muncitorilor, pe care îi reprezintă. Ai vedea că măsura asta ar face minuni și ne-ar prinde bine. Ia gîndește-te nițel!"

Alerga într-un suflet să-și controleze cuptorul, dar se întorcea peste o clipă:

„...Bagi de seamă că fiecare întreprindere de nimica toată, cu o mînă de calfe, li se pare bonzilor noştri mai importantă decît o fabrică mare? Dar puterea noastră nu stă, oare, tocmai în întreprinderile mari? Atenţia principală n-ar trebui să se îndrepte asupra lor? Ia gîndeşte-te niţel!"

Îţi cerea mereu să te gîndeşti asupra celor spuse de el.

Hardekopf avea puţină înţelegere pentru Mengers, cel pururi neliniştit, pururi bănuitor. Temperamentul lui combativ şi obiceiul lui de a critica mereu îi erau străine. Îi compătimea pe oamenii sceptici ca Mengers, credea că în adîncul inimilor sînt profund nefericiţi, deoarece nu se pot bucura de nimic cu o bucurie simplă, netulburată şi nu-i susţinea credinţa într-un viitor mai bun. Îşi otrăveau viaţa cu îndoieli şi bănuieli. Totul era făcut să le aducă numai supărare. Făcînd parte din tagma celor statornici şi liniştiţi, devotaţi şi încrezători, Hardekopf zîmbea uneori pe socoteala colegului său neastîmpărat, care pretutindeni vedea ipocrizie şi josnicie. Cum mai putea, oare, să-şi vadă de munca lui, de vreme ce era veşnic frămîntat de cele mai năstruşnice probleme, posibile şi imposibile? Era uimitor cîte nu-i treceau prin cap! Dar se simţea că nu se frămînta numai pentru plăcerea de a critica şi de a ponegri, ci pentru că îl preocupau problemele, şi poate de frica unor eventuale eşecuri. De fapt, Hardekopf chibzuia asupra problemelor şi ideilor tovarăşului său mai mult decît îşi dădea seama. Firea lui, însă, era echilibrată şi răbdătoare: credinţa şi încrederea lui calmă rămîneau nezdruncinate.

2

Carl Brenten reacţionă altfel. Cînd află de la Hardekopf că *Hamburger Echo* omisese anumite declaraţii importante ale lui Bebel, se arătă şi el indignat şi-l îndemnă pe Hardekopf să se intereseze la redacţie de ce se procedase aşa. Spre mirarea lui Hardekopf, şi Carl era de părere că îndărătul acestui fapt se ascundea mai

mult decît o neglijență. Ba îi propuse chiar să-i scrie lui August Bebel. Dar Johann Hardekopf nici nu voi să audă de așa ceva. Pentru Dumnezeu, pînă la urmă o să creadă că umblă să se fălească cu întrevederea aceea! Toate astea nu erau, zicea el, chiar atît de însemnate, existau lucruri mai importante. Doamna Hardekopf îi dădu dreptate. Faptul că soțul îi fusese pomenit la ziar, și într-un chip care-i făcea atîta cinste, îi dăduse o mare satisfacție, dar să fie amestecat într-o dispută politică, asta, după părerea ei, nu putea aduce nimic bun.

În prima joi din fiecare lună, membrii grupului electoral social-democrat din Altstadt se adunau să-și țină ședința de circumscripție la Hein Trieben, cîrciumarul din Niedernstrasse. Hardekopf voise să-l ia pe ginerele său, dar nu-l găsise acasă. Astfel ajunse prea devreme la Hein Trieben, strînse mîna cîrciumarului chel și voinic, comandă bere și bău o înghițitură. La tejghea se înghesuiau mulțime de muncitori din port, din schimbul de noapte, care înainte de a intra la lucru se cinsteau cu un *Kümmel*[1] cu bere. De aceea Herdekopf își luă paharul cu bere și se duse în sala ce servea de club, care se afla tot la parter, în dosul tejghelei. Paul, ajutorul lui Trieben, veni să aprindă cele trei lămpi cu gaz, care atîrnau de tavan.

— Nu era nevoie, Paul.

— Cum așa? O să vină toți în curînd.

Hardekopf se așeză la locul lui obișnuit, puse halba pe masă și scoase o țigară de foi rezervată anume pentru seara aceasta.

Cilindrul de sticlă al uneia din lămpi era puțin spart, așa că flacăra albăstruie pîlpîia. Hardekopf se uita la tabloul în culori țipătoare, atîrnat pe perete deasupra locului din capul mesei; era o litografie în culori, a *Marseillaise*-ei de Doré[2]. Din birt se auzeau zgomote, crîmpeie de discuție, rîsete puternice. De ce nu veneau tovarășii? Era încă prea devreme? Hardekopf se ridică

[1] Rachiu preparat cu chimion.

[2] *Gustave Doré* (1832—1883), grafician francez care și-a cîștigat o mare faimă prin ilustrarea operelor lui Cervantes, Dante, Balzac, Dickens etc.

şi se uită la numeroasele fotografii şi diplome înrămate de pe pereţi, pe care le cunoştea de mult. Alături de portretele lui Marx şi Engels, Lassalle şi Bebel atîrnau fotografiile unor atleţi muşchiuloşi. Erau luptători şi halterofili aparţinînd clubului sportiv muncitoresc „Goliat", care-şi ţinea şedinţele tot aici şi avea o sală de antrenament la subsol. Una din diplome o primise birtaşul Hein Trieben cu prilejul împlinirii a douăzeci şi cinci de ani de cînd era membru al uniunii electorale social-democrate. Alături, o poză din tinereţe îl arăta în chip de june viguros, îmbrăcat în uniforma artileriştilor din Altona. Da, şi Hein Trieben trăise războiul din 1870—1871. Privirea lui lunecă peste o altă diplomă, pe care o primise clubul „Goliat" cu prilejul victoriei sale la greco-romane asupra clubului frate „Ahile". „În fond, e stupid că mă aflu aici ca primul-sosit", gîndi Hardekopf şi privi cu desăvîrşire absent pe peretele opus — peretele morţilor — fotografiile care se îngălbeneau de parcă mai mureau o dată. În mijlocul pozelor membrilor de partid decedaţi atîrna pe perete un portret mare al lui Adolf Bohnsack, unul dintre fondatorii partidului social-democrat din Altstadt. Hardekopf îl cunoscuse bine... Ochii lui se plimbau fără mult interes peste diferitele poze, dintre care unele erau de mărimea cărţilor poştale, altele cît nişte fotografii de legitimaţie, atîrnate fără nici o ordine. Aşa, de pildă, poza frizerului Karl Gerland, cu o barbă neagră şi păr creţ, care fusese preşedinte de circumscripţie în zilele cele mai negre ale legii împotriva socialiştilor : un tovarăş inteligent, activ... Ia uită-te, întocmai zîmbetul lui, niţel ironic, aşa era Kuddel Böhmle. Şi cînd vorbea avea ceva ironic în glas.

— Uite, Hardekopf a şi venit!

Preşedintele de circumscripţie Friedrich Almer şi alţi cîţiva tovarăşi se apropiară şi strînseră mîna lui Hardekopf. Fu felicitat pentru convorbirea cu Bebel şi invitat să povestească în ce fel se petrecuseră lucrurile.

Mai veniră apoi alţi tovarăşi, în curînd sala clubului se umplu ; cum tavanul era foarte scund, fumul de ţigări plutea ca un nor la înălţimea capetelor celor adu-

nați, așa încît în curînd nu mai puteai vedea de la un capăt al sălii la celălalt.

Paul, chelnerul, alerga de colo-colo de-a lungul mesei, înlocuind halbele goale cu altele pline. Ahner agita clopoțelul, și, după ce dezvoltă cîteva considerații despre importanța alegerilor ce urmau să aibă loc, îi îndemnă:

— Și acum, la discuție, tovarăși!

Nimeni nu voia să înceapă. Se iscară un zumzet de voci și o șușoteală generală, căci membrii circumscripției, în cea mai mare parte muncitori în port și pe șantierul naval, nu erau prea iscusiți la vorbă. În sfîrșit, se ridică un glas din fund de tot:

— Aici e unul care cere cuvîntul!

— Ei, s-auzim! strigă Ahners.

— Tovarăși, aș vrea să vă vorbesc despre o chestiune importantă.

Hardekopf, ale cărui priviri erau îndreptate asupra peretelui „cu morții“, se întoarse surprins. Ginerele său. Dar surîsul lui de bucurie se stinse numaidecît cînd îl auzi pe Carl Brenten zicînd:

— ...că spusele lui August Bebel se reproduc trunchiate, sau că declarații importante de ale sale sînt, pur și simplu, omise, lucrul acesta e, după părerea mea, ceva ce ne privește pe toți. Ce-și închipuie tovarășii redactori, asta aș vrea să știu...

Hardekopf se făcu roșu ca focul. Doamne, ce lucru neplăcut! Iată-l pe Carl că aduce vorba în public despre această nefericită întîmplare!

— ...Nu știu ce-ar face tovarășul Bebel dacă ar afla cu cîtă ușurință procedează tovarășii redactori cu reproducerea declarațiilor lui... În orice caz, socrul meu, tovarășul Hardekopf, pe care-l cunoașteți cu toții, a redat cu exactitate conținutul convorbirii sale cu tovarășul Bebel.

Hardekopf nu știa încotro să-și îndrepte privirea. Ce-l apucase pe Carl să-l dea astfel de gol. A dracului poveste. Îi părea rău că n-a stat mai bine acasă. Hardekopf simțea că toți tovarășii se uită la el. De încurcat ce era, luă o înghițitură de bere și-și lăsă ochii în jos, cu capul plecat.

— Poate că unii dintre tovarășii redactori s-au simțit vizați de spusele lui Bebel.

Aceste cuvinte stîrniră un val de indignare. Unii strigară că se sabotează munca electorală și implorau pe tovarăși să nu știrbească unitatea și să nu se atace între ei; alții erau revoltați că redactorii acționau de capul lor, cum li se părea potrivit lor, și nu respectau nici măcar cuvintele lui Bebel. Hardekopf se uita neajutorat în mijlocul furtunii dezlănțuite. Privirea lui rătăcitoare întîlni pe cea a lui Friedrich Almer, care dădea din cap în chip de repros. Hardekopf ridică din umeri în semn de părere de rău și iar lăsă capul în jos.

Almer agita clopoțelul, și cînd se făcu iar liniște își exprimă cu calm, în fraze măsurate, regretul în legătură cu acest incident, promițînd să înainteze un raport conducerii partidului și comisiei de presă și — dacă acuzațiile aveau să se dovedească întemeiate — să protesteze împotriva reportajului inexact publicat de redacția ziarului *Echo*. Pînă atunci, însă, îi rugă pe tovarăși să renunțe la discutarea acestei chestiuni, deoarece existau probleme mai importante care trebuiau rezolvate. Apoi reveni la munca electorală.

În drum spre casă, Hardekopf îi făcu ginerelui său reproșuri violente. Nu voia în ruptul capului, zicea el, să fie atras într-o dispută înlăuntrul partidului. Și, mai ales înainte de alegeri, o asemenea atitudine era nepotrivită și dăunătoare.

— Atunci, după părerea dumitale, redactorii pot să scrie ce vor? Nu, eu sînt hotărît împotriva cocoloșirii unei astfel de chestiuni.

Carl Brenten îl contrazise violent; drept urmare, socru-său amuți. „La fel de înverșunat ca Mengers", gîndi Hardekopf, și nu s-ar fi mirat dacă și Brenten ar fi spus: „Ia gîndește-te nițel!"

3

După ce a fost examinată de comisia pentru presă și după ce raportul acesteia a fost înaintat conducerii partidului, intervenția lui Carl Brenten la adunarea circum-

scripției fu discutata la o ședință a comitetului de conducere social-democrat. În loc să răspundă reproşurilor făcute de membrii din conducere, redactorul-șef Berner spuse despre Carl Brenten că avea reputație proastă, că era bine cunoscut ca „sforar" şi „intrigant", care, de bună seamă, nu urmărea nimic altceva decît să pună bețe în roate partidului în timpul campaniei electorale.

Dintre membrii comitetului de conducere unii dădură din cap aprobativ, ca şi cum ar fi știut că într-adevăr era vorba de un „sforar" şi un „intrigant"; alții, însă, îndrăzniră să-i ia apărarea. Toată afacerea amenința să devină o chestiune politică. Dar asta nu-i convenea de fel lui Berner. Iată de ce găsi mult mai potrivit să bagatelizeze toată povestea.

După încheierea ședinței, Berner și Schönhusen mai discutară pe coridor.

— Nehotărîrea asta e moartea noastră. Îți spun eu, ar fi trebuit să-l dea pur şi simplu afară!

Clipind șiret către Berner, care era enervat, Louis Schönhusen își împreună mîinile peste pîntece și răspunse:

— Dacă ar fi după noi!...

— Nehotărîrea asta afurisită... bombăni din nou Berner. Pe vremea cînd eram secretarul uniunii, nu-mi complicam existența. De la duşmanii de teapa ăstuia nu mai încasam cotizația timp de cîteva săptămîni, şi apoi erau șterşi în mod automat din lista membrilor organizației. Și cu asta cazul era lichidat... Dar ezitările astea, nehotărîrea asta!...

Louis Schönhusen observă că de fapt nu Brenten, ci mai degrabă celălalt, Hardekopf, era vinovat. Și el nici măcar nu se amestecase în afacerea asta, care nu putea să pornească decît de la dînsul. De acest lucru trebuia să se țină seamă în cazul că s-ar lua oarecare măsuri organizatorice împotriva ginerelui. Așa că nu era chiar atît de nelalocul său să se procedeze cu prudență, avînd în vedere că Hardekopf avea relații personale cu Bebel şi că acesta îl apreciase în mod vădit.

— Se prea poate că individul a și raportat toată afacerea la Berlin, strigă Berner, ieşindu-și din fire. O să...

— Îl cunosc pe Brenten. îl întrerupse Louis Schönhusen. O să-mi folosesc înrîurirea asupra lui și, pe cinstea mea, o să se lase de intrigi. Dacă nu merge altfel, aranjez să fie ales în conducerea Uniunii muncitorilor din industria tutunului, sînt sigur că are ambiții în direcția asta. Munca constructivă de birou a muiat pe alți obstrucționiști mai grozavi decît el. Și, înainte de toate, așa îl am sub supravegherea mea. Afară de asta, ar face acolo treabă bună, sînt sigur, căci nu e lipsit de talent politic. Las' pe mine!

Berner îl bătu pe Schönhusen pe umăr în semn de prețuire:

— Ești diplomat, Louis, ce-i al tău e-al tău!

4

În duminica dinaintea alegerilor, Paul Papke veni la Carl Brenten cu noaptea în cap. Soții Brenten erau încă în pat, și Papke trebui să aștepte în bucătărie pînă ce Carl luă ceva pe el.

— Tot e bine c-am venit atît de devreme... Cu aceste cuvinte își salută Papke prietenul, care ieșise din camera cascînd. Cel puțin, te-am prins.

— Of! zise Brenten, întinzîndu-se. Ce zile, n-ai idee! Mereu pe drumuri, pînă noaptea tîrziu.

— Ai să te-mbolnăvești, Carl! Paul Papke făcu pe îngrijoratul. Pentru numele lui Dumnezeu, ai slăbit grozav! Ce culoare nesănătoasă ai! Se poate să te scofîlcești așa în cîteva zile? Ai să te distrugi, Carl, cu munca asta care te sleiește. Bagă-ți mințile în cap, Carl, ai s-ajungi o epavă! Nu, zău, cum poți să te sacrifici chiar în halul ăsta?!

— Datoria, dragul meu, răspunse Brenten serios, turnînd apă în lighean. Vorbele lui Papke sunau ca o muzică în urechile lui. Datoria impusă de conștiință și de convingeri. A fi social-democrat înseamnă să iei și să îndeplinești sarcini.

— Ei, încă o săptămînă, după aceea s-a isprăvit. E și timpul, știi, afacerile asociației stau prost de tot. Sigur, da, sigur, fac ce-mi stă în puteri, dar singur nu

răzbesc. Apoi e şi plicticos să lucrezi singur. Abia aştept să se termine cu tot tărăboiul ăsta!

Carl Brenten îşi turnă cu ambele mîini apă rece peste cap; sufla şi gemea de plăcere.

— Cine ţi-a spus că după alegeri s-a terminat?

— Ce înseamnă asta?! Ce vrei să spui?! întrebă Papke enervat.

— Dar dacă rămîn în politică? Dacă sînt de părere că munca politică e mai importantă decît munca în asociaţie?

— Nu se poate! Groaza primului preşedinte al asociaţiei *Maienblüte* n-ar fi putut fi mai mare. Nu cred că vorbeşti serios. Vezi singur ce înseamnă asta: istovire totală, bătrîneţe înainte de vreme, moarte curată. Ar însemna să renunţi la toate plăcerile vieţii, să duci o viaţă de hărţuială neîncetată! Nu, Carl, nu cred că vorbeşti serios... Ei hai, zi ceva... Şi la mine nu te gîndeşti? Şi la membrii asociaţiei? Doar ştii cît te preţuiesc cu toţii. Crezi că fără tine aş mai rămîne preşedinte? Mă las păgubaş. Şi atunci praf s-alege!

Brenten era plăcut impresionat de importanţa care i se atribuia; se şterse cu grijă şi spuse voit laconic:

— Nu ştiu încă ce va fi. Aşteaptă, şi ai să vezi.

— Tu cunoşti maximele mele! Văd cum mergi spre prăpastie ca un orb. Nu, niciodată nu voi îngădui asta; am să te opresc la marginea prăpastiei, am să te salvez! Carl! Papke inspiră adînc, îşi şterse fruntea cu mîna ca şi cum ar fi trecut printr-o mare primejdie. Doamne, ce sperietură am tras, Carl, adăugă el şi, aproape sfîrşit, se sprijini de spătarul scaunului şi închise ochii.

Între timp, Brenten îşi termină tacticos, ba chiar ceremonios, toaleta. Frieda îi întinse prin uşa întredeschisă o cămaşă curată de duminică şi-i şopti să pună apa pe foc ca să poată face repede cafeaua. Carl se uită la prietenul său, care stătea mut pe scaun, de parc-ar fi adormit. Îl mişcau întrucîtva ataşamentul şi grija pe care i le arătase acesta, dar în acelaşi timp nu se încredea în vorbele lui patetice şi se îndoia de sinceritatea lor: tot ce are de a face cu teatrul este uşor atins de ipocrizie şi minciună. Cunoştea maximele lui Papke, ele se refereau la dragoste şi la politică. De amîndouă trebuia

să te fereşti. Să nu-ţi pierzi niciodată capul, nici în dragoste, nici în politică. Holteiului Papke îi plăcea să dea ca exemplu nişte rataţi, să povestească de cunoscuţi ai lui nefericiţi, de sinucideri şi crime, a căror cauză era, după cum înfăţişa el lucrurile, întotdeauna dragostea sau politica. „Mai bine să duci o femeie la cimitir decît la cununie!“ „Politica, dragul meu, e ca fierul roşu, nu există decît o singură scăpare: să nu te atingi de ea!“ Cu astfel de fraze obişnuia să încheie cînd făcea morală. El însuşi, inspector al garderobei la Stadtteather, Paul Papke era, slavă domnului, un om liber şi independent; nu era nebun să-şi plece capul sub jugul unei căsnicii sau să se înscrie în vreun partid, asta nu.

Temerile lui Papke păreau să fie întemeiate; cu prietenul său se petrecuse o schimbare ciudată: intrase în politică. Papke se temea de ceva grav. Ieşiră împreună, şi, înainte de a se despărţi, mai dădură pe gît o jumătate de litru de vin la „Niemayer“, pe Mohlenhofstrasse. De acolo, Paul Papke o luă spre berăria „Trichter“, de lîngă Sankt Pauli, să-şi bea halba de dimineaţă, iar Carl Brenten se duse să ia parte la o acţiune de agitaţie electorală în rîndul cultivatorilor de zarzavat din Vierland. [1]

5

De zeci de ani încoace, fiecare alegere stîrnise entuziasmul delirant al muncitorilor din Hamburg, şi pe drept cuvînt. Hamburgul nu trimitea în *Reichstag* decît deputaţi social-democraţi. [2] După aceste alegeri, însă,

[1] Lunca Elbei la sud-est de Hamburg.

[2] Proletariatul din Hamburg a jucat un rol deosebit în mişcarea muncitorească germană. La începutul secolului al XIX-lea au luat fiinţă aici primele organizaţii muncitoreşti. La Hamburg a apărut în 1867 primul volum al *Capitalului* lui K. Marx. Uniunea generală a muncitorilor germani, înfiinţată în 1864, Partidul muncitoresc social-democrat al Germaniei, creat în 1869, şi Partidul social-democrat din Germania rezultat în urma unificării acestor două curente din mişcarea muncitorească germană au cîştigat poziţii trainice la Hamburg. Acţiunile revoluţionare ale proletariatului hamburghez au exercitat o puternică influenţă asupra mişcării muncitoreşti din ţara întreagă.

n-au mai avut loc serbări în cinstea victoriei. Cu toate că în Hamburgul roşu se aleseseră iarăşi trei social-democraţi, rezultatul general era deprimant: în pofida sfertului de milion de voturi în plus, blocul format de adversari reuşise să reducă la jumătate numărul mandatelor obţinute de social-democraţi în *Reichstag*.

Şi Carl Brenten era abătut. La asta slujise munca neobosită de atîtea săptămîni? La asta enervările neîntrerupte? Nu sperase el, oare, ca mulţi alţii, că de data aceasta se va face saltul suprem? Fu foarte impresionat de vorbele unui vechi tovarăş de partid: „Toată chestia asta cu alegerile e o şarlatanie. I se înfăţişează poporului un fel de scamatorie. Cum a fost în 1904? Cînd aveam treisprezece deputaţi în Consiliul orăşenesc al Hamburgului, negustorii au introdus în grabă o lege electorală reacţionară, care nu ne permite niciodată să avem majoritatea. Aşa că la ce bun alegerile? Cine deţine puterea, acela e ales!"

Lui Carl Brenten neaşteptata înfrîngere îi luă piuitul. Stătea în atelier, mut şi îmbufnat, în faţa grămezii lui de foi de tutun şi de umplutură. Lua parte la discuţiile politice numai prin observaţii răutăcioase şi sarcastice, care se întorceau împotriva propriului său partid şi împotriva naivităţii sale şi a celorlalţi. Povestea cu articolul din *Hamburger Echo* fusese uitată în iureşul importantelor evenimente care urmară. Bătrînului Hardekopf îi părea bine de asta; el, care suporta eşecul cu mai mult calm şi care-şi aducea bine aminte de aşa-numitele alegeri de carnaval de acum douăzeci de ani[1], care, ca şi acum, aduseseră o creştere numerică a voturilor, dar o scădere a numărului de mandate, îl îmbărbăta acum pe Brenten şi-l implora să nu se lase descurajat de acest insucces. Pînă la urmă, victoria avea să fie repurtată de cei dîrzi şi perseverenţi. La alegerile viitoare lucrurile s-ar putea petrece, cu siguranţă că se vor petrece, cu totul altfel.

[1] În februarie 1887, în urma refuzului de a vota fondurile cerute de Bismarck pentru armată, Reichstagul a fost dizolvat. În alegerile care au urmat, conservatorii şi naţional-liberalii care sprijineau guvernul s-au cartelat şi, sprijiniţi de aparatul de stat, au cîştigat majoritatea.

Carl Brenten ar fi urmat fără îndoială aceste sfaturi dacă nu s-ar fi întîmplat ceva care-i spulberă toate hotărîrile luate în privința asta și îl împinse către Paul Papke, care, mefistofelic, atîta aștepta, și în același timp către o activitate consacrată exclusiv asociației *Maienblüte.*

După eșecul suferit în alegeri de social-democrați, patronii ridicau peste tot capul și treceau la atac, să culeagă roadele victoriei. Nici patriarhalul și jovialul fabricant de țigări Richard Schaper nu se dădu în lături de la aceasta. După alegeri trecea tot mai rar prin atelierele întreprinderii și nu mai angaja discuții politice cu muncitorii, în schimb, arbora adesea un surîs ironic, jignitor. Iar într-o bună zi, „Scîrba“ le făcu cunoscut, în numele patronului, că de acum înainte vor trebui să înceteze cu lecturile politice. Gata! Această măsură provocă o indignare unanimă. Se hotărîră să nu țină seama de interdicție. A doua zi își făcură lectura obișnuită. „Scîrba“ trecu prin ateliere. La o oră după aceea, toți cei care citiseră fură concediați. Asta era o declarație de război fățișă. Toți muncitorii și sortatorii din fabrică lăsară lucrul și părăsiră fabrica. În rînduri strînse se duseră toți, optzeci și patru la număr, la Casa sindicatelor.

Secretarul uniunii lor, Louis Schönhusen, îi primi cu o mutră acră.

— Mi-am închipuit eu că și voi o să faceți prostii! mormăi el. Casa noastră o să se golească pînă la ultimul groșen!

Cînd află că nici macar nu era vorba de reduceri de salariu, ci de dreptul de a face lecturi politice, supărarea lui crescu.

— Dar ce, sînteți nctoți? În privința asta nu e nimic de făcut. Nu poți cere nici unui proprietar de întreprindere să aprobe așa ceva. Am să vorbesc cu Schaper. O să reangajeze pe cei concediați, iar voi o să vă conformați dispoziției lui. În definitiv, puteți să citiți după orele de lucru!

— Dar e vorba de un vechi privilegiu al nostru, protestă Carl Brenten furios. Trebuie să-l păstrăm!

— Fii înțelegător, tovarășe! răspunse Schönhusen. Pune-te dumneata în situația patronului. Ai permite, în locul lui, muncitorilor să-și facă educația politică în timpul orelor de lucru?

— Eu nu sînt patron și nu mă pun în situația de a gîndi ca un patron! strigă Brenten.

În după-amiaza zilei următoare, Louis Schönhusen avu o convorbire cu Richard Schaper. După o grevă de cinci zile, muncitorii reluară lucrul; lecturile, rămășiță din „vremurile bune" rămaseră interzise, dar concedierea celor care făcuseră lectura fu revocată. Numai doi rămaseră pe din afară: Carl Brenten și sortorul Rudolf Dieckman; aceștia nu fură reprimiți la lucru fiindcă își ațîțaseră colegii.

6

Carl Brenten era bolnav de furie. Cînd se gîndea la neputința lui și la josnicia celor din jur, îi venea să înnebunească. Umbla furișîndu-se pe străzi, cu cîțiva gologani în buzunar, căci sărăcăcioasele ajutoare sindicale, acordate de Louis Schönhusen cu un aer protector și numai după lungi și dezgustătoare tratative, abia îi ajungeau pentru pîine. Banul e ochiul dracului, dar unde nu-s bani, acolo e dracul întreg. Din cînd în cînd îl mai ajuta bătrînul Hardekopf; dar cît avea să mai meargă așa? Fusese refuzat pînă acum în opt ateliere; fără doar și poate, era trecut pe lista neagră. În aceste zile negre, în sufletul lui Brenten se înrădăcină o adîncă neîncredere în oamenii de felul lui Schönhusen pripășiți în partid și în sindicate. Nu se purtau oare ca și cum ar fi în cîrdășie cu patronii? Își ziceau conducători ai mișcării social-democrate și le cereau muncitorilor să se pună în pielea fabricanților și să cadă la înțelegere cu ei.

Rolul salvatorului fu jucat de Paul Papke. Mărinimos, îi împrumută prietenului douăzeci de mărci, nu fără a-și pipăra gestul cu vorbe mieroase și patetice: „Politica, dragul meu... Nu ți-am spus eu?! Îți otrăvește viața... te face neom... Ferește-te de ea!"... îi pro-

puse lui Brenten: „Te iau ajutor de garderobier, Carl, asta are să te țină deocamdată pe linia de plutire. Aranjez eu lucrurile. Bineînțeles, trebuie să-ți iei rămas bun de la politică. Dacă are să-ți convină slujba, ai să poți obține mai tîrziu un angajament definitiv. Am eu relații, știi doar!“

Necăjit și dezamăgit cum era, lui Brenten nu-i veni greu să renunțe la planurile sale de a face politică. Ce era, de fapt, politica? Ceea ce practica Schönhusen? Atunci mai bine lipsă! Să-ți calci în picioare tovarășii și să faci temenele în fața patronilor, nu, cu asta nu se putea împăca Brenten. Și în afară de asta, în partid și în sindicat nu se uita nimeni la el, care la *Maienblüte* dădea tonul.

Frumoasele iluzii se risipiră în vînt.

Prietenia cu Paul Papke fu pecetluită cu cîteva rînduri de halbe plătite de acesta; căzură de acord că politica e o treabă murdară, îi blestemară pe toți birocrații din partid și din sindicat, dar mai cu foc îl blestemară pe Louis Schönhusen. Brenten vorbi amenințător de ziua ce va veni odată, cînd se vor răsturna lucrurile, și masele vor acționa peste capul conducătorilor. Atunci, da, atunci se va răzbuna și se va răfui cu ei! Deocamdată ridica paharul pentru înflorirea asociației *Maienblüte*, caci — așa cum se dovedise — numai în asociația lor domneau cinstea, spiritul tovărășesc și buna înțelegere.

7

De cînd se măritase, Frieda Brenten trăise și zile bune, și zile rele; mai mult rele decît bune, desigur; acum, însă, începu perioada cea mai tristă. Pretextînd că munca lui de noapte la Stadttheater îl silește să mănînce adesea în oraș, Brenten reduse cu cinci mărci suma ce o dădea săptămînal pentru menaj; fu nevoită deci să ducă gospodăria din zece mărci pe săptămînă. Ce să se facă? Răbdă în tăcere, dar își înteți incursiunile nocturne în portofelul bărbatului.

Într-o noapte, cînd Brenten se întoarse acasă cherchelit, nevastă-sa îl pîndi, prefăcîndu-se că doarme. Îl văzu

cum își scoate portofelul din buzunarul pantalonului și-l bagă sub pernă. Apoi Carl se culcă, peste puțin adormi și începu să sforăie tare și voios pe toate glasurile.

Frieda rămase uluită de această nouă josnicie. Situația devenise insuportabilă. Se hotărî să riște tot. Îl privi ore de-a rîndul. În inima ei încolți ura față de acest bărbat bănuitor, egoist, care ținea morțiș la banii lui. Copilul avea neapărat nevoie de palton. Ea nu avea decît două bluze, decolorate de cît le spălase. În schimb, dînsul trăia bine — așa își închipuia ea — risipind banii. Trebuia să ducă menajul cu zece mărci nenorocite; înainte de a cheltui un gologan se gîndea de trei ori. În schimb, buzunarul lui era doldora de monede de argint. Pentru persoana lui, pentru plăcerile lui, pentru burta lui nesățioasă nu precupețea nimic.

Carl Brenten se răsuci în pat și se întoarse cu fața spre nevastă-sa. Ea închise iute ochii, temîndu-se că s-ar putea să fie treaz și s-o pîndească. După un timp trase cu ochiul prudent, Carl sforăia regulat, cu gura întredeschisă, exalînd la fiecare suflare o duhoare grețoasă de bere.

Îl înghionti.

— Carl!... Carl! întoarce-te și nu mai sforăi așa! Nu pot dormi!

El mormăi supărat, dar se întoarse ascultător pe partea cealaltă. Datorită mișcării, portofelul alunecă de sub pernă. Frieda surîse triumfător. Stătu la pîndă și, cînd reîncepu sforăitul, înșfăcă micul portofel de piele, luă tot ce era în el, lăsînd doar o singură monedă de o marcă, și ascunse prada în căptușeala papucului. De astă dată, se gîndi ea, banii îi cîștigase prin muncă trudnică, nu glumă, căci orologiul de pe Jacobiturm bătuse 3. Și se grăbi să recupereze orele de somn pierdute.

A doua zi — fiind duminică, nu se trezise decît pe la 12 — văzu pe Carl stînd pe pat cu o expresie năucită.

— Hai, scoală odată! îi zise, ca și cum ea s-ar fi sculat de mult. Dormi toată ziulica.

Carl se uită la ea cu ochi somnoroși. Ținea în mîini portofelul gol, deschis, căscat.

— Dormi cu portofelul sub cap? îl întrebă Frieda, vicleană.

— Am fost băut tare? întrebă el, cu remuşcare în glas.

— Destul, răspunse ea scurt. Trebuie să fie plăcut să bei pînă nu mai ştii de tine!...

— Tare aş vrea să ştiu cine m-a prădat! bombăni el.

— Ce-ai zis? strigă ea. Te-au prădat?

— Aş, ce-ţi vine în gînd!

Nu voia să se dea de gol. Nevastă-sa ar fi fost în stare să spună că-l prădaseră tovarăşii de beţie. Încă mahmur, se sculă din pat şi-şi puse capul, pe care-l simţea greu, sub robinet.

Între timp, Frieda număra la toaletă banii şterpeliţi, 7 mărci şi 50 de *pfennigi*. Era mulţumită.

8

Astfel treceau zilele şi anii soţilor Brenten. Izbucnirile ocazionale de tandreţe, în care amîndoi se purtau ca şi cum le-ar fi fost ruşine de sentimentele lor, deveneau tot mai rare, mai stîngace şi mai anemice: măsuţa de noapte stătea între ei tot mai des. Se întîmpla ca săptămîni de-a rîndul să treacă unul pe lîngă altul bosumflaţi, ursuzi, înciudaţi, fiecare reproşîndu-i — în gînd — celuilalt slăbiciunile pe care le avea. Cîteodată, Brenten se întreba ce anume îi displăcea la soţia lui, cu ce-l supăra, cu ce-l nemulţumea. Erau o mie de nimicuri, ba o vorbă, un simplu gest, sau numai o privire mustrătoare. Şi în concluzie îşi zicea: „Nu-i aşa că am dreptate? Nu-mi rămîne altceva de făcut decît să umblu pe drumurile mele!"

Dar Frieda? O femeie mai isteaţă, cu un caracter mai blajin, mai deschis, mai elastic, s-ar fi priceput să-l ia pe bărbatul ei cu binişorul, speculîndu-i slăbiciunile, s-ar fi prefăcut că-i împărtăşeşte ideile şi ar fi manifestat mai mult interes pentru preocupările lui, ar fi ştiut să-i stimuleze ardoarea prin senzualitate şi duioşie, dăruindu-se cu mai multă generozitate, şi mai ales de mult ar fi pus pe foc afurisita aceea de noptieră şi ar fi făcut totul ca viaţa conjugală să devină mai paşnică, mai suportabilă. Frieda Brenten, însă, era prea mîndră

ca să se adapteze şi să-şi schimbe atitudinea potrivit cu felul de a fi al soțului. Așa se explică de ce trăiau nu împreună, ci doar alături unul de celălalt și de ce pentru Brenten căsnicia era o povară. Se simțea mai mult împovărat cu întreținerea familiei decît soț.

Copilul lor, Walter, se făcuse măricel, și la anul urma să intre la şcoală. Dragostea, de care nu avea parte în casa părintească, o găsea la bunici, unde stătea mai tot timpul. Mai ales bătrînul Hardekopf se ocupa de el, îl lua la plimbare duminică dimineața, îi dăruia din cînd în cînd cîte o jucărie sau o carte cu poze colorate și schița împreună cu el desene din cele mai năstruşnice. Peste un timp, se mută chiar în casa bunicilor, căci Frieda Brenten, ca să nu mai atîrne băneşte de soțul ei, se hotărîse să meargă iar la lucru la fabrică. Îşi reluă munca în sectorul de cartonaje, dar nu la Schaper, care desigur n-ar fi angajat-o, ci la fabrica de țigări „Gebrüder Wolff". Din acest moment căsnicia lor deveni încă şi mai şubredă. Cei doi soți dormeau sub același acoperiş, dar, afară de asta, nu prea aveau nimic comun.

Atunci interveni din nou doamna Hardekopf. Avu o convorbire serioasă cu fata ei, dojenind-o amarnic și acuzînd-o că vina cea mai mare pentru destrămarea căsniciei era a ei. „Foarte rar se întîmplă ca bărbatul să fie vinovat că o căsnicie este nefericită", susţinea ea acum. Și o sfătuia: „Ori vă împăcați, ori vă despărțiți o dată pentru totdeauna. Situația actuală e un chin pentru amîndoi. Și ascultă ce-ți spun: amîndouă soluțiile stau în puterea ta. Nu atîrnă decît de tine să vrei sau una, sau alta."

Pe Frieda ideea despărțirii o înspăimînta, cu toate că nu spera că ar mai putea duce casă bună laolaltă. Se gîndea însă la copil, care în curînd avea să împlinească şapte ani. Și se temea de ce aveau să zică rudele și prietenii, membrii asociației *Maienblüte*. Nu. De divorțat nu se putea hotărî să divorţeze. Dar atunci ce să facă? „Soarta e în mîna ta, îi spusese maică-sa. Depinde numai de tine." Autoritatea mamei era încă neştirbită. „Soarta e în mîna ta..."

Urmînd sfatul mamei, Frieda începu să nu-și mai lase soțul să meargă singur în oraş; îl însoţea pretutindeni,

și în societate de multe ori se străduia să pară mai bine dispusă decît era în realitate. Dacă se plictisea, nu lăsa să se vadă. Cînd bărbații jucau *skat* la Hardekopfi, Frieda se ducea și ea acolo. Doamna Hardekopf o chema atunci pe Rüscher, și cele trei femei stăteau de vorbă în bucătărie, sorbind cafele. Acum Frieda nu mai lipsea de la nici una din petrecerile asociației *Maienblüte*. Seara, tîrziu, se ducea să-și aștepte soțul la ieșirea din teatru. La început, Carl fusese neplăcut surprins, bombănise morocănos că n-avea nevoie de guvernantă și se arătase destul de grosolan. Dar cum prietenilor săi Frieda le plăcea mai mult decît îi plăcea lui și cum unii îi făceau complimente și glumeau cu ea, Brenten n-avu încotro. Peste puțin, laudele pe care prietenii le aduceau soției sale începură să-l măgulească, să-i facă plăcere. Iar cînd un tînăr și simpatic tehnician dentist, care făcea figurație la teatru, se apucă să-i facă curte Friedei, după ce a fost mai întîi puțin amuzat, a rămas de-a dreptul uimit. Se surprinse privind-o pe nevastă-sa cu ochii cu care privea femeile altora. La un bal al asociației *Maienblüte*, după un dans cu Frieda, Paul Papke îi spusese: „Carl, ai o nevestică grozavă!“ Luînd aceste cuvinte ale lui Papke drept o ironie, Brenten confirmase cu simulată convingere: „Știu! Știu, dragul meu!...“

Mai tîrziu se întrebă însă dacă de fapt Papke vorbise într-adevăr ironic.

CAPITOLUL VIII

1

Cine are griji proprii le uită pe ale altora; de aceea doamna Hardekopf se ocupa mai puțin de fiică-sa de cînd avea supărări tot mai mari din pricina băieților. Pînă acum, cu excepția lui Emil, lucrurile merseseră surprinzător de bine. Cei doi fii mai mari fuseseră scutiți de militărie. Ludwig, pentru că avea picioare plate și suferea de stomac, iar Otto fiindcă n-avea înălțimea ce-

rută (pentru același motiv fusese scutit de armată și Carl Brenten). Dar în ultimul timp, în viața băieților se petrecuseră schimbări pe care, cu instinctul ei sigur, mama lor le socotea rău prevestitoare. Ludwig avea să împlinească douăzeci și cinci de ani; era un om de treabă, cum scrie la carte, și o fire nepăsătoare; rămăsese credincios dragostei lui pentru natură, de asemenea, precum știa prea bine doamna Pauline, rămăsese fidel durduliei Hermine. Dar Otto? Zănaticul vînător de fuste părea să-și fi găsit aleasa inimii. Mamă-sa constatase că de mai multe săptămîni ieșea cu una și aceeași femeie. Însemna asta, oare, o cotitură? Se pricepuse vreo femeie să-l prindă în laț tocmai pe el, craiul crailor? Cît despre Fritz Hardekopf, care învăța meseria de constructor de vapoare la șantierul naval, nu-și pierduse firea neastîmpărată din copilărie; capul îi era plin de visuri aventuroase. În orele libere devora nenumărate relatări de călătorie pe mare și cărți despre războaie și cuceriri. La șantier era vădit nefericit.

Doamna Hardekopf se gîndea acum mai des și la fiul ei cel mare, la Emil. De fapt, el nu mai făcea parte din familie, nu-l mai socoteau de-al lor și nu vorbeau niciodată despre el; cu toate acestea, Pauline se gîndea la el și bănuia că și Johann face la fel. Emil Hardekopf rămăsese dispărut, dispărut fără urmă. Înainte, maică-sa îi mai scria din cînd în cînd, dar renunțase, fiindcă nu primea răspuns. Fără ca ea să fi aflat vreodată, soțul ei îi trimisese chiar și bani din cînd în cînd la Bevensen, unde Emil fusese ucenic la un croitor. Doamna Pauline habar n-avea ce zile și săptămîni grele trăise soțul ei după ce Gustav Stürck, cumnatul lui Carl, îi spusese, dojenindu-l: „Nu înțeleg, Johann, cum ai putut să-l dai pe băiatul tău acolo?! Bătăile îi vor strivi demnitatea omenească și-i vor nimici orice urmă de însușiri bune. Hardekopf tăcuse rușinat, cu conștiința încărcată. Cîtva timp după aceea, *Hamburger Echo* publică un reportaj senzațional despre Institutul de corecție de la Altersdorf, unde un băiat de cincisprezece ani își făcuse seama, și asta îi răpi definitiv liniștea.

De atunci trecuseră însă ani. Băieţii se făcuseră mari, iar Emil, cum îşi isprăvise anii de ucenicie, plecase să cutreiere ţara şi dispăruse fără urmă.

Desigur că Pauline n-ar fi fost atît de îngrijorată în privinţa viitorului dacă sănătatea bărbatului ei n-ar fi început să lase de dorit. Bătrînul se apropia de şaizeci de ani şi muncea din greu, de peste patruzeci de ani. Trupul începea încetişor să dea semne de oboseală. Îl supăra inima şi avea tulburări digestive, în special îl făcea să sufere stomacul. Mînca puţin, dormea puţin, şi obrajii lui, pînă acum atît de proaspeţi, se scofîlciseră; pielea se încreţise şi se gălbejise. Ochii aveau o expresie obosită.

Într-o dimineaţă de duminică, în timp ce Hardekopf era dus cu Brenten la Piaţa de peşte ca să cumpere cambule[1] proaspete, doamna Pauline îşi adună cei trei fii în jurul ei şi-i rugă stăruitor pe Ludwig şi pe Otto să amîne proiectele de căsătorie, ca să-l înlesnească niţeluş pe tatăl lor la bătrîneţe. Părinţii nu putuseră face economii, căci prea era numeroasă familia, iar pensia de bătrîneţe n-avea să le ajungă pentru ei şi pentru Fritz, pe care trebuiau să-l mai întreţină pînă avea să-şi isprăvească ucenicia. Dacă ar avea puţină bunăvoinţă, Ludwig şi Otto ar putea să dea cincisprezece în loc de douăsprezece mărci pentru masă şi să contribuie la chirie cu cinci mărci pe lună. Numai în felul acesta ar fi putut să-l cruţe pe tatăl lor de munca grea pe care o depunea la şantier.

Otto făcu o mutră acră. Şi aşa nu-i ajungeau banii de buzunar şi trebuia să renunţe la o sumedenie de lucruri care i-ar fi făcut plăcere. Ludwig se gîndi cu teamă la făgăduiala făcută Herminei, că se va însura cu ea încă în acest an. Numai Fritz răspunse numaidecît:

— Mamă, eu renunţ la cei cinci *groscheni*, bani de buzunar. Dacă-mi prelungeşti lunar înscrierea la biblioteca de împrumut, nu-mi mai trebuie nimic!

Înduioşată, doamna Hardekopf îşi trecu mîna prin părul mezinului.

[1] Peşte marin *(Pleuronectes flesus)*.

— Bine, dragul meu.

Cei doi fii mai vîrstnici şedeau, se uitau în gol, chibzuind şi socotind, cu gîndul la logodnicele lor.

Pentru fiecare dintre băieţi doamna Hardekopf golise mai demult cîte un sertar din comoda cea mare, ca să aibă unde să-şi ţină lucrurile, şi fiecare primise cheie pentru sertarul lui. Dar avusese grijă să-şi comande înainte o a doua cheie. Astfel, putea să le cerceteze oricînd sertarele, şi chiar le cerceta la intervale regulate, cu scrupulozitate şi prudenţă. În felul acesta, cunoştea toate secretele fiilor ei. Ludwig păstra într-o cutie de carton toate scrisorile Herminei. Aveau obiceiul ciudat de a-şi scrie scrisori, chiar şi atunci cînd se vedeau zilnic. Afară de mărturisiri de dragoste şi cuvinte de adîncă recunoştinţă, scrisorile Herminei cuprindeau poezii de Cäsar Fleischlen [1] şi versuri despre frumuseţea dragostei lor. Doamna Hardekopf nu ştia dacă „individa" copiase versurile de undeva sau le făcuse singură. Oricum, mîzgălelile astea nu-i spuneau nimic. În sertarul lui Otto se aflau două teancuri de fotografii la minut, legate simbolic cu o panglică roşie: documentele cuceririlor din ultimii ani. Fete de tot felul, grăsuţe şi slabe, blonde şi brune, cu ochi albaştri şi cu ochi negri, unele cu căutătura veselă şi îndrăzneaţă, altele timide ca ţărăncuţele, apoi iarăşi unele lipsite de expresie, ori mici, fine ca nişte păpuşi şi altele care-l întreceau cu un cap pe Otto, băiat mărunt de statură. Mama nu putea decît să dea din cap şi să se tot mire de unde moştenise băiatul firea asta muieratică. În zadar încercase să-i afle gustul. Nu era chip să se dumerească dacă-i plăceau blondele sau brunele, cele plinuţe sau cele subţiri, cele vesele sau cele melancolice, cele dîrze sau cele blînde; îi plăceau pesemne toate, cum se nimerea. Pe atunci era la modă un şlagăr nou, pe care Otto îl fredona adesea: „Stup e inima din mine. / Fetele în ea: albine..." Inima lui era într-adevăr un stup, în care

[1] *Cäsar Fleischlen* (1864—1920), poet şi autor dramatic german de mîna a doua; versurile sale, care sub învelişul optimismului superficial ascundeau un pesimism incurabil, au avut parte de un răsunet trecător.

fetele intrau și ieșeau. Acum urdinișul părea să se fi închis. De trei săptămîni nu se adăugase nici o poză la colecția de fotografii.

Cunoscînd deci secretele fiilor ei, mama se uita scrutător la Ludwig și la Otto. Văzînd că nici unul nu zice nimic, exclamă în chip de încurajare :

— Ei hai, dezlegați-vă limba ! Spuneți deschis ce credeți, ce părere aveți. Nu vreau prefăcătorie, nu vreau minciuni, vreau să cunosc părerea voastră sinceră.

— Bineînțeles c-ai dreptate, mamă, începu Ludwig în cele din urmă. M-am gîndit eu mai demult cam la așa ceva, minți el. Tata ar trebui să ceară să fie scos la pensie ; e poate cel mai bătrîn muncitor de pe șantier, și am fost întrebat de cîteva ori de ce-l las să mai lucreze.

— Ei, acum cred că mergi prea departe, zise mama. Dar, în orice caz, și-a cîștigat dreptul la odihnă.

— Da, și eu cred așa, interveni Otto. Numai că, pentru moment, am condiții de acord atît de dezavantajoase, încît nu-mi dau seama cît o să pot scoate în săptămînile care vin...

— Ei, dacă în principiu sîntem de acord, atunci ne-om înțelege noi și asupra amănuntelor...

Hardekopf aduse opt cambule groase cît degetul, mari cît farfuria și două cutii de Camembert [1], moale ca untul. Masa de prînz o luară într-o atmosferă apăsătoare, în tăcere ; bătrînul scrută fețele fiilor lui, clipi din cînd în cînd cu o privire întrebătoare spre nevastă-sa.

După ultima înghițitură, Ludwig și Otto se arătară neobișnuit de grăbiți să plece, unul la Hermine, celălalt la Cäcilia. Plecară în același timp și făcură o bucată de drum împreună. Amîndoi priveau sumbru drept înainte. Otto bombănea supărat :

— Nu poate omul să-și trăiască viața fără angarale !

— Puteam să spunem nu ? întrebă Ludwig, necăjit.

Nu, n-ar fi putut spune nu, asupra acestui punct erau de acord, dar că nu făceau cu plăcere sacrificiul

[1] Brînză fermentată, de fabricație franceză.

care li se impusese, că le încurca socotelile şi le zădărnicea nădejdile, asta nu şi-o ascundeau unul altuia. Se înţeleseră amîndoi să nu spună nimic logodnicelor.

— Ce-a fost între voi? o întrebă Hardekopf pe soţia lui.

— O! nimic!... Am vorbit despre tine, că ar trebui să încetezi cu munca pe şantier. Ar trebui să te odihneşti şi să-ţi vezi de sănătate.

— De aceea atmosfera era apăsătoare şi îndoliată? Înveselit de diplomaţia străvezie a neveste-si, Hardekopf zîmbi cu oarecare amărăciune. Pauline, zise el, lasă lucrurile aşa cum sînt; atîta vreme cît mă ţin pe picioare, n-am să cer să mă pensioneze.

— Ei, păi tocmai asta e, că n-ai nici o grijă de tine, îl certă ea. Te istoveşti. Cît ai s-o mai duci aşa? Nu mai eşti chiar aşa solid, eşti bolnav, ai nevoie de odihnă. Şi băieţii fac cu plăcere acest mic sacrificu. Atîta ar lipsi! Zeci de ani ai robotit pentru ei, şi ei să nu...

— Las-o baltă, Pauline, îi tăie el vorba. Încă n-am nevoie de odihnă. Fără muncă, aş lîncezi. Nici nu mă gîndesc să mă întind în fotoliu pentru restul zilelor mele!

2

Într-o zi, prin mai 1908, Carl Brenten primi o scrisoare cu chenar negru, care-l tulbură profund.

Mimi, soră-sa cea mare, îl înştiinţa că murise sora lor Dora.

„...*Scumpa noastră soră Dora a adormit pe veci luni, în 25 mai... Ţi-a lăsat moştenire o măsuţă de scris de mahon, care i-a rămas de la răposatul ei soţ, Adolf Becker... Ultima ei adresă a fost: Venusberg*[1] *7, intrarea prin curte, etajul IV...*“

Nici o vorbă despre avere. Carl Brenten bănuia că fusese iarăşi înşelat, din nou lezat în drepturile sale. Dora Becker, dintotdeauna plină de ciudăţenii şi proscrisă de

[1] Stradă în Neustadt (Oraşul Nou).

familia Brenten, avea reputația că posedă bogății ascunse. Cînd, după moartea soțului ei, care fusese antreprenor, frații și surorile voiseră să o atragă din nou în cercul lor, Dora refuzase net orice încercare de apropiere. În urma acestui refuz, se iscă zvonul că răposatul îi lăsase moștenire o avere considerabilă, de care ea, zgripțoroaică cum fusese întotdeauna, dorea să se bucure singură. Faptul că Dora Becker se angajă ca garderobieră într-un local de petrecere la Blankenese[1], nu curmă zvonurile despre bunăstarea ei materială; dimpotrivă, căci de cîte ori nu s-au văzut femei foarte bogate care se prefac a fi sărace, ba chiar cerșesc ca să-și păstreze comoara cu zgîrcenie?! Aceste zvonuri ajunseseră și la urechile lui Carl Brenten, iar de aceea își suspecta frații și surorile că ar fi pus mîna pe averea răposatei și încercau să-i astupe gura cu o vechitură. Oricum, se hotărî să se ducă cît mai curînd să-și ia biroul de mahon. Poate avea și el noroc, cum aveau unii căutători de aur, și găsea ceva de preț în sertarele măsuței!...

În după-amiaza aceleiași zile, clopoțelul de la intrarea locuinței lui Brenten sună; în fața ușii stăteau un bărbat, o femeie și un copil. În semiobscuritatea de pe palier, trăsăturile lor nu se vedeau bine, așa că Frieda întrebă ce doreau.

— Bună, Frieda, zise bărbatul. Se vede că nu mă mai cunoști...

Frieda Brenten avu ca o presimțire, dar spuse:

— Nu... nu știu, cine sînteți?

— Fratele tău, Emil!

— Oh!.... Nu, zău!... Intră!... Bună ziua!... Vai, ce surpriză!... Poftiți, poftiți!

Emil Hardekopf, cu soția și copilul intrară. Dar și în bucătărie era cam întuneric, așa că fratele și sora nu reușeau să se recunoască.

— Treceți în odaie, acolo e lumină!... Vai, cum te-ai schimbat!... Cîți ani au trecut de cînd nu ne-am văzut!...

[1] Plajă și stațiune de odihnă situată în estuarul Elbei, nu departe de Hamburg.

Te-ai făcut bărbat!... Nu, zău!... În amintirea mea ești un puști...

Carl Brenten se uită mirat cînd cumnatul, pe care nu-l cunoscuse încă, intră împreună cu soția și copilul. Om de statură mijlocie, cu părul tuns scurt și o mustață scurtă, cu ochi mici și șireți, Emil Hardekopf nu părea, judecînd după haine, să o ducă prea bine cu finanțele. Dădu mîna cu Carl Brenten și murmură:

— Încîntat de cunoștință!

Apoi o împinse înainte pe soția lui, o făptură măruntă cu o bentiță de catifea neagră în jurul gîtului alb și subțire, ce se înălța de pe umerii ei delicați. Purta o rochie ieftină bleumarin, cu dantele și o pălărie de paie lăcuită, cu boruri late, împodobită cu cireși de sticlă roșii ca sîngele. Tenul măsliniu, ochii negri, ce priveau cu multă curiozitate, și glasul gros îi dădeau ceva țigănesc. Îl împinse pe băiețelul de trei ani să dea mîna cu unchiul și mătușa.

— Ia spune, cum te cheamă? întrebă Frieda.

— Edmond, mătușă Frieda.

— A, va să zică știi cine sînt! rîse ea, și luă copilul în brațe. Deci te cheamă Edmund. Edmund Hardekopf.

— Nu, Edmond, zise tatăl.

— Edmond?... Așa? Un nume cam neobișnuit... Edmond. Dar și tu pari să fii un băiat mai deosebit, nu?

Le oferiră cafea; Walter, care se juca pe stradă, fu chemat și trimis după cozonac.

Vizita asta fiind cu totul neașteptată pentru familia Brenten, conversația era greoaie și stînjenită. Se măsurau și se cîntăreau din ochi. Emil Hardekopf nu-și văzuse încă părinții și zicea că nici nu dorea să-i vadă. Sosise abia în dimineața aceea la Hamburg, cu soția și copilul, și avea intenția să se stabilească aici. Amănuntele astea Frieda le scoase de la frate-său unul cîte unul. Soția lui stătea la masă, tăcută, privirea ei neliniștită umbla prin cameră, se uita la vitrina cu bibelouri și la comoda de la fereastră, la vaza înaltă de sticlă cu flori artificiale. Și tabloul din perete, reprezentînd un leu culcat în fața unei grote, în care dormea o fată aproape goală. părea să-i stîrnească interesul.

O dată se întoarse cu totul şi privi cu o curiozitate copilărească cele două fotografii atîrnate deasupra sofalei pe care şedea: erau pozele lui Carl Brenten şi ale Friedei, ca mire şi mireasă.

Între timp, Emil le povesti că lucrase multă vreme ca muncitor într-o pietrărie la Dortmund, căci meseria de croitor nu era de dînsul. Se pricepea el la croit, nu-i vorbă, şi-a isprăvit cei trei ani de ucenicie, dar mai bine s-ar face gunoier decît să stea la masa de croit. Da, cu nevasta s-a cunoscut la Dortmund, era chelnăriţă. Şi ea are intenţia să-şi caute de lucru. Aveau de gînd să facă economie cu străşnicie, ca să se chivernisească, în sfîrşit, pe cît cu putinţă.

— Şi copilul unde vreţi să-l lăsaţi? întrebă Frieda.

— Da, Frieda... Păi tocmai asta e... Copilul ne împiedică să... răspunse Emil Hardekopf încurcat. De aceea, mă gîndesc... de asta am venit... Mă gîndesc... n-ai putea tu să-l iei la tine cîtva timp?... Pînă găsim o locuinţă... Pînă...

Frieda se uită descumpănită la fratele şi apoi la soţul ei: nu îndrăznea să ia o hotărîre. Carl Brenten se uita la Edmond — părea să fie un băiat liniştit şi deştept. Simţea că Frieda voia să-l lase pe dînsul să spună da sau ba. El nu prea ştia să spună nu. Înţelegea prea bine că un copil mic era o piedică mare cînd voiai să-ţi croieşti o nouă existenţă la oraş. Şi apoi, îi plăcea băiatul.

— Păi pînă găsiţi o locuinţă potrivită şi vă aranjaţi, băieţaşul poate sta la noi, zise el.

Nevastă-sa rămase cam mirată de atîta bunăvoinţă şi promptitudine.

— Îţi mulţumesc, cumnate! murmură Emil Hardekopf.

Apoi convorbirea trecu brusc la alt subiect, şi Emil nu găsi altceva de spus decît:

— Ei, va să zică „Michel“ [1] a ars!

— Da, răspunse Frieda. Am şi uitat de asta, sînt aproape doi ani de-atunci... A fost îngrozitor! Şi po-

[1] Turnul bisericii Sankt Michaelis.

vesti cum micul Walter alergase cu mulțimea de oameni speriați spre locul incendiului, îndată ce știrea despre izbucnirea focului în Michaeliskirche trecu valvîrtej prin oraș... și cum ea fugise să-l caute. Se afla pe Herrengraben, cînd flăcările au năpădit întreg turnul. L-a auzit pe paznic cîntînd la trompetă ultimul cîntec, cîteva minute înainte de a pieri sub dărîmăturile turnului prăbușit. Dar pe micul ștrengar nu-l găsise în mulțimea de oameni, în schimb se întîlnise cu bunicul, care trecea pe acolo venind de la lucru.

— Bătrînul mai lucrează la „Blohm"?

— Da, tata nu se lasă. Totuși, a îmbătrînit mult în ultima vreme.

— Dar Ludwig și Otto, sînt sănătoși?

— Da, sînt sănătoși amîndoi. Ludwig cred că s-a logodit. E înscris în asociația „Prietenii naturii". În fiecare duminică face excursii la iarbă verde, în Haake sau în Sachsenwald [1].

— Și Fritz? Și el trebuie să aibă acum... Ei, cîți ani are de fapt?

— Fritz tot mai vrea să se facă marinar. Întocmai ca tine.

— Da, ca mine, murmură Emil, și privi sumbru în gol.

— Acum învață construcția de vapoare.

— Va să zică nici lui nu i-a împlinit dorința?

— Întîi să învețe o meserie. După aceea poate să facă ce vrea, răspunse Frieda. Doar știi ce mult ține tata la meserie.

Frieda voia să-i ia apărarea maică-si, și de aceea dădea vina pe bătrîn.

Singura despre care Emil Hardekopf nu întrebă fu mamă-sa. Ca și cum nici n-ar mai fi existat. Pentru el, în orice caz, părea să fie ca și moartă.

Cum se întîmplă adesea între oameni care nu s-au văzut de mult, vorbeau despre lucruri cu totul străine de ei. Soții Brenten aflară, de pildă, că micul Edmond fusese numit așa după Edmond Dantès, eroul romanu-

[1] Pădure situată lîngă Hamburg.

lui *Contele de Monte-Cristo.* Emil Hardekopf considera această operă voluminoasă drept cartea-cărților. Nu se sătura să amintească întîmplări din roman, de obicei dintre cele mai curioase și mai năstrușnice, pentru a le compara cu anumite situații reale.

— Contele de Monte-Cristo fuma țigări turcești, de doi franci bucata; eu fumez țigări de doi *pfennigi*. Și-apoi, contele de Monte-Cristo avea nobilul obicei de a arunca țigările fumate doar pe jumătate. Ei, doamne, spunea Emil Hardekopf cu un surîs acru, dacă aș vrea doar să mă apropii de atîta distincție, ar trebui să trag un singur fum din țigară și s-o arunc.

— Nu, strigă Walter, nici n-ar trebui s-o mai aprinzi, unchiule, ci ar trebui s-o arunci așa!

Toți rîseră cu poftă.

— Da, ce mai tip Edmond Dantès ăsta, fir-ar el să fie! continuă Emil. Într-un rînd, voind să-și arate bogăția și puterea unuia dintre dușmanii lui, care devenise un bancher bogat, se duse la el și se prefăcu că vrea să-i ceară un împrumut. „Vreți, poate, o sută de mii de franci?" întrebă bancherul. „Vai, glumiți, venerabile domn, răspunse contele. Nu e vorba de un bacșiș!" „Vreți, poate, trei milioane?" „Cum trei milioane?!" întrebă contele de Monte-Cristo, rîzînd disprețuitor. Și acum urmează grozăvia... „Trei milioane? Băgă mîna în buzunarul jiletcii și scoase un cec: Trei milioane port de obicei la mine, în buzunarul vestei!" Grozav, nu?

Carl Brenten pufni în rîs. Și Frieda surîse cu blîndețe. Micul Walter găsea, însă, că acest conte era într-adevăr grozav: trei milioane în buzunarul vestei!

Emil Hardekopf mai povesti că voise cîndva să se imunizeze împotriva otrăvii. Ca unul din personajele romanului, un paralitic, luase întîi doze mici, pe care le sporea mereu, pentru ca organismul să se obișnuiască încetul cu încetul cu otrava. Dar dintr-o dată se îmbolnăvi — luase prea mult. Atunci s-a lăsat.

— Dar de ce voia paraliticul să se apere de otravă? dori să știe Frieda Brenten.

— Pentru că umblau să-l otrăvească, răspunse Emil.

— Dar umbla să te otrăvească cineva şi pe tine?! strigă ea speriată.

— Nu, cum aşa? A, te gîndeşti că... Nu, pe mine nu umbla să mă otrăvească nimenea. Voiam numai să văd dacă aşa ceva era cu putinţă.

Ciudat era fratele Friedei, şi cam aşa s-a desfăşurat prima lor conversaţie, după ce nu se văzuseră aproape zece ani. Seara, tîrziu, Emil şi Anita plecară. Copilul îl lăsară la Frieda. Aceasta îl culcă deocamdată pe sofa, şi apoi dădu fuga la maică-sa, să-i dea de veste.

Carl Brenten, care găsise de lucru ca muncitor într-un mic atelier de ţigări de pe Bundesstrasse, dar continua să fie şi garderobier-ajutor la Stadttheater, se învoi a doua zi după masă să se ducă pe Venusberg, să transporte acasă măsuţa pe care o moştenise. Închiriase o cotigă şi îngădui fiului său să se urce în ea, iar el o împinse pe străzile din vecinătatea portului pînă pe Venusberg.

O bătrînă şlampătă şi guralivă, nevasta portarului, îl primi cu un puhoi de vorbe binevoitoare şi-i spuse că toate mobilele celelalte fuseseră ridicate de moştenitori, numai măsuţa de scris se mai afla în locuinţă. Ea închisese bine sertarele şi luase cheia la ea, ca să nu cotrobăiască prin ele cine nu avea dreptul.

— ...N-am făcut bine?

— Desigur, aţi procedat cît se poate de cuminte, doamnă, o încredinţă moştenitorul, strecurîndu-i un taler în mînă, ceea ce o făcu şi mai vorbăreaţă şi mai plină de zelul de a-l servi.

Locuinţa, scundă cît un stat de om, semiobscură, dărăpănată, din străvechea casă situată în fundul curţii, era într-o stare de plîns. Tapetele murdare atîrnau zdrenţe de pe pereţi, tencuiala coşcovită de pe tavane era căzută pe alocuri, şi în bucătăria întunecoasă se vedea împletitura de paie a plafonului. Duşumeaua era presărată cu resturi de hîrtie şi cioburi de oale, vaze şi bibelouri. Biroul moştenit de Carl Brenten se afla în aşa-zisa cameră de locuit, o încăpere îngustă, lungă de cel mult trei metri. Era un *secrétaire* cu capac, cum fusese la modă în secolul trecut. Plăcile de sidef, cu care fuseseră ornate cîndva broaştele sertarelor, acum

erau sparte. Peretele din spate era mîncat de umezeală. Dar mahonul nu era lipsit de valoare; cu oarecare reparații, biroul putea fi vîndut unui amator.

Carl Brenten stătea tăcut, se simțea nițel vinovat. Aici locuise, așadar, sora sa Dora ani de zile, și nimeni, nici el, nu se sinchisise de ea. Se vede că totuși nu fusese bogată. Cum trăise oare? În ce împrejurări murise?

Portăreasa, care-l urmărea cu atenție, îi răspunse la întrebări cu un șuvoi de vorbe umflate. O lăudă pe chiriașa răposată și îi povesti cum adesea șezuse cu ea aici, în această cameră, tăifăsuind la o ceașcă de cafea. Din recunoștință, doamna Becker îi lăsase moștenire și ei cîteva mărunțișuri, ce fel de mărunțișuri nu-i spuse însă. Carl Brenten se uită în ochii ei cu o privire bănuitoare; zadarnic, bătrîna tot vorbea și vorbea, fără a destăinui nimic.

Cînd îi dădu, în sfîrșit, cheia, Brenten îi spuse bătrînei, care-l zăpăcea cu limbuția ei:

— Bine... bine... Am să încui locuința și am să vă aduc cheia înainte de a pleca.

Se îndepărtă, în cele din urmă, cam fără voie și tot bolborosind cuvinte neînțelese, iar Brenten se apucă, cu mîinile tremurînde, să deschidă biroul. Acesta avea de-o parte și de alta cîte trei sertare mici și la mijloc unul mai lat. Brenten trase încetișor unul din sertare, ca și cum s-ar fi așteptat să descopere o taină, gata să dea de o surpriză cu totul neașteptată. Găsi hîrtii, fotografii, pilule, ace ieftine, nimic interesant. Nici celelalte sertare nu cuprindeau nimic de valoare. O cutie chinezească, pe care era pictat un dragon roșu-auriu, îi atrase atenția. Conținea un praf cenușiu ce bătea în albastru. Carl Brenten îl mirosi. N-avea nici un miros. „Piper, oare?" se întrebă el; își udă degetul cu salivă și-l băgă în pulbere. N-avea nici un gust. Deci nu era piper. Puse cutia la loc în sertar, scotoci prin sertarele celelalte, fără să dea de lucrul de preț pe care, în adîncul inimii, tot mai nădăjduia să-l găsească. În sfîrșit, se hotărî să purceadă acasă la o cercetare mai temeinică.

Cu multă osteneală, reuși să care *secrétaire*-ul acasă. Vecinul lui, Bollers, îl ajută să-l urce la etaj, după care cei doi bărbați se duseră să se dreagă cu cîteva halbe.

Cînd se întoarse, vizibil cherchelit, Carl Brenten se apucă din nou să cerceteze conținutul sertarelor. Nici o hîrtie, nici o cutiuță, nici o fotografie nu rămase neexaminată. Toată familia îl înconjura: nevastă-sa, Walter și Edmond Hardekopf. Din mîna lui fiecare obiect trecea, în vederea unui control suplimentar, în mîinile Friedei.

— Ce-o fi aici înăuntru? întrebă ea, arătînd praful cenușiu din cutia chinezească.

— Habar n-am, mormăi el. Nu miroase și n-are gust.

Într-unul din sertare găsiră o casetă veche de lemn, cu scrisori; erau scrisori și bilețele de la Adolf Becker, decedat de mult, socoteli și notițe, planuri de case și altele de felul ăsta.

— Ce să zic, e ceva să păstrezi asta printre vechituri, comentă Frieda, citind ce scria pe o foaie de hîrtie.

— Să păstrezi ce? se repezi Carl, în speranța de a fi pus mîna, în sfîrșit, pe ceva vrednic de luat în seamă.

— Aici stă scris — sigur că de mîna ei — „cutia chinezească conține cenușa scumpului meu Adolf"...

Brenten se făcu alb ca varul, ochii i se holbară de parcă voiau să-i sară din cap, se clătină, ținîndu-se de birou. Apoi vărsă berea și tot ce mai avea în stomac și începu să horcăie, ca un muribund...

Stătu patru zile la pat, blestemîndu-și sora decedată și obiectul moștenit, pe care încă din prima zi îl dădu afară din casă. Îl luă Gustav Stürck, cu gîndul să-l recondiționeze și să-l vîndă.

Doamna Hardekopf veni să-i facă o vizită. După ce, împreună cu Frieda, rîseră în bucătărie cu batistele la gură de vorba lui Walter: „Tăticu a gustat din unchiul Adolf", bătrîna se stăpîni și intră serioasă și solemnă în dormitor, să-l vadă pe ginere-său.

Acesta văzu bine urmele de lacrimi în ochii femeilor și fu adînc mișcat de sincera lor participare la necazurile lui.

3

Cele cîteva zile de boală avură un efect binefăcător asupra lui Carl Brenten. Pentru prima oară după aproape opt ani de căsnicie stătea neîntrerupt acasă zile de-a rîndul fără să aibă în jurul lui, afară de cîțiva vizitatori ocazionali, decît pe nevastă-sa, pe fiul său, Walter, și pe micul „conte", cum îi ziceau lui Edmond Hardekopf. Frieda, care renunțase la slujba ei la atelierul de cartonaje, își îngriji bărbatul cu tot devotamentul. Noptiera fusese înlăturată pe tăcute din dormitor. Acum stătea în cealaltă cameră, lîngă scrin. Gîndacii, o pacoste care dăduse loc la reproșuri și certuri (o dată Brenten găsise un gîndac în supă), fuseseră exterminați de Frieda. Alungase gîngăniile scîrboase, afumîndu-le cu petrol. Locuința strălucea de curățenie. Frieda robotea de dimineață pînă seara. Bolnavului îi puse înainte numai felurile preferate și-i împlini toate dorințele, fără a crîcni. Brenten se simțea nemaipomenit de bine hrănit și îngrijit și începu să-și dea seama vag că, dacă micile neplăceri erau înlăturate, o căsnicie armonioasă și un cămin plăcut nu erau tocmai de disprețuit.

Walter era acum elev în clasa a doua. Pentru întîia oară Brenten controla lecțiile fiului său și simțea o deosebită plăcere ori de cîte ori piciul îi citea ceva; la rîndul lui, el îi povesti despre marele oraș Colonia, despre Rin și despre Belgia, de orașele Bruxelles și Gand și, înainte de toate. despre Paris, pe care, pe vremuri, dorise atît de fierbinte să-l vadă.

Cînd Walter era la școală, „contele" făcea tumbe pe patul lui Brenten, care-l îndrăgea atît de mult, încît zisese o dată că ar trebui să mai comande și ei un broscoi micuț, ceea ce o alarmă pe Frieda.

Apoi, în zilele astea, tot uitîndu-se la nevastă-sa, găsi că nu era atît de lipsită de farmec cum i se păruse, ba descoperi chiar că avea ceva mișcător, copilăresc și proaspăt și că nu semăna de loc cu alte femei pe care le cunoștea. Se întîmplă un lucru de necrezut: după opt ani de căsătorie Carl Brenten se îndrăgosti din nou de propria lui nevastă, numai că-i venea greu

să fie atît de drăguț și amabil cu ea cum ar fi dorit, căci îi era rușine, se temea să nu se facă de rîs. Dar Frieda simțea schimbarea petrecută într-însul, căci tot ce nu putea spune prin cuvinte i se citea în privire. Iar ea se grăbi să dea îmbrăcăminții și exteriorului ei în general mai multă atenție decît înainte. Acum era totdeauna cochet îmbrăcată, frumos pieptănată, bine dispusă și prietenoasă ; își împrumută mașina de cusut Singer de la maică-sa și se puse să coasă, cu un zel de mult uitat, lucrușoare pentru cei doi băieți din haine mai uzate, să dreagă bluze, să cîrpească ciorapi, și într-o zi apăru într-un capot ieftin, înflorat — cumpărat cu bani împrumutați tot de la maică-sa — care dădea întregii locuințe un aer mai luminos, mai voios și în care bărbatul ei o găsea și mai atrăgătoare, și mai drăgălașă. Brenten îi citea cu glas tare din ziar despre îngrozitoarea tîlhărie săvîrșită în trenul suburban Blankenese-Altona de un băiețandru de familie bună și despre groaznicul cutremur de la Messina [1].

Cînd veni să-l vadă Paul Papke și încercă să-l convingă cu gesturi patetice că ultima reprezentație a operei *Rienzi* nu ieșise bine pentru că lipsise el — în actul III, trupele romane ale tribunului intraseră în scenă prea tîrziu, și regizorul Jelenko făcuse un scandal monstru. Pe Brenten îl apucă o poftă de rîs grozavă. Nu mai înțelegea cum putuse să se simtă bine în societatea acestui cabotin, care îi făcea mereu morală.

După plecarea lui Papke își aminti de cît îi îndrugase la verzi și uscate. Într-un rînd, în primele săptămîni de lucru la teatru, îndată ce isprăviseră cu costumarea figuranților, Papke îl trimisese sus pe pasarelă, spunîndu-i : „Du-te, Carl, și te uită cum un om cumsecade poate fi distrus de o femeie!“ Se dădea *Carmen* [2]. Într-adevăr, fie că se juca *Paiațe* [3], *Cavaleria rusticana* [4],

[1] Este vorba de cutremurul din 20 decembrie 1908, în care și-au găsit moartea peste 126.000 de locuitori ai portului sicilian Messina.

[2] Operă scrisă de compozitorul francez *Georges Bizet* (1838—1875).

[3] Operă scrisă de compozitorul italian *Ruggero Leoncavallo* (1858—1919).

[4] Operă scrisă de compozitorul italian *Pietro Mascagni* (1863—1945).

Othello[1] sau *Evangelimann*[2], bărbații și femeile de pe scenă piereau aproape cu toții. Operele cu deznodămînt fericit, ca de pildă *Maeștrii cîntăreți din Nürenberg*[3] sau *Nevestele vesele din Windsor*[4], Papke le numea invenții de cîrpaci, care nu merită să fie văzute, fiindcă din ele nu te poți alege cu nici o învățătură.

I se păru deodată că Paul Papke, costumierul-șef al figurației, care se credea cu toată seriozitatea bărbatul cel mai important din teatru, era la fel de încrezut, cabotin și flecar ca figuranții gălbejiți, care n-aveau altceva de făcut decît „să umple scena" și care, totuși, la fiecare semnal al clopoțelului își încercau glasul, „mi... mi... mi...", ca și cum în clipa următoare ar fi avut de cîntat cu voce puternică o arie dificilă. Da, era la fel de încrezut și ramolit.

Nu, Carl Brenten se hotărî să pună capăt maimuțărelii de la teatru și să se consacre mai mult soției și familiei. Avea să împlinească în curînd treizeci de ani, era timpul, găsea el, să-și bage mințile în cap și să se poarte ca un om matur. Anii de crailîc trebuiau să ia sfîrșit. Asta nu era viață, s-o duci veșnic în certuri și scandaluri! Adesea nici nu mai știa omul de ce era însurat. Nu, trebuia să se schimbe, să înceapă o viață nouă.

Noaptea, cînd se simțea mai îndrăzneț, și se rușina mai puțin de înnoita lui afecțiune pentru nevastă-sa, îi mărturisea bunele lui intenții, făgăduindu-i să devină alt om. Ea primea declarațiile lui de dragoste, dar surîdea neîncrezătoare, cu toate că se făcea că-l ia în serios.

4

Cît timp se simțise bolnav, Brenten văzuse aievea viața nouă, atît de deosebită de cea de pînă acum, pe care avea s-o ducă de azi înainte; dar abia însănătoșit.

[1] Operă de compozitorul italian *Giuseppe Verdi* (1813—1901).
[2] Operă de compozitorul german *Wilhelm Kienzel* (1857—1932).
[3] Dramă muzicală de *Richard Wagner*.
[4] Operă de compozitorul german *Otto Karl Nicolai* (1810—1849).

reluă felul de viață dinainte, căci bolnavul multe zice, și sănătosul face ce știe, zice o vorbă din bătrîni. Rămase bun prieten cu Paul Papke, rămase ajutor de costumier pentru figurație. Groaza de plictiseala vieții de familie îl aruncă din nou în brațele mucaliților lui tovarăși de chef, și toate gîndurile și le închina din nou asociației *Maienblüte*. Cea mai adîncă mulțumire o resimțea atunci cînd un număr cît mai mare de membri îl asigura că serbarea dată fusese „iarăși splendidă" și că și-a îndeplinit la perfecție sarcina, ca un adevărat organizator.

Astfel, viața lui începu să se scurgă din nou în făgașul vechi, obișnuit. Într-o zi, însă, se întîmplă în familia lui o nenorocire.

Walter alerga în fiecare după-masă la bunică-sa. Acolo îl aștepta mereu cîte o surpriză ; fie cîteva bomboane din cutia pestriță din sertarul bunicii, sau — ceea ce era și mai minunat — un pahar de bere brună cu zahăr. Dacă amestecai zahărul, se forma o spumă cafenie, pe care trebuia s-o bei repede, ca să nu se reverse. Îi plăcea, de asemenea, să meargă după cumpărături cu bunică-sa, căci dînsa avea obiceiul să-i povestească despre oamenii cu care se întîlneau și cu care bunica schimba uneori cîteva cuvinte.

— Domnul Pinnländer e de compătimit, băiatule. Soția lui zace de luni de zile la spital. E atît de rău bolnavă ! O doare pîntecele și nici nu se știe măcar ce are. Și săracul Pinnländer trebuie să aibă singur grijă de toate, să facă curat în casă, să servească în prăvălie, să-și facă de mîncare. Și-apoi, o mai are pe micuța Elli, o cunoști doar, abia a împlinit trei ani. Și de ea trebuie să aibă grijă. Tare mi-e milă de săracul domnul Pinnländer ! E un om cumsecade și harnic.

Vorbele bunicii treziră în el într-adevăr o profundă compătimire pentru băcanul Pinnländer, de la care căpăta în fiecare sîmbătă o pungută cu bomboane, și de atunci Walter îl privi cu alți ochi.

Dacă-l întîlneau pe Witenbrink, cărbunarul, doamna Hardekopf îl saluta rece și ușor arogant, încît și Walter își dădea seama de asta. Aproape întotdeauna acest om înalt și voinic era nemaipomenit de murdar pe obraz și

pe mîini. Cînd o întîlnea pe doamna Hardekopf, scotea șapca și rîdea cu voie bună. Dinții îi luceau foarte albi, iar buzele erau nefiresc de roșii. Cîteodată era beat; atunci încerca să intre în vorbă cu bunica. Ea, însă, îl respingea brutal și-l trata de sus.

— Dragă doamnă Hardekopf... da, da... iar mi s-a urcat rachiul la cap... îi spunea el în dialect.

— Ființă îndobitocită! bombănea bunica și trecea mai departe, fără să-i răspundă.

Walter voia să știe de ce era bunica atît de supărată pe omul cu cărbuni.

— Își bate nevasta, Walter dragă, răspunse bătrîna. Și bărbații care-și bat nevestele sînt răi, sînt niște ființe josnice!

Walter tăcu. După o vreme întrebă:

— Dar de ce-o bate?

Bunica zise:

— N-are importanță de ce, un bărbat nu trebuie să-și bată nevasta! Mititelul privi în sus, la bunică-sa, fiindcă mai mormăia ceva, nedeslușit.

O dată băiatul întrebase:

— De ce e așa de evlavioasă doamna Rhode?

— Fiindcă are sticleți, îi răspunsese bunica numaidecît. Dar nici nu e evlavioasă, se preface numai, e o mironosiță!

În fiecare dimineață, văduva Rhode cînta imnuri religioase la fereastra larg deschisă. Cînd ieșea în oraș, purta la gît o cruce mare neagră. Cînd certa copiii din curte, țipa cu vocea ei pițigăiată:

— Bunul Dumnezeu vede tot și o să vă pedepsească!

Sau:

— Of, doamne Isuse Hristoase, ce draci împelițați! Afurisiților, lua-v-ar naiba să vă ia!

Copilului îi plăcea că bunica nu se temea de această femeie, de care multora le era frică.

Lui Walter îi plăcea să stea la bunica. Îi plăcea să-și dea drumul pe balustrada scării, lunecînd cu toată viteza de la ultimul etaj pînă jos. De la etajul doi la etajul întîi trebuia, din păcate, să mergi pe jos, fiindcă

lipsea o bucată de balustrada, dar de acolo pînă la parter puteai din nou să-ți dai drumul. Walter știa așa de bine cum să se oprească brusc, încît nici avertismentele bunicii (Băiatule, lasă lunecușul, că o să-ți frîngi oasele!) nu i se mai păreau de luat în seamă. Pînă cînd într-o bună zi se întîmplă nenorocirea! Băiețelul nu reuși să se oprească înainte de a ajunge la locul unde lipsea balustrada și căzu în gol, izbindu-se de mai multe ori de pilaștrii scării și de stîlpii balustradei, după care nimeri în ușa de la intrare, care se deschise, și rămase fără cunoștință, pe pavajul curții, cu capul sîngerînd și oasele brațelor frînte în două locuri.

Părinții și bunicii fură cuprinși de o panică nespusă. Frieda alergă de colo pînă colo, aiurită și cu fața șiroind de lacrimi.

În sufletul lui Carl Brenten se treziră vechile resentimente, niciodată complet uitate împotriva soacrei sale, pe care o socotea vinovată de această nenorocire. Susținu că se împotrivise întotdeauna ca, toată ziua-bună ziua, copilul să dea fuga la bunici. Bombăni ceva despre lipsa de supraveghere și despre delăsarea crescîndă din familie. Totuși, mai mult decît orice, fu afectat de durerea soției, așa încît se stăpîni și căută să-i arate că e alături de ea în toate. Frieda se ducea zilnic la spital, iar el se întorcea acasă de îndată ce isprăvea lucrul, să afle cum îi merge copilului. În serile cînd nu era de serviciu la teatru rămînea acasă; și atunci, în cîteva ceasuri ajungeau să-și spună mai multe lucruri despre copilul lor decît își spuseseră laolaltă în toți anii ce se scurseseră.

Cînd aflară că băiatul se va face bine și nu va rămîne schilod, se îmbrățișară de bucurie și trăiră amîndoi o epocă de fericire netulburată de nimic, cum nu mai apucaseră de mult. Din nou își făcură unul altuia cu toată sinceritatea promisiuni și jurăminte solemne, și, în nespusa lor fericire — al cărei izvor era băiețelul, căruia în curînd avea să-i urmeze o fetiță — făuriră planuri mari.

PARTEA A TREIA

VISURI
ŞI
REALITATE

CAPITOLUL IX

I

În secolul trecut, orașul fusese pustiit de un foc uriaș [1] și de o epidemie de holeră [2], care-și avusese focarul în ulicioarele și pasajele vechi și înguste din Altstadt. Molima secerase aproape nouă mii de vieți în șase săptămîni, dar Senatul tot nu se îndura să ia măsurile necesare de îndreptare, fondurile publice fuseseră absorbite de lucrările de extindere a portului, care interesau marile familii burgheze ceva mai mult decît problema locuințelor pentru populația muncitorească. Numai sub presiunea neîntreruptă a social-democraților și în fața primejdiei continue de noi epidemii, Senatul binevoi, în sfîrșit, să întreprindă lucrări sanitare; Altstadtul din vecinătatea portului urma să fie dărîmat. Pe Pumpen, pe Schützenstrasse, pe Niedernstrasse, unde trebuiau să înceapă demolările, locatarilor li se fixaseră

[1] În 1842.
[2] În 1892.

termene de evacuare. Mulți locatari din Altstadt, care de ani de zile ceruseră locuințe sănătoase, luminoase, aerisite, acum, cînd trebuiau să-și părăsească locuințele strîmte, pline de igrasie și întunecoase, dar totuși dragi, fură cuprinși de tristețe. Vechile clădiri deveniră, în ultimele lor zile de existență, teatrul unor adevărate tragedii. O pereche de bătrîni își luă viața; cei doi soți își petrecuseră toată existența într-o mică locuință de pe Niedernstrasse și voiau să și-o încheie acolo. O văduvă de șaptezeci de ani izgonită din locuința ei dintr-o curte dosnică, se spînzură. O apucase teama în fața vieții. Știrile despre astfel de întîmplări fură umflate și răspîndite, ceea ce avu ca efect că pe fiecare locuitor din Altstadt îl durea inima și mai tare.

Și din Steinstrasse, care nu era mai lungă de o jumătate de kilometru, dar cuprindea totuși vreo zece mii de locuitori, începu în curînd un adevărat exod. În multe din casele murdare, cu acoperișuri țuguiate, nu mai stătea decît o singură familie. Curțile mici și întunecoase, înconjurate de case de locuit, rămăseseră pustii. Spurcăciunile cutezau acum să se arate la lumina zilei. Șobolanii se plimbau ziua în amiaza mare prin curți și prin ganguri. Ca niște roiuri de lăcuste, gîndacii luau în stăpînire casele părăsite. Pentru cei rămași pînă la expirarea termenului șederea în aceste case ajunsese de nesuportat. La asta se mai adăuga faptul că tot felul de oameni fără căpătîi își făcură sălaș în locuințele părăsite, bande de tîlhari își aveau acolo ascunzișurile, și se răspîndiră zvonuri despre crime groaznice, săvîrșite în beciurile și gangurile subterane ale vechilor clădiri. În sfîrșit, și ultimii locatari părăsiră vechiul cartier sortit pieirii.

Din toate părțile Germaniei veneau cete de turiști ca să se mai împărtășească o dată din „romantismul" vechiului Hamburg. Conduși de marinari și docheri fără lucru, care peste noapte deveniseră călăuze, turiștii umblau în grupuri prin pasajele și străduțele strîmte, prin curți și ganguri, unele atît de joase, încît trebuia să-ți pleci capul ca să treci. Iar pe podurile vechi de peste canale, în colțurile „pitorești", pictori cu plete

lungi în halate albe şedeau în faţa şevaletelor şi prindeau pe pînză, ca pe o lume din poveşti, imaginea cartierului ce urma să fie dărîmat.

2

Duminică dimineaţa, bătrînul Hardekopf o luă spre port, trecînd prin străzile strîmte, acum neîngrijite şi aproape complet părăsite. Îşi luă rămas bun de la ele, cuprins şi de părere de rău, şi de voioşie. Soarta străvechiului Altstadt i se părea simbolică pentru soarta întregului oraş, ba chiar pentru soarta ţării. Şi în Germania trebuiau să se dărîme de mult unele rînduieli ca în locul statului vechi să se ridice un stat mai bun, un stat democratic. Trecînd prin vechile ganguri strîmte, rău mirositoare, îi venea să strige: „Pieriţi, faceţi loc! Faceţi loc pentru case mari, frumoase, în care oamenii să trăiască mai plăcut, mai sănătos!“ În acelaşi timp, însă, creştea în el şi o melancolie, un sentiment de recunoştinţă faţă de bătrîna casă din Steinstrasse, înconjurată de clădiri murdare, igrasioase şi strîmte.

În colţ la Mohlenhoffstrasse cîntau nişte muzicanţi ambulanţi. Spre plăcerea adulţilor care se adunaseră în jurul lor, cîteva copile dansau un vals cu mişcări comice, dar gingaşe. De o drăgălăşenie nespusă era o fetiţă care se învîrtea şi se legăna în ritmul dansului, cu o graţie desăvîrşită. Lui Hardekopf melodia i se părea cunoscută. Unde o mai auzise oare? Şi cînd? Dar în clipa aceea muzicanţii lăsară instrumentele, şi micile dansatoare fură răsplătite cu aplauze. Chicoteau şi păreau ruşinate. Lîngă Hardekopf cineva fredona încetişor cîntecul de adineauri: „*Melaniei, Natura / Îi fermeca făptura...*“ Deodată, Hardekopf îşi aminti unde şi cînd îl auzise. Da, sigur, cu mulţi ani înainte, cînd îi ascultase întîia oară pe aceşti muzicanţi. Îi întîlnise pe Barkhof. Cîntau acelaşi vals... Numai că pe atunci purtau joben şi mănuşi albe. Şi erau tot trei, ca şi acum...

Hardekopf mai zăbovi printre trecătorii care se opriseră să asculte. O, valsul acesta!... Era dintr-o operetă;

Pauline şi cu el o văzuseră pe urmă la Tivoli. Cît trecuse de-atunci? Zece, sau douăzeci de ani? Nu, aproape treizeci. Treizeci de ani. Hardekopf se întoarse fără să vrea. Jakobi Kirche îi închidea vederea spre Barkhof. Pe vremea aceea în jurul bisericii se aflau barăci curăţele, peste care se profilau nava şi turnul bisericii. De Crăciun era zarvă şi veselie aici. Pe străzi, brazi împodobiţi cu lumini scînteietoare. Caterincele îngînau cîntece. Era zăpadă. Peste tot, lumini şi culori. Jacob „care vinde ieftin" căuta să atragă cumpărători, lăudîndu-şi marfa şi dînd drept obiecte folositoare articolele ce se nimerea să le aibă de vînzare. Kasper[1] îl omora în bătăi mai întîi pe Diavol, apoi Moartea şi, în mijlocul ţipetelor de bucurie ale copiilor, se însura cu frumoasa fată de crai. Weber, negustorul de ţipari, care pe atunci purta joben, pantaloni pînă sub genunchi şi veston negru strîns pe talie, oferea ţipari afumaţi. Lumea făcea un haz nebun cînd apărea Kirchhoff, îmbrăcat în costumul lui galben-canar, de care atîrnau bucăţi de stofă, perniţe, sticluţe, pachete şi panglici multicolore, care, pasămite, îl apărau de holeră.

Altădată, uliţele strîmte şi pasajele erau însufleţite de prezenţa a fel de fel de figuri originale. Hummel, sacagiul, împopoţonat şi el cu joben, pe care ştrengarii îl zădărau strigîndu-i: „Hummel, Hummel!" Cînd sîcîielile îşi produceau efectul obişnuit, stîrnind ameninţările sacagiului, poznaşii izbucneau în rîsete sălbatice. Afară de Hummel, se bucurau de mare popularitate, mai mare chiar decît însuşi primarul Hamburgului, şi pitica „Rutschhanne"[2], „Zitronenjette"[3] şi „Vogeljule"[4], tipuri pitoreşti, pe care Hardekopf le mai apucase...

Hamburgul străvechi, patriarhal... Pe atunci străzile încă nu erau străbătute de tramvaie electrice; birjele şi tramvaiul cu cai ajungeau. Nu se construiau transatlantice uriaşe, care de care mai mare. Nu era nevoie de

[1] Personaj comic tradiţional în teatrul de păpuşi german.
[2] Hanna — saltimbanca.
[3] Jette — vînzătoarea de lămîi.
[4] Jule — vînzătoarea de păsări.

străzi atît de largi şi nu se dărîmau, pentru a croi bulevarde, cartiere întregi... Of, da, greu e să te desparţi de lucrurile cu care eşti deprins!...

Muzicanţii ambulanţi se depărtaseră şi cîntau acum în colţ la Niedernstrasse, lîngă „Grosses Fass"; Hardekopf păşea încet, coborînd pe Mohlenhofstrasse, în urma muzicanţilor, cu gîndul mereu la Hamburgul de altădată; oare nu fusese mai frumos, mai vesel?

Pe vremuri, cînd abia se mutaseră în casa din Steinstrasse, un om cu o trompetă sub braţ bătuse la uşa locuinţei lor.

— Ce doriţi? îl întrebase tînăra doamnă Pauline.

— Io-s muzicantul, zise omul.

— Cum, ce fel de muzicant? se mirase tînăra soţie.

— Păi... muzicantul străzii, capăt doi *pfennigi*.

— Doi *pfennigi?* Pentru ce? voise să ştie doamna Hardekopf.

— Păi pentru muzică. Se vede că sînteţi nouă p-aici, nu?

Şi doamna Hardekopf îi dăduse omului doi *pfennigi*. De atunci se prezenta în fiecare joi după amiază ca să ceară tributul datorat. Pentru asta cîntau tustrei în curte două bucăţi şi, dacă se găsea cineva să le facă cinste cu o bere, chiar şi trei. În seara aceea, de după prima lui vizită, soţii Hardekopf rîseră din inimă de muzicanţii atît de hazlii, şi, de atunci încoace, de cîte ori veneau să cînte, doamna Hardekopf, ca toate femeile, ieşea la fereastră şi asculta, ca să se aleagă şi ea cu ceva pentru cei doi *pfennigi* ai ei...

Acum începuseră iar să cînte din alămuri valsul din *Războiul vesel*[1]. Muzicanţii nu mai purtau însă, ca altădată, jobene, ci gambete obişnuite. Vestoanele lor nu erau noi, ci tare jerpelite, iar unuia dintre ei, celui care cînta la tubă, i se vedea, prin gheata spartă, degetul mare de la picior.

După ce executară cele două bucăţi, se risipiră în tăcere, intrînd întîi prin prăvălii, apoi urcînd scările caselor. Fetiţele rămaseră locului, să-i aştepte ca să-i

[1] Operetă de Johann Strauss

însoțească la următorul colț de stradă, să danseze și acolo. Hardekopf intră la „Grosses Fass“, bău un pahar de vin de Rin, limpede și auriu, apoi își continuă plimbarea spre port.

De cîte ori nu-și aruncase privirile, în anii trecuți, de pe Stintfang, asupra portului, mereu vrăjit de pădurea de catarge, de mulțimea de vase venite din toate colțurile lumii. Pe atunci, vapoarele mari, caracteristice acum pentru imaginea de ansamblu a portului, erau puține la număr, și orice vas cu zbaturi, cu pîntecele larg făcea senzație. Pe vremuri, totul era mai frumos, mai intim oarecum. Pe apele portului nu se legănau remorchere solide și șalupe rapide, ci bărci greoaie ori pînzare cu vele albe sau cafenii, care, cînd vîntul era potrivnic, înaintau anevoie.

„...Cum o fi arătat orașul cînd zidurile lui nu cuprindeau decît porțiunea dintre afluentul Elbei și bazinul Alsterului?“ se întrebă Hardekopf. Pe vremea cînd navigația însemna expediție riscată, cînd negustorii cei mari purtau zale și paloșe și se numeau *Adventurers* — aventurieri? Trecuseră veacuri de atunci, iar între timp avuseseră loc lupte crunte și se săvîrșiseră nelegiuiri, înșelăciuni și nedreptăți fără număr. Atunci, ca și acum, învinseseră cei lipsiți de omenie, fiarele. Ca în ziua de azi, cu toate că pe atunci armatorii și samsarii, mîndri că făceau parte din Hansă, se intitulau cu îndrăzneală „negustori crăiești“.

Hardekopf își aminti de o vizită la Muzeul de istorie al Hamburgului

...Acolo, pe Grasbrook, unde rezervorul de gaz se înalță sumbru peste magazii, fuseseră spînzurați Störtebeker — dușmanul neîmpăcat al patricienilor și prietenul plebeilor — și tovarășii lui, o sută șaptezeci de oameni într-o singură zi. Colo jos, lîngă port, în dreptul podului de pe Stintfang, se afla monumentul navigatorului olandez Simon von Utrecht, care-i scăpase de pirați pe bogătașii îngrijorați de soarta negoțului lor.

Se perindaseră generații, dar rămăsese orașul, schimbîndu-se mereu, crescînd neîncetat. Ce nu le fusese dat vechilor turnuri să vadă în incinta acestor ziduri? Lupte înverșunate între breslași și patricieni îngîmfați, ruguri

şi spînzurători, ciume, pîrjoluri, războaie, asedii şi cotropiri... Adesea, străinii veniseră de departe: francezii din Provence, cazacii din stepele Donului. Englezii blocaseră estuarul Elbei. Danezii asediaseră cetatea...

Marinarii, postăvarii, brutarii, ţesătorii şi făurarii, într-un cuvînt, muncitorii din oraş organizaseră în 1790, la prima aniversare a căderii Bastiliei, o mare serbare populară înlăuntrul zidurilor oraşului. În schimb, Senatul patricienilor hamburghezi nu se împăcă cu noua stare de lucruri de dincolo de Rin decît în ziua cînd un general al lui Napoleon, Davout [1], intră cu armata sa în oraş. Cînd Hamburgul deveni oraş francez, Senatul aşeză cu mare solemnitate un bust al lui Napoleon în clădirea primăriei. Asta, însă, nu-i împiedică pe senatori ca, puţin timp după aceea, să-i aclame ca pe nişte eliberatori pe generalul Tettenborn [2] cu cazacii lui şi să-i confere mareşalului Blücher [3] titlul de cetăţean de onoare al oraşului. Din moşi-strămoşi bogătaşii se dovediseră vicleni şi necinstiţi dar, deşi totdeauna dîrzi în apărarea avuţiilor lor, se arătaseră oricînd gata să se întoarcă după cum bate vîntul.

Hardekopf îşi amintea de scandalurile pe care *Hamburger Echo* le dezvăluise publicului. Negustori crăieşti? Nu, piraţi moderni, asta erau armatorii... Pentru marinari, vasele lor erau adevărate puşcării plutitoare... Negoţul de sclavi, actele de baraterie [4], contrabanda şi bursa neagră, speculaţiile şi afacerile necurate şi exploatarea neruşinată a echipajelor, iată prin ce deveniseră bogaţi şi puternici. Lozinca „*Pfennig*-ul contează!", înscrisă pe stema armatorului hamburghez R. M. Sloman, ar fi putut-o arbora oricare dintre ei cu tot atîta îndreptăţire. De dragul unui *pfennig* se tocmeau, în-

[1] *Louis Davout* (1770—1823), a ocupat Hamburgul în 1811.

[2] *Friedrich Tettenborn* (1770—1845), ofiţer german în serviciul Rusiei; a luat Hamburgul din mîinile francezilor în 1813.

[3] *Gebhard Leberecht Blücher* (1742—1819), feldmareşal prusian; a comandat armata prusiană la Waterloo, contribuind la înfrîngerea lui Napoleon I.

[4] Termen care desemnează fraudele comise în dauna armatorilor, asigurătorilor sau navlositorilor de căpitanul sau de membrii echipajului unui vas.

șelau și săvîrșeau jafuri și crime, pe vremuri, ca și acum.

Ori de cîte ori stătea — ca azi— pe creasta lui Elbberg, rotindu-și privirile deasupra orașului și portului, Johann Hardekopf visa la orînduirea viitoare, dreaptă, adînc chibzuită. Aceasta era credința lui, și, de fiecare dată cînd se gîndea la ea, trăia un moment solemn. Se uită la apele gălbui și tulburi ale marelui fluviu și la transatlanticele uriașe, apoi spre șantierele navale, spre șantierul „Blohm & Voss", unde în zilele de lucru muncea din greu, apoi în jur, spre Observatorul maritim, spre Hotelul Wietzel, urmărind circulația vie din cartierul St. Pauli. Acesta era locul preferat al lui Johann Hardekopf; aici se simțea chiar în inima orașului.

3

Ludwig i se destăinui sorei sale: Hermina, cu care era logodit în taină de multă vreme, rămăsese însărcinată. Nu avea, însă, mijloace să-și mobileze o locuință proprie. Îi venise deci ideea să subînchirieze o mică odăiță în noua locuință a soților Brenten. Carl Brenten nu era tocmai încîntat, dar Frieda, care voia să-și ajute fratele, izbuti să-l convingă. Perspectiva de a avea chiria săptămînală pentru toată locuința, închiriind o cameră mobilată, îl ademenise, în cele din urmă, pe Brenten. Deocamdată, proiectele acestea i se ascundeau doamnei Hardekopf. Intenționau s-o pună în fața faptului împlinit abia cînd aveau să se mute. În definitiv, Ludwig avea aproape douăzeci și șapte de ani, era așadar destul de mare ca să hotărască singur ce să facă.

Fratele său Otto umbla pe vremea aceea palid și descumpănit, evita localurile de dans, se strecura sumbru pe străzi și arăta ca un om grav bolnav. În ciuda stăruințelor maică-si, refuza cu încăpățînare să consulte un doctor. După o cercetare amănunțită a sertarului său, doamna Hardekopf descoperi, în sfîrșit, cauza mîhnirii lui. Zîmbi la gîndul că fiul ei suferea din dragoste. O, doamne, doamne! Trebuie, oare, ca toți oamenii să treacă prin aceleași încercări, să cunoască aceleași stări

de fericire și durere? Sunase, oare, ceasul acestui crai, care se arunca fără alegere în brațele oricărei femei? Ce-o fi găsit băiatul la fîșneața aia, de-l făcea bolnav de dragoste și era așa de amărît? Oricum, din dragoste neîmpărtășită nu se prea moare; fără îndoială că și Otto o să treacă peste acest episod, și în curînd colecția lui de fotografii avea să sporească din nou.

Mult mai mult o neliniștea scrisorile grăsanei Hermina. Din ele reieșea nu numai că Ludwig se logodise cu ea, dar și că așteptau un copil. Scria cu emfază că feciorul pe care avea să-l nască („Ce gîscă mai e, și dacă s-o nimeri să fie fată?!“) se va numi Karlheinz și va deveni om mare.

Mama citea și recitea nedumerită versurile ce reveneau mereu, despre pajiște, despre dragoste și despre „vînătorul în straie verzi“. Se referea, oare, la Ludwig? Ce mai vînător! Totuși, înregistra aceste evenimente nu fără un zîmbet în colțul gurii. Cîteodată, însă, se gîndea cu toată seriozitatea la viața acestor tineri, care se frămîntau cu lucruri care ei în tinerețe nici nu i-ar fi trecut prin minte. În scrisorile Herminei era vorba, de pildă, de drepturile femeii și de necesitatea educației sexuale, de vegetarianism și de lupta împotriva alcoolismului. În schimb, în scrisorile ei nu se pomenea niciodată de viitoarea lor locuință, ci de „cuibușorul“ lor, iar cuvintele „lumină“ și „soare“ reveneau mereu. „Ciudate scrisori de dragoste!“ găsea doamna Hardekopf. „Un tineret romanțios“, zicea bătrînul Johann, căruia nevastă-sa îi povestea despre această corespondență.

— Dar Pauline dragă, eu în locul tău nu mi-aș vîrî nasul în secretele tinerilor...

— Ei, Johann...

— La ce bun, Pauline? o întrerupse Hardekopf. Dacă bagă de seamă, greu mai scoți neîncrederea din ei. Și, afară de asta... nu-și isprăvi fraza; se uită doar zîmbind la nevastă-sa.

Și Pauline tăcu. Apoi surîseră amîndoi: se resemnau cu gîndul că nu sînt în stare să pună piedici în calea copiilor, oricît de ciudate li s-ar fi părut gusturile lor.

Urmară zile agitate; chiar dacă doamna Hardekopf şi Frieda Brenten oftau şi se văicăreau, amîndouă îşi vedeau de treburi cu un zel înflăcărat şi — cum spunea doamna Pauline — aveau treabă, nu glumă. Atît familia Brenten, cît şi familia Hardekopf găsiră locuinţe pe Raboisen, o ulicioară laterală, cam întunecoasă, dar liniştită şi plăcută, între Barkhof şi Binnenalster. Nu în clădiri noi, ci din cele construite la mijlocul secolului trecut, după marele incendiu din Hamburg: locuinţe spaţioase, luminoase, care dădeau spre stradă. Îndată după ce se isprăvi tapetatul şi văruitul, cele două femei făcură curat mai întîi în locuinţa Brentenilor. Cu ajutorul tuturor membrilor familiei Hardekopf, mobilele casei Brenten fură transportate din Steinstrasse pe Raboisen. Cînd isprăviră de cărat, se apucară de noul cămin al Hardekopfilor, care fusese renovat între timp, şi, iarăşi cu puteri unite, transportară mobilele din locuinţa veche în cea nouă. În mai puţin de o săptămînă, totul era gata, şi doamna Hardekopf, înţepenită şi frîntă de oboseală, stătea şi cerceta cîmpul de bătălie, îndreptîndu-se din şale mîndră şi mulţumită.

Noile locuinţe însemnau pentru cele două femei o imensă uşurare a muncilor casnice. Lămpile de petrol fură înlăturate, căci casele noi erau luminate cu gaz aerian. Şi maşina de gătit avea să le dea mai puţin de lucru; în fiecare bucătărie se găsea o maşină cu gaz aerian. Iar în luminator se găseau lăzi mari de gunoi, aşa că nu mai trebuiau să poarte şi grija găleţilor cu resturi. Brentenii aveau însă nevoie, în primul rînd, de mai mult spaţiu, căci familia sporise: în primăvară se născuse o fetiţă, Elfriede.

În timp ce aşezau mobilele, Frieda Brenten îi servi mamei sale surpriza pe care i-o pregătise:

— Uite, mamă, aici o să stea Ludwig cu nevastă-sa. Provizoriu, bineînţeles, pînă îşi găsesc o locuinţă potrivită.

Doamna Hardekopf își măsură fata cu o privire lungă, compătimitoare. Cam așa te uiți în ochii unui copil de școală, care, în pofida sfaturilor bune ce i se dau, cade mereu în vechile-i greșeli.

— Ei... da de ce atîta grabă? întrebă ea scurt.

— Da, mamă, e grabă mare. Acuma n-are rost nici o dojană, trebuie să-i ajutăm, nu-i așa?

— Dragă fată, îi răspunse doamna Hardekopf, liniștit, dar vădit ironic, ei... îți doresc să ai parte numai de bucurii!

Micul Edmond umbla printre mobile și se cățăra pe ele. Doamna Hardekopf se uită gînditoare la nepotul ei, și, arătînd spre el, întrebă:

— Dar părinții lui, de fapt, unde sînt?

Frieda tăcu. De la prima vizită a fratelui ei Emil și a soției sale nu mai auzise de ei; nu știa nici dacă găsiseră de lucru și adăpost, nici chiar dacă se mai aflau în oraș.

— În orice caz, puștiul ți-a rămas pe cap, zise doamna Hardekopf drept încheiere, ca și cum ar fi ghicit gîndurile fiică-si. Și, după cum se arată, în curînd se va adăuga și plodul grăsanei. Asta face patru copii. Cum ți-am spus, fata mea, îți doresc să ai parte numai de bucurii!...

Frieda Brenten nu zise nimic. Dar era neliniștită. În sufletul ei nu putea să nu-i dea dreptate mamei. Era indignată de purtarea lui Emil. Și de pe acum se temea să nu pățească ceva de același gen cu Ludwig.

— Și cum stai cu Carl?

— Mai bine! Da, mult mai bine!

— Așa? Ei, asta mă bucură! Și doamna Hardekopf continuă: Ai fost la spital și încă nu mi-ai spus cum îi merge lui Walter.

— Destul de bine. Brațele sînt încă în ghips. Dar tare se plictisește. Și ar vrea să veniți duminică la el.

— Adică cine?

— Păi dumneata și tata.

5

Noul spital municipal se afla în mijlocul parcurilor de la marginea orașului, nu departe de Aussenalster. În după-amiezile de duminică veneau vizitatori din tot orașul. La intrarea principală se postau atunci negustori ambulanți care vindeau flori, fructe, jucării, mărunțișuri ieftine, moriști și baloane. La 3 fix, cînd se deschidea poarta mare a spitalului, începea un dute-vino neîntrerupt, care dura o oră și jumătate.

În acea zi de iunie era o căldură apăsătoare. Toată lumea vorbea despre vreme, blestemînd zăpușeala și precizînd că va fi furtună a doua zi. Femeile purtau rochii lungi, ușoare și pălării mari de paie, care le fereau fețele de soare. Bărbații gemeau strînși de vestele strîmte și de gulerele tari ; pălăriile unora erau prinse cu agățătoare speciale de butoniera redingotei, căci purtau și ei pălării de paie prevăzute cu șiret negru, ca nu cumva să le ia vîntul. Dar deocamdată nici vorbă de furtună sau de vînt ; nu se simțea nici o adiere, și aerul era atît de apăsător, încît mai-mai că te înăbușeai.

Soții Brenten și Hardekopf se înțeleseră să meargă împreună la spital ; femeile aveau de gînd să arunce în drum o privire în vitrinele de pe Steindamm. După aceea, la întoarcere, voiau să treacă de-a lungul Altsterului, îmbinînd astfel vizita la spital cu o plăcută plimbare de duminică.

Doamna Hardekopf își examina fiica cu satisfacție, căci purta o rochie de stambă albastru-deschis, simplă, ușoară, vaporoasă și totuși discretă. Numai pălăria de paie dată cu lac negru, garnisită cu o pană de struț colorată, îi displăcuse. Pana i se părea prea mare, iar pălăria era bătătoare la ochi.

— Asta-i pălăria pe care ai cumpărat-o la solduri astă-primăvară ?

Frieda aruncă în grabă o privire îngrijorată înspre Carl și răspunse stînjenită :

— Da, mamă !

„Se jenează, își zise mama, probabil că și-a dat seama singură că prea e împopoțonată.“ Foarte mîndră de rochia ei de postav gri-deschis, pe care și-o croise sin-

gură, doamna Hardekopf, cu toate că o mai sfătuise pe fiică-sa de multe ori în acest sens, îi spuse încă o dată:

— Ar trebui să te obişnuieşti şi tu să-ţi faci singură rochiile; economiseşti parale şi poţi să fii totdeauna drăguţ îmbrăcată.

— Dar dumitale nu ţi-e prea cald azi în rochia asta? întrebă Frieda, de teamă să nu vină iar vorba faţă de Carl despre pălăria ei, care costase o grămadă de bani.

— Nici gînd!

Doamna Hardekopf îşi cercetă rochia de sus pînă jos, ca şi cum ar fi putut să verifice astfel dacă îi ţinea cald sau nu. Găsea că rochia era plăcută şi ca fason, şi ca culoare. Era închisă pînă în gît, fireşte, că doar nu mai era tinerică. Balenele gulerului înalt pînă la bărbie desigur că o strîngeau. Dar mînecile largi, bufante erau şi vaporoase, şi moderne. Iar nasturii de culoare deschisă şi dantela cu colţişori îndulceau croiala sobră şi severă.

— O rochie pentru tineretul mai vîrstnic, zise ea zîmbind.

— Da, mamă, arăţi grozav de bine! Şi ce frumos îţi stă părul!

Doamna Pauline îşi pipăi la repezeală cocul bine prins.

Frieda se necăjea cu părul ei; cînd se pieptăna, îi cădeau şuviţe întregi. Fusese nevoită să-şi adauge un „Wilhelm", o coadă artificială. Buclele care-i cădeau pe frunte erau veritabile, dar nu şi coroana de pe creştet, care era puţintel mai deschisă la culoare. Nu numai la bărbaţi părul bogat trecea drept un semn de frumuseţe.

Johann Hardekopf şi Carl Brenten mergeau înainte. După ce mama şi fiica isprăviră să se admire reciproc, privirea lor căzu asupra bărbaţilor. „Pantalonii albi, cu redingota asta închisă, îi vin bine lui Carl", se gîndi Frieda. Dar el nu prea voia să le poarte; susţinea că e prea mic şi îndesat.

— Pălăria lui Carl îmi pare de-a dreptul primejdioasă, observă doamna Hardekopf. Are nişte dinţi uriaşi.

Şi Frieda găsea că „fierăstrăul circular" arăta cam ciudat, dar luă apărarea soţului şi a pălăriei:

— Ultima modă americană, mamă.
— Păi da, există şi mode prosteşti, draga mea.
Îi venea să spună: „Uită-te la tata, şi el se îmbracă după modă, dar nu ca un maimuţoi!" Se uită cu plăcere la Johann al ei, care-şi îmbrăcase costumul de duminică „sare şi piper", purta obişnuita lui pălărie neagră cu borul lat şi un baston gros în mîna dreaptă.
Umblau agale — bărbaţii fumînd ţigări de foi, pe care Carl se pricepea să le procure ieftin — nu degeaba lucra într-un atelier de ţigări — femeile oprindu-se ici-colo în faţa unei vitrine şi schimbînd reflecţii de cunoscătoare despre mărfurile expuse — şi îşi vedeau tihnit de drum; plecaseră destul de devreme de-acasă. Carl Brenten avea un pacheţel sub braţ: un joc de loto, două cărţi şi puţină ciocolată. Şi bătrînul Hardekopf purta o pungă cu banane şi mere. Vorbeau cu vioiciune despre lucrurile cele mai diferite: despre vreme — despre căldură, zăpuşeală, furtună — despre perspectivele recoltei, despre construirea tunelului pe sub Elba [1] — avea să fie o realizare grandioasă, să poţi trece cu piciorul pe sub apele fluviului, sub transatlanticele în mers, pînă la Steinwärder şi înapoi, fără să mai ai nevoie de bac. Şi metroul, cu liniile sale subterane şi aeriene, care se aflau în plină construcţie, avea să constituie o mare înlesnire pentru circulaţie. Apoi discutară despre reuniunile din trecut şi cele ce urmau să fie organizate în viitor de *Maienblüte*. Carl Brenten era de părere că serbarea din toamnă ar trebui să aibă loc undeva pe malul unei ape; Hardekopf era împotrivă, amintindu-şi de îngrozitoarea nenorocire întîmplată cu vaporaşul „*Primus*" şi de accidentul de anul trecut de la Stade, unde trei fete tinere se înecaseră cu ocazia unei excursii organizate de o asociaţie. El propunea să se aleagă un loc într-o pădure, în Haake sau Sachsenwald. Mai ales că pădurea e atît de frumoasă toamna... Au vorbit şi despre politică, despre marea dezbatere din

[1] Construcţia acestui tunel, primul în felul lui, a fost încheiată în 1911.

sînul partidului în legătură cu coloniile[1], în cursul căreia se precizaseră trei, patru sau chiar mai multe curente. Hardekopf găsea că în această chestiune punctul de vedere al lui Bebel era clar și convingător. Carl Brenten era de părere că nu se poate trece, însă, peste argumentele Rosei Luxemburg și ale lui Ledebour[2]. Imperialismul e pe cale să sporească pericolul de război. Brenten condamna atitudinea sindicatelor engleze, care susțin deschis politica colonialiștilor și a capitaliștilor. Datorită acestui interesant schimb de vederi, resimțiră mai puțin căldura și nu se supărară că nevestele lor se tot opreau și abia se puteau smulge din fața fiecărei vitrine.

Cînd sosiră la spital, mai erau vreo cinci minute pînă la ora 3.

— Am ajuns la țanc! exclamă Brenten, uitîndu-se la ceasul lui de aur, singurul obiect de preț care-i rămăsese ca moștenire de la taică-său.

— Doamne, ce de oameni sînt bolnavi! se miră Frieda, privind mulțimea care se strînsese în fața porții principale.

— Păi cei care stau aici sînt sănătoși, obiectă Hardekopf sec.

— Asta știu și eu, tată. Dar înseamnă că tot atîția bolnavi zac înăuntru.

— Ba or fi chiar mai mulți...

Apoi se încinse o discuție despre numărul de paturi al spitalului. Carl Brenten susținea să fi citit undeva că, de cînd fusese transformat, spitalul Sankt Georg, care

[1] Răscoala triburilor din Africa de sud-vest (1904) a declanșat în sînul Partidului social-democrat german o controversă aprinsă în jurul problemei colonialismului; în vreme ce oportuniștii susțineau că „într-un regim socialist politica colonială poate avea un efect civilizator", marxiștii consecvenți condamnau colonialismul fără nici o rezervă. Chiar și după ce congresul socialist internațional (1907), a înfierat categoric politica colonială, dezbaterea a continuat, liderii social-democrați de dreapta lansînd lozinca „egalitate pentru toate statele în colonii" prin care au căutat să justifice politica agresivă a imperialismului german.

[2] *Georg Ledebour* (1850—1947), deputat social-democrat german de stînga; alături de Roza Luxemburg, unul dintre principalii exponenți ai punctului de vedere marxist în problema colonială.

de altfel dispunea de cea mai modernă secţie de chirurgie din Europa, putea să adăpostească peste două mii de bolnavi. Lui Hardekopf i se păru exagerată această evaluare, dar tăcu şi dădu gînditor din cap. Nevastă-sa zise :

— Un spital ca ăsta ar fi trebuit să existe pe vremea holerei ; ar fi salvat viaţa a mii de oameni !

Tocmai se pregătea să povestească despre epidemie — se prezentase ca infirmieră voluntară, şi pînă la urmă se îmbolnăvise şi ea — cînd mulţimea începu să se agite.

Toată lumea se îmbulzea la intrare. Poarta mare a grilajului se deschise.

La intrare dădură peste Gustav şi Sophie Stürck, însoţiţi de doi dintre copiii lor, Anni şi Edgar.

— Nici nu ne-aţi spus că o să veniţi să-l vedeţi pe Walter ! zise Frieda, salutîndu-şi cumnaţii.

— Ce drăguţ din partea voastră că aţi venit ! adăugă Carl Brenten.

Se lăsară purtaţi de mulţime pe aleea principală a parcului din faţa spitalului.

— Walter e în pavilionul C, în fund de tot, strigă Frieda agitată ; se bucura nespus să-l revadă pe băieţelul ei, pe care nu-l văzuse de alaltăieri. Apoi îşi întrebă nepoţica : Ei, Anni, ce mai faci ?

— Bine, mulţumesc, mătuşică !

— Dar tu ? se adresă Frieda, întorcîndu-se către nepotul ei, Edgar, un băiat mare, aproape un domn, care-şi începuse ucenicia la un negustor.

— Mulţumesc, mătuşă, răspunse acesta cu voce gravă.

Ea îi aruncă o privire din coada ochiului, căci vorbise pe un ton suferind. Era palid şi părea obosit. Dar Frieda îl întrebase numai aşa, într-o doară, şi fără a fi preocupată de nepot ; gîndul îi era numai la copilul ei.

Pe măsură ce micul grup se apropia de pavilionul C, Frieda Brenten se grăbea să le-o ia înainte. Intră prima în salonul în care duzini de feţişoare palide şi slabe erau îndreptate spre ea. Dar nu văzu decît faţa copilului ei, la stînga, în al treilea pat. Micul Walter şedea

în capul oaselor, privind ţintă spre uşă cu ochii dilataţi de nerăbdare. Cînd o zări pe maică-sa, strigă tare:

— Mămico!

De mişcat nu se putea mişca. Amîndouă braţele îi erau încă în ghips. Doamna Brenten se repezi la el, îl îmbrăţişă, îl sărută, îl întrebă cum se simte. Dar nu-i dădea răgaz să răspundă. Cînd deschidea gura îl îmbrăţişa şi-l săruta iar. Îl găsea mai palid decît alaltăieri. Apoi sosi întreaga suită. Walter trăgea cu coada ochiului pe sub braţele mamei, la pungi şi la pachete

Cum nu puteau să dea mîna cu băieţelul bolnav, îl bătură prietenos pe obraz şi-l încurajară. Bunica îi dădu o sărutare zdravănă.

— Ei, m-ai aşteptat, ştrengarule, ce?

Unchiul Stürck nu se putu opri să observe:

— Da, dragul meu, iată ce se întîmplă cînd te dai pe balustradă!

— Lăsaţi dojenile acum, strigă Frieda necăjită. Cel puţin cît e bolnav.

— Aşa e, întări doamna Hardekopf. Cînd se face bine, mănîncă el o bătaie straşnică.

Darurile fură aliniate solemn pe pat: banane, mere, ciocolată, bomboane şi un volum intitulat *Legendele eroice ale germanilor*, cadoul adus de Gustav Stürck. Micii pacienţi din paturile vecine întindeau gîtul să vadă. Unul începu să plîngă în hohote, fiindcă la el încă nu venise nimeni să-l vadă. Frieda Brenten se aşeză la stînga, pe marginea patului, iar bunica la dreapta; se apucară să-l descoase pe Walter şi-l puseră să povestească ce spusese medicul la ultima vizită, cum se poartă infirmierele, ce i se dă de mîncare şi dacă învaţă cu sîrguinţă, ca să nu rămînă în urmă la şcoală.

Deodată apărură lîngă patul bolnavului Alice Striemel, într-un taior elegant, şi noul ei logodnic, un domn slab, cu obrajii palizi, cu o mustaţă subţire şi păr negru, creţ, care avea o mutră de lăutar sau de frizer, deşi era, cum ştiau cu toţii, procurist la un samsar de vapoare — se vede că familia Striemel avea slăbiciune pentru procurişti. Alice aşeză pe pat un coşuleţ drăguţ cu struguri, iar logodnicul, ţeapăn şi distins ca un baron. făcu o plecăciune fiecăruia dintre cei de faţă.

Abia își recăpătaseră cumpătul după această vizită neașteptată, cînd doamna Hardekopf holbă ochii, întinzînd capul înainte; în ușă apăruseră Ludwig cu durdulia Hermine.

— O să mă lovească damblaua! izbucni bunica. Asta-i culmea!

— Ce anume, mamă? întrebă Frieda, fără să aibă habar.

— Ei... ei, îți arăt eu ție, băiete...

Acum abia descoperi și Frieda surpriza.

— Mamă! șopti speriată. Pentru numele lui Dumnezeu, să nu faci scandal aici la spital!

— Ei, ce idee, să care gîsca asta după el, aicea!

Ludwig Hardekopf își zărise rubedeniile la patul bolnavului și se apropia intimidat. Nevastă-sa — cununia avusese loc cu cîteva zile înainte fără nici o zarvă — se apropie cu pași mărunți. Toți se întoarseră spre noii-veniți. Ludwig o prezentă pe Hermine, a cărei față, strălucea de amabilitate. Bătrînul Hardekopf, care o vedea pe noră-sa pentru prima oară, abia se stăpîni să nu pufnească în rîs. „Într-adevăr, Pauline are dreptate; e ca un sac cu făină! își zise el în gînd. Zău că băiatul are gusturi cam fistichii!“ Aruncă o privire asupra nevestei-si, care se făcuse albă ca varul. Se vedea că trăsese o sperietură soră cu moartea și că era încă nedecisă cum să se poarte.

Hermine Hardekopf — că doar așa o chema acum — purta o rochie de culoare deschisă de pînză groasă, încărcată cu broderii în culori vii, și care atîrna, largă, pînă jos. (Bătrînul Hardekopf își aminti de „cămașa de noapte“, și găsi că denumirea nu era tocmai nepotrivită.) Din pricina coafurii cu melci blonzi ca paiul, fața rotundă a Herminei părea și mai bucălată. De gîtul descoperit, ars de soare, ca și fața, atîrna un lănțișor de argint, cu un medalion în formă de inimă.

— Bună ziua, zise bătrînul Hardekopf, profund amuzat de zîmbetul mirat, fermecat parcă, din ochii nurorii.

— Bună ziua, Hermine! o întîmpină Frieda Brenten, întinzîndu-i mîna. Drăguț din partea ta că ai venit!

Între timp, Alice îl trăsese la o parte pe unchiul ei Carl și-l întrebase cine era persoana asta imposibilă.

dizgrațioasă. Logodnicul ei se zgîi amuzat la Hermine și apoi întoarse capul, să-și ascundă rînjetul.

Frieda Brenten îi făcu semn Herminei cu cotul și arătă din cap spre mamă-sa. Hermine îi întinse mîna doamnei Hardekopf și zise încetișor:

— Bună ziua!

Doamna Hardekopf, care-și ținea ochii în jos, observă mîna întinsă spre ea, ridică privirea repede, se stăpîni și-și puse mîna, cu o ușoară șovăire, în mîna nurorii. Mormăi ceva în chip de salut. Ludwig, care urmărise scena cu încordare, roși de bucurie, oftă ușurat și surîse. Se apropie apoi de patul micului bolnav și-i puse în poală o carte groasă, bogat ilustrată, *Basmele lui Grimm*. Entuziasmat, Walter îi ruga să deschidă cartea cînd la o pagină, cînd la alta; ochii îi străluciră cînd văzu pe flăcăul care plecase să învețe frica, pe Klaus cel mare și pe Klaus cel mic, apoi „Pun-te, masă, întinde-te, măgarule".

— Povești frumoase, zise Hermine către Walter.

— Da, răspunse el. Pe unele le cunosc. Dar nu așa multe.

Ludwig spuse:

— Asta-i cea mai frumoasă ediție, din cîte se găsesc, a poveștilor lui Grimm; mătușa Hermine a ales-o.

— Ei, Walter, mulțumește acum.

— Mulțumesc, zise ascultător băiețașul.

— Vezi, să te faci bine curînd! spuse Hermine, mîngîind capul copilului cu mîna ei grăsulie.

Bunicul zîmbi, văzînd fața strălucitoare a copilului. Cum puștiul nu putea să ia în mîini cadourile așezate grămadă, înghițea cu ochii aceste splendori. Nu demult se milogise în zadar:

— Bunicule, cumpără-mi o carte cu poze! Bunicule, ia-mi ciocolată... Bunicule, tare aș vrea un loto!

Nimic. Toate costau prea scump. De unde era să ia atîția bani? Își lipise palmele de sticla vitrinelor... dar cărțile frumoase, jucăriile și dulciurile erau inaccesibile. Acum, că zăcea în pat, cu brațele bandajate, le avea pe toate astea, și multe altele încă, în fața ochilor, dar nici acum, de fapt, nu le putea atinge, deși toate minunățiile îi aparțineau; nu se mai sătura privindu-le. „Da,

băiatule, își zise bunicul în gînd, la fel se întîmplă și în viață: cînd dorim mult anumite lucruri, nu le putem căpăta... Iar cînd le primim, adesea n-avem ce face cu ele!"

Salonul era arhiplin. Surorile umblau printre paturi și-și supravegheau bolnavii. Se auzea din cînd în cînd: „Erni, să nu mănînci nimic!" „Willi, nu vorbi așa de mult!"

Cei mai mulți vizitatori se strînseseră la patul lui Walter Brenten; dar erau mult mai preocupați de ei înșiși decît de cel la care veniseră. Gustav Stürck și Carl Brenten începură să stea de vorbă despre distribuirea premiilor la expoziția anuală de păsări de la „Alsterlust" [1]. Alice și logodnicul ei șușoteau între ei, apoi rîseră tare și nestingheriți. Ludwig Hardekopf se întreținea cu Sophie Stürck, care, în chip neașteptat, îl ascultă, în loc să vorbească ea însăși. Anni Stürck trecu încet de la un pat la altul, uitîndu-se cu luare-aminte la fiecare bolnav în parte. Fratele ei Edgar privea fix în salon, cu gîndul vădit aiurea. În jurul patului lui Walter rămăseseră cele trei femei, dintre care ba una, ba alta se silea să iasă din încurcătură cu cîte o vorbă.

— Nici n-ai să poți să le mănînci toate singur, zise Hermine către Walter.

— Nu, dar după vizită toate se strîng și se împart, zise Walter vioi.

— Foarte cuminte obicei, comentă doamna Hardekopf.

Dar fiica ei zise:

— Să spun drept, nu știu, în fond, nu aduci toate astea pentru copii străini.

Walter se rugă:

— Mamă, întoarce filele, n-am văzut încă toate pozele.

Hermine strălucea de bucurie, fiindcă tocmai cartea cumpărată de ea trezea interesul copilului.

— N-ai vrea să guști strugurii ăștia? întrebă Frieda.

[1] Insulă, în colțul de miazăzi al lacului Aussenalster, amenajată la începutul secolului ca centru de expoziții și parc de distracții.

— Nu, acuma nu vreau.

— Dar pe urmă o să se împartă toate, zise maică-sa îngrijorată.

— Capăt și eu partea mea, răspunse Walter.

— Da, ai să capeți și tu cîțiva, însă acuma sînt toți ai tăi.

Între timp, Gustav Stürck și Carl Brenten căzură de acord că n-ar trebui să se îngăduie ca membrii juriului să expună și ei păsări. Sophie Stürck ascultase cu răbdare perorația lui Ludwig Hardekopf, care susținea că principala cauză a mai tuturor bolilor de femei ar fi corsetele. Logodnicul Alicei o asigură, rîzînd, pe logodnica lui că nu-i părea rău că a făcut această vizită. Frieda Brenten se bucura că între soția lui Ludwig și mamă-sa se înfiripase ceva ce semăna a apropiere. Iar doamnei Pauline îi părea bine că pe calea asta se evitase ceva mai grav, dar în sinea ei luă hotărîrea de nezdruncinat să nu intre în legături mai strînse cu pisăloaga durdulie, ci să o țină pe cît cu putință la distanță. Cel mai mulțumit era, însă, bătrînul Hardekopf, care, sub pretext că nu suportă aerul de spital, se dusese să se plimbe nițel în parcul dintre pavilioane, ca să rîdă încetișor și pe ascuns de noră-sa. Ce gîndea Walter despre cei care veniseră să-l viziteze nu interesa pe nimeni ; dar mulțimea nesperată a cadourilor îl făcea să fie nespus de încîntat.

Cînd sora-șefă strigă : „Vizita s-a sfîrșit!“ toți îi spuseră lui Walter „La revedere!“ și „Grabnică însănătoșire!“ și, în timp ce mama și bunica îl mai îmbrățișară o dată, copleșindu-l cu o mulțime de sfaturi, vizitatorii ceilalți se îndreptară spre ieșire.

În fața spitalului începură să-și ia rămas bun unii de la alții. Alice și logodnicul ei declarară că se duc să mănînce undeva în oraș, căci seara aveau bilete la Carl-Schultze-Theater. Carl Brenten le propuse lui Ludwig și soției sale să se întoarcă acasă împreună, făcînd o plimbare de-a lungul Alsterului. Cînd auzi, doamna Pauline declară că e obosită, istovită și ar vrea să ajungă acasă cît mai repede :

— Johann, luăm tramvaiul, nu?

Bătrînul Hardekopf dădu din cap. Așa că se despărțiră.

Dar soții Hardekopf nu luară tramvaiul, ci merseră pe jos prin Brennerstrasse și Bremerreihe, pe cînd soții Stürck și copiii lor, soții Brenten și Ludwig cu Hermine se îndreptau spre malul Alsterului.

— Doar n-o să umblu cu vaca asta pe străzi, să mă fac de rîsul oamenilor! zise doamna Hardekopf către soțul ei. De altfel... poftim, ai văzut-o și tu acum. Ce neobrăzare din partea ființei ăsteia, să se bage cu de-a sila în sufletul nostru! Ei, zi și tu, îți place?

— Pauline, nu mie trebuie să-mi placă. Pesemne că-i place lui Ludwig.

— Păi nu-i cu totul sărit băiatul ăsta?!

— Se vede treaba că-i plac formele pline.

— Pline, nepline... zise doamna Hardekopf. Asta încă n-ar fi nimic. Dar nesimțirea asta! Necuviința asta, să te arăți în halul ăsta pe stradă! Parcă ar fi o lunatică. Da, da, parcă abia s-a sculat din pat și umblă așa, aiurea! Am văzut-o și în vis pe... pe... ei, nu mai spun încă o dată ce e. Și cu asta să mă plimb eu pe cheiul Alsterului? Mă mir de Frieda că poate! Și Carl, care în general e așa de pretențios!

Bătrînul Hardekopf surîse pe sub mustață și o lăsă să-și verse năduful.

Ce indignată ar mai fi fost doamna Pauline dacă ar fi auzit-o pe Sophie Stürck dîndu-i dreptate grăsunei Hermine și jurîndu-se să nu mai poarte nici ea corset de acum înainte. Își exprimă presupunerea că deplasarea uterului de care suferea s-ar datora acestei absurde mode de a umbla strînsă în corset, iar Hermine Hardekopf declara că despre asta nu încape nici o îndoială. Dar dacă ar fi auzit cum toate trei femeile — chiar și Frieda ei — tăbărîră asupra bărbaților! Gustav Stürck pomenise de efectul binefăcător al alimentației cu carne asupra creierului omenesc, la care Hermine îl făcuse fără înconjur „canibal îngrozitor". Brenten declarase în mod frivol că femeile trebuie să fie subțiri la șold, fiindcă asta le dă grație și „un nu știu ce". Fu tratat de desfrînat, căci „anumite părți" și „un nu știu ce" erau pentru el mai importante decît sănătatea soției sale.

Apoi Gustav Stürck și Carl Brenten fură tratați de oameni înapoiați și învechiți. Din fericire, doamna Hardekopf n-a auzit toate astea, căci altfel, pînă la urmă ar fi explodat.

6

Pe la ora 2 noaptea cineva bătu la ușa locuinței Brentenilor. Carl se trezi primul și o sculă și pe nevastă-sa.

— Ce-o mai fi și asta?! Atît de tîrziu!?

Frieda se gîndi numaidecît la Emil.

— Stai liniștit, îi zise ea lui Carl; se dădu jos din pat și-și puse repede capotul. Cine-i?

— Eu, Anita, soția lui Emil!

— Mi-am închipuit eu!...

Frieda aprinse lampa cu gaz și descuie ușa.

— Cum de veniți la ora asta? Dar Emil unde e?

— Nu știu.

— Dumnezeule sfinte, cum arăți! Dar ce s-a întîmplat?

Anita Hardekopf intră în bucătărie, buimăcită, cu privirea pierdută. Fața îi era într-un hal fără de hal, ochii umflați, învinețiți, ochiul drept abia îl putea deschide, buzele, umflate și ele, vinete, însîngerate. Sub bărbie, pe gît, era julită, garnitura albă a bluzei mînjită de sînge.

— Pot să stau la voi peste noapte, Frieda?

— Dar spune-mi întîi, cine te-a bătut așa? Emil?

— Da, Frieda.

— Vai, dar e îngrozitor! Ce brută! spuse Frieda indignată.

— Nu îndrăznesc să mă întorc la el. E atît de iute la mînie!...

— N-avem nici un pat în plus. Dar dacă vrei să te trîntești aici în bucătărie, pe divan...

— Da, sigur. Mulțumesc.

— Stai, să-ți aduc o cuvertură. Nu vrei să te speli? Să-ți pui comprese? Îți aduc o cîrpă. Acolo ai un lighean. Ia apă de la robinet.

Cînd se întoarse în pat lîngă bărbatul ei, își aduse aminte că Anita Hardekopf nici nu întrebase de copilul ei. Ciudată mamă! Carl Brenten era supărat din pricină că le stricase somnul

— Ne-am pricopsit cu ăștia! Te pomenești că vine și el mîine și vrea să stea aici. Ce țigănie! Dacă o să fie prea de tot, îi dau pur și simplu afară!

— S-o vezi în ce hal e!

— Și, de fapt, de ce a cotonogit-o?

„Da, chiar, se gîndi Frieda abia acum. Uitase cu desăvîrșire s-o întrebe. Ce s-o fi petrecut între ei?" Din bucătărie se auzea cum trebăluia cumnată-sa. Se auzi clipocit de apă.

— Orice s-ar fi întîmplat, zise Frieda, nu se poate să bați un om în felul ăsta, cu atît mai puțin, o soție! E o brută!

A doua zi de dimineață află pricina de la Anita.

— Dar cum ai putut să te înhăitezi cu un om străin?... întrebă îngrozită.

Află lucruri de necrezut, așa încît amuți. Anita povestea, și iar povestea. Frieda Brenten ședea, ascultînd-o roșie toată, și nu putea decît să tacă.

Începuse încă de la Dortmund. Emil era șomer și n-aveau ce pune în gură. Atunci o trimisese pe Anita să facă trotuarul. Trăiau din banii aduși de ea. Mai tîrziu, cînd găsi de lucru, îi interzise să mai „procure" bani, și, cînd o văzu o dată pe nevastă-sa cu un domn străin pe stradă, o bătu pe loc.

— Acum stăm în Paradieshof, pe vechiul Steinweg, am închiriat acolo o cameră mobilată. Emil are de lucru în port, nu în toate zilele, de obicei trei zile pe săptămînă.

Își puseseră în gînd să strîngă bani, să închirieze și să-și aranjeze o locuință. Anita avea un loc de cameristă la hotelul Streit pe Jungfernstieg.

— Dacă m-aș fi codit, Frieda, aș fi pierdut nu numai orele suplimentare, dar desigur și serviciul, și dacă stau acasă și nu cîștig și eu, atunci Emil e mai de nesuferit ca oricînd.

După amiază Frieda Brenten o porni spre Paradieshof. Avu noroc și-l găsi pe frate-său acasă.

— Aha! strigă el numaidecît, va să zică la voi s-a aciuiat curva!

— Ar trebui să-ți fie rușine, Emil!

— Sigur, mie să-mi fie rușine, poate să-i cer și iertare!

— Emil, ia ascultă-mă puțin...

Seara, Anita Hardekopf se întoarse cu capul bandajat la bărbatul ei în Paradieshof. Carl Brenten sprijinise din răsputeri acțiunea de împăciuire, dacă nu de alta, de frică să nu se vadă silit ca, pe lîngă micul „conte", s-o găzduiască și pe mama acestuia.

Doamna Pauline nu află nimic despre cele întîmplate.

CAPITOLUL X

I

Maistrul tîmplar Gustav Stürck își avea atelierul pe Raboisen, în subsolul unei clădiri în care, la etajul al treilea, avea și locuința. Făcea parte dintre acei meseriași independenți, care în atelierele lor modeste luptau cu o îndîrjire încăpățînată împotriva concurenței marilor întreprinderi și-și puneau toată mîndria în străduința de a opune producției în serie a fabricilor produsele meșteșugărești, solide, executate după gustul clientului. Fără îndoială că maistrul Stürck de mult ar fi fost silit să închidă atelierul dacă n-ar fi cîștigat ceva și cu reparațiile; negustorii și expeditorii, proprietarii firmelor de agentură și comision, sindicii și notarii care-și aveau birourile în clădirile de raport ridicate pe străzile noi ca Spitalerstrasse și Mönckebergstrasse erau clienții lui. Ici-colo meșterea cîte un scrin pentru un client cu parale și cu gust, cîte o bibliotecă sau niscaiva rafturi adaptate la pereții camerelor respective. Astfel, își păstra independența, asigurîndu-și totodată veniturile. Cînd mai moșteni și 11.000 de mărci de la un frate care se prăpădise, se consideră un om înstărit.

Gustav Stürck avea o fire tăcută, care-l făcea să pară închis, și de fapt puțini erau aceia care reușeau să-l

cunoască mai îndeaproape. Dar cine ajungea să se apropie de el îşi putea face o idee despre acel tip de meseriaş-filozof autodidact, mai frecvent altădată, care nu puţin a contribuit la îmbogăţirea culturii populare şi la făurirea şi ridicarea conştiinţei de sine a meşteşugarilor.

Stürck nutrea un deosebit interes pentru ştiinţele naturii, şi, studiindu-le, făcuse cunoştinţă cu Darwin[1], acest „Copernic al lumii organice", şi apoi cu Joseph Dietzgen[2], pe care îl preţuia mai presus de oricine şi sub influenţa căruia devenise social-democrat.

Dar portretul lui Gustav Stürck n-ar fi complet dacă n-am aminti şi de slăbiciunea lui pentru canari. În odaia de toate zilele a familiei Stürck se afla o clocitoare mare, şi în toate încăperile celelalte, chiar şi în bucătărie, atîrnau sumedenie de colivii, iar fiecare din păsărelele cu penaj galben-stins, galben-ţipător, galben-portocaliu sau verde-auriu avea numele ei: Phinchen, Fips, Tvoll, Bienchen sau Hänschen; pe canarul din speţa selecţionată în Harz[3], cu voce neasemuit de puternică şi limpede, care cîştigase premiul întîi la expoziţia de păsări de la „Alsterlust", Stürck îl lua în fiecare dimineaţă cu el la atelier. Canarului, lăsat să zboare liber, îi plăcea să se aşeze pe umărul stăpînului, gungurind şi cîntînd în triluri neîncetat, în timp ce meşterul trăgea la rindea şi încleia meditînd asupra ultimelor rezultate ale cercetărilor despre plastide[4]. La masa de prînz şi la cină, Hänschen stătea cocoţat pe umărul lui Stürck, tra-

[1] *Charles Darwin* (1809—1882), savant englez a cărui teorie materialistă despre originea şi evoluţia speciilor a înlăturat dogmele teologice despre imutabilitatea speciilor, aşa cum sistemul heliocentric al astronomului polonez *Nicolaus Copernic* (1473—1543) a înlăturat concepţia geocentrică a lumii susţinută de biserică.

[2] *Joseph Dietzgen* (1828—1888), muncitor social-democrat german, autodidact; a ajuns în mod independent la concluziile materialismului dialectic.

[3] Locuitorii din Harz (regiune muntoasă din centrul Germaniei) sînt vestiţi crescători de canari.

[4] Potrivit unei ipoteze susţinute de naturalistul german Ernst Haeckel plastidele au fost considerate la un moment dat elementele prime din care e alcătuită protoplasma.

gînd cu ochiul la farfuriile din care i se dădea și lui din cînd în cînd, pe un vîrf de deget, puțin pireu de cartofi.

Gustav Stürck obișnuia să-și dea părerea, spunînd: „Da, așa este". Întrucît în concepțiile greșite sau în acelea care erau în contradicție cu ceea ce credea el găsea, de obicei, cîte ceva care „era așa", se pricepea să netezească de minune căile de înțelegere între om și om și știa să facă pace între cei care se sfădeau. Cînd preluă postul de casier la *Maienblüte* de la bătrînul Hardekopf, se dovedi omul cel mai potrivit să aplaneze conflictele dintre Paul Papke, prim-președintele asociației, om cu izbucniri vulcanice, și Carl Brenten, care își pierdea ușor cumpătul și se opunea cu vehemență președintelui furibund, și să restabilească buna înțelegere între ei.

Soția lui Stürck, Sophie, născută Brenten, mai scundă cu două capete și mai tînără cu paisprezece ani decît bărbatul ei, era o tovarășă de viață și o gospodină desăvîrșită. Născuse șase copii, două fete și patru băieți, dintre care doi își luaseră zborul: Elisabeth, fata cea mai mare, era în serviciu la un medic din Bergedorf, iar Arthur, cel de al doilea născut, un flăcău de statură mijlocie, foarte voinic, era ucenic la un lăcătuș din Glückstadt. Spre mîhnirea lui Stürck, nici unul din fiii săi nu arăta vreo înclinație pentru tîmplărie. Edgar, un băiat palid, slăbuț, visător, voia să se facă negustor și-și începuse practica la un negustor de grîne. Fratele său Friedrich, care urma să termine școala la anul, nutrea dorința năstrușnică pentru un orășean de a deveni fermier.

Doamna Sophie, cea mai mărunțică în familie — chiar și Anni și Herbert, care erau cei mai tineri, o întrecuseră — era durdulie și vioaie ca toți Brentenii, dar nu avea pornirea spre extravaganțe a surorilor ei Mimi și Lisbeth; era simplă și firească. Îi plăcea gospodăria, trebăluia de dimineața pînă seara cînd într-o încăpere, cînd într-alta, freca, curăța, spăla, gătea și cosea și, dacă se așeza cîteodată istovită pe un scaun, o făcea numai ca să răsufle. Cum se odihnea puțin, sărea de pe scaun și începea din nou să robotească prin casă. Și

avea un haz și o voie bună pe care nimic nu le putea tulbura. Fredona și cînta, luîndu-se la întrecere cu canarii, ca și cum munca neîncetată i-ar fi făcut o nesfîrșită plăcere, zdrăngănea din cratițe, ciocnea farfuriile și mereu exclama: „Aha!“, sau „Oh, oh!“, de parc-ar fi fost în culmea fericirii.

Cînd le pică în casă moștenirea binecuvîntată, ea a fost aceea care s-a gîndit la fratele ei Carl.

— Acum am putea să-l ajutăm pe Carl, să-și deschidă o prăvălie, să stea și el, în sfîrșit, pe propriile lui picioare, nu, Gustav?

Stürck tăcu gînditor.

— Sau poate vrei să-ți mărești atelierul?...

Nu, meșterul n-avea de gînd să-și lărgească atelierul. La ce bun, din moment ce nici unul din fii nu voia să-l preia? Pentru comenzile pe care le avea era de ajuns de mare. Tot mai puțini erau aceia care își comandau mobilă; oamenii cumpărau mobilă gata în magazinele fabricilor mari. În curînd, probabil că n-o să mai aibă de făcut decît reparații și n-o să se mai ocupe decît de cîrpăcit și încleiat.

— Am să vorbesc cu Carl, răspunse el la propunerea neveste-si.

2

În familie și în cercul rudelor și al cunoscuților Gustav Stürck se bucura de mare trecere, din pricină că se ocupa de probleme „înalte“, de neînțeles pentru cei mulți; mai ales nu puteau nicidecum pricepe că „nu trăgea nici un folos“ de pe urma bogatelor sale cunoștințe.

Bătrînul Hardekopf devenise discipolul lui Stürck, împrumuta de la el cu regularitate broșurile din colecția „Kosmos“, citise *Enigmele universului* și *Minunile vieții* de Haeckel [1], și foarte curînd se încinseră între ei dis-

[1] *Ernst Haeckel* (1834—1919), naturalist german; a dezvoltat teoria evoluționistă a lui Darwin. În lucrările citate, bazîndu-se pe cele mai noi cuceriri ale științei, el a încercat să dea un sistem materialist închegat, combătînd idealismul și clericalismul.

cuţii aprige, în cadrul cărora lui Hardekopf îi plăcea să facă comparaţii şi consideraţii glumeţe, dar într-o seară luă o atitudine net critică:

— Gustav, începu Hardekopf cu un surîs ştrengăresc, de cînd am citit *Minunile vieţii* nu mai pot să trec pe lîngă o mîrţoagă înhămată la vreo birjă, fără să-mi pun întrebarea ce rudenie există între ea şi mine!

— Da, asta aşa este!

Şi apoi amîndoi izbucniră în rîs.

— Totuşi, aşa trebuie să vezi lucrurile, şi numai aşa! urmă Stürck cu seriozitate. Goethe a spus: „Tot ce vedem în natură e putere care înghite putere; nimic nu e permanent, totul e trecător, mii de germeni se prăpădesc, mii de germeni se nasc în fiecare clipă, totul e mare şi însemnat, de o nesfîrşită varietate; frumosul şi urîtul, binele şi răul, totul există alături cu aceeaşi îndreptăţire.“ [1] Meşterul tîmplar admira contribuţia lui Goethe la ştiinţele naturii şi-i plăcea să-l citeze. Ştii, Johann, vechea întrebare pe care şi-a pus-o şi Goethe şi care atinge taina cea de pe urmă: „Ce a fost mai întîi, oul sau găina?“ De aici Stürck trecu direct la apariţia vieţii pe pămînt, la problema generaţiei spontane. şi acum, cînd vorbea despre „protofita“, planta originară, şi despre „protozoar“, animalul originar, despre protoplasmă şi gastrulă, Hardekopf îl urmărea cu uşurinţă şi ştia să intervină, sprijinind argumentele lui Stürck.

— Da, Gustav, asta zic şi eu creaţie, saltul de la meduză la o fată frumuşică!

Stürck ridică privirea, cam atins; nu ştia să vorbească în doi peri, nici nu voia s-o facă, şi, ca de atîtea ori, i se părea că Hardekopf cam lua în zeflemea problemele astea. Dar declară liniştit:

— Da, asta aşa e! A ţinut milioane de ani.

— Isprăveşte, Gustav, că mă apucă ameţeala. Milioane de ani!...

Bătrînul Stürck îl scrută din ochi pe prietenul său.

— Eşti aşa de... pari bine dispus azi, Johann.

[1] Citat din lucrarea *Studiu despre metamorfozele plantelor* scrisă în 1790, în care *Goethe* a întrevăzut teoria evoluţiei speciilor, formulată ulterior de Darwin.

— Da, da, răspunse Hardekopf. Da, sînt foarte bine dispus, e adevărat. Şi, sărind de la una la alta, urmă: De fapt, mă gîndesc, Gustav, că modul în care ne ocupăm de studiul ăsta este unilateral, nepermis de unilateral. Cam scîrţîie ceva.

Stürck tăcu mirat.

— Da, Gustav, nu ştiu, zău, cum să-ţi spun, dar în toată afacerea asta e ceva care nu merge. Lucrul acesta mi-a devenit limpede chiar astăzi. Pur şi simplu, aşa... Mă-nţelegi? Ei, cum să-ţi spun?

Stürck îl privi cu ochi mari.

— Te interesează, nu? Mă gîndesc anume... Să încerc... Eu... eu nu ştiu.

— Ei, hai, vorbeşte. Sigur că mă interesează.

Hardekopf se foi pe scaun, îşi trecu mîna, cum avea obiceiul, pe sub barbă, se uită gînditor şi totuşi voios la meşterul tîmplar care tăcea, trase adînc aerul în piept şi începu:

— Uite, Gustav, în *Enigmele universului* mi-a sărit în ochi o frază, care lui Haeckel pesemne i se pare cu totul lăturalnică, dar după părerea mea e lucrul cel mai important, şi împotriva căruia Haeckel păcătuieşte grozav... Ei, cum să ţi-o spun?..

— Dă-i drumul, o să pricep eu, Johann.

— Uite, Gustav, mă refer la fraza asta: „În comparaţie cu progresele noastre uimitoare în domeniul ştiinţelor fizice, statul şi societatea au rămas foarte mult în urmă!“ Cam aşa sună fraza, chiar la începutul *Enigmelor universului*; poate-ţi aminteşti. Adevărat să fie? Desigur că da. Dar din acest adevăr recunoscut de ce nu trage concluzii? Se mulţumeşte să afirme şi trece mai departe. Pe Haeckel par să-l intereseze numai ştiinţele naturii, şi nimic altceva. Mai are atunci dreptul să se mire că statul şi societatea rămîn înapoiate, în pofida cercetărilor ştiinţifice? Mă gîndesc aşa: n-ar trebui să-şi pună în legătură cunoştinţele cu tot restul, cu toate... ei, cum să le spun... cu toate celelalte năzuinţe omeneşti, înainte de toate cu cele sociale şi cu... cu exponenţii progresişti ai acestor năzuinţe... deci cu socialismul? Într-un cuvînt, Gustav, nu e voie să ajungi

un specialist mărginit şi să pierzi din vedere marile probleme sociale.

Stürck răspunse domol:

— Te înţeleg! Se uită deschis în ochii prietenului său şi adăugă: Găseşti că mă mărginesc numai la specialitate?

— Mă refer la noi amîndoi, Gustav. În convorbirile pe care le avem.

— Da, înţeleg.

— Înţelegi într-adevăr?

— Da, da, vrei să introduci politica în discuţiile noastre.

— Dacă vrei să zici aşa, Gustav, da! Dar spune tu singur, este posibil s-o lăsăm pe din afară?

Stürck tăcu, şi Hardekopf continuă:

— Nu mă pricep prea bine la toate astea, dar un lucru mi se pare limpede: fiecare chestiune trebuie tratată în legătură cu toate celelalte, fenomenele nu pot fi izolate în mod artificial. Altfel, da, altfel ajungem să constatăm că ştiinţa face, cum spui şi tu uneori, progrese uriaşe, dar oamenii rămîn într-o stare de cumplită înapoiere.

Stürck şedea şi tăcea.

— Mie nu-mi place monismul[1] ăsta, urmă Hardekopf. Poţi spune ce pofteşti, dar am mereu impresia că, în pofida tuturor afirmaţiilor şi dezvoltărilor contrare, prin toate crăpăturile acestui sistem se strävede „Dumnezeu tatăl". Pînă şi ideea de a da titlul de „religie monistă" cultului „Adevărului, Binelui şi Frumosului"! Ce înseamnă asta? Desigur, Gustav, cercetările asupra originii vieţii sînt importante, dar nu devin cu adevărat importante decît atunci cînd sînt legate de străduinţa de a smulge viaţa noastră prezentă din starea de barbarie. Dacă ştiinţele naturii nu năzuiesc spre asta, dacă nu contribuie direct la asta, atunci mă lipsesc de ele.

[1] Teorie filozofică, care, în opoziţie cu dualismul, ia drept bază a tot ce există un singur principiu.

Stürck surîse de zelul neobişnuit al lui Hardekopf, îl bătu pe genunchi în semn de preţuire şi zise:

— Da, Johann, asta aşa este!

— Vezi, Gustav, ultima dată am vorbit despre suflet şi am făcut consideraţiuni fiziologice despre viaţă şi moarte. Vorba ta, „viaţă înseamnă moarte", este desigur foarte adevărată — de altfel, n-am găsit-o în Haeckel — dar, oricum ar sta lucrurile cu sufletul, probabil este adevărat că se reduce la o simplă funcţie vitală; toate bune şi frumoase, n-am nimic de zis, cred că ar trebui să ne ocupăm mai mult de viaţa noastră trecătoare decît să filozofăm despre moarte. Şi avem destule motive, fir-ar să fie, ca să cugetăm asupra vieţii noastre, care mi se pare că are nevoie de multe îmbunătăţiri. „Stare de înapoiere", găsesc că e foarte bine zis.

— Da, asta aşa este.

Totuşi, Stürck nu era chiar atît de convins, dovadă afirmaţia pe care o repetă de cîteva ori în cursul serii:

— Tot ce-ai spus cuprinde un sîmbure de adevăr, Johann, recunosc. Dar politicienii ăştia!... Louis Pasteur[1] a făcut mai mult pentru umanitate decît toţi oamenii de felul lui Louis Bonaparte laolaltă!

3

În duminica următoare, într-o zi de iulie, cei trei membri ai comitetului asociaţiei *Maienblüte* o porniră în căutarea unui local pentru serbarea de toamnă. Carl Brenten obţinuse ceea ce voia: se înţeleseseră să caute o ospătărie frumoasă într-o pădure. Paul Papke se împotrivise, propunînd un loc pe malul apei, dar în cele din urmă se supusese, căci Brenten nu-l slăbea de loc cu pericolul de accidente. Prin urmare, hotărîseră să dea o raită pe la restauratorii din Sachsenwald.

Se întîlniră dis-de-dimineaţă la Berliner Tor. În trenul suburban — bineînţeles la clasa a doua, căci se că-

[1] *Louis Pasteur* (1822—1895), savant francez ale cărui lucrări au pus bazele microbiologiei. Louis Bonaparte este Napoleon al III-lea.

lătorea pe socoteala asociației — Paul Papke le expuse itinerariul întocmit de el: la Reinbek exista un restaurant potrivit, numit „Zum Waldschloss“ [1], care aparținea unui oarecare August Mayer. La o distanță de o oră de drum cu piciorul, la Friedrichsruh, se aflau alte două: „Zu den alten Sachsen“ [2] și „Zum Altkanzler“ [3]...

— „Zum Altkanzler“? Exclus! strigă Carl Brenten. De localul ăsta nu poate fi vorba, dacă nu de altceva, măcar din pricina numelui. Poate mai facem cu prilejul ăsta și un pelerinaj la mormîntul lui Bismarck? zise el sarcastic.

— Dar cine a propus să mergem în Sachsenwald, tu sau eu? se răsti Paul Papke furios.

— Da, da, asta așa este, făcu Gustav Stürck.

Ce anume era așa nu pricepea nimeni, dar enervarea lui Papke se potoli.

— În orice caz, am putea să vedem cum e localul, urmă Papke împăciuitor.

— Bineînțeles, încuviință Brenten. Dar din partea mea putem să-l și fraierim pe birtaș.

— Ce vorbă-i asta, își dojeni Papke prietenul. Le-am scris tuturor, continuă el, deci știu că venim și sînt pregătiți. Am comandat și cărți de vizită, asta-i important, și le-am trimis. Face impresie, o știu din experiență. Paul Papke scoase din buzunar un pachețel de cartonașe albe. Uite-o pe a ta, Carl!

— A mea?

— Da, a ta.

Carl Brenten se uită la cărțile de vizită, tipărite de Paul Papke pentru el. Își văzu numele, și dedesubt, cu litere mai mici *maître de plaisir*.

— Ce înseamnă asta: *ma-ître de pla-isir?*

— Păi e pe franțuzește. Înseamnă „organizatorul reuniunilor“. Nu poți să tipărești pe cărți de vizită: „organizatorul reuniunilor“. Cum ar suna!

Gustav Stürck citi pe cărțile sale de vizită: maistru tîmplar și casier principal. Le privi mirat.

[1] La castelul din pădure.
[2] La vechii saxoni.
[3] La bătrînul cancelar.

— Credeam că numai conții și baronii au așa ceva!
— Da de unde! strigă Paul Papke. Orice om serios are așa ceva!
Carl Brenten ceru să vadă cărțile de vizită ale lui Papke. Ale lui erau cu chenar aurit și purtau titlul: „Inspector la Hamburger Stadttheater“, și la stînga, jos: „Prim-președinte al asociației *MAIENBLÜTE*“.
— Ei, Paul, asta să știi că face impresie!
— Și *maître de plaisir* crezi că nu? răspunse acesta înțepat.
Fiecare băgă în buzunar pachețelul său conținînd trei duzini de cărți de vizită.
— Bineînțeles, le folosim numai cînd umblăm în interesul asociației, sublinie Papke. Le-am tipărit pe cheltuielile ei.
— Sper că n-o să ne oprim cu alegerea la primul local, zise Stürck.
— Nici gînd! replică Papke. De altfel, ai auzit că vrem să vizităm trei restaurante.
Erau singuri în compartiment. Carl Brenten, care se afla într-o dispoziție pașnică datorită culorii plăcute a catifelei cenușii-verzui a canapelelor, își întinse picioarele comod, trăgînd din țigară și privind pe fereastră spre lanurile întinse din lunca Elbei. În fond, ce șmecher Paul ăsta! Auzi, cărți de vizită! Al dracului! Are idei! Și dacă-l vezi, îl crezi că e inspector, dacă-l auzi vorbind, cu atît mai mult. Se uita cu coada ochiului spre Paul Papke, care stătea în fața lui, tot la fereastră. Purta un costum extrem de elegant, cu dungi deschise. Cum să n-aibă gust tocmai el, un croitor! Sus în plasă se afla pălăria lui de panama. Nici acul de cravată nu era de disprețuit. Dar s-ar fi putut să fie și tinichea curată; în chestii de-astea nu poți să știi. Inspector... „Da, își zise Brenten, ăsta o să ajungă departe!“ Și deodată dispăru orice sentiment de prietenie și se uită cu invidie la Papke. Unii oameni obțin totul ușor, pe cînd alții se chinuiesc o viață întreagă degeaba. „Cărți de vizită, *maître de plaisir*, asta mie nu mi-ar fi trecut niciodată prin cap!“
— Carl, ce voiam să te întreb, mai ai de gînd să deschizi o tutungerie?

Carl Brenten se întoarse surprins spre cumnatul lui.

— Eu ?... A, da... sigur, o prăvălie. N-ar fi rău... Dar ştii, banii, asta e o marfă rară. Am eu ceva pus deoparte, minţi el, dar nu ajunge. O să mai aştept.

— De ce sumă crezi tu c-ai avea nevoie ca să-ţi închiriezi şi să-ţi mobilezi o prăvălioară undeva unde e vad bun ?

Lui Carl Brenten îi stătea pe limbă să-l repeadă. La ce bun palavrele astea, care seamănă a batjocură ? De unde să scoată el bani ca să închirieze o prăvălie ? Să rîzi, nu alta ! Totuşi, răspunse serios :

— Ei, cam cît mi-ar trebui ? Chiria pentru o prăvălie situată într-un loc cît de cît prielnic poate să fie cam două pînă la trei mii de mărci. Şi apoi, mai trebuie încă o mie ca să ţi-o instalezi şi să păstrezi o mică rezervă. Ţigaretele le iei în comision, iar ţigări de foi... mi-aş procura eu. Deci, după calcule algebrice nemaipomenit de complicate, trei mii cinci sute pînă la patru mii. Am s-adun atîta pe la sfîntul aşteaptă. Din economiile mele, oricum le-aş întinde în lung şi în lat, n-am s-o scot la capăt.

— Nu te-ntreb numai aşa, îi exlică Gustav Stürck. ci pentru că... sînt în măsură să te ajut. Aş putea să-ţi avansez banii... Dacă vrei...

Carl Brenten trase adînc aerul în piept, şi Paul Papke se uită surprins la maistrul tîmplar. Lui Brenten îi fulgerară prin minte gîndurile : „O tutungerie... S-a sfîrşit cu munca la fabrică... Aş putea să produc pe cont propriu... Sorturile făcute de mine s-ar putea să aibă succes..." Era nedumerit.

— Ai tras lozul cel mare, Gustav ?

— Nu !... Sau, dacă vrei, da. Fratele meu mi-a lăsat o mică moştenire.

Va să zică vorbise serios. Lui Brenten i se urcă sîngele la cap. O mică moştenire, ei, o fi o grămadă bună de bani dacă vorbea atît de uşor despre deschiderea unei prăvălii !...

— Dar e grandios ! strigă Papke, şi, privindu-l pe Carl, îşi spuse, plin de invidie : „Ce noroc are ăsta ! Iată că vine cumnatu-său şi-i zice : «Vrei o prăvălie ? Îţi dau eu bani». Aşa cumnat să tot ai !" Pune mîna repede pe

ce-ţi dă şi zi amin şi bogdaproste! adăugă Papke, dîndu-i ghiont lui Brenten, într-un fel încurajator, ca şi cum s-ar fi bucurat şi el.

— Un lucru ca ăsta trebuie bine chibzuit, răspunse Brenten serios şi gînditor. Îşi revenise între timp şi, bineînţeles, nu dorea să accepte în grabă. Îţi mulţumesc, Gustav, pentru ofertă, o să mai chibzuiesc. Mai vorbim noi despre asta.

— Ce-i de chibzuit? zbieră Papke înfuriat. Asta te scoate din belea. Devii independent, poţi să te gospodăreşti pe cont propriu, nu mai trebuie să alergi la fabrică. Nu asta ţi-ai dorit întotdeauna?

— De ce te enervezi? îl întrebă Brenten, uitîndu-se batjocoritor la Papke. Şi din ce belea mă scoate? Crezi că am să dispun în mod necugetat de banii lui cumnatu-meu? O să mă gîndesc bine la toate amănuntele, o să fac anumite calcule şi o să mă hotărăsc pe urmă. Mi se pare că n-ai habar de afaceri. Nu te supăra.

— Te înţeleg, Carl, zise Gustav Stürck. Nu e nevoie să ne pripim.

Paul Papke tăcu, dar dădea din cap şi-l fulgeră pe prietenul său cu o privire plină de reproşuri.

După ce tăcură cîtva timp, Papke începu din nou:

— Carl, dacă ai avea o prăvălie, ai putea să devii furnizorul restauratorilor la care ne organizăm petrecerile. Le punem condiţia asta, pur şi simplu. Dacă n-ar fi decît atîta şi ţi-ai asigura un venit frumuşel.

Carl Brenten păru indignat de această propunere...

— Dar te rog, Paul! Nici nu ştiu ce să cred! Îţi închipui oare că aş amesteca funcţia mea onorifică la asociaţie cu intenţia de a realiza cîştiguri? N-aş accepta niciodată să profit de pe urma activităţii mele la *Maienblüte!* Niciodată!

— Nu înţeleg ce vrei să spui, îi răspunse Papke la fel de scos din sărite. Dar ce, asta e ceva necinstit, din moment ce eşti comerciant?

— Să amestec comerţul cu munca la asociaţie? Niciodată! repetă Brenten pe un ton răstit. Nu e aşa, Gustav?

— Da, asta aşa este, încuviinţă cumnatul său.

Trenul depăşise gara Bergedorf. Rîul Bille şerpuia printre pajişti şi păduri, pe lîngă conace somptuoase.

— La staţia următoare coborîm, le aminti Paul Papke. Priveau în tăcere prin fereastra compartimentului. Şi nu uitaţi, de faţă cu birtaşii, ne spunem „dumneavoastră".

4

Abia la „Waldschloss", pe malul lacului Reinbek, la micul dejun pregătit pentru ei de domnul Mayer, restauratorul, într-o încăpere lîngă sala de mese, se înfiripă din nou între cei trei o conversaţie pe ton firesc, amical. Paul Papke aruncă o privire scrutătoare peste untul, marmelada, farfuria cu mezeluri şi friptură rece, ouăle fierte, după care, adulmecînd cafetiera aburindă, spuse cu glas tare, spre a fi auzit de restaurator:

— Ştiţi, domnule Stürck, eu îmi dau seama încă de la micul dejun ce poate un restaurator.

— Toate astea par foarte gustoase, răspunse Stürck încurcat, căci era jenat de neruşinarea lui Papke.

— Da, fără doar şi poate, încuviinţă Papke. Important e însă să ştii cum e berea, din moment ce membrii asociaţiei noastre sînt băutori de bere, şi încă băutori serioşi; doar ştiţi şi dumneavoastră!...

Birtaşul, aşezat la tejghea, ciuli urechile. Ce nu putea auzi o pusese pe chelnăriţa care-i servea pe musafiri să-i şoptească la ureche. Opt sute pînă la o mie de clienţi — promitea să fie o afacere grozavă! Nu era deci să se calicească la un mic dejun, oricît de copios, şi ce mai contau cîteva sticle de bere! Îi observă pe cei trei muşterii şi găsi că într-adevăr prim-preşedintele, cel care-i scrisese scrisoarea, era cel care dădea tonul; trebuia deci să aibă grijă de el.

— Regiunea e splendidă, observă Paul Papke cu voce tare.

— Dar lacul, obiectă Brenten. Desigur că apa e adîncă şi primejdioasă.

— Păi tocmai asta dă locului un farmec deosebit, strigă Papke indignat, trăgînd cu coada ochiului la birtaş. Şi, gîndiţi-vă, două popicării. O grădină mare pentru copii, o bucătărie, probabil, excelentă. Nici berea nu pare să fie proastă; o să mai vedem. Şi-apoi, e aproape de gară. Trenurile circulă pînă noaptea tîrziu. Sala de dans e mare, are un parchet ca oglinda, nu ca într-o cîrciumă de ţară. Ce mai vreţi?

— Apa, insistă Brenten. Iar trebuie să vă amintesc că nu demult, la serbarea unei asociaţii, trei fete tinere...

— Ce tot spuneţi? îl întrerupse Papke. Atunci nici în pădure n-am face bine să-i ducem pe membrii asociaţiei noastre. S-ar putea să se prăbuşească un copac şi să omoare pe loc trei oameni...

— Da, aşa ziceţi dumneavoastră, se împotrivi Brenten. Nu dumneavoastră purtaţi răspunderea, cel puţin nu direct, căci... organizatorul reuniunii, sînt eu.

— Ce părere aveţi dumneavoastră, domnule Stürck? întrebă Papke.

— Da, da, asta aşa este, zise Gustav Stürck, şi îşi tăie o felie de slănină afumată.

— Caltaboşul ăsta de casă e minunat! exclamă Papke. Trebuie să-l gustaţi, domnule Brenten. E delicios, vă spun!

— Şi cafeaua e foarte bună, spuse Brenten, sorbind şi delectîndu-se.

Iar Gustav Stürck îl aprobă.

— Da, asta aşa este!

După micul dejun vizitară localul cu de-amănuntul. Birtaşul îi conducea, servil şi plin de zel.

— Domnule restaurator, vă spun: o mie de persoane. Poate să fie şi o mie o sută. Dar în nici un caz mai puţine. Şi toţi sînt dispuşi să... să cheltuiască ceva mai mult într-o zi ca asta. Nu se uită la fiecare gologan. Credeţi c-aveţi loc destul?

Trecea printr-o grădină mare, aşezată spre lac, în care stăteau o mulţime de muşterii la mese şi luau micul dejun. Paul Papke găsi că pămîntul acoperit cu pietriş e un lucru plăcut şi se extazia în faţa boxelor acoperite de frunziş, în care erau aşezate mese şi scaune chiar lîngă malul apei. Carl Brenten examină popică-

rifle cu priviri de cunoscător și le lăudă. Găsi că totul corespundea (în pofida lacului). Și sala de dans le plăcu celor trei domni.

Întorcîndu-se prin grădină, Paul Papke întrebă de toalete.

— E o chestiune extrem de importantă, zise el serios. Și apoi, adresîndu-se lui Brenten și Stürck: Starea W.C.-ului îți permite să tragi concluzii despre multe lucruri.

Brenten și Stürck se întoarseră la masa de dejun. Chelnerița veni numaidecît în fugă la ei, le puse înainte două halbe de bere.

— Un serviciu foarte atent, zise Gustav Stürck cu mulțumire în glas.

— Da, ce e drept e drept, zise Brenten. Și adăugă în șoaptă: Dar unde-o fi Paul?

Birtașul îl urmase pe Papke, așa cum prevăzuse acesta, și-l întrebă servil:

— Domnule Papke, vreți să-mi spuneți dacă sînteți mulțumit?

— Poziția localului nu e rea.

— Domnii iau o hotărîre definitivă? se interesă prudent birtașul.

— Vă referiți la cei doi domni care au venit cu mine? întrebă Paul Papke. De hotărît hotărăsc eu singur. În definitiv, eu sînt președintele asociației.

— Și domnul Brenten, domnul *maître de plaisir?*

— Păi, știți, domnule Mayer, el e omul care face antren, un tip extrem de amuzant. Dar de luat hotărîri? Hotărîrile le iau eu.

— Vă mulțumesc pentru informație, domnule Papke. Vă rog să nu mă înțelegeți greșit... dar o să aveți cheltuieli, și așa că... Vă rog să-mi dați voie... Dar vă rog, să nu mă înțelegeți greșit...

De o înțelegere greșită nu putea fi vorba. Paul Papke primi monedele cu un gest neglijent și firesc și le strecură în buzunarul vestei. Nici măcar nu mulțumi, ci zise:

— Domnule Mayer, asta nu înseamnă că am stabilit definitiv...

— Vai de mine, sigur! Nu asta era intenția mea. Vă înțeleg! Înțeleg...

Carl Brenten îl întîmpină pe Paul Papke cu cuvintele:

— Ei, domnule președinte, ați zăbovit cam multișor pe acolo...

— Pentru mine, dragă Brenten, closetele bune sînt un lucru esențial, răspunse Papke cu voce tare.

— Și cum arată? întrebă Stürck.

— Foarte bine, curate și plăcute. În general, e un local excelent. Și cu voce și mai tare: O să le placă sigur membrilor noștri. Și cum e berea? Chelnerița tocmai aducea o halbă și pentru Papke.

— E mai bună decît toate, răspunse Brenten, ștergîndu-și mustața de spumă.

Plecară de-a lungul lacului. Într-o oră de mers trebuiau să nimerească la restaurantul din pădure: *Zu den Alten Sachsen* — „situat în mijlocul splendidului Sachsenwald" — așa scria în prospect. „Vom sosi pe la ora prînzului să vizităm localul dumneavoastră", îi scrisese președintele asociației *Maienblüte* proprietarului restaurantului.

— Duceți-vă voi înainte, zise Papke, am puțintică treabă aici, lîngă un copac.

— Doamne, iar te-a apucat? strigă Brenten. Parcă ziceai că la „Waldschloss" ai avut condiții excelente!..

Paul Papke nu avea nici o nevoie, dar voia să afle ce avea în buzunarul vestei. Ascuns de după copac, scoase monedele cu băgare de seamă. Doi poli. Ia te uită! Nu e rău, tipul făcuse un efort serios. Ei, să vedem cum merg lucrurile mai departe!

Gustav Stürck îl întrebase pe cumnatul său cum îi mergea lui Walter, și de aici porniseră să discute despre boli și spitale.

— Ce tot sporovăiți acolo? întrebă voios Paul Papke cînd îi ajunse din urmă. Nu vă înțeleg! N-aveți nici un pic de simț pentru frumusețile naturii! Sînteți atît de lipsiți de poezie, încît treceți nepăsători pe lîngă ele și vă țineți de pălăvrăgeală. Deschideți ochii, umflați pieptul. Respirați adînc! A-ah! Ce aer minunat de pădure!

— Faci ca și cum ai fi dascălul nostru, iar noi școlarii tăi, îi sări țandăra lui Brenten. Îți închipui că numai tu ai ochi în cap și înțelegere pentru frumusețile naturii!

— Sachsenwald e cea mai frumoasă pădure din Germania de nord, continuă Papke, fără să reacționeze la observația neprietenoasă a lui Brenten. Mie-mi place mai mult decît pădurea Haake. Grozave, trunchiurile astea uriașe! Fagi, nu-i așa? Și poteca aceea minunată printre mesteceni!

— Dar tu voiai neapărat apă, îl cicăli Brenten.

— Ce e făptura aceea pestriță de acolo, Stürck? întrebă Papke, rămînînd surd la vorbele lui Brenten.

— Un pițigoi.

— Dar aia neagră de colo, cu ciocul lung? A dracului, uite ce cioc lung are.

— E o ghionoaie.

Paul Papke se făcea că păsările, în special canarii, îl interesează de cînd lumea. Declară că păsările astea sînt într-adevăr grozav de hazlii, dar le găsea o înfățișare prea monotonă, prea puțin pestriță.

— A, nu! îl contrazise Stürck. Asta e părerea obișnuită. Dar în afară de canarii galbeni, există și bălțați, alții vărgați, apoi canari albi, cenușii și crem. Și să nu uităm canarii englezi, care au pene de culoarea scorțișoarei, dar vărgate ca pielea șopîrlelor.

Stürck vorbea cu aprindere, era doar vorba de un lucru care-l pasiona și se bucura că cineva arată interes pentru asta.

— Dar păsările astea au nevoie probabil de o îngrijire deosebită, nu-i așa? întrebă Papke.

— Da, asta așa este! Au nevoie de hrană specială. Au nevoie de apă, fiindcă le place să se bălăcească. Și noaptea trebuie să stea în întuneric beznă, altfel își pierd glasul.

— Ce frumos e să iubești păsările! strigă Papke entuziasmat. Să știi, Stürck, că-mi cumpăr și eu un canar! Un bărbătuș, bineînțeles, care scoate triluri puternice.

— Sachsenwald la domiciliu, cum s-ar zice, aruncă o vorbă şi Carl Brenten, care găsea conversaţia prostească şi interesul manifestat de Papke nesincer.

— Lasă glumele idioate, Carl! îl certă Paul Papke, care se arăta serios şi grav. Şi adăugă ironic: Un *maître de plaisir* trebuie să ştie să fie şi serios uneori.

Asta întrecu măsura. Acum vasăzică îşi bătea joc de el pentru un titlu pe care tocmai el i-l dăduse. Oare acest *maître de plaisir* însemna într-adevăr organizatorul reuniunilor? „Dacă-şi bate joc de mine, atunci — îşi făgădui Carl Brenten — atunci s-a isprăvit cu prietenia dintre noi! Şi cînd o să am, în sfîrşit, tutungeria mea, atunci n-are decît să-şi îmbrace singur figuranţii nătîngi domnul inspector al costumelor! Bineînţeles că pe cărţile de vizită nu pusese: Inspector al costumelor."

— Ascultă, Paul, pe cartea ta de vizită stă „Inspector la Hamburger Stadttheater", dar tu eşti, de fapt, inspector al costumelor, sau, mai precis: inspectorul garderobei figuranţilor de la Hamburger Stadttheater.

— Ce vrei să spui cu asta? se răsti Papke, căruia îi ieşiseră pete roşii în obraz.

— Păi, mă gîndesc... Brenten observă că prietenul lui se schimba la faţă. „Am mers prea departe?" se întrebă el. Mi se pare că titlul nu e precis.

— Nu e precis? Aşa! Credeam că vrei să spui că e o înşelătorie, escrocherie sau aşa ceva.

Făcură cîteva zeci de paşi fără ca vreunul să mai scoată o vorbă. Brenten ştia că nu era bine să-l aţîţe prea tare pe Papke, altfel s-ar fi isprăvit cu căutatul localului. Iar Papke se gîndea: „Asta se cheamă prieten? Nu face decît să mă critice. Lua-l-ar naiba, nu-şi mai ţine limba aia afurisită! Şi asta după ce că i-am făcut rost de postul de la teatru... altfel se prăpădea! Nu există prietenie pe lumea asta!"

5

— Iată-i că vin! Iată-i că vin! strigă picolul, cînd cei trei intrară în grădina restaurantului „Zu den alten Sachsen". Stătuse la pîndă în faţa uşii. În restaurant

se stîrni vîlvă mare. Soția restauratorului își potrivi iute bluza ușoară de mătase, care-i cuprinse pieptul imens, roși de emoție; bătăile inimii o sufocau. Proprietarul își frecă mîinile, nervos și încurcat, alergînd de la tejghea la masa de lîngă fereastră, aranjată pentru prînz, să se încredințeze — nu mai știa nici el a cîta oară! — că totul era pregătit pentru primirea domnilor. „Una dintre cele mai vechi asociații din Hamburg, așa scria în scrisoare, cunoscută și respectată de toate straturile populației." Și apoi: „Opt sute de membri care cotizează regulat și o sută de prieteni ai asociației. Trebuie să contați pe o mie două sute pînă la o mie patru sute de participanți." O astfel de scrisoare să nu producă emoții proprietarului și angajaților unui restaurant de pădure, mai ales că veneau membrii cei mai de vază, în frunte cu președintele, ca să pună la cale o petrecere de toamnă?

Paul Papke nu se grăbea să intre în restaurant, deoarece zărise pe cineva în tufișurile grădinii din fața intrării; se opri, își plimbă privirea peste grădina de vară încăpătoare, așezată într-o latură, în care stăteau la mese numeroși excursioniști. Apoi zise cît se poate de tare:

— Foarte drăguț, nu, domnule Brenten?

„Cabotin afurisit", își zise Carl Brenten. Dar răspunse la fel de tare:

— Pe cinste, nimic de zis!

— Și localul are un aer respectabil, nu-i așa? strigă Paul Papke. Curat ca un pahar! Cu gust! Trebuie s-o spun: mie-mi place!

— Dar pe jos numai nisip galben, observă Gustav Stürck. Și mesele nu au umbră.

— Găsesc că nisipul galben e minunat, urlă Paul Papke. Mult mai plăcut decît pietrișul. Și-apoi, dragă Stürck, acum e luna iulie, sigur, soarele arde și ți-e dor de umbră. Dar gîndiți-vă că noi avem de gînd să-i aducem aici pe membrii asociației noastre toamna, cînd soarele e mai slab și orice om se bucură să mai prindă o rază, poate ultima. Ce bine că mesele sînt sub cerul liber și că n-au umbră!

„De ce-o fi țipînd așa? se întreba Carl Brenten. Mușterii din grădină cască ochii la noi, iar ospătarii dinăuntru tot nu aud." Pe individul care se prefăcea că-și vede de treabă pe după tufiș și pentru care Papke dădea această reprezentație specială, deoarece îl credea la pîndă, Brenten nu-l luă în seamă.

Birtașul, un om mare și masiv, cu o chelie și o mustață *à la* Bismarck, le ieși înainte. Făcu o plecăciune în fața noilor-sosiți și zise:

— Bine-ați venit la noi, domnilor! Localul meu vă stă la dispoziție. Vă rog să poftiți înăuntru.

— Domnul Waldersleben, nu-i așa? zise Paul Papke, făcînd un pas spre el. Permiteți să mă prezint: Papke. Sper că ați primit scrisoarea noastră. Își strînseră mîna. Îngăduiți-mi, domnule Waldersleben, să fac prezentările: domnul Brenten, *maître de plaisir* al nostru.

Altă strîngere de mînă.

— Domnul Stürck, casierul nostru principal.

Încă o strîngere de mînă.

— Poftiți înăuntru, domnilor, rosti birtașul cu o plecăciune, deschizînd ușa și făcînd loc oaspeților să intre.

— Domnule Waldersleben, am făcut o mică plimbare pe jos, începu Paul Papke din nou. E o regiune încîntătoare. Le-am spus acestor domni: Sachsenwald e pădurea cea mai frumoasă din toată Germania de Nord.

— Da, Sachsenwald al nostru n-are seamăn, încuviință birtașul. Dar sigur că domniile-voastre sînteți osteniți și vi s-a deschis de bună seamă pofta de mîncare. Sper că bucătăria noastră o să vă placă. Dinadins n-am făcut pregătiri speciale, ca să nu vă închipuiți cumva... Îmi dați voie să vă prezint: soția mea!

— Papke, stimată doamnă, făcu acesta cu o plecăciune adîncă.

Sfinte Dumnezeule! Brenten holbă ochii la Papke. Nu cumva îi sărută laba? Dar nu, avea doar aerul.

— Brenten, stimată doamnă!

— O, îmi pare bine, domnilor, exclamă afectat femeia, grasă ca o curcă.

— Stürck, stimată doamnă.

— Vai, cît mă bucur!... Nu, zău, ce drăguț din partea dumneavoastră că ați venit să ne faceți o vizită mai întîi!

Mai întîi? rînji Carl Brenten. Auzi: mai întîi! Ăsta crede că tot ce zboară se mănîncă! Dar lucrurile nu se aranjează chiar așa de iute, cît ai zice pește.

După multă fasoleală, vorbe frumoase și complimente, cei trei ajunseră la masa întinsă pentru ei.

— Luați loc, domnilor, o să prindeți puteri. Sînteți oaspeții mei, vă rog. Afacerile pe urmă. Nu e nici o grabă, nu-i așa?

— Domnule Waldersleben, zise Papke îndatoritor. Sînteți de invidiat. Trăiți aici, în colțul ăsta de țară splendid, departe de zarva marelui oraș, aveți pădure, păsări, pajiști și soare... Da, într-adevăr de invidiat!

— Da, domnule Papke, răspunse restauratorul, și sînt chiar foarte mulțumit de soarta pe care mi-a hărăzit-o Dumnezeu. Și atît de aproape de marele nostru ex-cancelar! Colo, în partea aceea, nu departe de aici, e cavoul lui. Duminica trecută zepelinul a aruncat din zbor o coroană deasupra cavoului. Desigur că ați văzut dirijabilul la Hamburg, nu-i așa? Prințul a fost un om minunat! Excelența-sa trăgea la mine foarte des.

— L-ați cunoscut? strigă Papke, prefăcîndu-se uimit.

— Da, domnule. Mi-a fost oaspete adeseori. Un om superb! Atît de simplu. O dată a vrut să ia masa la mine. „Adu-mi varză roșie și friptură de porc“, mi-a spus. Și închipuiți-vă: tocmai atunci n-aveam varză roșie în casă!

— Țț!... Țț!... Țț!... făcu Paul Papke, clătinînd din cap.

— „...Alteță, am zis eu, speriat ca vai de mine, cum vă puteți închipui. „Să mă ierte alteța-voastră, o implor, dar nu am varză roșie“. Și știți ce mi-a spus bătrînul domn — scuzați, alteța-sa? A spus: „Dragă Waldersleben, așa a zis, atunci adu-mi altceva!“ Mișcător, nu-i așa?

— Da, întradevăr, încuviință Papke. Foarte drăguț.

— Da, da, Germania a pierdut mult de cînd l-a pierdut pe el. Birtașul lăsă capul pe piept.

Carl Brenten stătea ca pe jeratic. Asta mai lipsea! Dacă ar afla bătrînul Hardekopf! Slavă ție, doamne, Gustav Stürck era un filozof tăcut, care se distra în sinea lui, dar nu se revolta. Brenten sta gata să izbucnească; îi venea să se scoale și să părăsească localul. Tocmai la un bismarckian să nimerească! Dracu l-a pus pe Paul să ne aducă aici! Dumnezeule, dacă ne-ar vedea membrii asociației noastre!

— Aduceți la masă, porunci restauratorul.

Apărură două fete, fiecare cu o tavă încărcată cu farfurii și castroane.

— Bună ziua, domnilor, salută una din ele îndrăzneț, și rîse, uitîndu-se în ochii oaspeților.

— Bună ziua, bună ziua...

— Cu voia dumitale, cum să te strigăm, domnișoară? întrebă Paul Papke, aruncîndu-i priviri cuceritoare.

— Mă cheamă Mathilde, domnule.

— Numele e la fel de frumos ca și dumneata, domnișoară Mathilde, zise Papke, arătîndu-și dinții.

Li se servi o supă „de primăvară“, cu sparanghel, conopidă, mazăre verde, cubulețe de morcovi și perișoare.

— Dar ce e cu tine? îi șopti Brenten lui Paul Papke. Știi bine doar, politica și femeile...

— Lasă-mă acum cu prostiile tale! șuieră Papke furios.

— Am nimerit într-un adevărat cuib de reacționari, continuă Brenten netulburat.

— Da, asta așa este, întări Stürck.

— Vă rog stăruitor, lăsați asta acum, nu? E de datoria noastră să știm să ne purtăm, nu?

— În orice caz, supa e foarte gustoasă, observă Brenten mai împăciuitor.

— Vă place, domnilor? Restauratorul se apropiase pe furiș.

— Excelent! strigară Brenten și Stürck.

Paul Papke plescăi:

— Minunat!

— Mă bucură nespus! Vă rog să vă serviți cît vă poftește inima. După un asemenea marș prin pădure

nu duceţi lipsă de poftă de mîncare, nu-i aşa? Afacerile mai pe urmă. Vorbim de ele mai tîrziu, nu-i aşa?

Paul Papke dădu din cap cu gura plină; cînd isprăvi de înghiţit şi voi să-i adreseze birtaşului un cuvînt amabil, constată că acesta se făcuse nevăzut.

Ospătaţi cu un fel de mîncare după altul, cei trei amuţiră; nu li se auzeau decît fălcile, care mestecau de zor. Li se aduseseră păstrăvi cu unt, apoi pasăre cu garnitură de legume, totul stropit cu o sticlă de vin de Rin. Paul Papke se uită fără jenă la etichetă:

— 1898, murmură el. Nu e rău!

Cei trei se îndopau cu un fel de furie. Brenten se gîndea cum să-l cicălească pe prietenul său, care lui îi dădea sfaturi înţelepte cu privire la femei, dar se lega de ele, şi care voia să aducă pe membrii unei asociaţii de socialişti, de roşii, la un prieten al lui Bismarck. De fapt, restaurantul „Zu den alten Sachsen“ nu era pe lista localurilor boicotate de muncitorimea organizată, dar aici totul vădea de-a dreptul cultul lui Bismarck... Paul Papke la rîndul lui era furios din pricina necuviinţei lui Brenten, care găsea mereu prilej să-l cicălească şi să-l ia în zeflemea. Îşi propuse să-i spună o dată pe şleau ce părere are despre purtarea lui. Gustav Stürck zîmbi cînd se aduse o pulpă de căprioară cu varză roşie şi zise, încet şi mucalit:

— La urma urmei, nu putem alege decît un singur local, nu? O să trebuiască să plătim prînzul? Mă gîndesc, în caz că, totuşi, n-o să hotărîm să venim aici...

Paul Papke privi speriat în jur, ca nu cumva birtaşii sau chelneriţele să fi auzit această reflecţie naivă şi de o tîmpenie crasă. Dar nu era nimeni la tejghea, iar chelneriţa Mathilde — „o fetişcană nostimă, de altfel“ — dispăruse şi ea.

— Taci, Stürck, pentru numele lui Dumnezeu! şopti Papke. Doar nu mergi pentru prima oară cu noi în căutare de local?!

— Da, asta aşa este, răspunse Stürck.

— Aa... aşa, făcu Papke mai împăcat. Dar atunci, dragul meu, te rog să-ţi ţii gura.

După acest *intermezzo* se dedicară iarăşi cu totul felurilor care li se aduceau mereu. Friptură de porc tăiată

felii, cu compot și salată. Întrucît sticla de vin de Rin se golise, se destupă o nouă sticlă. Ca încheiere, se serviră brînză și cafea turcească cu un parfum divin.

Restauratorul veni să le ofere țigări de foi, dar Brenten împărțise din ale lui și îi dădu una și gazdei, că doar nu era un profitor ordinar!

— Fabricație proprie a domnului Brenten! declară Papke, care reuși să-și dea aerul de a adulmeca plin de voluptate țigara de Brazilia, neagră ca pana corbului.

De obicei, fuma țigări mult mai ușoare, acuma însă se văzu silit să facă un efort și să aprindă otrava asta. Restauratorul era în aceeași situație, dar băgă și el în gură țigara de tutun negru, gata să înfrunte moartea.

— V-au plăcut bucatele, domnilor? întrebă el surîzînd, sigur de răspunsul afirmativ. De bună seamă, domnii vor să se odihnească nițel, înainte de a examina localul, nu-i așa?

Paul Papke se uită la el clipind. Se prinsese, oare, birtașul în laț? Ori poate trebuia să împingă lucrurile încă nițel mai departe?!

— Domnule Waldersleben, îl rugă deci Papke, vă rog să ne arătați sălile de festivități. După o masă atît de îmbelșugată e bine să faci un pic de mișcare, nu-i așa?

Trecură prin sala de dans spre pavilionul de tras la țintă — restaurantul nu avea popicărie — și apoi vizitară pe îndelete grădina vastă. În cursul acelei plimbări, Paul Papke se pricepu să aranjeze așa fel lucrurile, încît să rămînă singur cu birtașul și să facă între patru ochi unele observații ușor de înțeles pentru oricine — credea el. Dar domnul Waldersleben se dovedi a nu fi în stare să concureze cu domnul Mayer. Cînd Paul Papke își dădu seama că de aici n-o să-i pice nimic, nu din pricina timidității birtașului, ci pentru că acesta părea să nutrească convingerea că o pulpă de căprioară și două sticle nenorocite de vin de Rin ajungeau ca să încurajeze spiritul de inițiativă, că își asigurase astfel bunăvoința lor, Paul Papke întoarse foaia. Deveni dintr-o dată rece și se arătă subit nerăbdător să plece.

„Da, da, îi făgădui el restauratorului, o să vă scriem și dacă afacerea se realizează, mai vin eu o dată să discutăm. Da, da, și domnii ceilalți vor mai veni desigur.

Da, da, vor aduce cu plăcere şi pe soţiile lor“. Cu asta ajunseseră la poartă, iar birtaşul se uită lung după ei, mijind ochii şi scărpinîndu-şi scăfîrlia cheală. Crezuse că o să încheie tîrgul pe loc.

6

— Nu înţeleg, de ce ai zăbovit atîta vreme? bombăni Carl Brenten, cînd îl pierdură din ochi pe restaurator. Localul preferat al lui Bismarck nu e tocmai nimerit pentru noi.

Paul Papke tăcu jignit şi supărat.

— Se cheamă că Bismarck a fost un mare diplomat, continuă Brenten. Poate că a fost în adevăr. Dar fără doar şi poate că a fost totodată un tip mărunt şi meschin.

— Carl! strigă Papke speriat, uitîndu-se temător în dreapta şi în stînga. Cînd se încredinţă că nimeni nu auzise cuvintele lui Brenten, răsuflă adînc, dar după aceea izbucni din nou, indignat la culme: Ce-ţi veni să rosteşti asemenea vorbe aici? Aici, unde oamenii îl adoră mai mult ca pe Dumnezeu?!

— Puţin îmi pasă de cei care îl divinizează, răspunse Brenten. Ceea ce susţin eu pot să şi dovedesc. Să dovedesc cu date precise.

— De ce îl faci meschin? întrebă Gustav Stürck.

— Doamne, o mai şi repetaţi mereu! strigă Papke înspăimîntat de moarte.

Brenten se întoarse spre cumnatul său.

— Bine, Gustav, tu nu cunoşti povestea cu pădurarul Lange? Nu? Acest Lange a fost în serviciul lui încă de tînăr, şi mai tîrziu îl însoţea la vînătoare, mai cu seamă în vremea din urmă, cînd Bismarck căzuse de la putere şi n-avea altă treabă decît să umble după vînat prin pădurile sale.

Îl auziră pe Papke gemînd. Alerga în jurul lor, ca un cîine ciobănesc privind în toate direcţiile.

— Cred că ştii cîte domenii posedă familia Bismarck?... Nu numai pădurea Sachsenwald, pe care a primit-o bătrînul plocon, ca s-o adauge la proprietăţile

anterioare, drept răsplată pentru depeşa de la Ems[1]. Ei da! Voiam să vă povestesc despre pădurarul ăsta: cînd a ajuns bătrîn de nu se mai putea ţine pe picioare, Bismarck a refuzat să-i plătească pensie. Îţi spun eu, nici că s-a pomenit bandă de zgîrciţi mai îngrozitori ca iuncherii ăştia de la răsărit de Elba.

— Da, asta aşa este... Şi va să zică pădurarul a rămas cu buzele umflate?

— Păi pădurarul a intentat atunci proces împotriva prinţului. Nu i-o fi fost uşor. Şi pînă la urmă cu ce s-a ales? Au ajuns la o învoială ca vai de lume: i-au aruncat şi lui, colo, un os de ros din bucărăria princiară! Ca unui cîine bătrîn!

— Dar cine a vrut neapărat să venim în Sachsenwald, eu sau tu? îl întrerupse Papke, scos din fire.

— Da, Carl, asta aşa este!

— Am vrut să mergem în Sachsenwald, dar excursia asta nu trebuia să fie neapărat un pelerinaj la mormîntul lui Bismarck! răspunse Brenten. Şi-apoi, Paul dragă, continuă el cu intenţia de a-l scoate şi mai mult din sărite, să ştii că stau şi mă tot mir de apucăturile tale neaşteptate de donjuan! Am rămas mut de uimire!

— Ia nu mai îndruga verzi şi uscate! răspunse Papke.

— Că doar nu există decît două femei de treabă pe lume, nu-i aşa, Paul? Una a dat ortul popii, iar cealaltă ia-o de unde nu-i! Cam asta e vorba ta preferată, nu?

— Mîncarea a fost pe cinste! observă Gustav Stürck.

— Dar localul nepotrivit pentru noi, strigă Paul Papke. De asta mi-am dat seama îndată ce am intrat. M-am uitat la mîinile birtaşului. Ai observat, Stürck? Nici urmă de inteligenţă.

[1] Pentru a dezlănţui războiul franco-prusian, Bismarck a recurs la o provocare, publicînd un comunicat denaturat, jignitor la adresa guvernului francez, cu privire la o audienţă acordată de Wilhelm al II-lea ambasadorului Franţei; acest comunicat a intrat în istorie sub numele de „depeşa de la Ems".

— Şi acum facem cale întoarsă? întrebă Gustav Stürck.

— Cum adică? Acasă? Dar cina? Nu, Stürck, zise grav Papke. N-am isprăvit încă. Treaba nu e aşa de uşor de dus la capăt! Membrii asociaţiei noastre pretind, pe drept cuvînt, localul cel mai potrivit pentru serbarea lor, nu-i aşa? Iar noi, noi trebuie să căutăm, chiar dacă întîmpinăm greutăţi.

Era o zi călduroasă. Soarele de iulie îşi arunca razele aproape vertical, revărsîndu-şi necruţător dogoarea pe pămînt.

— Încotro mergem, de fapt? întrebă Brenten, obosit de truda prînzului.

— Mă gîndesc să ne bucurăm un pic de natură, să ne mai plimbăm. Să ne afundăm poate în pădure, în direcţia în care merge lumea. E o zi splendidă, şi pînă la cină mai avem timp berechet.

Restaurantul „Zum Altkanzler“ era situat pe o movilă şi oferea o vedere superbă peste Sachsenwald, spre Friedrichsruh şi spre Schneckenberg, pe care se zărea mausoleul lui Bismarck. Restauratorul Adolf Krummhorn era reprezentat de Krummhorn-tatăl, un bătrînel slab şi uscat ca o scorbură, cu favoriţi cărunţi şi sprîncene groase, nemaipomenit de stufoase. care-i primi şi-i servi pe cei trei. Dădu din cap în semn că ştie, că i-a spus fiul său de sosirea celor trei domni, dar nu se arătă dispus să le servească masa. Cercetară temeinic localul. Paul Papke nu mai contenea lăudînd în termeni ditirambici priveliştea, grădina şi sala de dans; alergă de cîteva ori la toaletă. Apoi, cînd se aflară iar la tejghea, Paul Papke îi şopti revoltat lui Brenten:

— Dacă nu aşterne repede de cină, ne cărăbănim!

Dar nu se întîmplă aşa, căci după cîtva timp bătrînul veni tîrşîindu-şi picioarele şi-i pofti cu o voce moale, nepăsătoare să rămînă să ia masa.

Va să zică totul era în regulă, şi Paul Papke strigă cît îl ţineau bojocii:

— Localul ăsta e fără îndoială cel mai frumos din regiune, mult mai bine aşezat decît ăl din vale, „Zu den alten Sachsen“!

Mîncară bine şi din belşug, goliră două sticle de vin de Burgundia şi încheindu-şi ziua cu această cină, se duseră la gara Friedrichsruh şi se trîntiră ghiftuiţi şi afumaţi, pe canapeaua compartimentului. Datorită alcoolului, pacea se restabili între Paul Papke şi Carl Brenten, care se simţeau iarăşi prieteni, făceau glume, ce nu supărau nici pe unul, nici pe celălalt. Amîndoi declarară de comun acord că erau parcă anume făcuţi pentru aceste îndatoriri în cadrul asociaţiei, şi, pe cînd Stürck, uşor ameţit de băutură, trase un pui de somn. Papke şi Brenten făceau planuri pentru duminica următoare. Paul Papke îşi notase cîte ceva, copiase de prin diferite ghiduri turistice adresele localurilor potrivite. Între altele era „Goldene Wiege“ [1] în Haake. Mai aveau de explorat regiunea Ratseburg şi Mölln. Şi apoi Göhrde, care era, fără îndoială, cea mai frumoasă pădure din Germania de nord. Nu trebuiau să uite nici aşa-zisa pădure virgină de la Unterlüss. Sarcini grele le stăteau înainte. Papke luă asupră-şi să se ocupe de toate cele de trebuinţă. Duminica următoare îşi propuneau să viziteze fie Ratzeburgul, fie pădurea Göhrde.

CAPITOLUL XI

1

Duminică după amiază, Fritz Hardekopf stătea în salonaş, cu planşa, rigla, compasul şi echerul, şi desena planul unui vas cu pînze. O temă care-i plăcea enorm; lucra cu mare zel. În timp ce-şi contempla opera şi chibzuia asupra lungimii liniei pe care urma s-o tragă, îngîna un cîntec: „Armator, branşă frumoasă, / Pe deasupra şi bănoasă! / Fie cît de învechită, / Tinicheaua trebuie din nou vopsită.“ Apoi iar luă creionul. Habar n-avea că maică-sa asculta la uşă în timp ce el cînta: „Într-o bună zi — bum, bum! / S-a făcut bucăţi pe drum...“

[1] Leagănul de aur.

Ușa se deschise.

— Ei, ia spune, ce tot cînți tu acolo?

— Un vechi cîntec marinăresc hamburghez, mamă! răspunse Fritz vesel.

— Un cîntec marinăresc? Și cum zice? „S-a făcut bucăți pe drum"...

— Da, răspunse el rîzînd fără grijă. Se mai întîmplă!

— Așa? Ei, atunci cred că ai să renunți la visurile tale marinărești; dacă se poate întîmpla una ca asta!

Fritz izbucnește în rîs.

— Doamne, ce caraghioasă ești! exclamă el. Ascultă cum sună mai departe. Și cu vocea lui încă subțire, de copil, Fritz cîntă: „În codru, sălbatici strigă: / Pe un marinar neamț să-l frigă!"

— Ei, mulțumesc...

— „Iată: printr-o întîmplare / S-au salvat mergînd pe mare / La Hamburg, la vinovat, / Și ferestrele i-au spart. / Deci, tinere drăguț, să știi; / Marinar e greu să fii!"

— Da, da, ține minte, marinare, îl zeflemisi maică-sa. Cîntecul e mai înțelept decît credeam.

După asta părăsi odaia. În urechi îi răsună rîsul băiatului care o reia de la început, cîntînd în gura mare: „Vasu-n sud s-a dus, cum este, / Plin cu snoave, ca-n poveste / S-a-nvechit slănina, vai! / Prind pezmeții mucigai..."

Doamna Hardekopf își făcea multe griji din pricina băiatului celui mai mic; singurul care îi mai rămăsese. Ludwig cu Hermina locuiau la Frieda. Otto mai dormea încă sub acoperișul părintesc, dar mamă-sa simțea că nu pentru multă vreme; se logodise cu o fată, pe nume Cäcilie, și în ultimele ei scrisori nu mai era vorba decît de căsătorie. Iar mezinul — Pauline nu-și făcea iluzii — nu aștepta decît să-și isprăvească ucenicia, ca să se îmbarce pe un vapor; căci dorința lui de a pleca în lume crescuse cu trecerea anilor. Doamna Hardekopf se temea chiar că n-o să aștepte nici sfîrșitul timpului de ucenicie și că într-o bună zi are să fugă pur și simplu de-acasă. Ce nenorocire pățise Stürck, un om atît de cumsecade, cu fii-său Edgar! Furase peste o mie de

mărci de la şeful său şi o ştersese în America... Nu, Fritz al ei n-ar fi în stare de aşa ceva! Dar de plecat în America o să plece. Poate chiar în curînd... De pe acum se aşternuse linişte în casă. Nu peste mult, Johann şi cu ea, cei doi bătrîni, aveau să rămînă singuri.

2

Hardekopf se întoarse acasă morocănos, supărat, istovit. „Cum se mai trudeşte! îşi zise nevastă-sa. Ce greu îi vine să mai muncească! Mult n-o să mai poată continua aşa..." Cu cîteva zile înainte, se plînsese că nu izbutea să-şi scoată salariul decît cu mici matrapazlîcuri, fiindcă fusese scăzut acordul. Doamna Hardekopf se străduia din răsputeri să-i facă viaţa plăcută şi comodă în casă.

Dar, de fapt, ceea ce-l obosea pe Hardekopf nu era munca la turnătorie, iar de supărat nu-l supăra atît starea sănătăţii, care era în general bună, abstracţie făcînd de oarecare dureri de stomac şi tulburări respiratorii ici-colo, cît cicăleala neîncetată a colegului său Mengers. Mania lui de a discuta ajunsese pînă în cele din urmă o adevărată pacoste. Ce spirit neliniştit! Veşnic nemulţumit, îşi zicea Hardekopf. Tot îi ninge şi-i plouă. Vede totul în negru, nimic nu-i e pe plac. De astă dată Congresul partidului, care se ţinea acum la Magdeburg, îi oferea pretextul pentru critici vehemente, pătimaşe. Scotea la iveală cu acest prilej tot ce găsise de criticat în ultimii ani, lucruri pe care bătrînul Hardekopf le uitase de mult, dar pe care Mengers se vede treaba că le înregistrase şi le păstrase în memorie.

Compara actuala poziţie a lui Bebel faţă de grevele politice de masă cu atitudinea adoptată de el la congresul de la Iena, în 1905. „Lupta împotriva monarhiei, împotriva iuncherilor şi industriaşilor trecînd pe planul al doilea, pentru membrii sus-puşi din conducere mai important decît orice pare să fie lupta împotriva tova-

rașilor opoziționiști din sînul partidului! Ia gîndește-te nițel!“ Și după asta Mengers se făcu nevăzut.

Dar numai o clipă, căci pe urmă, sub un pretext oarecare, venea din nou: „Și-apoi, modul josnic în care a fost tratată la congres tovarășa Rosa. În definitiv, ea e singura care s-a dus în Rusia cînd a izbucnit revoluția și a studiat la fața locului ce s-a petrecut acolo. Și pentru asta delegații noștri și-au permis s-o ia peste picior. I-au zis «domnișoara Luxemburg». Ia gîndește-te nițel, Jan!“

După cîteva minute, apărea din nou în fuga mare: „Îți aduci aminte ce-a spus Bebel la Iena, la Congresul partidului? «Stați la posturi, le-a spus el celor de dreapta. Gîndiți-vă bine ce faceți, ați apucat-o pe un drum foarte primejdios, la capătul căruia vă așteaptă propria voastră pieire...» Ia gîndește-te nițel!“

Așa se întîmpla că Fritz Mengers adesea nu ieșea prea bine la socoteală cu acordul. Alerga nu numai la Hardekopf, ci și la alți tovarăși de muncă, să le împărtășească indignările sale. Lui Alfred, care lucra la același cuptor cu el, nu-i rămînea altceva de făcut decît să caute să ducă singur treaba la bun sfîrșit. Cînd contramaistrul Pellbrook îi atrăsese atenția că rămîne în urmă cu munca, Mengers nici nu se sinchisise de acest avertisment. De cîte ori îl căutai, îl găseai turuind lîngă cîte un tovarăș; iar faptul că la sfîrșit de săptămînă ducea acasă bani puțini nu părea să-l necăjească.

Atunci cînd Mengers îi făcea pe bonzii sindicali Beumelburg și Legien[1] „capete pătrate“, sau spunea despre tovarășul Auer că la el „socialismul nu-i decît spoială și că este și capul tuturor birocraților“, lui Hardekopf nu-i sărea țandăra; era obișnuit cu asta. Dar astăzi Mengers îi zvîrlise în față învinuiri care îl tulburaseră profund, căci de astă dată nu se mărginise să-i critice numai pe birocrații din partid, ci îi atacase și pe membrii de rînd ai partidului, deci și pe el, pe Hardekopf.

[1] *Karl Legien* (1861—1920), social-democrat german de dreapta, revizionist; președinte al comisiei generale a sindicatelor germane între 1890 și 1919.

— Vrem să cucerim puterea politică, vrem să conducem statul şi să-l transformăm, vrem să scoatem lumea din ţîţîni, nu-i aşa, Jan? îl interpelase Mengers sarcastic. Ce caraghioslîc! Ia să ne privim pe noi înşine. Să ne uităm în oglindă. Aşa să arate oare cei care răstoarnă lumea? Nişte indivizi care nu fac altceva decît să bea bere, pentru care asociaţiile reprezintă panaceul universal, care se ţin de *skat* şi de popice. Seara, cînd ajungem acasă, ne cuibărim în fotoliu, răsfoim paginile ziarului *Echo* şi ale revistei *Jakob*[1], clătinăm din cap că vremile sînt rele şi ne bucurăm dacă Bebel le-a mai turnat una domnilor din *Reichstag*. Apoi ne culcăm mulţumiţi pe o ureche, şi noapte bună! Nu ne mai trezim pînă-n ziua victoriei. Între timp, purtăm freză *à la* Bebel şi păstrăm cu grijă pălăria „demagogilor“[2], ca în ziua cînd ne-om trezi dimineaţa cu statul popular socialist gata instaurat să-l putem saluta cu solemnitatea cuvenită. Nu-i aşa? Gîndeşte-te: fără entuziasm şi intransigenţă nu se face nimic mare pe lumea asta. Dar unde e entuziasmul nostru? Unde-i înflăcărarea? Unde-i intransigenţa? Sîntem, oare, revoluţionari? Noi vrem să răsturnăm lumea? Te apucă disperarea! Ne jucăm de-a asociaţiile! „Incineraţi-vă, tovarăşi! Trăiască crematoriul!“[3] Te apucă disperarea! Ia gîndeşte-te niţel!

Într-adevăr, Hardekopf a meditat asupra cuvintelor acestora. I se înfipseseră în suflet, ca nişte ace. Pentru prima oară îşi puse întrebarea: „Avem oare o comportare greşită? Acţionăm în mod nepotrivit? Oare nu ne străduim să ducem un trai cinstit şi civilizat, să fim oameni de treabă şi să ne purtăm frumos cu semenii, vecinii şi tovarăşii noştri, să nu cădem la darul

[1] *Der Wahre Jakob*, săptămînal satiric de orientare social-democrată, înfiinţat în 1884.

[2] Aşa numeau autorităţile din Germania pe reprezentanţii ideilor liberalo-democratice.

[3] Aluzie pe de o parte la faptul că, sub influenţa lassalleianismului, social-democraţia germană considera asociaţiile drept o pîrghie importantă pentru construirea societăţii noi, iar pe de altă parte, la faptul că în anii aceia organizaţiile partidului social-democrat german sprijineau propaganda în favoarea incinerării şi creării de crematorii, desfăşurată de diferite asociaţii locale.

beţiei, să nu ne batem nevestele, să ne creştem copiii cum se cuvine, să-i învăţăm o meserie... Ba da, aşa trăim, după cerinţele principiilor noastre socialiste. Mengers ăsta n-are pic de răbdare. Ce vrea, de fapt? Nu se cade, oare, ca totul să se dezvolte normal, urmîndu-şi mersul firesc? O revoluţie, aşa cum şi-o închipuie Mengers, nu e mai puţin îngrozitoare decît un război." Faptul că el, Hardekopf, descoperise calea spre socialism datorită celor trăite odinioară la Vincennes, de acest lucru nu era pe deplin conştient. Cînd îşi aducea aminte de zilele din faţa Parisului, vedea înaintea ochilor cadavre, între care şi cel al metalurgistului francez, case ciuruite de proiectile, mizerie, foamete şi dezastru. Era oare necesar un război civil? Nu exista altă cale? Trebuie să existe: majoritatea trebuie să-şi impună voinţa în mod paşnic.

Că le cam place berea, ca-s lăudăroşi, că idolatrizează asociaţiile şi că se ţin de *skat* şi de popice, toate acestea nu erau, oare, prea adevărate? Idealurile politice nu fuseseră, oare, date la o parte de apucăturile mic-burgheze? Ginerele său, Carl, căruia nimeni nu-i putea tăgădui simţul politic, nu era absorbit fără rost de treburile asociaţiei? Dar fiii lui? Oare lui Ludwig nu i se părea că socialismul se rezumă la proslăvirea naturii? Cît despre Otto, se interesa el cît de cît de politică? Nu se sinchisea decît de scumpa lui persoană. Lui Hardekopf i se părea că asta era caracteristic pentru noua generaţie, care nu arăta tot atîta dragoste, credinţă şi devotament, sau, ca să folosească expresia lui Mengers, tot atîta entuziasm şi fanatism pentru cauza socialistă cît manifestaseră pe vremuri el şi cei de-o vîrstă cu dînsul. Că tinerii erau de o indiferenţă condamnabilă — în privinţa asta avea dreptate Mengers. Îşi plăteau ei cotizaţiile, se duceau la întruniri în perioada alegerilor, dar afară de asta lăsau lucrurile să-şi urmeze drumul. Se vede că, drept răsplată pentru regularitatea cu care au lipit timbrele în carnetele lor de membru, doresc ca într-o bună zi să li se dea de-a gata statul popular socialist.

La început, bătrînul Hardekopf fusese sincer înclinat să dea vina pentru toate relele şi nemulţumirile pe ti-

neri. În măsura în care putea fi vorba de o vină, se putea spune într-adevăr că pînă acum tinerii își neglijaseră datoria. Dar apoi i se strecurase în suflet oarecare îndoială. Își dăduse el oare întotdeauna destulă silință să-și îndrume copiii just și temeinic? Oare făcuse tot ce-i stătea în putere? Nu, Johann Hardekopf trebui să recunoască în adîncul sufletului că nu fusese un bun educator. Ca să-și justifice nepriceperea, născocise o teorie care pe atunci i se păruse foarte înaintată. Din moment ce ai arătat tinerilor calea cea bună, trebuie să-i lași să meargă singuri mai departe pe această cale. Dacă erau soi bun, își dădeau seama și singuri ce aveau de făcut; dacă erau soi rău, nu făceai nici o ispravă cu ei, nici cu bîta, nici cu binișorul. Cam asta fusese ideea călăuzitoare a pedagogiei lui. Băieții se făcuseră mari, și, conform acestei „teorii", unul dintre ei se dovedise soi rău, iar Hardekopf căzu pe gînduri, începu să se îndoiască de adevărul „teoriei" lui, și încercase, după multe frămîntări, să aplice altă metodă. De atunci căutase să discute politică cu Ludwig și Otto, să le stîrnească interesul pentru problemele politice. În cursul acestor convorbiri căutase cu o insistență părintească să le sădească în minte unele adevăruri ca: „Baza puterii muncitorilor e solidaritatea!", sau: „Bogăția și sărăcia, la fel ca și exploatarea și munca salariată, au un caracter internațional, de aceea și lupta muncitorilor trebuie dusă pe plan internațional!" Ori de cîte ori găsea o asemenea formulă, pornea o discuție cu băieții, ca să aibă prilejul să le-o împărtășească. În acest fel spera să-i familiarizeze cu unele din cele mai importante teze fundamentale ale socialismului. Cîteodată le povestea și întîmplări din tinerețe, de pildă, despre războiul de la 70 (despre Comuna din Paris nu-i prea plăcea să vorbească), sau despre începuturile muncii de agitație la țară, cînd țăranii asmuțiseră cîinii pe ei. Dar în curînd băieții începură să-i pună întrebări și să ridice fel de fel de obiecții. Ca să poată răspunde corect întrebărilor și să poată fi la înălțime în asemenea discuții, mai ales cu ginerele său, Carl, care era citit și bun de gură, Hardekopf se apucase să citească literatură socialistă, cu

toate că întîmpină dificultăți. Cartea lui Bebel *Femeia și socialismul* i s-a părut o lectură grea și aridă, totuși, a citit-o din scoarță în scoarță. Mai ușor de înțeles i s-a părut cartea lui Kautsky despre precursorii socialismului. Dar cartea care i-a trezit cu adevărat entuziasmul pentru măreția, adevărul și frumusețea concepției socialiste a fost o carte care nu cuprindea nici teorie, nici istorie, ci reda viața însăși : romanul *Pelle Cuceritorul* [1].

Această carte, tradusă din daneză, făcuse mare vîlvă. La biblioteca de pe lîngă comisia centrală pentru cultura muncitorilor, fiind veșnic împrumutată, trebui să se înscrie pe o listă și să aștepte cu răbdare pînă îi veni rîndul. În *Hamburger Echo* apăreau fragmente din această carte. Un profesor scrisese două lungi articole despre eroul romanului, Pelle. Iar în suplimentul literar *Știința înseamnă putere*, care apărea sîmbătă, se putea citi cu litere de-o șchioapă : „Tovarăși, citiți *Pelle Cuceritorul !*“

În sfîrșit, Hardekopf primi cartea. Înainte de a se apuca de ea, o răsfoi la întîmplare, citind ici-colo cîte ceva despre „arcă“, despre Ellen, despre Hanne, despre moș Lasse și despre un cizmar pe nume Andreas, dar fără a pricepe, bineînțeles, legătura dintre ei. În serile următoare șezuse cu cartea în față pînă după miezul nopții, uitînd de șantier și de familie, trăind în gînd viața de mizerie a muncitorilor agricoli de pe insula Bornholm, rîzînd de moș Lasse cel lăudăros, care în fond era un om slab, dar avea o inimă de aur, admirîndu-l pe fiul acestuia, Pelle, care, născut cu „cămașa învingătorului“, de mic copil lupta cu taurii, făcea cu candoare mii de boroboațe și prostii, dar se pocăia de fiecare dată — fiindcă era soi bun — și revenea la calea cea dreaptă.

Mirată de patima neașteptată a bărbatului ei pentru citit, Pauline bombănea uneori :

— Bine, Johann, vezi c-o să te doară ochii !

El surîdea.

[1] Roman realist despre lupta clasei muncitoare din Danemarca, publicat în 1910 de *Martin Andersen-Nexö* (1869—1954), mare scriitor comunist danez.

— Toată viaţa noastră e zugrăvită în cartea asta, Pauline. Ar trebui s-o citeşti şi tu!

— Credeam că e scrisă de un danez... despre danezi de-ai lui!...

— Da, şi înfăţişează viaţa săracilor, a muncitorilor, şi lupta lor pentru socialism.

— Ei, mi-am închipuit eu! Ce nevoie ai să citeşti ceva ce ştii prea bine?! Nu, eu, cînd citesc, vreau să aflu ceva deosebit, ceva... frumos... mai frumos.

— Ia stai puţin! strigase Hardekopf înveselit. O clipă! Răsfoi cartea căutînd un pasaj. Iată!... Ascultă, Pauline. Cartea asta cuprinde răspunsul la o mulţime de întrebări şi la ceea ce ai spus tu adineauri. Şi-i citi cu glas tare: „Vrei numaidecît poveşti cu conţi şi cu baroni, spuse Morten“. (Ăsta-i prietenul lui Pelle, Pauline). „ Aşa sînteţi toţi! Pe voi vă socotiţi slugi. Asta e situaţia, numai că nu vă daţi seama. De vină e sufletul vostru de robi. Aşa vă consideră clasele de sus şi, fără să vreţi, vă consideraţi şi voi la fel. Strîmbă-te cît vrei, dar aşa e! Nici nu vreţi să auziţi despre cei de o seamă cu voi, deoarece credeţi că s-ar putea să iasă ceva din asta. Nu vreţi să vi se vorbească decît despre oameni subţiri — cît mai subţiri. Tare vă trage inima să vă descotorosiţi de trecut şi de părinţi şi să vă socotiţi cît mai sus. Şi de vreme ce se poate, cel puţin să citiţi despre aşa ceva în cărţi...“[1]. Ei, ce zici, Pauline, nu-i aşa că-i adevărat? N-are dreptate?

— Ei, găsesc că merge prea departe. Cine vrea să se scuipe pe sine însuşi? Scriitorii ăştia nu ştiu decît să umfle lucrurile.

— Nu, nu, Pauline, e adevărat. Ia gîndeşte-te... Hardekopf înghiţi restul.

Într-o sîmbătă se întoarse de la şantier cu o jumătate de oră mai tîrziu decît de obicei, cu o carte sub braţ.

— Ai luat altă carte?

— Da!

— Dar n-aveai decît să ne spui nouă!

[1] Vezi Martin Andersen Nexö, *Pelle Cuceritorul*, E.S.P.L.A., 1956, vol. II, pag. 100.

— Am cumpărat-o, Pauline.

— Ai cumpărat-o? întrebă ea uitîndu-se mirată la carte. Nu-i cea pe care ai citit-o?

— Da, întocmai!

— Şi ai cumpărat-o, zici?

— Da!

— Bine, dar ai mai citit-o o dată!?

— Poţi s-o reciteşti mereu, Pauline. Aşa ceva trebuie să ai la îndemînă, în casă.

— Ei... eşti... eşti complet sărit, Johann!

La toate acestea se gîndea Hardekopf în seara asta. Nu, nu-i prea ajutase pe băieţi să găsească drumul cel bun. De altfel, nici moş Lasse n-a făcut mai mult. Pelle totuşi a ajuns un om minunat, în pofida rătăcirilor lui... De-alde noi avem fără îndoială toată bunăvoinţa. Ca moş Lasse. Dar ne lipseşte înzestrarea, nu sîntem de loc în stare să-i ajutăm pe băieţii noştri să stea pe propriile lor picioare. Întocmai ca moş Lasse. Şi nu toţi au calităţile lui Pelle...

Scump la vorbă şi gînditor, Hardekopf şezuse în camera de zi, apoi mîncă fără poftă, după aceea răsfoi, ca de obicei, ziarul *Echo*. Pe urmă luă revista *Der Wahre Jakob*, care publica pe prima pagină o caricatură a lui Bethmann-Hollweg, cancelarul *Reich*-ului [1]. Costumat în Faust, cancelarul îl întreba pe Mefisto-ul său, Jagow [2], încotro se îndreptau...

— Mai ieşi astăzi, Johann?

— Nu, răspunse el, şi continuă să citească.

În clipa asta îşi aminti cuvintele sarcastice ale lui Mengers: „Stăm acasă, răsfoim *Echo* şi *Jakob*... ne bucurăm dacă Bebel... ne culcăm mulţumiţi pe-o ureche, şi noapte bună..." Parc-ar şti exact ce fac şi cum trăiesc! Stătea şi rumega aceste gînduri. Se gîndi deodată la ginerele său, Carl. S-ar cuveni, într-adevăr, să mai facă şi altceva decît să organizeze reuniuni şi să costu-

[1] *Theobald Bethmann-Hollweg* (1856—1921), om de stat reacţionar german, exponent al intereselor iuncherimii prusace şi al magnaţilor capitalului financiar, cancelar al *Reich*-ului între 1909—1917.

[2] *Traugott von Jagow* (1865—1928), om de stat reacţionar prusian, prefect al poliţiei berlineze între 1909 şi 1916.

meze figuranți. Hardekopf hotărî să vorbească cu Carl Brenten, să-l îndemne să se țină de planurile de odinioară și să participe mai activ la viața partidului, să depună mai multă muncă sindicală. Nici nu se arătase la ultimele două ședințe ale circumscripției.

— Oare Carl o fi acasă astăzi? o întrebă pe nevastă-sa. Ăla nu prea stă pe-acasă. Mă duc la ei, să văd. Dacă nu-l găsesc, trec pe la Gustav.

— De ce n-ai azi astîmpăr?

Doamna Hardekopf își privi lung bărbatul.

3

Ludwig și Hermine ocupau camera cea mai mare și frumoasă în locuința Brentenilor, dar voluminoasa Hermine umbla prin casă ca o madonă îndurerată. Pretindea să fie o liniște desăvîrșită, căci gălăgia ar fi putut dăuna plodului ei încă nenăscut. Din fericire, micuța Elfriede era o fetiță liniștită. Era de neînchipuit ce s-ar fi întîmplat dacă ar fi plîns mai des! Walter Brenten — care se întorsese vindecat de la spital și era iarăși foarte vioi — și micul Edmond trebuiau să umble în vîrful picioarelor.

Hermina n-avea voie, chipurile, să mănînce decît lucruri fine, alese. Căci nu se hrănea pentru ea, ci pentru copilul ei. Munca nu-i pria, așa că Frieda Brenten trebuia s-o scutească de toate treburile gospodăriei: să curețe în odaie, să facă paturile, să gătească pentru ea și pentru Ludi al ei. Gravidă, Hermine ședea toată ziua la fereastră și se uita în stradă. Tihna asta, susținea ea, îi făcea bine copilului. Cînd se plictisea, citea dintr-o carte care purta titlul *Graviditatea mamei germane sănătoase*, bînd vin de Tokai sau, dacă-i venea pofta, bere caramel. Mînca într-una, ba pîine albă ca zăpada, unsă cu un strat gros de unt, ba fructe. Totul pentru copil. „Maternitatea este lucrul cel mai de seamă și mai măreț în viața unei femei, îi explica ea cumnatei, care era mamă a doi copii. Unele femei nasc așa, în neștire, ca și cum ar fi lucrul cel mai obișnuit din lume. Apoi ființele cărora le dau viață așa și arată." În ce o

privea, își privea menirea cu cea mai mare seriozitate; copilul ei, oh, avea să fie ceva deosebit. Amîndoi, Ludi și cu dînsa, se înțeleseseră să trăiască și să se străduiască numai și numai pentru copilul lor. Avea să aibă o viață splendidă, plină de rost, doar erau oameni moderni. Iată de ce răspunderea ei față de copil era cu atît mai mare. Frieda nu îndrăznea s-o contrazică, deoarece Herminei îi sărea numaidecît muștarul, și, după cum sublinia neîncetat, enervările erau lucrul cel mai dăunător pentru o gravidă.

Era în stare să pălăvrăgească într-una despre odrasla ei. Avea să fie blond, cu ochi mari, albaștri ca cerul. Și va fi *atît* de înzestrat! Va dovedi, desigur, o adevărată pasiune pentru pictură și artele plastice; căci dînsa, spunea Hermine, avusese ca fată tînără un simț deosebit pentru artă și stîrnise admirația oamenilor de specialitate cu schițele ei desenate în grabă. Copilașul va moșteni, fără doar și poate, acest talent artistic.

— Dar nu, exclama ea apoi cu glas tare și plîngăreț, dar nu, mai bine să nu devină artist. Viața de artist e o viață nestatornică, imorală, nu, să nu fie artist! Of, bietul meu copilaș, va să zică talentul tău o să se ofilească în tine, așa cum s-a prăpădit talentul mamei tale! Vai, mititelule, să nădăjduim că renunțarea asta n-o să te coste prea mult! Dar mămica ta o să vegheze asupră-ți și o să-ți îndrume talentele celelalte spre căi potrivite... Sigur că o să fie foarte muzical. Înclinarea mea arzătoare pentru muzică... Dar nici să se facă muzicant, nu, nu e bine... Muzica înfrumusețează viața, da, fără îndoială, dar să trebuiască să trăiești din muzică? Nu, niciodată! Ei, de asta am să te feresc, odorul meu... Desigur o să fie înzestrat cu un extraordinar talent de orator, sau o să devină un poet care va vrăji lumea. Da, copilul meu va avea și darul ăsta... Dar nimic mai îngrozitor decît un om care trăiește în mijlocul zarvei, înconjurat de public, un politician. Pentru numele lui Dumnezeu! Orice, numai asta nu!... și Hermine își legăna trupul și dădea ochii peste cap. Ei, ce-o să devină copilașul meu, odorul meu? Care dintre talentele transmise de maică-sa va fi mai puternic? Oamenii au să rămînă cu gura căscată. O să vor-

beasca plini de admirație despre tine, puișorul meu. O să se mire de deșteptăciunea ta. Vai, ce copil deștept o să am! Un copilaș minune! Și Hermine își legăna copilul, adică se legăna pe sine. Își mîngîia copilul, adică pîntecele.

Cîteodată se gîndea și la tatăl copilului.

— Copilașul meu va fi ascultător și cuminte, zicea ca cu glasul cîntat, ascultător și cuminte ca taică-său.

O dată povesti unei vecine că nu dorește de loc ca odorul ei să îmbrățișeze cariera artistică, ci ar prefera să devină cîndva un om de afaceri priceput, sau cel puțin un academician respectat, poate un medic vestit sau un cercetător. Buna doamnă Bielefield o întrebă:

— E chiar atît de înzestrat copilul?

— Da, bineînțeles, răspunse înțepat Hermine, uimită de îndoiala cuprinsă în această întrebare.

— Ce vîrstă are? întrebă vecina.

— E în luna a cincea!

Doamna Bielefield dădu din cap mirată, abia cinci luni, și atît de înzestrat!? Hermine înălță capul, iar ținuta și expresia ei voiau să spună: „Ei, scumpă doamnă, nici noi nu sîntem fitecine!"

Cînd se întorcea de la muncă, Ludwig n-avea decît o singură îndatorire: să fie tare, tare drăguț cu nevastă-sa. Trebuia să stea lîngă ea, asta o liniștea. Cîteodată îl obliga să-i citească, bineînțeles numai lucruri frumoase, mișcătoare, înălțătoare, doamne ferește, nu relatările din ziare despre crime și grozăvii! Din cînd în cînd, viitorul tată trebuia să-și lipească urechea de pîntecele ei, dar cînd declara, în conformitate cu strictul adevăr, că nu aude nimic, dînsa se înfuria, ceea ce putea să-i facă rău copilului. Pînă la urmă auzea tot ce voia dînsa: ciocănituri, răsuflare și, dacă ar fi dorit ea, chiar și ciripit. Și abia era în luna a cincea, urma să nască în luna noiembrie.

Frieda Brenten era furioasă pe cumnată-sa cea leneșă, cîrcotașă și gata oricînd de harță, dar răbda totul în tăcere, în primul rînd ca să nu afle maică-sa cîte pățea, căci de bună seamă bătrîna nu ar fi compătimit-o, ci ar fi rîs de ea.

Nici Carl Brenten n-ar fi înghițit cu atîta răbdare „maimuțărelile“ cumnatei, cum le numea el, dacă, în cursul acelor săptămîni, tot timpul și gîndurile lui n-ar fi fost absorbite de instalarea prăvăliei.

Închiriase pe Valentinskamp o prăvălioară, cu o cămăruță în fund. Gustav Stürck îi construi un stelaj pentru vitrină după o schiță făcută de Brenten. Îi mai făcu și o tejghea și rafturi fixate în pereți. Pe firma atîrnată deasupra ușii, care seara era luminată, scria cu litere de o șchioapă : „Țigări de foi“, iar dedesubt : „Produse hamburgheze lucrate de mînă“. Pe ușă scria : „Proprietar : Carl Brenten. Atelier de țigări.“ În cămăruța din fund făcea țigări pentru prăvălie, lucru pe care cumnatul său îl găsea vrednic de laudă, deoarece dovedea că Brenten n-avea de gînd să trăiască doar de pe urma prăvăliei. Peste zi, cînd umbla să cumpere tutun brut și alte mărfuri, venea Frieda să vadă de magazin, asta spre supărarea Herminei, căci nu mai avea cine s-o servească, nici pe ea, nici pe copilul încă nenăscut. Pe seară, cînd Carl venea să-i ia locul în prăvălie, Frieda se-ntorcea să facă toată treaba în casă și să gătească.

Mai greu de îndurat pentru Frieda erau duminicile. Bărbatul ei tot mai umbla cu Gustav Stürck și Paul Papke în căutarea unui local pentru serbarea asociației. Ludwig ședea tăcut și răbdător lîngă Hermine, după ce zăcuseră amîndoi în pat pînă spre prînz, căci odihna făcea nespus de bine copilului. După amiază de obicei veneau părinții Herminei. Taică-său, croitorul Christian Thieme, un om mărunt, vioi din fire, foarte vorbăreț și hazliu, și maică-sa, grasă ca și fiica, dar mai potolită și mai prietenoasă, ședeau și se uitau ca la o icoană la fata lor gravidă. Nimănui nu-i era îngăduit să vorbească o vorbă cu voce tare, singura care din cînd în cînd scîncea puțin sau gemea așteptînd să fie consolată era viitoarea mamă. Ludi stătea mut și devotat lîngă nevastă-sa, îi mîngîia mîinile grăsuțe și-și lipea urechea de pîntecele ei, auzind lucruri uimitoare. Îndată ce micuța Elfrieda adormea, Frieda Brenten îi lua de mînă pe fiul ei și pe Edmond, micul „conte“, și dădea bir cu fugiții. Dacă se ducea la maică-sa, era

silită să mintă şi să se prefacă, pentru ca bătrîna să nu afle ce se petrecea în casa ei; doamna Hardekopf şi-aşa era revoltată că „vaca îndopată“ renunţase chiar din ziua nunţii să mai cîştige cîte ceva cu cusutul şi bietul băiat trebuia să muncească singur. „Ei, asta era, repeta ea cu orice prilej. N-a urmărit decît să se căpătuiască. Prostul ăsta de Ludwig s-a băgat singur la jug. Prevăd ce o să urmeze!“

Frieda tăcea. Tăcea, cu conştiinţa încărcată, căci în sufletul ei îi dădea dreptate maică-si, dar nu îndrăznea să recunoască.

4

Micul „conte“ se îmbolnăvise, îi ieşise o erupţie dureroasă pe tot corpul. Medicul care venise să-l vadă îi prescrisese o alifie cu care trebuia uns de mai multe ori pe zi. Cînd îl spălau cu spirt şi-l ungeau cu alifie, băieţaşul, de obicei liniştit şi cuminte, plîngea, se văicărea şi ţipa de-ţi rupea inima. Hermine ieşise de cîteva ori din camera ei, gesticulînd furioasă şi strigînd: „O să-mi iau lumea-n cap! Îmi iau lumea-n cap!“

— Ia nu mai face atîta caz! îi zise Frieda, pierzîndu-şi răbdarea.

— Asta-i o neruşinare! Şi o nerozie! Copilul trebuie dus la spital!

— Dacă ai atîta nevoie de linişte, du-te tu la spital! i-o întoarse Frieda. O nimerise!

— Cum? Ce? O, asta-mi spui mie, mie, care le înghit pe toate, care îndur în tăcere toate neplăcerile şi nu crîcnesc şi stau în biata mea cămăruţă ca o prizonieră... Mie-mi vorbeşti aşa?! O!

Şi ieşi din bucătărie trîntind uşa, încît odrasla din pîntecele ei avu desigur primul şoc nervos.

Vrajba care mocnise încă din ziua cînd se mutaseră în casă izbucnise acum, transformîndu-se într-un război menit să atingă nebănuite culmi dramatice.

Seara, Ludwig Hardekopf se furişă în bucătărie.

— Frieda, Hermine mi-a povestit că...

Frieda Brenten era pregătită pentru această discuţie; nu tăgădui nimic, ci îi vorbi pe şleau:

— Dragă Ludwig, lucrul cel mai bun e să vă căutaţi o locuinţă cît mai curînd. Dacă nu găsiţi, căutaţi-vă altă cameră. Eu nu mi-am dat seama ce înseamnă să adăposteşti o familie în casa ta.

— Dar Hermine trăieşte aşa de retrasă... Şi acum, că e gravidă... Şi-apoi...

— Eu am şi copilul lui Emil în cîrcă, iar părinţii lui nu se sinchisesc de loc de el. Eu îl hrănesc şi-l cresc, eu alerg la doctor, eu am toate grijile pe cap. De cheltuieli să nu mai vorbim. Şi nici măcar un „mulţumesc" n-am auzit pentru toate astea. Cînd o să se nască al vostru, o să cadă tot pe capul meu.

— Aş, de unde! Vai, Frieda, de copilul nostru o să purtăm de grijă noi, Hermine n-o să lase pe nimeni să se apropie de el! Înseamnă că n-o cunoşti.

— Aşa? zise Frieda. Ei, o să vedem! Dar de murdăria pe care o face în orice caz mă lasă cu plăcere să mă apropii! Numai pe mine mă lasă să mă apropii. Eu trebuie să vă curăţ odaia, să vă aerisesc şi să vă fac patul, să am grijă de haleala voastră, şi apoi mai trebuie să fac şi pe comisionarul pentru Hermine a ta!

— Dar acum, în starea ei...

— Starea ei? Haida, de! În luna a cincea?! În luna a opta, chiar pînă cu două săptămîni înainte să nasc primul copil, am lucrat în fabrică, şi ea în luna a cincea nu poate să-şi mături camera? Mă faci să rîd. Astea sînt fasoane, lene, comoditate. Trebuia să se mărite cu un baron, care să-i ţină o droaie de servitori. Eu nu sînt însă slujnica ei, ţine mine!

— Dar nu-ţi cere nimeni aşa ceva, răspunse Ludwig speriat, văzînd-o pe soră-sa atît de enervată şi de pornită. Numai puţin menajament...

— Dar pe mine cine mă menajează? Cine m-a menajat vreodată? Tu ştii prea bine că pot răbda multe, dar nici să mă las exploatată! Şi cu asta am încheiat! Căutaţi-vă altă cameră, cu cît mai repede, cu atît mai bine. Nu vreau să ne învrăjbim. Nu e bine ca două familii, chiar cînd e vorba de rude, să stea claie peste grămadă într-o singură locuinţă.

— Am să vorbesc cu Hermine, zise Ludwig sfios.

Înainte însă de a se întoarce la Hermine, se așeză la masa din bucătărie, își rezemă fruntea în mîini și rămase pe gînduri. Sărmanul, pricepuse mai demult că-și luase pe cap nu o belea, cum îi prezisese mamă-sa, ci toate belelele din lume. Nu avusese habar de firea năzuroasă a Herminei, de trecerile astea neașteptate de la maimuțăreala smiorcăită la porunca strașnică. Ludwig încerca să se mîngîie spunîndu-și că starea asta era ceva nervos, ceva bolnăvicios, din pricina sarcinii. După naștere o să redevină desigur iarăși Hermine cea blîndă de altădată, care duminica dimineața se scula cu noaptea-n cap să pornească în excursiile ce-i plăceau atît de mult, care ținea la el și știa să se arate drăgăstoasă. Fără îndoială, purtarea ei de acum se datora sarcinii. Trebuia s-o facă să se împace cu Frieda. Căci era cu neputință să se mute la oameni străini cu cîteva săptămîni înainte de naștere... „Doamne, doamne!“ Ludwig Hardekopf gemea și se frămînta.

Între timp, Frieda începuse să regrete cuvintele tari pe care le rostise. „Sigur că în furia mea am fost prea repezită“, se gîndea acum. Îi părea rău de Ludwig. Cum era s-o ducă la capăt singur cu femeia asta? „De fapt, i-am dat pur și simplu afară! Se mira de ea însăși. Nu se cade să fiu chiar atît de neomenoasă cu ei. În definitiv, e fratele meu... Dacă o să-i repete cu frumosul tot ce i-am spus eu, poate o să se poarte altfel. Doar nu sînt slujnica lor!... Frieda, fă asta, Frieda, fă aia — e curată neobrăzare! Ludwig trebuie să-i spună!“

Cînd Carl Brenten sosi acasă, îl aștepta mîncarea preferată, ciolan de porc cu varză acră, și fața lui, care se cam rotunjise în ultimul timp, străluci de bucurie. Frieda îi relată cam cu teamă discuția cu fratele ei.

— Nu se poate, zise el, nevenindu-i să creadă, n-ai spus asta!

— Ba da, întări ea fîstîcită. Chiar așa am spus. Cam tare, nu?

— Cum tare! Minunat! Și cînd se mută?

— Ei, cred că n-am ajuns încă acolo, răspunse ea zä-

păcită de explozia lui de entuziasm. Se aşteptase la reproşuri. Nici nu ştiu dacă vor.

— Păi dacă le-ai făcut cunoscut că nu-i mai vrei ca chiriaşi, trebuie să plece. Ce înseamnă dacă *vor?!* Atacă ciolanul roz. Mie mi s-a urît de mult cu situaţia asta. Nici nu înţeleg de ce i-am lăsat să stea la noi. Tot nu puteau să continue lucrurile aşa, mai bine să se mute la timp, înainte să izbucnească scandalurile, care desigur n-o să întîrzie.

Se auzi soneria. Era bătrînul Hardekopf.

— Ah, tată, ce drăguţ că mai vii pe la noi!

— Carl e acasă, Frieda?

— Aşa, va să zică vii numai de dragul lui?

Bătrînul Hardekopf se făcu că n-aude şi întrebă:

— Cum o duci, dragă fată? Te văd aşa de rar! Şi ce face a mică?

— Am foarte mult de lucru, tată. Prăvălia, locuinţa, Elfrieda...

— Da, da, şi micul „conte", şi viitoarea mamă, nu-i aşa? Cum o duce tînăra pereche?

— Bine, bine... Poftim în bucătărie!

— Bună, Carl! salută bătrînul Hardekopf dînd mîna cu ginerele său. Voiam să-ţi fac o vizită. În ultimul timp ne vedem atît de rar...

— Da, ştii, tată-socrule, oftă Carl, de cînd cu prăvălia, sînt cam hărţuit. Şi-apoi, treburile asociaţiei. Nu-mi văd capul de atîta lucru!

Hardekopf se aşeză pe scaunul pe care i-l oferise fiică-sa. I se puse înainte o ceaşcă de cafea.

— Dar tînăra pereche o duce bine? mai întrebă o dată.

— Păi de, tinerele perechi de obicei o duc bine, răspunse vag Carl.

În clipa aceea se auzi glasul Herminei. Ţipa cu voce ascuţită.

Bătrînul Hardekopf ridică din sprîncene.

Urmă o bufnitură şi după aceea un plesnet. Carl Brenten lăsă nasul în farfurie. Bătrînul Hardekopf şedea liniştit, cu ochii în tavan, şi asculta. Frieda trebăluia cu mîinile tremurînde la maşina de gătit.

O uşă care dădea pe coridor se deschise brusc. Cineva ieşi împleticindu-se. Hardekopf se sculă şi deschise uşa bucătăriei. Pe coridorul întunecos stătea Ludwig şi se freca la frunte.

— Ce se petrece aici? întrebă tatăl.

— A, dumneata eşti? Eşti aici?... Păi aici e întotdeauna întuneric beznă... m-am împiedicat... şi m-am lovit cu capul de perete!

— Te doare? îl întrebă taică-său. Hai, vino în bucătărie.

Niţel nai tîrziu, Hardekopf şi Brenten se duseră să se plimbe.

— Vino să vezi prăvălia, tată-socrule!

— Crezi că Ludwig s-a împiedicat într-adevăr?

— Tot ce se poate. Cucuiul de pe frunte l-ai văzut doar, răspunse Brenten.

— Ei, cred că Hermine... Că doar ţipase la el, se vede că s-au certat.

— Ştii, tată-socrule, minţi Brenten, aşa vorbesc ei uneori. Are o voce cam ascuţită.

— Şi cum se înţeleg? îl descusu bătrînul.

— Ei, cum se înţeleg?! Brenten căută un răspuns diplomatic. În starea în care se află acum e tare nervoasă şi mofturoasă. Dar Ludwig se pricepe să potolească furtunile. Îndată după naşterea copilului vor să se mute. Asta mi se pare foarte potrivit. Orice femeie tînără vrea să-şi aibă căminul ei propriu. Zece bărbaţi pot şedea într-o casă, că se-mpacă, dar două femei ba. Cu asta nu vreau să spun că ar fi sfadă la noi în casă, voiam doar să amintesc o vorbă bătrînească ..

Mergeau pe Alsterdam şi voiau să apuce pe Lombardsbrücke. Seara liniştită şi călduroasă de august scosese o mulţime de lume pe străzi. Vîrfurile ulmilor de pe malul Alsterului aveau o strălucire gălbuie în lumina lămpilor cu arc. În aer plutea un miros dulceag, şi pulberea fină răscolită de birje şi de camioane ţi se aşeza pe buze. Şi femeile erau urmate de nori de praf ca de o trenă ridicată de rochiile şi costumele lor albe lungi. Cele care-şi ţineau fustele niţel ridicate de li se vedeau pantofii şi o porţiune din ciorapi erau urmărite de privirile bărbaţilor. Vaporaşe albe treceau uşor, fără

zgomot pe Binnenalster. Lunecau ca nişte licurici pe luciul întunecat al apei, în care se oglindeau luna şi lămpile cu arc.

Da, oraşul avea acum un tunel sub Elba — o adevărată minune a tehnicii, şi nu mai era nevoie să aştepţi bacul; şi construcţia liniilor subterane şi aeriene ale metroului făcea progrese rapide, se lansau transatlantice uriaşe, şi din cartierele cu străduţe înguste şi pasaje răsărea un oraş nou, modern. Privirile lui Hardekopf lunecau peste centru, pe cînd Brenten privea spre Aussenalster, pe al cărui mal îndepărtat se vedea, superb iluminat, „Uhlenharster Fährhaus", localul de petreceri al marilor negustori din Hamburg.

— Ce seară minunată! zise Hardekopf, ridicîndu-şi privirea spre cerul senin, de un vînăt întunecat, cu o lună galben-roşiatică.

— Da, zise Carl şi-şi aduse aminte de ziua aceea de decembrie în care trecuseră pe acolo. Dacă nu se schimbă vremea, o să avem o serbare de toamnă frumoasă.

— Mai e pînă atunci. V-aţi hotărît în privinţa localului?

— Încă nu, Papke ţine cu orice preţ să mergem la Finkenwärder; eu am propus Sachsenwald. Duminică vrem să dăm o raită prin Ratzeburg şi Mölln.

— Sachsenwald n-ar fi rău, zise Hardekopf.

— Da, şi eu sînt împotriva unei regiuni cu apă, din pricina copiilor.

— Dar cu politica noastră cum mai merge, Carl? întrebă deodată Hardekopf.

— Tocmeli şi înşelăciuni, răspunse rîzînd Brenten. Lasă, că o să mîne Bethmann-Hollweg căruţa statului pînă o s-o împotmolească în noroi.

— Acum, că ai prăvălie, ai s-o laşi şi mai moale cu activitatea politică, nu?

— Mi-e teamă că n-o să am încotro, recunoscu Brenten. Dar rămînem ostaşi ai marii armate, tată-socrule. Asta are să ajungă. Şi chiar ajunge. Politica e o afacere murdară. Mai bine fac afaceri cu ţigări.

— Dar cine vrea oare să facă din politică o afacere? întrebă Hardekopf supărat.

— Păi mă gîndesc la politică în măsura în care devine o meserie, un mijloc de căpătuială. Aveam cîndva de gînd să mă ocup și eu în felul ăsta de politică, acum pot să-ți mărturisesc. Dar ori devii un netrebnic sau măcar o secătură, ori te dai la fund. Mi-am dat seama de asta, îmi cunosc mușteriii. Nu te băga, asta e singura maximă înțeleaptă, tată-socrule.

— Dragă Carl, începu bătrînul Hardekopf pe un ton aproape solemn. Observ de o bună bucată de vreme la tine această schimbare de mentalitate și mă întristează foarte tare. Acum cîțiva ani aveai nu numai cele mai bune intenții, dar și cele mai strălucite perspective. Mi-ar fi plăcut să te văd printre conducători. Și puteai să ajungi, Carl. Avem nevoie de oameni mai tineri, mai proaspeți, cinstiți, energici. Păcat că te-ai lăsat pe tînjală!

„Oare pentru asta a venit să se plimbe cu mine? se întrebă Brenten. Vorbește de parc-ar avea de împărțit posturi în partid!"

Hardekopf vorbea înainte, împotriva felului său tăcut de a fi, și Brenten îl privea mirat cu coada ochiului. „A îmbătrînit mult în ultimii ani", constată el. Dar era încă departe de a fi un moșneag prăpădit. Dimpotrivă, în ciuda părului său alb-argintiu, era și acum un bărbat voinic, cu o ținută mîndră. Dar fața îi era încrețită și gălbejită. Sub ochi avea cearcăne adînci, întunecate. Gîtul îi era slab și uscat, cu pielea ca de broască țestoasă. „Se vede că n-are s-o mai ducă mult. Ar trebui să lase naibii șantierul. La vîrsta lui! De ce să nu-și trăiască în liniște ultimii ani de viață? O fi pus totuși ceva la o parte. Și are fii care cîștigă. Va să zică tot își mai face griji din pricina partidului..."

— Nu există nimic mai ingrat decît politica.

— Cum poți să vorbești așa, Carl? răspunse bătrînul, dojenitor. Cine cere gratitudine? Nu sîntem oare social-democrați? N-avem îndatoriri? N-avem idealuri? Tot ce s-a înfăptuit în trecut să fi fost în zadar? Ne lipsește entuziasmul pentru cauza noastră dreaptă. Nu ne-am dăruit îndeajuns acestei cauze, ca s-o ducem pînă la victorie. Mai multă credință! Mai mult entuziasm! Am trecut acum de punctul culminant al crizei de popu-

laritate. Cunoști doar rezultatele alegerilor parțiale. Partidul și-a revenit. Ai să vezi, la alegerile viitoare facem un salt uriaș înainte.

— Am prea multe pe cap, tata-socrule. Nu poți să faci de toate în același timp. Știi doar că am prăvălia, mai lucrez din cînd în cînd la teatru...

— Ești în comitet la *Maienblüte*, îl întrerupse Hardekopf. Se opri sub unul din uriașele candelabre de pe Lombardsbrücke și se uită drept în ochii lui Carl. Fac parte dintre întemeietorii asociației. Știi asta bine. Dar nu știi că de multe ori am blestemat-o în gînd.

Vorbele acestea îl surprinseră pe Carl Brenten.

— Cum așa? Nu te înțeleg de loc.

— Am lucrat altădată ani de-a rîndul în asociație, dar tu lucrezi și acum încă. Pentru ca membrii noștri să-și petreacă în mod plăcut timpul. Gîndește-te: ca să se distreze. Simple ceasuri de desfătare. Ceasuri în care uiți de necazuri și griji. Da, așa a fost și așa este încă și astăzi. Ce-am făcut, însă, ca să înlăturăm necazurile și grijile? N-ar fi asta prima sarcină pentru noi, ca social-democrați? Ne-am mulțumit însă să ne aflăm în treabă în asociație, să bem bere, să jucăm popice — ca niște adevărați mici-burghezi, asta e! Distracțiile au ajuns mai importante decît... decît tot socialismul. Asta n-o spun numai pentru tine, Carl. O spun pentru noi toți, și pentru mine, înainte de toate pentru mine.

Cu toate aceste cuvinte din urmă, Carl Brenten resimți spusele lui Hardekopf ca o dojană adresată numai lui. Se înroși la față și, cu toate că se simțea stingherit și jignit, se stăpîni mulțumindu-se să răspundă:

— Da, ai oarecum dreptate. Dar nu noi am dobîndit o mentalitate burgheză, ci bonzii noștri, politicienii de meserie, pe care se pare că-i stimezi. Îi cunosc, crede-mă. Uite, de pildă, în uniunea noastră îl avem pe Louis Schönhusen, doar îl cunoști. Există, oare, mai mare băutor de bere și jucător de popice ca el? Nici unul dintre membrii asociației noastre nu-l întrece. Afară de asta, mai e și un om mărginit și fără caracter. Ne-a pretins — poate mai ții minte — să ne punem în situația patronilor, ca să înțelegem și să acceptăm mă-

surile pe care aceştia le luau împotriva noastră. Îți spun eu, tată-socrule, abia masele neorganizate o să ne arate într-o bună zi cum se face o revoluție. În nici un caz nu oameni de teapa lui Louis Schönhusen.

Hardekopf nu răspunse o bună bucată de vreme. Trecură în tăcere prin fața monumentului eroilor căzuți în războiul din 1870—1871 şi o luară în sus pe esplanadă. „De asta să fi lucrat peste treizeci de ani pentru partid, pentru organizație, ca să auzi pînă la urmă astfel de vorbe?" îşi zicea Hardekopf amărît. A fi neorganizat i se păruse întotdeauna lucrul cel mai de dispreţuit. Şi acum Carl susținea cu toată seriozitatea că cei neorganizaţi o să facă revoluţia şi o să hotărască triumful socialismului. Iar Mengers vorbea de mici-burghezi îndestulați, de jucătorii de popice şi maniacii asociațiilor. Ce argumente putea să aducă împotriva acestui fel de a vedea lucrurile? Cu atît mai mult cu cît aparţinea unui muncitor organizat de multă vreme. Era felul de a vedea al ginerelui său, pe care-l stima atît de mult în ultima vreme?

— Nu cred că gîndeşti într-adevăr aşa, izbuti să spună în cele din urmă, bătrînul.

Carl Brenten era mult prea întărîtat pentru ca să-şi mai ascundă părerea.

— Ba da, vorbesc cu toată sinceritatea. Sînt de părere că birocraţii noştri din partid şi sindicate sînt pe cale să devină o piedică pentru revoluţie. Un Louis Schönhusen se simte grozav de bine pe scaunul lui de birou. Noi, tată-socrule, noi sîntem, ca să zic aşa, mai ridicați, mai instruiți. Dar marea masă a celor neinstruiți, a celor prost plătiţi... Aşteaptă să crească lipsurile şi mizeria — şi asta se va întîmpla în mod inevitabil — atunci o să se pună ei în mişcare. Nici alegerile şi în nici un caz alde Louis Schönhusen, masele înseşi au să-şi impună voința împotriva unor astfel de conducători! Trebuie să nădăjduim, ba putem fi siguri! În ziua aceea o să mă vezi la postul meu, tată-socrule. Pentru că atunci o să merite. Dar să stau ţintuit la biroul din Casa sindicatelor, să ţin fişier, să înăbuş greve, să defăimez tovarăşi nevinovaţi, să slugăresc prin anticamerele galonaţilor şi patronilor — nu,

mulţumesc; asta nu, mă consider mai presus de asta !"
Dacă Hardekopf ar fi bănuit ce întorsătură avea să ia convorbirea pe care o căutase, ar fi renunţat la ea. Era oare Carl pe cale de a deveni un duşman al mişcării social-democrate? Duşmanii se ascundeau adesea după formule radicale, asta se ştie. Totul se explică prin influenţa lui Papke, îşi zicea Hardekopf. Carl se îndepărta de partid. De ce oare tinerii nu-l înţelegeau? Nici Carl, nici Ludwig, nici Otto, nici Mengers. Ei priveau fără înţelegere multe lucruri care pentru el erau sfinte. Dar ce puneau în loc? În ce credeau? Pentru ce lucrau? Nimic, nimic pozitiv în atitudinea lor, ci doar o critică ieftină, stearpă, distrugătoare.

— Te-ai alăturat cumva opoziţioniştilor, Carl? îl iscodi Hardekopf.

— Aş! Schönhusenii din partid ţin cheile casei de bani şi ale fişierelor la loc sigur şi sînt nişte firi sedentare, care nu-şi lasă locurile cu una, cu două.

— Aici am ajuns, va să zică, zise Hardekopf, cuprins de o tristeţe adîncă. La şantier — Mengers. În sînul familiei — ginerele.

În tăcere şi amărîţi, fiecare cufundat în gîndurile lui, continuară să urce pe Valentinskamp, o ulicioară îngustă.

— Am fost acum cîteva zile la Casa sindicatelor, reîncepu într-un tîrziu Brenten. Of, ce e acolo! Forfotă de funcţionari. Toţi nişte domni distinşi. Pe culoare sînt agăţate tăbliţe pe care scrie: „Păstraţi liniştea!" Da, linişte, linişte, cu orice preţ numai linişte...

„Nu mai însemn nimic, vremea mea a trecut, cugetă Hardekopf. Poate că într-adevăr nu mai sînt în stare să înţeleg tineretul. Sînt ca un mort printre vii. Nu mai fac parte din lumea lor."

„Sper că bătrînul nu-şi face prea mult sînge rău", gîndi Brenten. Să mai trec pe la Paul? Poate e la *tante* Lola? Azi se joacă *Trubadurul*, aşa că poate scap. Dar cum mă descotorosesc eu de bătrîn, că doar n-am să-l iau cu mine?"

5

Pe Kleine Theaterstrasse, care înconjoară Stadttheaterul şi dă apoi în Grosse Theaterstrasse, se afla în spatele clădirii operei un mic restaurant, de obicei închis la ora asta şi abia luat în seamă de trecătorii grăbiţi, dar o adevărată mină de aur pentru proprietăreasă, care se numea *tante* Lola. Seara, şi noaptea pînă tîrziu, domnea acolo un du-te-vino neîncetat. În timpul reprezentaţiilor, personalul teatrului, care găsea că la bufetul teatrului preţurile erau prea neruşinate, sau cei care nu voiau să fie văzuţi la bufet în orele de serviciu, intrau pe furiş la „Tante Lola" şi dădeau cîteva păhărele pe gît. Iar după sfîrşitul spectacolului reveneau aici, împreună cu figuranţi, corişti, pompieri, căci la „Tante Lola" aveai întotdeauna multe de văzut. Dar nu salariaţii teatrului formau principala clientelă a localului, ci fetele de pe Schwiegerstrasse, o stradă vecină, strada celor mai elegante bordeluri din Hamburg. Potrivit unei ordonanţe poliţieneşti, patronii bordelurilor nu puteau obţine brevete de desfacere pentru băuturi alcoolice. Asta nu însemna că în bordeluri nu s-ar fi putut consuma băuturi spirtoase. Numai că trebuiau cumpărate de la *tante* Lola

Cînd fetele din cartierul dragostei, cu fuste scurte, fără ciorapi, cu obrajii aprinşi, se repezeau la „Tante Lola", muşteriii aveau ce vedea pe gratis. Fetele arătau ca nişte baletiste, dar erau ceva mai generoase decît acestea, îngăduind admiratorilor unele libertăţi şi dînd răspunsuri piparate la glumele lor grosolane. Figuranţii întreprinzători, aţîţaţi de fetele din corpul de balet, pe care, tot stînd aşa degeaba pe scenă, le vedeau mereu fără să obţină ceva de la ele, se duceau după închidere la *tante* Lola, unde, fără teamă de concurenţă, puteau face pe actorii de seamă şi pe primii-amorezi.

Paul Papke devenise şi el un client obişnuit la *tante* Lola. La început, fusese poftit de cîte un figurant, care-l invita pe domnul costumier-şef la un pahar de bere ; apoi devenise un obicei, căci Paul Papke, cu toate că era misogin, din cînd în cînd îşi desfăta ochii şi simţurile. Dar fără ca pentru asta să renunţe la vorba lui

favorită: „Femeia e dracul, numai coarnele-i lipsesc". Nu. de loc. Cu timpul îl introduse şi pe Carl Brenten la *tante* Lola, dădea o raită aici cu el în timpul reprezentaţiilor, să bea şi să stea de vorbă. În curînd, masa de lîngă fereastră deveni locul lor obişnuit, unde mai jucau şi cîte o partidă de *skat*. Un al treilea nu era greu de găsit. Anumite opere erau prielnice pentru asemenea partide. Cunoscînd programul spectacolelor cu săptămîni înainte, Paul Papke spunea cîteodată: „Carl, sîmbăta viitoare se dă *Parsifal*, ştii, e o ocazie excelentă pentru *skat*-ul nostru. Vii? Am eu grijă să găsesc un al treilea". Sau: „Îi tragem un *skat* lunea viitoare. La *Africana*[1] nu am treabă decît în actul III, la atacul negrilor."

Carl Brenten se descotorosise uşor de bătrînul Hardekopf. Acesta spusese cîteva cuvinte binevoitoare lăudînd prăvălioara drăguţ aranjată a ginerelui său, atrăgîndu-i, însă, atenţia asupra concurenţei mari pe care o avea în împrejurimi. Brenten se arătase optimist în ce priveşte această primejdie. Sigur, oricine putea să aibă o tutungerie. Dar el era specialist. Şi avea să se impună ca atare. Apoi conversaţia lîncezi. Hardekopf observă o nelinişte crescîndă la Brenten şi bănui că acesta dorea pesemne să-şi încheie seara fără el. Aşa că îşi luă rămas bun.

Brenten îl însoţi pînă la staţia de tramvai de pe Holstenplatz şi apoi coborî în goană devale, pe Valentinskamp, îndreptîndu-se spre localul lor obişnuit de lîngă Stadttheater.

Lola şedea pe un taburet în dosul tejghelei şi ţinea între dinţi o ţigară de foi neagră, groasă. Un moţ de păr galben ca paiul peste o faţă vulgară şi buhăită, ochi mici cenuşii cu sprîncene blonde, o gură mare cu buze groase cu colţurile lăsate în jos — asta era *tante* Lola. Îl întîmpină cu vocea ei răguşită, spartă, profundă:

— „Sumatra" dumitale specială nu face doi bani, Brenten, în schimb, „Brazilia" de cincisprezece *pfennigi* e extra! Asta e marca mea favorită acum. Să nu mă

[1] Operă de *Giacomo Meyerbeer*.

mai laşi fără! Să-mi aduci cît de curînd o altă cutie, auzi?

— Ei, îmi pare bine. Dar nici „Sumatra“ nu e proastă. Adusă de peste ocean, garantat.

— Aş, lasă-mă! Sînt uşoare ca pana şi au un gust de acadele. Nu, nu, aşa ceva nu pot să ofer clienţilor mei.

Brenten privi în jur. Lîngă fereastră şedeau cîţiva figuranţi. Dădură din cap, salutîndu-l. În odăiţa din fund se auziră chicotind un bărbat şi o femeie.

— Îl cauţi pe Papke, ai? întrebă cîrciumăreasa.

— Da, ne-am înţeles la telefon.

— Atunci o să vină. Ce bei?

„O să cumpere cîteva lădiţe cu ţigări «Brazilia», aşa că nu trebuie să mă arăt meschin“, gîndi Brenten şi întrebă:

— Bei şi dumneata un păhărel cu mine?

— Cu plăcere!

Cu o mînă sigură (exersată), cîrciumăreasa turnă din coniacul cel mai bun — cum se încredinţă Brenten dintr-o privire — umplînd două pahare mari.

— Şi cum merge prăvălia cea nouă? întrebă femeia cu vocea ei de bărbat.

— Ei, merge. Dacă fac într-o săptămînă încasările pe care le faci dumneata într-o oră, sînt cineva.

— Exagerezi. Ei, la mulţi ani! Pentru încasările dumitale!

După al treilea coniac, apăru, în sfîrşit, Papke.

— Carl, strigă el dînd buzna înăuntru. Te-am făcut s-aştepţi, n-am avut încotro. La garderoba coriştilor era o harababură!... A trebuit să fac ordine. Belele, mereu belele!

Brenten văzu privirea lui Papke aţintită asupra paharelor de coniac şi-i fu teamă că o să ceară şi el, ba chiar că ar putea rămîne în picioare la tejghea. De aceea se grăbi să-i spună:

— Am de vorbit ceva cu tine, Paul, şi-l trase la o masă liberă, îndepărtîndu-l de costisitoarea consumaţie.

— Ce e? întrebă Papke, curios. S-a întîmplat ceva?

— Nu s-a întîmplat nimic, şopti Brenten. Dar am turnat pînă acum în mine trei pahare mari de „Asbach" şi am de plătit în total şase.

— Două halbe, comandă Papke, şi întrebă : Facem un *skat?* Aş avea două ore libere.

— Dar n-am nici un chef de *skat*, răspunse Brenten, şi. bînd berea, îi povesti conversaţia sa cu bătrînul Hardekopf.

— Ai dreptate, îşi aprobă Papke prietenul. Nu te lăsa atras în politică. Miroase urît. Eşti social-democrat. Bine. Asta merge. Dar mai mult ferească sfîntul! Politica nu numai că distruge caracterele, dar şi vîră oamenii în mocirlă pînă în gît.

— Ce om cinstit şi bun e bătrînul! zise Brenten.

— Eh! făcu Paul Papke. Nu există oameni buni şi răi, ci numai tari şi slabi.

— Nu vrea decît binele, continuă Brenten.

— Binele? repetă Papke dispreţuitor. Adică să întoarcă lucrurile cu dosul în sus, nu-i aşa? Există oameni care nu sînt în stare niciodată să treacă peste visurile din copilărie. N-am nimic împotriva reformelor, nu, nimic. Dar dacă duc la dezordine, atunci sînt împotrivă. De nimic nu mi-e silă ca de dezordine. Locul dosului e în nădragi, nu trebuie să uităm acest lucru.

— Eşti un palavragiu! strigă Brenten furios. Să nu-mi vii cu morala ta searbădă! Iar de bătrînul Hardekopf nu-ţi dau voie să zici nimic, înţelegi? E un om... curat, cinstit şi mai presus de orice bănuială. Mai presus de orice bănuială, înţelegi?

Paul Papke se potoli numaidecît. Încercă să-şi liniştească prietenul murmurînd :

— Da, sigur, Carl, ai dreptate, bietul bătrîn! E un tip admirabil, are nişte urechi tare simpatice, ce-i al lui e-al lui. Dar înţelege-mă, Carl. Politica şi femeile! Ţi-am spus-o de-atîtea ori că nu trebuie s-o mai repet.

Cu asta, Papke ajunsese iar la subiectul lui favorit şi, lăsînd baltă subiectul care devenise penibil, schimbă vorba şi se grăbi să-i povestească un fapt senzaţional, petrecut aseară la teatru.

— Un figurant tînăr, un student, îl cunoşti, acela cu mustăcioară de muţunache, cu faţa albă ca brînza şi cu *pince-nez*... Un tip la locul lui, cam melancolic...

— Ei, ce-i cu el?

— Ascultă numai, s-a apucat să pipăie, într-un colţ, pe una din fetele din corpul de balet, desigur. fără gînduri rele. Dar idioata a început să ţipe ca din gură de şarpe. Dă fuga un pompier. Studentul nostru o zbugheşte. Fata leşină. Curat ca la teatru, înţelegi! O să mă-nveţi tu cum sînt femeile! Aşadar, studentul o ia la sănătoasa. Pompierul după el. Urcă pe trepte pînă pe pasarelă. Pompierul nu-l slăbeşte. Şi-apoi — închipuieşte-ţi! — dobitocul ăsta de student cu faţa veşnic ca varul se aruncă de pe pasarelă pe scenă. Acum e la spital. Fractura bazei craniului, două fracturi la un braţ, cîteva coaste rupte. Îngrozitor! Şi totul din pricina unei neroade, din pricina unei stricate, care pentru un taler i-ar fi dăruit toate plăcerile lumii. Ascultă-mă! Ce de nenorociri provoacă femeile! Te loveşti de asta la tot pasul. Niciodată nu poţi fi destul de prevăzător. Adu-ţi aminte, n-am spus eu într-una: ferice de bărbaţii iubiţi, dar vai şi-amar de cei care iubesc! Iar cei mai nefericiţi sînt cei care din fire înclină spre dragoste: prea cad uşor pradă oricărei fuste... Iar politica, ea...

Paul Papke întoarse capul după o blondă plinuţă, care tocmai intrase în local şi vorbea cu *tante* Lola la tejghea. Rochia ei albastră, ţipătoare abia îi ajungea pînă la genunchi. Lumina electrică dădea umerilor goi o strălucire de carne roză, aţîţătoare.

— Ia te uită, mormăi Papke printre dinţi, ce şic are, ce forme grozave!

Mai vorbi cîtva timp despre studentul nenorocit, care era cel mai inteligent dintre figuranţi. Apoi se ridică, îşi răsuci mustaţa şi se apropie pe nesimţite de tejghea, foarte aproape de femeia blondă. Parcă o adulmeca, fiindcă nasul lui trecu peste ceafa ei goală.

— Dă-mi o ţigară de foi, Lola, strigă el. Una zdravănă ca pentru un bărbat!

Şi-i aruncă o privire provocătoare blondei, care se uita pieziş, de jos în sus, la el. Vîrful mustăţii lui era cît pe-aci să atingă obrazul femeii.

Brenten şedea ca împietrit şi-şi observa prietenul. Misoginul înrăit. Dar de fapt el cunoştea, ştia ce se ascunde după vorbele lui. Întîmplător, privirea îi lunecă spre uşă şi văzu o femeie care privea atentă cum o agăţa Paul pe fata aceea. Cine o fi!... Dar dacă era!...

— Paul! strigă Brenten. Şi cum acesta nu-l auzi, mai strigă o dată, ca şi cum ar fi simţit că-l paşte o mare nenorocire: Pa-ul!

Papke se întoarse furios, dar apoi tresări, păli şi se întoarse zăpăcit, cu paşi nesiguri. Nu spuse un cuvînt către femeia aceea. Nici un cuvînt către Carl. Şi întinse mîna fără a scoate o vorbă, dînd uşor din umăr, ca şi cum ar fi vrut să spună: „Vezi, femeile!" Apoi, tăcut şi ascultător, părăsi localul cu femeia din uşă.

— Aoleo, strigă blonda în urma lui. Ăsta mai are de învăţat porunca a unsprezecea!

Carl Brenten rămase cîtva timp la masa lui. Ce seară idioată, întîi cu politica, apoi povestea asta! Asta era deci văduva Adele... Cum de nu se descotorosise încă de ea! Nici măcar nu erau căsătoriţi. Se tot şuşoteau în jurul lui Papke unele lucruri; Carl Brenten băgase şi el de seamă şi auzise cîte ceva. Ceva despre subjugarea amoroasă şi despre alte chestii de soiul ăsta... Indiscreţii, vorbe, care de care mai vulgare. Acum Brenten se întreba dacă nu cumva cuprindeau un sîmbure de adevăr. Tocmai Papke, duşmanul femeilor? Priceapă cine poate!

Brenten plăti şi plecă.

Pe stradă îşi aduse aminte de ceva. Se întoarse hotărît, mai intră o dată şi o întrebă pe cîrciumăreasă:

— Ia spune-mi, dumneata cunoşti porunca a unsprezecea?

— Dumneata n-o ştii? chicoti *tante* Lola, lăsîndu-şi colţurile gurii şi mai mult în jos, apoi, scoţînd un fel de grohăit, începu să rîdă, de i se cutremurau sînii voluminoşi. Porunca a unsprezecea e cea mai importantă din toate; ea sună aşa: „Nu te lăsa prins!"

I

Bogătaşii hamburghezi nu-l voiau; Senatul refuză darul, fără măcar să mulţumească. Poetul, de care nici nu voiau să audă, pribegise prin lumea largă şi în timpul vieţii, iar acum le venise tot de peste mări şi ţări, în chip de oaspete cioplit în piatră, de pe meleagurile Mediteranei îndepărtate, din idilica insulă Corfu. Dar nici faptul că poetul rămas fără patrie chiar şi după moarte le sosea prin ostenelile unei fete de împărat nu reuşi să îmbuneze inimile de gheaţă ale ţepenilor senatori.

Nu, nu, părinţii oraşului Hammonia [1] n-aveau de gînd să primească acest oaspete de piatră, care venea din Corfu; erau bucuroşi că poetul-rebel decedase şi că vocea lui batjocoritoare amuţise pe veci, şi n-aveau nici o trebuinţă de statuia lui.

Pe Hardekopf tragicomicul conflict dintre Senat şi Heinrich Heine [2] îl făcea să zîmbească. Armatorii, samsarii, mijlocitorii de bursă, într-un cuvînt, toată burtăverzimea hanseatică declara deschis că această statuie n-avea ce căuta între zidurile oraşului; oaspetele nepoftit să se ducă unde a înţărcat dracu copiii. Hammonia întorcea poetului „enormele ei fese".

Hardekopf citi în *Hamburger Echo*:

„Noi, Primar şi Senat,
Noi, părinţii municipali, am dat
Ucazul de mai jos drept-credincioaselor
Stăpîne ale burghezimii şi tuturor claselor.

[1] Numele latinizat al oraşului Hamburg.

[2] *Heinrich Heine* (1797—1856), în perioada premergătoare revoluţiei germane din 1848 şi-a ridicat glasul împotriva absolutismului şi filistinismului german. Naţionaliştii din Germania au văzut în Heine un francofil şi un revoluţionar primejdios. De aceea, în Germania Hohenzollernilor opera lui a fost privită cu animozitate şi s-a interzis multă vreme cinstirea memoriei poetului.

Dintre străini (cei mai mulţi venetici sînt), unii
Aruncară-ntre noi sămînţa rebeliunii.
Har domnului! Ticăloasa căuzaşilor breaslă
E foarte rar neamului nostru odraslă.

(Aceştia sînt atei, cea mai mare parte);
Acel care de Dumnezeu se desparte
Se va lepăda şi de legile noastre oneste,
Fiind desigur necredincios şi autorităţilor terestre.

Unde-au să se adune trei fără treabă,
Să se-mprăştie imediat şi degrabă;
Să nu mai umble pe uliţi vreun ins,
Noaptea, fără felinar aprins;

Să se depună armele albe şi de foc,
Fieşcine la breasla lui şi toate-ntr-un loc;
Asemeni, praful de puşcă şi gloanţele
Să se strîngă şi să se ferece clanţele;

Cine «rezonează» pe străzi şi-o arată
Să fie împuşcat fără judecată;
Raţionamentul prin gesturi e una din crime:
Se cere a fi pedepsit deci cu asprime,

Aveţi încredere-n noi, primarele,
Care stăm strajă statului, ca mai-marele...
Noi ocîrmuim tîrgul, îndurător şi-nţelept întru totul;
Voi n-aveţi decît să vă ţineţi botul!" [1]

[1] Această poezie, care biciuieşte filistinismul burgheziei hamburgheze, în mijlocul căreia Heine a trăit între 1825 şi 1830, este intitulată *Amintire din zilele de teroare din Krähwinkel.* Reproducem poezia în tălmăcirea lui Romulus Vulpescu, publicată în volumul Heine, *Versuri*, E.S.P.L.A., 1956, pp. 483—484.

Că Senatul nu nutrea nici o simpatie pentru poet nu-l mira pe Hardekopf, care zîmbea pe sub mustață. Mai citi o dată versurile. Îi plăcură încă și mai mult și le citi cu glas tare Paulinei, care comentă laconic:

— Ce bine își cunoștea mușteriii!

Dar suprema ironie era că poetul avea sa obțina chiar după moarte o victorie deplină asupra Senatului. Un negustor — pasăre rară în tagma lui — cumpără statuia și declară că avea s-o așeze în fața imobilului său din Mönckebergstrasse. Trosc! Degeaba mîrîiau și se necăjeau părinții orașului; n-avură ce face!

În dimineața de duminică fixată pentru dezvelirea monumentului, Hardekopf renunță la nelipsita plimbare în piața de pește și se îndreptă spre Mönckebergstrasse cea nouă și frumos asfaltată. În dreptul lui Gertrudenkirche băgă de seamă că în aceeași direcție cu el mergeau mii de oameni. Salută cîțiva tovarăși social-democrați, întîlni cîțiva membri ai asociației *Maienblüte*; cu toții voioși, ba chiar exuberanți; entuziasmul e contagios. Din Piața primăriei se apropie în rînduri strînse băieți și fete din mișcarea de tineret, vocile lor tinere intonează *Cîntecul lui Hecker*[1]: *„Sînt treize' ș' trei de ani... treize' ș' trei de ani... Chiar treize' ș' trei de ani, de cînd dăinuiește cumplita robie!...“*[2].

Dinspre Steintor se ivește un detașament de jandarmi călări. „Ei, ei, își zise Hardekopf, să nu iasă cu bătaie!“

În dimineața asta caldă, însorită, cu cer albastru fără un nor, marile imobile de raport, nou-nouțe, par deosebit de impunătoare și curate, aproape sărbătorești, și asfaltul cenușiu al străzii se întinde ca un covor uriaș printre clădiri. Hardekopf se alătură unui grup, care, după ce o apuca pe Spitalerstrasse, iese într-un mic pasaj și de aici zărește pe un soclu de piatră un mic eșafodaj de scîndură. Membrii mișcării de tineret s-au

[1] Cîntec revoluționar german, de autori necunoscuți, despre democratul-burghez și republicanul german *Friedrich Hecker* (1811—1881), unul dintre conducătorii răscoalei din Marele Ducat de Baden (1848—1849).

[2] Aluzie la perioada 1815—1848, în care în stătulețele germane a domnit o reacțiune neagră.

adunat în pasaj. Urcat pe treptele de la intrarea unui mare magazin de peste drum, Hardekopf poate urmări totul peste capetele mulțimii.

De la Hauptbahnhof [1] pînă la Barkhof, toată Spitalerstrasse e neagră de lume, ceea ce înseamnă că în Mönckebergstrasse mulțimea e și mai deasă. Întîmpinați cu strigăte ironice sau furioase, și cu fluierături, poliția călare își croiește drum prin mulțime și se postează, ca o gardă de onoare, în fața schelăriei.

„Sculați, socialiști, strîngeți șiragul" [2]...

Mii de oameni își scot șepcile și pălăriile. Socialiștii din Hamburg sînt aceia care-l salută pe autorul *Poveștii de iarnă* și al *Cărții cîntecelor* la întoarcerea lui în orașul hanseatic de care-și bătuse joc atîta, dar care îi fusese nespus de drag.

„Goarna ne cheamă, flutură steagul" [3]...

Doi muncitori în bluze albastre și șorțuri de piele, înarmați cu ciocane și răngi, se apucă să îndepărteze cofrajul de lemn. Sub loviturile lor, lemnul cedează, și scîndurile sînt îndepărtate una după alta.

„În libertate munca să fie,
Iar libertatea din nou să învie!" [4]

În fața monumentului se iscă tumult. Pesemne că cineva voia să țină o cuvîntare. Unul din polițiștii călări țipă și amenință. Cuvintele lui sînt înecate de vacarmul și urletele de protest care izbucnesc, de cîntecul care răsună.

„Cu noi e poporul, cu noi e izbînda!
Cu noi e poporul, cu noi e izbînda!" [5]

— A-a-a!!

[1] Gara centrală.
[2-5] Versuri din *Sozialisten Marsch (Marșul socialiștilor)*, imnul partidului social-democrat german, compus în 1908 de Max Kegel și Karl Gram.

Cu bărbia rezemată în palmă, poetul priveşte gînditor mulţimea. Ropote de aplauze. Calul unui poliţist se ridică în două picioare. Cei din faţa lui se trag înapoi şi se produce învălmăşeală, izbucnesc ţipete, urlete. Poliţiştii zbiară :

— Linişte !... Înapoi !...

Li se răspunse cu fluierături ascuţite.

„Eu nu ştiu ce poate să fie"[1]...

Unii rîd, alţii intonează şi ei cîntecul ; întîi cîntă tineretul muncitor, apoi mii de oameni, toată strada cîntă :

„Un basm din zilele vechi"[2]...

Şi bătrînul Hardekopf fredonează melodia, radios în fundul sufletului şi totuşi copleşit de solemnitatea clipei...

Nu, Senatul nu voise să ştie de el, dar trecuse vremea atotputerniciei Senatului ! Muncitorii şi oamenii de rînd luaseră poetul sub ocrotirea lor şi-i acordaseră dreptul de cetăţean. Iată-l acum, fie chiar şi înghesuit într-un colţ printre clădirile înalte de raport ale negustorilor, dar totuşi în mijlocul animaţiei aferate din oraşul de pe Elba.

2

Încă înainte de serbarea de toamnă din anul 1910 a asociaţiei *Maienblüte*, se produse un eveniment neaşteptat, care cam strică familiei Hardekopf cheful de serbare, stîrni un acces de furie al viitoarei mame şi zădărnici planurile de căsătorie ale lui Otto Hardekopf. Muncitorii şantierelor navale ceruseră un spor de salariu şi, totodată, avînd în vedere marile comenzi ale statului (în anii aceia flota de război a Germaniei creş-

[1-2] Versuri din *Lorelei*, de Heine, devenită un cîntec popular ; în romîneşte de St. O. Iosif în volumul H. Heine, *Versuri*, Bucureşti, 1956, E.S.P.L.A., p. 67.

tea enorm), o reducere a timpului de lucru. Wilhelm al II-lea ceruse şi el *Reichstag*-ului o mărire a listei civile, invocînd scumpetea crescîndă, iar *Reichstag*-ul, înţelegător, îi acordase o majorare de trei milioane şi jumătate de mărci. Faţă de muncitori, directorii şantierelor navale se arătară mai puţin prevenitori, cererea lor de a li se acorda un spor de zece *pfennigi* pe oră fu respinsă. Delegaţii sindicali duceau tratative cu directorii şantierelor. Cam douăzeci de mii de muncitori lăsară lucrul, printre ei cei trei Hardekopf. În aceeaşi zi, muncitorii din port declarară o grevă de solidaritate: întreg portul era pustiu. Johann Hardekopf, care părăsise şantierul naval o dată cu ceilalţi muncitori, cu mult înainte de sfîrşitul zilei de muncă, îl auzi pe Fritz Mengers, care venea în urma lui, spunînd:

— Iar peste capul nostru se duc tratative!

Hardekopf se întoarse spre el.

— Lasă zîzania acum. Acum, că e grevă, trebuie să fim strîns uniţi. Noi hotărîm, nu reprezentanţii noştri.

— Ai spus o vorbă minunată, Johann, răspunse Mengers. Să sperăm că ai dreptate. Zău că de mult nu m-am mai simţit atît de bine şi atît de mulţumit ca azi!

Otto Hardekopf ridicase şi el mîna pentru grevă: n-avusese încotro. Dar resimţea acest incident neaşteptat ca pe o nenorocire personală. Aveau de gînd să se căsătorească peste patru săptămîni, de ziua Căciliei. Şi începuseră să facă pregătiri. Mama Căciliei era la curent, dar pentru părinţii lui Otto urma să fie o surpriză. Îşi aleseseră mobila pentru locuinţă în Nordbarmbeck, cu plata în rate, dar, din fericire, nu se obligaseră definitiv. Acum aveau nevoie, bineînţeles, de o păsuire pentru ratele lunare. Nici nu încercau să se gîndească ce s-ar fi întîmplat dacă ar fi fost siliţi să-şi cheltuiască economiile, şi aşa nu prea însemnate. S-ar fi putut să se strice căsătoria. Ce avea să zică Căcilia? Dar mama ei? În această zi, hotărîtoare pentru mulţi, Otto se tîrî spre casă, cu capul greu de griji.

Mai nefericit încă decît Otto era fratele său Ludwig. Chiar şi acum salariul lui nu le ajungea de loc. Hermine ori ţipa cît o ţinea gura, ori se văicărea mereu. Ba voia una, ba voia alta, în fiecare zi avea pretenţii

care de care mai fistichii. Ore întregi umbla prin magazine, cărînd acasă scutece, cămășuțe, ciorapi și botoșei. Într-o zi, Ludwig o întrebă, cu băgare de seamă și mai mult în glumă, dacă se așteaptă cumva să nască gemeni. La care îi răspunse oțărîndu-se că nu voia ca copilul ei să vină pe lumea asta ca un coate-goale... Așadar, n-avea idee cum o s-o scoată la capăt. Nu avea nici un ban pus deoparte. Fuseseră somați să evacueze odaia. Desigur că Frieda nu putea să-i dea afară în împrejurările de acum. Dar certurile și scandalurile inevitabile! Și va trebui să stea acasă zile întregi! Ar fi preferat să muncească paisprezece ore pe zi. Ce ghinion afurisit și greva asta! Firește că votase și el pentru grevă, dar nu fusese în viața lui atît de descurajat și de deznădăjduit. Cu pas nesigur, se îndreptă spre casă, la Hermine a lui.

Acasă șezu la fereastră, ca un om frînt, cu capul plecat, și cu mîinile mari lăsate moale pe genunchi, în timp ce Hermine alerga de colo-colo prin cameră, cu fața scăldată în lacrimi, cu gura întredeschisă, cu ochii măriți de spaimă. Frieda Brenten crăpase ușa bucătăriei și trăgea cu urechea, gata să părăsească în orice clipă locul de pîndă.

— Ce-o să ne facem? se văita Hermine într-una. Ce-o să ne facem? Hohotea și gemea. Iată cu ce te alegi de pe urma politicii tale! Uite unde te duce! Ți-am spus eu mereu să nu te bagi. Nu ți-am spus? Nu ți-am spus-o me-reu, te în-treb? țipă ea cu glas ascuțit.

— Da, da, recunoscu Ludwig. Dar... dar, vezi, nu sînt eu răspunzător de cele ce s-au întîmplat.

— Ba ești, ba ești! se răsti ea. Tot neamul tău, și tu. Și tu! Ah, ce prostie! Să te iei mereu după roșiii aia! Poftim acum ce pacoste a dat peste noi! Dar ce zic, ăsta-i doar începutul, cine știe ce nenorociri o să ne mai cadă pe cap?! Și, printre hohote de plîns, își sufla nasul, și gemea, și ofta. Bietul meu copilaș! zicea în timp ce lacrimile curgeau șiroaie pe fața ei bucălată și roșie. Își mîngîia pîntecele umflat sub rochia largă. Bietul meu copilaș!

— Ce monstru! Ce mizerabilă! bombani Frieda la postul ei de pîndă. Îi face zile fripte! Dar ce, vrea să ajungă spărgător de grevă, ca ea să aibă din ce să-și umple bărdăhanul? Ptiu, ce femeie!...

— O să vedem noi acuma cum o să se poarte neamurile tale! îl înțepă Hermine. O să ne dea afară, bineînțeles! Ai să vezi! Ce le pasă dacă crăpăm? Halal social-democrație! Halal tovarăși mai ai! Ce mai adunătură, toți „roșiii" ăștia! Ți-am spus-o eu mereu, dar n-ai vrut să mă crezi! Nu ți-am repetat me-reu?

— Așteaptă să vezi, Hermine. De ce te enervezi dinainte?

— Ce să tot aștept? Se opri în fața lui. Dacă și pînă acum s-au ținut departe de mine, m-au batjocorit și mi-au căutat nod în papură, să vezi cum o să fie de-acum înainte! De asta sînt sigură. N-am ce să mai aștept, îi cunosc, îi cunosc pe toți. Cumnatu-tău cîștigă bani berechet, au prăvălie, și seara mai cîștigă bani și de la teatru. Dar s-a oferit, oare, să te ajute acuma, cînd vrem și noi să ne cumpărăm mobilă? Și taică-tău, care desigur că și-a pus și el bani deoparte — doar i-ați dat toți banii voștri ani de-a rîndul — oare el te ajută? Toți se gîndesc numai la ei. Ăștia se cheamă social-democrați, dar pentru ei nu există decît „eu" și „al meu", vor să aibă totul pentru ei, și, dacă se poate, să ia și tot ce au alții mai bogați. Dar la cei cărora le merge mai prost nu se gîndesc, chiar dacă e vorba de rudele lor cele mai apropiate. Halal social-democrați! Halal social-democrați! Și se aruncă pe pat.

Ludwig ar fi putut răspunde că nici părinții Herminei nu i-au ajutat pînă acum, cu toate că nu le merge prost, dar se ferea să dea glas unor asemenea gînduri; n-ar fi făcut decît s-o ațîțe și mai tare. Se uită țintă în podea, simțindu-se cel mai nefericit om din lume. Pînă la urmă, își adună puterile, se apropie de nevastă-sa și încercă s-o mîngîie, s-o îmbărbăteze, să-i dea puțintel curaj, de care ar fi avut atîta nevoie și el. Dar cînd îl văzu apropiindu-se, ea zbieră:

— Pleacă! Nu mă atinge! Tu m-ai nenorocit pe mine și pe copilul meu!

Frieda asculta tremurînd de ciudă. Strîngea din dinți ca să nu țipe. Trebuia să se stăpînească din răsputeri ca să nu dea buzna peste ei în cameră. Îi venea s-o bată, s-o omoare, s-o sugrume pe femeia asta... Ce bestie! O podidiră lacrimile, lacrimi de mînie neputincioasă. „Asta am s-o spun mamei. Trebuie să știe și ea. Ludwig o să se prăpădească din pricina ei!"

Cum avea să se sfîrșească o treabă care începuse în felul ăsta?

3

Pe măsură ce Hermine Hardekopf se îngrășase, Ludwig pierduse în greutate. În timpul scurt de cînd se căsătorise, slăbise și arăta ca un cotor de varză cu foile jumulite; avea obrajii scofîlciți și supți, cu oasele ieșite în afară, la colțurile gurii se formaseră două cute adînci, ochii-i erau cenușii somnoroși, toată ființa lui exprima o apăsare, resemnare în fața sorții și fatalism. Nu putuse bănui că o femeie se poate schimba într-atît. Cunoscuse cîndva o cu totul altă Hermine. Ce o făcuse să devină atît de arțăgoasă, atît de veninoasă?

Cînd în seara primei zile de grevă Carl Brenten își chemă cumnatul în bucătărie să-i spună că în împrejurările actuale nu putea fi vorba să-i mai scoată din casă și atîta vreme cît va dura greva nu-i va cere nici o chirie, Ludwig răsuflă ușurat. Dar Hermine nu era de loc împăcată.

— Și din ce să trăim? întrebă ea. Cum să-mi hrănesc copilul? (Adică pe ea însăși.) Cine o să plătească moașa? Din ce să-mi îmbrac copilul?

— Așteaptă, căută el s-o liniștească.

Dar cu asta o și nimerise. Se săturase de așteptat, răcnise ea, voia ceva sigur. Nu mai suporta viața asta de azi pe mîine, de la o zi de lipsuri la alta. Înainte de căsătorie nu cunoscuse lipsuri și avusese de mîncare pe săturate. Și se căina singură.

— Of, nenorocita de mine! Uite cu ce m-am ales pentru că am fost mărinimoasă și am hotărît să mă căsătoresc. O, dacă aș fi știut!

Frieda își luă inima în dinți și-i povesti maică-si ce se petrecea. Bătrîna nu se arătă mișcată.

— Ei, să mai zici că n-am prezis totul. Tu ai vrut așa, dragă fată. Eu mi-am dat seama că experiența vieții și-o cîștigă fiecare pe pielea lui proprie. Acum ți-o cîștigi și tu. Să-ți fie învățătură de minte.

— Îmi pare numai rău de Ludwig, spuse Frieda abătută.

— Și mie, zise doamna Hardekopf rece. Dar cine nu vrea s-asculte așa pățește. De altfel, nu-mi spui nimic nou. Știu totul și am știut în toată vremea asta totul. Nu există decît un singur mijloc să-i bagi mințile în cap smintitei ăsteia, dar nu e Ludwig în stare să-l folosească.

— Ce mijloc, mamă?

— Uite ce, ar trebui să-i tragă o sfîntă de bătaie.

— Să-și bată nevasta? El, un social-democrat?

Frieda cunoștea prea bine ideile maică-si în această materie, dar știa prea bine că bătrîna era oricînd în stare să azvîrle cît colo principiile cînd se dovedeau nefolositoare.

— Un om modern, nu-i așa? făcu batjocoritor doamna Hardekopf. Ia nu-mi veni și tu cu de-alde astea! Ei, să se descurce cum o ști, eu l-am prevenit. Ce-a făcut a făcut în pofida sfaturilor mele și ascunzîndu-se de mine.

A doua zi dimineața, pe la 10, Hermine intră în bucătărie în timp ce Frieda, care seara fusese cu bărbatul ei la „Wilhelmshalle“, clătea vasele rămase nespălate.

— Bună dimineața, zise Frieda.

La care cumnată-sa dădu din cap, mormăind ceva somnoroasă. Apoi se spălă la robinet și întrebă:

— Astăzi nu se face curățenie în odaia noastră?

— De ce nu s-ar face?

— Păi mă gîndeam că acum cînd nu mai putem plăti.

— Nu mai vorbi prostii, Hermine.

— Sigur, eu nu spun decît prostii.

— Am să fac curat numaidecît, zise Frieda şi, lăsînd vasele, luă o perie şi o cîrpă.

— Dar trebuie să mai aştepţi pînă se îmbracă Ludwig, zise Hermine, pieptănîndu-şi părul despletit.

Friedei îi veni pe limbă un răspuns usturător, dar îl înghiţi şi continuă să spele vasele.

După un răstimp, Hermine reîncepu :

— Sper, în interesul vostru, că greva asta idioată o să se sfîrşească în curînd.

— Şi eu sper asta, în interesul vostru, răspunse Frieda. Dar, temîndu-se că o aţîţase pe cumnată-sa cu acest răspuns, adăugă repede : E drept că pentru voi greva cade tare prost.

Hermine se făcu că n-aude fraza adăugată şi răspunse înţepată :

— Nu-i nevoie să-ţi dai aere de binefăcătoare. N-are nici un rost.

Frieda tăcu.

— Doamne, am apucat zile mai bune ! oftă Hermine pieptănîndu-se într-una. Mi-e de-a dreptul ruşine de părinţii mei.

Frieda tăcu.

— Ce găteşti azi ?

— Varză acră cu burtă de purcel.

— Nu vreau burtă de porc, strigă Hermine, scuturîndu-se de scîrbă. Tot timpul carne, e ceva îngrozitor !

— Dar bărbatul meu vrea carne, răspunse Frieda.

— Pentru noi să faci bine să găteşti altceva. Nici Ludwig nu se dă în vînt după carne.

Frieda tăcu Hermine se pieptăna înainte.

— Cartofii de ieri erau tot cartofi de iarnă ?

— Nu ştiu ; de ce, n-au fost buni ?

— Cred că ai băgat şi tu de seamă că miroseau a mucegai. Sau poate aţi mîncat alţii mai buni ?!...

— Am mîncat aceiaşi cartofi.

— Tu nu vezi ce gunoi îţi vinde ? Sau poate că eşti nevoită să te uiţi la fiecare ban ?!...

Friedei îi tremurau mîinile. Simţi că-i năvăleşte sîngele în obraz, dar se stăpîni şi tăcu.

Hermine ieşi legănîndu-se, cu o mină ofensată. Puţin după aceea veni Ludwig să se spele.

— 'Neața !

— 'Neața, Ludwig ! Frieda se apropie tiptil de el și-i șopti în ureche : Sigur trage cu urechea. Lasă robinetul deschis. Vreau numai să-ți spun că-mi pare tare rău de tine ; nevastă-ta e o scorpie, n-are pic de suflet ! Își puse mîna pe umărul fratelui ei : Ludwig, băiatule !

4

Cînd orologiul de la biserica Sankt Jacobi sună ora 5, doamna Hardekopf deschise ochii și, puțin mai tîrziu, se trezi și soțul ei. Acesta le fusese obiceiul ani, zeci de ani de-a rîndul. Cu toate că luaseră hotărîrea să doarmă pe săturate, nu izbuteau. Otto în schimb, care se întorcea acasă de la Cäcilia lui tot mai tîrziu, dormea ca o marmotă. Se culcase abia la 3, și acum trebuia să se scoale. Din trei în trei zile, bătrînul Hardekopf trebuia să facă parte din pichetele de grevă de la debarcadere, și, cum în prima zi avuseseră loc ciocniri cu polițiștii, doamna Pauline îl însoțise pe Johann al ei de cîteva ori, stînd cu el pînă la capăt.

În timp ce mai sta întinsă în pat cu ochii închiși, își aduse aminte de madam Hinnerk, grăsuna, venită și ea cu greviștii, care-l bătuse pe pîntece pe unul din polițiști, gras ca ea, îl apostrofase, numindu-l „bou mecklenburghez" și-l poftise „să nu se mai zgîiască cu priviri necuviincioase la trupul ei neprihănit..." Se gîndi la Fritz Mengers, tovarășul de muncă al bărbatului ei, care era atît de indignat pentru că Uniunea muncitorilor metalurgiști refuzase să extindă greva și care, după ce discutase atît de aprins cu bărbatul ei, îi șoptise pe furiș că Johann era un minunat tovarăș de muncă, ce-i al lui e-al lui... Apoi îi apăru în față chipul doamnei Rüscher ; doamna Rüscher, buna și credincioasa ei vecină din Steinstrasse, care își încheia zilele în casa de nebuni. Doamnei Hardekopf tot nu-i venea să creadă. Îi bănuia pe fiii doamnei Rüscher, mai ales pe cel mare, Paul, care se însurase și pusese mîna pe locuință și pe mobilier după internarea mamei sale. Își făcea reproșuri că nu se ocupase destul de fosta ei vecină. Biata

femeie, îmbătrînită înainte de vreme de necazuri și griji, să ajungă în cele din urmă la ospiciu — îngrozitor! De trei ori se dusese doamna Pauline la fosta locuință a vecinei și de fiecare dată găsise acolo o femeie străină, care-i închisese ușa în nas, pînă ce, în sfîrșit, îl prinse pe Paul Rüscher, care-i povesti că maică-sa ar fi amenințat pe colocatari cu un cuțit de bucătărie... Vecina ei cea blîndă și prostănacă! Cu un cuțit de bucătărie? Mofturi! Era cu neputință. Ce s-o fi întîmplat de fapt?... Doamna Hardekopf își puse în gînd să se ducă la ea chiar azi ca să afle totul.

— Otto trebuie să se scoale! zise cu glasul pe jumătate doamna Hardekopf către bărbatul ei.

Apoi se sculă, încălță papucii, puse apă la încălzit pe mașina cu gaz din bucătărie și intră în odaia băieților.

Camera lor, mică și întunecoasă, dădea spre o curticică interioară; prin ferestruică intra doar puțină lumină. Înainte de a se duce la patul lui Otto, doamna Hardekopf se aplecă peste patul mezinului. Dormea cu o mînă sub cap, iar cu cealaltă pe piept. Părul i se închisese puțin la culoare în ultimii ani, totuși era încă blond-deschis. Fruntea îi era foarte bombată, semn de dîrzenie, dar asta-i stătea bine, îi dădea un aer de încăpățînare tinerească și-l făcea drăguț. Gura îi era moale și cărnoasă, ca de fată. Pe măsură ce ea îmbătrînea și băieții creșteau, doamna Hardekopf ținea tot mai mult la mezinul ei. I se părea acum cel mai reușit, cel mai deștept și găsea că felul lui de a fi și caracterul lui erau cele mai plăcute. Pe Fritz al ei îl iubea toată lumea, și colegii de la șantier, și vecinii, și — lucru care o îngrijora — îl iubeau și fetele. Din fericire, părea că nu prea se sinchisește de fete. În schimb, stătea aplecat asupra cărților și revistelor mult mai mult decît frații lui, se pricepea să deseneze planuri de vapoare și corăbii cu pînze cu toată velatura și toate catargele, sarturile și straiurile lor, cunoștea toate instalațiile vapoarelor cu toți termenii tehnici și știa să le calculeze tonajul. Nu o dată îi cerceta pe ascuns cărțile. Povestirile de călătorie, romanele de aventuri, cărțile în care oameni cutezători se încumetau să între-

prindă călătorii în lună, sau încercau să stea luni de zile în adîncul mărilor în submarine, sau făceau înconjurul pămîntului în optzeci de zile, toate acestea o neliniştea. Deşi la şantier Fritz se arăta harnic şi corect — ca un adevărat Hardekopf — această chemare a depărtărilor, setea lui de aventuri, neastîmpărul şi ciudata lui nelinişte o întristau şi o îngrijorau.

Afară de cărţile de aventuri şi călătorii peste mări şi ţări, băiatului îi mai plăcea fotbalul — un sport care începea să fie la modă în anii aceia. Dar doamna Hardekopf nu se putea împăca nici cu acest joc. Găsea că era nemaipomenit de brutal. Şi-apoi, cuvintele acelea de neînţeles:

— Mamă, asta nimereşte ca un „gol" al lui Adje! E piramidal!

— Adică ce nimereşte? Ce-ai spus? Cum nimereşte?

— Ca un gol al lui Adje!

Doamna Hardekopf avea impresia că băiatul ei vorbeşte chinezeşte.

— Ei, ce-i aia gol?

— Cînd nimereşte în poartă, la fotbal.

— Nu ştiu cum e aia; şi Adje cine e?

— Vai, mamă, dar chiar nimica nu ştii! Păi e Adolf Jäger, de la „Altona 93".

— De la „Altona 93"? Unde e asta?

— Dar e celebra echipă de fotbal. Campioana Germaniei.

Da, doamna Hardekopf era tare neştiutoare. Existau lucruri limpezi; cînd, de pildă, se chema că cutremurul de la Mesina era „piramidal", înţelegea şi ea. Şi noul transatlantic „Auguste Viktoria" [1] era piramidal. Dacă Fritz exclama însă: „Copiii căpitanului Grant sînt piramidali!" sensul era mai greu de pătruns. La fel dacă îi spunea că un „gol al lui Adje" era piramidal. Vai, cît ar fi vrut să afle şi să înţeleagă tot ce-l interesa pe băiatul ei, dar nu izbutea! Băiatul îi spunea cuvinte

[1] Unul dintre primele transatlantice germane de mare tonaj (50 000 tone) puse în serviciu de compania de navigaţie „Hamburg-Amerika Linie" pe linia Hamburg-New York.

englezeşti, şi ea confunda mereu ce era *keeper*[1] şi *back*[2], gol şi aut, precum şi diferitele *team*[3]-uri.

Îi trecu binişor mîna peste părul moale şi uşor ondulat, peste fruntea netedă şi copilărească. Numai în somn îl dezmierda astfel; în familia Hardekopf nu prea era obiceiul să-ţi exteriorizezi sentimentele.

Apoi se duse încetişor la patul lui Otto. Deşi numai cu cîţiva ani mai mare, era un bărbat în toată puterea cuvîntului şi cu totul altfel decît mezinul. Avea mustaţă bogată şi îngrijită cu multă atenţie. Astăzi, însă, nu era bandajată, ca de obicei, aşa că vîrfurile stăteau ţepene în sus şi-i dădeau tînărului adormit un aer sălbatic, aspru. Din gura întredeschisă ieşea un fel de sforăit înfundat. „O să te ducă de rîpă Cäcilia ta, băiete!" gîndi doamna Hardekopf. Bani n-avea, dar în fiecare seară era pe drumuri pînă noaptea tîrziu. Unde-or fi umblînd? Sigur că stăteau prin unghere şi se sărutau. Doamna Hardekopf nu prea mai era la curent cu relaţiile dintre ei, fiindcă îndrăgostiţii nu-şi mai scriau. Instinctul ei sigur îi spunea că momentul ăsta era deosebit de primejdios, trebuia să te aştepţi la surprize.

Îl scutură pe Otto de umăr.

— Otto! îl strigă cu glas înfundat, ca să nu-l trezească pe cel mic. Otto, trebuie să te scoli... Auzi?

A durat o bună bucată de vreme pînă cînd băiatul se trezi. Se întoarse supărat şi răspunse:

— Lasă-mă să dorm. Ce e?

— Ei, trebuie să te scoli. Azi e rîndul tău! Ai uitat?

— Ce rînd? mormăi el, deşi mamei i se păru că pricepuse prea bine.

— Doamne, spuse ea necăjită. Pichetul de grevă. Doar ştii. Scoală-te deci!

— N-am chef!

[1] Portar (în limba engleză în original).
[2] Fundaş (în limba engleză în original)
[3] Echipă (în limba engleză în original).

— Ce-ai spus? Ei, lasă mofturile! Ce-ţi veni? Hai, scoală-te! Vrei să scornească oamenii vorbe pe socoteala tatii? Ei, sus! Haide!

— Lasă-mă în pace! ţipă el furios. Abia am adormit. De altfel, sînt bolnav... Aşa!

— Bolnav? strigă maică-sa. Eşti o haimana, asta eşti... Ei, nu te scoli?

— Nu! Se întoarse îndărătnic pe partea cealaltă cu spatele spre ea. Lasă-mă-n pace!

Doamna Hardekopf stătu cîtva timp nedumerită lîngă patul lui, apoi părăsi odaia fără să mai spună o vorbă.

Cînd îi povesti bărbatului în dormitor, cu o mînie abia stăpînită, că Otto nu vrea să-şi facă datoria la pichetele de grevă, Hardekopf se sculă, se spălă şi declară liniştit că se duce el în locul băiatului, căci lui nu-i e greu să se ducă.

Doamna Hardekopf nu zise nimic, mai adăugă puţină cicoare în cafetieră şi o opări. Dacă ar fi fost după dînsa, i-ar fi tras cîteva palme lui Otto sau ar fi turnat o găleată cu apă rece peste el. Ce ruşine, ce purtare revoltătoare! Se miră că bărbatul ei ia lucrurile cu atîta linişte. Şi azi trebuia să se ducă singur, căci ea hotărîse să meargă dimineaţa la prietena ei Rüscher.

— Numai să nu iasă vreo încăierare, zise ea punîndu-i înainte cafeaua.

— Ce încăierare să iasă?

Scoase din dulapul de bucătărie pîinea, margarina şi o bucată de cîrnat, pe care o ascunsese de băieţi într-o cutie de sare goală. În timp ce ungea felii de pîine cu margarină, se gîndea că el trebuia să treacă singur prin străzile pustii şi să stea şase ore în şir la intrarea în port, unde e curent. Avea limpede în faţa ochilor această imagine: patrule de poliţişti; lanţuri de grevişti... Parcă auzea vorbele înţepătoare cu care unii grevişti — de obicei cei tineri — „salutau" pe poliţişti. Poate că din pichetele de azi o să facă parte mulţi tineri zvăpăiaţi, şi ce uşor se puteau produce ciocniri în cazul ăsta! Pauline se întreba dacă n-ar fi totuşi mai bine să amîne vizita la doamna Rüscher şi să-şi însoţească bărbatul. Dar el nu voia să audă de propunerea ei.

— Vezi ce face doamna Rüscher, zise el. Aş vrea şi eu să ştiu ce s-a întîmplat cu biata femeie.

Rămase aşa.

— Nu uita fularul de lînă, Johann... Şi pune şi manşetele tricotate; e un frig îngrozitor dimineaţa devreme. Şi ţine cincizeci de *pfennigi*, să-ţi iei o supă de carne sau un grog fierbinte dacă ai poftă... Şi dacă, totuşi, se întîmplă vreo ciocnire, ţine-te deoparte.

— Ce tot vorbeşti tu? bombăni bătrînul.

Din odaia vecină se auzea desluşit sforăitul regulat al tînărului Hardekopf, care refuzase să-şi facă datoria. Cînd bătrînul părăsi locuinţa, mama făcu un gest de ameninţare în direcţia camerei feciorului ei: „Stai tu, am să-ţi arăt eu ţie!" Apoi se duse să-l scoale pe Fritz, care, ca ucenic, trebuia să meargă la lucru şi în timpul grevei, căci altfel direcţia şantierului ar fi desfăcut contractul de ucenicie.

5

Pe Baumwall, unde Otto ar fi trebuit să-şi ia locul în pichetul de grevă, Hardekopf avu o surpriză plăcută: printre tovarăşii adunaţi acolo era şi Fritz Mengers. Bineînţeles, acesta sporovăia ca de obicei, dar mult mai împăcat şi mai senin decît fusese în ultimele zile la turnătorie.

— Bună, Jan, ce cauţi tu aici? întrebă Mengers, strîngîndu-i mîna lui Hardekopf. Credeam că fiul tău...

— Otto e bolnav, răspunse Hardekopf. Şi-am venit eu în locul lui.

— Ei, nu era nevoie, Jan! Dar dacă ai venit, cu atît mai bine. Închipuie-ţi, am prins cîţiva golani şi, după ce le-am spus cele cuvenite, i-am trimis frumos acasă.

Şi Mengers îi povesti cum, cu o jumătate de oră înainte, zărise un grup de băieţi pe care un contramaistru se pregătea să-i transporte la şantier cu o şalupă. Mengers şi cîţiva tovarăşi sosiseră la timp ca să împiedice traversarea.

— Închipuie-ţi, Jan, şi-au adus oameni de la Kiel şi de la Flensburg. Tinerei care habar n-au despre ce e

vorba, ispitiți de oferte avantajoase! Jan, nu e îmbucurător? Printre noi nu găsesc pe nimeni; din Kiel și din Flensburg trebuie să-i aducă.

Hardekopf nici că-l mai recunoștea pe Mengers: strălucea de bucurie, era plin de energie și dîrzenie. Nici observații sarcastice, nici critică stearpă; rîzînd, dădea sfaturi tovarășilor, sau își expunea părerile, vorbăreț ca de obicei. Ce-l apucase pe Fritz Mengers? Uimirea lui Hardekopf era fără margini. Și surîdea voios, se bucura văzîndu-și tovarășul de muncă așa de schimbat, tovarășul cu care altădată avusese atîta de furcă.

Era o dimineață sură, cețoasă. Prin aburii deși care pluteau peste fluviu abia se vedeau șantierele navale de pe Steinwärder[1]. Abia se zărea schelăria de fier întunecată a calelor de construcție[2]. Hardekopf stătea rezemat de parapetul de piatră al cheiului și se uita spre malul celălalt... Acolo nu se învîrtea nici o roată. nu se auzea nici un ciocan de nituit, nu se mișca nici o macara. Cuptoarele da, ele trebuiau mereu ținute în funcțiune, cel puțin focul trebuia întreținut, altfel, praf se alegea de ele. Va să zică la ora asta Pellbrook umbla singur cuc și probabil beat turtă prin turnătorie.

Ceva mai la o parte de Baumwall, erau legate la debarcadere feriboturile verzi. toate denumite după senatori hamburghezi: *Senator Mönckeberg — Senator Burckhardt — Senator Kirchenpauer.* Șomau și se legănau lenește în fața debarcaderelor. La picioarele lui Hardekopf, sub parapetul cheiului, se afla un șir lung de iole și barcazuri. Și ele șomau. În afara de șalupa zveltă a poliției, peste apele portului nu plutea nici o ambarcațiune. Era liniște în port: nici un scripete, nici o macara nu se mișca.

Totul era inert, pentru că așa voiau muncitorii, și pe Hardekopf această constatare îl umplea de mîndrie și de conștiința puterii; totuși, nu resimțea entuziasmul care-l însuflețea în mod vădit pe Mengers; într-un fel, îi părea rău că întreaga activitate economică era

[1] Un braț al Elbei.

[2] Platforme ușor inclinate pe care se construiesc sau se repară navele.

oprită. Nu putea resimți o bucurie netulburată la gîndul că viața normală fusese dislocată. Să fi fost oare simțul răspunderii?... Răspundere față de cine? Era oare simțul ordinii?... Pentru ce ordine? Să fi fost simțul datoriei?... Asta în nici un caz. Nu exista în mintea lui Hardekopf decît o singură idee despre datorie: aceea a solidarității cu tovarășii lui de muncă. Atunci, oare, ce-l împiedica pe el, social-democrat care de o viață de om făcea parte din organizație, să se bucure de paralizarea activității portului? Hardekopf nu găsea răspuns la aceste întrebări, dar era cuprins de un nelămurit sentiment de neliniște.

În timp ce era adîncit în aceste gînduri, se iscă deodată o învălmășeală pe Freihafenbrücke. Muncitorii alergau din toate părțile într-acolo. În mijlocul mulțimii, Hardekopf văzu sclipind căștile unor polițiști. Izbucniră strigăte sălbatice. „Doamne, se bat“, își zise Hardekopf. Apoi văzu doi polițiști ținîndu-l pe Fritz Mengers, care se zbătea să scape.

— Stați! strigă Hardekopf atît de tare și cu atîta mînie, încît cîțiva muncitori se întoarseră spre el.

— Șterge-o, moșule! strigă cineva de lîngă dînsul. Pe dumneata te recunoaște numaidecît după barbă.

„Mofturi“, gîndi Hardekopf, croindu-și drum prin mulțimea agitată care vocifera, pentru a ajunge la tovarășul arestat. În această clipă, unul din polițiști primi un pumn zdravăn în ceafă, care-l făcu să se împleticească. În aceeași clipă, Mengers se smulse din mîinile celuilalt polițist și-l lovi. Se auziră șuierături ascuțite Dinspre Baumwall apăru în pas alergător un detașament de polițiști, care îi împinse pe muncitorii de pe pod spre parapetul cheiului, încercuindu-i și înghesuindu-i acolo. Hardekopf se ținu după Mengers, care avea fața însîngerată și căruia o mînecă a vestonului îi atîrna sfîșiată.

— Fă-te nevăzut, Fiete! îi șopti Hardekopf, care izbutise, în sfîrșit, să se apropie de Mengers.

Acesta se uită surprins la el și surîse.

— Unde. Jan?

Hardekopf arăta cu capul în jos, peste zidul cheiului.

— În apă ?

— Nu, într-una din bărcuţele astea.

Mengers se uită peste parapet, se apleca iute şi se lăsă jos. Hardekopf îl văzu sărind într-o bărcuţă.

Toţi cîţi fuseseră împresuraţi pe chei fură arestaţi şi duşi la comisariatul de pe Baumwall. Fură interogaţi separat. Poliţia căuta un om cu mustaţă neagră şi pielea obrazului închisă. Aproape toţi arestaţii îl cunoşteau pe Fritz Mengers, dar poliţia nu-i află numele. Sergentul-major ar mai fi dorit să descopere cine anume îl lovise pe poliţist în ceafă. Mulţi dintre cei de faţă văzuseră cum se întîmplase, şi făptaşul era în mijlocul lor. Poliţia nu află însă nimic.

Fură ţinuţi pînă seara tîrziu, apoi li se dădu drumul, unul cîte unul. Spre ora 11 şi Johann Hardekopf părăsi comisariatul, purtînd capul sus cu mîndrie ; izbucni într-un rîs vesel cînd printre femeile ce aşteptau în stradă o zări pe Pauline.

6

Se apropie ora închiderii. Carl Brenten număra banii încasaţi peste zi, cînd se trezi cu un client neaşteptat — cumnatul său, Hinrich Willmers. Acesta îi întinse mîna zîmbind :

— Bună ziua, Carl !

Brenten roşi tot, fără să ştie singur de ce, îi strînse mîna şi răspunse :

— Bună, Hinrich... nu te-am mai văzut de mult !

— Treceam întîmplător pe Valentinskamp cînd am văzut în vitrină „Sumatra“ ta splendidă, producţie proprie, şi apoi ţi-am zărit şi numele. Lucrezi acum pe cont propriu ? Îmi pare bine. Cum o duce familia ta ? Dar tu ?

— Bine, mulţumesc de întrebare, destul de bine.

— Ce-o să se bucure Mimi cînd am să-i spun că te-am văzut ! Arăţi minunat, Carl !

Carl Brenten îl cercetă pe cumnatul său, pe care nu-l mai văzuse de ani de zile : era un om impunător, elegant, ce e drept. Arăta extrem de îngrijit. Tot ce

purta era distins şi de primă calitate: costumul deschis la culoare, pălăria cenuşie de catifea, pardesiul uşor, cravata vărgată cu negru, perla acului de cravată, totul trăda pe burghezul înstărit. „Ce s-a mai înţolit, se poartă ca un consilier!“ îşi zise Carl, şi apoi cu glas tare:

— Şi tu arăţi minunat, Hinrich! se vede că nu-ţi merge prost!

— Nu, să nu-mi fie de deochi! răspunse Willmers şi bătu surîzînd în lemnul tejghelei.

— La noi s-au schimbat multe. Am propăşit şi noi.

„Şi noi“, notă Carl Brenten mintal.

— Hilde s-a măritat. Şi în curînd se mărită şi Lieschen. S-au făcut mari amîndouă, mă tem că nici nu le-ai recunoaşte.

— S-a măritat bine? întrebă Brenten numai ca să întrebe ceva. În fond, îi era perfect indiferent cum şi cu cine se măritau.

— Foarte bine, răspunse Hinrich umflîndu-se de mîndrie. Cu un director de bancă. Unul de la „Dresdner Bank“. Iar Lieschen e logodită cu fiul unui armator. Facem nunta de Crăciun. Ei, da, fetele noastre au nimerit bine!

Simţăminte amare se ridicară la suprafaţă. În sufletul lui Carl Brenten urmă o pauză neplăcută. Fiecare aştepta ca celălalt să spună ceva. Conversaţia a fost reluată de Willmers, care povesti că tocmai trecuse prin port şi fusese impresionat de aspectul lui. Docurile şi calele de construcţie sînt ca moarte. Nu se mai aud ciocănituri vesele. Nici un horn nu scoate fum. Uriaşele şantiere par pustii. În schimb, întîlneşti la fiece pas grupuri de muncitori care au lăsat lucrul. Rezemaţi de parapete, privesc la şantierele paralizate de pe malul celălalt şi-şi scuipă tutunul de mestecat în apele Elbei. Poliţiştii însărcinaţi cu menţinerea ordinii fuseseră batjocoriţi în public.

— Ce situaţie!... Ce situaţie!... se jeli Willmers, clătinînd din cap şi suflînd cu voluptate în sus fumul ţigării de foi.

Brenten îl urmărea fără să spună nici un cuvînt, dar cu o duşmănie ce creştea văzînd cu ochii. Şapte săptă-

mîni de grevă. O pierdere imensă pentru oraş. Willmers stărui asupra pagubelor suferite de oraş. Le ştia de la ginerele său. Şi bieţii contribuabili aveau să plătească oalele sparte. Apoi reîncepu pe un ton plîngăreţ:

— Oribil tablou oferă viaţa economică paralizată, docurile pustii, vapoarele ancorate la cheiuri, care n-au ce încărca. Şi s-ar putea ca de nebunia asta să se molipsească şi ceilalţi muncitori. Îţi spun, Carl, din pricina egoismului muncitorilor s-ar putea să stagneze întreaga activitate comercială. Să vezi ce se mai bucură negustorii de la Anvers şi Rotterdam! Şi ce profit trage Londra din evenimentele astea...

Carl Brenten îi reteză vorba. Afirmaţia despre egoismul muncitorilor de pe şantierele navale îl făcuse să-şi piardă stăpînirea de sine, păstrată pînă acum cu mare greutate. Găsea că asta e o neruşinare.

— Dar ce crezi tu, îl apostrofă el întărîtat pe cumnatul său, muncitorii fac grevă de plăcere? Eşti atît de lipsit de imaginaţie încît nu poţi să-ţi închipui în ce sărăcie trăiesc? Şi-apoi, jignirile, înrăutăţirea neîntreruptă a condiţiilor de muncă, setea de profituri a industriaşilor? Găsesc că e o lipsă de bun-simţ să vorbeşti de egoismul muncitorilor. Adică tocmai muncitorii sînt egoişti? Ce suflet aveţi voi, e nemaipomenit!

În timp ce Carl îi arunca vorbele acestea în obraz, Hinrich Willmers se uita pieziş la cumnatul său, pîndindu-l cu coada ochiului. „Va să zică a rămas tot cel dinainte“, îşi zise el, făcînd rotocoale de fum cu gura rotunjită. Şi-apoi, fără nici o trecere, ca şi cum n-ar fi vorbit nimic despre grevă şi nici Brenten nu i-ar fi răspuns, se întoarse spre dreapta, spre stînga şi zise:

— Foarte drăguţ ţi-ai aranjat prăvălia. Îmi plac tutungeriile astea mici. Da, şi ce voiam să-ţi spun? Poţi să-mi dai şi mie o cutie de ţigări speciale? O sută, nu-i aşa? Sînt bune, nu? Şi uşoare?

— E ţigara cea mai căutată, răspunse Brenten renunţînd şi el la subiectul de discuţie de adineauri, bucuros că-şi spusese pe şleau părerea în faţa cumnatului cu ifose. Nu are numai învelişul din tutun blond, ci şi umplutura e de cea mai bună calitate. Luă o cutie de pe etajeră, tăie banderola cu unghia degetului mare

și o deschise. Toate perfect egale. Ia miroase: marfă de import, de primă calitate!

— Ca aspect, sînt foarte bune. Dacă sînt la fel de bune și la gust, o să-ți devin un client statornic, Carl.

Brenten înveli cutia în hîrtie cafenie și Willmers își scoase portofelul.

— Mimi întreabă adesea de tine. „De ce atîta neînțelegere între noi?“ zice ea... Cît face?

— Nu-i o socoteală prea complicată, spuse Brenten. Zece *pfennigi* bucata, va să zică zece mărci!

— Tu te-ai retras din cercul nostru în împrejurări ciudate, Carl. De fapt, nu știu nici pînă-n ziua de azi dacă te-am jignit cu ceva, sau care a fost motivul. Și ce voiam să te mai întreb: nu faci reducere cînd vinzi *en gros?* Willmers surîdea dulceag.

— *En gros?* O sută de țigări? Dragă Hinrich, de *en gros* nu poate fi vorba decît de la o mie de bucăți în sus. Și adăugă puțin lăudăros: Cîte o sută vînd des.

— Dar reducere pentru rude nu faci? întrebă Willmers încăpățînat.

„Cîrpănosule!“ își zise Brenten în gînd, după care îi răspunse:

— Vrei să glumești!... De o astfel de reducere n-am auzit de cînd sînt.

— Nu? strigă Willmers, prefăcîndu-se foarte mirat. Eu am crezut întotdeauna că e ceva firesc. Dar se vede că relațiile noastre de rudenie nu sînt nici ele de așa fel...

— Păi atunci mă mut în casa ta, că n-are să mă coste mare lucru chiria.

Hinrich Willmers tăcu o bucată de vreme. Apoi izbucni în rîs și zise:

— Va fi o cinste pentru mine! Întinse mîna și scoase o țigară de foi dintr-o cutie deschisă de pe tejghea. Și, după ce îi rupse vîrful și-o aprinse, observă în treacăt: Atunci nu rămîne decît să-ți alegi cartierul în care vrei să stai. Am case în Eilbeck, în Barmbeck și în Eppendorf.

— Ehei, asta înseamnă că ți-ai mai rotunjit averea! strigă Brenten surprins; i se tăiase răsuflarea, la asta nu se așteptase.

— Ei da, Willmers trase din țigară, suflă fumul alburiu și se uită cum ardea țigara. Într-adevăr, e un sort admirabil.

— Asta e de douăzeci și cinci de *pfennigi*, observă Brenten iritat.

— A, așa, credeam că e specialitatea casei... Așa, așa, hm! Ei, o să vedem cum e și aia! Va să zică, dragul meu, poftim zece mărci... Și-apoi, ce voiam să mai spun? Să mai dai pe la noi. E adevărat că stăm acum la Wansbek, cam în afara orașului, dar foarte drăguț, foarte drăguț... Mimi s-ar bucura grozav. În general, cînd am să-i povestesc că ai o prăvălie, că lucrezi pe cont propriu, o să se bucure tare mult. E nebună după tine. „Fratele nostru cel mai mic, preferatul nostru, al tuturora, și... și cum s-a înstrăinat de noi!" uite așa mi se tot plînge mereu. Deci, dacă ai chef într-o zi, ne vei face mare plăcere.

Brenten își încrucișase brațele pe piept și se uita la cumnatul său, care-și netezea mustața cu dosul degetului arătător, și, în timp ce vorbea, ținea tot timpul privirea ațintită pe tejghea.

— Eu mă simt și acum tot muncitor, Hinrich.

— Așa, așa, zise cumnatul său și iar se uită la el pe furiș. Atunci tot mai ești socialist?

— Bineînțeles că sînt social-democrat!

— Hm! Nu e prea nimerit pentru un negustor. Crede-mă, Carl, nu e de loc nimerit... Ei, desigur că n-ai să bați toba să știe toată lumea, nu-i așa?

Brenten se îndîrji.

— Dar o să spun verde oricui dacă mă întreabă.

— O, asta nu e de loc înțelept, Carl! Willmers zîmbi blajin. Un om de afaceri trebuie să fie strict neutru. Strict neutru. Ei, în orice caz, mi-a părut foarte bine, Carl, într-adevăr, îți spun sincer. Îi dădu mîna. Și cum ți-am spus: vino pe la noi. Adio, Carl!

— La revedere, Hinrich!

Carl Brenten se uită sumbru după cumnatul său. „Ce bine s-a aranjat, afurisitul! Trei case, și ca gineri, un director de bancă și băiatul unui armator. Alde noi ne facem drum cu chiu, cu vai, și abia înaintăm cîte un centimetru, în timp ce ei sar cîte un kilometru! Dar

mie, de fapt, ce-mi pasă? se întrebă Brenten. Ce urmăresc? Să mă iau la întrecere cu burghezul ăsta?" Simţi un val de sînge urcîndu-i-se în obraji şi se miră. Avea, oare, vreun motiv să roşească? Era sincer convins că nu se îndepărtase nici cu un pas de convingerile sale social-democrate. Nu făcuse şi nu dorise să obţină decît ceea ce făceau şi obţineau şi alţii. Indiferent de meserie, esenţialul era mentalitatea pe care o aveai. Nimic altceva. Totuşi, faptul că Willmers putuse să-l ia drept unul care era pe cale să devină ca ei îl descumpănise. Totodată, îşi aduse aminte de convorbirea aceea cu socrul său, care — chiar dacă nu i-o spusese pe şleau — îl considera pe jumătate burghez, „Ridicol! Asta mai lipsea. Şi ce vreau eu în fond?! În orice caz, nu să mă iau la întrecere cu tine, cumnate burghez! Drumurile noastre nu sînt paralele, ci se despart. Cu fiecare pas, ne îndepărtăm unul de celălalt. Nici rudenia nu poate să schimbe lucrul ăsta întru nimic... Reducere pentru rude! Asta le seamănă! Bandă arogantă de acaparatori, neam de îngîmfaţi şi de ţîfnoşi! Numai costumul de pe el cît face!... Ac de cravată cu perlă, pălărie de velur. Dichisit şi spilcuit ca un filfizon! Eu, să vin la voi? Vă scuip în obraz, canalii înfumurate şi afurisite!"

CAPITOLUL XIII

1

La serbările asociaţiei se întruneau de obicei toţi membrii familiei Hardekopf, precum şi toţi prietenii şi cunoscuţii lor. Se regăsiră cu toţii şi la Finkenwärder, unde avu loc serbarea de toamnă, de atîta vreme anunţată (Paul Papke se pricepuse deci să manevreze în aşa fel, ca să i se facă pe voie). Dacă n-ar fi fost decît atît, şi încă era lucru mare. Hardekopfii, fiind în a douăsprezecea săptămînă de grevă, îi ceruseră lui Gustav Stürck, casierul asociaţiei, să le restituie economiile. Acestea au constituit un adaos binevenit la ajutorul de

greva pe care-l primeau de la uniune; permițîndu-le, între altele, să participe la serbare; pentru prima oară, chiar Ludwig și Otto își dădură seama în mod practic că economia prindea bine. După îndelungi discuții, Ludwig și Hermine se hotărîră și ei să ia parte la petrecere. Dar se ținură deoparte, și Ludwig trebui să mîngîie mîinile grăsunei Hermine, s-o servească, s-o distreze.

Dichisit și ferches, într-un costum gri cadrilat, cu o jiletcă de mătase albă și cu pălărie tare, neagră, Otto Hardekopf o aduse pe logodnica sa, Cäcilia Vogelmann. Era chiar o păsărică zglobie, cu o mutrișoară ascuțită ca de șoricel și drăgălașă ca o pisicuță și trăncănea ca o coțofană. Avea un năsuc obraznic și ochi deschiși la culoare, de un cenușiu cînd verzui, cînd albăstrui, care îi dădeau o înfățișare neobișnuită și tainică. Însă trăsătura ei cea mai izbitoare era gura mare, cu buze aproape drepte, o gură ce nu se potrivea de fel cu mutrișoara ei fină de copil neastîmpărat, nici cu toată ființa ei delicată. Părul, blond-roșcat, îi era clădit în mai multe rînduri suprapuse. Era o coafură la modă, menită desigur să facă fața ei atît de mică să pară ceva mai mare, dar efectul era diametral opus. Talia, strînsă în corset, era de o subțirime de-a dreptul înfricoșătoare; corpul fetei părea alcătuit din două părți unite ca la o furnică. Așa arăta Cäcilie, logodnica lui Otto Hardekopf, o ființă ciudată, dar vioaie și dornică de viață.

Cînd își prezenta logodnica rudelor și cunoștințelor în grădina de vară de la Finkenwärder: „Cäcilie Vogelmann, logodnica mea“, spre fericirea lui, Otto fie că nu desluși expresia de uimire mută de pe fețele lor, fie că o interpretă drept semn de admirație. Cäcilie se pricepea mai bine să citească în ochii oamenilor. Dar natura o înzestrase cu două arme de apărare: o limbă dezlegată și oarecare haz și știa să se folosească de ele. Se pricepea să spună fiecăruia cîte ceva, să glumească ba cu unul, ba cu altul și să cucerească astfel simpatia tuturor. Cînd rîdea, rîdea cu atîta poftă, atît de sincer și fără să-și dea aere, încît nu se putea să nu rîzi și să nu fii cucerit de ea.

Numai doamna Hardekopf nu rîse; o cunoștea pe Cäcilie din scrisorile ei, începînd de la „dorințele sîn-

gelui ei fierbinte" şi pînă la „greşeala", despre care Pauline ştia că fusese cît pe-aci să ducă la ruperea relaţilor dintre cei doi logodnici. Cînd o zări pe fata asta în carne şi oase, îi pieri piuitul, rămase cu gura încleştată, de parcă buzele i-ar fi fost lipite cu clei. Nu, nu aşa şi-o închipuise pe această Cäcilie, care pusese capăt unei colecţii de aproape şaptezeci de poze! Arăta de-a dreptul ca o drăcoaică, ca o vrăjitoare, ca o zgripţuroaică, dar ca una tînără! Dumnezeule sfinte, ce fiinţe ciudate adunau băieţii ei! Doamna Hardekopf strînse în neştire mica mînă albă şi moale, ca de copil. Mîna asta nu făcuse desigur niciodată vreo muncă grea şi nici nu avea să facă vreodată. Nu aveau oare nici un pic de minte băieţii ei, că îşi alegeau asemenea neveste?

— Ce zici, Johann? îl întrebă pe bărbatul ei, care urmărea din ochi tînăra pereche, nu mai puţin impresionat de întîlnirea cu viitoarea lui noră.

— Cam ciudată, nu-i aşa, Pauline?

— Cred şi eu, chiar foarte ciudată! încuviinţă ea.

— Dar nu are nimic neplăcut, după cît mi se pare. Trebuie să aibă un caracter frumos.

— Hm, asta-i bună! Doamna Hardekopf se uită cu ciudă la Johann al ei. Era şi el destul de slab la minte, ca toţi bărbaţii. Bineînţeles, i-ai ghicit numaidecît caracterul! Sigur... sigur. Din fericire dînsa ştia ceva mai mult despre caracterul Cäciliei. Mie, ce să-ţi spun, mi-a luat graiul, pur şi simplu mi-a luat graiul!

— Mare-i grădina lui Dumnezeu! zise bătrînul Hardekopf amuzat.

— Că bine zici! Da, stau şi mă mir. N-am văzut de cînd sînt o asemenea femeie. Cum poate exista aşa ceva? Şi ce-o să zică lumea de noi şi de băieţii noştri?

Bătrînul Hardekopf zîmbi, ceea ce o scoase din sărite pe nevastă-sa. El vedea întotdeauna latura hazlie a lucrurilor. Fireşte că drăcoaica asta îi aruncase şi lui o privire galeşă, ca o cocotă; doamna Pauline văzuse bine.

La masa de alături stătea familia Stürck; de fapt, ocupau mai multe mese, căci Arthur, fiul cel mare al lui Stürck adusese cîţiva prieteni; pentru ei era o seară de adio, căci a doua zi Arthur avea să plece la Harburg, să-şi facă serviciul militar la pionieri. Alţi tineri, che-

maţi sub drapel, îşi serbau plecarea la militărie atîrnîndu-şi panglici colorate la pălărie şi intonînd marşuri; Arthur Stürck, însă, nu, căci era conducătorul unei secţii a mişcării de tineret şi ura tot ce era militar.

Gustav Stürck şedea faţă în faţă cu fiul său. Îl privea, fără să vorbească. Băiat sănătos, deştept şi, în pofida faptului că încă nu împlinise douăzeci de ani, stăpîn pe cunoştinţe politice uimitoare, Arthur era mîndria lui. Fiii lui Hardekopf nu erau aşa, nu arătau aproape nici un interes pentru problemele politice. Gustav Stürck ştia că prietenul său îl pizmuia pentru Arthur. Inimosul maistru tîmplar avea mare nevoie de această mîngîiere, căci şi el avea griji din pricina copiilor. De la Edgar nu mai primise nici un semn de viaţă. Sosise în America oare? Ar fi putut cel puţin să le scrie. Pentru delapidare îl iertase de mult, iar banii îi restituise. Poate că era mai bine aşa pentru Edgar, deştept, îndemînatic şi priceput în meseria lui cum se dovedise. Dacă Egdar le-ar fi scris, Gustav Stürck ar fi prins puteri noi şi ar fi dat uitării cele întîmplate, bucuros le-ar fi dat uitării. În aceste cîteva luni ajunsese şi el „un bătrîn", părul îi albise, noi zbîrcituri se adăugaseră celor vechi, iar privirea îi devenise tulbure, obosită. Dar încerca să-şi ascundă supărarea vorbind mai mult decît îi sta în obicei.

Karl Helmcke, un strungar mic de stat şi vioi, care activa în Asociaţia liber-cugetătorilor, se aşeză la masa lui Stürck şi începu o discuţie despre creştinism. Condamna creştinismul şi biserica fără nici o rezervă. Stürck îl contrazise, liniştit şi didactic:

— Da, fireşte, e mult adevăr în cele ce spui, dar să nu uităm că primii creştini au fost nişte elemente progresiste[1]. Da, da, datorită lor Occidentul a făcut un mare salt înainte. Asta nu trebuie uitat. Primii călugări

[1] Deşi a reflectat în forme religioase protestul sclavilor şi cel al sărăcimii împotriva orînduirii sclavagiste, creştinismul primitiv nu a constituit un factor progresist. Justificînd inegalitatea socială pe pămînt, propovăduind supunerea şi smerenia şi făgăduind dreptate după moarte, creştinismul, la fel ca şi celelalte religii, a acţionat chiar de la început ca o frînă a progresului social şi a dezvoltării ştiinţei.

au fost purtători ai culturii, iar primele mînăstiri, focare de cultură [1]. Mai tîrziu a urmat declinul. Dar ai dreptate, Helmcke, cînd spui că așa-zisul ev mediu creștin și dominația exercitată de papalitate asupra lumii n-au oferit omenirii de pe vremea aceea altceva decît superstiții și ruguri și n-au lăsat în urma lor nici o idee care să împingă omenirea înainte, nici o faptă progresistă. Cineva a spus cîndva că începînd cu împăratul Constantin [2], care, după cum se știe, a instituit creștinismul ca religie de stat, și pînă la Renaștere lumea a fost cuprinsă de nebunie. E mult adevăr în asta, recunosc. Abia în secolul al XVI-lea a început o viață spirituală nouă. Atunci a țîșnit la suprafață tot ce fusese oprimat atîta vreme. Maistrul tîmplar se înfierbîntase vorbind. Da, atunci s-a produs o adevărată renaștere, o grandioasă trezire. Ia gîndește-te numai la Copernic, la Galilei [3], Giordano Bruno [4], Gutenberg [5], Cristofor Columb [6], și apoi la Rafael[7], la Dürer[8], Michel Angelo[9], Rembrandt[10],

[1] În perioada timpurie a feudalității, în unele țări din Apusul Europei, mînăstirile fiind singurele păstrătoare ale științei de carte și învățămîntul aflîndu-se în mîinile bisericii, clerul a deținut o poziție de monopol în domeniul culturii. Adevărul este că folosindu-se de acest monopol, clerul a încercat să facă din dogmele bisericești elementul de bază al oricărei gîndiri și a adoptat o atitudine ostilă față de orice fenomen de cultură laică antifeudală, științifică, urmărind să mențină masele în ignoranță spre a asigura înrobirea lor cît mai deplină.

[2] *Constantin cel Mare.* (280—337), împărat roman (306—337) ; în anul 313, a proclamat creștinismul drept religie de stat a imperiului roman.

[3] *Galileo Galilei* (1564—1642), mare astronom și fizician italian, întemeietorul mecanicii și luptător pentru o concepție înaintată despre lume.

[4] *Bruno Giordano* (1548—1600), filozof italian din epoca Renașterii, a combătut obscurantismul religios.

[5] *Johann Gutenberg* (1400—1468), inventator german, a introdus tiparul în Europa.

[6] *Cristofor Columb* (1446—1506), navigator genovez, descoperitorul Americii (1492).

[7] *Raffael Santi* (1483—1520), mare pictor italian din vremea Renașterii.

[8] *Albrecht Dürer* (1471—1528), mare pictor și gravor german din epoca Renașterii.

[9] *Michelangelo Buonarroti* (1475—1564), sculptor, pictor și arhitect italian, unul dintre cei mai viguroși artiști ai Renașterii.

[10] *Rembrandt van Rijn* (1606—1669), mare pictor olandez.

Shakespeare [1], Cervantes [2]... Şi sigur că am uitat să pomenesc pe mulţi alţii... Ce secol!

— Dar cum a fost cu putinţă ca după aceea să urmeze iarăşi atîta bezna? se miră strungarul.

— Da, asta e drept! Dar atunci şi-a croit drum raţiunea omenească. Şi aproape toţi aceşti vestiţi oameni de ştiinţă, aceşti mari descoperitori şi artişti au fost simpli orăşeni, sau chiar ţărani. Ar trebui să socotim era noastră nu de la naşterea lui Cristos, ci din zilele Renaşterii.

— Vorbeşti aşa de frumos, Stürck! zise Helmcke cu admiraţie. Ar trebui să ţii o conferinţă la asociaţia noastră.

— Vai de mine! strigă Stürck speriat. Nu există om mai nepotrivit ca mine pentru aşa ceva.

Cîţiva membri ai asociaţiei şi cîţiva cunoscuţi se apropiară de masa lor.

— Stürck, e adevărat că fiul tău pleacă la armată?

— Da, asta aşa este.

Atunci Arthur se văzu silit să ciocnească şi să bea cu toţi şi să asculte fel de fel de poveţe.

— Să nu te laşi călcat în picioare, băiatule, zise bătrînul maistru cizmar Krekelfeld.

— Dacă vreun smintit o să-ţi ceară să tragi în tatăl tău şi în maică-ta, nu mă îndoiesc că ai să ştii încotro să îndrepţi arma, ce zici?

— Cunoşti cartea *Ostaşul prusac?*, întrebă cazangiul Adolf Petzold.

— Fireşte că o cunosc, răspunse Arthur Stürck.

— O carte bună, plină de învăţăminte, zise cazangiul. Mai citeşte-o o dată. Şi nu asculta orbeşte de orice căpitan, s-ar putea să fie căpitan ca ăla din Köpenick [3].

[1] *William Shakespeare* (1564—1616), celebru poet şi dramaturg englez.

[2] *Miguel Cervantes de Saavedra* (1547—1616), mare scriitor spaniol, autorul vestitului roman *Don Quijote de la Mancha*.

[3] Aluzie la un fapt divers, petrecut în orăşelul Köpenick, suburbie a Berlinului, rămas proverbial ca ilustraţie a respectului micii burghezii prusiene pentru uniformă: îmbrăcat în uniformă de căpitan, un cetăţean deocheat din acest orăşel a luat sub comanda sa un detaşament de soldaţi întîlnit întîmplător şi, cu ajutorul lor, a ocupat primăria, a golit casa de bani comunală, după care s-a retras, fără a întîmpina nici o rezistenţă.

— Să nu spui niciodată că ești socialist, îl sfătui Steffen Bolle, un muncitor de la Antrepozite, mic și uscățiv, altfel te supraveghează cu o sută de spioni și te sîcîie pînă mori. În schimb, să te porți ca un social-democrat, înțelegi, să fii un tovarăș bun, să nu rabzi nici o știrbire a demnității și să fii solidar cu toți ceilalți împotriva împilărilor, mă înțelegi!

— Da, și să înveți să tragi bine cu pușca, adăugă strungarul Helmcke. O să prindă bine cîndva. Nu lui Lehmann o să-i prindă bine, ci ție, nouă!

Toate aceste sfaturi fură udate din belșug; Arthur Stürck, care nu obișnuia să bea bere, dădu multe pahare pe gît în ziua aceea și se resimți de atîta băutură, dar nu se arătă mai vesel sau mai zgomotos decît alții, ci, dimpotrivă, mai tăcut, mai adîncit în gînduri și, pe cît se părea, mai trist.

2

Localul *Sonnenschein und Seewind* de la Finkenwärder era situat lîngă port, în spatele digului, și avea o grădină mare, bine adăpostită de vînt. Soarele nu mai avea putere, dar era plăcut și mai trimitea cîte o rază călduță. Dar cînd norii groși și albi care pluteau pe cer acopereau discul solar, atunci se făcea numaidecît răcoare, și vîntul devenea nebunatic. În grădină erau meri încărcați din belșug cu fructe mari de un verde-palid. De pe dig se deschidea o frumoasă priveliște peste Elba, pe malul celălalt se zăreau, cuibărite printre coline împădurite, vilele negustorilor și armatorilor din Hamburg, iar în josul fluviului, pe o costișă, se vedeau acoperișurile de țiglă roșie ale caselor din Blankenese. Din cînd în cînd, trecea, puternic și liniștit, cîte un transatlantic pe fluviul larg, ale cărui ape curgeau domol spre ocean, iar în apropierea malurilor manevrau vaporașe și bărci cu pînze și pîntecoase barcaze pescărești cu două catarge, care-și aveau portul de domiciliu în insula Finkenwärder.

Paul Papke, care alesese acest restaurant și reușise să-l impună în ciuda tuturor împotrivirilor, se bucura

văzînd că participanţii erau încîntaţi. Vîntul, care mătura digul, nu-i stingherea pe hamburghezi. Rău ar fi fost dacă ar fi plouat, căci localul lui Hinnerk Beewe era mic ; numai în grădină era loc pentru toţi cei ce veniseră la serbare. Dar pînă acum vremea fusese frumoasă. Paul Papke strălucea şi se umfla în pene, ţinea discursuri grandilocvente, trecea de la o masă la alta şi primea laude şi mulţumiri. Cum se făcea că se oprise asupra acestui colţ divin ? Simplu, îl văzuse şi fusese cucerit numaidecît. „Aici o să ţinem serbarea de toamnă, am hotărît pe loc. Aici şi numai aici. Briza mării, diguri, Elba, cerul larg deschis ! Există ceva mai frumos ? Şi pescarii ăştia din Finkenwärder sînt oamenii cei mai cumsecade de pe lume !" Aşa zicea el, şi se pricepea să-şi aleagă cuvintele, să ridice sau să scadă vocea. Că Hinnerk Beewe intrase în concurenţă cu domnul P. Mayer, bătîndu-l la puncte — de aur — şi că abia după aceea briza mării, Elba şi orizonturile întinse îl vrăjiseră pe Paul Papke, asta nu ştiau membrii asociaţiei şi nici n-aveau cum să afle vreodată !

Era curios că văduva Adele îl însoţea pe Papke la toate serbările asociaţiei. La scena petrecută în local la „tante" Lola nici Brenten, nici Papke n-au făcut nici măcar o aluzie, Brenten însă ştia ce ştia !

În ultima vreme, Brenten avea destulă bătaie de cap. Evenimentele din casa lui deveneau tot mai dramatice. Hermine devenea tot mai nesuferită, pe măsură ce se apropia sorocul să nască. Îl prindea mirarea că Frieda o mai suportă. Oricum, el se ţinea, pe cît putea, departe de casă, stătea cît mai mult la prăvălie şi nu se întorcea acasă decît ca să doarmă. O ura şi o blestema pe muierea asta afurisită, care-i era cumnată, şi-l plîngea din inimă pe Ludwig Hardekopf. Într-o zi, luîndu-l gura pe dinainte, îi destăinuise lui Paul Papke cîte ceva despre situaţia imposibilă ce se crease în casa lui, la care acesta sări în sus de bucurie :

— Iată, ai o nouă dovadă ! Ei, da, femeile astea ! Femeile astea !

— Carl, îl strigă cineva, Carl !

Se întoarse şi-l văzu pe Otto Hardekopf apropiindu-se de el.

— Carl, cînd începe programul artistic? Am dori să auzim şi noi cvartetul alcătuit de muncitorii şantierului naval. Dar am vrea să dăm o mică raită pe-aici. De altfel, mi se pare că n-am făcut prezentările: Căcilie Vogelmann, logodnica mea, Carl Brenten, cumnatul meu, organizatorul reuniunilor asociaţiei.

„Vai, vai!“ îşi zise Brenten, uitîndu-se la fata asta cu înfăţişare atît de deosebită. Strînse mîna Căciliei şi schiţă şi o mică plecăciune:

— Îmi pare bine! zise el, şi apoi se zgîi din nou la ea.

— Ah, dumneavoastră sînteţi organizatorul? întrebă ea.

— Da, domnişoară.

— O, îmi închipui cîtă osteneală trebuie să vă daţi pentru ca să meargă totul pe roate şi — aici surîse strîngînd niţel din pleoape — şi pentru ca totul să fie atît de drăguţ şi de plăcut, nu-i aşa?

— Da, sigur, cere oarecare osteneală, încuviinţă Brenten, privind-o ca hipnotizat.

Avea pistrui mărunţi. În ochii ei, gălbui-cenuşii, jucau sclipiri stranii. Glasul îi era nespus de limpede şi se vedea cît colo că avea darul să se bage sub pielea omului. Brenten însuşi nu era prea înalt, dar ea era şi mai măruntică. În rochia ei, albastră cu volănaşe încreţite la gît, se ghiceau sînii mici şi tari. Şi ce gît lung şi subţire avea! Ce buze cărnoase! Şi ce mai talie! De cînd era, nu văzuse o talie atît de subţire, deşi toate femeile se strîngeau în corsete!

— Cum de izbutiţi să le faceţi pe toate? se minună ea cu un zîmbet linguşitor.

Brenten nu răspunse. Spre norocul lui, însă, Otto repetă întrebarea de adineauri.

— Da, dacă vreţi să faceţi o plimbare, aranjez să se producă întîi cvartetul.

— Nu zău?! strigă Căcilie cu admiraţie şi bătu din palme.

— Ei, ce mare lucru?! zise Brenten dîndu-şi aere. În definitiv, aici eu hotărăsc. Deci, peste cinci minute, Otto!

— Mulţumesc, Carl.

— Şi eu vă mulţumesc, zise Cäcilie şi-i întinse din nou mîna.

După ce se depărtară, Brenten privi lung în urma lor. Talia ei te băga-n sperieţi. Tulburătoare fetişcană! Brenten se scutură, ca eliberat de sub puterea unei vrăji. Puteai de-a dreptul să te temi de ființa asta! Asta va să zică era logodnica lui Otto! „Nu-u, o femeie ca asta n-aş vrea să am de nevastă! Doamne, ce privire, ce buze, ce voce!..."

Se trezi faţă în faţă cu Paul Papke, care alergase spre el.

— Dă-o dracului, te caut de o jumătate de oră, se oţărî Papke la el.

— Ia-o domol, îl repezi Brenten. Înainte de toate, nu ţipa! Ce-o să creadă lumea?

— Să nu ţip, strigă Papke, cînd toate merg de-a-ndoaselea? Adineauri, la alergarea în saci [1], un băiat era cît pe-aci să-şi rupă un picior. Şi tu joci popice! E totul gata pentru poloneza cu lanterne? Cînd intră corul? Elmira zice că nu vrea să recite decît pe lumină. Dar ce-i cu tine? Nu mai ai pic de ambiţie, Carl! Unde ţi-e zelul de odinioară?

— Îţi mai spun o dată, nu ţipa, că m-apuc şi eu să urlu, ş-apoi zică lumea ce-o vrea! îl ameninţă Brenten, urlînd de-a binelea.

Papke se potoli numaidecît şi-şi linişti prietenul. Dar acesta era furios acum şi continua să urle:

— Eu sînt şeful aici, ai înţeles? Eu hotărăsc aici, m-ai înţeles?

— Vai, dar linişteşte-te, îl implora Paul Papke şi se uita încurcat în jur. Gîndeşte-te, ce-o să zică lumea?! Mă rog, eu doar te întreb cu toată modestia. Bineînţeles că fac cum vrei tu, bineînţeles...

— Peste cinci minute intră cvartetul, hotărî Brenten. Apoi recită Elmira asta. După aceea n-au decît să se adune copiii pentru dans! Eşti mulţumit?

[1] Întrecere la care participanţii aleargă cu picioarele şi corpul închise în saci şi numai cu capul afară.

— Păi sigur, păi sigur. Firește! Las', că o să fie bine! Doar mă cunoști, Carl, nu sînt eu chiar așa de... Numai că sînt iute din fire... Ce să fac, așa sînt eu!

3

Otto Hardekopf și Cäcilie ședeau sub un păr, prin al cărui frunziș gălbejit se cerneau ultimele raze ale soarelui, ce cobora spre asfințit. Vîntul rece al înserării trecu foșnind printre ramuri. La mese, lumea se distra zgomotos. Copiii alergau de colo pînă colo. În restaurant, o mică orchestră cînta pentru dansatori.

— Frumoasă serbare! zise Cäcilie, și-apoi, deodată: Cumnatul tău e un om simpatic!

— Da, răspunse Otto. Un om săritor. Și muncitor, serios. Are o prăvălie. O tutungerie. De fapt, are un atelier de țigări.

— Se face răcoare, observă Cäcilie, strîngînd din umeri. Vrei să-mi aduci haina și gulerul de blană de la garderobă? Adu și pardesiul tău.

Otto se depărtă.

Hermine și Ludwig se așezaseră deoparte. Hermine văzuse bine că soacră-sa nu voia să se uite la ea, și acum se răzbuna criticînd totul, ca și cum ea ar fi fost aceea care se ținea măreață. Apoi, cu toate că purta o rochie largă, sarcina nu mai putea trece neobservată. Pe vaporaș, o femeie care n-o cunoștea îi spusese cu glas tare: „O, sărmana! Stai să naști în curînd?" Îngrozitor. ce bădărani erau oamenii ăștia! Și acum îi reproșa lui Ludwig al ei, care stătea cuminte lîngă ea, că a adus-o aici, „la un loc cu tot poporul ăsta". Găsea totul groaznic, plicticos și lipsit de gust.

— Cum poți să te simți bine printre oameni ca ăștia? întrebă ea, scuturîndu-se. Ce vulgari sînt... da, da, adevărați social-democrați! Dar avea ce avea mai ales cu femeile! Muierile astea proștănace au venit desigur numai de dragul cafelei și al cozonacului. Nu zău, ce mutre de oameni!

Călătoria cu vaporașul a fost cum a fost; dar felul cum se încolonaseră la debarcader! În fruntea fanfarei,

drapelul roşu, pe care se citea, brodat cu verde, numele asociaţiei *Maienblüte*, apoi cumnatul cu prietenul lui — al cu mutră mefistofelică — şi după ei, buluc, toţi membrii, bărbaţi şi femei, cu căţel şi purcel. Cum de puteau să umble în felul acesta? Nu le era, oare, ruşine să meargă aşa, ca o turmă? Şi apoi, cînd au ajuns la restaurant, cum se repeziseră cu ţipete de bucurie, ca nişte fiare flămînde, la mesele pe care cafeaua şi cozonacul stăteau pregătite... Dar nu numai atît. Hermine susţinea că observase cum unele femei purtînd poşete neobişnuit de mari băgaseră înăuntru resturi de cozonac şi bucăţi de zahăr. Groaznic de vulgar! Nicăieri nici o urmă de distincţie şi de bune maniere. Într-un cuvînt: social-democraţi!

— Nu mai vin niciodată! îl asigură Hermine pe Ludi al ei. Încă n-am ajuns atît de jos! Nu, slavă domnului!

Ludwig şedea şi nu scotea o vorbă. I-ar fi plăcut să se ducă la tejghea, să salute cunoştinţe vechi, i-ar fi plăcut să schimbe o vorbă cu taică-său, dar nici gînd de aşa ceva: nu putea s-o lase singură pe nevastă-sa! Pierdut în gînduri, oftă.

— De ce oftezi? întrebă ea sever.

— Eu... eu? Da, găsesc că ai dreptate.

— Îmi pare bine că şi ţie îţi displace tot tărăboiul ăsta. Nu, cu asemenea oameni nu poţi avea nimic comun!

Ludwig privea necăjit spre mijlocul grădinii, unde se adunau copiii ţinînd în mîini lampioane multicolore, aprinse, ca să danseze o poloneză.

— Uite, şi pe frate-tău îl plictiseşte, zise Hermine. Ia uită-te, el şi logodnica se pregătesc să plece. Cel mai bun lucru pe care-l pot face.

Otto îi adusese Cäciliei haina şi blana de vulpe. Îi aşeză vulpea pe umeri Cäcilie arăta acum chiar ca o vulpoaică mică.

— Hai! Se lipi de logodnicul ei. Apropie-te şi mă încălzeşte!

Otto se apropie, aşa că stăteau strînşi, umăr la umăr.

— Cuprinde-mă cu braţul, îl rugă Cäcilie.

— Ţi-e atît de frig?

— Da, şopti ea.

Otto îi cuprinse umerii cu brațul și ea se lipi de el. „Bine că stăm în grădină! își zise. Dacă ne-ar vedea mama! Ce-ar mai rîde de noi!“

4

Căcilie Vogelmann era vînzătoare într-un magazin mare pe Steindamm și nu era nici naivă, nici nevinovată cînd Otto Hardekopf a făcut cunoștință cu ea pe platoul de dans al salonului Tütgens. Numaidecît după bal, dusese păsărica asta zglobie, care ciripea vesel chiar în timpul dansului, la atelierul de fotografii la minut de pe Reeperbahn, să-și îmbogățească colecția, fără a bănui că prin poza ei avea să se încheie seria de trofee amoroase. Căcilie nu era frumoasă de loc. Otto era convins că posedă în colecția sa o mulțime de poze ale unor fete mult mai frumoase. Ceea ce îl lega deci de Căcilie nu erau atît calitățile exterioare. Fata avea ceva care-i impunea tînărului Hardekopf și-l mișca; era îndrăzneață și sigură de sine; alte dăți, în schimb, gingașă și duioasă, aproape neajutorată. Dar înainte de toate era de o senzualitate excesivă, pururi trează, pe care o găsi la început nerușinată, cu toate că se grăbise să profite de ea. Orice fandoseală sentimentală îi era cu desăvîrșire străină. Și nu vorbea de viitor; trăia și iubea.

Se întîlniră din nou, tot într-un local de dans, în afara orașului, la Flottbek. Pe acolo erau o pădure, poteci neumblate, bănci ascunse. Dansară cam o oră, apoi se plimbară prin parcul de pe malul Elbei, șezură pînă după miezul nopții pe o bancă sub un tei cu trunchiul gros, plutind într-un fel de fericire, fiecare din ei atrăgînd din cînd în cînd atenția celuilalt asupra frumuseților din jurul lor, asupra fluviului, care lucea albastru-argintiu în lumina blîndă a lunii, asupra stelelor, care scînteiau prin frunziș. Otto Hardekopf era fermecat, cu totul încîntat, vrăjit de noua lui iubită. Cum se agăța de gîtul lui! Dar atingerile ușoare, rugătoare ale mîinilor ei mici... Dar vorbele rostite în șoaptă, care îi luau mințile!...

După această a doua duminică de cînd făcuseră cunoştinţă nu mai aşteptară duminica următoare. Să nu se vadă, să nu se sărute, să nu se îmbrăţişeze şapte zile, asta li se părea cu neputinţă! Se întîlniră chiar a doua zi, luni. Şi apoi, seară de seară, Otto se făcu mai serios şi, în acelaşi timp, mai senin, mai comunicativ şi totodată mai sigur de el. În faţa strungului o visa pe ea, îşi amintea de orele trăite cu ea şi aştepta înfrigurat să trăiască altele cu ea. Îşi cumpăra cravate în culori care îi plăceau ei, şi, spre mirarea mamei sale, îşi văcsuia ghetele lună, iar uneori îşi freca chiar şi dinţii. Cerea mereu să i se calce pantalonii. Dacă maică-sa uita, şi-i călca singur. Atunci îşi dădu seama doamna Hardekopf cum stăteau lucrurile.

Otto şi Cäcilie nu vorbeau mult despre dragoste — se iubeau. Subiectele lor de conversaţie se mărgineau la ocupaţiile şi familiile lor. Otto putea să asculte ceasuri întregi cînd Cäcilie îi povestea păţaniile ei de la magazin. Îl ura pe şeful personalului, înfumuratul Joachim Sonnenfeld, care sîcîia fetele; cînd îi povesti că îi făcuse o dată o propunere „imorală", Otto ameninţă s-o să-l pălmuiască în public. Pe urmă se văzu silită să înşire la verzi şi uscate, ca să-l liniştească pe iubitul ei, întărîtat. De atunci înainte avu înţelepciunea să treacă sub tăcere astfel de poveşti. În schimb, îi povestea aventurile de dragoste ale tovarăşelor ei de lucru, dîndu-le adesea pe ale ei drept ale lor. Şi se amuza în sinea ei cînd Otto le lua toate în serios şi, uitînd cu totul de colecţia care se afla în sertarul lui de-acasă, îi ocăra pe egoiştii şi nemernicii, lipsiţi de conştiinţă, preocupaţi numai şi numai de „plăcerea" lor.

Şi el îi povestea despre munca lui. Ca să se laude, îi înşira gogoşi despre importantele lucrări de precizie pe care contramaistrul i le încredinţase lui, pentru că era un muncitor atît de îndemînatic. În realitate, Otto era un strungar mediocru şi dădea în ultimul timp atîtea rebuturi, încît ar fi avut toate motivele să se teamă că au să-l concedieze. Adevărul era că gîndurile lui erau numai pe jumătate la muncă. Fireşte că destăinui Cäciliei cum era viaţa lor de familie, încît Cäcilie înţelese că maică-sa conducea casa. Află chiar despre Emil Har-

dekopf, cel dispărut, care, zice-se, se însurase cu o țigancă. Otto află, la rîndul lui, povestea familiei Căciliei. Tatăl ei murise în urma unei operații de stomac, maică-sa se ocupa cu croitoria. Cele două femei trăiau foarte retrase, singuratice. Stăteau pe Düsternstrasse, în apropiere de Kaiser-Wilhelm-Strasse, într-o locuință mică, de trei camere, care dădeau spre canal. Ca mai toți îndrăgostiții, trăncăneau despre toate celea.

Într-o duminică, pe cînd se sfătuiau unde să se ducă, Căcilie fu aceea care găsi că a dansa mereu era plicticos și searbăd. Se săturase, zicea ea, să se tot ascundă prin unghere întunecoase. Otto nu înțelegea unde bate. Așa că se văzu nevoită să-i vorbească mai lămurit.

După masă se plimbară pe diferite străzi, în centrul orașului, intrară într-o cafenea de lîngă Zidul Clopotarilor să bea o ciocolată, mîncară cîte o felie de tort și, cînd începu să se întunece, se duseră la un mic hotel într-o stradă dosnică din apropierea bisericii Sankt Georg. Otto Hardekopf se mira cum de-i venise Căciliei ideea să propună tocmai hotelul acesta; de unde știa de existența lui? În pofida numeroaselor lui aventuri amoroase, era prima oară că se ducea la hotel cu o femeie, și inima îi bătea tare în piept, o emoție cumplită îl sugruma. În drum înspre hotel era foarte tăcut. I se părea că toți trecătorii se uitau curioși la el și la Căcilie și rîdeau pe sub mustață de ei și de intenția lor. Deși zăpăcit și încurcat, se arătă liniștit și sigur de sine și se purtă ca și cum ceea ce aveau de gînd să facă ar fi fost lucrul cel mai firesc din lume.

— O să ai desigur de completat o fișă, zise ea. Scrie-ți liniștit numele, iar pe mine mă dai drept soția ta. E doar o formalitate.

— De unde știi tu asta? izbucni el cu vocea sugrumată.

— Păi așa se face. Așa e regulamentul.

— Dar de unde știi asta așa de precis? întrebă el încă o dată.

— Cum să nu știu, răspunse ea cu un aer de superioritate. Ce crezi tu, n-ai idee cîți oameni procedează așa! Colegele mele mi-au povestit totul exact. Prin cîte n-au trecut!

Şi numaidecît începu să-i destăinuiască aventurile presupuselor ei colege.

Tot ce spunea părea atît de firesc, istorisea atît de sincer şi deschis, încît Otto se linişti şi înlătură bănuiala trezită într-însul pentru o clipă.

Această primă vizită la hotel fu curînd urmată de altele. Puneau chiar bani deoparte în acest scop, ajunseră de-a dreptul zgîrciţi; le părea rău de orice cheltuială afară de banii pentru hotel. Adesea îşi puneau banii laolaltă, ca să strîngă două mărci şi cincizeci de *pfennigi*, cît costa hotelul pe noapte.

Într-o zi, cînd amîndoi ar fi dorit să apuce aceeaşi cale, dar n-aveau la un loc nici măcar o marcă, Căcilie îi propuse să vină să facă o vizită mamei sale.

— E o femeie înţelegătoare, cîtuşi de puţin strîmtă la minte. Mi-a spus de multe ori: „Fetiţo, tu întîrzii mereu noaptea prin oraş. Se vede că stai prin parcuri şi ai să te alegi o dată cu o răceală zdravănă. Adu-ţi prietenul la noi acasă. Şedeţi de vorbă în odaia ta. De ce să umblaţi haihui pe străzi?" Da, aşa este mama mea, încheie Căcilie mîndră. O femeie deşteaptă. Cunoaşte viaţa. Ştie cum se petrec lucrurile!

Otto rămase uimit. Mama lui n-ar fi spus una ca asta o dată cu capul! Recunoscu, fireşte, că mama Căciliei trebuie să fie o femeie înţelegătoare şi înţeleaptă. Totuşi, nu-i venea la îndemînă să se ducă la ea acasă, şi i-o spuse Căciliei. Dînsa se arătă surprinsă.

— Dar de ce? Nu sîntem ca şi logodiţi?

Era prima dată că spunea aşa ceva.

— Da, sigur, recunoscu el. sîntem ca şi logodiţi. dar totuşi nu sîntem.

— Ei, atunci hai să ne logodim! răspunse ea rîzînd amuzată de această idee. Poftim, logodnicul meu, să serbăm logodna!

Doamna Vogelmann, o femeie care se apropia de vîrsta de cincizeci de ani, era micuţă şi pirpirie, ca şi fiică-sa, dar încolo îi semăna prea puţin. Avea nasul lung şi ascuţit, iar privirea întunecată şi tristă. Bărbia îi era proeminentă şi colţuroasă; în schimb, fruntea îi era înaltă şi netedă; toată fizionomia ei vădea tenacitate, energie şi deşteptăciune. Îl primi pe Otto cu un zîmbet prie-

tenos și își potrivi părul strîns într-un coc la ceafă, cerîndu-și iertare că nu era aranjată, căci nu se aștepta să primească vizite. Repetă însă cu accent prietenos că-i părea foarte bine. Căcilie, continuă ea, îi vorbise mult despre dînsul. Otto se simțea intimidat, Căcilie, în schimb, nu era de loc stingherită; îi luă pălăria și o duse în odaia de alături, învîrtindu-se prin casă, fredonînd voioasă, apoi alergă în bucătărie și șușoti cu maică-sa, care puse pe foc apă pentru cafea.

Între timp, Otto stătea, țeapăn și stînjenit, pe un scaun în odaia de toate zilele, privind mobilele demodate, tablourile ieftine de pe pereți, mașina de cusut din fața ferestrei și pînzeturile ce zăceau alături. Aici trăia, așadar, Căcilie. Mama Căciliei nu îi displăcea. Părea să fie o femeie cu o inimă de aur. Și va să zică era logodit! Asta era o vizită de prezentare. Ce curios! Aproape ca și cum ar fi fost însurat. „Dacă ar ști mama!“ se gîndi el, fără să aibă habar că mamă-sa bănuia de mult lucrul acesta. Aruncă o privire prin fereastra mică și scundă. Locuința era sus, tocmai la etajul patru. Jos, la mare distanță, se vedea un canal îngust, iar peste el un pod care ducea pe Steinweg. O priveliște frumoasă. Pe pod treceau oameni și vehicule. Pe canal, mateloți împingeau cu ghionderele gabarele cu cărbune. Apăsau cu toată greutatea corpului pe prăjinile lungi, afundate în apă, și pășeau rar, din greu, de-a lungul ambarcațiilor lor. Era o muncă anevoioasă să împingi înainte o gabară încărcată.

Cînd doamna Vogelmann intră în odaie, Otto se întoarse.

— Lucrezi la șantierul naval, nu-i așa? întrebă ea.

— Da, doamnă Vogelmann, sînt strungar.

Mama Căciliei oftă. După o bucată de timp în care tăcuseră amîndoi, zise, simplu și firesc:

— M-aș bucura dacă fata mea ar lua de bărbat un muncitor. Dumneata știi bine că fetele astea cu cașul la gură tot mai au iluzii, cred că o să vină un prinț să le ia. Eu i-am tot spus Căciliei: „Fată dragă, să iei un muncitor serios și harnic, indiferent ce meserie are, atunci știi ce ai luat, încolo, toate-s închipuiri și mof-

turi!" E o fată bună Căcilie, dar cam zăpăcită și ușuratică. În schimb, are suflet bun.

Doamna Vogelmann tăcu și se uită gînditoare în gol. Otto tăcu și el și chibzui: „Sîntem ca și căsătoriți. Întocmai ca și cînd am fi căsătoriți!" Nu era nemulțumit, nu, căci voia să se însoare cu Căcilie. Se mira doar cît de grabnic și de firesc se petrecuse totul.

Apoi doamna Vogelmann reîncepu să vorbească:

— Trebuie să fii încă îngăduitor cu ea, domnule Hardekopf. E foarte tînără. Fii energic, ține-o din scurt. Și ține mereu seama de faptul că e o copilă bună. Într-adevăr. Nu o laud fiindcă e fata mea, ci pentru că o cunosc, firește, cel mai bine.

— O să ne înțelegem noi, doamnă Vogelmann, zise el. Cred că ne potrivim. Și... și țin mult la ea.

Doamna Vogelmann îi mulțumi cu un zîmbet.

Căcilie adusese prăjituri. Acum stăteau în fața ferestrei, mîncînd prăjituri și bînd cafea. Fata se străduia să întrețină conversația singură, ba povestindu-i logodnicului ei despre canalul din stradă, de-a lungul căruia se vedeau adesea alergînd șobolani mari, și unde, în timpul refluxului, cerșetorii umblau prin nămol în căutare de resturi, ba istorisindu-i despre întîmplările de la magazinul universal în care lucra: despre intrigile tovarășelor de muncă și despre josniciile șefilor. Gura Căciliei turuia neîncetat.

Cîtva timp după aceea, legătura dintre ei fu cît pe-aci să se strice. În ajun, Otto îi spusese că nu va veni s-o ia la ieșirea din magazin, dar, împins de dor, veni totuși. O văzu pe Căcilie ieșind pe ușa magazinului, dar înainte de a se apropia de ea văzu că e întîmpinată de un alt bărbat, care o așteptase și el. Acesta o luă de braț și cei doi o porniră de-a lungul Zidului Clopotarilor în direcția Alsterului. Otto simți că-i năvălește sîngele în cap și fu cuprins de neliniște și teamă. Auzea cum îi zvîcnește inima. Avea senzația că cineva îl strînge de gît și că se înăbușă. Îi venea să urle. Nu putea pricepe cum de era cu putință acest lucru. Doar se vedeau zi de zi. Se luă după cei doi, care discutau cu însuflețire. Intrară în cafeneaua „Hodermann" de pe Steinweg. Cine să fie? Ce era între dînșii? Stătea în fața cafenelei și

pîndea printre perdele, fără să-i pese de lumea de pe stradă, care parcă rîdea de el. Descumpănit şi disperat, se plimbă în seara aceea, stingher şi nefericit, pînă tîrziu, după miezul nopţii, pe malul Aussenalsterului. Se întoarse acasă cu o senzaţie de gol în piept. În pat îşi făgădui solemn să pună capăt poveştii ăsteia.

În seara următoare nu o aşteptă la ieşirea din magazin, aşa cum se înţeleseseră. Apoi primi o scrisorică, prin care Căcilie îl anunţa că-l aşteaptă să vină a doua zi, neapărat. Otto nu voi să se ducă. Dar se duse totuşi. O văzu ieşind. O văzu cum priveşte în jur. O văzu stînd şi aşteptînd mai bine de un sfert de oră. Cu lacrimi în ochi, îi urmări mişcările, dar nu ieşi din ascunziş. Nu, totul se sfîrşise. Nu mai voia să ştie de ea. Cînd Căcilie plecă, o urmă pînă acasă. Apoi bău două pahare de bere şi umblă năuc prin oraş. Doborît, se aşeză pe o bancă în parcul Alsterlust şi îşi trecu vremea dînd de mîncare lebedelor. Nu, hotărît lucru, fata asta nu era de el. Era o... o... Nu, s-a isprăvit! A sfîrşit cu ea pentru totdeauna! Nu mai voia să aibă nimic de-a face cu dînsa!

A doua zi primi o nouă scrisoare. Căcilie îl întreba dacă n-o mai iubeşte? Îi scria că avea să vină să-l vadă. Seara, Otto se duse s-o aştepte la ieşire. Căcilie citi în privirea lui că avea ceva pe suflet. Făcu în aşa fel, încît apucară pe o stradă lăturalnică...

— Doamne, nu mai face pe caraghiosul! Dar ce s-a întîmplat? făcu ea supărată.

El o privi în tăcere. Apoi întrebă:

— Cine era tipul cu care ai fost la „*Café* Hodermann"?

O frîntură de secundă, rămase uluită. Apoi pufni în rîs. Se opri în mijlocul trotuarului şi rîse, şi iar rîse, de se uitau trecătorii la ea. Rîse niţel prea mult şi niţel prea tare; voia să cîştige timp să născocească ceva, dar nu-i veni în minte nimic. Otto stătea şi se uita la ea neclintit.

— Asta a fost pricina? exclamă ea, continuînd să rîdă. Nu zău?!

Apoi, printre hohote de rîs, îi povesti că Alfons, vărul ei din Lübeck, venise cu treburi la Hamburg şi trecuse

s-o vadă. Ei, şi-apoi s-au dus să bea o ciocolată la „Hodermann".

— S-a dus cu tine s-o vadă pe maică-ta? întrebă Otto.

Căcilie cîntări cu iuţeala fulgerului. Ce va fi ştiind el oare? Era nevoită să joace tare.

— Sigur că a trecut s-o vadă şi pe mama.

— Aşa! zise el, uitîndu-se drept înainte.

Ea răsuflă uşurată. Pînă aci totul mersese bine.

— Uite, zise Otto, hai să mergem la maică-ta!

— Poate nu mă crezi!? întrebă ea.

— Nu!

— Aşa? Ei bine, hai să mergem!

Căcilie sperase că pe drum va reuşi să-l facă să renunţe la această vizită, căci maică-sa habar n-avea de nici un văr Alfons din Lübeck. Se prefăcu supărată că o bănuieşte. Apoi rîse din nou şi-l luă în zeflemea. El însă tăcea întunecat şi se îndreptă hotărît spre Düstenrstrasse. Căcilie se văzu nevoită să schimbe tactica. Chibzui ce să facă. Mergeau alături în tăcere.

În tăcere urcară cele patru etaje. Înainte de a intra, el se uită încă o dată la ea. Ar mai fi avut timp să mărturisească dacă minţise. Dar dînsa doar dădu din cap, cu aerul de a spune: „Îmi pare rău, n-am ce face!" ridică din umeri şi deschise uşa locuinţei.

Apoi dădu buzna la maică-sa în odaia de zi şi strigă tare:

— Mămico, Otto nu vrea să creadă că a fost Alfons să ne vadă. Doar ştii şi tu că m-a invitat la „Hodermann" înainte de a veni aici, nu? Otto e gelos. Nu mă crede. Zice că n-am nici un văr cu numele de Alfons Heller. Şi că nici nu stă la Lübeck. Logodnicul meu e gelos, gelos de-a binelea! Şi, aruncîndu-se de gîtul maică-si, care sta mută de mirare, strigă rîzînd: Nu e oare dovada cea mai sigură că mă iubeşte?

Otto Hardekopf urmărise toată scena din prag. Apoi se apropie de doamna Vogelmann, se înclină şi întrebă serios:

— Doamnă Vogelmann, nepotul dumneavoastră din Lübeck a venit să vă vadă marţi?

— Da, domnule Hardekopf, răspunse ea încet. Se poate să nu fie adevărat?

Otto se uită la Căcilie, care îi zîmbi de sus ironic. Îi întinse mîna și-i zise:

— Atunci am greșit, Căcilie!

Ea îi dădu mîna și apoi îi luă capul între mîini și-l sărută de față cu maică-sa. Doamna Vogelmann stătea pe scaun, cu mîinile în poală. Aruncă o privire plină de reproș fiicei sale, dar așa ca Otto să nu observe.

Da, așa era Căcilie, cam zăpăcită și ușuratică. O fată cu inima largă, dar bună.

5

Încetul cu încetul, soarele asfințește, priveliștea se cufundă în umbră și întuneric. Otto și Căcilie urmăresc cum se aprind luminile farurilor și geamandurilor, lumini roșii, verzi, galbene. Toate vapoarele care trec au lămpile aprinse. Malul celălalt se pierde în beznă. Dacă își aruncă privirile în josul fluviului, zăresc pe cer, deasupra orașului, un abur luminos. Vîntul poartă peste ape și peste dig sunetele prelungi și înfundate ale sirenei unui transatlantic.

Trecură pe lîngă căsuțele pescarilor, ale căror acoperișuri țuguiate abia se zăresc peste marginea digului, atît de jos erau clădite, mai jos chiar decît nivelul apei. Ici-colo, cîte un pescar stătea pe dig și privea spre fluviu. Din cînd în cînd, o pipă aprinsă arunca o văpaie roșie. Nu se auzea o vorbă. Nu se schimba nici un salut. Otto simți cu precizie priviri ațintite asupra lui.

— Unde vrei să te duci? șopti el.

— Iar te-ai săturat? răspunse ea dezamăgită. E o seară atît de frumoasă. Mă bucur că pot să fiu singură cu tine o clipă.

„O fată și jumătate! își zise el. Nu-i e teamă de loc. Ar fi în stare să se plimbe singură cuc pe aici!"

Luna pîndea pe după nori ciufuliți. În golurile dintre nori scăpărau stele. Ciudat, colo jos apa era mai întunecată decît digul, mai întunecată decît cerul noptatic. Otto își ridică privirea de la fluviu spre stele.

— Aceea e Venus, zise el, arătînd luceafărul care revărsa scîntei.

Cäcilie oftă.

— Cînd rătăcești noaptea prin locuri singuratice, învăluit în beznă și cu stelele deasupra capului, începi să-ți dai seama de mărimea lumii. Mă gîndesc la Univers, nu la lumea noastră. E ceva nemăsurat, ce nu poți cuprinde cu mintea! Se pare că spațiul cosmic e nesfîrșit, și fără margini, și într-o continuă mișcare! Știi, o rudă de-a mea, Gustav Stürck, se pricepe la chestiile astea.

Cäcilie oftă și se gîndi: „Îngrozitor!"

— Te-ai uitat vreodată bine la cer? Vreau să spun...

— Mi-e frig, îl întrerupse ea și se cuibări la pieptul lui.

— Să ne întoarcem? întrebă el numaidecît.

— Nu, nu, făcu ea, și oftă din nou.

Merseră înainte, fără să scoată o vorbă. Auzeau fluviul la picioarele lor; valurile loveau în mal și apoi se trăgeau înapoi. Vîntul aduse de undeva frînturi slabe de muzică de fanfară. În depărtare, din jos, de pe Elba, răsună iar mugetul înfundat al unei sirene de vapor. Cäcilie oftă...

— Ce ai?

— Nimic!

— De ce oftezi?

Cäcilie nu-i răspunse numaidecît, dar ceva mai tîrziu îi spuse:

— Mai bine ne duceam la „Hotel Post".

El o strînse de braț.

— Duminica viitoare. Și se gîndi: „Mă, ce ființă! Nu se gîndește decît la asta!" Și o strînse în brațe.

— Prefer să fiu singură cu tine, șopti ea, și se lipi de el.

6

Membrii asociației care veniseră cu copii se pregăteau de întoarcere. Cei cărora li se făcuse frig în grădină se îngrămădiseră în mica sală a clubului și în sala de dans. Acum se văzu că localul nu era destul de încăpător. De aceea, unii se duseră la „Fährhaus" să bea groguri cum se făceau numai la Finkenwärder.

Carl Brenten rezervase într-un colţ al sălii de club o masă pentru familiile Hardekopf şi Stürck, care şedeau acum împreună, beau şi o ascultau pe doamna Hardekopf, care povestea despre vizita ce o făcuse doamnei Rüscher. Frieda Brenten auzea această relatare pentru a patra oară, bătrînul Hardekopf pentru a opta oară, dar pentru familia Stürck era nouă, iar Sophie, care era curioasă, căsca ochi mari și nu-și desprindea privirea de pe buzele povestitoarei. O casă de nebuni nu era un lucru obişnuit. Doamna Hardekopf își făurise despre balamuc o imagine înfiorătoare, groaznică, şi era destul de dezamăgită constatînd că arăta ca un spital obişnuit şi că toate se petreceau întocmai ca la spital, că bieții nebuni nu arătau a fi mai nerozi decît oamenii ceilalți. Totuşi, aşteptările Sophiei Stürck nu fură înşelate, căci Pauline povesti tragedia vecinei ei Rüscher în desfăşurarea ei dramatică, colorînd-o și îngroşînd-o ici-colo şi dînd presupunerile ei personale drept fapte dovedite. Bătrînul Hardekopf avea prilejul să înregistreze cu precizie cu ce întorsături noi se îmbogățea istorisirea de fiecare dată. Ceea ce la început era o ipoteză nesigură acum devenise un fapt: în povestirea doamnei Hardekopf, madam Rüscher ajunsese o victimă a fiilor ei. Aceştia o băgaseră la azil, ca să pună mîna pe locuință și pe mobilă. Lucrurile se întîmplaseră astfel: Paul Rüscher se însurase, şi nevastă-sa, o femeie ordinară, o făcuse pe buna madam Rüscher să fugă de acasă de frică. În prima versiune a Paulinei — bătrînul Johann își amintea întocmai — nora o cicălise şi o întărîtase atît de tare pe madam Rüscher, încît aceasta se repezise cu un cuțit de bucătărie la nemernica aceea, care o canonea. Acum, doamna Hardekopf susţinea că, de n-ar fi găsit adăpost la casa de nebuni, madam Rüscher ar fi fost probabil asasinată, căci fiii ăştia denaturați ai ei ar fi recurs la orice mijloace ca să scape de ea. La început, Pauline zicea că madam Rüscher se simţea destul de bine la Friedrichs-

berg şi dorea să moară acolo. Această mulţumire se transformase treptat într-o neînţeleasă stare de fericire.

— Doarme într-un pat alb, nu mai trebuie să plece cu noaptea-n cap să care franzeluţe, nu mai are de dereticat prin birouri, nu mai e obligată să se lase canonită de fiii ei şi de nevestele lor, pe scurt, e bucuroasă şi mulţumită şi i-a iertat pe băieţi şi pe nurori, le este de-a dreptul recunoscătoare.

— Atunci se vede că totuşi e niţel nebună, nu? obiectă Sophie Stürck.

— Da, asta aşa o fi! întări bărbatul ei.

Doamna Hardekopf îşi dădu seama că mersese prea departe şi tăgădui cu hotărîre că madam Rüscher ar fi nebună.

— Aş, nici gînd, s-a purtat la fel ca înainte! A vorbit cam naiv, bineînţeles, căci a fost întotdeauna cam mărginită, dar normal, la fel ca înainte vreme. A plîns de bucurie cînd m-a văzut. Nebunii nu plîng, nu-i aşa? Nici nu sînt în stare să te recunoască. Nu, nu, madam Rüscher era ca şi înainte, dar trupeşte e la pămînt, asta da. Nu mai are mult de trăit, asta-i sfînt!

În timpul acestei însufleţite conversaţii, Arthur Stürck, viitorul ostaş, zăcea beat turtă, ghemuit într-un colţ cu sofale îmbrăcate în muşama. Camarazii lui plecaseră acasă. El voia să-şi aştepte părinţii. Cu gura întredeschisă, cu ochii închişi, sforăia după acest prim şi ultim chef făcut de el ca civil.

Frieda Brenten îl aşezase pe fiul ei, Walter, lîngă dînsa. Băiatul asculta atent ce povestea bunica, uitase chiar să-şi bea ciocolata. Între genunchi ţinea lampionul oval, portocaliu, pe care-l ţinuse în mînă în timpul alaiului vesel prin grădină făcut de toţi copiii conduşi de orchestra asociaţiei.

Vocile se încrucişau prin sala plină de fum de ţigară. Unii strigau după chelneri. La tejghea, doi membri ai cvartetului vocal al asociaţiei, un bărbat voinic cu

barba mare, basul, şi unul mic şi îndesat, baritonul, purtau o discuţie aprinsă. Deodată, începură să cînte:

„De ce-n plîns, frumoaso, inima ţi-o frîngi?...
Poate că albastra viorea o plîngi?"

De la cîteva mese porniră îndemnuri să mai cînte. Cîţiva care aveau poftă de cîntat se apropiară şi intonară cu ei,

„Plîngi tu trandafirul pe care l-ai rupt...?"

Comesenii Hardekopfilor îşi întindeau toţi gîtul înainte peste masă ca s-o audă mai bine pe doamna Pauline. Sophie Stürck se aplecase mult înainte, să nu piardă nici un amănunt. Cînd veni Carl Brenten să le spună ceva, soră-sa Sophie îi făcu semn cu mîna să tacă. Fără a rosti nici un cuvînt, Brenten oferi ţigări de foi socrului şi cumnatului său, mai aşteptă oleacă, apoi, văzînd că doamna Hardekopf n-avea încă de gînd să-şi încheie povestirea, se îndepărtă.

De la tejghea, Brenten strigă cu o voce puternică în sală:

— Doamnelor şi domnilor, dragi prieteni, în sala de dans va avea loc acum o tombolă în favoarea greviştilor de la şantierele navale. Aveţi şanse să cîştigaţi obiecte minunate, ceasornice deşteptătoare de precizie, flacoane de parfum, păpuşi nostime, scrumiere şi altele. Haidem cu toţii la tombolă!

Şi cei de la masa Hardekopfilor îl ascultară. Bătrînul Johann îşi mîngîie barba albă şi strînse din pleoape, cu mulţumire.

— Drăguţ din partea lui Carl! zise el. Se gîndeşte la toate.

Otto Hardekopf şi logodnica se întoarseră şi intrară în sală. Hm, hm! În însufleţirea generală cei doi fuseseră daţi uitării.

— Aţi făcut o plimbare? îl întrebă Frieda pe fratele ei.

Otto dădu din cap. Frieda se aşeză pe canapea, lîngă Sophie şi bărbatul acesteia, aşa încît Căcilie putu să se aşeze pe scaunul rămas liber. Mulţumi înclinînd capul.

Otto rămase în picioare lîngă ea. Acum ascultau și ei ce povestea doamna Hardekopf.

— Pînă la urmă, te alegi cu nerecunoștința. Așa pare să fie mersul lumii. Dacă nu te cară numaidecît la Ohlsdorf [1], ajungi întîi la Friedrichsberg [2]. Cînd ai isprăvit, în sfîrșit, să-ți crești copiii, iată că devii nefolositor, ba chiar le stai în cale; nu-ți rămîne decît să dispari.

— Da, da, chiar așa este, încuviință Sophie Stürck.

— De ce ești așa de pornită, Pauline? o întrebă bătrînul Hardekopf, surîzînd și netezindu-și barba. Lumea e a tinerilor.

— Ia ascultați ce spune, strigă doamna Hardekopf supărată. Vai, bărbații ăștia! Atunci hai, trimiteți-ne numaidecît la Friedrichsberg sau chiar la Ohlsdorf, bine?

— Cum adică? Pe noi? exclamă bătrînul Hardekopf, înveselit. Pe noi? Dar, Pauline, doar nu sîntem chiar așa de bătrîni?!

Găsise vorbele cele mai potrivite ca să se simtă bine din nou: toți rîseră și-i dădură dreptate. Nu, încă nu erau bătrîni. N-aveau să demisioneze încă. Chiar și necăjitul Gustav Stürck, îndurerat din pricina fiului său plecat în America, zîmbi, ridică paharul cu grog și zise, întorcîndu-se spre Hardekopf:

— Asta așa este! La mulți ani, Johann! Ești un tip grozav, nimic nu te dă gata!

— Ei, ei, se apără cel lăudat și se fîstîci.

Toată lumea închină în sănătatea lui Johann. Cäcilie îl făcu pe Otto să-și aplece urechea la gura ei și-i șopti:

— Tatăl tău e un om minunat!

Otto dădu mîndru din cap.

[1] Cimitir la periferia Hamburgului.

[2] Localitate din împrejurimile Hamburgului, unde se afla casa de sănătate în care era internată Rüscher.

1

Frieda Brenten dădea întotdeauna pomană cerşetorilor; n-avea inimă să refuze. Nu-şi schimbă acest obicei nici după ce cumnată-sa, Hermine, a crezut de cuviinţă să-i interzică să le mai dea. Pe Hermine o deranjau sunatul şi alergatul la uşă, îi era şi frică de „ăştia suspecţi", care ar putea pătrunde în casă s-o omoare. De aceea, la cererea ei, la uşa de intrare lanţul trebuia să fie pus în permanenţă. Frieda avea, însă, de obicei pregătite cîteva monede de doi *pfennigi*, ca să le poată strecura prin crăpătura uşii.

Într-o dimineaţă, după ce dăduse de pomană la trei cerşetori şi nu mai avea mărunţiş, iată că se prezintă un al patrulea.

— Nu mai am nimic de dat, îi spuse ea, şi închise uşa la loc. Dar cerşetorul sună numaidecît din nou. „Doamne, ce individ încăpăţînat!" Ca să scape de el, se duse să caute o monedă de cinci *pfennigi*, apoi deschise binişor uşa şi-i întinse banul.

— Frieda!

— Doamne! Îl recunoscu acum, era fratele ei Emil. Tu eşti? Scoase lanţul de la uşă. Tiptil, vino în bucătărie! Tiptil...

— Carl e acasă? întrebă Emil şi, aşezîndu-se pe un scăunel de bucătărie, privi stingherit în jurul său.

Frieda îşi împreună mîinile şi se uită speriată şi compătimitoare la fratele ei. Ajunsese un vagabond, un cerşetor. Vai, cum arăta! Obrajii scofîlciţi şi palizi, acoperiţi cu ţepi lungi de un centimetru. Ochii adînciţi în orbite, privirea sumbră, iscoditoare. Şi îmbrăcămintea! La gît avea un fular de lînă de un roşu murdar. Vestonul era pătat şi zdrenţuit. La încălţăminte Frieda nici nu îndrăzni să se uite.

— Emil! bolborosi ea. Emil, ce s-a întîmplat?

— Ai ceva de mîncare? întrebă el.

— Da, desigur, bineînţeles, şi scoase pîine, margarină, cîrnaţi din dulapul de bucătărie şi i le puse

înainte. Servește-te! Să pun și apă la fiert să-ți fac o cafea tare, bine?

El se mulțumi să dea din cap, își tăie o felie de pîine, o unse cu margarină și se apucă să înfulece cu lăcomie.

— Mănîncă puțin cîrnat, îl îndemnă ea în timp ce punea ibricul pe mașina cu gaz.

El se uita în gol și mînca.

„Dacă ar pica mama tocmai acum!... îi trecu prin minte Friedei. Sper că nu vine. Sper să nu intre nici Hermine." Se așeză în fața fratelui ei. Acesta se ferea de privirile ei, se uita drept înainte și mesteca în tăcere. După un timp, nemaiputînd îndura tăcerea, îl întrebă:

— Unde e Anita?

Emil îi aruncă o privire piezișă, de jos în sus, apoi lăsă ochii în farfurie și tăcu.

— Vai, ce oameni sînteți! zise Frieda.

— O omor dacă o întîlnesc! strigă el.

— Prostule... Ce iute ești la mînie...

— A mai dat pe aicea? întrebă el ridicînd privirea aceea iscoditoare.

— Nu, răspunse Frieda. Mă întreb chiar de ce? Apoi adăugă pe un ton de dojană: Copilul vostru nici nu există pentru voi, nu?

Emil tăcu. Frieda îi mai unse o bucată de pîine și așeză pe ea cîteva felii de cîrnat ieftin. Urmărindu-i mișcările, o întrebă în șoaptă:

— Ce face?

— Acum e bine. Dar acum cîteva săptămîni a fost bolnav rău... Dacă n-ar fi Hermine acasă, ți-aș arăta-o pe micuța noastră Elfriede. Acum doarme.

— Mai ai o fetiță?

— O dulceață de fată. Frieda era gata s-o aducă din dormitor, dar văzu nepăsarea întipărită pe fața fratelui ei și renunță.

În clipa aceea își făcu intrarea în bucătărie Hermine, legănîndu-și formele voluminoase. Cum dădu cu ochii de un om străin la masă, scoase un țipăt și fugi trîntind ușa — toate într-o clipită.

— Nu putea să stea unde era? bombăni Frieda.

— Cine-i asta?
— Nevasta lui Ludwig.
— Locuiesc la voi?
— Da, locuiesc şi ei aici.
Tăcere.
— Dar tu unde stai? întrebă Frieda după un răstimp.
— Eu? Nicăieri!
— Cum se poate? N-ai de lucru? Nu găseşti de lucru?
— O să trebuiască să părăsesc Hamburgul. Aici n-o să fie chip să mai lucrez.
— Dar de ce? De ce trebuie să pleci?
— Am lucrat la şantier, zise el, aţintindu-şi privirea asupra feliei de pîine cu cîrnat.
— Ai lucrat... la şantier? repetă ea.
— Da, în timpul grevei.
— Doamne, Emil! izbucni ea luîndu-se cu mîinile de cap. Eşti un spărgător de grevă? Va să zică eşti şi tu de vină că greva asta a dat roade atît de slabe!? Emil! Emil!... Dar nu te-ai gîndit ce faci? Uite, muncitorii au făcut grevă săptămîni de zile ca să obţină oarecare îmbunătăţiri, şi tu te-ai angajat ca spărgător de grevă... Tatăl tău, fraţii tăi au fost în grevă, iar tu... Dac-ar şti tata!
— Tata? strigă Emil. Ar face bine să nu zică nimic! Numai el e de vină dacă am ajuns aşa!
Deşi de multe ori Frieda se frămîntase întrebîndu-se dacă nu cumva aveau şi părinţii partea lor de vină că Emil şi-a ratat viaţa, acum îl repezi pe dată:
— Cum poţi spune una ca asta? De vină eşti numai tu. Eşti un om în toată firea şi îţi croieşti singur viaţa.. De ce dai vina pe alţii?
De alături se auzi vocea Herminei:
— Frieda! Frieda!
— Mă-ntorc numaidecît, zise Frieda către fratele ei şi se duse în odaia cumnatei.
— Ce-ţi dădu în gînd să laşi să intre asemenea individ în locuinţă? se răsti Hermine la ea. Spune-i să plece! Numaidecît să-i spui să plece, sau strig după

ajutor... Laşi să intre în casă orice răufăcător. Mai stau şi eu aici... Îţi interzic... Cine-a mai văzut aşa ceva, să pofteşti cerşetorii în bucătărie şi să-i îndopi...

— Caută şi tu să te porţi ca o fiinţă cu scaun la cap, începu Frieda.

Dar cumnată-sa o întrerupse:

— Vrei poate să-mi porunceşti? Să plece numaidecît! Numaidecît, sau încep să strig! De fapt, ţipa cît putea. Ce lipsă de consideraţie! Ce neruşinare! Ţip, îţi spun!... Ţ-i-i-ip!

Frieda ieşi din odaie. Acum era sătulă, găsea că e prea de tot. Trînti uşa, furioasă. Se auzi un ţipăt strident, dar Frieda nu se mai sinchisi şi se întoarse în bucătărie.

Emil Hardekopf se ridicase.

— Mă duc, zise el. Întotdeauna are aşa istericale?

— E gravidă în ultima lună, îi explică Frieda. Unde vrei să te duci? Ce-ai de gînd?

— Nu ştiu încă.

Frieda pusese deoparte cîteva mărci. Voia să cumpere un palton băieţaşului şi pantaloni pentru Edmond, care creştea de-i rămîneau mici toate hainele.

— Uite, am şase mărci, ia-le. Dar nu mai veni aici, vino la prăvălie... Carl are o tutungerie pe Valentinskampf. Peste zi mă găseşti acolo. Dar înainte de a intra vezi dacă sînt acolo.

Emil băgă banii în buzunar.

— Îţi mulţumesc, Frieda. M-ai scăpat din mare încurcătură.

La uşă dînsa îl mai întrebă:

— Dar copilul, nu ţii de loc să-l vezi?

— Unde e?

— Se joacă în scuarul din Rosenstrasse. Prima stradă care se face din a noastră. Treci prin poarta mare.

Emil Hardekopf plecă.

„Ce nenorocire! îşi zise Frieda. Ce nenorocire! Unde-o fi Anita? Sigur că a fugit de-acasă... Iar eu rămîn cu copilul pe cap... Dacă ar şti mama! Era flămînd, hămesit."

Ludwig o internase pe nevastă-sa la o maternitate. Ultimele zile fuseseră mai mult decît furtunoase. Hermine o ținea într-un leșin. Ludwig o rugase aproape în genunchi pe soră-sa să fie îngăduitoare, căci Herminei îi era groază să meargă la clinică. Dar Frieda rămăsese neînduplecată. Ludwig fusese fratele ei preferat, da, era încă înclinată să mai facă și alte sacrificii pentru el, dar cu femeia asta nu mai putea trăi sub același acoperiș.

— M-am săturat, îi spusese ea. Sînt sătulă. După naștere vă căutați altă cameră. Greva s-a terminat. Cîștigi din nou. Deci poți să-ți întreții familia... Eu nu mai vreau. O dată pentru totdeauna: nu-mai-vreau!

— Și de fapt de ce lași să intre astfel de lepădături în casă? o întrebase Ludwig cu un ton de imputare. Nu văd într-adevăr ce nevoie ai să faci asemenea lucruri.

— Dragă Ludwig, asta-i treaba mea!

— Ia întreab-o cine era de fapt individul ăla! sărise Hermine, aruncîndu-i o privire insinuantă lui Carl Brenten.

— Ia spune, cine era? o întrebase Ludwig, ca un soț ascultător ce era.

— A fost frate-tău, Emil, dacă vrei să știi! strigase Frieda, pierzîndu-și firea.

Carl Brenten, care era martor la această scenă, nu mai știa cum să-și admire nevasta. Nu o cunoștea așa. Nu crezuse vreodată că Frieda ar fi în stare de atîta hotărîre. O fire aprigă, o vrednică urmașă a maică-si. Iar el era întru totul de acord cu atitudinea ei și o sprijini cu fermitate; declară că vrea să rămînă singur în locuință, că n-are de gînd să continue să hrănească două familii și că Hermine trebuie să se ducă la maternitate.

— Dar n-avem bani, se plînse Ludwig.

— Carl o să-ți dea bani cu împrumut, răspunse Frieda.

— Asta-mi place, bombăni Carl Brenten; alții fac copii, și eu să plătesc! Dar se arătă totuși dispus

să-l împrumute, cu condiția ca după naștere să se mute.

— În definitiv, cîștigi destui bani, țipă arțăgoasă Hermine.

— Dar nu ca să te hrănesc pe tine! îi răspunse cumnatul.

Hermine dăduse ochii peste cap și leșinase, nu însă fără ca mai întîi să țipe:

— Halal social-democrat!

Acum era la maternitate. Pe Carl Brenten afacerea asta îl costase șaizeci de mărci.

Emil Hardekopf venea tot mai des la tutungeria de pe Valentinskamp după țigări și bani. Toți banii pe care mai înainte Frieda obișnuia să-i bage în buzunar pentru sine acuma îi dădea fratelui ei. Și chiar mai mult. În fiecare sîmbătă, Carl Brenten se întuneca la față de amărăciune și îngrijorare, căci nu putea pricepe cum se făcea că la o vînzare relativ mare se alegea cu un cîștig atît de mic.

Frieda aflase de la Emil că Anita îl părăsise din senin, că luase cu dînsa tot ce agonisiseră în comun, iar pe deasupra mai făcuse și datorii. Emil își propunea să muncească și să strîngă bani ca să poată pleca în America. Spunea că în Germania nu putea să-și facă un rost.

— Dar cu fiul tău ce faci? întrebă Frieda. Ce-ai de gînd cu el?

Emil îi dădu a înțelege că n-o să-l poată lua cu el.

— Va să zică, să-l cresc eu, nu-i așa?

Îi răspunse că o să fie obligată să facă acest lucru.

— De „obligație“ nu poate fi vorba.

Emil îi mărturisi că nu vede altă ieșire.

— Atunci îl dăm la orfelinat.

Dacă dînsa avea sufletul atît de împietrit, n-o să aibă încotro și o să intre într-un orfelinat, îi zisese Emil Hardekopf.

— Să vă fie rușine! exclamă Frieda indignată și cu lacrimi în ochi. Voi nu meritați să aveți copii!

Emil suflă fumul de țigară prin nas și tăcu.

Purta un veston vechi, dar încă în stare bună, al cumnatului său. Frieda îi dăduse și o cămașă cu

guler, o cravată şi o pereche de pantofi, a caror lipsă era probabil că bărbatul ei n-avea s-o simtă.

— Astăzi trebuie să plătesc chiria, zise Emil.

— Dar de ce nu cauţi de lucru? întrebă soră-sa.

— Nu găsesc, răspunse el, cu ochii plecaţi spre ţigară.

— Ăştia sînt ultimii bani, spuse Frieda hotărîtă. Nu pot să-ţi mai dau, Carl a început să bage de seamă. Cîştigul nostru nu e chiar aşa de mare, ca furtişagul să rămînă neobservat la nesfîrşit.

Fără a rosti un cuvînt, Emil băgă în buzunar cele cinci mărci primite.

— O cutie de „Kucki“ n-ai putea să-mi dai?

Într-atît se boierise Emil Hardekopf, încît ajunsese să aibă o marcă de ţigări preferată. Nu fuma orice mahorcă. Băgă liniştit în buzunar cutia. Altădată obişnuia să zică „Mulţumesc!“ Acum nu mai găsea de cuviinţă să mulţumească.

3

Sora lui Carl Brenten, Lisbeth, măritată Striemel, muri subit. Se zicea că avusese un cancer la stomac şi că se canonise mult. Alice îl înştiinţă pe unchiul ei Carl. Slujba înmormîntării urma să aibă loc duminică în capela numărul 9 a cimitirului Ohlsdorf.

Carl Brenten nu se arătă calic; cumpără o splendidă coroană de dafin verde-închis cu lalelele de un roşu-aprins, luă o trăsură şi se duse la Ohlsdorf. În definitiv, era negustor — asta-i impunea anumite obligaţii. Apariţia lui Brenten în redingotă şi cu joben stîrni oarecare senzaţie. Iar coroana adusă de el era incontestabil cea mai scumpă.

Prima care se apropie de el, clătinîndu-se, fu soră-sa, Mimi. Cu faţa udată de lacrimi, îl primi suspinînd:

— Sărmana Lisbeth...

— Asta-i soarta noastră, a tuturor, răspunse Brenten, în aparenţă fără pic de emoţie. Unii mai curînd, alţii mai tîrziu.

Această atitudine fu considerată de toți ca brutală și de o lipsă de sensibilitate regretabilă și era, de altfel, în contradicție cu splendida coroană adusă. Hinrich Willmers îi șopti nevestei sale:

— Social-democrat sută la sută! Nu au respect nici pentru viață, nici pentru moarte!

După încheierea ceremoniei de înmormîntare, la sfîrșit, fiecare membru al familiei îndoliate aruncase trei lopeți de pămînt în groapă; se duseră împreună, cum era obiceiul, la cofetăria „Röttger", din apropierea cimitirului; acolo o ceașcă de cafea bună și o felie mare de tort sau de cozonac îi ajută să ajungă la convingerea consolatoare că erau în viață. De obicei, bărbații rămîneau laolaltă mai multă vreme, spre a gusta la un pahar de mastică sau bere bucuria de a trăi, deosebit de intensă într-o zi ca aceasta.

Fețele posomorîte și îndoliate se neteziră cu încetul și căpătară o expresie senină, ba chiar vioaie. Femeile ședeau deoparte, șușotind și bîrfind. Felix, soțul decedatei, lipsise. Cei care nu știau nimic și erau mirați aflară acum motivul. Era din nou închis, pentru falsificare de acte și escrocherie. Se iscă o discuție în contradictoriu: unii știau că luase doi ani de închisoare, alții că fusese condamnat la nouă luni temniță grea.

Copiii răposatei plecaseră acasă numaidecît după înmormîntare. Cei din jurul mesei de la „Röttger" aflară că Alice avea iarăși un nou logodnic, și anume pe șeful unei filiale a firmei „Darboven", comerț de cafea *en gros* și *en détail*. Se zvonea că urma să i se încredințeze și ei direcția unei filiale a firmei „Darboven". Dar cînd avea să afle chestia „asta" despre tatăl ei, probabil că proiectul avea să cadă baltă; la urma urmei, să fii conducătorul unei filiale era un post de încredere.

Bărbații ședeau la capătul celălalt al mesei și vorbeau cîte-n lună și stele, numai despre aceea pe care tocmai o îngropaseră nu. Hinrich Willmers găsea că

miroase a război. Tulburările din Mexic.[1] În Balcani se cocca ceva.[2] Iar relațiile cu Franța, din cauza chestiunii Marocului[3], numai normale nu erau, darmite bune? Gustav Stürck clătina din cap. El nu credea în război. În Mexic și în Balcani, ei, da, acolo putea să izbucnească ceva într-o bună zi. Dar încolo... Era de părere că toate mărimile de pretutindeni se temeau de urmările unui eventual război...

— De mișcarea social-democrată internațională, interveni Brenten.

— Da, asta așa este, zise Stürck.

— Dar avem nevoie de colonii, strigă Hinrich Willmers.

— Cine, noi? întrebă Gustav Stürck liniștit. Eu în orice caz am nevoie de altceva...

Carl Brenten zise rîzînd:

— Hinrich crede că facem parte din clasa stăpînitoare.

— Ce înseamnă în cazul ăsta clasă stăpînitoare, să am iertare?! Asta-i o formulă goală. Bunăstarea poporului nostru întreg cere asta. O cere în mod imperios.

— Nu zău?! răspunse Carl Brenten sarcastic. Bunăstarea noastră nu a crescut nici cu atîtica de cînd Germania a pus mîna pe Africa de sud-vest și pe Camerun. E binele lui Woermann[4]. Și al lui Krupp[5].

[1] În pragul anului 1912, cînd începe acțiunea capitolului de față, mișcarea țărănimii mexicane pentru pămînt se intensificase considerabil, formîndu-se primele detașamente de partizani care, cu arma în mînă, au pornit lupta pentru lichidarea latifundiilor aparținînd bisericii și moșierimii.

[2] Referire la febrila activitate diplomatică care a precedat închegarea Uniunii Balcanice și dezlănțuirea primului război balcanic (1912—1913).

[3] În 1904 Franța a început pregătiri intense în vederea subjugării Marocului. Căutînd să zădărnicească planurile franceze, Germania a încurajat rezistența Marocului și a cerut asigurarea libertății comerțului german cu această țară. Intervenția germană a provocat o serie de conflicte diplomatice, prelungite pînă în 1912.

[4] *Adolf Woermann* (1847—1911), mare capitalist și armator german, unul dintre promotorii expansiunii germane în Camerun.

[5] *Gustav Krupp* (1870—1950), proprietarul unui mare concern de armament, dezvoltat în strînsă legătură cu imperialismul german; a participat activ la dezlănțuirea primului război mondial.

Mimi Willmers striga din celălalt capat al mesei:

— Ia ascultați, au și ajuns la politică! Acuși se iau la bătaie! Îngrozitor! Bărbații nu ştiu să vorbească despre altceva.

— Gustav, mai lasă politica în plata domnului! porunci Sophie Stürck. Abia am îngropat-o pe Lisbeth.

— Ce-are a face una cu alta? întrebă Carl Brenten.

Bărbații rîseră.

Dar femeile se aratara indignate.

Înainte de a se despărți, Hinrich Willmers îl trase pe Carl Brenten la o parte.

— Carl, cunosc o sursă de cîştig pentru tine: o treabă ieşită din comun, dar bănoasă. Prin niște cunoscuți ai ginerelui meu, aş putea să-ți fac rost să iei în arendă un număr de W.C.-uri publice. Cel de la Sagebiel, cel de la Wachtmann, cel din „Sternensaal", cel de la Tüdge şi alte cîteva de prin suburbii. Ai putea să le iei pe toate în arendă şi să angajezi îngrijitori și îngrijitoare pe care să-i supraveghezi.

„De ce-mi oferă asta? se întrebă Brenten. Dacă ar fi într-adevăr o sursă de cîştig, n-ar renunța la ea cu atîta mărinimie." Și-l întrebă:

— De ce nu o faci tu?

Hinrich Willmers zîmbi.

— Ştii, eu nu pot. Din cauza ginerilor mei; nu vor să audă de asta.

„Aha! își zise Brenten. Dar eu da. Eu, proletarul, sînt tocmai bun de aşa ceva!" Și spuse:

— Ştii, Hinrich, eu am tutungeria. Prefer să rămîn în meseria mea.

— Mai gîndeşte-te, zise Willmers. Nu e nici o graba... Și-apoi: vino, totuși, pe la noi, Carl. Mimi e într-adevăr supărată pe tine.

Carl Brenten promise că le va face ocazional o vizită.

4

Hermine statu la pat opt zile înainte de a naşte. De cîte ori Ludwig se întorcea de la maternitate, spunînd că încă nu se întîmplase nimic, Frieda dădea din cap.

„Ce se mai răzgîie! gîndea ea. Altele abia se tîrăsc la maternitate în ultima clipă." Îi era milă de fratele ei mai mult ca oricînd. Dar acesta nu voia să fie compătimit. Susținea sus și tare că Hermine fiind soția lui, el îi ține partea; asta-i era datoria. Frieda tăcea, fiindcă o discuție de felul acesta n-avea nici rost, nici sfîrșit, și-apoi, pe acela care-i la pămînt toți îl calcă în picioare.

În sfîrșit, evenimentul se produse: Ludwig deveni tatăl unei fetițe. Mai să-și piardă capul, plînse de bucurie și dădu fuga, nemîncat, nebăut, de la serviciu drept la clinică.

Hermine nu se mai întoarse în apartamentul Brentenilor, ci se mută la părinții ei. Asta era ca un fel de pedeapsă pentru soții Brenten, așa voia să-și arate disprețul față de ei. Atît Frieda, cît și Carl erau fericiți că luase această hotărîre. Dar Ludwig umbla întunecat și necăjit. În cele din urmă, îi zise soră-si:

— Frieda, mă mut sîmbătă. Am închiriat o mică locuință în Winterhude [1].

— Minunat! răspunse ea. În sfîrșit, o să aveți împărăția voastră, numai a voastră!

— Da, datorită părinților Herminei, ne-au împrumutat cinci sute de mărci.

— V-au împrumutat? Va să zică vor să-și recapete banii?

— Bineînțeles. Dar ce crezi, doar n-o să ne dea atîția bani de pomană?!

— Nu, sigur că nu... Dar o să trebuiască să muncești zdravăn dacă vrei să-i dai înapoi.

— O s-o scot eu la capăt, bombăni Ludwig îmbufnat.

Sîmbătă își luă catrafusele și plecă.

— Ți-a spus cînd o să ne dea chiria restantă și banii cheltuiți pentru maternitate? o întrebă Carl Brenten pe nevastă-sa.

— Acuma mai începi și tu! strigă ea. Bietul băiat dă din colț în colț!

[1] Cartier situat la periferia Hamburgului.

— Va să zică n-o să văd banii ăştia nici la paştele cailor! răspunse Brenten. Cam scumpă distracţie! Şi nici măcar plăcută.

— Ei, dar în sfîrşit am scăpat de ei, zise Frieda, răsuflînd uşurată.

Seara veniră bătrînii Hardekopf. Nu le mai stătea nimic în cale. Doamna Pauline putea de-acum înainte să vină să-şi vadă fata.

Ar fi vrut să afle de ce se mutaseră cei doi aşa, dintr-o dată. Bănuia că se certaseră. Frieda, însă, se jurase să păstreze tăcerea asupra acestei poveşti, destul de urîte, de aceea zise:

— Acum, că au un copil, vor să aibă căminul lor propriu. Stau în Winterhude. I-au ajutat părinţii Herminei cu bani.

— Şi cum o cheamă pe a mică? întrebă doamna Hardekopf.

Frieda zîmbi. „E totuşi curioasă!" îşi zise, şi apoi îi răspunse:

— I-au pus numele de Liselotte.

— Hm! Aşa! zise doamna Hardekopf. Parcă voiau un băiat, mi se pare. Hm. Va să zică Liselotte! Ei, asta le seamănă. Ceva cît se poate de nerod... Li-se-lot-te!

Bărbaţii fumau ţigări de foi şi beau bere. Vorbeau despre greva care se încheiase de cîteva săptămîni. Ţinuse aproape trei luni, dar rezultatul era slab. Carl Brenten era de părere că s-ar fi putut obţine mai mult.

— Patronii au totuşi răsuflarea mai lungă decît noi, zise bătrînul Hardekopf.

— Da, dacă compari casele lor de bani cu ale noastre, răspunse Brenten.

— Se vede că azi numai greva generală are sorţi de izbîndă.

— Păi sigur, tată-socrule, asta zic eu de mult. Forţa noastră stă în mase. Deci trebuie s-o folosim ca armă. Asta am susţinut mereu, nu-i aşa?

— Cel puţin metalurgiştii din uzine ar fi trebuit să se solidarizeze cu noi, zise Hardekopf.

— Bineînţeles, încuviinţă Brenten. Şi minerii. Gre-

vele astea ne seacă în mod inutil. Îmi închipui că tovarăşii sînt cam abătuţi...

— De fapt, nu tocmai.

— Prea mulţumiţi nu sînt, fireşte.

— Mulţumiţi sînt numai birocraţii din Besenbinderhof[1]. Arsenalul s-a preschimbat în cimitir; în el se odihnesc cîteva sute de birocraţi. Păstraţi liniştea — liniştea.

Între timp, Frieda făcuse cafea. Se aşezară la masa şi vorbiră de una, de alta. Hardekopf întreba de Paul Papke. Brenten îi povesti că avea de gînd să-i procure lui Papke arenda W.C.-urilor din zece localuri. Îi fusese oferită lui de Willmers, dar el voia să rămînă credincios meseriei lui şi să nu se împrăştie. Vorbiră şi de *Maienblüte*. Serbarea de Crăciun din acest an avea să aibă loc în salonul Tüdge. Doamna Hardekopf le servi o veste surprinzătoare: Otto avea să se însoare de Crăciun. Bineînţeles, cu Cäcilie.

— Ce spui?! exclamă Frieda. Şi unde va avea loc nunta?

— Ei, la soacră-sa, fireşte. Pe mine n-o să mă prindă acolo, asta-i sigur!

— Aşa, dintr-o dată, s-au hotărît...

— Ei, da, aşa găsesc şi eu! întări maică-sa ironic. Poate şi ei aşteaptă un moştenitor, cine ştie?!...

— Ce fată ciudată, logodnica lui Otto, nu-i aşa? făcu Carl Brenten.

— Zău aşa, mai mult decît ciudată, încuviinţă soacră-sa. Familia Hardekopf devine un muzeu zoologic: una seamănă a hipopotam, cealaltă a corcitură de vulpe şi canar...

Această caracterizare drastică provocă hohote de rîs.

— Mamă, oricum ar fi, dumneata ţi-ai păstrat umorul, comentă Frieda.

— Da, şi-apoi o să se aştearnă liniştea la noi în casă... Ce zici, tată?

— O s-o suportăm, răspunse bătrînul.

[1] Strada pe care se afla Casa sindicatelor.

— De Paşti are să ispravească şi Fritz cu ucenicia, urmă Frieda necugetat.

— Vrei să spui că atunci o să plece şi el în lumea largă ?

— Aş, de unde! Nu m-am gîndit la asta.

— Ei, totuşi, aşa o să fie. Are argint viu în vine. Îmi pare bine că a stat locului măcar cît şi-a făcut anii de ucenicie. La anul pe vremea asta n-o să mai fie printre noi, asta-i sigur.

Fireşte că bărbaţii aduseseră vorba despre politică. În cursul ultimelor săptămîni se păruse că din chestiunea marocană avea să iasă război. De o parte şi de alta spiritele erau destul de înfierbîntate. Apoi, „saltul panterei“ la Agadir [1]. Zăngănitul armelor practicat de belicoşi. Limbajul negustoresc, sec şi provocator, pe care-l foloseau englezii. Nu lipsise mult, într-adevăr, ca să izbucnească războiul. În ultimul moment, însă, se ajunsese la o tranzacţie.

— Partidul va trebui să ducă o politică energică de pace, zise Brenten. Discursul lui Bebel a fost bun, fireşte, dar problema păcii ar trebui să fie punctul central al întregii noastre politici. Ar trebui să spunem pe şleau: dacă faceţi război, noi facem grevă generală. Şi toate pregătirile în vederea grevei ar trebui întreprinse încă de pe acum. Aşa încît să ştim ce avem de făcut, chiar dacă toţi deputaţii noştri din *Reichstag* ar fi arestaţi. Dacă am proceda aşa, domnii s-ar gîndi bine înainte de a se aventura într-un război.

— Cred că s-a făcut cîte ceva în sensul ăsta, zise Hardekopf, care încuviinţa întru totul vederile lui Brenten. Din discursul lui Bebel se desprind unele aluzii de acest gen. Poate că războiul a fost evitat tocmai pentru că partidul a stat ferm pe poziţiile lui.

Cele două femei ascultau atente.

— A fost într-adevăr cît pe-aci să izbucnească războiul ? întrebă Frieda.

— Da, da, nu mai lipsea mult, răspunse bătrînul.

[1] Aluzie la trimiterea demonstrativă de către guvernul *Reich*-ului a canonierei *Panther* în 1911 în rada portului Agadir din sud-vestul Marocului, pentru a împiedica instituirea protectoratului francez.

— Şi nici acum încă n-a trecut primejdia, adaugă Brenten.

— Totuşi, pentru moment, da, îl contrazise Hardekopf. Războiul este neînchipuit de îngrozitor şi de absurd. Hardekopf se uita în gol, dus pe gînduri, şi vorbi, mai mult pentru sine decît pentru ceilalţi: Înfigi ca un măcelar cuţitul în trupul unor oameni cu desăvîrşire străini, tragi cu puşca, sfîrtecînd piciorul unui om pe care nu l-ai văzut la faţă niciodată şi nici nu-l vei vedea vreodată... E ceva smintit... ceva nebunesc... Da, în război oamenii îşi pierd minţile...

Doamna Hardekopf era de părere că toţi cei care umblau să provoace războiul ar trebui judecaţi şi condamnaţi ca nişte criminali, ca autori de masacre.

— Dar judecătorii din ziua de azi, răspunse Brenten, sînt ei înşişi aţîţători la război şi nu socotesc drept duşmani decît tocmai pe cei care sînt împotriva războiului.

— Asta înseamnă să-i omorîm fără să fie judecaţi, zise şi bărbatul ei zîmbind.

— Noi nu sîntem nihilişti, explică Brenten încercînd plin de zel s-o instruiască pe soacră-sa. Ceea ce contează la noi sînt masele organizate. Dacă noi, muncitorii, ne împotrivim, atunci cei de sus nu pot să ducă război.

— Nu va fi război, continuă Hardekopf. Şi dacă, totuşi, ar izbucni, acesta ar însemna începutul sfîrşitului lor.

— Sau al sfîrşitului nostru! Nevastă-sa nu era de loc convinsă.

Trecură apoi la alt subiect. Hardekopf întrebă cum mergeau afacerile. Lăudă ţigara de foi oferită de Brenten. Acesta recunoscu sincer că se aşteptase să cîştige mai mult cu negustoria. Pînă acum nu izbutise să-i restituie lui Gustav Stürck decît o infimă parte din împrumutul primit.

Frieda roşi toată şi găsi un pretext ca să dea fuga la bucătărie. Tulburarea Friedei nu scăpă doamnei Hardekopf. Bănuia că Frieda îi dăduse bani lui Ludwig fără ştirea lui Carl. Crezu că e bine să-l încurajeze pe ginerele ei şi zise:

— Ei, poate de acum înainte o să meargă mai bine.
— De ce de acum înainte? întrebă acesta.
— Păi așa socotesc; situația se va îmbunătăți totuși...
— Deocamdată nu văd nici o îmbunătățire.
Aceasta a fost prima seară plăcută pe care Brenten, după atîta vreme, o petrecea acasă. În timp ce se dezbrăca, exclama ușurat și mulțumit:
— Ce bine că am scăpat de ei!
Apoi mai desfundă o sticlă de bere. Înainte de a se culca, aprinse încă o țigară de foi. Apoi, întins în tihnă pe pat, sufla fumul spre tavan. Zise visător:
— Cînd stătea aici femeia aia, doream cîteodată să-și frîngă gîtul. Acum îi doresc numai bine.

5

Frieda Brenten era măritată de unsprezece ani; Walter, feciorul ei, împlinea în curînd zece ani, iar fetița, trei. Emil Hardekopf dispăruse iarăși; Edmond, micul „conte“, era în al șaselea an al vieții. Și Ludwig Hardekopf era însurat aproape de un an, iar Liselotte, fetița lui, avea șapte săptămîni. Otto Hardekopf și nevastă-sa așteptau sosirea unui moștenitor în luna iunie a anului următor. Peste trei luni Fritz Hardekopf avea să isprăvească ucenicia, și obținuse de pe acum din partea tatălui său învoirea de a se îmbarca. În jurul celor doi bătrîni se așternu liniște și singurătate. El avea șaizeci și trei de ani, se ducea la șantier zi de zi, ca înainte, și părea neatins de vîrstă. Nevastă-sa avea și ea mult peste cincizeci de ani, devenise mai tăcută și nu se mai prăpădea cu munca. Pentru cine era să robotească? Cuibul aproape se golise. Învățase să joace cărți, și, de două ori pe săptămînă, juca „șaizeci și șase“ cu Sophie Stürck, cu doamna Strassburger, soția negustorului de grăsimi de pe Raboisen, și cu vecina ei, doamna Poggenmehl. Aceste partide, cafeluța, pîinea albă, precum și pantofii de comandă din piele suplă — căci o dureau

de cîtva timp picioarele, uneori umflate — o ajutau să treacă mai uşor peste necazuri.

Dintre copii, numai Frieda venea s-o vadă. Carl, ginerele ei, îi era mai drag decît toţi trei fiii ei mai mari la un loc. Şi nu pregeta s-o spună pe şleau. Bătrînul Hardekopf ştia că ea îi atribuie meritul de a fi făcut din soţul Friedei un om cumsecade.

Nici la nunta lui Otto nu voi să meargă. Bătrînul Hardekopf se văzu nevoit să se ducă singur şi să le înmîneze darul de nuntă: un serviciu de masă. Căcilie Hardekopf — acesta era numele ei acum — era încîntată de socrul ei, la fel era şi doamna Vogelmann. Nunta avu loc în cercul cel mai restrîns cu putinţă. Gramofonul cu pîlnie mare verde, pe care tînăra pereche îl primise de la doamna Vogelmann, a fost pus să cînte fără încetare, cu toate că deocamdată n-aveau decît trei plăci.

Nora îl conduse pe bătrînul Hardekopf prin locuinţă.

— Iată dormitorul nostru, zise Căcilie, surîzînd şăgalnic.

Hardekopf se uită la patul nu tocmai nou, dar îmbrăcat curat, cu două perne; deasupra, atîrnat de perete, era un tablou reprezentînd un pustnic într-un loc singuratic în munţi. Lîngă fereastră se afla un scrin mic, cu cîteva bibelouri deasupra.

— Aici e camera de toate zilele.

Hardekopf intră într-o mică încăpere pătrată, cu vederea spre canal. Mobila cea mai de preţ din această cameră era un dulap înalt, aproape nou, frumos lustruit, dar fără stil definit. Căcilie observă privirea admirativă a socrului.

— L-am primit de la mama, zise ea mîndră, deschizînd uşile dulapului. Înauntru se vedeau teancuri frumuşele de rufe albe, cusute de maică-sa.

— Foarte drăguţ, zise bătrînul privind în jur.

O masă îngustă, două scaune. De uşă era prins un cuier pentru haine, de perete atîrna fotografia mare a unui bărbat cu mustaţă subţire.

— Tatăl tău? întrebă bătrînul, şi Căcilie dădu din cap. Dedesubtul fotografiei mari se afla o mulţime de

poze mici. Foarte drăguţ, repeta Hardekopf admirativ.

— Toate astea sînt provizorii, se grăbi să-l încredinţeze Otto. Încetul cu încetul, o să ne luăm mobilă nouă.

— Dar astea sînt foarte bune, mai spuse o dată bătrînul, şi cei doi tineri căsătoriţi schimbară priviri fericite.

6

După ce-i părăsi pe nuntaşi, Hardekopf voi să se ducă acasă pe drumul cel mai scurt; apucă pe ulicioare strîmte, ceţoase şi liniştite, de-a lungul unui canal întunecos. Încă înainte de a părăsi locuinţa doamnei Vogelmann, auzise bubuiturile tunurilor de la Stintfang: era un semnal cunoscut oricărui hamburghez, prin care se anunţa revărsarea apelor. Nu era ceva neaşteptat, fiind lună plină, vremea mareelor năvalnice! Vîntul puternic care bătea dinspre nord-est gonea nori groşi fumurii deasupra oraşului, peste care se lăsa încet întunericul. Cheiurile şi digurile fuseseră inundate, iar ulicioarele din port fuseseră transformate în canale. Birjarii îşi opreau trăsurile în drum, deshămau caii şi-i trăgeau după ei prin apă. Bărbaţi cu cizme înalte de cauciuc umblau prin şuvoaiele revărsate, gata să sară în ajutorul celor care ar avea nevoie de ajutor. Cîţiva golani alergau de colo-colo, rîzînd şi făcînd larmă mare, încercînd să înhaţe lăzi, scînduri, cutii de gunoi sau oale vechi luate de puhoaie de prin pivniţi.

De pe fluviu se ridica o ceaţă deasă, rece şi jilavă, care paralizase viaţa portului. Oamenii căutau adăpost prin casele lor. Magaziile şi transatlanticele zăceau ca vrăjite în urzeala de negură cenuşie în care felinarele străzilor şi ale vapoarelor formau pete de lumină difuză. Din adîncimile pîclei venea urletul înfundat, prelung şi egal al unei sirene de ceaţă. Parcă ceaţa însăşi — o dihanie vie plutind peste toate — ar fi mugit îndurerată şi ameninţătoare. Din port răsuna

dangătul numeroaselor clopote de alarmă de pe bastimente, şi dinspre gurile Elbei se auzea la intervale scurte şuieratul ascuţit şi strident al sirenei unui vapor.

Hardekopf orbecăia prin ceaţă, adîncit în gînduri. Trecu prin Herrengraben, apoi, fiindcă apele acoperiseră strada, coti, luînd-o înspre Hopfenmarkt, apoi merse şi iar merse, singur nu mai ştia încotro. În urma lui, pe Düsternstrasse, chiar pe malul canalului, rămăseseră fiul său şi noră-sa. Abia îşi începeau viaţa. A lui rămăsese în urmă, ca ceva pierdut pe drum. Mult în urmă... Te-ai făcut bătrîn, Johann Hardekopf, al naibii de bătrîn. Ai ajuns la capăt. Eşti pe cale să părăseşti scena. Îţi vine greu s-o părăseşti, Johann?... Hardekopf îşi zîmbi lui însuşi. Nu chiar atît de greu. Paulinei îi venea mult mai greu. Dar fusese o vreme cînd nădăjduise că viaţa îi va da mai mult. Nu atît pentru el, cît pentru copiii lui, pentru băieţii lui. Atît timp cît îi avusese în jurul lui, trăise o a doua tinereţe cu ei, mai cunoscuse încă o dată rătăcirile, speranţele şi deziluziile tinereţii. Pînă la urmă, rămăseseră deziluziile, doar deziluziile.

Din negură se desprinse o siluetă. Era un muncitor din port. Strigă agitat către Hardekopf în graiul hamburghez:

— Cremon şi Heichenstroot sînt inundate! Luaţi-o spre Burstah!

După asta omul dispăru iarăşi în ceaţă.

Hardekopf traversă Hopfenmarkt, de acolo voia să iasă în Fischmarkt, aşezat la un nivel ceva mai ridicat. O clipă stătu şi ascultă prin ceaţă. Îi vuia capul de mugetul surd. Dacă n-ar fi auzit şi şuierăturile stridente ca de locomotivă de pe vapoare, ar fi crezut că surzise. „Va să zică s-o iau spre Burstah“, îşi zise şi porni din nou, orbecăind prin piaţă.

...Ce sărăcie! Un gramofon şi un pat cu feţe de pernă cîrpite. O odaie cu vedere spre un canal puturos. Şi nici măcar nu era locuinţa lor proprie! Nici măcar... Era bine că Pauline rămăsese acasă!... N-avea s-o ducă uşor băiatul... Nici unul dintre băieţi n-o ducea uşor. Parcă Ludwig avea viaţa uşoară? Iar Emil?

Emil!... Fața bătrînului se întuneca. Pe feciorul ăsta îl gonise, se lepădase de el și nu-l mai văzuse de vreo zece ani.

Hardekopf grăbi pasul prin ceață. În fața lui se înălța ca o stafie fațada neagră-cenușie a bisericii Sankt Nikolai. Ajuns în dreptul grilajului de fier, își continuă drumul de-a lungul gardului bisericii, ținîndu-se de el! Turnul care se înălța deasupra lui în ceață nu se vedea de loc. Hardekopf se gîndea la fiul izgonit, își aducea aminte de fiecare amănunt cu o precizie chinuitoare, de fiecare amănunt. „Johann, cred că acum s-a săturat de bătaie și o să ia seama altădată!" Al dracului, ce derbedeu! Îl bătuse pînă simțea că i se taie răsuflarea de oboseală. Pauline descoperise isprăvile lui Emil. Șterpelise bani ca să se înscrie într-o asociație de gimnastică. Pantaloni albi, cămașă roșie, pantofi de gimnastică. Îl prinsese și fumînd. Citea pe ascuns romane ieftine cu coperte țipătoare, preamărind o morală de tîlhari.

— Johann, băiatul o să ajungă un criminal, îi spusese Pauline. Să mă bată Dumnezeu că vorbesc așa, dar ăsta-i adevărul. Trebuie să facem ceva. Trebuie să-l dăm undeva unde să fie supravegheat în permanență.

Hardekopf își îngropase capul în mîini și tăcuse, cu toate că înțelesese precis ce voia să spună nevastă-sa. anume, că se gîndea la un institut de corecție. Dar, atîta vreme cît se putea evita acest lucru, voia să-l evite.

A doua zi, derbedeul fură din nou două mărci; Pauline fu cuprinsă de o mînie turbată, apoi se văicărise și plînsese. Rămăseseră descumpăniți amîndoi și nu vedeau nici o ieșire. Dar amîndoi se gîndeau la același lucru: institutul de corecție. Și totuși, ezitau înspăimîntați. Amîndoi.

Cîteva zile după aceea, vecina lor, doamna Wittenbrink, veni într-un suflet să le spună agitată că-l rugase pe Emil să-i facă niște cumpărături și apoi descoperise că-i lipseau trei mărci.

— Doamne-Dumnezeule, doamnă Hardekopf, e oare cu putință să mi le fi furat Emil al dumneavoastră?!

Doamna Hardekopf era încredințată că nu era numai cu putință, dar chiar sigur. Și taman de la doamna Wittenbrink.

Și, astfel, Emil Hardekopf fu totuși dat la o școală de corecție, izgonit din sînul familiei... Asta se întîmplase cu mulți ani înainte. Emil devenise de mult un bărbat în toată firea, avea o soție și un copil drăguț — așa găsea bătrînul Hardekopf. Dar viața lui era sfărîmată... În pofida institutului de corecție? Sau poate din cauza institutului de corecție?... N-ar fi trebuit să-l dea acolo. Niciodată. Sub nici un motiv!...

Hardekopf gonea prin ceață, pierdut în gînduri, umbla ca hăituit, mereu înainte... Era oare în Fischmarkt? Nu se vedea nimic. Clădirea în fața căreia trecea acum era sediul companiei „Ostafrika" [1]. Da, Hardekopf gonea de parc-ar fi fost grăbit. Îl mîna înainte neliniștea. Conștiința încărcată. Nu, Johann Hardekopf, n-ai acționat ca un social-democrat. Orice filistin ar fi stat în cumpănă de o mie de ori înainte de a face un asemenea pas...

Pe măsură ce se depărta de port, mugetul sirenei și șuieratul prelung de pe vapoare se auzeau tot mai stins. Ceața se mai spulberase puțin și plutea în pale răvășite printre case.

După ce trecu de Fischmarkt, văzu în fața lui dărîmături, numai și numai dărîmături; un cîmp uriaș de ruine. Ici-colo se mai înălța o jumătate de fațadă, o parte dintr-o poartă boltită. Grinzi putrede zăceau de-a curmezișul peste mormane de moloz. Cînd se apropie. Hardekopf reuși să distingă vag contururile turnului bisericii Sankt Jakobi, care se înălța uriaș peste această lume a ruinelor. Ajunsese în cartierul ce era în curs de demolare.

Apucă pe Mohlenhofstrasse în sus, cu pas domol, privind în jur și meditînd. Și în stînga, și în dreapta, numai case dărîmate. În 1871, în cursul războiului franco-prusian trecuse o dată printr-un orășel distrus.

[1] Societate pe acțiuni pentru comerțul cu posesiunile germane din Africa orientală.

Arăta aidoma ca aici... Comparaţia era totuşi nepotrivită. Casele de aici fuseseră dărîmate, pentru a se clădi în locul lor altele mai frumoase, mai mari, mai sănătoase. Lumea păşea înainte. Era, oare, într-adevăr aşa?... Dar Otto? Nu locuia el, oare, într-o casă veche de pe Düstenstrasse, pe malul unui canal murdar? Poate că şi aici, ca şi pe Steinstrasse şi pe Barkhof, nu se vor clădi decît magazine universale şi imobile pentru birouri, şi nici o casă de locuit. Poate că noi şi toţi cei de seama noastră va trebui să locuim totdeauna în cămăruţe vechi şi întunecoase, şi poate că toată vorbăria asta despre progres nu era decît o păcăleală... Oare progresul era pentru toată lumea deopotrivă? Oare nu progresau numai unii, iar alţii, în ciuda progresului vertiginos, erau mereu împinşi înapoi? Să se îndoiască de progres? El, un social-democrat?...

Şi-apoi ajunse în faţa porţii casei din Steinstrasse, în care locuise cîteva decenii. Casele de aici, care încă nu fuseseră dărîmate, dar erau cu desăvîrşire pustii, păreau să aparţină lumii fantomatice a morţii. Pînze de ceaţă fîlfîiau în dreptul găurilor întunecate în care fuseseră cîndva ferestre. Pe caldarîmul stricat al curţii zăceau risipite grinzi, stucaturi căzute din cornişe, cărămizi.

Hardekopf dădu o raită prin curtea părăginită, făcînd parcă o plimbare în propriul său trecut, o excursie în vremea în care prezentul se numea viitor şi-l ademenea cu făgăduieli minunate.

CAPITOLUL XV

I

După această zi ceţoasă urmară altele; zile de negură încă mult mai sumbre. Dar înainte mai apucă şi o duminică strălucitoare, care izgoni din inima lui Hardekopf tot ce o apăsa, reînviind speranţe de mult îngro-

pate: i se păru că visul tinereții sale, la care renunțase, socotindu-l irealizabil, se va împlini totuși.

Sub conducerea lui August Bebel, partidul social-democrat se împotrivise cu hotărîre politicii de ațîțare la război a pangermaniștilor și răscumpărase din plin la noile alegeri[1] insuccesul suferit în 1907. Dobîndi o sută zece mandate, devenind cea mai puternică fracțiune din *Reichstag*.

Da, Johann Hardekopf purta din nou capul sus, cu mîndrie; poporul votase pentru August Bebel: victoria aparținea socialismului.

Patru decenii luptase Hardekopf pentru această victorie, nu se dăduse înapoi de la jertfe și osteneli, îndurase dezamăgiri și înfrîngeri; ziua victoriei finale era aproape. August Bebel, modesta calfă și meșterul strungar de odinioară, agitatorul necunoscut și batjocorit de altădată, ajunsese personalitatea cea mai însemnată și cea mai cunoscută a țării. Nu numai Germania, ci lumea întreagă avea ochii ațintiți asupra lui. Trecea drept omul care va conduce poporul german spre înfăptuirea statului popular socialist. Burghezia făcea spume la gură de ură și teamă. Țipau cît îi ținea gura că în lume existau acuma doi autocrați: țarul în Rusia și August Bebel în Germania.

2

Pentru prima oară, lupta electorală s-a desfășurat sub lozincile: „Vrem republica democrată!“ „Vrem exproprierea capitaliștilor!“ „Vrem un stat cu o economie socialistă!“

Karl Liebknecht, fiul bătrînului Wilhelm Liebknecht, al fostului tovarăș de luptă al lui August Bebel, își pusese candidatura la Potsdam-Osthavelland[2], vechea ce-

[1] Este vorba de alegerile pentru *Reichstag* din ianuarie 1912.

[2] În această circumscripție se află orașul Potsdam, capitala landului Brandenburg, care în secolul al XV-lea a intrat în stăpînirea Hohenzollernilor. Chiar și după unirea Brandenburgului cu Prusia, Potsdamul a rămas reședința preferată a regilor Prusiei.

tățuie a regilor Prusiei. Pe *Kaiser* această candidatură îl înfurie mai mult ca orice. Prin interpuși, el ceruse conducerii partidului social-democrat să renunțe la această candidatură. Ca și tatăl său, tînărul Liebknecht era un dușman neînduplecat al militarismului prusac-german. Deoarece partidul social-democrat își menținu această candidatură, *Kaiser*-ul declară că dacă cetățenii Potsdamului îl vor alege deputat pe candidatul cel „roșu“, n-avea să mai calce niciodată în acest oraș.

În seara ultimului balotaj, Hardekopf se afla în mijlocul miilor de oameni adunați pe Gänsemarkt. În fața clădirii unde se afla redacția ziarului *General-Anzeiger*, se proiectau pe o pînza uriașă rezultatele alegerilor. O seară de neuitat. O întrecere a cifrelor. Fiecare rezultat provizoriu era salutat cu strigăte de bucurie și entuziasm și sporeau încordarea. Încă de la primul scrutin, succesul partidului social-democrat fusese considerabil; victoriile repurtate la balotaj veniră să sporească amploarea succesului final. Tineretul muncitoresc cînta într-una :

„Voi, toți, cei ce aveți în minte
Dreptate și-adevăr, nainte !“ [1]

Se țineau discursuri. Poliția își pierduse puterea. Oriunde se arăta un polițist, era luat în zeflemea.

Primul rezultat comunicat fu cel de la Potsdam. Liebknecht candida singur împotriva burgheziei unite. Mii de ochi erau ațintiți asupra pînzei ; era ca și cum la Potsdam ar fi urmat să se decidă lupta dintre social-democrație și monarhie. Numărul de voturi obținute de partidul social-democrat sporise în toată țara ; lovitura decisivă urma să fie dată la Potsdam : „Șah la rege !“ Cine avea să cîștige alegerile în vechea citadelă regală a Hohenzollernilor, cu faima ei reacționară ?

Mulțimea citi pe pînză : „Rezultatul balotajului de la Potsdam“, și se făcu o liniște de parcă toți și-ar fi oprit răsuflarea. „Vorsberg (conservator independent)...“ O clipă, ecranul rămase gol. Apoi apăru cifra

[1] Primul vers din textul *Marseilezei muncitorești*, scrisă în 1882 de *Jakob Audorf* (1835—1898).

voturilor obținute: „18.243“. În toată piața era tăcere. Hardekopf auzi din spate o voce de bas:

— Asta înseamnă că s-a ales.

Urmă alt anunț: „Dr. Liebknecht, social-democrat“. Apoi ecranul gol. În sfîrșit, rezultatul în cifre: „22.751“. Și numaidecît după aceea: „Ales: dr. Liebknecht (soc.)“.

În piață se produse freamăt și rumoare și izbucniră strigăte. De bucurie, unii conducători de tramvai băteau necontenit clopoțelul. Șoferii de taxi începură să claxoneze ca turbați. Birjarii pocneau din bice. Tineretul muncitoresc intona un cîntec, care cuceri îndată toată piața. Asistența se descoperi. În mijlocul mulțimii de oameni beți de bucurie, Hardekopf nu-și mai stăpîni lacrimile. Acordurile *Internaționalei* îl însoțiseră în tot lungul vieții. Acest imn se născuse pe vremea cînd era militar, în fața Parisului, cînd comunarzii mureau pe baricade. Acum răsuna cu prilejul celei mai răsunătoare victorii repurtate de partidul său. Lacrimile bătrînului Hardekopf erau lacrimi de bucurie, de fericire, de încredere în viitor. Poporul se pronunțase împotriva *Kaiser*-ului. Dacă monarhul german avea să se țină de cuvînt, ceea ce nu era tocmai sigur, n-avea să mai calce niciodată în orașul său de reședință.

3

În aceste zile de agitație entuziastă, în pauza de la prînz, Hardekopf se retrăgea într-un ungher din spatele furnalului, unde, netulburat de observațiile mușcătoare ale lui Mengers, putea să-și mănînce liniștit mîncarea adusă și să stea pe gînduri în voie. Citea fremătînd de bucurie comentariile înfricoșate și furioase ale presei burgheze cu privire la rezultatul alegerilor și presupunerile în legătură cu evenimentele senzaționale ce se vor petrece cînd se va întruni Parlamentul proaspăt ales; *Hamburger Echo* oferea zilnic cititorilor săi o revistă a articolelor de acest fel apărute în presă. Ce plăcere grozavă e să-ți poți măsura puterea în raport cu cantitatea de venin împroșcată de adversari!

Ce bucurie ca i-a fost dat sa apuce toate astea! O treime din totalul alegătorilor erau social-democrați. Ziua victoriei finale era atît de aproape, încît puteai parcă s-o atingi cu mîna. În timp ce citea și medita la toate astea, Hardekopf se tot ștergea cu mîna mînjită de funingine peste frunte și ochi. Era de neconceput, ca ceva de basm. Deci nu fuseseră zadarnice strădaniile. Știa pentru ce a trăit și pentru ce a luptat. Visul cel frumos avea să se înfăptuiască, libertatea, dreptatea, dragostea frățească vor învinge!

Adîncit în asemenea gînduri înălțătoare, Hardekopf își roti privirile prin turnătoria cenușie. Numai puțini oameni se duseseră la cantină, peste tot ședeau grupuri de tovarăși, îmbucînd ceva, citind, discutînd. Din cînd în cînd, se auzea vocea lui Mengers: acesta nu putea să se lase de observațiile lui batjocoritoare nici chiar acum, îndată după victorie. Un om ciudat acest Mengers. De ce nu împărtășea bucuria tuturor? Ce rost avea să mai fie nemulțumit cînd succesele partidului erau evidente?

Hardekopf mai aruncă o privire în ziar. O sută zece deputați social-democrați! De la rîndurile tipărite privirea sa se întoarse la turnătorie, la ferestrele aproape opace de funingine, și de acolo lunecă mai departe, tot mai departe, pînă în Berlin... Ce zi fericită trebuie să fi trăit deputații lor... Ce zi de triumf pentru August Bebel! Hardekopf închise ochii, ca să vadă mai deslușit fața inteligentă și plină de bunătate, părul alb-argintiu, ochii cenușiu-deschiși, privirea prietenoasă, strălucitoare... I se păru că simte, ca atunci — trecuseră cinci ani între timp — mîna lui Bebel pe umărul lui. Vocea lui Bebel îi mai răsuna în ureche. Bebel, învingătorul, stă în mijlocul tovarășilor, sute de mîini se întind spre el, ba nu, sute de mii, milioane! Și i se pare că-l aude vorbind: „Vedeți, tovarăși, uitați-vă la noi! Încă de pe vremea cînd nu puteai descoperi un singur fir cărunt în părul nostru, noi doi eram în partid..." Ce dulce visare! O clipă de fericire de neuitat care putea fi retrăită... Lui Hardekopf i-ar plăcea să mai stea o dată față-n față cu Bebel. Să mai fie poftit o dată să-și depene amintirile. Ce multe ar avea de

spus! I-ar încredința acuma totul, fără nici o sfială. Acum, acum ar putea. Ar începe cu feciorul acela de țăran francez care, de frică, l-a împuns în coapsă și căruia el i-a înfipt baioneta în piept. I-ar povesti și despre cei patru comunarzi pe care i-a dat pe mîna versaillezilor și care au fost împușcați în fața lui... Și ar spune: „Tovarășe Bebel, nu trebuie să îngăduim să se mai ajungă la război! Din toate nenorocirile ce pot lovi omenirea, războiul e cea mai mare!“ Da, așa i-ar spune... i-ar povesti despre tineretul de azi, i-ar spune că acesta merge pe drumurile lui proprii, uneori destul de ciudate. „Am patru fii, tovarășe Bebel. Unul din ei, și tocmai cel mai mare, a apucat pe drumuri greșite. Ceilalți trei... sînt social-democrați... dar nu sînt mulțumit de ei, nu, de loc. Tot ce am cucerit noi, cu strădanii și griji, cu sudoare și sînge, lor li se pare firesc. Ei, în schimb, nu vor să sacrifice nimic. Care să fie pricina? A cui e vina?“ Da, așa i-ar vorbi. O, de-ar putea să mai stea de vorbă cu el încă o dată!

Hardekopf se uită iar în *Hamburger Echo* ce sta despăturit pe genunchii lui. „Domnul Spahn[1] nu vrea să șadă în prezidiu alături de un social-democrat.“ Ei, atunci să plece! Da, așa se petrec lucrurile în ziua de azi, dușmanii socialiștilor trebuie să părăsească terenul. Hardekopf zîmbi, privind o caricatură, reprodusă după un ziar conservator: Philipp Scheidemann[2], instalat în fotoliul prezidențial al *Reichstag*-ului, cu o uriașă bonetă-balon pe cap. Barbișonul îi este zbîrlit în mod agresiv. Sub picioarele-i butucănoase zace, strivită, acvila prusiană. În mîna stîngă agită un clopoțel imens, în mîna dreaptă, un buzdugan înfiorător. Dedesubt, următoarea legendă: „Noul președinte al *Reichstag*-ului german“.

„Da, domnilor, lucrurile au ieșit altfel decît v-ați așteptat! Hardekopf surîdea înveselit. Acum stați cu frica-n sîn! Dracu să vă ia pe toți, banda afurisită!“

Se tot uita din nou cu satisfacție la tovarășul de pe

[1] *Peter Spahn* (1846—1925), deputat din partea partidului catolic german.
[2] *Philipp Scheidemann* (1865—1939), unul dintre conducătorii aripii oportuniste de dreapta a Partidului social-democrat din Germania.

fotoliul prezidențial și la titlul cules cu aldine: „Tovarășul Scheidemann va prezida *Reichstag*-ul..."

Cînd sirena anunță sfîrșitul pauzei de prînz, după ce Hardekopf își puse iarăși șorțul de piele, apucă cu o poftă și o putere tinerească oala grea și turnă cu atîta vioiciune oțelul lichid în formele de pămînt, încît tovarășul lui, mai tînăr ca el cu treizeci de ani, strigă mirat și supărat:

— Stai, Jan, ce te-a apucat, ia-o mai încet, omule!

4

E, oare, de mirare că după acest promițător început de an Carl Brenten s-a simțit din nou atras spre politică cu o putere irezistibilă? Nu-și mai vedea de prăvălie, de familie, de sine însuși; fusese cuprins și el de entuziasmul general. Acum îi părea rău că se retrăsese din munca politică și sindicală. Oare nu scăpase ceva din mînă? Louis Schönhusen, de pildă, birocratul cu fundul mare, dădea acum tonul la ședințele Uniunii muncitorilor din industria tutunului; își dădea niște aere, de parcă victoria în alegeri ar fi fost opera sa personală.

Nemulțumit cu sine, Brenten se răzbuna pe Paul Papke. La *tante* Lola a avut loc o dată o ciocnire violentă între ei. Începuseră o discuție pașnică despre alegeri și rezultatele lor. Papke fredonase unul din refrenele sale preferate:

„Castelele, iubite, ce le înalți în lună
Mereu amărăciune în suflet îți adună,"

zeflemisind astfel succesele repurtate în alegeri. Toate aceste succese nu reprezentau decît niște zerouri care nu valorează nimic dacă nu le pui un „unu" înainte.

— Omul trebuie să ajungă un *unu*, îl dăscăli el pe Brenten, trebuie să ajungă o personalitate, un cineva. Atunci zerourile aleargă de la sine după el. Cine stă veșnic în sînul masei, acela rămîne toată viața un zero. Era o teorie ticluită de curînd, cu care făcea pe groza-

vul și se socotea, evident, fără s-o spună deslușit, drept un „unu". Ei, încheie el pe un ton protector, tu în orice caz ești mulțumit de rezultatul alegerilor, nu?

— Da, bănuiesc că și tu, nu? replică Brenten.

— Mă tem că dacă lucrurile continuă tot așa, o să ajungem la haos.

— Vorbești ca un mercenar al lui Heydebrand [1], sau al lui Bethman-Hollweg, răspunse Brenten, deocamdată fără să se enerveze.

— Ai să recunoști totuși, continuă Papke, că zerourile sînt incapabile să guverneze țara.

— Nu recunosc nimic. E o prostie povestea asta cu zerourile. Acum zerourile conduc țara. Bebel a spus cîndva că de-ar ști oamenii cu cîtă incompetență se guvernează, ar pierde orice respect față de oamenii de stat.

— Eu, în orice caz, văd lucrurile altfel, se pronunță sentențios Papke. Mi-ajunge să văd ce se petrece chiar și într-un teatru. Cîtă pricepere se cere să faci să funcționeze o astfel de mașinărie, să meargă fără pană, să elaborezi un repertoriu, să organizezi repetițiile, să faci să reușească reprezentațiile, să se vîndă biletele și așa mai departe... E o muncă uriașă, îți spun eu. O mașinărie complicată. Ia înlătură pe cei din conducere. Bine, e simplu! Dar cine să-i înlocuiască? Are oare partidul membri care se pricep în domeniul ăsta? Ceea ce pentru unii reprezintă „tavanul" pentru alții, care stau un etaj mai sus, nu reprezintă decît dușumeaua.

Brenten rîse batjocoritor. Ce ușor i-ar fi venit să-l convingă pe Papke de contrariul a ceea ce susținea! Simplul croitor Paul Papke nu devenise, oare, cu o repeziciune uimitoare inspector și nu pricepuse toată „mașinăria"? Partidul nu dispunea, oare, de membri ca Papke, care învățaseră să stăpînească acea mașinărie? Și mai era ceva. Ei doi, Papke și Brenten, nu erau oare niște organizatori dibaci și inventivi, care țineau strîns unită și conduceau o asociație avînd numeroși membri?

[1] *Ernst Heydebrand* (1850—1924), influent membru al Partidului conservator din Germania.

De unde această neaşteptată modestie a lui Papke? Carl Brenten ar fi putut să-i răspundă prietenului său cu astfel de argumente, dar asta i se părea stupid şi plicticos. De aceea bombăni superior:

— Doamne, prea faci caz de teatrul ăsta al tău!

— Îţi spun că dacă am ajunge la putere, teatrul ar rămîne multă vreme cu uşile închise.

— Ei şi, se răsti Brenten enervat, pentru atîta lucru n-o să se prăpădească statul cel nou! Muncitorimea cu atît mai puţin. Şi aşa, şi-aşa, în prezent la Operă nu merge decît burghezia.

Papke îşi muşcă buza de jos şi tăcu. Atunci cînd era furios, cuvintele îi curgeau de pe buze şuvoi, ca o cascadă. Dar cînd se simţea atins, tăcea. Îi venea să arunce prietenului său o vorbă răutăcioasă, dar se stăpîni, mai avea încă nevoie de el. Afacerea cu luarea în arendă a W.C.-urilor, pe care o mijlocise cumnatul lui Brenten, încă nu fusese perfectată. Papke ajunsese la o înţelegere cu arendaşul principal, şi contractul putea fi semnat. Mai lipsea însă o declaraţie scrisă de renunţare din partea lui Brenten; fără acest act, Hinrich Willmers nu voia să facă demersurile necesare. Dacă Brenten renunţa în favoarea lui Papke la această afacere, atunci Papke rămînea arendaşul. Afacerea era promiţătoare, de aceea înghiţi ieşirea lui Brenten, cu toate că se simţea adînc jignit.

Brenten, în schimb, luă tăcerea lui Papke drept aprobare. Se bucura că acesta era totuşi destul de sănătos la cap spre a nu socoti teatrul drept buricul pămîntului. De aceea continuă să pălăvrăgească în modul cel mai firesc despre evenimente şi probleme politice. Cea mai importantă chestiune era: pace sau război.

— Domnii capitalişti se vor feri să dezlănţuie un război, zise el. Muncitorii din Franţa, din Rusia, din Anglia şi din Germania le-ar strica socotelile, asta-i precis.

De fapt, Papke nu voia să intre mai adînc într-o discuţie politică, dar nu se putu abţine de a răspunde:

— Numai aici în Germania voi o să faceţi măgării; muncitorii din Franţa, Anglia şi Rusia nici nu se gîndesc să acţioneze împotriva guvernelor lor, ei sînt pa-

trioţi, ţin cu poporul lor. Noi, însă, o să ajungem la haos datorită vouă, iar ceilalţi o să se năpustească asupra noastră, o să ne jefuiască şi o să ne umilească.

— Te tot aud spunînd: „voi", „vouă", zise Brenten. Tu nu mai eşti de-al nostru?

— Sst! făcu Papke, şi se uită speriat împrejur. Te rog, nu mai arunca asemenea vorbe uşuratice, zise el în şoaptă. Nu-ţi dai seama, pesemne, ce rău poţi face prin ele...

Brenten recunoscu că avea dreptate. Ştia că Papke trebuie să-şi ascundă convingerile politice ca să-şi menţină postul la teatru. Aşa că-l linişti:

— Bine, bine! Înţeleg, cum să nu! Dar nu ne-a auzit nimeni.

Apoi rămaseră o bucată de vreme în tăcere. Brenten fu acela care reluă conversaţia:

— Ai citit despre noile credite pentru înarmare? Germania îşi construieşte o flotă puternică. Nu crezi şi tu că Anglia o să încerce...

— Te rog, să nu vorbim de politică, se împotrivi Papke. Găsesc că de la o vreme lumea întreagă e ca ieşită din minţi, ca vrăjită. Ştii că niciodată nu mi-a plăcut politica. Am şi eu destule pe cap, pur şi simplu nu mai pot. Iartă-mă, nu trebuie să te simţi ofensat, dar, după cum ţi-am spus, asta întrece puterile mele. Dădu din umeri şi apoi lăsă să-i cadă braţele ca nişte aripi frînte.

— Da, da, politica şi femeile.

— Isprăveşte, te rog! strigă Papke mînios.

Brenten tăcu.

— Am vorbit cu doctorul Hammer, avocatul, reluă după o vreme Papke.

— Cu cine? întrebă Brenten.

— Cu doctorul Hammer, ştii tu, în chestiunea arendei. Ei, ce mai, în „afacerea umblătorilor", adăugă el cu umor grosolan.

— Te-ai hotărît deci?

— Cred că da, zise Papke, şi oftă.

— Gîndeşte-te dacă m-ar da afară de la teatru... să zicem din motive politice, asta se poate întîmpla uşor.

Atunci aş rămîne complet lipsit de mijloace. Pentru mine ar fi un fel de asigurare. Aşa văd eu chestiunea.

— Numai să nu-ţi vină prea greu, obiectă Brenten.

— N-am încotro, răspunse Papke oftînd din nou.

— Eu îţi doresc succes!

— Va să zică n-ai nimic împotrivă?

— Ce să am împotrivă? Nu eu ţi-am propus afacerea?

La drept vorbind, nu îi propusese afacerea, ci doar îi vorbise despre ea, iar Papke arătase numaidecît un mare interes.

— Atunci trebuie să-mi dai o declaraţie, Carl, că renunţi în favoarea mea.

— Dar de ce?

— Nu ştiu, dar avocatul ţine morţiş. Cred că şi cumnatul tău Willmers.

— Mă rog, o să ţi-o dau.

Paul Papke scoase din buzunar ciorna declaraţiei pe care o avea pregătită.

— E gata redactată. N-ai decît să iscăleşti.

— Minunat, zise Brenten.

De fapt însă graba asta îl nedumerea. „Mi se pare că ţine tare mult ca chestiunea să se facă", îşi zise el. Parcurse textul declaraţiei. Prin ea, ceda inspectorului de teatru Paul Papke toate drepturile ce decurg dintr-un contract de arendare.

— Mă duc să aduc cerneală şi hîrtie.

Papke se ridică prevenitor şi se duse la tejghea.

Carl Brenten se uită după el. Ce ahtiat era de „afacerea umblătorilor"! Avea, oare, de gînd să părăsească teatrul? Atunci de ce atîtea precauţii exagerate în materie de politică? Dar de fapt era treaba lui. Cu asta, chestiunea era încheiată pentru Brenten. Iscăli. Papke băgă hîrtia în buzunar şi mai făcu cinste cu încă două pahare de bere.

Cînd îşi luară rămas bun, păreau să se despartă în cea mai desăvîrşită înţelegere şi prietenie.

5

Anul care începuse atît de strălucit se arătă apoi un an rău şi afurisit; aduse ruperi de nori, grindină, furtuni ameninţătoare dinspre apus şi dinspre răsărit şi un şir lung de zile învăluite într-o ceaţă în dosul căreia păreau să stea la pîndă nenorociri de tot felul. Fiara războiului apăruse la orizont, gata să se dezlănţuie. Încă nu se isprăvise bine războiul din Tripolitania [1] cînd izbucni un nou război în Balcani, împotriva „omului bolnav" de la Bosfor [2]. Mexicul era sfîşiat de război civil. Marile puteri europene, care se grupau tot mai net în două tabere, erau ţinute într-o încordare continuă de chestiunea Marocului. În fiecare lună se ţineau conferinţe diplomatice ba la Veneţia, ba la Reval, ba la Paris; zvonurile alarmante se succedau cu cea mai mare repeziciune şi făceau ca popoarele Europei să trăiască mereu într-o stare de aşteptare febrilă.

Dar toate acestea laolaltă nu-l zguduiră pe bătrînul Hardekopf chiar atît, cît ziua de Întîi mai, care deveni anul ăsta pentru el un eveniment cu totul deosebit.

Uniunea muncitorilor metalurgişti dăduse instrucţiuni ca atît la şantierele navale, cît şi în celelalte întreprinderi să se pună la vot dacă să se lucreze sau nu în ziua de Întîi mai. Ce nevoie să se pună la vot? Nu era firesc să nu se lucreze de Întîi mai? Hardekopf serbase atîţia ani de-a rîndul ziua de Întîi mai ca pe o zi de odihnă şi acceptase ca o consecinţă firească răzbunarea patronilor care îndepărtau de la muncă timp de o săptămînă pe cei ce lipsiseră de Întîi mai. Acum liderii sindicali doreau ca în acest an să se lucreze de Întîi mai, urmînd ca sărbătorirea să aibă loc seara, într-o sală.

[1] Este vorba de războiul italo-turc din 1911—1912, în urma căruia Italia a smuls Turciei partea de nord a Libiei (Cirenaica şi Tripolitania), transformînd-o în colonie.

[2] Denumirea prin care în epoca aceea, mai ales în Germania, se înţelegea imperiul turcesc, slăbit şi decăzut.

Hardekopf nu făcu venin şi nu se mînie ca Fritz Mengers, dar rămase uluit. Nu, nu putea pricepe atitudinea sindicatului lor. Ce va fi determinat pe tovarăşii din conducere să propună ca să se rupă cu o veche tradiţie? Fritz Mengers vorbea de îngenunchere în faţa patronilor, ba chiar de trădare a socialismului. Nu! Nu! După părerea lui Hardekopf, astea erau vorbe fără rost. Voiau poate să ferească muncitorii de pierderea salariului pe o săptămînă? Voiau poate să cruţe fondurile de grevă ale sindicatelor, pentru a putea porni în curînd o luptă mare, decisivă? Lupta cere sacrificii, şi Hardekopf era gata, ca şi altădată, să facă sacrificii. Şi nu se îndoia că marea majoritate a tovarăşilor era de asemenea dispusă să consimtă la anumite sacrificii şi va decide să nu se lucreze în ziua de Întîi mai. Deci de ce să se mai voteze?

În ziua votării veniră la şantier membri ai conducerii sindicale, pentru ca totul să se petreacă în bună regulă.

— Vezi, Jan, strigă Mengers, acuma li s-a dat voie să vină pe şantier. Hahaha! Ia gîndeşte-te niţel!

Fritz Mengers avea dreptate. Hardekopf nu putu să-l contrazică. După ultima grevă, proprietarii şantierului naval interziseseră activiştilor sindicali să pună piciorul în incinta şantierului. Interdicţia părea acum ridicată. Dar cea mai mare surpriză veni abia pe urmă: majoritatea muncitorilor de la „Blohm & Voss" hotărî prin vot secret să lucreze în ziua de Întîi mai. Bietului veteran al mişcării muncitoreşti nu-i venea să creadă. De peste douăzeci de ani cinstise sărbătoarea proletariatului internaţional lăsînd lucrul, şi cu bucurie crescîndă an de an constatase sporirea rîndurilor celor ce defilau. Era de neconceput ca anul acesta la defilarea de Întîi mai să lipsească proletarii din întreprinderea cea mai mare, şi asta tocmai în oraşul care încă în 1890, un an după ce congresul de la Paris [1] hotărîse să organizeze

[1] Este vorba aici de congresul ţinut în 1889 la Paris, cu participarea a 391 de delegaţi ai muncitorilor din 20 de ţări, la care a fost întemeiată Internaţionala a II-a. Acest congres a adoptat hotărîrea de a fixa ziua de 1 Mai ca zi de luptă a mişcării muncitoreşti internaţionale.

o mare demonstrație internațională prin care să se ceară reducerea zilei de muncă la opt ore, fusese primul și singurul oraș din Germania care și-a manifestat solidaritatea printr-o grevă de o zi! Hardekopf nu putea pricepe de ce. Și cu atît mai puțin putea să înțeleagă de ce tovarășii din conducerea sindicatului ridicau în slăvi înțelepciunea și cumințenia acestei decizii. Sărbătorirea zilei de Întîi mai cică ar fi depășită, ziceau ei, cică și-ar fi îndeplinit misiunea istorică, organizațiile muncitorești s-au întărit, au ajuns puternice. Important este azi ca ele să-și consacre puterile altor sarcini. Johann Hardekopf nu putea să împărtășească aceste idei. O demonstrație a puterii proletariatului nu era de prisos niciodată... Mai ales acum, cînd cercurile reacționare ridicau capul cu tot mai multă îndrăzneală... Mengers, însă, declarase sus și tare:

— O înșelăciune grosolană, votul ăsta! și căutase să-l convingă pe tovarășul mai în vîrstă, care respinsese indignat această bănuială: Poftim, e limpede ca lumina zilei: pentru că domnii de la Casa sindicatelor nu vor să renunțe la salariul lor pe o zi și să-l verse la fondul de greve, ei se întorc împotriva noastră. De ani de zile încearcă să sugrume mișcarea în favoarea sărbătoririi zilei de Întîi mai. Nu le place, le tulbură liniștea... Ia gîndește-te nițel!

Hardekopf se frămîntă multă vreme. Ce însemna, de fapt, decizia majorității? Majoritatea muncitorilor din Hamburg se pronunțase hotărît pentru încetarea lucrului. Personalul de la „Blohm & Voss" nu trebuia, oare, să se supună acestei hotărîri?

Dacă Pauline nu l-ar fi îndemnat stăruitor să nu facă nimic cu de la sine putere, ci să fie disciplinat și să se ducă să lucreze, din moment ce se lucra, Hardekopf ar fi stat acasă. Îi veni tare greu să facă drumul la șantier în acea dimineață de Întîi mai. Dar, ca și el, cei mai mulți dintre muncitori se prezentară la lucru; de la turnătorie nu au lipsit decît doi, și unul dintre ei era Fritz Mengers. Hardekopf nu scăpă ziua întreagă de un sentiment de rușine și-și făcu reproșurile cele mai amare. Nu ajunsese, aproape, un spărgător de grevă? În orice caz, era un om care pîngărise sărbă-

toarea de Întîi mai. Îi invidia pe muncitorii de la alte şantiere şi uzine care defilaseră pe străzi, cu garoafe roşii la butonieră...

Fu o zi cenuşie şi tristă pentru Hardekopf, o zi de reproşuri şi mustrări. Îşi aminti de o altă zi, în urmă cu patruzeci de ani, de ziua aceea petrecută pe şoseaua ce duce la Vincennes. Simţi din nou mînia tulbure şi acel sentiment apăsător de vinovăţie. Dar suferinţa cea mai cumplită era să nu pricepi ce te-a adus în situaţia asta şi care era scopul pentru care abuzaseră de el — pe vremuri, ca şi astăzi...

A doua zi, Mengers apăru din nou la turnătorie Şi nu fu concediat! Contramaistrul Pellbrock cocoloşi lucrurile, apărîndu-i pe Mengers şi pe celălalt turnător care lipsise de Întîi mai. Mengers le spuse tovarăşilor săi pe şleau că nici dacă votarea s-ar fi făcut cinstit, el, unul, nu înţelegea să se supună deciziei unei majorităţi oarecare, ci numai poruncilor conştiinţei sale.

Bătrînul Hardekopf nu-şi dădea seama cu ce ochi strălucitori, plini de recunoştinţă îl privea pe tînărul său tovarăş; un singur gînd îl stăpînea, un gînd care înlătură amărăciunea de ieri: „Eu, eu l-am adus în partid!"

6

Hermine Hardekopf nu era de loc fericită în noua locuinţă. N-o mai servea nimeni. Era nevoită să pregătească singură mîncarea pentru ea, pentru bărbatul ei şi pentru copil; trebuia să facă curat în casă, să facă cumpărăturile. Aici nu avea la dispoziţie o cumnată săritoare, căreia să-i poată spune: „Frieda, fă asta, Frieda fă aia". Şi, mai ales, trebuia s-o scoată la capăt, să facă faţă tuturor cheltuielilor cu bani de coşniţă număraţi. I se părea că e fiinţa cea mai oropsită, cea mai chinuită de pe faţa pămîntului. Avea mîini neîndemînatice. Oricît îşi dădea silinţa, niciodată locuinţa nu era pusă la punct. Şi nici un prînz nu-i reuşea. În lunile cît fusese gravidă, în locuinţa Brentenilor se obişnuise cu trîndăveala, citise un roman după altul, se ferise de orice bă-

taie de cap, de aceea schimbările intervenite în felul ei de viață erau cu atît mai dureroase. În primele zile și săptămîni alergase la maică-sa, care se văzuse nevoită să-i dea o mînă de ajutor ici, s-o împrumute colo. În cele din urmă, însă, se săturase și dînsa și îi dădu să înțeleagă că trebuie să se descurce singură, căci... „am și eu casa mea, de care trebuie să văd". S-a produs o oarecare înstrăinare între mamă și fiică. Rezultatul: Hermine rămase și mai singură, și mai neajutorată, și deveni încă mai țîfnoasă și mai ursuză.

Bărbatul ei n-avea viața ușoară. Zilnic îl ocăra că nu cîștigă destul ca să întrețină o familie și îi repeta că-i pare rău că s-a măritat. Vina o purtau numai și numai rudele lui cele egoiste. Și îi spunea că e cea mai nefericită femeie din lume și că îl urăște, că se urăște pe sine însăși, că îi urăște și îi afurisește pe toți, pe toți fără excepție.

Ludwig Hardekopf îmbătrîni în cîteva luni cît alții în cîțiva ani, ajunse un om sfîrșit. Își îndura soarta tăcut și resemnat. Cînd Hermine țipa, nu o înfrunta niciodată. La șantier muncea din răsputeri ca să realizeze cîștigul maxim, ceea ce-i reușea uneori. Pe nevastă-sa, însă, nu izbutea s-o mulțumească niciodată. Făcea economii la toate, nu cheltuia nimic pentru el însuși. Dimineața se ducea pe jos de la Winterhude pînă-n port, ca să nu cheltuiască bani pe tramvai. Flămînzea, ca ea și copilul să aibă de ajuns... Dar degeaba ; ei nu-i ajungeau banii niciodată. Vinerea se ducea de obicei la lucru fără o felie de pîine cu unt măcar, pentru că banii pe săptămîna aceea se isprăviseră.

Adesea Hermine se ocăra singură, zicînd că e o toantă. Altor femei toate le ieșeau bine. După aceea se uita din nou cu dispreț la femeile care nu se pricepeau decît să coasă, să gătească și să deretice, dar care încolo erau inculte și mărginite, căci nu auziseră nici de reforma deprinderilor de viață, nici de vegetarianism și, mai ales, nu citiseră atîtea romane bune ca ea. Hermine făcea de mult parte din asociația „Prietenii cărții" și adusese în casă o colecție respectabilă de cărți, atît instructive, cît și distractive. Astfel avea, de pildă, *Aus*

Burdus Born, cu ilustrații de Fidus, pentru care avea o admirație nemărginită; apoi cărți ale scriitorului ei preferat, Hermann Löns [1], una mai frumoasă ca cealaltă. Nu era de mirare dacă Ludwig Hardekopf se minuna în fiecare zi ce nevastă deșteaptă are. Cîteodată Hermine îi povestea ce citise; sărmanul, nu apuca să ia și el o carte în mînă! Acum era entuziasmată de noul roman al lui Hermann Löns: *Cealaltă față.* I se părea o carte „plină de suflet și totuși virilă". Era de-a dreptul îndrăgostită de eroul romanului, vînătorul și pictorul Helmold Hagenrieder. Vai, ce bărbat! Un bărbat adevărat, măreț! Plesnește de putere! Și ce sigur de el! Ce întreprinzător! Cînd strîngea pumnii, întindea brațele și-și umfla pieptul, pieptul lui de erou, și exclama cu dor: „Un război aș vrea să mai apuc, un război, însă la care să iau parte activă!", ea îl înțelegea, căci asta i se părea o revărsare a prisosului său de putere bărbătească, o răzvrătire împotriva meschinăriei existenței mic-burgheze. Și dacă Ludwig nu pricepea atîta lucru, însemna că e prost.

Cînd Hermine citi în romanul acela că atleticul Hagenrieder cerea ca femeia germană ideală să se consacre în întregime soțului, bucătăriei și copiilor, își propuse cu seriozitate să-și dea mai multă osteneală cu gătitul și să-i facă lui Ludi al ei o surpriză. Așa că într-o bună zi, în loc de fiertură de orez cu compot de revent, sau de fulgi de ovăz cu banane uscate, se apucă să prepare un ghiveci de legume asortate. Cum nu se prea găseau încă legume proaspete, cumpără conserve: mazăre, conopidă, spanac, morcovi, un prînz cam costisitor. Dar să vadă și Ludi o dată ce era ea în stare dacă i se puneau la dispoziție mijloace! De astă dată se apucă de gătit cu voie bună și plăcere. Avea să facă ochi mari Ludi.

Și într-adevăr, Ludi, care era bolnav de stomac, făcu ochi mari cînd zări amestecătura fără nici o culoare, servită cu un zîmbet misterios.

[1] *Hermann Löns* (1866—1914), scriitor german, autorul unor povestiri din viața animalelor, precum și al unor romane sentimentale.

— Ce-i asta? întrebă el, ca un om care se teme să nu fie otrăvit.

— Gustă numai! ciripi ea.

Ludwig, învățat cu necazurile, luă furculița în mînă, bărbătește, și începu să mănînce. Era comestibil ghiveciul, numai că nu avea un aspect prea apetisant. Însă stomacul lui devenise sensibil în ultima vreme. I se făcu rău; lăsă furculița din mînă. Văzînd așa, Hermine se apucă să urle, să țipe, să plîngă; și-a dat și ea o osteneală deosebită, și asta era mulțumirea! Unde mai pui că mîncarea, făcută cu un rîntaș de unt de prima calitate, costa patru mărci! Ludwig mai luă o dată furculița în mînă. Închise ochii. Izbuti cu greu să mai înghită de cîteva ori, apoi trebui să se lase păgubaș. Ea plîngea, iar el, flămînd și nenorocit, o mîngîia.

Ludwig era un om care suferea în tăcere. Numai în zori, cînd, nefericit și somnoros, mergea de-a lungul Alsterului, îndreptîndu-se spre locul de muncă, mai bombănea de unul singur și se sfădea cu soarta; dar era prea mîndru ca să recunoască față de alții cît era de nefericit. Cînd soră-sa îl întreba cum îi merge lui și familiei, răspundea:

— Bine, destul de bine!

O dată, mamă-sa îl întrebă de ce dimineața, cu noaptea-n cap, aleargă pe jos pînă-n port cînd există o linie de tramvai comodă și rapidă; Ludwig îi spuse:

— Îmi place s-aud păsările cîntînd. Și, cînd băgă de seamă că maică-sa îl privește neîncrezătoare, adăugă, zîmbind stingherit: Doar știi că sînt un vechi și incorigibil iubitor al naturii!

— Mai faceți excursii la iarbă verde, duminica? întrebă doamna Hardekopf.

— Da, da, încuviință el; foarte des. Ne odihnim în aer liber.

Ludwig mințea ca să-și ascundă nefericirea! De cînd se însurase, nu mai făcuse nici o excursie. Hermine dormea și duminica pînă înspre amiază, era mult prea leneșă, prea obosită de robotcală, cum zicea ea, ca să-i mai facă plăcere excursiile. Și-apoi, mai era și copilul, această anexă cam incomodă pentru iubitorii naturii. Ședeau acasă seară de seară. Singura lor distracție era

să facă duminica după-amiază o plimbare de o oră cu mititica, pe malul canalului.

După cîteva săptămîni, în noua locuință a Herminei domneau o murdărie și o dezordine îngrozitoare. La cină nu mai punea față de masă albă (deși Hermine găsise că e foarte elegant să pună față de masă atîta timp cît aceasta era spălată de Frieda). Acum, că trebuia s-o spele singură, o înlocuise cu o mușama cu pătrățele. „E mai proletar, zicea ea, dar mai practic."

Lui Ludwig îi dădea terci, fulgi de ovăz și amestecătură, apoi prune sau banane uscate, iar pe pîinea cu unt îi punea o felie de *cake* cu fructe.

— Fulgii de ovăz sînt hrănitori și îți fac bine la stomac, zicea ea. Mănîncă, Ludi, mănîncă!

Iar Ludi devenea tot mai galben și mai sfrijit. Hermine se hrănea mai ales cu prăjituri și cafea. Murea după dulciuri. Nu-i plăcea o masă substanțială și gustoasă. În felul acesta, se făcea pe zi ce trece tot mai grasă și mai diformă. Nu mai putea să umble decît legănîndu-se ca rațele. Se plîngea și se văicărea mereu, gemea într-una și era fericită cînd găsea pe cineva care s-o compătimească. Toate le făcea în scîrbă și era veșnic morocănoasă. Dacă nu-i reușea ceva — ceea ce se întîmpla des — ocăra pe toată lumea, care n-avea nici o vină, doar pe sine nu.

CAPITOLUL XVI

1

Din nou Carl Brenten frecventa cu zel întrunirile, lua cuvîntul la adunările muncitorilor din industria tutunului și audia un ciclu de conferințe despre revoluția burgheză din Franța. I se întipări în minte fraza de neuitat cu care doctorul Maurenbrecher, conferențiarul, își începu prelegerile: „Va să zică, tovarăși, o să ne apucăm să studiem Revoluția Franceză de o să-i meargă fulgii!" La aceste cuvinte, Maurenbrecher lovi cu pum-

nul în pupitrul din fața sa și apoi se referi cu ironie la cei care vorbeau cu entuziasm de revoluția ce avusese loc dincolo de Rin, acum o sută de ani și mai bine, și îi admirau pe iacobini [1], dar ori de cîte ori muncitorii germani voiau să facă o demonstrație, se văicăreau că s-ar putea produce ciocniri care s-ar putea solda cumva cu geamuri sparte.

Fie că ședea la masa lui de lucru, confecționînd țigări de foi, fie că stătea în spatele tejghelei, așteptînd mușterii, în gînd Brenten mărșăluia cu deputații Statelor Generale de la Versailles la Paris [2], era prezent în sala „Jocului cu mingea", unde se presta jurămîntul [3], sau asculta discursurile patetice ale coruptului conte de Mirabeau [4]. Își imagina Parisul în zilele din septembrie 1792, după arestarea regelui trădător de către popor, cînd armatele Prusiei și Austriei înaintau împotriva revoluției. În ochii lui Brenten, Robespierre [5] era un despot și un pedant, un fariseu urîcios. Nu putea suferi un om care nu bea și el din cînd în cînd un păhărel, care nu era vesel niciodată, ci umbla cu fața împietrită, făcea morală, propovăduia virtutea. Danton [6], în schimb, era pentru el un om din popor, cel mai vrednic de admirație dintre toți capii revoluției, care, deși revoluționar, iubea din plin viața, vinul și femeile. Ce vremuri! O dată cu tot ce era bun și nou, năvălise la suprafață în mod necesar și tot ce era rău și abject! Cursese

[1] Cei mai avansați reprezentanți ai burgheziei revoluționare în timpul revoluției burgheze din Franța de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea.

[2] Aluzie la mișcarea populară de la 5—6 octombrie 1789, în urma căreia familia regală a fost transportată de la Versailles la Paris; populația și membrii Statelor Generale însoțeau convoiul.

[3] Este vorba de jurămîntul depus la 20 iunie 1789 în sala „Jocului cu mingea" din Versailles de deputații trimiși de cele trei stări în Statele Generale prin care se legau să nu se despartă pînă nu vor da Franței o constituție.

[4] *Honoré-Gabriel Mirabeau* (1749—1791), om politic francez, conducătorul nobilimii și al marii burghezii opoziționiste franceze din secolul al XVIII-lea.

[5] *Maximilien Robespierre* (1758—1794), unul dintre conducătorii consecvenți ai revoluției burgheze din Franța, șeful iacobinilor.

[6] *Georges-Jacques Danton* (1759—1794), unul dintre conducătorii revoluției burgheze franceze.

sînge din plin, e drept, dar se născuse o lume nouă. După părerea lui Brenten, doctorul Maurenbrecher avea dreptate cînd numea această epocă ceasul naşterii omenirii moderne.

Carl Brenten îşi dădea silinţa să înveţe „să gîndească în perspectiva veacurilor“, ceea ce de multe ori îi dădea ameţeli. Surîdea îngăduitor, gîndindu-se la nerăbdarea meschină de care dădea dovadă. Dacă reuşeai să dobîndeşti o vedere de ansamblu asupra istoriei omenirii de-a lungul secolelor şi să-i înţelegi etapele, atunci toate ţi se perindau în faţa ochilor cu o repeziciune ce-ţi tăia răsuflarea şi cu o consecvenţă de fier. „Secolele sînt doar zile în istoria omenirii, cîteodată doar ore“, spunea doctorul Maurenbrecher; Brenten găsea că e pasionant să vezi lucrurile în felul ăsta şi era foarte mîndru de superioritatea pe care şi-o cîştigase. În curînd, însă, fu cuprins de îndoieli. Nu putea fi chiar aşa, de vreme ce atît Paul Papke, cît şi Hinrich Willmers erau perfect de acord cu acest mod de a concepe lucrurile.

— Ştii, Paul, îi spusese Brenten o dată lui Papke, secolul ăsta, al XX-lea, în care am intrat, este secolul victoriei ineluctabile a clasei muncitoare. Şi atunci, în fond, din punct de vedere istoric vreau să spun, este mai mult sau mai puţin indiferent dacă clasa muncitoare va învinge peste zece, peste douăzeci, sau peste cincizeci de ani.

— Aici ai perfectă dreptate, declarase Papke numaidecît. Aşa trebuie privite lucrurile. Nimic nu trebuie precipitat, nimic nu trebuie exagerat, lucrurile trebuie lăsate să se coacă. Oricum, îşi urmează calea dinainte stabilită. În cele din urmă, se întîmplă ceea ce trebuie să se întîmple. Şi-apoi, de atîtea ori oamenii se mai ceartă pentru nişte fleacuri fără importanţă. Unii cred că e cine ştie ce mare scofală dacă au ieşit bine în alegeri, sau invers, că e o nenorocire dacă rezultatele au fost mai puţin favorabile. Şi privindu-şi cu admiraţie prietenul, Papke adăugă: Ce bine ar fi dacă toţi ar avea vederi atît de largi, Carl!

Brenten găsi că ce spusese Papke era logic, totuşi îi displăcea ceva. Nu însemna asta, oare, că trebuie să-ţi

pui mîinile în sîn şi să laşi lucrurile să se coacă de la sine? Să se coacă ? Să se coacă ?... Treaba asta avea un clenci. Îşi dădu seama acum că nu-i era indiferent dacă victoria socialismului se va produce peste zece sau peste cincizeci de ani. Lucrul acesta nu putea să-i fie indiferent: avea importanţă pentru el, pentru viaţa lui. Da, avea un clenci treaba asta, nu încăpea nici o îndoială. Brenten chibzui. Era foarte frumos să gîndeşti în perspectiva veacurilor, căci îţi dădea o bucurie intensă, dar existau şi primejdii. Ţi se putea întîmpla să vezi bine în depărtare, întocmai ca un prezbit, dar să nu distingi lucrurile apropiate. Aşa cum miopii nu le văd pe cele depărtate. Or, trebuia să le vezi bine şi pe unele, şi pe altele, conchise Brenten.

Cu problemele astea îşi bătu capul şi mai tare după ce făcuse vizita de mult promisă surorii sale Mimi şi cumnatului său Hinrich Willmers, şi după ce acest burghez se pronunţase călduros în favoarea „modului de a vedea istoric“, ceea ce însemna să gîndeşti în perspectiva veacurilor. Acesta perorase despre evoluţia organică a evenimentelor, despre legea dezvoltării progresive, despre revoluţiile care devin inutile prin evoluţii, despre hegemonia firească, necesară a Germaniei în Europa, justificată de calităţile poporului german, de puterea şi poziţia geografică a ţării. Cînd Carl Brenten protestă cu furie împotriva acestei megalomanii imperialiste, Willmers se referi cu mirare la „felul de a vedea istoric“ şi-l certă pentru miopia lui sectară. Carl Brenten se simţi ca un om care s-a avîntat spre piscuri, şi care, căţărîndu-se, s-a rătăcit şi nu mai ştie drumul nici înainte, nici înapoi.

Se anunţase la soră-sa prin telefon. Era prima lui vizită după zece ani. Mai mult îl mînase curiozitatea decît dorinţa de a reînnoda relaţiile de familie. Fu copleşit cu amabilităţi. Mimi nu-şi reţinu lacrimile de bucurie.

— Vai, Carl, noi, frate şi soră, de ce să trăim ca străinii ?!

— Asta chiar că nu se cuvine, zise Carl.

Ea încuviinţă dînd din cap.

— Nu, nu-i aşa? Aşa zici şi tu! Nu poţi bănui cît sufăr din pricina asta!

Își șterse ochii cu o batistă mică de mătase și-și aranjă coafura deranjată în clipele de emoție — avea în cap o arhitectură savantă, ultramodernă, clădită cu artă, ca aceea a soției *Kronprinz*-ului. Văzînd că frate-său îi contempla uluit coafura, mai zise o dată :

— Cît am suferit din pricina asta ! Hinrich știe ! Nu-i așa, Hinrich ?

De fapt, nu părea tocmai suferindă. Brenten se înarmase cu destul scepticism pentru a se îndoi de spusele ei, dar nu zise nimic.

Familia Willmers ocupa o splendidă locuință de cinci camere, prevăzută cu tot confortul. Bucătărie îmbrăcată în faianță, mare, luminoasă, cu mașină de gătit electrică și răcitor. Baie luxoasă, mare cît o odaie de locuit. Pe culoar era un preș lat de velur. În camera de zi, un covor oriental. Pe pereți erau atîrnate tablouri în culori vii, cu rame grele, late, piesaje și naturi moarte.

— Sînt de la ginerele meu Heinz, explică Mimi, plină de mîndrie, cînd frate-său se uită la tablouri. Sînt de valoare. Unul din ele, cel de colo, e un Van Gogh [1] veritabil. Ginerele meu e un mare amator de artă, să știi.

— Credeam că e armator, sau că se ocupă de navlosiri. Parcă așa mi-ați spus...

— Nu, acela e Steeven, Steeven Merkenthal. Taică-său e armator. Heinz e director de bancă.

— Director de bancă și amator de artă ? întrebă Brenten, mirat și nițel ironic.

— Ei da, și ce ? răspunse Hinrich. Se duce cel puțin o dată pe an la Paris, și, făcînd cu ochiul, adăugă : numai ca să vadă Louvre-ul.

Carl Brenten nu mai avea nici o îndoială. Dar cum nu-l cunoștea nici pe van Gogh, nici Louvre-ul, preferă să tacă. Lăudă tablourile, deși i se păreau mai mult ciudate decît frumoase.

Apoi băură cafea din cești de porțelan subțiri ca hîrtia. Felia de tort de căpșuni îi fu pusă pe farfurie cu o lopățică aurită. „Afurisit de distinse maniere ! își

[1] *Vincent van Gogh* (1853—1890), mare pictor olandez a cărui operă manifestă uneori puternice accente de protest împotriva orînduirii burgheze.

zise ruda săracă. Ăştia s-au pricopsit, nu glumă!" Întrebă apoi de Lieschen şi Hilda.

— O, tu-i zici încă Lieschen, ce drăguţ! exclamă Mimi, şi izbucni în rîs. Măi, nu mai sînt nişte fetiţe, ci cucoane în toată puterea cuvîntului. Elisabeth tocmai a plecat la Borkum [1], Heinz al ei are ceva treabă la Emden. După aceea petrec împreună cîteva zile la mare. Iar Hildegard e de vreo două săptămîni la Salzkotten, în apropiere de Paderborn. Stă cam prost cu nervii, ştii. Avea nevoie să se întremeze niţel, Steeven este un soţ ideal, să ştii. O adoră. Ei da, fetele noastre sînt tare răsfăţate, taare!... Au nimerit-o minunat! Nici n-ar fi fost cu putinţă să facă partide mai bune!

La cuvîntul „partide", Brenten se întunecă fără să vrea. Prea auzise de multe ori acest cuvînt din gura ei. Şi anume, pe un ton de dojană. Îi venea să-i spună: „Adică o partidă mai bună decît am făcut eu". Dar se stăpîni şi tăcu. Cînd Mimi îl întrebă de familie, o lăudă pe Frieda peste măsură şi îi vorbi despre căsnicia lui ca şi cum ar fi fost cea mai fericită căsnicie cu putinţă. Pe Walter îl înfăţişă ca pe un copil minune, deştept şi înzestrat cu simţ artistic.

— Ce fel de simţ artistic? întrebă Mimi.

Brenten îi povesti că băiatul are un glas de aur şi că e atît de muzical, încît i s-a încredinţat un rol la Stadttheater.

— Nu zău, nu mai spune?! se minună Mimi. În realitate, în urma intervenţiei lui Papke, Walter fusese admis în corul de băieţi al teatrului şi cînta uneori pe scenă cu corul, cîştigînd astfel cîteva mărci pe săptămînă.

Mimi Willmers povesti că fratele lor Mathias mai venea din cînd în cînd pe la ea.

— Închipuie-ţi, în curînd o să fie numit secretar principal vamal. Stă foarte bine şi arată minunat. Şi are şi o viaţă liniştită, lipsită de griji. Închipuie-ţi, Agnes mai trăieşte încă! De, dacă e purtată pe palme, îngrijită şi cocoloşită!

[1] Plajă, pe atunci foarte la modă, pe insula cu acelaşi nume din Marea Nordului.

Agnes Brenten, unica fiică a funcţionarului vamal Mathias Brenten, era o fată bolnăvicioasă, veşnic palidă, despre care se zicea că e bolnavă de plămîni şi pe care toată lumea o compătimea, căci era de aşteptat că nu va trăi mult.

Carl Brenten tăcu.

Mimi Willmers îi aminti de tatăl lor, care se prăpădise de tînăr. Avusese un atelier de lăcătuşerie pe Barkhof, case şi terenuri, şi fusese membru al sfatului orăşenesc. Brentenii se trăgeau dintr-o veche familie de burghezi din Hamburg.

— Este îngrozitor, se văicări ea, este într-adevăr îngrozitor că familia s-a împrăştiat şi că noi, fraţii şi surorile, am ajuns să ne înstrăinăm unii de alţii!...

Carl Brenten tăcu.

Trecuseră peste zece ani de cînd fratele lui mai mare, Mathias, îl dăduse afară din casă, căci domnul funcţionar vamal nu putea să rabde ca un socialist să stea sub acelaşi acoperiş cu el. Cei doi fraţi nu se mai întîlniseră de peste zece ani.

Carl Brenten şedea dus pe gînduri.

Poate că Mimi îi ghicise gîndurile; îl întrebă, ca să schimbe subiectul:

— Şi acuma, va să zică, ai o prăvălie? Cum merge? Te descurci bine?

Carl Brenten ridică ochii, şi apoi începu să toarne la minciuni, una mai gogonată decît alta. Zicea că-i merge atît de bine. încît are de gînd să deschidă o filială. Apoi vrea să-şi lărgească manufactura de ţigări. La început, poate, cu cinci-şase lucrători.

— Va să zică te faci fabricant! strigă Mimi, şi căscă ochi mari, aţintiţi plini de admiraţie asupra fratelui său. O, Carl, trebuie să vii mai des pe la noi! Neapărat, nu-i aşa? Trebuie să faci cunoştinţă cu Heinz şi cu Steeven. Ştii, Heinz ar putea să-ţi dea sfaturi financiare utile. Nici nu-ţi închipui ce relaţii are! Zău, Carl, trebuie să vii mai des pe la noi.

Carl Brenten îi făgădui zîmbind. Nu putea să nu zîmbească gîndindu-se la sfaturile financiare promise. Avea şase sute de mărci datorii şi nu ştia de unde o să le plătească.

Astfel, vizita decurse, afară de micile cicăleli cu Hinrich, într-o atmosferă de înțelegere și cordialitate. Mimi își redescoperi marea dragoste pentru fratele cel mai mic, proprietarul de prăvălie și viitorul fabricant de țigări, care acum nu mai era compromițător pentru dînsa.

2

Cargobotul „Minna Woermann", încărcat cu mașini și unelte, stătea în port gata să pornească la amiază în cursă spre Africa. În ajun, bătrînul Hardekopf îi dăduse mezinului ultimele sfaturi, care se puteau rezuma în cuvintele: „Dacă ai vrut cu orice preț să te faci marinar, să fii un marinar bun!" Dimineața, cînd tatăl se ridică de la masă după ce-și băuse cafeaua și își luă șapca din cuier, gata de plecare la șantier, își mai strînseră o dată mîinile bărbătește.

— Noroc bun, băiatule!

Și apoi, Fritz rămase singur cu mama.

În ultimele zile, Pauline Hardekopf fusese foarte tăcută și nici nu-l contrazise pe bărbatul ei cînd acesta îi îngăduise băiatului să se angajeze pe „Woermann". Că odată și odată avea să se întîmple acest lucru o știa de mult. Acum se întîmplase. Noaptea se sculase de trei ori și se furișase lîngă patul băiatului. De fiecare dată îl găsise treaz.

— Ei, Fritz, îi șopti ea, hai, dormi, ca să fii treaz mîine dimineață!

— Lasă, mamă, că o să fiu treaz de tot mîine dimineață!

— Dar trebuie să dormi!

— Nu pot!

— Te bucuri atît de tare?

— Da, mamă!

După aceea se întoarse în dormitor în vîrful picioarelor. Stătea nemișcată lîngă bărbatul ei, care respira egal și liniștit, dar îi curgeau din ochi lacrimile neîncetat. Poate că n-avea să-și mai vadă niciodată băiatul. Că doar avea să ocolească jumătate din glob. Pentru doamna Hardekopf Africa era capătul pămîntului.

În ultimele zile, Fritz stătuse mereu cu nasul în hărți. Îi arătase cu degetul pe unde avea să treacă.

— Uite, mamă, trecem pe aici, prin Marea Nordului, asta-i o nimica toată; pe urmă vine Canalul Mînecii; eh, acolo poți să scuipi de pe un mal pe altul, dar apoi vine Golful Biscaya; acolo uneori nu-i de glumit; ei, și apoi de-a lungul țărmurilor Spaniei și Portugaliei. Primul port în care intrăm e Tenerifa, în Insulele Canare. După aceea trecem pe lîngă Coasta de Fildeș și Coasta de Azur și coborîm spre sud spre Golful Balenelor, ocolind Capul Bunei Speranțe, trecem pe lîngă Madagascar, în drum spre Zanzibar și Africa de Est Germană. Apoi o luăm în sus, spre Arabia, și prin Marea Roșie spre Egipt. Străbatem Canalul de Suez, și Marea Mediterană, apoi trecem iarăși prin Golful Biscaya, Canalul Mînecii și Marea Nordului — și gata, ne-am întors! Și atunci, mamă, n-am să mai fiu un simplu mus, ci un tînăr matroz! Mamă, o să fie piramidal!

Ochii lui Fritz străluceau și scînteiau. Doamna Hardekopf nu putu decît să dea din cap drăgăstos, apoi se întoarse repede cu spatele.

Cînd se duse a patra oară în odaia lui, Fritz dormea. Pînă la urmă, somnul biruise agitația lăuntrică. Doamna Hardekopf rămase în picioare la căpătîiul lui și-l privi în tăcere o bună bucată de vreme. Voia să-și mai întipărească o dată în minte trăsăturile lui — chipul acesta tineresc, proaspăt și voios, cu fruntea bombată și părul blond, nasul scurt și buzele cărnoase de copil. Ce deosebit era de frații mai mari! Chiar și ca înfățișare. La nici unul nu ținea atît ca la prîslea ăsta, care abia făcuse aripi și pornea năvalnic spre lumea largă. Mama stătu în fața fiului său, care dormea, și-l privi, pînă ce lacrimile o împiedicară să-i mai vadă chipul. Ce era mai rău era că-și simțea inima strînsă de teamă, de presimțirea că pe băiatul ăsta o să-l piardă cel dintîi. „N-am să-l revăd, își repeta mereu, privindu-l printre lacrimi. N-am să-l revăd..."

Se întoarse încetișor în pat. Bătrînul Hardekopf se întinse cam supărat și zise:

— Culcă-te și tu odată, să mai apuci și tu cîteva ore de somn!

— Da, da, zise ea, am fost să mă uit dacă e încuiată ușa.

— Pentru a patra oară, ce?

„Ia te uită, își zise ea, m-a pîndit și s-a făcut că doarme!“ Dar recunoscu:

— Ei da, așa e.

Atunci Johann își petrecu brațul pe după umerii ei și o strînse la piept.

— Bine, Pauline, dar acum stai aici și dormi!

— Da, Johann, îl ascultă, și se lipi de el. Lacrimile-i picurau pe pieptul lui.

Și acum, iat-o singură cu băiatul. Fritz alerga de colo pînă colo, agitat, adunîndu-și lucrurile cumpărate în zilele din urmă și rînduindu-le cu pricepere în sacul de marinar nou-nouț. Cînd voi să bage atlasul, maică-sa îl rugă:

— Fritz, mai arată-mi o dată ruta.

Băiatul deschise numaidecît atlasul la harta Africii.

— Uite, mamă, aici sînt Insulele Canare, se spune că-s o minunăție! Iar aici e Monrovia[1]; acolo acostăm cu siguranță. Și aici, la Swakopmund[2], și aici, pe coasta de dincolo a Africii, la Dar es Salam[3]...

— Vezi să nu te prindă canibalii! zise ea zîmbind.

— Vai, mamă, dar nici nu mai există canibali!

— Nu? Doar chiar tu cîntai: „În codru, sălbatici strigă: Pe un marinar neamț să-l frigă“!

— La naiba, ce bine ai mai ținut minte! Asta nu-i decît un cîntec. Chiar dacă mai există canibali, trăiesc în adîncul continentului, nu pe coastă.

— Să nu te dai jos de pe vapor. Poți să te rătăcești și te pomenești în pădurile virgine.

— Nu se rătăcește omul așa, cu una, cu două.

— Ei, nu știu.

[1] Port pe coasta de vest a Africii, capitala Liberiei.

[2] Port pe coasta de est a Africii (pe atunci unul dintre porturile Africii Germane de sud-est).

[3] Port pe coasta de est a Africii (pe atunci capitala Africii orientale germane).

Pauline ţinu neapărat să-şi însoţească odrasla la vapor. Fritz încercase să se împotrivească şi o rugase să nu vină. N-ar fi vrut ca lumea de pe stradă să creadă că era un mus pe care mamă-sa trebuia să-l aducă de mînă pe bord. Căci faptul că se îmbarca se vedea cît de colo după sacul de marinar. Dar doamna Hardekopf era încăpăţînată şi nu se lăsă. În schimb, o sili să-i promită că n-o să vină chiar pînă la vapor, ci o să se ţină deoparte, ca cel puţin marinarii de pe „Minna Woermann" să n-o vadă.

Acum doamna Hardekopf şedea pe chei, pe treptele de la intrarea unei magazii în care se cărau saci uriaşi. Vaporaşul, cu carena adînc afundată în apă, amarat în faţa magaziei, părea să aibă în pîntecele lui numai saci din ăştia plini de stăteau să crape. Lîngă el era ancorată „Minna Woermann", mult mai mare, cu o suprastructură impozantă, cu un aer solid şi rezistent. Paulinei îi părea bine. Dacă vaporul lui Fritz ar fi fost la fel de prăpădit ca vaporaşul ăsta jegos, temerile ei ar fi fost înzecite. La colţul magaziei îl mai strînsese o dată în braţe, apoi băiatul se urcase pe bord. Ea se furişase, însă, pe după el şi-l văzu trecînd pe pasarelă. Şi acum el era undeva pe acest vapor uriaş, vopsit într-o culoare deschisă, pe care, scîrţîind din scripeţi, macaralele ridicau în aer lăzi mari. Avea să pornească în curînd ? Voia să aştepte plecarea. Se vede că vaporul nu isprăvise cu încărcatul. Poate că pleca abia la noapte. Poate abia mîine dimineaţă. Mama aştepta.

Stătea de două ore pe o treaptă a magaziei. Docherii care cărau neîncetat saci cu boabe de soia pricepuseră de mult de ce şedea acolo. Unul din ei urcase de capul lui pe bordul vasului „Minna Woermann" şi-l întrebase pe ofiţerul de serviciu cînd va porni în larg. Apoi se duse spre doamna Hardekopf şi-i zise în dialect :

— Doamnă dragă, „Mina Woermann" pleacă peste o oră. L-am întrebat pe secund.

— Mulţumesc, zise doamna Hardekopf. Vă stau cumva în cale ?

— Nu, nu, de loc, stai liniştită, doamnă dragă !

Iar mama aştepta.

Scripeţii amuţiră. Se închiseră bocaporţii. Se auziră fluierături stridente, apoi se ridică şi pasarela. Odgoanele fură dezlegate. Lanţul ancorei zăngăni greoi, frecîndu-se de peretele vasului. Doamna Hardekopf văzu rude de ale marinarilor stînd pe chei cît se poate de aproape de vasul care se pregătea să iasă în larg. Aceste femei nu se ruşinau, deci, să-şi însoţească bărbaţii şi fiii. Se apropie şi ea încet de vapor.

Marinarii alergau pe punte. În faţă, la proră, alţi marinari ridicau ancora. Fritz al ei nu se vedea nicăieri. Oare se ascundea de ea?

Încet-încet, vaporul se depărtă de chei. Doamna Hardekopf stătea pe marginea cheiului, căutîndu-l din ochi pe Fritz, dar zadarnic. Atunci şeful de echipaj îi strigă de pe punte:

— Pe cine cauţi, femeie!

— Pe Fritz Hardekopf! se grăbi Pauline să răspundă.

— E musul cel mai nou, zise un marinar.

Apoi auzi strigîndu-se pe punte:

— Musul Fritz! Fritz Hardekopf!...

Fritz scoase capul peste balustrada teugei.

— E mamă-ta acolo. Nu vrei să-ţi iei rămas bun?

Roşu ca un rac, Fritz se apropie de balustradă. De jos, de pe chei, maică-sa îi făcea semn cu mîna. Zîmbi încurcat şi făcu şi el semn cu mîna. Lumea de pe chei striga: „La revedere! Drum bun!... Întoarceţi-vă sănătoşi!..." Pe puntea din mijloc bosmanii şi ofiţerii în tunici albe se aplecau peste balustradă, strigînd peste fîşia de apă, care se făcea tot mai largă: „Salut-o pe Susi, Fiete!" „Adio, Hannes!" Unul strigă: „Else! Else!... Else!..."

Acest strigăt o făcu pe doamna Hardekopf să tresară. Îşi aţintise ochii asupra fiului ei şi a vaporului, care se depărta. Acum se trezi. Vasul ajunsese în largul portului. Fritz al ei, Fritz, subţirel şi blond, stătea lîngă balustradă şi făcea semn cu mîna.

— Fritz! strigă doamna Hardekopf. Fritz! Fritz!...

Şi apoi îi auzi vocea, senină şi plină de voie bună:

— Adio, mamă!... Salută-l pe tata!

Cîteva clipe mai tîrziu, ucenicul Erich alergă într-un suflet în turnătorie:

— Domnule Hardekopf, vasul lui Woermann iese-n larg!

Din spatele halei de maşini, de pe docurile şantierului naval, bătrînul Johann văzu cum „Minna Woermann" părăsea portul. Vaporul trecu încet şi sigur, ocolind capătul cheiului Sandtor. Matelotii munceau la vinciul ancorei. Pe puntea din mijloc şi pe puntea de comandă se vedeau ofiţeri în tunici albe. Pe acest vas era Fritz al lui. Pornea în prima lui cursă, în jurul Africii. Avea să se întoarcă abia după multe săptămîni. „Ei, băiatule, noroc şi drum bun!"

Între timp, Fritz, cu mînecile suflecate, spăla vase în sufrageria echipajului. Totuşi, îşi simţea inima cam împovărată. Dar bucuria de a pleca în lumea largă era mai tare.

3

Carl Brenten era nevoit să se ocupe de chestiunile asociaţiei *Maienblüte* mai mult decît avea poftă; căci Papke nu mai răzbea cu obligaţiile lui de tot felul. Pentru luna iunie se prevăzuse la Stadttheater revizuirea întregii garderobe. Aşa că dacă altădată stagiunea se isprăvea în luna mai, anul acesta Papke avea să fie ocupat pînă la sfîrşitul lui iunie. Afară de asta, era ocupat tot timpul cu noua lui afacere, „afacerea umblătorilor". Lunile de vară erau cele mai lucrative. Trebuia să găsească îngrijitori şi îngrijitoare de încredere, care să predea conştiincios, în fiecare seară, domnului arendaş tot ce primiseră, nu oameni care să ciupească din încasări. Papke gemea:

— Da, da, lumea e un cuib de tîlhari...

Dacă Papke nu avea încredere într-o îngrijitoare, o concedia pe loc. Plătea pentru serviciu în zilele lucrătoare cîte o marcă şi jumătate, iar pentru serviciu în zilele de duminică cîte două mărci şi jumătate, dar pretindea ca încasările să fie simţitor mai mari, că

doar trebuia să-şi scoată arenda şi să fie despăgubit pentru uriaşele lui cheltuieli şi osteneli.

În fiecare duminică pe la ora 1 noaptea lua o trăsură şi se ducea de la un W.C. public la altul, să strîngă încasările. Îşi cumpără un cîine ciobănesc tînăr, căruia îi puse numele de Rolf, şi poza în iubitor de animale şi dresor. Umbla mereu cu o cravaşă în mînă, chiar şi cînd nu ieşea cu cîinele. Se văita şi se plîngea într-una că nu mai e un om liber şi îşi înjura angajaţii că sînt hoţomani, afirmînd că ştie precis că-l trag pe sfoară. Dar cum se apropia miezul nopţii, nimic nu-l mai putea reţine, lua cravaşa şi trecea într-o goană de la un W.C. la altul. Cîteodată, cînd era singur, fredona vesel:

„Să vedeţi, asta-i o treabă,
Poate să te pricopsească!
Chiar să te îmbogăţească!
Numai că de vrei s-o-ncepi
Trebuie să te pricepi."

Carl Brenten îşi bătea adesea joc de el şi-l lua în băşcălie. Papke nu se supăra, ba chiar îi dădea dreptate prietenului său. Şi cu cît încasa mai mult, cu atît se plîngea mai tare.

Şi într-adevăr Papke se pricepea la afacerea asta. Comandase plăci de tablă emailată, pe care scria: „Nu cumva să rămînă uitat bietul om ce face curat!" sau: „Bine aţi venit, doamnelor (mici şi mari). Dar şi voi, fetiţelor. Adulţii: 15. Copiii: 10!" Apoi mai introduse — făcîndu-i pe îngrijitori şi îngrijitoare părtaşi la cîştig — un comerţ, de altfel interzis, cu tot felul de mărunţişuri utile. În toaletele lui găseai de cumpărat pe sub mînă pudră, apă de colonie, agrafe de păr, apărătoare pentru ace de pălărie, pomadă pentru mustăţi, prezervative şi aspirină. Toate astea îi sporiră cu timpul veniturile în mod simţitor.

Ca să descopere matrapazlîcurile îngrijitoarelor — căci era încredinţat că fiecare din ele bagă ceva în buzunar — le schimba des şi apoi compara încasările. Oricît ar fi fost de satisfăcătoare, el rămînea cu convingerea că ar putea fi şi mai mari dacă oamenii lui ar fi cinstiţi.

— Căci așa sînt, mai cu seamă femeile; printre bărbați mai găsești uneori pe cîte unul cinstit, obișnuia el să spună.

Brenten fu nevoit să organizeze singur serbarea de vară a asociației. Singura activitate pe care Papke o luă asupră-și fu alegerea localului. De astă dată petrecerea urma să se țină la pădure, într-o grădină de lîngă Rahlstadt.

Brenten bombănea toată ziulica, din pricină că era nevoit să facă totul singur. Trebuia să anunțe membrii, să stabilească programul, să tocmească orchestra, să cumpere lanterne pentru copii și micile daruri pentru tombolă.

Paul Papke repeta mereu: „Poți să-mi faci și tu acest mic serviciu prietenesc... Că doar nu-l faci pentru mine, ci pentru asociația noastră... și apoi, știi bine cîte am pe cap... cum mă ostenesc!..." Mărinimos, făcu cinste cu bere pînă aproape de miezul nopții și porni apoi să-și facă rondul la W.C.-uri.

În cursul acestor zile de vară, familiile Hardekopf, Brenten și Stürck se vedeau mai des ca înainte. Cei trei bărbați jucau *skat* o dată pe săptămînă, de fiecare dată în casa unuia dintre ei, pe rînd. Femeile stăteau la altă masă și se distrau jucînd un „șaizeci și șase".

Gustav Stürck înviase parcă: primise știri de la fiul său Edgar. Acesta îi scrisese de la New Orleans [1], că-i merge bine, că o să trimită în curînd bani ca să acopere suma delapidată.

Din păcate, nu le comunicase nimic precis, nu le dăduse adresa și nu spusese ce ocupație are. Dar pentru soții Stürck important era că primiseră un semn de viață de la el. Erau convinși amîndoi că băiatul avea să-și facă un rost în America.

Cu tîmplăria mergea cam prost. Rar mai comanda cineva cîte o piesă mai mare la Stürck. Fabricanții de mobilă aruncau pe piață marfă mult mai ieftină. Stürck se ținea numai cu reparațiile. Erau zile cînd n-avea

[1] Unul dintre cele mai importante porturi ale Statelor Unite.

altceva de lucru decît să încleieze picioare de scaune, încît avea răgaz să şadă pe masa de dulgherie şi să tăifăsuiască cu canarul Hänschen.

4

Seara, Brenten se ducea cîteodată la restaurantul Casei sindicatelor. Îl atrăgea berea bună de Pilsen şi minunatul ciolan cu varză acră şi piure de mazăre, specialitatea casei. De obicei îl însoţea şi Frieda, care avea acum forme mai pline, dar a cărei faţă rămăsese netedă şi proaspătă, ca faţa unei fete tinere. Walter, care avea doisprezece ani, trebuia s-o păzească pe mica Elfriede; pentru aceasta era răsplătit de obicei cu un groş. Da, în anii din urmă căsnicia soţilor Brenten devenise mai paşnică, s-ar putea spune chiar mai armonioasă. Frieda nu-l mai buzunărea pe soţul ei — sau, ca să respectăm adevărul — nu-l mai buzunărea decît foarte rar; simţise instinctiv că acest fel de a proceda, necinstit şi nesincer, contribuise mult să le otrăvească traiul laolaltă. Din clipa în care-şi recunoscuse partea de vină, şi mai ales de cînd acceptase ca şi la ei în casă să cînte cocoşul, nefericita noptieră fu definitiv exilată din dormitor, servind acum drept dulap pentru jucării. Iar Carl Brenten, acum la vîrsta cînd bărbaţii devin mai aşezaţi şi ajuns proprietarul unei prăvălii, se vedea obligat să pună preţ pe ţinută şi se acomodase situaţiei. La asta contribui şi faptul că-l fermeca Elfriede, fetiţa lui cu bucle castanii. Cîteodată, cînd stătea seara acasă, credea că-şi iubeşte nevasta. Paturile stăteau unul lîngă altul, şi, de dragul armoniei conjugale, Frieda îi răbda sforăitul fără a crîcni. Lumea de afară nu putea spune despre căsnicia lor decît că e o căsnicie trainică şi normală, chiar dacă relaţiile dintre soţi nu erau de o duioşie excesivă. Şi într-adevăr, aşa şi era, în comparaţie cu marea majoritate a căsniciilor.

Brenten se ducea cu nevasta nu numai la restaurantul Casei sindicatelor şi la „Tivoli". Deşi nu prea se omora după imaginile vii de pe ecran, se lăsa adesea

antrenat la cinematograf, pentru care soția sa avea o mare slăbiciune. Asta Nielsen[1], ființa aceea ciudată cu coafura de conci și cu ochi de jeratic, pe care Frieda o diviniza, lui i se părea oarecum comică.

La restaurantul de la Casa sindicatelor, Brenten se întîlnea, de obicei, cu Louis Schönhusen, care nu lipsea de acolo nici o seară. Adesea se așezau la masa lor și alți activiști sindicali și se încingeau conversații însuflețite. Secretarii diferitelor uniuni sindicale prețuiau țigările lui Brenten, dar nu împărtășeau părerile lui politice, pe care el nu le ascundea de dînșii.

Cu cît Brenten frecventa mai mult acest cerc, cu atît se mira ce slabă educație politică și ce interes scăzut pentru politică aveau, în fond, acești birocrați sindicali. Cum de ajunseseră activiști? Fără să și-o mărturisească, Brenten cochetase adesea cu ideea să devină și el secretarul unui sindicat și conducător al muncitorilor, cu toate că tăgăduia acest lucru cu vehemență și-l ascundea mai ales față de socrul său. Dar să ajungi un sforar ca Louis Schönhusen, un birocrat ca Adolf Tietzen, nu, hotărît, n-avea intenția asta, căci avea o concepție mai înaltă despre sarcinile ce reveneau unui exponent al intereselor muncitorimii. Birocrații ăștia ocoleau de obicei problemele politice, manifestînd cu atît mai mult zel în chestiuni mărunte de specialitate, cum ar fi interpretarea legilor sociale sau a clauzelor obscure ale contractelor de muncă. Erau foarte satisfăcuți de activitatea lor de birou. Erau mîndri că în încăperile unde lucrau domnea aceeași curățenie și liniște ca în birourile marilor întreprinderi comerciale. Adolf Tietzen, casierul Uniunii sindicatelor muncitorilor din transporturi, putea să povestească ceasuri de-a-rîndul cît de repede și-a însușit principiile contabilității în partidă dublă, și cum de atunci încoace contul lui de casă era totdeauna în regulă pînă la ultimul gologan. Herbert Krummholz, secretar adjunct al Uniunii muncitorilor tipografi, nu voia să se lase mai prejos.

[1] *Asta Nielsen* (n. 1885), artistă dramatică de origine daneză, una dintre vedetele cinematografului mut.

Cum nu se pricepea la contabilitate, se lăuda cu scrisul lui caligrafic. Mereu avea un creion în mînă și, cufundat parcă în gînduri, mîzgălea hîrtiile și ziarele ce-i cădeau în mînă. Dar nu făcea asta în mod necugetat, ci cu bună știință, și nimic nu-l bucura mai tare decît să vadă cum ochii celor de față stăteau ațintiți, ca hipnotizați, asupra mîzgălelilor lui, admirînd literele desenate de el, care arătau într-adevăr ca niște gravuri. Louis Schönhusen nu putea să se mîndrească nici cu contabilitatea, nici cu caligrafia, în schimb era un băutor fenomenal. Performanțele lui în acest domeniu erau legendare la Casa sindicatelor.

Brenten discuta chestiuni politice mult mai des cu Papke decît cu acești activiști sindicali, cu care căutase să aibă asemenea discuții. În cel mai bun caz, repetau ceea ce spuseseră Bebel sau Legien în *Reichstag*, sau ceea ce citiseră în *Hamburger Echo.* Cînd Brenten stătea de vorbă cu bătrînul Hardekopf, vorbeau adesea despre viitor, despre statul popular socialist, dar acolo, la mesele restaurantului din „arsenalul proletariatului", cum numise August Bebel Casa sindicatelor, nu se vorbea niciodată de statul viitor, abia dacă se vorbea de ziua de mîine. „Scopul final nu e nimic, mișcarea e totul" — această „frumoasă frază" a lui Eduard Bernstein [1] era deviza lor și trăiau cu frica în sîn că ziua de mîine ar putea fi mai puțin plăcută decît cea de astăzi. Dacă Brenten începea să vorbească despre republica populară, rîdeau de el cu poftă și-l numeau utopist nepricopsit. Susțineau că ideile utopiștilor sînt de mult depășite. Îl întrebau dacă cunoaște lucrarea lui Engels *Dezvoltarea socialismului de la utopie la știință.* Ei înșiși nu-i cunoșteau decît titlul și habar n-aveau de conținut. Dar ziceau că astăzi chestiunea socială era pe cale de a fi rezolvată științific. Apoi, Adolf Tietzen începea să vorbească despre principiile contabilității în partidă dublă, iar Herbert Krummholz despre arta caligrafiei, în timp ce Louis Schönhusen, zîmbind fudul, golea o halbă întreagă dintr-o sorbitură.

[1] *Eduard Bernstein* (1850—1932), reprezentant al oportunismului și revizionismului, unul dintre conducătorii social-democrației reformiste germane.

Brenten se ducea totuşi adesea la masa lor, zicîndu-şi că erau, oricum, fruntaşii mişcării sindicale. Dar puteau să-i spună cît pofteau că era un utopist, el rămînea convins că victoria finală a muncitorimii germane se apropie şi că, în ciuda aparenţei de putere şi soliditate, statul burghez era depăşit.

Fără să-şi dea seama, însă, încetul cu încetul, începu să împărtăşească unele din concepţiile vulgare ale acestor lideri sindicali. Socotea ca şi ei că numai sindicatele galbene, aceste slugi plătite ale capitalului, ar fi vinovate că socialismul nu ieşise încă învingător. Că lipsa de educaţie politică a muncitorilor, neputinţa lor de a conduce mecanismul economic atît de complex al capitalismului face imposibilă o victorie imediată. Că oamenii trebuie să se obişnuiască treptat cu vremurile noi, cu ideile noi şi cu sarcinile noi. Că revoluţia înseamnă război. Iar războiul înseamnă distrugere, pe cînd socialismul e construcţie. Că trebuie să fim, deci, împotriva războiului şi a revoluţiei. Că pieirea capitalismului va veni de la sine. Că socialismul creşte neîncetat, făcîndu-şi loc în economie, pînă ce o s-o cuprindă toată... Brenten nu se putea împăca cu aceste păreri şi-i contrazicea adesea cu aprindere. Cînd vorbea despre cucerirea puterii, comesenii îl porecleau utopist şi rîdeau de el. Ba chiar îi reproşau că e retrograd, zicînd că nu pricepe timpurile de azi, nu pricepe problemele zilei.

5

O nouă grevă a muncitorilor de la şantierele navale izbucni în vara anului 1913 cu o violenţă şi o dîrzenie nemaipomenite. Muncitorii au avut de luptat nu numai împotriva Uniunii patronilor, în frunte cu marele industriaş Menck, care avea o atitudine provocatoare, dar şi împotriva propriei lor conduceri sindicale.

Bătrînul Hardekopf păstra o tăcere de fier cînd se vorbea de chestiunea aceasta, însă fiii lui, Ludwig şi Otto, îi povestiseră cumnatului lor Brenten despre marea întrunire a muncitorilor de la şantierele navale, ţi-

nută la Casa sindicatelor, cu prilejul căreia fusese cît pe-aci să se ajungă la o răscoală fățișă.

Muncitorii părăsiseră șantierele strîns uniți; în pofida valului de scumpete, patronii voiau să reducă salariile. Conducerea Uniunii muncitorilor metalurgiști se pronunțase, totuși, împotriva grevei și denumise acțiunea spontană a muncitorilor un act sălbatic, contrar tradițiilor sindicale, refuzînd să plătească ajutoare greviștilor și chemîndu-i pe membrii uniunii să reia lucrul. Prea puțini ascultară de aceste directive, iar a treia zi avu loc la Casa sindicatelor o adunare a muncitorilor organizați de la șantierele navale.

Mii de oameni se înghesuiseră în sală. Era o frămîntare generală. Deocamdată, însă, greviștii păstrau liniștea, respectînd disciplina, ca muncitori sindicaliști; dar printre miile de oameni abia de găseai cîțiva care să nu fie cuprinși de mînie și de ură față de bonzii ce trecuseră cu un gest peste voința a zeci de mii de oameni și tratau în public pe membrii sindicatelor ca pe niște derbedei neascultători.

Trecu o oră, mai trecu una, fără ca să se deschidă ședința, și agitația spori; Johann Hardekopf desluși vorbe și strigăte tot mai furioase. Dînsul nu le ținea isonul, dar nici nu contrazicea pe nimeni. Nu, nu-i contrazicea, căci înțelegea prea bine iritarea generală și condamna și el în sufletul lui atitudinea, pentru el, de neînțeles a conducerii sindicatului.

— Menck n-are decît să fluiere o dată și birocrații noștri amuțesc! Departe am ajuns! Cei nesindicalizați își rîd de noi! Noi sîntem proști, nu ei!

— Așa e! Așa e! Nu noi amenințăm cu greva generală, aș, de unde! Menck amenință cu concedierea în masă, și lui Hein Wagner i se moaie genunchii de frică! Capitaliștii rîd pe înfundate. Să-i ia dracu, le trîntesc carnetul sindical la picioare și-i scuip în obraz!

— Să-i dăm jos!

— Ba nu, să-i dăm afară! Ăștia-s mai periculoși decît galbenii!

Hardekopf ar fi vrut să le spună: „Răbdare, tovarăși, noua adunare generală a uniunii va alege o altă conducere. Partidul o să intervină și o să aibă grijă

să schimbe lucrurile!" Dar tăcu. Oamenii erau prea neliniştiţi, prea înfierbîntaţi. Hardekopf se temea că i-ar putea răspunde ca Fritz Mengers şi că n-ar ţine seama nici chiar de bătrînul Bebel.

— Nu numai la Bremen, dar şi la Kiel şi Stettin au lăsat lucrul.

— Ba şi la Emden şi la Rostock!

— Mai bine de o sută de mii de grevişti, scrie *Fremdenblatt*.

— Da, da, trebuie să citeşti acum ziarele burgheze dacă vrei să afli ceva; *Echo* nu mai scrie nimic!

Dintr-o dată, se porni un urlet din o mie de guri, însoţit de rîsete batjocoritoare şi ţipete, înjurături grosolane, blesteme.

— Bandă de porci! Laşi! Argaţi ai patronilor! Afară din organizaţie cu bandiţii!

Ce se întîmplase? În tumultul general, Hardekopf nu pricepea ce ţipau; se uită la podium, unde stătea un tovarăş, care flutura o hîrtie în mînă. În sfîrşit, află pricina indignării generale: bonzii nu erau de găsit. Cu toate acestea, ştia fiecare că Schlicke[1] însuşi, prim-preşedintele Uniunii muncitorilor metalurgişti sosise la Hamburg. Dar nici el, nici împuterniciţii locali, Wagner şi Kirchhofer, nu voiau să se arate în faţa greviştilor, în faţa sindicaliştilor.

În învălmăşeala aceea, Hardekopf îl zări aproape de uşa sălii, în mijlocul unui mic grup, pe Fritz Mengers.

— Fritz! Fritz! strigă el, şi-i făcu semn cu mîna.

Mengers n-ar fi putut auzi în zarva şi gălăgia mare strigătul, dar văzu întîmplător mîna ridicată a lui Hardekopf, care-i făcea semn şi se îndrepta spre el prin înghesuială.

— Ei ce zici, Jan, îi zise el, avem nişte conducători pe cinste!

Acum, că-l vedea pe Mengers în faţa lui, Hardekopf nu mai ştia ce voise de la dînsul. „De ce l-am chemat?"

[1] *Alexander Schlicke* (1863—1928), social-democrat german, preşedintele uniunii muncitorilor metalurgişti din Germania între 1895 şi 1919.

se întrebă. Dădu din cap ca răspuns la vorbele lui ironice.

— Dar ne ducem şi-i căutăm. Sigur că şed într-un birt şi pun la cale cine ştie ce drăcovenii. Mengers strînse pumnii. Gata de bătaie. Şi dacă-i găsim, îi aducem în pumni pînă aici!

— Merg şi eu! strigă cineva lîngă Hardekopf, un tovarăş scund, îndesat şi ciolănos, cu o pălărie neagră peste faţa-i lată şi roşie. Îl dădu la o parte pe Hardekopf, îşi făcu loc pînă la Mengers şi mai zise o dată: Merg şi eu!

Hardekopf voia să strige către Mengers să aibă grijă ce face, pentru Dumnezeu, să nu înrăutăţească situaţia asta imposibilă, dar Mengers dispăruse. În timp ce toţi cei din sală urlau dezlănţuiţi, Hardekopf se tot uita la uşă. Ar fi vrut să se ducă şi el, să împiedice ca lucrurile să ia o întorsătură nedorită. Dar cine l-ar asculta oare? Era într-adevăr o ticăloşie nemaipomenită să tratezi în felul acesta nişte sindicalişti. Cum era cu putinţă? Care erau dedesubturile? Ce ar zice August Bebel, da, ce ar zice?... Luptaseră şi făcuseră agitaţie zeci de ani pentru ca muncitorii să fie pregătiţi pentru grevă, iar acum, cînd voiau să facă grevă, sindicatul îi ataca pe la spate... Cum să pricepi aşa ceva? Ce se ascundea sub această atitudine?...

Hardekopf privi nesigur şi trist în jurul său. Nu era, oare, la fel ca anul trecut de Întîi mai? Dar de data asta n-o să îngăduie ca Mengers să-l facă să se ruşineze. Acesta plecase într-adevăr să caute pe şefii sindicali. Numai să nu iasă o nenorocire.

6

Cotind în Brockesalee, Hardekopf ajunse din urmă mica ceată condusă de Fritz Mengers. Îşi croi drum pînă în frunte, unde păşea acesta.

— Vin şi eu, Fiete!

— Jan? Foarte bine, vino şi tu! O să-i găsim! Hardekopf voia să-i spună să nu împingă lucrurile prea departe, dar Mengers nu-i lăsă timp să vorbească.

— Uitaţi-vă la tovarăşul meu, Hardekopf, strigă el către cei care îl urmau, e de treizeci de ani în organizaţie! Acuma, în plină luptă, trebuie să umble să-şi caute conducătorii! Bandă de laşi!

Hardekopf merge cu paşi grăbiţi lîngă Mengers. „Fiete, Fiete! De ce toate astea?!" gîndeşte el, dar nu poate scoate un cuvînt. Cineva îl bate pe umăr.

— Moşule, nu-ţi face sînge rău, las', că se mai schimbă lucrurile! Oricum, capul sus!

Hardekopf răspunse făcînd un semn prietenesc cu capul aceluia care i-a adresat aceste cuvinte de îmbărbătare. E uluit: un om tînăr de tot. Şi apoi priveşte în jurul său: aproape toţi care îi urmează sînt băieţi tineri. Dar oamenii aşezaţi unde sînt? Cei care fac parte de multă vreme din cadrele organizaţiilor sindicale? Se întreabă: „Încotro alerg eu de fapt? Şi cu cine?"

Hardekopf îl trage pe Mengers de mînecă.

— Fiete, toţi ăştia sînt sindicalişti?

— Bineînţeles, Jan!

— Dar sînt toţi băieţi tineri!

— Da, Jan, fac parte din organizaţia de tineret. Cei tineri mai au oleacă de curaj, nu le e frică!

Hardekopf ar vrea să se întoarcă din drum, dar îi e ruşine. E stînjenit pentru că umblă cu băieţii ăştia, el, om bătrîn.

Pe stradă, trecătorii le fac loc, se opresc şi se uită după dînşii. Unii chiar se alătură grupului: merg cu ei. La încrucişarea dintre Steindamm şi Grosseallee Mengers dă buzna într-un resaurant mare, şi Hardekopf se vede şi el împins înăuntru de cei din spate. Trec prin faţa garderobei şi intră în local. Hardekopf îl vede pe Fritz Mengers trecînd cu paşi mari printre mese. Se uită în fiecare firidă. Pe un ţal care voia să protesteze împotriva acestei năvăliri îl împinge, pur şi simplu, la o parte. Cîţiva burghezi plătesc şi se grăbesc spre ieşire. Cineva strigă:

— Poliţia! poliţia!

Fritz Mengers ridică braţul şi strigă:

— Linişte! Nu se întîmplă nimic! Căutăm numai nişte cunoscuţi!

Dar cei pe care-i căutau nefiind acolo, toată ceata se îmbulzeşte spre ieşire.

— Fiete, la ce bun? izbuti să zică, în sfîrşit, Hardekopf.

— Ăsta-i unul din localurile lor obişnuite, Jan!

Şi se duseră mai departe, înspre gară.

Ca un val, năvăliră în restaurantul hotelului „Zum Kronprinzen", trecură în grup printre mese şi apoi ieşiră.

— Şi aici vin cîteodată! spuse Mengers către Hardekopf. Dracu ştie unde s-au pitit azi!

Şi pornesc mai departe. În faţa restaurantului „Ehmicke", în Kirchenallee, dau peste doi poliţişti. Fritz Mengers îi convinge că nu vor altceva decît să caute cîţiva tovarăşi, şi i se dă voie ca, împreună cu încă doi tovarăşi, să intre să-i caute. Ceilalţi trebuie să aştepte în faţa restaurantului. Dar nu îi găsesc nici aici.

— Haidem spre Hansaplatz! strigă Mengers. Poate sînt la „Römer-Halle"!

Mai cercetară o mulţime de localuri, dar în zadar, căci pe bonzii lor sindicali parcă i-ar fi înghiţit pămîntul. Pe faţa lui Fritz Mengers se citeşte o profundă dezamăgire. Hardekopf, în schimb, e destul de mulţumit. Ce s-ar fi întîmplat dacă i-ar fi găsit? Nu, mai bine aşa, îşi zise el.

— Vrei să mergi mai departe cu noi, Jan? Avem o întrunire pe Danzigerstrasse.

Hardekopf dădu din cap că da.

Aici, Fritz Mengers îl salută pe birtaş şi dă mîna cu el; se vede că-l cunoaşte bine. Acum Hardekopf îşi aminteşte că Mengers stătea pe undeva prin apropiere. Da, sigur, stătea în cartierul Sankt Georg. Se vede că era un local al partidului. Hardekopf se văzu silit să se aşeze şi el la masa prezidiului, unde se aşeză şi Mengers. Şi Hardekopf se miră iarăşi că erau atîţia tineri printre cei adunaţi aici. În cartierul lui majoritatea o formau oamenii mai vîrstnici, mai aşezaţi. Mengers deschise şedinţa. Hardekopf îl privi uluit; niciodată Fritz nu-i spusese că este secretar de circumscripţie. Straşnic tip Fritz ăsta! Apoi Hardekopf îl privi pe cel de al treilea membru din prezidiu. Acesta

era de la Bremen, cum explicase Mengers celor adunaţi, un reprezentant al greviştilor din Bremen. Mengers se aşeză, şi atunci străinul — un tovarăş scund şi îndesat, încă tînăr, cu părul scurt, ridicat ca o perie şi ras la faţă — se sculă şi începu să vorbească.

Încă de la primele cuvinte, Hardekopf privi neliniştit spre Mengers: tovarăşul de la Bremen vorbea despre oamenii care distrugeau unitatea clasei muncitoare, făcînd, evident, aluzie la diferiţi şefi sindicali; vorbea de capitularea în faţa patronilor, de încălcarea hotărîrilor partidului şi uniunilor sindicale. Hardekopf îl înghionti uşor pe Mengers.

— Cine-i ăsta, Fiete?!

— Un tovarăş de la Bremen, unul din opoziţie!

— Din opoziţie?

Mengers îi făcu semn cu mîna să tacă.

— Va să zică nu-i social-democrat, Fiete...

— Ba, bineînţeles, Jan! Dar e opoziţionist!

Hardekopf se uită în gol, apoi privi feţele celor prezenţi şi pe cea a vorbitorului. Nimerise printre opoziţionişti! Va să zică lucrurile ajunseseră atît de departe, încît opoziţioniştii ţineau întruniri separate! De aici, porneau, deci, învinuirile amare ale lui Mengers împotriva conducerii partidului! Ar trebui să se scoale şi să plece! N-ar trebui, de fapt, să plece? Nu distrug, oare, tovarăşii aceştia unitatea partidului? „N-ai ce căuta aici, Hardekopf! îi strigă o voce lăuntrică. Scoală-te şi pleacă!"

Apoi vorbi un tinerel, agitat, vioi — vorbele ieşeau din gura lui potop; dar flăcăul era sincer, se simţea că era într-adevăr revoltat. De ce oare? Hardekopf asculta acum ce spunea.

Fireşte, nu puteai să nu-i dai dreptate; povestea de la 1 Mai fără îndoială că fusese nejustă, iar purtarea de acum a conducătorilor sindicatului era ruşinoasă; într-adevăr, îţi venea să crezi că sînt înţeleşi cu patronii... dar.. dar nu era permis să spui una ca asta... „Da, să-i dăm jos pe birocraţii ăştia laşi, asta e just. Să nu-i realegem, ci să alegem alţii mai buni, şi asta e just. Dar să nu periclităm unitatea mişcării."

— Fritz, să nu distrugem unitatea partidului şi a sindicatelor! şopti Hardekopf.

Tovarăşul de la Bremen îl auzise şi, înainte ca Mengers să scoată un cuvînt, îi răspunse:

— Nimeni nu vrea aşa ceva, dar vrem curăţenie şi cinste, şi, înainte de toate, o politică dreaptă a muncii; revizionismul este moartea partidului!

— Da, da, răspunse Hardekopf, dar unitatea este... Nu isprăvi propoziţiunea şi îşi aminti de August Bebel. August Bebel n-ar permite să se atingă cineva de unitatea partidului. Cît despre revizionişti... Hardekopf zîmbi. Opoziţioniştii se tem deci că partidul ar putea să moară... Nu zău!...

A doua zi *Hamburger Echo* publică o declaraţie a conducerii Uniunii muncitorilor metalurgişti, care anunţa că nu poate încuviinţa o grevă anarhică şi îi chema pe muncitorii sindicalişti să reia numaidecît lucrul.

7

Se văzură siliţi să pună capăt grevei, fără a obţine nici un rezultat. Patronii triumfau. În cea de-a doua săptămînă a grevei, doctorul Maurenbrecher rosti în *Hamburger Echo* o sentinţă de moarte nu numai împotriva grevei muncitorilor de la şantierele navale, ci împotriva tuturor grevelor. De acum înainte, recomanda el într-un articol, toate conflictele de muncă trebuie să fie rezolvate numai şi numai de *Reichstag*. Fondurile patronilor fiind mai mari decît fondurile de grevă ale muncitorilor, patronii şi muncitorii trebuie să fie siliţi să se supună deciziilor *Reichstag*-ului, pentru ca astfel să se asigure o pace economică trainică.

Carl Brenten a fost deosebit de revoltat de acest articol.

— Unde o să ajungem, îi întrebă el pe activiştii sindicali, dacă depunem de bunăvoie armele care ne stau la dispoziţie pentru îmbunătăţirea situaţiei noastre şi pentru socialism?

Şi în acelaşi timp se miră în gînd: tocmai doctorul Maurenbrecher, care vorbise atît de frumos şi răspicat despre Revoluţia Franceză, să pretindă aşa ceva?

Louis Schönhusen, aprobat de toţi ceilalţi, îi răspunse că nodul chestiunii îl constituie alegerile de deputaţi; mai întîi trebuie cucerită majoritatea mandatelor, iar după aceea vor putea fi adoptate legile potrivite, pe care apoi patronii, vrînd-nevrînd, vor fi siliţi să le respecte. Aceasta era singura cale posibilă, orice altă cale ar duce în mod inevitabil la un radicalism sălbatic şi la anarhie.

Brenten nu putea să se declare de acord cu acest fel de a vedea. Reveni iarăşi la greva ncreuşită şi întrebă:

— Să fie, oare, adevărat, Louis, că Schlicke a spus: „Şi dacă ar fi să pierdem douăzeci de mii de membri, tot o să obţinem ce vrem“?

— N-am auzit să fi spus aşa ceva, bombăni Schönhusen. Dar nu uita, comandanţii de oşti nu trebuie să ia în seamă pierderile dacă vor să-şi atingă scopul. Iar noi, conducătorii sindicali şi politici, sîntem nişte comandanţi de oşti moderni... Dar să punem capăt acestor discuţii neplăcute, să ne înecăm necazul în băutură. Şi Schönhusen ridică paharul de bere. Apoi, oftînd uşurat, puse halba pe masă şi strigă: August, mai adu un rînd!

3

Brenten se grăbi să închidă prăvălia ca după ziua aceasta de august înăbuşitoare să-i tragă o duşcă la „tante“ Lola, unde-l aştepta Papke. Frieda se dusese cu copiii la strandul de pe Elba; deci nu-l aştepta acasă.

După serbarea de vară a asociaţiei, al cărei succes s-a datorat în cea mai mare parte ostenelilor lui, şi după supărările şi dezamăgirile repetate trăite în cercul conducătorilor sindicali, şi mai ales după greva muncitorilor de la şantierele navale, Brenten se vedea iarăşi mai des cu Papke. Într-o zi, cînd avusese nevoie

urgentă de două sute de mărci, Papke îl împrumutase cu mărinimie, nu însă fără a repeta că a rămas lefter. Acest lucru contribuise să-i apropie din nou pe cei doi. Ca și altădată, Brenten venea des la „tante“ Lola, juca *skat* și se lăsa antrenat uneori de Papke, care-l introducea printr-o portiță dosnică în garderoba figuranților, ca să asculte de pe pasarelă cum scoate Hein Bötels do-ul de sus, sau ca să-l vadă pe Carl Günther în rolul lui Manrico [1], ori pe Metzger-Lattermann în *Carmen* [2]. Cînd Caruso [3] veni să cînte la Stadttheater, Papke avu grijă ca Brenten să-l vadă în *Paiațe* [4] și în *Fata din Far West* [5]. Și, încet-încet, toate lunecară din nou în vechiul făgaș. *Maienblüte*, Stadttheater, *skat* și bere.

Și în această zi de august făcură o partidă la masa lor obișnuită de la „tante“ Lola. La teatru se dădea *Maeștrii cîntăreți*. Figuranții lui Papke trebuiau pregătiți să intre abia în scena serbării cîmpenești, aveau timp să șadă laolaltă liniștiți pînă la zece și un sfert.

Așa și făcură. Își scoseseră vestoanele și jucau *skat*. Între timp, consumau cantități uriașe de bere. În seara asta Brenten lovea în plin, avea noroc și primea numai cărți bune. Cum miza era de jumătate de *pfennig*, însemna că berea băută va fi pe gratis și mai avea să bage ceva gologani în buzunar. Era tare bine dispus și-l amuzau mutrele plictisite ale partenerilor, mai ales a lui Papke, care exclama:

— Ce cărți idioate îmi vin astăzi! Pe onoarea mea, azi nu pun mîna pe nici o carte ca lumea!

Un figurant, pe nume Josef Schwartz, dădu buzna în birt și strigă în gura mare:

— Au ieșit ediții speciale! A murit August Bebel!

— Ce spui? A murit Bebel? strigă Papke. Iote-te!

— Ediții speciale? întrebă Brenten, care numaidecît se căi că spusese ceva atît de stupid.

[1] Personaj din *Trubadurul* de *Giuseppe Verdi* (1813—1901).
[2] Operă scrisă de compozitorul francez *Georges Bizet* (1838—1875).
[3] *Enrico Caruso* (1873—1921), vestit tenor italian.
[4] Operă de compozitorul italian *Ruggiero Leoncavallo* (1858—1919).
[5] Operă de compozitorul italian *Giacomo Puccini* (1858—1924).

La toate mesele oamenii vorbeau agitat.

— Şi ce o să se întîmple acum? întrebă Brenten, punînd cărţile de joc pe masă.

Se mai îndoia încă de adevărul acestei veşti. Să fi murit aşa, subit? Se uită la partenerii lui.

— Dar Bebel nici nu era bolnav!

— Bolnav? De ce să fi fost bolnav? răspunse Papke, aranjîndu-şi cărţile. Slavă domnului, avea o vîrstă respectabilă. Trecuse de şaptezeci, nu? Noi, ăştia, n-o să ajungem aşa de bătrîni; eu nu, şi nici tu. Dar aruncă, te rog, o carte, e rîndul tău!

Mîna lui Brenten atinse cărţile; apoi o retrase încetişor.

— Nu mai joc! Nu pot!

— Ia nu mai face fasoane! îi zise Papke, şi se gîndi cum să joace. Eu zic optsprezece!

Bebel mort... Să fie oare cu putinţă?... Mort, acum, cînd se iviseră atîtea greutăţi... acum, cînd partidul şi sindicatele...

— Eu zic optsprezece!

Şi Hardekopf? Cum o să reacţioneze socru-său?... Ieri spusese că avea Bebel să le arate el lui Schlicke şi celor de teapa lui la adunarea generală a Uniunii muncitorilor metalurgişti... Cum o să meargă lucrurile fără Bebel? O adevărată nenorocire...

— Optsprezece! răcni Papke. N-ai de gînd să răspunzi odată?

— Nu mai joc! zise din nou Brenten, cu vocea sugrumată.

— Ai cîştigat, trebuie să joci!... Ştii că-mi placi?! se oţărî Papke. Ia te uită, ce mofturi face! Trebuie să-ţi spun, asta nu e corect!

Brenten se ridică, fără o vorbă, aruncă pe masă tot ce cîştigase, monede de nichel şi de argint, îşi luă pălăria şi părăsi localul.

— Carl! Carl!...

Dar Brenten ieşise.

O luă în goană prin Dammtorstrasse, nădăjduind încă şi acum că ştirea fusese falsă — palavrele unui figurant oarecare nu erau neapărat adevărate. Privi în jur. Nimic nu părea să indice nenorocirea ce se abătuse

peste ei toți. Fețele trecătorilor nu oglindeau impresia făcută de acest eveniment îngrozitor... Nu e adevărat, se mîngîia Brenten. Nu se poate. Trecu un tramvai. Rîzînd și bătînd din palme, o femeie alerga după copilașul ei, care făcea primii pași... Ar fi fost îngrozitor să fie totuși adevărat...

În fața afișierului de la redacția ziarului *General-Anzeiger* se înghesuia o mulțime de oameni. Brenten surprinse priviri nedumerite, speriate. Se apropie apatic de vitrina de sticlă și văzu scris cu aldine: „August Bebel a decedat în dimineața zilei de 13 august în apropiere de Zürich".

Rămase o bucată de vreme cu ochii ațintiți asupra literelor negre... În jur nimeni nu scotea o vorbă... Oamenii stăteau ca încremeniți și veneau mereu alții. Așadar, totuși! Totuși... Ce o să se întîmple acum? Cine are să ia măsuri împotriva lui Schlicke? Oare Hardekopf va fi aflat?... Bebel mort! Nici lui Paul desigur că nu i-o fi venit a crede! Dar ce se va întîmpla acum?

Cînd să intre în locuința lui Hardekopf, o zări pe nevastă-sa și apoi și pe Gustav Stürck.

Îl priviră în tăcere.

— Ce nenorocire, nu? strigă Brenten.

— Da, Carl, o mare nenorocire, răspunse Hardekopf ieșind în pragul camerei de zi. Așadar, n-a mai apucat victoria finală.

— Dar a avut în fața ochilor certitudinea victoriei, zise Brenten.

— Da, asta așa este, încuviință Gustav Stürck.

Toți cei de față îl văzuseră pe August Bebel și-l auziseră vorbind, și acum vorbeau de el ca despre o rudă apropiată și dragă. Îl întrebau mereu pe Hardekopf despre el, rugîndu-l să le povestească cum arătase pe vremuri, la Düsseldorf, cînd l-a auzit întîia oară, să le povestească despre lupta eroică a comunarzilor de la Paris.

— A fost un muncitor, ca mine, ca tine, Carl, dar primul muncitor al lumii, cel mai mare conducător al muncitorilor... A fost singurul om în stare să-i țină piept lui Bismarck. Un orator, un parlamentar, un or-

ganizator și un tactician... Vai, ce pierdere! Acum... Hardekopf își lăsă fraza neterminată.

Toți rămaseră tăcuți. Apoi își aduseră aminte de diferite declarații ale lui Bebel, de discursurile lui din *Reichstag*, de la congresele partidului și la congresul pentru pace, care avusese loc la Basel cu un an înainte.

Brenten se gîndea la greva muncitorilor de pe șantierele navale și, fără să-și dea seama, exprimă gîndul din fraza pe care Hardekopf o lăsase neterminată:

— Și acum alde Schlicke și Legien o să devină și mai îndrăzneți.

— O să stăm de veghe, răspunse Hardekopf.

— Dacă ar mai fi trăit cel puțin un an... spuse Brenten. Mi se pare că anul ce vine o să aducă evenimente hotărîtoare.

— Da, asta așa este! Bătrînul Hardekopf zise apoi încet de tot, de parcă s-ar fi rușinat de cuvintele lui: Dacă aș putea să-i dau un an de viață, aș primi bucuros să mor pe loc.

Pauline se uită speriată la bărbatul ei.

Într-una din serile următoare, Ludwig dădu buzna pe ușă, foarte agitat, și întinse ultimul număr din *Simplizissimus* [1] în fața tatălui său, pe masă. Acesta privi revista mirat și, scos din țîțîni, se uită la fiul său și întrebă:

— Ce-i cu asta?

Simplizissimus adeseori ironizase și luase în zeflemea mișcarea muncitorească socialistă, de aceea Hardekopf niciodată nu cumpăra această revistă.

— Citește, tată! strigă Ludwig gîfîind încă. Citește! Să vezi ce scrie despre Bebel!

Hardekopf luă revista șovăind.

— Pe pagina a doua.

Erau niște versuri, iar deasupra, într-un chenar negru, numele *August Bebel*. Hardekopf citi.

[1] Săptămînal satiric german, de orientare democrat-burgheză, înființat în 1896.

După ce citi cîteva rînduri, ridică ochii spre fiu-său Acesta dădu din cap şi zise:

— E bine, nu?

Hardekopf continuă lectura.

Pe scaun, îşi şterse ochii cu dosul mîinii şi mai citi o dată, cuvînt cu cuvînt, vers cu vers, foarte încet.

Apoi strigă tare:

— Pauline! Şi cum nevastă-sa nu se arătă numaidecît, strigă iarăşi: Pauline... Pauline!...

— Ei, ce e, ce s-a întîmplat?

— Ia stai jos! porunci Hardekopf. Da, da, aici pe canapea!... Iar tu, zise către fiu-său, citeşte cu glas tare!

Hardekopf îşi puse mîna peste mîna soţiei sale, şi amîndoi bătrînii se uitau la fiul lor, care începu să citească cu glas tare, solemn.

„Voi stîrpituri, voi inimi prea reci veniţi încoace!
Un om întreg, aicea, în groapa asta zace.

Creştini în vorbe, o rugă, nălţaţi. Acest ateu,
Printr-un miracol fost-a, chiar el un dumnezeu.

Voi patrioţi, ia spuneţi, mai sînt alţii la fel
Ca patria s-adore cum a iubit-o el?

Bărbaţi de stat luaţi seama, căci lumea se-noieşte,
Zadarnic neghiobia i se împotriveşte.

Ridică-ţi, generale, bicornul cu respect!
Progresul — mareşal e! De crime nu-i suspect!

Încoronate tidve, spuneţi-mi, n-aveţi teamă,
Ce ţară e pe lume cu ţara lui de-o seamă?

Dar tu, umanitate, — sus frunte, cu mîndrie,
Cel de aici crezut-a în tine cu tărie!“

PARTEA A PATRA

PRĂBUȘIREA

CAPITOLUL XVII

I

Cu cît apele sînt mai scăzute în timpul refluxului, cu atît fluxul e mai năvalnic, şi nici marea, nici furtuna nu stau locului de dragul nimănui. Vai de aceia care se lasă surprinşi!

Otto Hardekopf era un soţ fericit, mulţumit de căminul lui din Düsternstrasse, transformat prin mai multe achiziţii într-o locuinţă foarte prietenoasă. Nu era membru numai al asociaţiei *Maienblüte*, ci şi al asociaţiei corale *Orpheus*, în corul căreia cînta în fiecare joi seara. Hans, băieţelul lui, rîdea, gîngurea şi făcea primii paşi. Cäcilie era o gospodină şi o mamă excelentă. Avea darul atît de rar de a fi voioasă chiar şi în clipele puţin plăcute ale vieţii. Îşi vedea de treabă cîntînd, fredonînd. Cîntînd şi fredonînd trecea peste greutăţi şi neplăceri. În schimb mamă-sa, doamna Vogelmann, era mereu îngrijorată şi tremura să nu păţească ceva, căci Cäciliei îi făcea o plăcere grozavă să-şi dea ici-colo întîlnire cu cîte un bărbat. „Slavă

domnului, își zicea cîteodată doamna Vogelmann, că Otto e naiv, cam prostănac chiar, și că are un suflet cum nu se poate mai bun, că altfel ar ieși moarte de om!" O păzea pe fie-sa cît putea, îi făcea morală, o dojenea, o implora, și n-avea încotro, trebuia să rabde ca aceasta să-i rîdă în nas.

— Dar ce crezi, mamă, că Otto nu mă înșală chiar de loc?

— Sînt absolut sigură că nu! răspundea doamna Vogelmann cu convingere.

— Bine, dar să știi că mi-a spus o dată că, înainte, în fiecare duminică avea altă fată.

— Înainte, înainte! striga doamna Vogelmann supărată. înainte îi era îngăduit! Bucură-te că și-a făcut de cap înainte de căsătorie și că s-a potolit; acum nu mai calcă cu stîngul, precis.

— Așa, s-a potolit, zici?! Dar eu? spuse Cäcilie rîzînd.

De fiecare dată, doamna Vogelmann era din nou îngrozită cînd fiică-sa se apăra prezentînd îndrăznețele ei abateri de la calea cea dreaptă ca fiind un lucru de la sine înțeles.

— Numai să nu iasă prost! se văita ea, amintindu-și de răposatul ei soț, de la care Cäcilie moștenise firea ușuratică, dar în același timp și drăgălășenia și sinceritatea. Și se lamentă: Vai, Cilly, Cilly, ce ființă imposibilă ești!

Bolnav de stomac, Ludwig Hardekopf trăia retras și ursuz, vorbea puțin, nu rîdea niciodată, era prezent la toate ședințele organizației social-democrate a districtului, ca un participant mut, în schimb, nu se ducea la nici o petrecere, iar în ultimul timp lipsise chiar și de la serbările asociației *Maienblüte*. La început, ori de cîte ori se ducea la o ședință Hermine tuna și fulgera, se văicărea și stătea bosumflată. Se liniști, însă, în cele din urmă cînd Ludwig îi arătă că, dacă ar înceta să mai fie social-democrat și sindicalist, și-ar pierde slujba. Blestemase „tirania" înfiorătoare de la șantier, dar se potolise și-l lăsase în voia lui, căci n-ar fi vrut pentru nimic în lume ca soțul ei să ajungă șomer. În felul acesta, Ludwig izbuti să-și asi-

gure un pic de libertate. În curînd descoperi că prin vicleşuguri şi înşelăciune putea să-şi facă viaţa ceva mai uşoară. La şantier, în dulapul în care-şi ţinea uneltele, avea o pipă mică, din care fuma în pauze. După aceea îşi clătea gura cu grijă, ca să nu miroasă a tutun. Seara şedea într-un colţ al bucătăriei şi citea *Hamburger Echo* de la primul pînă la ultimul rînd inclusiv „Mica publicitate", căci voia să ştie ce comercianţi dădeau anunţuri în ziarul socialist. Iar Hermine stătea lîngă fereastră şi citea un roman. De multe ori, după un capitol care trata despre oameni veseli şi mulţumiţi, închidea cartea şi se uita tristă în gol, oftînd din greu. Cînd, în cele din urmă, Ludwig observa că oftează şi o întreba ce are, ea începea să-i reproşeze că de la o vreme se arăta nepăsător faţă de dînsa, chiar dur cu ea. Spunînd aceste cuvinte o cuprindea o milă adîncă... de sine. Îi dădeau lacrimile şi o dată cu ele curgeau şi văicărelile:

— Ce viaţă ducem noi: cenuşie, searbădă, fără dragoste, ne chinuim fără să ne pricopsim, o viaţă care nu ne oferă nimic, nimic! Lacrimile îi curgeau pe obrajii bucălaţi, schimonosiţi ca ai unui copil încăpăţînat şi smiorcăit. Şi pe zi ce trece ne întristăm unul de altul, simt bine asta. Tu vii, mănînci, citeşti, te duci la şedinţele tale, dar eu? La mine nu se gîndeşte nimeni, nici tu. Să mă amărăsc şi să mă acresc, asta e soarta mea! Of, of, ce viaţă! Ce via-a-ţă-ă! Of, of!

Asemenea accese de disperare îl speriau pe Ludwig de fiecare dată. Şi el blestema uneori existenţa lor abrutizantă, dar nu-şi dădea drumul ca dînsa. Cînd nevastă-sa avea astfel de ieşiri, se simţea tare vinovat, nu ştia nici el de ce şi cum. Roşea, se ruşina, era mai încurcat ca oricînd şi ar fi vrut să se ascundă într-un colţ întunecos. Ca în transă, se scula, se apropia de femeia care bocea, nefericită de moarte, îi cuprindea capul şi-l strîngea la piept, şi apoi îi dădeau şi lui lacrimile. După ce plîngeau amîndoi o bucată de vreme, deveneau duioşi şi drăgăstoşi, şi, cu obrajii scăldaţi în lacrimi, trăiau cîteva clipe fericite.

La șantierul naval, Ludwig Hardekopf trăgea la jug ca o vită. Cîteodată împărtășea durerea sa strungului, de care era legat zece ore pe zi. Să poți vorbi fără să te contrazică cineva era, oricum, o mîngîiere. Spre satisfacția contramaistrului, ținea strungul în stare perfectă. Dar nu ajunse un strungar excepțional, oricît își dădea osteneala. Stors și vlăguit la sfîrșitul săptămînii, era totuși bucuros cînd izbutea să realizeze un cîștig vecin cu limita maximă. Era econom pînă la calicie, atît de cumpătat, că renunța la orice. Vara se ducea uneori duminica dimineața la ștrandul Schwanenwik și, întins la soare, visa păduri, cîmpii, lanuri și pajiști. După masă se plimba cu Lieselotte pe marginea canalului. Bondoacă, bucălată, cu părul blond ca paiul, Lieselotte semăna leit cu maică-sa și, cu ochii ei cenușii-deschiși, se uita la lume cu o seriozitate neobișnuită. Hermine cumpărase pe nimic, de la o vecină, un cărucior pliant. De obicei, după plimbare mai stăteau o oră pe o bancă în noul parc amenajat de-a lungul liniei aeriene a metroului. La părinții lui și la soră-sa Frieda nu-i plăcea lui Ludwig să se ducă. Ei găseau mereu că arată prost și bolnav, că avea o culoare nesănătoasă. Îl compătimeau. Iar el nu voia să fie compătimit. Îl întrebau cum o ducea, ce făcea nevastă-sa, cum o ducea copilul, ce gătea Hermine și cum, dacă n-ar vrea totuși să consulte un medic, și altele de soiul ăsta. Nu-i plăcea să fie întrebat, și, decît să fie silit să răspundă ticluind minciuni, prefera să-și tăinuiască toate necazurile, grijile și nenorocirile.

Fritz, cel mai tînăr dintre frații Hardekopf, admirat de toată familia și pizmuit pe ascuns de Ludwig și Otto, se întoarse după a doua sa călătorie în Africa: zvelt, vînjos, plin de sănătate, puternic, ars de soare — „ca un adevărat negru", zicea maică-sa. Seri de-a rîndul, toată familia se reunise și-l ascultase povestindu-și călătoria. Cum știa să povestească! Cîte nu văzuse, prin cîte nu trecuse! Cînd îl ascultai, erai încredințat că nu există nimic mai frumos pe lume decît Africa, palmierii, negrii, bogățiile uluitoare ale acestui continent, fauna lui fantastică. Din ultimul drum adu-

seseră animale pentru grădina zoologică Hagenbeck [1], o pereche de hipopotami, cîțiva lei, doi elefanți uriași, apoi zebre, maimuțe, șerpi — vaporul se transformase într-o adevărată grădină zoologică plutitoare.

— Și nu ți-a fost de loc frică?

— Ce, ție ți-e frică, mamă, cînd te duci la grădina zoologică?

— Ei, voiam să spun de mare. Cînd nu vezi săptămîni de-a rîndul decît apă.

— Vai, n-ai idee ce frumos e!

— Ei, și cînd e furtună?

— Atunci e mai frumos ca oricînd. Cînd tună, și fulgeră, și urlă, și trosnește, și toată hardughia se leagănă — ba sus, ba jos — e o nebunie. Atunci, dacă trebuie să treci pe punte, să te ții! Iar dacă stai la cîrmă, trebuie să fii al dracului de atent.

— Vrei să ne faci să credem că ai stat și tu la cîrmă? întrebă bătrînul Hardekopf.

— Sigur, tată! Ca matroz începător, fac și eu de cart la cîrmă. Dacă e să mă fac marinar, trebuie să știu s-o mînuiesc. Cum îți închipui altfel?

Mai ales Walter Brenten, acum un flăcăiaș de treisprezece ani, se tot ruga de unchiul Fritz să mai povestească despre mări și oceane și despre Africa îndepărtată. Nu demult încă, hoinăriseră împreună — trecînd prin tunelul de sub Elba, fuseseră la grădina zoologică Hagenbeck, sau la plaja de la Schwanenwik — pe atunci unchiul Fritz era un bun tovarăș de joacă și prieten. Dintr-o dată, însă, devenise bărbat, ba chiar un marinar, care fusese în Africa la negri. Și Walter se uita la tînărul său unchi cu alți ochi.

Doamna Hardekopf nădăjduise în taină că după prima călătorie Fritz avea să se sature de mare. Văzu acum că se întîmplase taman pe dos: tînărul era cu trup și suflet marinar. Își cheltuise prima simbrie, dar pe a doua o pusese deoparte. Se uita la fiecare *groschen*, căci voia să se înscrie la școala navală, ca să obțină diploma de timonier.

[1] Grădina zoologică din Hamburg.

— Bine, dar ai o meserie, zise Hardekopf, ai învățat-o timp de patru ani. Să fi fost în zadar?

— Ți-am spus-o întotdeauna, răspunse Fritz, păcat de cei patru ani. Altfel, de mult aș fi fost la școala navală. Dar nu-i nimic, ce am învățat îmi prinde bine.

Cu voioșia și vioiciunea ei, Căcilie izbutise să-l cucerească nu numai pe socrul ei, ci chiar și pe „poama acră" care era soacră-sa. Paulinei îi plăcea de „fetița asta", cum îi zicea acum. Căcilie era tare îndrăgostită de Fritz, tînărul ei cumnat. Nimeni nu-i sorbea mai atent vorbele cînd își povestea aventurile. Se aranja întotdeauna să șadă lîngă dînsul. O dată cumpără un tricou drăguț de rețea, pe care i-l dărui, spunîndu-i:

— O să-ți prindă bine în Africa, unde e atît de cald, Fritz! și se uită la el cu ochi languroși, iscoditori.

Altă dată îi dărui o cravată de mătase. El mulțumea prietenos, îi strîngea amîndouă mîinile micuțe, dar nu se sinchisea de privirile ei drăgăstoase. Căcilie se destăinui mamei sale cu toată sinceritatea. Doamna Vogelmann se cutremură:

— Cilly, pentru Dumnezeu, Cilly, să nu faci vreo năzbîtie!

— E un băiat minunat, ar trebui să-l vezi, mamă!

— Cilly, ai să mă bagi în mormînt, se văita doamna Vogelmann. Ce fel de femeie ești tu? Cum o să sfîrșească toate astea? O să iasă un scandal înfiorător în familie. Fratele soțului tău! Fată dragă, nu te înțeleg! Bagă-ți mințile în cap odată!

— De ce te neliniștești, zise Căcilie aproape trist. E atît de prost. Are douăzeci de ani. Și-i marinar. Dar e încă tare prost!

Timp de trei zile Căcilie umblă mută și melancolică; își vedea de treburi prin casă fără chef și în silă, era mai puțin drăguță cu copilul, și, cînd o întreba Otto ce are, spunea că o doare capul. Doamna Vogelmann trecu prin chinurile gheenei. Se îmbolnăvi de spaimă și fu nevoită să stea în pat. Se însănătoși abia cînd Căcilie își regăsi buna dispoziție și reîncepu să cînte și să fredoneze.

Fritz era din nou plecat pe mare. Bătrînul Hardekopf şi fiul său Ludwig lucrau tot la şantierul naval. Otto Hardekopf, însă, se angajase ca strungar la o uzină metalurgică din Altona. Carl Brenten căuta printre restauratori clienţi la care să-şi plaseze ţigările de foi, sperînd să-şi mărească astfel veniturile, care, în pofida sforţărilor lui, rămăseseră reduse. Iar Paul Papke era tot garderobier-şef la Stadttheater şi ţinea mai departe în arendă mai multe W.C.-uri publice. Se plîngea mereu de nesfîrşitele alergături, belele şi neplăceri legate de această afacere. Ducea însă un trai îmbelşugat, realiza venituri frumoase, pe care le trecea sub tăcere cu înţelepciune. Gustav Stürck cu soţia sa duceau o existenţă modestă şi retrasă ; el repara mobilă de birou şi avea atît de puţine comenzi, încît îi rămăsese timp să facă pentru Walter Brenten o arbaletă splendidă, exact ca aceea a lui Wilhelm Tell. De două ori trimisese bani fiului său Edgar, în America, fiindcă acesta îi scrisese că intenţionează să înfiinţeze o întreprindere de export. Fiul cel mai mare, Arthur, avea să-şi termine serviciul militar anul ăsta şi, spre marea bucurie a lui Stürck, plănuia să se întoarcă să locuiască împreună cu părinţii. În orele libere, maistrul tîmplar meşterea o bibliotecă, aşa cum îşi dorea Arthur de mult.

Asociaţia *Maienblüte* continua să organizeze serbări. Balurile mascate şi costumate din primăvară fuseseră rezervate aproape exclusiv tineretului, dar la petrecerile de vară şi de toamnă, ca şi la serbarea de Crăciun, adevărate sărbători de familie, tonul îl dădeau bătrînii. Doamna Hardekopf zisese într-un rînd : „Dacă n-ar fi *Maienblüte*, viaţa noastră ar fi tare tristă". Se simţea bine printre membrii asociaţiei. Cînd făceau excursii în mijlocul naturii, în satele de la malul Elbei sau la pădure, se îndulceau cu diferite bunătăţi şi luau o masă bună, apoi chiar bătrînii mai îndrăzneau să-i ardă cîte un dans. Stăteau laolaltă, pălăvrăgind, glumind şi rîzînd, şi petreceau aşa cîteva

ore fericite. Cînd a aflat că Rüscher s-a prăpădit la balamuc, Pauline Hardekopf a declarat:

— Îmi pare bine că am luat-o atunci cu noi la asociație. A apucat măcar cîteva ceasuri plăcute pe lumea asta...

Sătul de sarcinile ce-i reveneau în calitate de organizator al reuniunilor asociației și deprimat de insuccesele cu prăvălioara, Carl Brenten își dăduse demisia din comitet. Dar după ce balul mascat organizat de succesorul său ieși prost, membrii făcură un apel atît de furtunos la vechiul și încercatul organizator, încît, măgulit de încrederea ce i se arăta, îndemnat de Paul Papke, care rămăsese președintele asociației, Brenten cedă și-și reluă activitatea.

Serbarea de vară pentru 1914 urma să aibă loc la sfîrșitul lui iulie. Cei doi membri ai prezidiului, Papke și Brenten (Gustav Stürck își dăduse demisia, simțindu-se incapabil să mai facă față), cutreieraseră în fiecare duminică, începînd din a doua jumătate a lui aprilie, toate localurile din împrejurimile Hamburgului, căzînd pînă-n cele din urmă de acord asupra grădinii-restaurant *Zum wilden Hirsch*[1], situată pe malul lacului Mölln. Bineînțeles că Brenten nu era cine știe ce încîntat de local, Papke însă era entuziasmat.

— Un om minunat, acest domn Kleinberg! un restaurator care își cunoaște meseria...

3

Era o duminică de iulie, albastră, și verde, și aurie. Trenul special destinat membrilor asociației încă nu fusese tras, cînd pe peron începură să mișune oameni îmbrăcați în haine de vară, plini de voie bună. Ori încotro te uitai, nu vedeai decît pălării de paie, rucsacuri și cutii de botaniști, fetițe în rochițe albe cu volane și băiețași în costume de marinar de culori deschise, tați respectabili în pantaloni albi, perechi de îndră-

[1] „La cerbul sălbatic".

gostiți, într-un cuvînt, rude și prieteni, și în mijlocul lor muzicanți care-și cărau alămurile. Mic și îndesat, Carl Brenten umbla aferat, croindu-și drum prin mulțime, salutînd în stînga și în dreapta. Toți se uitau cu mîndrie după el. Ce bine era organizat totul! Extraordinar! Tren special pentru asociație! Și nu vagoane de vite, de clasa a IV-a, ci vagoane bune, de clasa a III-a. Seara la nouă și zece aveau să se întoarcă, tot cu un tren special, de la Mölln, asta întradevăr era o plăcere!

Nu mai conteneau lăudînd însușirile excepționale ale organizatorului reuniunilor. „Da, Brenten ține la asociație. Asociația asta face parte din propria lui viață. Și pentru noi de altfel, nu-i așa?"

Acum locomotiva, pufăind, trăgînd vagoanele goale, își făcu intrarea în hala mare a gării. La 8 fix trenul, încărcat cu tot poporul acesta pestriț și zgomotos, părăsi gara și orașul. Fanfara intona: „Cînd Dumnezeu un mare bine vrea să-ți facă, te trimite-n lumea largă..."

Întinsa grădină de pe malul lacului Mölln a restaurantului de vară *Zum wilden Hirsch* se arăta primitoare pentru mulțimea de oameni veseli. Se așezară la mese lungi, cu fețe de masă albe, băură cafea și mîncară cozonac; fanfara cînta, păsările ciripeau zgomotos în copacii de pe țărm; pe oglinda lucie a lacului pluteau bărci pline de oameni îmbrăcați în culori vii; serbarea promitea să fie minunată. Cînd Gustav Stürck începu să vorbească cu Hardekopf peste masă despre primejdia de război, femeile îl ocărîră supărate.

— Ia mai lăsați discuțiile astea plicticoase! strigă micuța Sophie Stürck. M-am săturat! Politică și iar politică!...

— Da, da, îi sări în ajutor Frieda, ieșim și noi o dată în mijlocul naturii ca să ne recreem, și voi, unadouă, v-ați și apucat să vorbiți de politică! Of, bărbații ăștia!

— Dacă o să izbucnească într-adevăr războiul, zise soția cizmarului Pingel, pe dumneata, domnule Stürck, tot n-o să te mai ia.

— Da, asta așa este! răspunse Stürck, lăsînd capul jos și sorbind din cafea.

Nu, pe el n-o să-l mai ia la armată. Dar pe Arthur?... În toamnă avea să-și termine serviciul militar. Nimeni nu voia să audă de război. Nu credea nimeni că va fi război. Ultimatumului dat de austrieci sîrbilor[1] nu i se atribuia cine știe ce importanță. Și chiar dacă ar izbucni un război undeva, în Balcani! Acolo se purtau războaie tot timpul, lor ce le păsa? Voiau să se bucure de această frumoasă zi de vară și să lase la o parte toate grijile. Dar meșterul tîmplar nu reușea să le dea deoparte. În anii din urmă, primejdia războiului sporise; nu voise niciodată să creadă în posibilitatea unui război; dar odată și odată s-ar putea, totuși, să izbucnească. Și în acest caz Arthur avea să fie trimis pe front printre cei dintîi.

Bătrînul Hardekopf, care stătea față-n față cu Stürck, se uita pe furiș la prietenul necăjit, gîndindu-se: „Pesemne că își face griji pentru fiul său. Dar n-are nici o încredere în partid? Partidul social-democrat nu vrea război. O să știe să împiedice războiul. A uitat, oare, Stürck congresul de la Basel[2]? Popoarele nu vor război. De ce să fii atît de descurajat? De ce nu-ți pui nădejdea în partid?“ Și, ca să nu-l lase pe bunul său prieten pradă gîndurilor chinuitoare, zise:

— Să fie adevărat oare, Gustav, că în momente critice nu numai unii oameni răzleți, ci popoare întregi

[1] În vara anului 1914, imperialismul agresiv german, care era mai bine pregătit de război decît adversarii săi, a căutat să-și valorifice superioritatea militară. Pretextul pentru dezlănțuirea războiului l-a constituit asasinarea moștenitorului tronului austro-ungar, de către un supus sîrb la Sarajevo, capitala Bosniei și Herțegovinei, o provincie sîrbească anexată de Austria. În legătură cu acest asasinat, sub presiunea directă a Germaniei, guvernul austro-ungar a prezentat Serbiei la 23 iulie 1914 un ultimatum cuprinzînd cereri evident inacceptabile.

[2] Este vorba de Congresul extraordinar de la Basel al Internaționalei a II-a (noiembrie 1912), convocat în legătură cu primul război balcanic, și de manifestul adoptat la acest congres, prin care muncitorii din toate țările lumii au fost chemați să împiedice extinderea războiului balcanic și să preîntîmpine izbucnirea unui conflict general european.

cad victimă credinței în minuni propovăduite de șarlatani, în pofida cercetărilor și cunoștințelor științifice?

Gustav ridică privirea. Întîi părea să nu priceapă ce voia să spună Hardekopf. Apoi răspunse:

— *Mundus vult decipi*[1]*!* Lumea vrea să fie înșelată! după care se cufundă într-o tăcere îndărătnică.

Era o zi nemaipomenit de frumoasă. Soarele strălucea în înaltul cerului albastru și limpede, pe care pluteau cîțiva nori albi. Dinspre lac adia un vînticel aducînd puțină răcoare. Totul în jur era verde și strălucitor. Fanfara cînta bucăți din opere, toată lumea stătea de vorbă și rîdea, iar copiii zburdau nebunatici prin grădină. Numai Gustav Stürck nu părea să se bucure de toate acestea.

— Ești abătut, Gustav, încercă Hardekopf din nou.

Stürck îi răspunse în șoaptă, ca și cum s-ar fi temut să nu-l audă și alții:

— O să fie război, Johann.

— Aș, prostii, îl contrazise acesta, îți faci griji zadarnice! O să se ferească ei! Uiți de partid? Partidul nostru nu vrea război, deci nu va fi.

De astă dată, însă, Stürck nu zise: „Da, asta așa este", ca de obicei, ci dădu din cap, necăjit și abătut.

— De ce ești atît de descurajat? reîncepu Hardekopf. Îți închipui, oare, că o să facem război din cauza unor atentatori nerozi? Acolo, în Balcani, atentatele sînt fenomene obișnuite. Și apoi adăugă: Partidul va ști să împiedice războiul, iar magnații industriei se tem de el mai mult decît noi. Și au toate motivele. Un război ar fi începutul sfîrșitului lor. Ei știu asta. Se vor feri.

— M-aș bucura să fie așa! zise Stürck.

Tăcură o bucată de vreme.

— Ne-a scris Arthur. Ei se așteaptă la război, zise Stürck într-un tîrziu.

[1] Prima parte dintr-un dicton medieval formulat în limba latină: *Mundus vult decipi, ergo decipiatur* (lumea vrea să fie înșelată, fie dar înșelată).

„Va să zică tot din pricina băiatului", își zise Hardekopf.

— N-ai citit cîte milioane de franci a primit Rusia din partea Franței pentru înarmare? Și-apoi, Johann, continuă Stürck, tu nu știi cum vorbesc oamenii...

— Ei cum să nu știu?

— Nu, tu nu știi. Tu n-auzi decît ce spun tovarășii tăi de la șantier. Dar alții? Eu mă întîlnesc cu fel de fel de lume, prin birouri, cu negustori, cu meșteșugari. N-au nimic împotriva războiului. Să vezi numai cum vorbesc. „Trebuie să vină un război, atunci se schimbă lucrurile, spun ei deschis. Ceilalți vor război!" cică... Anglia mai ales, dar și Franța. Și Rusia. Da, așa se spune. Cică n-ar vedea cu ochi buni progresele făcute de noi, susțin unii. După război, toate vor fi altfel, spun alții. Dracu știe ce socoteli își fac. Peste tot se zvonește că Germania e atît de puternică, încît n-are a se teme de nici un adversar. „Trebuie să ajungem cea mai mare putere din Europa..." Oamenii-s nebuni. Să auzi numai cum vorbesc micii negustori, abia așteaptă să-i dea drumul.

— Vorbe de clacă! exclamă Hardekopf supărat. Indivizii ăștia habar n-au ce-i aia un război!

— Păi tocmai; așa este. Asta zic și eu.

— Bine, Gustav, dar tu uiți muncitorimea? Partidul? Cum să poarte capitaliștii război dacă noi ne împotrivim, dacă facem grevă? Adu-ți aminte numai de Saverne[1]. Încă de pe atunci *Reichstag*-ul s-a opus guvernului și clicii militariste. Și unde mai pui muncitorii din Franța? Și pe cei din Rusia? Nici ei n-o să acționeze altfel decît noi. În Balcani s-ar putea să se întîmple ceva, nu zic că e exclus, dar marile puteri se tem, îți spun eu. Se tem al dracului, și anume de noi, social-democrații.

[1] Saverne, orășel în Alsacia (între 1871 și 1918 ținea de Germania). În 1913, în urma unei demonstrații a populației locale împotriva unui locotenent din armata prusiană care batjocorise un grup de recruți alsacieni, ofițerimea prusacă din acel orășel, arogîndu-și prerogativele poliției, a arestat zeci de locuitori pașnici.

— Se zice că Rusia are nevoie de un război ca să împiedice izbucnirea revoluţiei.

— Bine, dar asta-i o prostie. Dacă se ajunge la război, abia izbucneşte revoluţia. Gîndeşte-te numai la războiul ruso-japonez. Şi încă muncitorimea rusă nu e nici pe departe atît de bine organizată cum sîntem noi. Îţi spun, n-o să iasă război. Dacă totuşi s-ar face încercarea, nici atunci n-am avea de ce să ne speriem prea tare, căci atunci are să se răscoale poporul. Da, atunci o să izbucnească răscoala!

Între timp, într-un salon retras, Paul Papke purta o conversaţie cît se poate de interesantă cu proprietarul restaurantului „Zum wilden Hirsch". Paul Papke, la fel ca şi restauratorul, era foarte mulţumit de afacerea ce o făcuseră. Fireşte că veni vorba şi despre primejdia de război care-i ameninţa. Nu le venea să creadă că atentatul nebunesc de la Sarajevo şi ultimatumul împăratului Franz Iosif vor duce la război. Dar nici Kleinberg, nici Papke nu se temeau de un eventual război. Restauratorul povesti că avea doi feciori militari, unul era ofiţer de vînători în apropiere, la Ratzeburg, celălalt făcea serviciul militar cu termen redus la Lübeck. Birtaşul şi Papke conveniră că războiul era ceva înălţător, Papke era de părere că o viaţă de om fără experienţa războiului este o viaţă goală, căci războiul este un eveniment elementar, care sporeşte la maximum randamentul oamenilor în orice domeniu şi arată cu adevărat de ce e în stare un popor. Iar că poporul german e în stare de fapte mari, de asta erau convinşi amîndoi. Dacă Rusia şi Franţa ar porni împreună împotriva Germaniei, *Kaiser*-ul ar aşeza la răsărit un zid de oameni pentru apărare, în timp ce trupele armatei active ar bate Franţa în mai puţin de două săptămîni şi ar ocupa Parisul. Acesta era planul Schlieffen[1]. Pe pîrlitul acela de rege al

[1] *Alfred von Schlieffen* (1833—1913), feldmareşal prusian şi şef al Marelui stat-major german. A elaborat în 1905 un plan militar pentru eventualitatea unui război pe două fronturi, prevăzînd violarea neutralităţii Belgiei, ca mijloc pentru a obţine o victorie fulgerătoare împotriva Franţei, care să permită concentrarea tuturor forţelor *Reich*-ului împotriva Rusiei ţariste.

Serbiei aveau să-l strivească cu degetul cel mic. Cît despre Anglia, păi nu degeaba făurise *Kaiser*-ul o flotă, spunînd că viitorul Germaniei este pe apă! Şi englezilor o să le fie frică. A avut el grijă, *Kaiser*-ul Wilhelm, putem privi cu încredere în viitor. Vorba lui „Puterea maritimă înseamnă putere mondială" spune tot. Şi apoi: „Zepelinurile noastre vor transforma insula britanică într-un morman de ruine".

Se întreceau în planuri strategice îndrăzneţe, priveau evenimentele cu încredere, îşi stîrneau reciproc entuziasmul şi ciocneau paharele: „O Germanie unită să conducă lumea e menită!" declama birtaşul. Papke strigă:

— Şi-ţi spun, domnule Kleinberg, cînd o fi la o adică, n-o să mă poată ţine acasă nici legat. Atunci o să ne ungem balamalele ruginite şi-o să pornim la luptă. Ei, fir-ar ale dracului de afaceri, nu sîntem chiar aşa de bătrîni!...

— Asta zic şi eu vorbă! strigă birtaşul, a cărui faţă bucălată şi roză dogorea şi strălucea. Mi-au mers la inimă cuvintele dumitale! Pentru asta trebuie să bem! La mulţi ani!

— La mulţi ani! strigă şi Papke.

Se ridicară şi ciocniră paharele.

— Trăiască războiul! strigă birtaşul.

— Şi victoria! completă Papke.

În această clipă, Carl Brenten intră în salon şi se uită nedumerit la prietenul său.

— Carl! strigă Papke. Vino-ncoace, trebuie să bei cu noi!

— Aici îmi eşti! bombăni Brenten supărat. Te caut de o oră.

— Vrei să bei cu noi, sau ba?

— Am treburi, răspunse Brenten. Şi, în fond, ai şi tu o mulţime.

— Carl, nu ne strica cheful!

— Binevoieşti, oare, să te ocupi, în sfîrşit, şi tu de serbare, da sau ba? strigă Brenten, stacojiu de furie.

— Bine, bine, iacă, vin. Dar nu te enerva așa, cu una, cu două...

În timp ce se îndreptau spre grădină, Brenten îl întreabă:

— Pentru ce ați ciocnit? Pentru război? Sau n-am auzit eu bine?

Papke zîmbi încurcat.

— Nu fi și tu așa de mărginit, Carl! Birtașul e național-liberal, sau așa ceva. Băieții lui sînt ofițeri. Așa că vezi... N-are nici un sens să stricăm buna înțelegere dintre noi, nu-i așa? Voiai să intru în controverse politice cu el? De altfel, are urechile clăpăuge, deci un caracter infect. Ai observat și tu, nu, Carl?

Brenten nu-i răspunse.

Trecură prin grădină, fără a mai scoate nici un cuvînt, ca să facă ultimele pregătiri pentru începerea programului serbării.

Uneori, Brenten îl ura pe Papke. Observase de mai multe ori cu ce tertipuri cîștiga el simpatia oamenilor. Ca șef-costumier, Paul Papke trebuia să facă față bună, da, asta era de înțeles, dar Brenten găsea că o făcea într-un fel mincinos și lipsit de demnitate. Fie că vorbea despre politică, despre dragoste, despre muzică, era mereu același lucru. Ciudat era că i se cerea adesea lui Papke părerea despre muzică (cu funcția lui la Stadttheater din Hamburg trecea drept un cunoscător). Se pronunța cu plăcere, își dădea aere, pretindea să fie ascultat, luat în serios, și o scotea cu ușurință la capăt, punînd „la punct“ lucrurile, cum îi plăcea să spună între oameni culți. Dar își schimba veșnic părerea. Întîi sonda terenul, ciulea urechile, să prindă opinia generală, pentru a pronunța cu emfază o apreciere critică decisivă — o apreciere de cunoscător, firește. În cercul iubitorilor lui Verdi demonstra că nu există nimic mai încîntător și mai genial decît muzica italiană, și jongla ca un virtuos cu nume ca

Palestrina [1], Donizetti [2], Verdi, Ponchielli [3]. Dacă simțea că cei cu care stătea de vorbă aveau o preferință marcată pentru Wagner, Paul Papke se transforma numaidecît într-un wagnerian entuziast; atunci *Moartea Isoldei* [4] era muzica cea mai răpitoare, incomparabilă, iar *Tetralogia* [5] devenea opera de artă prin excelență. Într-un rînd, ca musafir la Hinrich Willmers, făcu cunoștință cu ginerele acestuia, amator de artă și om de bursă, care găsea că muzica de operă e anostă, că e o maimuțăreală stupidă și spunea: „Beethoven, dragul meu... simfoniile..." Atunci Paul Papke — venise pentru afaceri — îi mărturisi, sub pecetea tainei (era totuși angajatul Operei din Hamburg), că împărtășea întru totul această opinie și că dintre toți compozitorii îl admiră mai mult pe Beethoven. Un adevărat geniu, găsea el atunci, nu se poate exprima pe deplin decît într-o simfonie.

Poate că numai Brenten știa care erau compozitorii favoriți ai lui Papke. O dată, cînd era cherchelit, se destăinuise „unicului său prieten". Nu-l prețuia nici pe teatralul Verdi, nici pe sentimentalul Puccini, nici pe Wagner, cel cu trîmbițe și surle, cît despre Beethoven, îi știa doar numele; muzicianul muzicienilor era pentru el Lincke [6]. Muzica acestuia din *Doamna Luna* și *Casanova* îl dăduse gata.

— Aici găsești sentiment, dragoste, veselie, viață... într-un cuvînt, o muzică fascinantă! Dar, Carl, să nu mă trădezi! Nu se cade ca un inspector la Stadt-

[1] *Giovanni Palestrina* (1525—1594), compozitor italian de muzică religioasă.

[2] *Gaetano Donizetti* (1797—1848), compozitor italian de muzică de operă.

[3] *Amilcare Ponchielli* (1834—1886), idem.

[4] Finalul dramei muzicale *Tristan și Isolda*, scrisă în 1859 de Richard Wagner sub influența concepțiilor pesimiste ale filozofului reacționar german Schopenhauer (1788—1860).

[5] Este vorba de cele patru drame muzicale compuse de Richard Wagner pe teme din *Cîntecul Niebelungilor* (*Aurul Rinului*, 1854, *Walkyria*, 1856, *Siegfried*, 1871, *Amurgul zeilor*, 1874).

[6] *Paul Lincke* (1866—1946), compozitor german de muzică de operetă.

theater să aibă asemenea gusturi, aşa mi s-a spus. Dar pun rămăşag pe ce vrei că mulţi dintre cei care stau în lojă — din Dumnezeu ştie ce motiv — rabdă şi ei în silă ţipetele stupide de pe scenă şi nutresc un dor ascuns pentru valsurile săltăreţe şi pline de avînt ale unui Lincke sau Strauss... Poftim, cine vrea să mă înveţe să cunosc oamenii! Nişte prefăcuţi, nişte ipocriţi şi nişte şarlatani, care se înşală singuri... toţi... Da, Carl, trăim printre lupi, şi cine nu vrea să fie mîncat de lupi trebuie să urle cu ei...

4

Într-o sîmbătă, la cîteva zile după minunata serbare de la Mölln, Carl Brenten stătea după tejghea în prăvălie şi încerca un nou sort de ţigări de Brazilia; era mulţumit de scrumul alb ca zăpada şi de fumul albastru-pal şi privea ba cu gîndul la grijile şi necazurile ce i le pricinuia negustoria lui, ba absent, prin geamul vitrinei, afară, în stradă, unde oamenii treceau grăbiţi. Toată lumea vorbea de război. Nu era client care să nu pronunţe cuvîntul „război". Cu o zi înainte, venise Hinrich Willmers, cumpărase o cutie de ţigări şi voise să-l convingă că războiul întinereşte un popor, aşa s-a întîmplat de cînd e lumea lume. Ultimele trei seri, Brenten petrecuse la restaurantul Casei sindicatelor, vrînd să vorbească cu Schönhusen, sau cu alt secretar sindical, ca să cunoască părerea lor despre întorsătura ameninţătoare pe care o luau lucrurile. Dar nu întîlnise nici pe Schönhusen şi pe nici unul din bonzii sindicali, care de obicei se adunau seara acolo. Desigur că ţineau tot timpul consfătuiri, ca să fie pregătiţi în momentul hotărîtor. Dar apoi i se furişă o bănuială în suflet. Louis Schönhusen să acţioneze? Ferească Dumnezeu! Ura doar orice fel de acţiune. Şi niciodată n-avea să se opună, să se răsvrătească împotriva puterii constituite. Ăsta, unul, n-avea să întreprindă nimic împotriva războiului! „Nu, Schönhusen nu", îşi zise Brenten. Dar mai era condu-

cerea de la Berlin, Hugo Haase[1], succesorul lui Bebel, plecase la Paris, după cum scria și în *Hamburger Echo*, pentru ca să ia cuvîntul în numele muncitorimii germane la conferința pentru pace a poporului francez. Atît. Declarația partidului social-democrat nu lăsa loc la interpretări: nici un strop de sînge german nu trebuia să curgă pentru a satisface setea de putere a guvernanților Austriei! Asta însemna că partidul era hotărît să lupte împotriva războiului. Popoarele erau împotriva ațîțătorilor la război. „N-au să îndrăznească, se liniști Brenten din nou. Sîntem prea tari acum. Nu pot face război nici împotriva noastră, nici fără noi".

Carl Brenten fu trezit deodată din reflecțiile lui.

— Ediție specială!... Ediție specială!... Ediție specială!...

Brenten ocoli tejgheaua și deschise ușa. O mulțime de oameni se adună pe stradă. Se deschideau în grabă ferestrele. Un bărbat mare și gras, cu o mustață roșcată, trecu alergînd prin fața lui Brenten, strigînd către el și către locatarii casei de alături, ieșiți în fața porții:

— Mobilizare... s-a decretat mobilizarea! Apoi își smulse pălăria din cap și strigă: Ura! Ura!...

Dar uralele sale rămaseră fără răsunet.

„Mobilizare? Mobilizare? Asta înseamnă aproape război? își zise Brenten speriat. Să fie cu putință?... Ei, astăzi încă partidul are să lanseze un apel către muncitori!"

Oamenii de pe stradă nu prea știau cum să se comporte. Se uitau unii la alții, dădeau din cap, spuneau vorbe goale... Mobilizare!

Unor bărbați care ieșiseră în stradă fără veston Brenten le strigă:

— O să vadă ei ceva de-o să le stea ceasul!

— Ce vrei să spui? îl întrebă careva.

[1] *Hugo Haase* (1863—1919), unul dintre liderii centriști ai social-democrației germane, care, la 4 august 1914, a citit în Reichstag declarația partidului social-democrat german în favoarea războiului.

— Nu vom permite să se facă război! răspunse Brenten. Muncitorii, ba tot poporul, o să se împotrivească!

— Nu vorbi verzi şi uscate, omule. Războiul vine, îţi spun eu, n-ai ce-i face nici dumneata, nici multonorata muncitorime. Ce te faci dumneata, onorabile, dacă se întîmplă un cutremur?

— Dar ce, să nu ne apărăm cînd sîntem atacaţi? ţipă o femeie.

— Lasă, o să-i batem de-o să le meargă fulgii! strigă un băieţan.

Cineva, care apucase să ia ediţia specială, fu înconjurat, iar Brenten se înghesui printre oameni. Şi se convinse: „Mobilizare generală din ordinul *Kaiser*-ului..."

Dinspre Dragonerstall se auziră strigăte învălmăşite. Brenten ascultă. Oare aşa o să înceapă să se mişte poporul? Fără să mai aştepte chemarea la luptă a partidului? Oare au să izbucnească pretutindeni mişcări spontane? Mulţi trecători alergau acum spre Dragonerstall, de unde venea zgomotul. Carl Brenten recunoscu frînturi din *Wacht am Rhein*[1] şi se făcu alb ca varul, simţind dintr-o dată o mare oboseală în suflet, cît şi în toate mădularele.

Peste Heldenplatz mărşăluia o ceată de tineri, urmaţi de o mulţime de oameni. Urlau: „Să trăiască războiul! Jos cu Franţa!" Bărbaţii care stăteau în faţa prăvăliei lui Brenten se luară după ei.

„Partidul!... gîndi Brenten. Partidul! N-ar fi trebuit oare să fi lansat de mult un apel către popor?"

Un lucrător de la frizeria de alături veni fuga după el.

— Domnule Brenten, vă caută cineva la telefon.

Era Papke.

— Ai auzit, Carl?

— Da, am auzit.

— Ei, şi ce zici?

[1] *Paza la Rin*, cîntec german (scris în 1840 şi pus pe muzică în 1870); s-a bucurat de o mare popularitate în timpul războiului franco-prusian din 1870—1871.

— Nebunie curată!

— Cum nebunie? Carl, pentru Dumnezeu, să nu faci vreo prostie! Îți pui viața în primejdie... Carl, te implor... Carl, îți spun... îți... Trebuie, în definitiv, să ții seama și de prieteni, nu-i așa? O să ne nenorocești pe toți...

— Doamne, dar ce ai? strigă Brenten.

De la celălalt capăt al firului auzi un oftat de ușurare.

— M-am enervat așa de rău... știi... Ei bine, atunci totul e în ordine.

— Cum în ordine? întrebă Brenten. Nu găsesc de loc. Cunoști felul meu de-a vedea lucrurile.

— Totuși, țipă Papke, Carl, trebuie să ne vedem chiar azi, auzi? Chiar azi. După ce închizi prăvălia, du-te la *tante* Lola, vin și eu, auzi?

— Da, da.

— Ai să vii?

— Da, am să vin!

— Foarte bine, foarte bine. Deci la revedere, Carl!

— La revedere!

Cînd, puțin după ora 7, Brenten intră la *tante* Lola, în local domnea o atmosferă ca și cum războiul nu ar fi fost abia declarat, ci gata cîștigat. Figuranții stăteau în jurul tejghelei, răcnind și gesticulînd ca niște descreierați, îmbrățișînd prostituatele cu aere de învingători și agitînd halbele de bere ca pe niște arme. Unii cîntau, alții țineau discursuri înflăcărate. Brenten își făcu loc trecînd pe lîngă patru indivizi, care formau cerc și cîntau: „Cînd francuzul se obrăznicește... fidi-bumbumbum"... Nici urmă de Papke! Cînd Lola îl zări pe Brenten, îi făcu semn din cap, dar avea prea mult de lucru ca să se poată ocupa de el. Dintr-un alt colț al localului se auzi acum: „Domnitor al poporului, slavă, *Kaiser*, ție!" [1]

Brenten n-avea chef să stea nici măcar un minut printre căpiații ăștia; pe Papke avea să-l mai vadă el destul de curînd.

[1] Frîntură din imnul național german de pe vremea *Kaiser*-ului.

Se urcă în tramvai și se duse acasă. Pe Gänsenmarkt și departe pe Rathausmarkt mulțimea se strînsese, ca o mare de capete, așteptînd știri. Oamenii așteptau în tăcere, abătuți. Brenten se tot frămînta: de ce întîrzie apelul de pace către popor? Acuma ar trebui să apară. Muncitorii ar trebui să defileze. Venind direct din fabrici. Poate că Hardekopf știa ceva mai precis...

Mai mulți membri ai familiei simțiseră în aceste clipe nevoia să-i vadă pe soții Hardekopf. Otto și Cäcilie fuseseră la dînșii, dar plecaseră să vadă ce se petrecea pe străzi. Gustav Stürck, serios și tăcut, se uita la prietenul său, ca și cum ar fi vrut să-i spună: „Vezi, cine a avut dreptate pînă la urmă?" Hardekopf, în schimb, se prefăcea că e plin de curaj și voie bună. Repeta mereu că are încredere nestrămutată în partid. Îi arătă lui Stürck diferite notițe din *Hamburger Echo.*

— Uită-te, Gustav... Hugo Haase e la Paris... muncitorii din industrie, în regiunea Ruhrului, sînt pentru pace. Mari manifestații pentru pace la Essen și Dortmund... Și aici: fracțiunea social-democrată din *Reichstag* se întîlnește... Consfătuiri cu conducătorii sindicatelor... Unitatea de acțiune între partid și sindicate...

Carl Brenten dădu buzna în cameră, strigînd:

— Ce așteaptă partidul?...

— Încă unul care n-are răbdare! strigă Hardekopf. Ce crezi, Carl, ce mai muncesc în clipa asta tovarășii noștri de la Berlin! O să arate celor cu pofte războinice cît de gravă e situația! Fii liniștit! Iar mîine se întîlnesc deputații social-democrați. Atunci o să se hotărască.

— Trebuia să se fi întrunit de mult, răspunse Brenten. Burtăverzimea se află într-un adevărat delir războinic. Dar noi ce facem? Noi! Ce facem?

Doamna Hardekopf așeză o cafetieră aburindă pe masă, unde se aflau pregătite ceștile, zaharnița, laptele.

— Ei, zise ea, deocamdată prindeți puteri pentru războiul care pornește!

— Acuma mai începi şi tu! zise Hardekopf, şi dădu neveste-si un ghiont în glumă. Eu vă spun că n-o să fie război!

Cam la ora aceea, guvernul german declară război Rusiei.

5

Luni a următoare, cînd ajunse la turnătorie, Hardekopf îl găsi pe Fritz Mengers foarte schimbat. Sîmbătă vorbise cu aprindere, avînd ieşiri pline de ură faţă de conducerea partidului social-democrat; acum stătea tăcut în faţa cuptorului, supraveghea procesul de topire şi nu se uita nici la stînga, nici la dreapta. Hardekopf ar fi înţeles ca Mengers să nu-l mai fi asaltat pe el cu acuzaţiile lui furtunoase şi cu furia lui de a discuta, dar Mengers nu se apropia nici de ceilalţi tovarăşi. Arăta palid, nedormit, avea cearcăne la ochi. Părea să fie mîhnit în adîncul inimii. Evită nu numai să stea de vorbă cu tovarăşii lui, dar se ferea chiar şi de privirile lor. Această purtare îl neliniştea pe Hardekopf mai mult decît l-ar fi neliniştit vorbele cele mai aspre ale lui Mengers.

Contramaistrul Pellbrook se opri lîngă Hardekopf.

— Ei, Hardekopf, acum lucrurile au ajuns la o adicătelea! La Paris l-au şi omorît pe conducătorul socialist![1]

— Da, da, zise Hardekopf. Urîtă chestie! Dar poate mai există vreo scăpare...

— Asta nu mai cred!

Hardekopf ar fi vrut să-i răspundă că Partidul social-democrat german nu se pronunţase încă, dar tăcu. Se miră de el însuşi, dar tăcu. Cînd contramaistrul se îndepărtă, Hardekopf îl urmări cu privirea şi se întrebă: „De ce, de ce o fi tăcînd partidul?... Războiul fusese declarat... De două zile era război în Rusia... De ce

[1] Este vorba de asasinarea conducătorului socialist francez, Jean Jaurès, la 31 iulie 1914.

oare nu se pronunța partidul? De ce nu se adresa muncitorimii, poporului?!

Fritz Mengers, palid ca un mort, se uită deodată la Hardekopf. Privirile lor se întîlniră timp de cîteva clipe. Apoi Mengers făcu ceva de neînțeles: se întoarse spre cuptor, își puse liniștit ochelarii de protecție și-și văzu de treabă, uitîndu-se în creuzet. Atunci Hardekopf fu cuprins de teamă și de groază! Totul se isprăvise. Nenorocirea nu mai putea fi împiedicată.

În turnătorie, tovarășii se strînseseră grupuri-grupuri și discutau. Toți erau enervați. Singur Fritz Mengers rămăsese la cuptorul lui și lucra. El singur părea calm și liniștit tocmai acum. Hardekopf își luă inima în dinți și se duse la el. Tovarășul mai tînăr nu-l băgă în seamă, părea că nici nu observase că bătrînul Johann stătea în spatele lui; deschise brusc capacul de la gura cuptorului și se uită lung prin ochelarii vineți la masa incandescentă care fierbea cu bășici.

— Ei, Fiete, iacătă și războiul! începu Hardekopf.

— Hm! făcu Mengers, fără să-și ia ochii de la masa de metal clocotitor.

— Urîtă treabă, ce?

Mengers ridică privirea și se uită mirat la Hardekopf.

— Dar cum? zise el apoi. Ți-ai pierdut încrederea, Jan? Las', că are grijă conducerea partidului să răstoarne șandramaua!

Fără a scoate o vorbă, bătrînul se uită trist la tovarășul său, care așeză oala pentru fonta topită în fața orificiului de scurgere și umplu apoi o cupă cu pasta groasă. „De ce e atît de ironic acum? se întrebă el. Da, fără îndoială, în linii mari, evenimentele îi dăduseră dreptate, din păcate! Dar nu s-ar cuveni, oare, ca acuma să se comporte altfel? N-ar trebui să le vorbească, să le explice tovarășilor, să-i îndemne, să le fie conducător și exemplu ca atunci, în ziua de Întîi mai?" Hardekopf tot mai stătea mut lîngă Mengers. Oare acesta socotea totul pierdut și găsea că orice încercare de împotrivire e zadarnică?... Oare nu mai era într-adevăr nimic de făcut?

6

Seara, soţii Brenten şi Stürck, Otto şi Cäcilie veniră din nou în vizită la bătrînii Hardekopf. Din stradă se auzeau cîntecele răguşite ale unor oameni beţi. Otto şi Cäcilie povestiră că lumea îşi ieşise din minţi. Au văzut cu ochii lor cum oameni complet străini s-au îmbrăţişat în stradă. Toate localurile erau arhipline. Prinţul Eitel Fritz de Hohenzollern şi o prinţesă de Hessen ar fi fost primii „cununaţi în vreme de război“. Pe străzi, oamenii pîndeau automobilele franceze, căci umbla zvonul că acestea voiau să care aur în Rusia... Deputatul social-democrat Ludwig Frank declarase în public că se va prezenta ca voluntar...

În locuinţa Hardekopfilor domnea o atmosferă apăsătoare. Nimeni nu ştia ce să zică. Totul se petrecuse altfel decît se aşteptaseră. Nici o declaraţie din partea conducerii partidului. *Hamburger Echo* publica numai ştiri anoste, în schimb, dedica două coloane „Instantaneelor“, descrieri de prost-gust ale exceselor patriotarzilor. Despre fracţiunea social-democrată din *Reichstag* se anunţa că avea să se întrunească a doua zi.

— Ştiţi ce, propuse Brenten, hai să mergem la Casa sindicatelor, acolo aflăm mai exact ca oriunde care e situaţia.

Toţi fură de acord. Femeile nu se lăsară rugate, îşi luară numai nişte pardesiuri uşoare.

Restaurantul era ticsit. Noii-veniţi fură izbiţi de aburii calzi şi de larma dinăuntru: strigăte, rîsete şi cîntece. La o masa lînga intrare, trei bărbaţi se ţineau cu braţele pe dupa gît şi urlau în cor: „Atîrnăm unii de alţii... ca un cîrnat de o sfoară... ca un cîrnat de o sfoară...“

De la o masă, cineva îi făcu semn lui Brenten. Era Louis Schönhusen, burtosul, împreună cu o mulţime de alţi bonzi sindicali.

— N-am ce zice, vii urmat de mase! glumi Schönhusen, strîngîndu-i mîna lui Brenten. Evenimente mari, ce zici?

— Dar cum facem să găsim locuri? întrebă Brenten. Cel puțin pentru femei!

— Las', c-aranjăm noi, declară Schönhusen, și-l chemă pe girant.

Numaidecît fură aduse scaune, cei de la masă se strînseră și se făcu loc pentru toți. Brenten făcu prezentările.

— Toți sînt, bineînțeles, social-democrați, zise el. Socrul meu, Hardekopf, îl știi doar, de cînd cu inaugurarea Casei sindicatelor. Cînd a avut întrevederea aceea cu August Bebel al nostru...

— Da, sigur, exclamă Schönhusen, care părea uimitor de vorbăreț în ziua aceea. Va să zică dumneata ești! Îmi pare bine, tovarășe Hardekopf!

— Am venit și noi, continuă Brenten, pentru c-am vrea să aflăm ce se întîmplă de fapt. Ce o să fie...

— Înțeleg, înțeleg, răspunse Schönhusen. O să urmeze o răsturnare a tuturor valorilor!

— Ce anume? Cum? Ce înțelegeți prin asta? întrebă Brenten, uimit.

— Ei da, războiul va aduce cu sine mari schimbări, cred.

— Va trebui sa împiedicam războiul, zise Hardekopf.

— Dragul meu tovarăș Hardekopf, răspunse Schönhusen jovial, și puse mîna lui lată pe umărul bătrînului, nu poți împiedica decît ceea ce nu a început încă... și războiul a început. Acuma cuvîntul de ordine este să te adaptezi situației. Căci s-a creat o situație cu totul nouă.

— Atunci ar fi trebuit să se facă ceva mai înainte, pentru a-l împiedica, izbuti să spună Hardekopf.

Pălise. Buzele-i tremurau...

— Ar fi trebuit... multe ar fi trebuit... îl întrerupse Schönhusen. Nu e momentul să vorbim sau să discutăm acum despre eventualele neglijențe care s-au comis. Sîntem politicieni realiști! Noi, social-democrații, luăm lucrurile așa cum sînt. Dragul meu Hardekopf, bătrînul Liebknecht a spus cîndva: „Dacă situația se schimbă de douăzeci și patru de ori în douăzeci și patru de ore, ne vom schimba și noi tactica de douăzeci și patru de ori!“ Iar August Bebel a spus: „Dacă pornim

împotriva țarismului blestemat, atunci chiar și eu mai iau odată pușca în spinare". Și acum am pornit împotriva țarismului... O să înlăturăm țarismul. Da, vom face ceea ce n-au reușit atunci muncitorii ruși. Știi, doar, revoluția aceea nereușită. Toată Europa va respira în voie și va...

— Minunate, profetice sînt cuvintele bătrînului Bebel, se băgă în vorbă unul din secretarii sindicali.

— Va să zică e război?

Hardekopf privea în jur, cerînd parcă ajutor.

— Firește că e război, întări Schönhusen. Și cred că și Franța o să vrea să intre în horă. Poate chiar și Anglia.

— Și muncitorii? întrebă mirat Hardekopf.

— Da, și noi ce facem? întrebă Brenten.

— După cum știți, conducerea partidului nu s-a pronunțat încă. Dar se va pronunța cînd va fi momentul. De altfel, sîntem politicieni realiști. Nu ne facem iluzii despre viață, ci vedem lucrurile așa cum sînt. Bătrînul Singer[1] a spus cîndva...

— Dar Haase e la Paris, și la o manifestație pentru pace a...

— Ți-e rău, Johann? îl întrebă acum doamna Hardekopf pe soțul ei. Te-ai făcut galben la față.

— O să vedem ce o să mai fie, declară Louis Schönhusen cu nepăsare. Noi, social-democrații, sîntem învățați să privim în față chiar și evenimentele cele mai neplăcute.

— Totuși, nu înțeleg atitudinea conducerii partidului, reîncepu Brenten. E cu putință să taci atîta timp într-o astfel de situație? E aproape ca și cum nici n-am mai exista, ca și cum n-am mai conta!

— Ce ai, Johann? Ți-e rău, nu-i așa?

Hardekopf încuviință din cap.

— Dar înțelege odată, strigă Schönhusen supărat, sîntem politicieni realiști, iar războiul...

— Noi o să plecăm, hotărî doamna Pauline.

[1] *Paul Singer* (1844—1911), social-democrat german, a alunecat în cele din urmă pe pozițiile centrismului.

— Da... — zise Johann Hardekopf. Se simțea obosit, tare obosit.

Se ridicară.

Frieda plecă și ea o dată cu părinții, iar soții Stürck la fel. Carl Brenten, Otto și Căcilie se deciseră să mai stea.

La aer, Hardekopf își reveni puțin, se îndreptă din șale și trase adînc în piept aerul răcoros al serii.

— Oare unde o fi Arthur? întrebă Gustav Stürck, care tăcuse tot timpul. Desigur că acum e pe front.

„Ce bine că Fritz e plecat în străinătate!“ gîndi Hardekopf, pe el nu-l mai prind.

— Prea te muncești cu firea, Johann, zise doamna Hardekopf.

Iar Sophie Stürck se văicări:

— Ce îngrozitor e totul!

7

Carl Brenten se întoarse acasă la 3 noaptea. Cravata și gulerul ferfeniță, pălăria burdușită și pardesiul rupt la umăr. Încercase să șteargă cu dosul mîinii sîngele ce-i curgea din nas și din gură, mînjindu-și obrajii și murdărind și pardesiul. Frieda scoase un țipăt cînd își văzu bărbatul intrînd în halul ăsta. Dar la toate întrebările ei, răspundea numai atît:

— Niște porci!

— Ai fost atacat pe stradă?

El rîse batjocoritor și strigă:

— Da, atacat! Ce... porci!

Frieda îl spălă pe obraz. Dizolvă niște pastile de Burrow ca să-i pună o compresă pe gura umflată. Și, în timp ce dînsa umbla să-l oblojească, Carl înjura neîncetat:

— Niște porci!... Porci afurisiți!

Nu se luase la harță cu Schönhusen și cu ceilalți după plecarea soților Hardekopf și Stürck. Chiar și după plecarea lui Otto și a Căciliei, continuaseră să stea de vorbă prietenește și, deși Brenten singur susținea punctul de vedere potrivnic războiului, nu ajunseră la

ieşiri mai violente. Dar cînd se intonă cîntecul *Deutschland über alles*[1]... şi toţi se ridicară în picioare, Brenten rămase ostentativ pe scaun. Să se cînte *Deutschland, Deutschland über alles* în „arsenalul proletariatului", asta i se păru că întrece orice măsură, la una ca asta Carl Brenten nu voi să se asocieze. Îi strigară să se scoale.

Dar el nu se mişcă.

Fu ameninţat.

Dar nu se clinti din loc. Louis Schönhusen, îi şopti:

— Hai, scoală-te odată!

Dar el, nici gînd. Atunci se dezlănţui un uragan de furie împotriva lui. Cineva îi aruncă conţinutul unei halbe în obraz. O namilă îi repezi un pumn în cap. Brenten se uită ţintă la Louis Schönhusen, care stătea alături, fără să intervină. Adolf Tietzen, de la Uniunea muncitorilor din transporturi, care descoperise contabilitatea dublă pentru uzul său propriu, strigă agitat:

— A meritat-o! A meritat-o!

O voce strigă:

— Lăsaţi omul în pace! Ruşine! Nemaipomenit!

În faţa ochilor lui Brenten, toate începură să joace şi să se învălmăşească, nu mai auzea decît urlete, nici o voce distinctă, nici un cuvînt. Simţi o ploaie de lovituri pe cap şi peste faţă şi încercă să se apere dînd disperat din braţe...

Pesemne că după ce îl azvîrliseră afară din restaurantul Casei sindicatelor a zăcut o bucată de vreme fără cunoştinţă pe trotuar, căci nu îşi reveni decît atunci cînd cineva îl sprijini şi-l conduse. Pe străinul care-l ajutase Carl Brenten îl auzi murmurînd: „Ce porci!... Ce bandă de porci!" Aceste cuvinte se întipăriseră în conştiinţa lui, care se trezea; da, asta erau Louis Schönhusen şi Adolf Tietzen! Toţi împotriva unuia singur... Şi asta pentru cîntecul *Deutschland über alles*... Nişte porci!

[1] *Germania mai presus de toate*, cunoscut cîntec şovin german, scris în 1841, a devenit ulterior imnul naţional de stat al imperiului german; astăzi imnul R.F.G.

Carl Brenten zăcea dezbrăcat în pat și își punea cuminte comprese îmbibate cu apă de Burrow pe buzele însîngerate și umflate. Capul și inima îi erau pline de mînie și ură și născocea planuri nebunești de răzbunare... Îl bătuseră! Îl dăduseră afară din Casa sindicatelor...

— Începe să dea înapoi, constată Frieda, cercetîndu-i buzele. Dar acum spune-mi și mie, cum ați ajuns să vă bateți în halul ăsta? Între bărbați cu scaun la cap!...

Carl murmură scrîșnind din dinți:

— Niște porci... O bandă de porci afurisiți!...

CAPITOLUL XVIII

1

Era război, dar viața mergea înainte. Acum se făcuse și mai multă liniște în locuința Hardekopfilor; era ca și cînd un doliu mare s-ar fi abătut asupra tuturor. Și vizitele deveniră tot mai rare, numai Frieda și Carl mai veneau din cînd în cînd. Celelalte rude și prietenii se țineau deoparte, ca și cînd toți ar fi avut conștiința încărcată.

Era război, dar viața mergea înainte. Carl Brenten duce tratative în vederea vînzării prăvăliei, fără a ajunge să încheie afacerea, căci nu voia să lase din prețul de patru mii de mărci, cît ceruse. Serile lucra iarăși la teatru, la garderoba unde, pe baza recomandației lui Papke, fusese numit prim-costumier; Gustav Stürck, în micul său atelier de tîmplărie, încleia picioare de mese, asculta ciripitul canarului și se gîndea la băieții lui, în special la Arthur. Dar ce făcea bătrînul Johann? Devenise și mai scump la vorbă, se ducea zi de zi la șantier, făcea zilnic două, cîteodată chiar trei ore suplimentare: cuirasatul „Seydlitz" trebuia să fie lansat încă în cursul anului.

Era război, dar viața de toate zilele nu se schimbase aproape de loc.

Numai doamna Hardekopf și cu Frieda aveau mult de șușotit împreună și făceau multe alergături prin

oraş. Cu gîndul la eventualele lipsuri ce aveau să urmeze, se îngrijeau amîndouă să facă provizii de zahăr şi de făină, de arpacaş şi de orez. Doamna Hardekopf pusese deoparte, ca „stoc de rezervă", făină şi pachețele de zahăr vanilat şi de praf de copt, precum şi treizeci de ouă păstrate în saramură. Dacă războiul avea să se termine pe la Crăciun (toată lumea spunea că „mai mult nu poate să dureze"...) şi dacă Fritz se întorcea atunci, s-ar putea ca la acea dată aceste articole să fi devenit rare. Doamna Hardekopf însă voia să facă din ele un cozonac minunat.

În primele zile după izbucnirea războiului, Carl Brenten căutase să vorbească despre politică cu socrul său, căci găsea revoltătoare atitudinea deputaților social-democrați în *Reichstag* şi căuta să-i amintească lui Hardekopf ce-i spusese mai demult, voia să-i arate că el ştiuse să-i judece mai bine decît socrul său pe Louis Schönhusen şi compania. Dar Hardekopf refuza să discute cu el despre politică, încercînd să evite orice convorbire pe această temă. Astfel, relațiile dintre ei, pînă acum numai rareori adumbrite de cîte o divergență de păreri, deveniră mai reci. Brenten se retrase. Cînd venea totuşi cu Frieda la cei doi bătrîni, toți se simțeau stingheriți. Nu ştiau despre ce să vorbească fără stînjeneală. Era totuşi război, dar dacă venea vorba de război, ceea ce se întîmpla vrînd-nevrînd, căci era un subiect de neînlăturat, fața bătrînului se împietrea, întorcea capul, tăcea, ca şi cum ar fi fost singur în odaie. Brenten propuse într-o zi :

— Hai să jucăm iarăşi *skat* o dată pe săptămînă ; o să ne abată gîndul de la altele.

Dar Hardekopf refuză. Într-o sîmbătă seara veni Otto şi-l întrebă pe taică-său dacă vrea să vină cu el a doua zi dimineața la Piața de peşte din Altona. Hardekopf clătină din cap, fără să scoată o vorbă... A doua zi plecă singur. Trecu prin cartierele dărîmate, spre piața de peşte...

Hardekopf ocolea oamenii. Se închidea în sine, citea tăcut *Hamburger Echo*, îşi lipea fără a rosti un cuvînt timbrele în carnetul de partid şi cel sindical. Cînd, însă, într-o zi Friedrich Talbeck, casierul organizației,

pe care-l cunoştea bine, căci de ani de zile venea să încasese cotizaţiile, încercă să lege cu el o discuţie politică, Hardekopf strigă:

— Despre astea să taci! M-am săturat de prefăcătorie şi minciuni! Ş-apoi, sîntem cu toţii nişte idioţi!

De atunci Talbeck intra în casă pe furiş, mormăind doar bună ziua, lipea în grabă micile timbre în carnete, băga în buzunar cotizaţia şi se făcea nevazut.

De cîteva ori, Hardekopf încercă să afle de la contramaistrul Pellbrook şi de la alţi tovarăşi ce se întîmplase cu Fritz Mengers. Nimeni nu ştia. Într-o dimineaţă, cam pe la mijlocul lui august, apăruseră deodată la turnătorie patru domni în civil şi-l luaseră pe Mengers. Cu trei zile înainte, mai veniseră cîţiva agenţi ai Siguranţei la şantierul naval; se duseseră în birourile direcţiunii şi ceruseră să fie chemaţi acolo muncitorii care urmau să fie arestaţi. Doi strungari fuseseră avertizaţi şi fugiseră, sărind gardul şantierului. Pe Mengers îl ridicară direct de la locul de muncă. De atunci circulaseră pe şantier zvonurile cele mai năstruşnice. Unii povesteau că arestaţii ar fi divulgat secrete militare. Cîteva ceasuri mai tîrziu, se zvoni că ar fi fost agenţii unor puteri duşmane. Alţii susţineau că arestarea lor ar fi fost în legătură cu un accident întîmplat recent: explodaseră două butelii de oxigen în carcasa cuirasatului „Seydlitz". Sabotaj. Şi nu după mult timp, unii mai deştepţi au început să pretindă că ar fi aflat cum că Fritz Mengers ar fi fost capul răutăţilor şi că ar fi fost împuşcat.

Hardekopf tăcea.

Asculta acuzaţiile prosteşti şi josnice fără a scoate nici un cuvînt. Dar o dată nu mai putu să se stăpînească şi-l întrebă pe Pellbrook:

— Dumneata ce zici de zvonurile neroade despre Mengers? El... agent străin?

— Hardekopf, îl sfătui contramaistrul, care era băut bine. Hardekopf, nu mai vorbi vrute şi nevrute. Ţine-ţi gura! Aşa fac şi eu. Dracu mai ştie, într-o bună zi, s-ar putea să descopere că şi dumneata şi cu mine sîntem agenţi ai englezilor sau ai francezilor.

— Şi să nu mişte nimeni un deget pentru Mengers?

— N-ai înțeles încă, răspunse contramaistrul, exalînd un puternic miros de alcool drept în nasul lui Hardekopf, că a trecut vremea cînd puteam să mișcăm degetul unul pentru celălalt? Acum fiecare om trebuie să-și păzească pielea lui. Da, Hardekopf, mai zise el, da, da, stăm rău. Cine ar fi crezut?

2

Puține zile după ce Friedrich, al treilea băiat al soților Stürck, elev agronom la o moșie lîngă Boitsenburg, fusese recrutat, Gustav și Sophie Stürck primiră înștiințarea că Arthur „a căzut pe cîmpul de onoare pentru patrie". Prima victimă a războiului din rîndul rudelor familiei Hardekopf. Doamna Pauline și fiica sa se înțeleseră să meargă împreună la Sophie Stürck. Nu le veni ușor să facă această vizită, dar nu se putea altfel. La ușa casei Stürck găsiră agățat un bilet pe care scria: „Vă rugăm să nu ne faceți vizite de condoleanțe". Bătură, totuși, la ușă și apăsară pe clanță. Locuința era încuiată și nimeni nu le deschise. Femeile se priviră nedumerite.

— Numai să nu-și facă seama... zise Frieda.

Mai stătură un timp în fața ușii, neștiind ce să facă, apoi plecară. Inima le bătea mai tare, și fuseseră cuprinse de o neliniște, ca și cum abia acum ar fi priceput ce nenorocire și ce jale se abătuse asupra lor.

Stürck obișnuia să coboare și să se ducă la atelier dimineața la 8. Frieda știa asta. În dimineața zilei următoare, Frieda îl așteptă sub o poartă de partea cealaltă a străzii, în fața locuinței lui Stürck. Perdelele fuseseră date la o parte. La ora 8 fix, Stürck ieși din casă, purtînd, ca de obicei, o mică colivie. Frieda răsuflă ușurată. Cumnatul ei ieși liniștit pe poarta mare și descuie ușa atelierului. Cîtva timp, Frieda stătu pe gînduri: să intre sau nu? Era gata să intre, dar, înainte de a pune piciorul pe prag, se întoarse brusc și plecă acasă.

A treia zi, doamna Pauline urcă singură treptele

pînă la locuința soților Stürck. Biletul era tot pe ușă. Se întoarse, fără să mai bată.

Timp de opt zile, biletul rămase acolo. Cînd Gustav Stürck îl întîlni într-o seară întîmplător pe cumnatul său pe stradă și, după ce-și strînseră mîna, acesta deschise gura și începu pe un ton mîhnit:

— Gustav, e...

Stürck îi tăie vorba:

— Carl, te rog, nu-mi pomeni despre asta. Să nu-mi pomenești niciodată despre asta! Văzînd că Brenten tace încurcat, Stürck continuă parcă cu glas cu totul schimbat: Ai fi tare drăguț dacă mi-ai aduce, cînd se ivește ocazia, vreo două duzini din țigările pe care le iau de obicei.

Această întîlnire fu de ajuns pentru ca nici una din rude să nu mai pomenească de față cu Stürck de moartea de ostaș a fiului său.

Ludwig Hardekopf fusese chemat pentru o nouă vizită medicală la cercul de recrutare. Însă șantierul naval îl ceruse ca muncitor specialist indispensabil. Și Otto Hardekopf, care lucra de cîtva timp la Hammerbrook într-o fabrică de accesorii pentru submarine, fu mobilizat pe loc ca muncitor în industria de armament. Bătrînului Hardekopf, care împlinea în curînd șaizeci și șapte de ani, i se oferi un post de contramaistru. Îl refuză.

— Nu ți se aprobă încă pensionarea, Hardekopf, îi spuse binevoitor directorul tehnic. În timp de război avem nevoie de toate brațele, fie tinere, fie bătrîne.

— Păi eu lucrez, răspunse Hardekopf morocănos.

— Ei da, cum vrei... cum vrei!

Și într-o zi, după ani de tăcere, sosi un semn de viață de la Emil, fiul risipitor al familiei Hardekopf. Scria din Rostock surorii sale că lucrează la o fabrică de cherestea, că a fost chemat la vizita medicală și că va fi probabil recrutat. Ludwig și Otto, scria, vor fi desigur mobilizați pe loc ca strungari; o ruga pe Frieda să-i întrebe pe cei doi frați dacă nu pot face ceva în interesul lui, căci n-avea nici o poftă să plece pe front. Scria că ar fi gata să primească orice fel de post la șantierul naval și, dacă frații lui cred că ar putea fi de folos, să spună fără înconjur că în 1910, în timpul grevei

mari, a lucrat la şantier ca spărgător de grevă. S-ar putea ca prin asta să cîştige bunăvoinţa direcţiei. Fraza de încheiere a scrisorii, subliniată gros, suna aşa: *„Măcar o dată în viaţă aţi putea face ceva pentru fratele vostru, nu-i aşa?“*

Frieda arătă scrisoarea soţului ei. Acesta o citi şi zise dispreţuitor:

— N-are pic de caracter şi de conştiinţă morală! Un declasat! Un adevărat lumpenproletar!...

Frieda nu luă apărarea fratelui său. Scrisoarea asta o durea. De atîţia ani ţinea copilul acestui frate, iar el nici măcar nu întreba de fiul său. Nici o vorba de mulţumire, în schimb, subliniat gros: *„Măcar o dată în viaţă aţi putea face ceva pentru fratele vostru“*.

3

Într-una din ultimele zile ale acestei nefaste luni, ieşind de la şantier, Hardekopf şi Ludwig văzură că oraşul era pavoazat. Lucrul acesta se mai întîmplase de cîteva ori în ultimele săptămîni, căci armatele germane cîştigau victorie după victorie. Clopotele sunau. Tatăl şi fiul îşi urmară în tăcere drumul obişnuit prin ulicioarele din cartierul portului şi prin Schaarmarkt. Din cînd în cînd, trecătorii întorceau capul după ei, căci cei doi ofereau privirilor un tablou neobişnuit. Hardekopf în salopetă, cu barba mare albă, cu faţa întunecată plină de zbîrcituri, cu o ţinută şi cu un mers care aveau ceva hotărît, serios, sumbru; iar Ludwig se ţinea şi el drept şi ţeapăn, şi păşea energic cînd mergea alături de taică-său. O dată, Hardekopf fu acostat pe Schaarmakt de un reporter, care-i rugă, pe el şi pe fiul său, să-i permită să-i fotografieze pentru ziarul *General-Anzeiger*. Hardekopf îl dădu la o parte cu atîta putere, încît nerodul acela fu cît pe-aci să scape aparatul fotografic din mînă.

Cînd intră pe uşă în seara aceea, Hardekopf păli şi rămase ca împietrit, neputînd să mai facă un pas înainte. La masa din bucătărie şedea Fritz, strălucitor, bronzat, sănătos tun.

— Bună, tată!... Iacată-mă! Sări de pe scaun, se repezi la taică-său și-i scutură mîna întinsă în neștire. Te miri, nu-i așa? Dar am scos-o la capăt. Ce mai călătorie, să fiu al dracului!

Fără să scoată o vorbă, bătrînul își agăță în cuier pălăria cu boruri late, apoi își scoase vestonul. Doamna Hardekopf stătea la mașina de gătit și-l observa cu teamă, cu coada ochiului.

— Tu, aici?! zise Ludwig. Fritz izbucni în rîs, cum rîdea el, cristalin și voios.

— Faceți niște mutre întocmai ca mama, adineauri! Mi-am închipuit eu că o să vă mirați! Nu v-ați așteptat la asta nici unul, hai?

Bătrînul Hardekopf se așeză la masa din bucătărie. Își privea feciorul mut și nu prea prietenos. Acesta izbucni într-un hohot de rîs și strigă:

— Doamne, ce mutre!

— Ce cauți aici? îl întrebă Hardekopf, serios și răspicat.

Fritz se uită mirat la taică-său:

— Asta... e... o... Asta e o... bolborosi el și apoi exclamă: Păi cum așa? Ce întrebare!

— E război! țipă Hardekopf la fiu-său.

— Păi da, știu și eu, tată!

— Așa? Atunci ce cauți aici?

Fritz se făcu alb ca varul. Sări de pe scaun, ca și cum ar fi fost gata să plece numaidecît. Dar rămase în picioare lîngă masă și spuse:

— Tocmai de aceea am venit!

— Nerodule! zise Hardekopf și apoi răcni: Idiotule!

Urmară cîteva clipe de tăcere apăsătoare.

Hardekopf se ridică încet de tot. Bătrînul și fiul său stăteau față-n față, numai masa de bucătărie îi despărțea.

— Ești atît de nerăbdător să ajungi în groapa comună?

— Credeam c-ai să te bucuri dacă vin... murmură băiatul.

— Eu să mă bucur să te văd în fața mea în calitate de candidat la moarte?

Pauline se amestecă şi ea:

— Ei, Johann, hai să stăm de vorbă liniştit, nu? Băiatul a...

— Taci şi tu odată, o întrerupse brutal bătrînul, acum vorbesc eu cu el!

Între timp, Fritz se reculese niţel. Faptul că mama sa îi luase apărarea îi dădea mai multă tărie, se simţea sprijinit, şi foarte sigur de el, părea chiar mîndru de ce făcuse, şi începu să se plimbe cu paşi mici prin bucătărie, spunînd, fără să se uite la taică-său, domol, dar accentuînd fiecare cuvînt:

— Găsesc şi eu că n-are nici un rost să strigi aşa. Altădată nu strigai niciodată, tată.

Hardekopf se uita mut la fiu-său. Da, înainte...

— Dar pe cinstea mea, continuă Fritz, nu pricep nimic!

„Va să zică ar fi trebuit să strig la tine altădată? îşi zise Hardekopf. Acum e prea tîrziu!"

Ludwig se aşeză pe scaunul părăsit de Fritz şi sorbea din cafea, uitîndu-se fix în fundul ceştii. Doamna Hardekopf stătea în aşteptare în mijlocul bucătăriei, gata să se arunce în orice clipă între soţ şi băiat.

— Nu, nu înţeleg nimic, repetă Fritz, umblînd mereu încoace şi încolo. Sigur, tată, întîi mi-am zis şi eu: război? Doamne fereşte! Nu vreau să ştiu de el! Dar cînd am citit că social-democraţii i-au jurat *Kaiser*-ului să apere Germania, şi că unii dintre deputaţi s-au prezentat chiar ca voluntari, ei, da, atunci am început să privesc lucrurile cu alţi ochi!

„Aşa e, ar fi trebuit să strig mai demult, îşi zise Hardekopf. Ce am făcut, de fapt, pentru ca să-i cresc pe băieţi în spirit socialist? Dar cine putea să bănuiască că lucrurile o să ia întorsătura asta? Cine putea s-o prevadă?"

— De altfel, aşa se şi cuvine, nu-i aşa, tată? Puteam să răbdăm ca ruşii să devasteze Germania? Şi Anglia vrea doar să ne ia coloniile şi să ne distrugă flota, nu? Dacă acum n-o să fie toţi germanii... Şi iată aici... da, aici! Ai citit doar, tată!

Fritz arătă spre pervazul ferestrei, unde zăcea numărul pe august al revistei *Der wahre Jakob*. Pe co-

pertă era înfățișat un neamț din popor lovind cu îmblăciul în englezi, francezi și ruși, iar dedesubt era legenda : „Hai, băieți, dați-i drumul! Acu-i acu!“

„Eu sînt de vină, își zise Hardekopf, eu și numai eu sînt de vină. Trebuia să strig mai demult... să strig ce trebuia strigat. Așa este!“ Nu se mai uită la fiu-său, își sprijini capul în mîini și stătu cu ochii închiși.

— Mie să nu-mi porți de grijă, tată; n-are să mi se întîmple nimic!

Hardekopf nu răspunse; nici nu-l auzi. Se gîndea mereu: „Eu sînt de vină! Eu și numai eu!“

4

Era tîrziu. Bătrînii se duseseră la culcare. Fritz și Ludwig, care în seara asta nu se putea hotărî să plece acasă, ședeau laolaltă în bucătărie.

— Ce ai de gînd să faci acum? îl întrebă Ludwig în șoaptă pe frate-său. Și, fără să mai aștepte, își răspunse singur: Poate găsești de lucru la „Blohm“. Poți fi mobilizat pe loc ca constructor naval.

— Nu de aceea am venit, ca să lucrez aici pe șantier, răspunse Fritz.

— Atunci ce vrei?

— Mă înrolez în marină! zise Fritz îndărătnic.

Ludwig tresări speriat.

— Tata știe?

— Păi sigur, altfel nu s-ar fi enervat așa.

— N-o să-ți permită niciodată.

— Atunci am s-o fac fără permisiunea lui.

Ludwig Hardekopf avea aproape treizeci de ani. O dată făcuse ceva fără voia mamei sale, și anume se însurase. De atunci tot ispășea din greu. Era îngrozit că frate-său voia să întreprindă ceva fără voia părinților. Îl sfătui pe Fritz pe un ton rugător:

— Să nu faci asta, Fritz. Că n-o să sfîrșească cu bine!

— Pentru asta am venit! îi răspunse acesta dîrz, și rămase neclintit. De lucru puteam să găsesc și în altă parte.

— Da!... Ei da!... Hm!... Asta n-o să iasă bine!

Tăcură o bucată de vreme.

— Cum ai izbutit să vii? întrebă, în cele din urmă, Ludwig.

Fritz povesti că aflaseră de mobilizare la Cadiz și crezuseră cu toții că vaporul va rămîne blocat în port.

— Dar noaptea am plecat totuși. În larg, am aflat ca am declarat război Rusiei. Atunci am căutat să ajungem în cel mai apropiat port mai important, fiindcă toți bănuiam că Anglia o să fie împotriva noastră. Cînd s-a ivit tot buclucul ăsta, ne aflam la Lisabona. N-avea nici un rost să încercăm să ieșim din port, fiindcă gura fluviului Tago era păzită de cîteva crucișătoare engleze. Ei, ce era să facem? Un tovarăș și cu mine ne-am furișat pe un vas danez; am lucrat la arimaj. O treabă afurisit de grea, că era o hardughie veche. Am făcut drumul înconjurînd toată Anglia, pînă aproape de Islanda. În fiecare clipă ne așteptam să ne lovim de o mină și să sărim în aer, să ne oprească un crucișător englez sau să ne torpileze un submarin german. Dar am trecut cu bine. De la Copenhaga ne-a repatriat consulul german.

Ludwig se ridică.

— Eu, în locul tău, nu m-aș angaja în marina militară. Dacă te ia, atunci, mă rog, n-ai încotro! Dar de bunăvoie, nu-u!

Și plecă. Era tîrziu; cu siguranță că Hermine avea să-i facă un scandal monstru.

Doamna Pauline era supărată pe bărbatul ei. De atîția ani de cînd erau căsătoriți niciodată nu se purtase ea azi. Îi dăduse peste bot, se răstise la ea ca un adevărat tiran. Iar pe băiatul ăsta, care în fond avea intențiile cele mai bune și fusese desigur muncit de dorul de țară, îl zăpăcise cu totul. Îl înțelegea pe Fritz. Sigur, dacă stăteai să te gîndești bine, ar fi fost mai cuminte din partea lui să fi rămas în străinătate cît ținea războiul. Dar nu era, oare, o dovadă că avea o inimă bună dacă în vremurile astea grele voia să stea alături de părinții lui? Era nefolositor și nedrept să țipe la el. În pat, își spuse părerea bărbatului

ei. Acesta o ascultă în tăcere. Apoi îi întoarse spatele și se făcu că vrea să doarmă. Ea îl înghionti furioasă cu cotul, zicînd:

— Ce urît te porți astăzi! Ce te-a apucat?

El mormăi ceva.

— Ești nesuferit! se oțărî ea la dînsul.

Dar cum bătrînul nu se lăsa ațîțat, tăcu și ea. Nu putea însă adormi. Nici vorbă că aveai de ce să blestemi războiul! Îți otrăvea viața, se insinua în mijlocul familiilor și isca neînțelegeri. De s-ar isprăvi mai repede... Deodată își aminti de Rüscher și de băieții ei. Unde or fi derbedeii ăia? Cît de diferit era Fritz al ei — o minune de băiat! Acum Pauline găsea că felul lui de a proceda era nobil și cu adevărat bărbătesc. Înfrunta primejdiile. Umbla pe mări. Se întorsese, în pofida războiului, strigînd radios: „Iacătă-mă! Nu vă pare bine?" Apoi își aduse aminte brusc de Arthur Stürck — de ce, oare, își amintise de el așa din senin? — și se sperie. Și acela fusese un băiat sănătos, puternic, de treabă... Nu, nu toți vor avea aceeași soartă tristă! Unde ar ajunge omenirea dacă... Nu! Nu! Cuprinsă pe neașteptate de teamă, spuse tare:

— Johann, nu-i așa că poate lucra la șantier ca constructor naval? E nevoie și de aceștia, nu?

Hardekopf nu se mișcă și nu răspunse.

— Johann, dormi?

— Hai, dormi și tu odată! mormăi dînsul.

Dar abia acum nu mai putu adormi. Frica mătură orice alt gînd și nu o slăbea. Ce de băieți tineri mureau și ce ar fi dacă și el!... Nu se poate! Nu, asta nu o să se întîmple... E peste putință... Stătea întinsă în pat, tremurînd de frică, voia să dea la o parte gîndurile îngrozitoare care o năpădeau, dar frica se făcea tot mai apăsătoare. Nu mai îndrăznea să-i vorbească bărbatului ei. Sta singură cu frica și chinul din suflet. Ar fi vrut să se scoale, să treacă în odaia lui Fritz și să-l roage să nu facă prostii, dar n-avea putere. Acum dintr-o dată îl înțelese bine de tot pe soțul ei. Și el tremura pentru băiat. Firește! La nici unul din băieți nu ținea ca la acesta. Ascultă. Ascultă respirația soțului ei. Frica ce-i strîngea inima nu mai trecea. Da,

Johann dormea. Răsufla liniştit şi egal. De ce dormea? Cum putea să doarmă? Se ridică încetişor în cot şi se aplecă peste el. Atunci văzu că stătea cu ochii deschişi, aţintiţi pe peretele întunecos din faţă.

— Johann! strigă ea speriată. Nici tu nu dormi?

— Parcă e de dormit? zise el.

— Johann! Johann! ţipă ea, şi izbucni în hohote de plîns.

5

A doua zi dimineaţa Hardekopf era gata de plecare; din prag, se mai întoarse o dată şi zise:

— Am să-l întreb pe directorul tehnic dacă poate angaja un constructor naval.

Fritz nu răspunse şi ocoli privirea bătrînului.

Seara, pe drum spre casă, Ludwig îl găsi pe taică-său bine dispus. Trecînd prin tunelul Elbei, bătrînul îi spuse fiului său că Fritz poate să înceapă lucrul mîine dimineaţă; va fi cerut de şantier. Ludwig dădu din cap.

— Ei, nu te bucuri? întrebă tatăl, aşteptînd să i se răspundă ceva.

— Ba da, ba da, fireşte! Atunci e bine!

Ajuns acasă, Hardekopf o găsi pe nevastă-sa plîngînd. Fritz plecase.

Hardekopf se înecă, se roşi tot şi începu să strige:

— Învoirea mea n-o s-o primească niciodată! Fără învoirea mea n-o să-l ia! N-au dreptul să-l ia! Ar fi împotriva legii.

Dar, vai, striga aşa pentru ca singur nu credea ce spune! Ca şi cum în ziua de azi părinţii ar mai avea dreptul să dispună de fiii lor! Chiar aşa! Ca şi cum legea şi dreptul ar mai sta în picioare!

În zori, după o noapte nedormită, Hardekopf se simţi prea sleit de puteri ca să se scoale.

— Rămîi culcat, Johann, îl rugă Pauline îngrijorată. Rămîi culcat. Odihneşte-te cîteva zile! De mult ţi-ai cîştigat dreptul la odihnă!

Dar în bucătărie începu să se vaite:

— Vai, vai, dacă primește să stea în pat e rău!

Ar fi vrut să dea o fugă pînă la Frieda, dar nu îndrăznea să-l lase singur. Așadar, își văzu de treburile casei în mod mecanic, avînd grijă să umble fără zgomot. Apoi cotrobăi în caseta în care ținea carnetele de partid și actele familiei. Da, într-adevăr de patru luni de zile nu mai plătise cotizațiile la casa de asigurare „Harmonie", a cărei membră era de aproape douăzeci de ani fără știrea soțului ei. După amiază dădu fuga să achite cotizațiile restante.

CAPITOLUL XIX

1

Hardekopf ședea în fotoliul lui comod de lîngă fereastră și se uita prin cameră, ca și cînd ar fi văzut toate lucrurile pentru prima oară. Această odaie din locuința lor de pe Raboisen nu prea îi plăcuse niciodată, de altfel, toată casa nu prea îi plăcea. Era rece, străină, neprietenoasă; o locuință destul de bună, dar nu ca un cămin adevărat, în care să te simți acasă, cel puțin așa îi părea lui. Locuința cea veche din curtea interioară de pe Steinstrasse fusese mai scundă, mai strîmtă, iar pereții aveau un iz de mucegai, totuși, viața între pereții aceia fusese mai plăcută, mai caldă, mai tihnită. Aici mobila lor veche parcă nu era la locul ei. Cele două peisaje elvețiene nu se potriveau cu decorul. Diploma jubiliară atîrnată deasupra scrinului și bătrîna pendulă din perete, cumpărată în ziua nunții, n-aveau nici un Dumnezeu. Masa rotundă, în jurul căreia, în vechea locuință, se adunase de atîtea ori toată familia, n-avea ce căuta în camera asta. Tapetele albastre înflorate cereau altfel de scaune, altă masă, alte tablouri, da, și alți oameni.

Hardekopf era singur, nevastă-sa se dusese după cumpărături. Bătrînului Hardekopf îi plăcea acum să stea singur.

Oare înainte fusese vreodată atîta linişte în casă? Nu-şi aducea aminte să fi fost. În bucătărie zumzăia cazanul de apă. Pendula de pe vremea nunţii lor îşi urma tictacul, limba ei oscila agale, parcă dădea din cap, dezaprobînd aceste vremuri noi: Nu — nu! Nu — nu!

Şi jos, în stradă, era linişte. Dar cînd trecea un vehicul, casa se cutremura pînă la etajul patru, pînă în camera lui Hardekopf. Era o după-amiază lungă de septembrie, şi razele soarelui luminară odaia pînă la asfinţit; lui Hardekopf îi plăcea să stea la fereastră în faţa ghivecelor cu muşcate şi să urmărească jocul razelor ce se strecurau prin ţesătura subţire a perdelei pînă pe mîinile lui. Privea norii, observînd cum treceau şi cum îşi schimbau formele. Şedea tăcut, moţăind uneori.

Erau ceasuri fericite. Existau şi altele, rele. Printre ele, ora de vizită a medicului, Hardekopf nu-l putea suferi pe doctorul asigurărilor sociale, guraliv şi cinic. De cîte ori venea să-l vadă, părea parcă surprins că-l mai găseşte pe bolnav în viaţă. Tot timpul vorbea de morţi şi de moarte.

— Nu, n-ai să mori, moşule dragă! În ziua de azi nu mor decît oameni de optsprezece şi douăzeci de ani. Bătrînii continuă să îmbătrînească!

Hardekopf nici nu pomenise de moarte, dimpotrivă, spusese răspicat că se simte mai bine. Doctorul Goldschmidt, însă, un bărbat mare, greoi, otova, cu o ţăcălie tunsă artistic şi cu faţa rotundă, pururi strălucitoare, zise gînditor, frecîndu-se pe obraz şi pe bărbie:

— Dumneata eşti voinic ca un urs; moartea se teme de dumneata! Pe cinstea mea, fuge de dumneata, afurisita de babornîţă, înrudită cu noi toţi, din păcate!

Regim şi pilule, la asta se rezuma ştiinţa acestui medic, care vorbea mereu de moarte. Hardekopf se bucura cînd doctorul îşi punea pălăria neagră şi ieşea pe uşă.

Nu că Hardekopf s-ar fi temut de moarte; nu, nu se temea cîtuşi de puţin, dar îl supăra vorbăria me-

dicului, care își manifesta, așa i se părea lui, nerăbdarea că își irosește vremea cu acest bolnav. Niciodată nu se temuse de moarte, de ce era să se teamă de ea acum, la bătrînețe? De cîte ori Gustav Stürck încercase să vorbească cu el despre moarte, Hardekopf dăduse conversației o întorsătură hazlie. Pentru el, viața și moartea erau o singură unitate. Una nu putea fi concepută fără cealaltă. Întrevăzuse întotdeauna întreaga taină a vieții în această devenire și pieire, și iar devenire, și iar pieire, și supraviețuire în urmași. Dar, de fapt, ce fel de urmași avea? Putea fi mulțumit de ei? Cînd începea să fie frămîntat de asemenea probleme, îl apuca frica — frica de moarte. Moartea nu-l speriase atîta timp cît viața lui mai avusese un înțeles și un conținut, acum, însă, cînd viața îi era pustiită, iar speranțele spulberate, liniștea lăuntrică, încrederea statornică într-o viață mai bună pentru urmașii săi se risipiră. De aceea moartea îi apărea ca un acuzator și un călău.

De multe ori un joc de cuvinte întîmplător sau un gînd fugitiv făceau să-i răsune numaidecît în urechi (oare cum se explica asta?) cuvintele prietenului său: „Ia gîndește-te nițel!" Întîi ca un murmur abia auzit, care devenea tot mai tare, și mai tare, pînă ce începea să-i uruie și să-i ciocănească în creier. Atunci inima-i tresărea de spaimă. Parcă mii de nefericiți i s-ar fi așezat pe piept, strigînd amenințător: „Tu!... tu!... tu!" Și atunci i se părea că-l înăbușă remușcările. Bătrînul Johann închidea ochii, tremurînd tot, și gemea, și gemea.

2

Prin fereastră, soarele revărsa splendoarea aurie a razelor sale tomnatice în camera de zi, și Hardekopf ședea lîngă fereastră, în fotoliul lui, presărat tot de mici puncte de lumină, trecute prin sita perdelei, care porneau să joace la cea mai ușoară adiere. În ajun, Hardekopf avusese o zi grea. În fața porții din față, chiar sub ochii lui, niște puști clădiseră o cetățuie de

nisip şi pietre şi închipuiseră cîmpuri şi păduri plantînd ierburi şi buruieni. Coloane de soldaţi de plumb asaltau cetatea. În spatele pădurii de buruieni postaseră artileria. Peste cîmp galopa cavaleria. Trecătorii se opreau să urmărească jocul lor de-a războiul, zîmbeau, îi lăudau, le dădeau sfaturi, şi chiar le povesteau băieţilor întîmplări din război, trăite de ei. Lucrul cel mai important pentru puşti era ca nimeni să nu uite să le pună un *groschen* sau o monedă de cinci bani în cutia de conserve, aşezată pe jos, lîngă cetate.

De sus, Hardekopf văzu şi el ceata de copii şi grămada de nisip. Veneau trecători, se opreau, plecau. „Ce-or fi avînd?" se întreba. În cele din urmă, chemă soţia s-o întrebe.

— Dar bine, Johann, zise ea fără să stea mult pe gînduri, astea-s obişnuitele jocuri de-a războiul ale copiilor. Azi e aniversarea victoriei de la Sedan[1]!

Hardekopf se lăsă greu pe speteaza fotoliului... Sedan... Spichern... Spitalul din Pirmasens. Nu s-au întîmplat toate astea în august? Sau poate în septembrie? Soarele strălucea ca şi azi. Cerul era la fel de albastru. Pădurile din jur formau un brîu verde radios. Uniformele sclipeau; coifurile cuirasierilor luceau sub razele soarelui. Iar oamenii se înjunghiau şi se împuşcau, se înjunghiau şi se împuşcau, şi iar se împuşcau şi se înjunghiau... Deodată, scoase un ţipăt şi deschise ochii. Sărise cineva de după un copac...

— De ce oare? murmură Hardekopf, trăgîndu-şi suflarea chinuit de groază. De ce oare? După atîţia ani?...

Hardekopf gemea în fotoliu, în timp ce în stradă băieţii strigau:

— Daţi un ban pentru ziua Sedanului!

Şedea cuprins de teamă, fără să îndrăznească să închidă ochii. Dar nici în felul acesta nu reuşi să alunge amintirile chinuitoare. El, moşneagul bolnav, cu părul alb ca neaua, vedea în faţa ochilor un chip rotund,

[1] La Sedan, la 1 şi 2 septembrie 1870, forţele prusiene au zdrobit masa principală a armatei franceze, repurtînd victoria care a hotărît soarta războiului franco-prusian din 1870—1871.

înfloritor, înnegrit de soare, cu ochi negri și cu o mustăcioară peste buza de sus... Iar în capul lui vîjîiau cuvintele: *Camarade allemand!... Camarade allemand!* își apăsă amîndouă palmele pe frunte.

În stradă, golanii strigau victorioși:

— Uraaa!

Un trecător darnic aruncase o monedă mare în cutie... *Camarade allemand!...* Era metalurgist! Nu chiar tînăr, avea nevastă și copii... *Camarade allemand!...* Era metalurgist! Poate tocmai pe el l-a împins ofițerul cu piciorul în șanț... *Camarade allemand!... Camarade allemand!...* Hardekopf gîfîia și gemea, apoi închise ochii, mormăind într-una: „Nu-nu-nu-nu-nu-uuu!..."

3

Cînd se află că Hardekopf învinsese criza și intrase în convalescență, Carl Brenten se duse să-l vadă. Avea multe de povestit bătrînului. Lui Brenten, cu toate că depășise vîrsta de treizeci și cinci de ani, i se părea că abia în aceste ultime zile dobîndise o viziune clară asupra multor lucruri. Cînd arunca o privire retrospectivă asupra ultimilor cincisprezece ani, sîngele îi năvălea în obraz și era cuprins de rușine. Nu fusese, oare, un caraghios, un aiurit, un Don Quijote al asociației? Veșnicele șovăiri, această nehotărîre, faptul de a se fi lăsat purtat de toane și impresii — da, fusese un nerod, un adevărat nerod! Oare nu știuse cine era Willmers? Ba da, știuse. Totuși, se dusese la el. Dar Schönhusen? Oare se îndoise vreodată că era un porc și o lichea?

Niciodată nu se îndoise de asta. Totuși, îl căutase mereu. Oare era o noutate pentru el că Papke se juca cu vorbele, că era un prefăcut și un afacerist? Nu, nu era o noutate. Cel puțin, în ultimii ani. Totuși, rămăsese prieten cu el. În loc să se împotrivească unor oameni de teapa lui Willmers, Schönhusen și Papke, în loc să facă o treabă folositoare, bărbătească, în partid și în asociație, se ocupase să distreze lumea ca *maître*

de plaisir, ca bufon, să-i dichisească pe maimuțoii de figuranți, și făcuse chiar pe negustorul... Și apoi, viața asta imposibilă de familie! Totul fusese otrăvit. Ce situație, într-adevăr! Ludwig cu nevastă-sa, micul Edmond, pe toți îi avusese pe cap. Ca și cum ar fi fost ceva de la sine înțeles, trebuise să facă față tuturor cheltuielilor. Oricine putea să i se urce în cap. Nici pentru Frieda nu fusese ușoară viața în aceste împrejurări.

Cînd Carl Brenten se gîndea acum la anii trecuți, se mira de tot ce acceptase, de toate cîte le răbdase. Ce stupid, ce prostesc fusese totul! Iar sfîrșitul: război, dizolvarea asociației *Maienblüte*, excluderea din partidul social-democrat și sindicat. Da, Carl Brenten fusese exclus din partid și din Uniunea muncitorilor din industria tutunului. Fiindcă încălcase disciplina. Louis Schönhusen nu se dădea înapoi de la nimic... Iar bătrînul Hardekopf? Îl doborîseră iluziile spulberate, dezamăgirile ce le încercase. Întîmplarea cu Fritz îi dăduse ultima lovitură. Poate că pentru bătrînul Hardekopf toate se sfîrșiseră; dar voia să-i spună socrului său că-i pare rău de viața fără înțeles de pînă acum, că, deși exclus din partid și din sindicat, rămîne un social-democrat convins și un dușman al războiului. Mai încercase o dată să înceapă o viață nouă. Nu izbutise. Mai tîrziu făcuse iarăși încercări să iasă din existența asta cenușie. Dar tot nu-i reușise. Acum, însă, avea să reușească. Neapărat? Ne-a-pă-rat!... Asta voia să-i spună bătrînului. Avea să fie un început, nu un sfîrșit... Ce fel de început, de asta Carl Brenten nu-și dădea încă seama, desigur, dar era obsedat, era înflăcărat de această idee. Și voia să-i dea puțin curaj și puțină încredere bătrînului Hardekopf.

Cînd ginere-său intră în odaie, Hardekopf se ridică. Îi răspunse la salut, dînd din cap și întinzîndu-i mîna. Brenten se sperie de înfățișarea moșneagului. Din fața scofîlcită, galbenă ca ceara, ochii încercănați îl priveau cu o expresie tulbure, nepăsătoare. „Nu se mai face bine“, îi trecu prin minte fulgerător. Dar se apropie de dînsul voios și zîmbitor.

— Îți e mai bine, tată-socrule? îl întrebă. Mă bucur... Bine te-am găsit! Se sperie cît de moale, cît de obosit îi strînsese mîna. Nu mai avea pic de vlagă. Să mai stai liniștit acasă cîtva timp, continuă Brenten, ca și cum ar fi fost convins că Hardekopf intenționează să reia lucrul la șantier chiar a doua zi. Odihnește-te bine. Ce dracu, ai o viață grea în urmă! Ai dreptul să te odihnești!

Hardekopf încercă să zîmbească, apoi privi gînditor la ghivecele cu mușcate din fereastră.

„Oare la ce s-o fi gîndind?" se întrebă Brenten. Trase lîngă bolnav unul din scaunele cu tapițeria de pluș roasă, care odinioară fusese vișinie, și se așeză. Cum puteau oare femeile să zică despre el că arăta mai bine, că a trecut de criză?

— Tată-socrule, voiam să-ți aduc niște noutăți.

Hardekopf ridică mîna, parcă pentru a se feri, și întoarse capul scîrbit.

— La ce bun? bolborosi el.

— Despre *Maienblüte*, zise Brenten, care nu voia să înceapă numaidecît cu știrea cea mare.

Hardekopf zîmbi, într-adevăr zîmbi ușor și — așa i se păru lui Brenten — ironic.

— A, așa!

— Da, tată-socrule, *Maienblüte* a fost dizolvată. La insistența mea.

Hardekopf se uita liniștit la Brenten, dar nu zise nimic.

— M-am certat cu Papke. Voia să facă din *Maienblüte* un fel de asociație de veterani de război. I-am ferit pe membri de așa ceva. Atîta mai lipsea, nu?

Hardekopf repeta în gînd ultimele cuvinte: „Atîta mai lipsea". Fața lui galbenă ca ceara și ochii-i obosiți erau îndreptați spre Brenten.

— Cred că am făcut bine, nu, tată-socrule?

Hardekopf închise ochii și mormăi:

— Sigur...

Brenten fu cuprins de teamă că bătrînul ar putea să se stingă chiar în clipa aceea. Se uita țintă, mut

și speriat, la fața scofîlcită a moșneagului. Hardekopf întrebă, fără să deschidă ochii:

— Asta-i tot, Carl?

Brenten făcu un efort și răspunse cît mai nepăsător cu putință:

— Ei, cam asta ar fi mai important. Mi-am zis că are să te intereseze. Încolo?... Se gîndi bine, să nu cumva să spună ceva nechibzuit. Încolo, viața își urmează cursul în mod surprinzător. Înainte de sfîrșitul anului, o să revenim desigur la condiții normale de viață. Ocolise intenționat cuvintele „război" și „pace". Am să vînd tutungeria și am să-i restitui banii lui Gustav. Mi-am închipuit afacerea mai ușoară și mai bănoasă. De lucru în specialitatea mea pot găsi oricînd.

Hardekopf gîndea: „Ce deștept ai fost tu, Gustav, că ai pus biletul ăla la ușă! Tare deștept. Vizitatorii vorbesc despre lucrurile cele mai indiferente, despre ceea ce gîndesc, de fapt, nu suflă nici un cuvînt".

— Și-apoi, tată-socrule, alde Schönhusen m-au exclus din partid și din sindicat. Încălcarea disciplinei, așa zic ei. Știi, pentru chestia de la restaurantul Casei sindicatelor, atunci, în primele zile de război...

— Te-au exclus? întrebă bătrînul.

— Da, m-au exclus. Și nu numai atît, continuă Brenten, azi am primit un ordin să mă prezint la cercul de recrutare.

— Așa? Cum așa, Carl?

— Se pare că una a atras-o pe cealaltă, tată-socrule. Gîndește-te, n-am făcut militărie niciodată, și contingentului meu nu i-a venit nici pe departe rîndul.

Bătrînul Hardekopf se uită țintă pe fereastră.

Brenten tăcu.

Deodată auzi:

— Îți mulțumesc, Carl! Cu bine! Mai poftește pe la noi!

Se sculă nedumerit. Iarăși o strîngere de mînă moale, fără vlagă. Hardekopf ridică pleoapele grele.

— La revedere! Grabnică însănătoșire, tată-socrule!

Și Brenten plecă zăpăcit, dar și nițel dezamăgit și supărat.

Da, era dezamăgit. Nădăjduise să audă un cuvînt de aprobare din partea bătrînului. O apreciere a atitudinii sale. Pentru el, Hardekopf reprezenta întotdeauna o culme a cinstei și sincerității, oarecum întruparea propriei sale conștiințe. De cîte ori avea de luat o hotărîre importantă, se întreba: ce ar face bătrînul? Și apoi acționa în sensul în care ar fi acționat acesta. Și acum? Brenten nu-l mai înțelegea pe socru-său. Cum de le accepta pe toate fără o vorbă, nepăsător, resemnat? De ce nu se adresa membrilor de partid și nu spunea o vorbă cinstită, muncitorească împotriva acestor nevolnici și ticăloși din conducere? De ce nu spunea tare și răspicat către toți: „Ei, da, ginerele meu a făcut bine. În Casa sindicatelor, inaugurată de Bebel, n-are ce căuta imnul Germaniei șovine. Da, a făcut bine că a dizolvat *Maienblüte*; această asociație n-a fost întemeiată pentru ca să servească războiul. Da, este o nerușinare fără seamăn ca un tovarăș cinstit și... și... și încercat ca Brenten, să fie dat afară din partid și sindicat. August Bebel n-ar fi îngăduit așa ceva..." De ce tăcea bătrînul? se întrebă Brenten. Apoi găsi singur răspunsul: Moare... se prăpădește cu încetul...

Către nevastă-sa spuse:

— Frieda, tatăl tău trage să moară, la care ea începu să țipe că e fără inimă și brutal și izbucni în lacrimi.

Cîteva ceasuri mai tîrziu, veniră să-l vadă pe bătrîn Otto și Cäcilie. Nora îi adusese o pungă mare plină cu pere zemoase, minunate, pe care i-o așeză în poală, zîmbind prietenos și glumind. În timp ce Pauline punea apă de cafea, iar Otto rîșnea cafea, ca odinioară, Cäcilie îi povestea bătrînului în felul ei vioi și comunicativ despre Hans, băiețelul ei și nepoțelul lui. Că se ținea de ștrengării și ce neastîmpărat era, și cîtă gălăgie făcea. L-ar fi adus cu plăcere, dar ar fi umplut casa cu țipetele lui. Cît era de sănătos și de voinic! Avea un kilogram și un sfert peste greutatea normală.

— Şi o să aibă ochi ca ai dumitale, tată-socrule! O, doamne, de s-ar face şi el un bărbat aşa de drăguț ca dumneata!

Acum pe fața bătrînului se ivi un surîs adevărat, curat. Îşi puse mîna albă pe genunchii nurorii, care stătea lîngă el.

— Tată-socrule, începu Cäcilie din nou, de astă dată rugătoare. Am găsit printre fotografiile de familie o poză în care eşti dumneata cu Walter, cînd era mic. O fi avut cam doi ani şi începuse să umble nu demult. Cînd te faci bine, trebuie să te fotografiezi şi cu Hans al nostru. Îmi promiți?

Mîna lui Hardekopf tremură uşor pe genunchiul Cäciliei, dar dădu din cap şi zise:

— Da, cu plăcere, fata mea.

Ea se arătă bucuroasă şi începu să înşire locurile potrivite pentru o astfel de poză. Ezita între Jungfernstieg şi Helgoländer Allee, pe aceasta din urmă în capătul de sus bineînțeles, ca să fie cuprinse şi şantierele de pe insula Steinwärder.

Îndată ce ieşiră pe uşă, ochii Cäciliei se umplură de lacrimi.

— Ce ai? întrebă Otto.

— Țin foarte mult la taică-tău.

— Ei, şi? întrebă el mirat.

— Se prăpădeşte, zise ea.

Otto o privi înspăimîntat.

— Ce-ți vine să vorbeşti aşa!

— Văd cu ochii că nu se mai face bine.

— Vai, doamne, cum m-ai speriat! se bîlbîi Otto dojenitor. Nu moare bătrînul, e tare ca oțelul!

4

Pe înserat, într-una din acele zile de septembrie, Hardekopf o rugă pe soția sa să-l cheme pe Gustav Stürck.

— Pe Sophie nu?

— Nu, numai pe Gustav.

— Dar de ce nu? voi să afle doamna Hardekopf.

— Of, vorbeşte prea mult!

Nu trecuse o jumătate de oră, cînd bătrînul Stürck intră în odaie, tîrşind picioarele, şi se duse spre Hardekopf, care şedea în semiîntuneric la fereastră. Se întunecase, şi cei doi bătrîni trebuiau să stea aproape, ca să se recunoască şi să se privească în ochi.

— Bună, Johann! spuse meşterul tîmplar zîmbind pe sub mustaţa-i rară. Te-ai făcut bine?

— Stai lîngă mine, Gustav! Vrei?

Stürck îşi puse mîna pe braţul prietenului şi încuviinţă din cap.

Şedeau şi se uitau în tăcere unul la altul. „N-avem nevoie să ne prefacem, nu? Ştim cum stăm. N-avem de gînd să născocim fraze evazive şi să ne minţim, nu-i aşa?!

E ora la care ziua se îngînă încetişor cu noaptea. Amurgul tăcut îşi aşterne vălul binefăcător peste oameni şi lucruri; acoperişurile caselor vecine se cufundă în întuneric, pereţii, pervazurile, scaunele, florile din ghivecele de după perdea îşi pierd conturul precis, se şterg, devenind nişte plăsmuiri de umbră. În jur e numai linişte şi pace. Doamna Pauline dă să intre să aprindă lumina, dar Hardekopf o pofteşte afară. Cei doi nu simt nevoia să se vadă, vor numai să stea laolaltă în tăcere... E plăcut şi alinător să te ştii laolaltă, înseamnă mîngîiere şi înţelegere...

În liniştea serii, la intervale regulate, pătrundeau în odaie uşoare bufnituri ce se auzeau din depărtare. Veneau de la un compresor care lucra zi şi noapte în Spitalerstrasse. În această stradă nouă se ridicau ultimele clădiri pentru birouri din cartierul nou. În ziua aceea, dimineaţa, devreme, Gustav Stürck se oprise în mijlocul mulţimii de gură-cască şi privise cîtva timp lucrările de amenajare.

...Venise Ludwig în vizită. Mamă-sa nu-l lăsase să intre în cameră, spunîndu-i că cei doi prieteni voiau să stea singuri nestingheriţi. Hardekopf auzise şuşoteala şi era mulţumit că nu intra nimeni, nici chiar fiul său. Peste zi, simţise într-un rînd dorinţa de a-şi

vedea copiii, de a-și vedea băieții adunați în jurul său. Dar apoi se întrebase: De ce? La ce bun? Oare nu erau risipiți în cele patru vînturi? Oare mai aveau ceva comun, ceva care să-i lege?

...În partea veche a orașului săpăturile daduseră — la abia trei metri adîncime — de morminte. În locul acela pesemne că se dărîmaseră niște case cu multe secole înainte, acoperind mormintele... „De ce, oare, găsesc ciudat lucrul acesta? se întreba Stürck în tăcere. Oriunde te-ai duce, pășești peste schelete; tot ce dăinuiește, e clădit pe osemintele înaintașilor. Tot așa vor umbla cîndva și urmașii noștri peste noi fără să bănuiască; nimic de mirare în asta. Ce reprezentăm noi, cu toate grijile, toate durerile noastre? O biată licărire în univers, sortită ca într-o bună zi să se stingă și să dispară."

...Nu, n-aveau nimic comun care să-i lege. Unul hoinărea fără țel și fără rost prin țară; celălalt intrase ca voluntar în armata *Kaiser*-ului, iar Ludwig, un om frînt și distrus, ședea alături, în bucătărie, fuma probabil o pipă, ceea ce acasă n-avea voie să facă, și citea în *Der wahre Jakob* (faptul că la fiecare victorie germană la fereastra locuinței fiului său se arbora steagul negru, alb și roșu, nu-l știa Hardekopf, familia îi ascunsese acest amănunt. Așa voia Hermine, spunea Ludwig, și susținea că arbora drapelul numai fiindcă stăruia Hermine...).

...Stürck nu putea să dea uitării impresiile din dimineața aceea; îl obsedau; erau parcă anume întocmite ca să-l facă pe om să mediteze asupra evoluției omenirii de-a lungul miilor și milioanelor de ani. Își aduse aminte de ceea ce-i spusese cîndva bunul prieten lîngă care se afla acum, anume că n-are nici un sens să filozofezi despre moarte, că trebuie mai degrabă să te gîndești la viață; că în pofida uriașelor cunoștințe științifice, relațiile dintre oameni au rămas încă barbare... Ce adevăr grăise... Cîte nu iscodise și cîte nu crease omul, și totuși, abia atinsese treapta cea mai de jos a culturii...

...Ce ciudată era viața, se gîndea bătrînul Hardekopf; întotdeauna se purtase cinstit și făcuse totul ca să împiedice, să facă cu neputință tocmai ceea ce se întîmpla acuma...

...Treaptă a culturii? Puteai să mai aplici noțiunea de cultură unei epoci care genera asemenea macel de popoare?... Unde o fi mormîntul lui Arthur? În ce groapă comună a fi zăcînd? În ce hal?...

...Era ceva de neconceput: din nou oamenii se înjunghiau și se împușcau. Din nou se executau prizonierii. Niciodată Hardekopf nu-i vorbise lui Mengers despre întîmplarea aceea... Dar unde o fi Mengers, metalurgistul Fritz Mengers? Murise, ca metalurgistul acela de lîngă Paris? O fi oare întemnițat, așa cum se zvonea? Cum spusese Gustav? „Louis Pasteur a făcut pentru omenire mai mult decît toți Louis Bonaparte la un loc..." Oricum ar fi, noi, dragă prietene, noi am făcut prea puțin — mult prea puțin... Ia gîndește-te nițel!... Ia... gîndește-te... nițel!

Pendula din perete bate 9.

Gustav Stürck tresare. Era vorba ca fiică-sa Elisabeth să vină pe la el la ora 9. Știa el de ce venea de la Bergdorf pînă aici: voia să ia biblioteca cu rafturi mobile, care era jos, în atelier. Logodnicul Elisabethei, vînzătorul acela din Bergdorf, era alitiat după bibliotecă.

...Voluntar! Deputatul din *Reichstag* Ludwig Frank murise pe front. Un deputat social-democrat... Cum de era cu putință așa ceva? Voluntar? Milioane de voluntari... Și fiul său, Fritz... Omule, împacă-te odată cu gîndul: războiul e război!... Pe ce meleaguri avea să-și piardă piciorul?... Bucură-te că ți-ai păstrat capul!... Da, da, să-ți păstrezi capul! Ia gîndește-te nițel!... Ia — gîndește-te — nițel... *Camarade allemand!... Camarade allemand!...*

Hardekopf geme și-și întoarce fața spre prietenul său. Dar tace. Și Stürck tace. Cei doi bătrîni, înșelați în toate nădejdile și dorințele lor, au toate motivele să tacă plini de încăpățînare.

Nu — nu!... Nu — nu!... face bătrîna pendulă mohorîtă. Nu — nu!... Nu — nu!... face inima bătrînă şi obosită a lui Hardekopf.

...Vă rog să nu faceţi vizite de condoleanţe! Ce înţelept ai procedat, Gustav. Bucuria o poţi împărtăşi, durerea mai greu, cel puţin durerea asta de loc...

...Elisabeth n-are decît să aştepte. Tată, ce ai de gînd cu biblioteca!... Sigur, ce era să facă cu ea; Arthur n-are să mai aibă nevoie de ea...

...Durerea asta nu, de loc. Ce ştia Carl de ceea ce se rupsese în sufletul său, în sufletul lui Johann Hardekopf? Nu ştia nimic. Nimic... E drept, fusese dat afară din partid şi sindicat. Ei, da... Nici cu negustoria nu-i mersese... Nici cu *Maienblüte*...

...Dacă fii-său s-ar fi întors acasă, i-ar fi spus: „Uită-te, Arthur, o bibliotecă cum ţi-ai dorit întotdeauna. Uite, are rafturi mobile. Uşile de sticlă se pot împinge şi trage la loc. Stejar din cel mai bun.. dar dacă nu-ţi place cum e lustruit, pot să-i dau altă culoare!... Da, aşa i-ar fi vorbit dacă Arthur... Dacă... Însă aerele ce şi le dădea vînzătorul acela din Bergdorf erau scîrboase, curată lăudăroşenie; n-avea nici o carte şi găsea că lectura e o pierdere de vreme. Biblioteca nu era de el, să stea unde este...

...*Maienblüte*, ca asociaţie de veterani. O asociaţie social-democrată de economie şi distracţie să ajungă o asociaţie militaristă... Şi cu toate acestea, *Maienblüte* mai avea încă şi acum farmec pentru Hardekopf. Cîtă bucurie, cîtă veselie, cîte amintiri nu-i trezea în minte acest nume!

Între timp, se întunecase de-a binelea; afară era beznă. Pendula din perete îşi urma tictacul! Limba pendului, cu un disc rotund de alamă la capăt, oscila de colo-colo, ca o pată întunecată, şi se mira: Nu — nu!... Nu — nu! E atîta tăcere; deşi ferestrele sînt închise, cei doi bătrîni aud tramvaiul trecînd prin Hermannstrasse, uneori pătrunde pînă la ei şi cîte un şuierat de locomotivă de la noua gară centrală.

O linişte plăcută De ce viaţa o resimţi atît de puternic numai într-o astfel de linişte? Lui Hardekopf i

se pare că aude bătălie inimii vechiului său prieten. Îşi aşază mîna pe umărul lui Stürck şi vrea să-i spună: „Gustav, hai să ne gîndim la toate!“ Rosteşte însă:

— Vinovaţi sîntem noi toţi, noi, Gustav!...

— Da, asta aşa este, Johann!

Apoi tac mai departe.

5

Noaptea, Hardekopf o trezi pe nevastă-sa, scuturînd-o atît de violent şi de agitat, încît ea sări în sus scoţînd un ţipăt.

— Ce-i, ce-i, Johann?

— Şi n-a scris încă?

— Vai, Johann, zise ea, respirînd adînc, ca să se liniştească. Hai, dormi odată!

— Spune-mi adevărul! stăruie el.

— Ba da, a scris şi-i merge bine. E fericit şi mulţumit.

— Unde e?

— La Kiel, Johann! Hardekopf oftă. Pe bordul unui crucişător, pe *S.M.S.*[1] *Hannover.* Acum ea era aceea care-i apăra pe băieţi. Uite, Johann, băieţii noştri nu mai sînt copii mici. Lasă-i să-şi urmeze calea. Noi ne facem griji, de bună seamă, dar sînt fericiţi. Să nu ne amestecăm. Lasă-i în voia lor.

Hardekopf respira greu.

— Aşa, acum culcă-te pe o parte, îi porunci ea, închide ochii şi dormi! Auzi?

Dar nu adormiră nici el, nici ea.

O zi senină, strălucitoare. Soarele sclipea în geamurile casei de peste drum şi scotea ca prin farmec luciri albastre din olanele de ardezie spălăcită ale acoperişului. Din stradă se auzea larma copiilor, care aveau o zi de vacanţă şi se jucau. Muşcatele din fereastră se veştejiseră, dar frunzele îşi mai păstrau

[1] Abrevierea formulei *Seiner Majestät Schiff* (vasul majestăţii-sale) care preceda numele oricărui vas al marinei de război germane.

încă verdele proaspăt şi catifelat. Din cînd în cînd, cîte o vrabie cenuşie ca strada venea să se aşeze pe pervazul ferestrei, unde doamna Hardekopf aruncase firimituri de pîine, ciripea voiniceşte, ciugulea cîteva firimituri şi-şi lua zborul, săltînd voios prin aer. Hardekopf şedea la locul lui în faţa geamului şi se uita afară spre cerul matinal. Nevastă-sa se dusese să ia lapte; era singur. Se simţea mai slab ca în zilele trecute. Nopţile nedormite erau de vină, îşi zicea el. De fapt nu se simţea obosit, ci doar slab, slab într-un fel atît de ciudat... Aşadar, Fritz e fericit!... — ca atunci cînd stătea în spatele atelierelor de la şantierul naval şi se uita cum plecau în larg vasele companiei de navigaţie „Woermann", dar buzele nu-l ascultau. Îl apucă un tremur. În aceeaşi clipă un gînd înfricoşător îi fulgeră prin minte: parcă simte că inima stă să i se oprească... Înghite în sec... se zbate să tragă aer în piept. Mîna care vrea să se prindă de gîtlej îi cade fără putere pe braţul fotoliului.

Cînd doamna Hardekopf se întoarce acasă, se uită în treacăt în odaie, îl vede pe bărbatul ei stînd liniştit, cu privirea spre fereastră.

— Johann, îţi încălzesc o ceaşcă de lapte!

Apoi închide uşa şi pune laptele la fiert pe maşina de gătit. Pe stradă, Frieda tocmai îi povestise că Brenten a fost mobilizat la aprovizionare şi că trebuie să plece sîmbătă la Neustrelitz. Sucite vremuri, asta e părerea doamnei Pauline. Toate s-au întors cu dosul în sus...

Apoi intră iar în odaie. Din prag o izbeşte ceva.

— Johann! strigă încetişor... Se făcu albă ca varul. O spaimă cumplită o cuprinde. Johann!... Johann!

Se apropie de el tremurînd. Zăreşte acum ochii ficşi. Trupul îi e prăbuşit; braţele zac greoi şi fără viaţă pe braţele fotoliului.

— Johann! şopteşte din nou.

O înăbuşă spaima. Ar vrea să cheme pe cineva, pe Frieda, pe vecina, doamna Poggenmehl, pe Stürck. Se duce pînă la uşă... Acolo stă locului. Îi e ruşine de frica ei prostească. Se întoarce tiptil înapoi...

— Johann!

Îi strînge capul la piept, îl sărută, iar îl strînge la piept. Lacrimi nu are.

Nici vorbe. Îl privește lung. Respiră sacadat. Și un singur gînd, mereu: Johann!

Apoi încep totuși să-i curgă lacrimile. Încleștarea lăuntrică ce pusese stăpînire pe ea cedează; devine mai liniștită, mai moale.

...Știam eu că n-ai să suporți asta... Știam eu...

...Pe mine mă cheamă Pauline!... Pe mine, Johann!... Niciodată n-o să-mi mai spună: „Pauline... Pauline, eu în locul tău n-aș scotoci printre secretele băieților!... Pauline, nu sîntem încă bătrîni!"... Nu cumva ai dat-o afară, Pauline?"

...Cum știa să rîdă!... „Tu ai fost cel mai de treabă, Johann. Cel mai de treabă om din cîți cunosc. Ai fost un om bun, atît de bun..."

Se îndreaptă din șale.

— Ei, ce-am să mă fac eu acum, Johann? întrebă ea cu toată seriozitatea. Și-apoi adăugă nesigur: ...Fără tine?

Îi cuprinde fața cu amîndouă mîinile și, cu băgare de seamă, ușor de tot, îi închide ochii. Pleoapele se ridică de la sine.

— Ei, dormi, Johann!... Dormi!... vorbește, de parc-ar trebui să-l convingă: Dormi!...

Doctorul Goldschmidt urcă treptele gîfîind:

— Va să zică a murit totuși? strigă el, abia intrat pe ușă. Of-of-of!

Își smulge pălăria neagră din cap, își așază geanta pe masa din bucătărie și se duce în camera de zi, unde se afla mortul. După un examen fugitiv, se apucă să completeze certificatul de deces. O întreabă pe văduvă, care stă lîngă el fără a scoate o vorbă:

— Ce vîrstă, doamnă Hardekopf? Aproape șaizeci și șapte?... Născut în 48... la 1 ianuarie... Așa, așa, era din 48! Ia te uită!... Va să zică șaizeci și șapte... O vîrstă frumoasă, doamna Hardekopf... Of-of-of, în ziua de azi oamenii mor la optsprezece, la douăzeci de ani...

CUPRINSUL

Pag.

Prefață 5

Partea întîi :

Început nou 19

Partea a doua :

Istoria unei asociații 59

Partea a treia :

Visuri și realitate 193

Partea a patra :

Prăbușirea 397

Redactor responsabil : Comșa Ion
Tehnoredactor : Malcaș Sorina

Dat la cules 19.09.1961. Bun de tipar 22.12.1961. Apărut 1962. Tiraj 12.145 ex. Broșate. Hîrtie semivelină mată de 65 g/m². Format 540×840/16. Coli ed. 25,10. Coli tipar 28,5. A. nr. 0894. C. Z. pentru bibliotecile mari 83. C. Z. pentru bibliotecile mici 83—31=R.

Tiparul executat sub comanda nr. 11.568 la Combinatul Poligrafic Casa Scînteii, București—R.P.R.

Lei 10,9